

**ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СМІТЮХ АНДРІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 346.21:347.211

ДИСЕРТАЦІЯ

**КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ТА КОРПОРАТИВНІ ПАЇ (ЧАСТКИ):
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ**

12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право
(081 – Право)

Подається на здобуття наукового ступеня **доктора юридичних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.В. Смітюх

Науковий консультант – **Васильєв Анатолій Семенович**,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України

Одеса – 2018

АНОТАЦІЯ

Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» (081 – Право). – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Інститут економіко-правових досліджень НАН України, Київ, 2018.

Дисертація містить наукові положення та науково обґрунтовані висновки у галузі теорії корпоративного права, що розв’язують важливу наукову проблему розроблення цілісної концепції господарсько-правового регулювання корпоративних прав та корпоративних паїв (часток).

Запропоновано визначення поняття корпоративної господарської організації як системоутворюючої організаційно-правової форми господарювання, що охоплює усі господарські організації, до складу яких не входять інші господарські організації і які можуть (акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, фермерські господарства) або повинні (повні, командитні товариства, виробничі кооперативи) створюватися більше ніж однією особою на засадах внесення (об’єднання) майна (акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю), а також спорідненості (фермерські господарства), або об’єднання підприємницької (повні, командитні товариства) чи трудової (виробничі кооперативи) діяльності таких осіб.

Запропоновано визначення поняття корпоративних прав як неподільного комплексу недоступних для третіх осіб (ексклюзивних) прав особи щодо корпоративної господарської організації та інших суб’єктів корпоративних прав (за наявності), які у сукупності покликані забезпечити реалізацію інвестиційного інтересу особи, дозволяють здійснювати на корпоративну господарську організацію безпосередній і системний вплив, а також отримувати блага, у тому числі матеріальні, від її діяльності.

Запропоновано уніфікацію кола та обсягу правомочностей, які складають корпоративні права учасника корпоративної господарської організації, корпоративні паї (частки) у якій не оформлені як цінні папери з наділенням учасників деталізованими правомочностями, що охоплюватимуть усі немайнові та майнові корпоративні права.

Доповнено класифікацію корпоративних прав з поділом за ознакою характеру на матеріальні права та право процесуального представництва корпоративної господарської організації.

Удосконалено положення щодо співвідношення організаційно-господарських повноважень та корпоративних прав наступним чином: корпоративні права не є організаційно-господарськими повноваженнями, за виключенням немайнового корпоративного права брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією, якщо обсяг правомочностей, які складають це право, дозволяє учаснику здійснювати щодо корпоративної господарської організації вирішальний корпоративний контроль.

Уточнено положення щодо організаційно-установчих повноважень власника, зокрема, щодо припинення зазначених повноважень у момент державної реєстрації корпоративної господарської організації.

Обґрунтовано відсутність у засновника (квазізасновника) обов'язку вносити корпоративний вклад з визначенням засновницького (квазізасновницького) права як відносного права передати корпоративний вклад корпоративній господарській організації і набути корпоративний пай (частку), що формується, якому кореспондує обов'язок корпоративної господарської організації прийняти корпоративний вклад.

Розмежовані поняття «корпоративний обов'язок» учасника корпоративної господарської організації і «обов'язок корпоративної господарської організації у корпоративних правовідносинах».

Аргументовано, що: основу правового статусу учасників корпоративних господарських організацій складають корпоративні права щодо корпоративної господарської організації; корпоративні обов'язки учасника мають

фрагментарний та допоміжний характер; управненим суб'єктом щодо учасника, на якого покладено корпоративний обов'язок є інший учасник корпоративної господарської організації.

Запропоновано визначення поняття корпоративних правовідносин як правовідносин, у яких здійснюються: засновницьке (квazізасновницьке) право; корпоративні права; зобов'язальні права вимоги корпоративного походження та виконуються корпоративні обов'язки.

Удосконалено визначення поняття корпоративного паю (частки) як оборотоздатного символу (транзитивного знаку), що посвідчує корпоративні права, є субститутутом корпоративного вкладу, об'єктом речових прав і повинен обліковуватися у Єдиному державному реєстрі або у депозитарній системі (якщо корпоративний пай є акцією).

Доопрацьовано поділ корпоративних паїв (часток) на прості та привілейовані шляхом його поширення на всі корпоративні господарські організації з уможливленням набуття у власність простих і привілейованих паїв (часток) однією особою із скасуванням командитних товариств та інкорпорацією норм про вкладників командитних товариств до положень законодавства про повні товариства та уніфікацією правового режиму простих та привілейованих корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери.

У межах поділу корпоративних паїв (часток) на прості та привілейовані доводиться неподільність та рівність за обсягом посвідчених корпоративних прав усіх корпоративних паїв (часток) окремої корпоративної господарської організації.

Обґрунтовано, що корпоративний пай (частка) виконує інвестиційну, ідентифікаційну, колегіальну, мобільну та облікову функції.

Аргументовано, що сукупною корпоративною часткою є частка, яку складає належна особі (особам) сукупність корпоративних паїв (часток) щодо загальної кількості корпоративних паїв (часток) корпоративної господарської організації.

Обґрунтовано, що юридичний факт набуття особою корпоративного паю (частки) має наслідком виникнення нерозривної ідеальної сукупності двох

комплементарних правових статусів особи різної правової природи: правового статусу особи як власника корпоративного паю (частки); правового статусу особи як учасника корпоративної господарської організації, при цьому правовий статус особи як учасника корпоративної господарської організації є похідним від статусу особи як власника корпоративного паю (частки).

Запропоновано визначення поняття «корпоративного вкладу» під яким пропонується розуміти належне особі на праві власності майно, яке передається корпоративній господарській організації з метою набуття особою корпоративних прав.

Удосконалено визначення поняття оголошеного корпоративного капіталу як зареєстрованої у Єдиному державному реєстрі сукупної вартості корпоративних вкладів, які певні особи (засновники або квазізасновники) мають право передати корпоративній господарській організації з метою набуття корпоративних прав.

Удосконалено визначення поняття сформованого корпоративного капіталу як зареєстрованої у Єдиному державному реєстрі сукупної вартості корпоративних вкладів, переданих корпоративній господарській організації засновниками або квазізасновниками з метою набуття корпоративних прав та сум прибутку корпоративної господарської організації, за рахунок яких було сформовано непогашені та неанульовані корпоративні паї (частки) і визначено їх номінальну вартість.

Аргументовано покладення на державних реєстраторів обов'язку з ідентифікації усіх корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери, прав на них та обтяжень з наданням новоствореному паю (частці) унікального номеру.

Обґрунтовано, що первинне формування корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери та виникнення посвідчених ними корпоративних прав і корпоративних правовідносин участі має відбуватися одночасно, не пізніше місяця після державної реєстрації створення корпоративної господарської організації або рішення про збільшення корпоративного капіталу, оголошеного корпоративного капіталу та запланованих до формування корпоративних паїв

(часток) на підставі доказів передачі корпоративних вкладів корпоративній господарській організації.

Запропоновано впровадження модельного договору купівлі-продажу корпоративних паїв (часток), укладення якого передбачатиме надання державному реєстратору спільної заяви покупця та продавця з відомостями про сторони, предмет договору та ціну продажу і відбуватиметься на умовах, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Виділено форми припинення корпоративного паю (частки), що неоформлений як цінний папір, а саме: (1) погашення корпоративного паю (частки); (2) анулювання корпоративного паю (частки).

Запропоновано удосконалити порядок звернення стягнення на корпоративні паї (частки), неоформлені як цінні папери через встановлення черговості осіб, які можуть набути корпоративні паї (частки) учасника-боржника у власність і сплатити борг (інші учасники, корпоративна господарська організація, переможець аукціону) з наданням кредитору можливості набути корпоративні паї (частки) учасника-боржника у власність або звернути стягнення безпосередньо на майно корпоративної господарської організації, якщо зазначені вище особи не задовольнили майновий інтерес кредитора.

Удосконалено визначення поняття немайнових корпоративних прав як групи корпоративних прав, які забезпечують законний інвестиційний інтерес учасника не безпосередньо, а через досягнення певної проміжної мети, яка складає предмет кожного немайнового корпоративного права.

Розширено зміст права учасника корпоративної господарської організації – власника привілейованого корпоративного паю (частки) брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією правомочностями: ініціювати проведення перевірок фінансової звітності корпоративної господарської організації та її господарської діяльності як в цілому, так і за окремими напрямками; голосувати з усіх питань порядку денного загальних зборів у разі невиконання (неповної виплати) учаснику дивідендів у встановлений законом строк з моменту спливу такого строку і до моменту повної сплати дивідендів.

Удосконалено визначення корпоративного контролю як впливу (позитивного або негативного, кожен з яких, у свою чергу, виявляється вирішальним, кворумним або ініціюючим), який здійснює чи може здійснювати учасник або група учасників корпоративної господарської організації на таку організацію та її господарську діяльність, реалізуючи коло правомочностей, що визначають обсяг корпоративного права учасника (учасників) брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією або через забезпечення неможливості набуття чи реалізації іншими учасниками певних правомочностей чи ініціювання ними корпоративних процедур, передбачених законом і локальними корпоративними актами, залежно від розміру сукупної корпоративної частки учасника (учасників) корпоративної господарської організації.

Аргументовано універсальність видів корпоративного контролю і конкретність ступенів корпоративного контролю, які завжди прив'язуються до певного розміру сукупної корпоративної частки учасника у корпоративній господарській організації певного виду.

Запропоновано удосконалити ступені корпоративного контролю шляхом скасування ситуативних та умовних ступенів з відмовою від концепції кворуму в акціонерних товариствах, у яких кількість акціонерів не перевищує 100 осіб, та у корпоративних господарських організаціях інших організаційно-правових форм, незалежно від кількості учасників та з уніфікацією ступенів корпоративного контролю у таких корпоративних господарських організаціях.

Удосконалено визначення юридично мотивованого корпоративного загарбання (корпоративного рейдерства) як дій, спрямованих на отримання корпоративного контролю над корпоративною господарською організацією без згоди учасників, що вже здійснюють корпоративний контроль та призначених ними органів управління корпоративної господарської організації у ході корпоративного конфлікту через корпоративно-правові процедури відповідно до удаваного правового обґрунтування.

Запропоновано класифікацію юридично мотивованих корпоративних загарбань (корпоративного рейдерства) на зовнішні, коли корпоративний

контроль намагається отримати особа, яка на момент початку загарбання не є учасником корпоративної господарської організації, та внутрішній, коли корпоративний контроль намагається отримати особа, яка на момент початку загарбання є учасником, що не здійснює корпоративний контроль.

Запропоновано конкретизувати предмет та порядок реалізації учасником права на інформацію шляхом встановлення єдиних для всіх корпоративних господарських організацій, корпоративні паї (частки) у яких неформлені як цінні папери: переліку відомостей про корпоративну господарську організацію та її діяльність, що задовольнятимуть законний інтерес учасника бути обізнаним про значні факти про корпоративну господарську організацію та її діяльність; єдиного порядку отримання таких відомостей на запит учасника.

Обґрунтовано, що майнові корпоративні права (безумовні в аспекті виникнення і умовні в аспекті реалізації) є прообразами зобов'язальних прав вимоги корпоративного походження (умовних в аспекті виникнення і безумовних в аспекті реалізації), які виникають за настання передбачених законом фактичних складів шляхом одноразового перетворення майнових корпоративних прав або через неодноразове утворення з них.

Запропоновано удосконалити порядок сплати дивідендів шляхом диференціації строків сплати залежно від типу корпоративного паю (частки), оформлення корпоративного паю (частки) як цінного паперу та кількості учасників корпоративної господарської організації.

Запропоновано визначення поняття «майнова корпоративна квота» як частини майна корпоративної господарської організації, або її вартості, що складає об'єкт як майнового корпоративного права учасника і корпоративного обов'язку мажоритарія або обов'язку корпоративної господарської організації, так і похідного від зазначеного корпоративного права зобов'язального права вимоги колишнього учасника до зазначених вище осіб і їх зобов'язання, є пропорційною сукупній корпоративній частці учасника і підлягає передачі або сплаті учаснику корпоративної господарської організації внаслідок її ліквідації, дивестування корпоративного паю (частки) або виключення учасника для остаточного

задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника щодо участі у корпоративній господарській організації. Запропоновано багатоваріантний підхід до обрахунку розміру та способів стягнення (у безспірному порядку за виконавчим написом державного реєстратора – за вартістю чистих активів за даними квартального балансу або через господарський суд за вартістю чистих активів за даними балансу на дату дивестування чи за ринкової вартістю) такої квоти при дивестуванні корпоративного паю (частки), неоформленого як цінний папір на вибір учасника.

Запропоновано визначення поняття «дивестування корпоративного паю (частки)» як задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника корпоративної господарської організації за його одностороннім волевиявленням через отримання ним майнової корпоративної квоти, що слідує з корпоративного паю (частки) за рахунок відповідного суб'єкта корпоративних правовідносин.

Обґрунтовано, що правомочності щодо оплатного переведення акцій та погашення корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери є складовими права учасника на майнову корпоративну квоту і формами одностороннього волевиявлення учасника щодо дивестування корпоративного паю (частки) з можливістю дивестування окремих корпоративних паїв (часток), належних учасникові корпоративної господарської організації, на його вибір.

Доопрацьовано положення щодо правомочностей акціонера на обов'язкове придбання його акцій мажоритарним акціонером та на обов'язковий викуп його акцій акціонерним товариством шляхом визнання єдиного права акціонера на оплатне переведення акцій за настання передбачених законом обставин на користь акціонерного товариства або мажоритарного акціонера, який набув контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій, яке реалізовуватиметься з використанням ескроу.

Доопрацьовано положення щодо переважного права учасника на придбання корпоративних паїв (часток) при їх формуванні шляхом визнання такого права за учасниками усіх корпоративних господарських організацій, корпоративні паї (частки) у яких не оформлено як цінні папери із встановленням єдиного місячного

строку внесення корпоративних вкладів при реалізації права вимоги, похідної від такого переважного права з можливістю переведення прав і обов'язків набувача корпоративних паїв (часток) при їх формуванні на учасника за його позовом.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані: при підготовці нових та внесених змін до чинних актів про корпоративні права, корпоративні паї (частки), а також у практиці реалізації такого законодавства; при підготовці науково-практичних видань, підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для науковців, юристів-практиків, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів юридичних спеціальностей.

Положення дисертації використовуються у навчальному процесі Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова МОН України при викладанні навчальної дисципліни «Господарське право» та Одеського національного університету імені І.І. Мечникова МОН України при викладанні дисциплін «Господарське право», «Корпоративне право», «Правові основи інвестиційної діяльності».

Положення і висновки дисертаційного дослідження також враховуються у практичній діяльності ТОВ «ОЙЛ ТРАНСШИПМЕНТ», ТОВ «ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ «ЮСТА», Господарського суду Одеської області.

Ключові слова: корпоративні права, корпоративні обов'язки, корпоративні правовідносини, корпоративні паї (частки), немайнові корпоративні права, майнові корпоративні права, дивіденди, переважне право.

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові аспекти : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 662 с.
2. Смітюх А. В. Розділ 6. Правова природа корпоративних часток. *Механізм публічно-правової і приватноправової регламентації суспільних відносин у*

адміністративно-політичній, соціально-культурній та господарській сферах : монографія / П. П. Білик, О. І. Миколенко, О. М. Миколенко та ін.; за заг. ред. О. І. Миколенка. Одеса : Фенікс, 2016. С. 152–192. (*Особистий внесок: досліджено правову природу корпоративних паїв (часток), обґрунтовано, що корпоративні паї (частки) є оборотоздатними символами корпоративних прав*).

3. Смітюх А. В. Товариство з обмеженою відповідальністю: порівняльно-правове дослідження права виходу учасника з товариства за законодавством України та добровільного або спеціального анулювання частки учасника за законодавством Польщі. *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa* ; Uniwersytet Łódzki ; red.: T. Lachowski, V. Mazurenko. Lodz; Olsztyn : Bookmarked Publishing & Editing, 2017. S. 165–173. (*Особистий внесок: обґрунтовано комбінований підхід до обрахування розміру майнової корпоративної квоти*).

4. Смітюх А. В. Корпоративные и унитарные предприятия: de lege lata vs. de lege ferenda. *Leges si Viata*. 2014. № 2/3. С. 152–157.

5. Смітюх А. В. Институт частного предприятия в правовой системе Украины. *Leges si Viata*. 2014. № 1/3. С. 145–148.

6. Смітюх А. В. Участник хозяйственного общества и собственник доли в уставном (складочном) капитале как идеальная совокупность правовых статусов. *Leges si Viata*. 2015. №6/2. С. 115–118.

7. Смітюх А. В. Акція як символічний оборотоздатний об'єкт прав. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. № 4(14). С. 82–87.

8. Смітюх А. В. Правовая концепция оборотоспособных символов прав. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 88–93.

9. Смітюх А. В. К вопросу об определении понятия корпоративного правоотношения. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 134–141.

10. Смітюх А. В. Щодо класифікації корпоративних прав, їх суб'єктів та корпоративних правовідносин. *Правова держава*. 2016. №21. С. 94–100.

11. Смітюх А. В. Привилегированные доли корпоративных предприятий. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 103–109.

12. Смитюх А. В. Оборотоспособные символы прав (транзитивные знаки) в системе объектов прав по ГК Украины. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 84–91.
13. Смитюх А. В. Остаточные корпоративные права в обществе с ограниченной ответственностью. *Вестник Полоцкого государственного университета. Серия D. Экономические и юридические науки*. 2017. № 14. С. 133–140.
14. Смітюх А. В. Щодо правової природи права на дивіденд. *Правова держава*. 2018. №29. С. 85–90.
15. Смітюх А. В. Право засновника корпоративного підприємства на внесення вкладу. *Правова держава*. 2018. №30. С. 137–141.
16. Смітюх А. В. Заходи щодо протидії акціонерного товариства корпоративному рейдерству: системний підхід. *Вісник Одеського національного університету. Право*. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2007. Т. 12. Вип. 12. С. 70–78.
17. Смітюх А. В. Грінмейл: поняття та правова сутність. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 7. С. 20–22.
18. Смітюх А. В. Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 3. С. 92–101.
19. Смітюх А. В. «Корпоративні вторгнення» та «корпоративні перевороты» як специфічні види корпоративного рейдерства. *Вісник господарського судочинства*. 2008. №4. С. 77–82.
20. Смітюх А. В. Щодо причин поширення в Україні практики корпоративних загарбань («сірого» та «чорного» рейдерства). *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 5. С. 7–10.
21. Смітюх А. В. Рейдерство: зловживання правами щодо скликання позачергових зборів акціонерів і внесення пропозицій до порядку денного. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 3. С. 111–114.
22. Смітюх А. В. Рейдерство – модний термін чи актуальна проблема. *Город, регион, государство: экономико-правовые проблемы хозяйствования*: сб. науч. тр.; в 2-х т.; ИЭПИ НАН Украины. Донецк: Ноулидж, 2009. Т. 2. С. 210–215.
23. Смітюх А. В., Капеліст М. М. Право акціонерів вимагати обов'язкового викупу акцій у зв'язку із вчиненням акціонерним товариством значних правочи-

нів. *Правова держава*. 2011. № 13. С. 35–40. (Особистий внесок: досліджено обов'язковий викуп акцій у зв'язку із вчиненням АТ значних правочинів, обґрунтовано право акціонера на оплатне переведення акцій з отриманням майнової корпоративної квоти у разі, якщо укладення значного правочину було предметом розгляду декількох загальних зборів акціонерів з відповідним його поділом на частини, а акціонер голосував проти укладення значного правочину хоча б на одних загальних зборах).

24. Смітюх А. В. Щодо впровадження категорій корпоративного капіталу та оголошеного корпоративного капіталу господарських товариств до корпоративного права. *Правова держава*. 2014. №17. С. 45–49.

25. Смітюх А. В. Участь у господарському товаристві як правовий зв'язок. *Правова держава*. 2014. №18. С. 58–65.

26. Смітюх А. В. Щодо співвідношення майнових та немайнових корпоративних прав. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова. 2017. Т. 22. Вип. 2 (31). С. 21–27.

27. Смітюх А. В., Пенчукова М. Ю. Правові засади звернення стягнення на корпоративні частки. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. №13. С. 101–109. (Особистий внесок: досліджено правові засади звернення стягнення на корпоративні паї (частки), запропоновано удосконалити порядок звернення такого стягнення).

28. Смітюх А. В. Щодо визначення поняття та сутності корпоративного контролю. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2018. Т. 23. Вип. 1 (32). С. 42–48.

НАУКОВІ ПРАЦІ, ЯКІ ЗАСВІДЧУЮТЬ АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ:

29. Смітюх А. В. Щодо питання про можливість виключення з товариства з обмеженою відповідальністю учасника, який володіє 50% голосів. *Науковий потенціал світу '2004*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ,

1–15 листопада 2004 р.). Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. Т. 51: Право. С. 24–26. (Форма участі – заочна).

30. Смітюх А. В. Корпоративне рейдерство та теорія стратегії конфлікту. *Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи*: матеріали III Міжнар. конф. для викладачів, аспірантів та молодих вчених (м. Одеса, 28–29 березня 2008 р.) / ОНУ ім. І. І. Мечникова. Одеса: Негоціант, 2008. С. 101–102. (Форма участі – очна).

31. Смітюх А. В. Правовий погляд на рейдерську діяльність як на систему тактичних операцій. *Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13–14 червня 2008 р.). Одеса : Фенікс, 2008. С. 159–160. (Форма участі – очна).

32. Смітюх А. В. Корпоративні спори як вид господарських спорів. *Тези доповідей і наукових повідомлень 63-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І.І. Мечникова* (м. Одеса, 17–20 листопада 2008 р.). Одеса : ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2008. С. 94–97. (Форма участі – очна).

33. Смітюх А. В. Проблемні питання похідних позовів акціонерів про визнання недійсними правочинів акціонерного товариства. *Економіко-правові дослідження в XXI веке: история, современное состояние и перспективы совершенствования хозяйственного законодательства*: материалы 1-й Междунар. науч.-практ. Интернет-конф. (г. Донецк, 16–18 февраля 2009 г.); ИЭПИ НАН Украины. Донецк: Вебер, 2009. С. 256–260. (Форма участі – заочна).

34. Смітюх А. В. Ситуативная форма корпоративного контролю в акционерных обществах. *Конституційно-правове регулювання суспільних відносин: минуле, сучасне, майбутнє*: матеріали наук. конф. (м. Одеса, 27 березня 2009 р.). Одеса : Атлант, 2009. С. 206–211. (Форма участі – очна).

35. Смітюх А. В. Критичний аналіз системи суб'єктів господарської діяльності за проектом Закону України «Про основні засади господарської діяльності». *Динаміката на съвременната наука*: матеріали за 5-а Междунар. науч. практ.

конф. (17–25 юли 2009). Закон. Държавна администрация. София : «Бял ГРАД–БГ» ООД, 2009. Т. 5. С. 72–73. (Форма участі – заочна).

36. Смітюх А. В. Щодо відмінностей складу правомочностей у правах акціонера вимагати скликання загальних зборів та скликати загальні збори АТ: тези доп. і наук. повідомлень 68-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 26–28 листопада 2013 р.). Одеса : Астропринт, 2013. С. 162–165. (Форма участі – очна).

37. Смітюх А. В. Щодо кола юридичних осіб, права учасників яких можна вважати корпоративними. *Матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова, присвяченої 150-й річниці Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (25-27 листопада 2015 р., м. Одеса) / МОН України; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова ; екон.-прав. ф-т ; відп. ред. О. О. Нігреєва. Одеса: Астропринт, 2015. С. 138–141. (Форма участі – очна).*

38. Смітюх А. В. Щодо механізмів забезпечення права акціонерів на отримання дивідендів. *Євроінтеграція в умовах світової глобалізації* : зб. наук. ст. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27–29 квіт. 2016 р.) / ред. кол.: І. А. Дришлюк, К. Ю. Кармазіна, Л. О. Корчевна [та ін.]; уклад. К. Ю. Кармазіна. Одеса : Астропринт, 2016. С. 270–272. (Форма участі – очна).

39. Смітюх А. В. Щодо впровадження до законодавства понять корпоративного вкладу, унітарного вкладу та вкладу у підприємство. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики*: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 9–11 вересня 2016 р.). Миколаїв : НУК, 2016. С. 119–124. (Форма участі – очна).

40. Смітюх А. В. Временное право акціонера-собственника привилегированных акций голосовать по всем вопросам повестки дня общего собрания акционеров. *Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики*: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. НУ «ОМА» (м. Одеса, 6–7 квітня 2017 р.) / НУ «ОМА». Одеса : НУ «ОМА», 2017. Вип. 11. С. 180–182. (Форма участі – очна).

41. Смитюх А. В. Бестелесное имущество и символические оборотоспособные объекты. *Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 травня 2017 р.). Одеса : Астропринт, 2017. С. 42–46. (Форма участі – очна).

42. Смитюх А. В. Право на выход участника из общества с ограниченной ответственностью в правовых системах Беларуси и Украины. *Традиции и инновации в праве*: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 20-летию юрид. ф-та и 50-летию Полоцкого гос. ун-та (г. Новополоцк, 6–7 октября 2017 г.); в 3 т. Новополоцк: ПГУ, 2017. Т. 2. С. 115–118. (Форма участі – очна).

43. Смітюх А. В. Щодо змісту права учасника корпоративного підприємства на отримання інформації про діяльність підприємства. *Тези доповідей і наукових повідомлень 72-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І. І. Мечникова* (м. Одеса, 29 листопада – 1 грудня 2017 р.). Одеса : Фенікс, 2017. С. 31–35. (Форма участі – очна).

44. Смітюх А. В. Юридичні факти, що визначають походження зобов'язальних прав вимоги від майнових корпоративних прав. *Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова; ЕПФ ОНУ ім. І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2018. С. 41–46. (Форма участі – очна).

45. Смітюх А. В. Щодо поняття майнової корпоративної квоти. *Економіка, право та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 20-річчю екон.-прав. ф-ту Одеського нац. ун-ту (м. Одеса, 14–15 вересня 2018 г.). Одеса: Фенікс, 2018. С. 426–431. (Форма участі – очна).

**ПУБЛІКАЦІЇ, ЯКІ ДОДАТКОВО ВІДОБРАЖАЮТЬ
НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ:**

46. Смітюх А. В. Нерешенные проблемы «альтернативных» общих собраний акционеров: судебный аспект. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: наук. праці ЕПФ ОНУ ім. І. І Мечникова. Одеса : Астропринт, 2007. Т. 10. Вип. 14. С. 88–94.

47. Смітюх А. В. Коментар та зауваження до Концепції розвитку корпоративного законодавства України. *Юридичний радник*. 2007. №5(19). С. 19–20.

48. Смітюх А. В. Скликання позачергових загальних зборів акціонерного товариства: недоліки регулювання за Законом України «Про акціонерні товариства». *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: наук. праці ЕПФ ОНУ ім. І. І Мечникова. Одеса : Астропринт, 2009. Т. 12. Вип. 26. Ч. 2. С. 86–91.

49. Смітюх А. В. Розділ 4. Корпоративні права та обов'язки. *Корпоративне право* : навч. посіб. / О. В. Гарагонич, С. М. Грудницька, Е. Е. Бекірова, Ю. М. Бисага [та ін.]; за заг. ред. О. В. Гарагонича, С. М. Грудницької. Київ : Слово, 2014. С. 104–152. (*Особистий внесок: обґрунтовано внутрішню суперечливість категорії «право участі у товаристві» та необхідність усунення її із законодавства, аргументовано, що доки цю категорію закріплено у законодавстві, її доцільно розглядати у єдиному контексті з категорією «корпоративні права»*).

50. Смітюх А. В. Щодо правової природи частки у статутному капіталі господарського товариства. *Правова держава*. 2015. №19. С. 89–94.

51. Смітюх А. В. Щодо визначення поняття корпоративних прав учасника господарського товариства. *Правова держава*. 2015. №20. С. 81–86.

52. Смітюх А. В. Корпоративне право у схемах : навч. посіб. Одеса : ОНУ ім. І. І Мечникова, 2017. 322 с.

ANNOTATION

Smitiukh A. V. Corporate rights and corporate shares (stocks): theoretic and legal basis. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis for the of Doctor of Law degree in the specialty 12.00.04 «Economic law, economic procedure law» (081 – Law). – Odessa I. I. Mechnykov National University. The Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Sciences of Ukraine of Ukraine, Kyiv, 2018.

The thesis contains scientific positions and scientifically substantiated conclusions in the field of the theory of corporate law to solve an important scientific problem of developing an integral theoretical concept of the economic legal regulation of corporate rights and corporate shares (stocks).

The corporate economic organization is defined as a system-forming organizational-legal form of economic activity integrating all the economic organizations except for economic associations that may (joint stock companies, limited liability companies, additional liability companies, farm enterprises) or should (full partnerships and commandite partnerships, production cooperative) be created by more than one person vesting property (joint stock companies, limited liability companies, additional liability companies) as well as kinship (farm enterprises), combining business activity (full partnerships and commandite partnerships) or labor (production cooperative).

The thesis provides the definition of corporate rights as an indivisible set of person's rights addressed to a corporate economic organization and other corporate rights holders (if any) inaccessible to third parties (exclusive), aimed to ensure the realization of the investment interest of a person, to provide direct and systemic influence on the corporate economic organization, as well as to obtain benefits, including material, from organization's activities.

The author proposes to unify the scope and volume of authorities that constitute a set of corporate rights of a participant of a corporate economic organization which

issues its corporate shares (stocks) not as securities in order to provide participants with detailed authorities, covering all non-proprietary and proprietary corporate rights.

The classification of corporate rights is supplemented with a division by the criterion of the nature in material rights and right to represent the corporate economic organization in the court.

The provisions of the correlation of organizational and economic powers and corporate rights is refined in the following way: corporate rights are not organizational and economic authorities, except for the non-proprietary corporate right to take par in the management of a corporate economic organization, if the scope of the authorities constituting this right allows the participant to have a decisive corporate control over the corporate economic organization.

The provisions on the organizational and incorporation authorities of the owner, in particular, regarding termination of the aforesaid authority at the moment of state registration of the corporate economic organization, are specified.

The absence of the founder's (quasi-founder's) duty to make a corporate contribution is proved as well as definition of the founder's (quasi-founder's) right as a relative right to transfer a corporate contribution to a corporate economic organization and to acquire a newly created corporate share (stock), which corresponds to the duty of a corporate economic organization to adopt a corporate contribution.

The «corporate duty» of the participant of the corporate economic organization and the «duty of the corporate economic organization in corporate legal relations» are differentiated.

It is reasoned that: the corporate rights addressed to a corporate economic organization constitute the basis of the legal status of participant of corporate economic organization; the corporate duties of the participant are fragmentary and auxiliary; if there is a corporate duty of the participant the empowered person is another participant but not the corporate economic organization.

The corporate legal relations are defined as legal relationships in which the founder's (quasi-founder's) right, the corporate rights, the right of demand of the corporate origin are realized and the corporate duties are carried out.

The corporate share (stock) is defined as a negotiable symbol (transitive sign) certifying corporate rights as a substitute for the corporate contribution and object of rights in rem to be accounted for in the Unified State Register or in the depository system (if the corporate share is a unit is a security).

The division of the corporate shares (stocks) into ordinary and preferred ones is extended to all corporate economic organizations with the possibility of the ownership of ordinary and preferred shares (stocks) by one person with the abolition of commandite partnerships and the incorporation of rules on commandite silent partners into the provisions of the legislation on full partnerships as well as unification of the legal regime of ordinary and preferred corporate shares (stocks) issued not as securities.

The indivisibility and equivalence by the volume of corporate rights certified of all corporate shares (stocks) of a particular corporate economic organization within the division into ordinary and preferred is established.

It is substantiated that corporate share (stock) exercises investment, identification, collegiate, mobile and accounting functions.

It is reasoned that the aggregate corporate share is a percent of a number of corporate shares (stocks) owned by a person (persons) pro rata to the total number of corporate shares (stocks) of a corporate economic organization.

It is substantiated that the legal fact of acquiring of a corporate share (stock) implies the emergence of an inseparable ideal set of two complementary legal statuses of a person of different legal nature: the legal status of a person as the owner of a corporate share (stock); the legal status of a person as a participant in a corporate economic organization, while the legal status of a person as a participant in a corporate economic organization is derived from the status of the person as the owner of the corporate share (stock).

The corporate contribution is defined as the property owned by the person, which is transferred to the corporate economic organization in order to acquire a person's corporate rights.

The definition of the declared corporate capital is refined and provided as an aggregate value of corporate contributions of certain persons (founders or quasi-founders) have the right to transfer to a corporate economic organization in order to acquire corporate rights registered in the Unified State Register.

The definition of the contributed corporate capital is refined and provided as an aggregate value of corporate contributions transferred to a corporate economic organization by founders or quasi-founders in order to acquire corporate rights and profits of a corporate economic organization provided nominal value and formed corporate shares (stocks) being not redeemed or cancelled.

It is reasoned to oblige the state registrars to identify all corporate shares (stocks) issued not as securities, rights to them and encumbrances and to provide each newly created share (stock) with a unique number.

It is substantiated that the initial formation of corporate shares (stocks) issued not as securities and the emergence of the corporate rights certified by them takes place at the same time relying on the evidences of the transfer of corporate contributions to the corporate economic organization but not later than one month after the state registration of a corporate economic organization or a decision to increase corporate capital, declared corporate capital and number of corporate shares (stocks) to be issued.

The implementation of a model sale-purchase agreement of corporate shares (stocks) to be concluded on the standard terms approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine through the filing of the common application of the seller and purchaser to the state registrar providing the data on the parties, shares (stocks) to be sold and purchase price is suggested.

The forms of termination of a corporate shares (stocks) issued not as a securities are allocated, namely: (1) the redemption of the corporate shares (stocks); (2) the cancellation of a corporate shares (stocks).

It is reasoned to improve the procedure of levying execution on the corporate shares (stocks) issued not as securities through the establishing the order of priorities for acquiring the debtor's corporate shares (stocks) by the paying the debt (other participants, corporate economic organization, winner of an auction) empowering the

creditor to acquire debtor's corporate shares (stocks) or to charge directly to the property of the corporate economic organization, if the abovementioned persons did not pay debt.

The definition of the non-proprietary corporate rights is refined and provided as a set of corporate rights, which ensures the legitimate investment interest of the participant not directly, but through the achievement of a certain intermediate goal, which is the subject of each non-proprietary corporate right.

The content of the right of a participant of a corporate economic organization – the owner of a preferred corporate share (stock) to participate in the management of a corporate economic organization is completed with authorities: to initiate audits of financial statements of a corporate economic organization and its economic activity in a whole, as well as in separate fields; to vote on all issues of the agenda of the general meeting in case of non-payment (partial payment) to of dividends in time from the moment of the expiration of such a term and until the full payment of dividends.

The definition of the corporate control is refined and provided as an actual or potential influence (positive or negative, each turns out to be decisive, quorum or initiating) by a participant or a group of participants on a corporate economic organization and its economic activity, through the range of authorities stipulated by the size of the aggregate corporate share of aforementioned persons, defining the scope of the corporate right to participate in the management of a corporate economic organization or providing the impossibility of acquiring as well as realization of certain rights or initiating corporate procedures by other participants.

The universality of types of corporate control and the specificity of the levels of corporate control, which are always tied to a certain size of the aggregate corporate share of a participant in a corporate economic organization of a certain type, are reasoned.

It is suggested to refine the degrees of the corporate control by abolishing the situational and conditional degrees as well as a concept of a quorum in joint-stock companies in which the number of shareholders does not exceed 100 persons and in corporate economic organizations of other kinds, regardless of the number of

participants and with the unification of the levels of corporate control in such corporate economic organizations.

The definition of legally motivated corporate asset-grabbing (corporate raiding) as an action aimed at obtaining corporate control over a corporate economic organization without the consent of the participants that already carry out corporate control and the management bodies appointed by them throughout the corporate conflict under the corporate legal procedures in accordance with imaginary legal rationale.

The classification of legally motivated corporate asset-grabbing (corporate raiding) is suggested for external (the corporate control is sought by a person who is not a participant of a corporate economic organization at the start of the corporate raiding) and internal (the corporate control is trying to get a person who is a participant which does not exercise corporate control at the start of the corporate raiding) ones.

It is proposed to specify the subject and procedure of realization of the corporate right on information by: establishing unified list of data on a corporate economic organization and its activities that will satisfy the legitimate interest of the participant to be aware of significant facts about the corporate economic organization and its activities; establishing unified procedure for obtaining such information upon the request of the participant.

It is grounded that proprietary corporate rights (unconditional in appearance and conditional in the aspect of realization) are prototypes of the rights of demand of the corporate origin (conditional in the aspect of origin and unconditional in the aspect of realization) that arise at the occurrence of sets of facts provided by law through the one-time transformation of proprietary corporate rights or through repeated appearance from them.

It is suggested to refine the procedure for payment of dividends by differentiating terms of payment depending on the type of corporate share (stock), its' form (is it a security or not) and the number of participants of a corporate economic organization.

The property corporate quota is defined as a part of the property of a corporate economic organization or its value which constitutes the object of the proprietary corporate right of the participant as well as the right of demand of the corporate origin

and the duty of the corporate or the major participant being proportional to the aggregate corporate share of the participant and is to be paid or delivered to the participant in the case of liquidation of the corporate economic organization, the divestment of a corporate share (stock) or the expulsion of the participant as a final satisfaction of the investment property interest of the participant regarding the corporate economic organization. A multivariate approach to the calculation of the quota's size and methods of its' collection in the case of the divestment of the share (stock) issued not as a security is suggested (in an unconditional manner by the enforcement inscription of the state registrar – for the value of net assets on the basis of the quarterly balance sheet or through the economic court for the value of net assets according to the balance sheet on the date of the divestment or for a market value).

The definition of the divestment of a corporate share (stock) is proposed as a satisfaction of the investment property interest of a participant of a corporate economic organization under the unilateral expression of will by obtaining a property corporate quota, which follows from a corporate share (stock) at the expense of the corresponding subject of corporate legal relations.

It is substantiated that the authorities regarding the paid transfer of shares (stocks) issued as securities and the redemption of corporate shares (stocks) issues not as securities are the components of the participant's right for the property corporate quota and the forms of unilateral expression of the participant's will regarding the divestment of the corporate share (stock) with the possibility to divest all or certain corporate shares (stocks), at participant's choice.

The provisions concerning the shareholder's authorities for the mandatory purchase of the shares by the major participant and for the mandatory repurchase of shares by the joint-stock company are refined by the recognition of the integrated shareholder's right for paid transfer of the shares in the case of occurrence of sets of facts provided by law through the escrow in favor of the joint-stock company or major participant.

The provisions on the pre-emptive right of a participant to acquire corporate shares (stocks) while they are issuing were refined by the recognition of such right by

the participants of all corporate economic organizations with corporate shares (stocks) not issued as securities with the establishment of a uniform month period for delivering of the corporate contributions as well as a possibility to reverse rights of the acquirer of newly issued corporate shares (stocks) on the participant by the suit.

The practical value of the results obtained is that they may be used: in the course of drafting of new legislative acts on the corporate rights and corporate shares (stocks) as well as amending of current ones, in application of the aforesaid acts; during the preparation of scientific and practical publications, textbooks, manuals and methodical recommendations for scientists, practitioners, lecturers, post-graduate students and students of higher educational institutions of legal specialties.

The provisions of the thesis are used in the educational process of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding at the teaching of the discipline «Economic Law» and the Odessa I. I. Mechnikov National University at the teaching of disciplines «Economic Law», «Corporate Law», «Legal Regulation of the Investment Activity».

The aspects and conclusions of the thesis analysis are also implemented in the practical activities of the Oil Transshipment Ltd., Justa Law Company Ltd. and the Commercial Court of Odessa Oblast.

Key words: corporate rights, corporate duties, corporate legal relations, corporate shares (stocks), non-proprietary corporate rights, proprietary corporate rights, dividends, pre-emptive right.

ACADEMIC PAPERS TO PUBLISH MAJOR RESEARCH FINDINGS OF THIS THESIS PAPER:

1. Smitiukh, A. V. (2018), *Korporatyvni prava ta korporatyvni pai (chastky) teoretyko-pravovi aspekty: monohrafiia* [Corporate rights and corporate shares (stocks): theoretical and legal aspects: monograph], Phoenix, Odessa, Ukraine, 662 p.

2. Smitiukh, A. V. (2016), Rozdil 6. Pravova pryroda korporatyvnykh chastok [Section 6. The legal nature of corporate shares]. *Mekhanizm publichno-pravovoi i pryvatnopravovoi rehlamentatsii suspilnykh vidnosyn u administratyvno-politychnii*,

sotsialno-kulturnii ta hospodarskii sferakh : monohrafiia / P. P. Bilyk, O. I. Mykolenko, O. M. Mykolenko ta in.; za zah. red. O. I. Mykolenka [The mechanism of the public-law and private-law regulations of the social relations in the administrative-political, socio-cultural and economic fields : monograph [P. P. Bilyk, O. I. Mykolenko, O. M. Mykolenko and others], by scientific editing of O. I. Mykolenko, Phoenix, Odessa, Ukraine (*Personal contribution: pp. 152–192 – the legal nature of corporate shares (stocks) was investigated, it is substantiated that corporate shares (stocks) are transferrable symbols of corporate rights*).

3. Smitiukh, A. V. (2017), *Tovarystvo z obmezheniuiu vidpovidalnistiu porivnialno-pravove doslidzhennia prava vykhodu uchasyuka z tovarystva za zakonodavstvom ukraïny ta dobrovilnoho abo spetsialnoho anuliuвання chastyky uchasyuka za zakonodavstvom polshchi* [Limited liability company: the comparative legal study of the participant's right of withdrawal from the company under the legislation of Ukraine and the voluntary or special cancellation of the participant's share under the legislation of Poland]. *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa* ; Uniwersytet Łódzki ; red.: T. Lachowski, V. Mazurenko, Bookmarked Publishing & Editing, Lodz; Olsztyn, Poland (*Personal contribution: pp.165-173: The combined approach to the calculation of the property corporate quota is substantiated*).

4. Smitiukh, A. V. (2014), *Korporativnyie i unitarnyie predpriyatiya: de lege lata vs. de lege ferenda* [Corporate and unitary enterprises: de lege lata vs. de lege ferenda], *Leges si Viata*, № 2/3, pp. 152–157.

5. Smitiukh, A. V. (2014), *Institut chastnogo predpriyatiya v pravovoy sisteme Ukrainy* [Institute of private enterprise in the legal system of Ukraine], *Leges si Viata*, № 1/3, pp. 145–148.

6. Smitiukh, A. V. (2015), *Uchastnik hozyaystvennogo obschestva i sobstvennik doli v ustavnom (skladochnom) kapitale kak idealnaya sovokupnost pravovyih statusov* [The participant of the commercial company and the owner of the share in the authorized (contributed) capital as an ideal set of legal statuses], *Leges si Viata*, №6/2, pp. 115–118.

7. Smitiukh, A. V. (2015), Aktsiia yak symvolichnyi oborotozdatnyi obiekt prav [The share as a symbolic transferable object of rights], *Jurnalul juridic național: teorie și practică*, № 4(14), pp. 82–87.

8. Smitiukh, A. V. (2016), Pravovaya kontsepsiya oborotosposobnyih simvolov prav [Legal concept of transferable symbols of rights], *Constitutional State*, № 23, pp. 88–93.

9. Smitiukh, A. V. (2016), K voprosu ob opredelenii ponyatiya korporativnogo pravootnosheniya [On the definition of the corporate legal relationship], *Constitutional State*, № 24, pp. 134–141.

10. Smitiukh, A. V. (2016), Shchodo klasyfikatsii korporatyvnykh prav yikh subiektiv ta korporatyvnykh pravovidnosyn [On the classification of corporate rights, holders of those rights and corporate legal relations], *Constitutional State*, № 21, pp. 94–100.

11. Smitiukh, A. V. (2017) Privilegirovannyye doli korporativnykh predpriyatiy [Preferred shares of corporate enterprises], *Constitutional State*, № 25, pp. 103–109.

12. Smitiukh, A. V. (2017) Oborotosposobnyie simvolyi prav (tranzitivnyie znaki) v sisteme ob'ektov prav po GK Ukrainy [Transferable symbols of rights (transitive signs) in the system of objects of rights under the Civil Code of Ukraine], *Constitutional State*, № 26, pp. 84–91.

13. Smitiukh, A. V. (2017) Ostatochnyye korporativnyie prava v obschestve s ogranichennoy otvetstvennostyu [Residual corporate rights in a limited liability company], *Polotsk State University Herald. Series D. Economic and legal sciences*, № 14, pp. 133–140.

14. Smitiukh, A. V. (2018) Shchodo pravovoi pryrody prava na dyvidend [On the legal nature of the right to a dividend], *Constitutional State*, № 29, pp. 85–90.

15. Smitiukh, A. V. (2018) Pravo zasnovnyka korporativnoho pidpriemstva na vnesennia vkladu [The right of the founder of a corporate enterprise to make a contribution], *Constitutional State*, № 30, pp. 137–141.

16. Smitiukh, A. V. (2007) Zakhody shchodo protydyi aktsionernoho tovarystva korporativnomu reiderstvu systemnyi pidkhid [Measures to counteract a corporate

raiding of the joint-stock company: a systematic approach], *Odessa National University Herald. Jurisprudence*. vol. 12, № 12, pp. 70–78.

17. Smitiukh, A. V. (2008) Grinmeil: Poniattia Ta Pravova Sutnist [Greenmail: concept and legal essence], *Entrepreneurship, Management and Law*, № 7, pp. 20–22.

18. Smitiukh, A. V. (2008) Reiderstvo, pohlynnania ta zaharbannia: spivvidnoshennia poniat ta klasyfikatsii [Raiding, acquisitions and asset-grabbing: the correlation of concepts and classification], *Bulletin of economic legal proceedings*, № 3, pp. 92–101.

19. Smitiukh, A. V. (2008) «Korporatyvni vtorhnennia» ta «korporatyvni perevoroty» yak spetsyfichni vydy korporatyvnoho reiderstva [«Corporate invasions» and «corporate take-overs» as specific types of corporate raiding], *Bulletin of economic legal proceedings*, № 4, pp. 77–82.

20. Smitiukh, A. V. (2008) Shchodo prychny poshyrennia v ukraini praktyky korporatyvnykh zaharban («siroho» ta «chornoho» reiderstva) [On the origins of the practice of corporate asset-grabbing in Ukraine («gray» and «black» raiding)], *Entrepreneurship, Management and Law*, № 5, pp. 7–10.

21. Smitiukh, A. V. (2008) Reiderstvo: zlovzhyvannia pravamy shchodo sklykannia pozacherhovykh zboriv aktsioneriv i vnesennia propozytsii do poriadku dennoho [Raiding: abuse of the rights to convene an extraordinary meeting of shareholders and to amend the agenda], *Entrepreneurship, Management and Law*, № 3, pp. 111–114.

22. Smitiukh, A. V. (2009), Reiderstvo – modnyi termin chy aktualna problema [The raiding: a fashionable term or a topical issue], *Gorod, region, gosudarstvo: ekonomiko-pravovyye problemy khozyaystvovaniya* [Town, region, state: economic and legal problems of economic management], the Institute of Economic and Legal Research of NAS of Ukraine, Donetsk: Knowledge Press, in 2 vol., Vol.2, pp.210–215.

23. Smitiukh, A. V., Kapelist, M. M. (2011), Pravo aktsioneriv vymahaty oboviazkovoho vykupu aktsii u zviazku iz vchynenniam aktsionernym tovarystvom znachnykh pravochyniv [The right of shareholders to require a mandatory repurchase of shares as a consequence of the joint stock company's significant transactions], *Constitu-*

tional State, № 13, pp. 35–40. (Personal contribution: the obligatory repurchase of shares as a consequence of the joint stock company's significant transactions was investigated, the shareholder's right for paid transfer of the shares as well as receipt of property corporate quota if the conclusion of a significant transaction was regarded by several general shareholders meetings with its appropriate division into parts, and the shareholder voted against the conclusion of a significant transaction at least at one general meeting was substantiated).

24. Smitiukh, A. V. (2014), Shchodo vprovadzhennia katehorii korporatyvnoho kapitalu ta oholoshenoho korporatyvnoho kapitalu hospodarskykh tovarystv do korporatyvnoho prava [On the implementation of commercial company's corporate capital and declared corporate capital categories to the corporate law], *Constitutional State*, № 17, pp. 45–49.

25. Smitiukh, A. V. (2014), Uchast u hospodarskomu tovarystvi yak pravovyi zviazok [The Participation in a commercial company as a legal bond], *Constitutional State*, № 18, pp. 58–65.

26. Smitiukh, A. V. (2017), Shchodo spivvidnoshennia mainovykh ta nemainovykh korporatyvnykh prav [On the correlation of the proprietary and non-proprietary corporate rights], *Odessa National University Herald. Jurisprudence*. vol. 22, № 2(31), pp. 21–27.

27. Smitiukh, A. V., Penchukova, M. Yu. (2017), Pravovi zasady zvernennia stiahnennia na korporatyvni chastky [Legal framework of levying execution on the corporate shares], *Journal of the south regional center of National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, №13, pp. 101–109. (Personal contribution: the legal framework of levying execution on the corporate shares (stocks) was investigated, the procedure of aforesaid levying was refined).

28. Smitiukh, A. V. (2018), Shchodo vyznachennia poniattia ta sutnosti korporatyvnoho kontroliu [On the definition of the concept and essence of the corporate control], *Odessa National University Herald. Jurisprudence*. vol. 23, № 1(32), pp. 42–48.

**ACADEMIC PAPERS PROVING THIS THESIS PAPER
MATERIALS VALIDATION:**

29. Smitiukh, A. V. (2004), Shchodo pytannia pro mozhyvist vykliuchennia z tovarystva z obmezhenoiu vidpovidalnistiu uchasnyka yakyi volodiie 50% holosiv [On the issue of the possibility of exclusion of a participant who owns 50% share from a limited liability company] *Naukovyi potentsial svitu '2004* [The scientific potential of the world '2004] Materialy I Mizhnar. nauk. - prakt. konf. [The proceedings of Ist international research and practice conference] Dnipropetrovsk, November 10–25, 2004, vol. 51, Law, pp. 24–26. (Participation form – part-time).

30. Smitiukh, A. V. (2008), Korporatyvne reiderstvo ta teoriia stratehii konfliktu [Corporate raiding and conflict strategy theory] *Suchasni tekhnologii upravlinnia pidpriemstvom ta mozhyvosti vykorystannia informatsiinykh system: stan, problemy, perspektyvy* [Modern technologies of enterprise management and possibilities of using information systems: current situation, problems, perspectives] Materialy III Mizhnar. konf. dlia vykladachiv aspirantiv ta molodykh vchenykh [The proceedings of III International conference of academicians, post-graduate students and young researchers] Odessa, March 28–29, 2008, pp.101–102. (Participation form – full-time).

31. Smitiukh, A. V. (2008), Pravovyi pohliad na reidersku diialnist yak na systemu taktychnykh operatsii [Legal view on raider activity as a system of tactical operations] *Suchasnyi pravoporiadok natsionalnyi intehratyvnyi ta mizhnarodnyi vymiry* [Modern law and order: national, integrative and international dimensions] materialy Mizhnar. nauk. - prakt. internet-konf [The proceedings of international research and practice conference] Odessa, June 13–14, 2008, pp. 159–160. (Participation form – full-time).

32. Smitiukh, A. V. (2008), Korporatyvni spory yak vyd hospodarskykh sporiv [Corporate disputes as a type of economic disputes] *Tezy dopovidei i naukovykh povidomlen 63-i nauk. konf. prof.-vykl. skladu ta nauk. pratsivnykiv EPF ONU im. I. I. Mechnykova* [The proceedings of the 63rd research conference of Economics

and Law Faculty of Odessa I. I. Mechnikov National University academicians] Odessa, November 17–20, 2008, pp. 94–97. (Participation form – full-time).

33. Smitiukh, A. V. (2009), Problemni pytannia pokhidnykh pozoviv aktsioneriv pro vyznannia nediisnymy pravochyniv aktsionernoho tovarystva [The challenges of the shareholders' derivative claims to nullify joint-stock company's transactions]. *Ekonomiko-pravovyye issledovaniya v XXI veke: istoriya, sovremennoe sostoyanie i perspektivyi sovershenstvovaniya hozyaystvennogo zakonodatelstva* [Economic and legal studies in the XXI century: history, current state and prospects for improving economic legislation] materialyi 1-y Mezhdunar. nauch.-prakt. internet-konf. [The proceedings of 1st international research and practice internet conference], Donetsk, February 16–18, 2009, pp. 256–260. (Participation form – part-time).

34. Smitiukh, A. V. (2009), Situativnaya forma korporativnogo kontrolya v aktsionernykh obschestvakh [Situational form of corporate control in joint-stock companies] *Konstitutsiino-pravove rehuliuвання suspilnykh vidnosyn: mynule, suchasne, maibutnie* [The constitutional and legal regulation of social relations: past, present, future] materialy nauk. konf. [research conference proceedings], Odessa, March 27, 2009, pp. 206–211. (Participation form – full-time).

35. Smitiukh, A. V. (2009), Krytychnyi analiz systemy subiektiv hospodarskoi diialnosti za proektom zakonu ukrainy «Pro osnovni zasady hospodarskoi diialnosti» [The critical analysis of the system of economic entities under the draft Law of Ukraine «On the basic principles of economic activity»] *Dinamikata na sevrementnata nauka* [The Dynamics of Modern Science]: materialy za 5-a Mezhdunar. nauch. prakt. konf. T. 5 Zakon. Derzhavna administratsiya [The proceedings of 5-th international research and practice conference. Vol. 5 Law. Public administration], Sofia, July 17–25, 2009, pp. 72–73 (Participation form – part-time).

36. Smitiukh, A. V. (2013), Shchodo vidminnostei skladu pravomochnostei u pravakh aktsionera vymahaty sklykannia zahalnykh zboriv ta sklykaty zahalni zbory AT [On the differences in the shareholder's rights to demand the convening of general meeting and convene a general meeting of JSC] *Tezy dopovidei i naukovykh povidomlen 68-i nauk. konf. prof.-vykl. skladu ta nauk. pratsivnykiv EPF ONU im. I. I. Mechnykova*

[The proceedings of the 68th research conference of Economics and Law Faculty of Odessa I.I.Mechnikov National University academicians], Odessa, November 26–28, 2013, pp. 162–165. (Participation form – full-time).

37. Smitiukh, A. V. (2015), Shchodo kola yurydychnykh osib prava uchasykiv yakykh mozna vvazhaty korporatyvnymy [On the scope of legal entities, the rights of participants can be considered as corporate ones] *Materialy 70-i nauk. konf. profesorskovykladatskoho skladu ekonomiko-pravovoho fakultetu ONU im. I.I. Mechnykova, prysviachenoi 150-i richnytsi Odeskoho natsionalnogo universytetu imeni I.I.Mechnykova* [Materials of the 70th sciences conf. Faculty of Economics and Law of Odessa I.I.Mechnikov National University devoted to the 150th anniversary of Odessa I.I.Mechnikov National University], Odessa, November 25–27, 2015, pp. 138–141. (Participation form – full-time).

38. Smitiukh, A. V. (2016), Shchodo mekhanizmiv zabezpechennia prava aktsioneriv na otrymannia dyvidendiv [On the mechanisms of ensuring the right of shareholders to receive dividends] *Yevrointehratsiia v umovakh svitovoi hlobalizatsii* [Eurointegration in the conditions of world globalization] *Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* [The proceedings of the International research and practice conference] Odessa, April 27–29, 2016, pp. 270–272. (Participation form – full-time).

39. Smitiukh, A. V. (2016), Shchodo vprovadzhennia do zakonodavstva poniat korporatyvnoho vkladu unitarnoho vkladu ta vkladu u pidpriemstvo [On the implementation into the legislation of the concepts of corporate contribution, unitary contribution and contribution to the enterprise] *Stanovlennia ta rozvytok pravovoi derzhavy: problemy teorii ta praktyky* [The formation and development of the constitutional state: problems of theory and practice] *Materialy VIII Vseukr. nauk.-prakt. konf.* [The proceedings of the VIII All-Ukrainian research and practice conference] Mykolayiv, September 9–11, 2016, pp. 119–124. (Participation form – full-time).

40. Smitiukh, A. V. (2017), Vremennoe pravo aktsionera-sobstvennika privilegirovannykh aktsiy golosovat po vsem voprosam povestki dnya obshego sobraniya aktsionerov [Temporary right of the shareholder-owner of preferred shares to vote on all issues on the agenda of the general meeting of shareholders] *Morske pravo*

ta menedzhment: evoliutsiia ta suchasni vyklyky [Maritime Law and Management: Evolution and Modern Challenges] Materialy XI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. v Nats. un-ti «Odeska morska akademiia» [The proceedings of the XI International research and practice conference in the National University «Odessa Maritime Academy»], Odessa, April 6–7, 2017, № 11, pp. 180–182. (Participation form – fulltime).

41. Smitiukh, A. V. (2017), *Bestelesnoe imuschestvo i simvolicheskie oborotospособnyie ob'ekty* [Incorporeal property and symbolic transferable objects] *Somi yurydychni dysputy z aktualnykh problem pryvatnoho prava prysviachenii pamiaty Ye. V. Vaskovskoho* [Seventh legal disputes on topical issues of private law in memory of E. V. Vaskovskii] Materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [The proceedings of the International research and practice conference], Odessa, May 26, 2017, pp. 42–46. (Participation form – fulltime).

42. Smitiukh, A. V. (2017), *Pravo na vyihod uchastnika iz obschestva s ogranichennoy otvetstvennostyu v pravovyih sistemah Belarusi i Ukrainyi* [The right to withdraw from a limited liability company in the legal systems of Belarus and Ukraine] *Tradicii i innovacii v prave* [Traditions and innovations in law] *Materyaly Mezhdunar. nauch.- prakt. konf., posvyashch. 20-letiyu yurid. fak-ta y 50-letiyu Polockogo gos. un-ta* [The proceedings of the International research and practice conference devoted to the 20th anniversary of the Faculty of Law and 50th anniversary of the Polotsk State University] Novopolotsk, October 6–7, 2017, vol. 2, pp. 115–118. (Participation form – full-time).

43. Smitiukh, A. V. (2017), *Shchodo zmistu prava uchasnyka korporatyvnoho pidpriemstva na otrymannia informatsii pro diialnist pidpriemstva* [On the scope of the right of the participant of a corporate enterprise for information about the enterprise's activities] *Tezy dopovidei i naukovykh povidomlen 72-i nauk. konf. prof.-vykl. skladu ta nauk. pratsivnykiv EPF ONU im. I. I. Mechnykova* [The proceedings of the 72nd research conference of Economics and Law Faculty of Odessa I.I.Mechnikov National University academicians], Odessa, November 29–Decembed 1, 2017, pp. 31–35. (Participation form – full-time).

44. Smitiukh, A. V. (2018), Yurydychni fakty shcho vyznachaiut pokhodzhennia zoboviazalnykh prav vymohy vid mainovykh korporatyvnykh prav [The legal facts determining the origina of rights of demand from the proprietary corporate rights] *Vosmi yurydychni dysputy z aktualnykh problem pryvatnoho prava prysviacheni pamiati Ye. V. Vaskovskoho* [Eighth legal disputes on topical issues of private law in memory of E. V. Vaskovskii] materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [The proceedings of the International research and practice conference], Odessa, May 18, 2018, pp. 41–46. (Participation form – fulltime).

45. Smitiukh, A. V. (2018), Shchodo poniattia mainovoi korporatyvnoi kvoty [On the notion of the property corporate quota] *Ekonomika, pravo ta upravlinnia: henezys suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* [Economics, law and management: genesis, current state and prospects of development] materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviachenoï 20-richchiu ekon.-prav. f-tu Odeskoho nats. un-tu [The proceedings of the International research and practice conference devoted to 20th anniversary of Economics and Law Faculty of Odessa I. I. Mechnikov National University], Odessa, September 14–15, 2018, pp. 426–431. (Participation form – fulltime).

ACADEMIC PAPERS ADDITIONALLY DISPLAYING RESEARCH FINDINGS OF THIS THESIS PAPER:

46. Smitiukh, A. V. (2007), Nereshennyie problemyi «alternativnyih» obschih sobraniy aktsionerov: sudebnyi aspekt [The unresolved problems of «alternative» general shareholders meetings of: judicial aspect], *Market economy: modern management theory and practice*, Astroprint, Odessa, vol. 7, № 14, pp. 88–94.

47. Smitiukh, A. V. (2007), Komentar ta zauvazhennia do kontseptsii rozvytku korporatyvnoho zakonodavstva Ukrainy [The comment and remarks on the Concept of Development of Corporate Law of Ukraine], *Legal Adviser*, №5(19), pp. 19–20.

48. Smitiukh A. V. (2009), Sklykannia pozacherhovykh zahalnykh zboriv aktsionernoho tovarystva nedoliky rehuliuвання за Zakonom Ukrainy «Pro aktsionerni tovarystva» [The convocation of extraordinary general meetings of a joint-stock

company: the shortcomings of regulation according to the Law of Ukraine «On Joint-Stock Companies»], *Market economy: modern management theory and practice*, Astroprint, Odessa, vol. 12, № 26, Part 2, pp. 86–91.

49. Smitiukh, A. V. (2014), Rozdil 4. Korporatyvni prava ta oboviazky [Section 4. Corporate rights and duties] *Korporatyvne Pravo: navch. posib.* O. V. Harahonych, S. M. Hrudnytska, E. E. Bekirova, Yu. M. Bysaha ta in.; za zah. red. O. V. Harahonycha, S. M. Hrudnytskoi [Corporate Law: Textbook [O. V. Harahonych, S. M. Hrudnytska, E. E. Bekirova, Yu. M. Bysaha and others], by scientific editing of O. V. Harahonych, S. M. Hrudnytska, Slovo, Kyiv, Ukraine, pp. 104–152. (*Personal contribution: pp. 104–152 – the necessity to remove self-contradictory category «the right to participate in a company» from the legislation is substantiated; it is reasoned also that while this category is still provided by legislation one must consider it in a context of the category «corporate rights»*).

50. Smitiukh, A. V. (2015), Shchodo pravovoi pryrody chastky u statutnomu kapitali hospodarskoho tovarystva [On the legal nature of the share in the authorized capital of the commercial company], *Constitutional State*, №19, pp. 89–94.

51. Smitiukh, A. V. (2015), Shchodo vyznachennia poniattia korporatyvnykh prav uchasnyka hospodarskoho tovarystva [On the definition of the concept of corporate rights of the participant of the commercial company], *Constitutional State*, № 20, pp. 81–86.

52. Smitiukh, A. V. (2017), Korporatyvne pravo u skhemakh : navch. posib. [Corporate law in schemes: Textbook], Odessa I. I. Mechnikov National University, Odessa, Ukraine, 322 p.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	38
ВСТУП	39
Розділ 1. Загальна характеристика корпоративних прав	54
1.1. Корпоративна господарська організація як системоутворююча організаційно-правова форма господарювання.....	54
1.2. Поняття та види корпоративних прав	74
1.3. Співвідношення категорії корпоративних прав із суміжними категоріями	111
Висновки до розділу 1	152
Розділ 2. Корпоративні паї (частки).....	155
2.1. Поняття і типи корпоративних паїв (часток).....	155
2.2. Корпоративний вклад і корпоративний капітал	200
2.3. Облік, формування, погашення, анулювання корпоративних паїв (часток), перехід прав та звернення стягнення на них	214
Висновки до розділу 2	234
Розділ 3. Немайнові корпоративні права	237
3.1. Немайнові корпоративні права та їх співвідношення з майновими корпоративними правами	237
3.2. Право брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією. Корпоративний контроль. Юридично мотивоване корпоративне загарбання (корпоративне рейдерство).....	247
3.3. Право учасника корпоративної господарської організації на інфор-	

мацію.....	303
Висновки до розділу 3	318
Розділ 4. Майнові корпоративні права	321
4.1. Правова природа майнових корпоративних прав та їх співвідношення із зобов'язальними правами вимоги	321
4.2. Право на дивіденди	343
4.3. Право на майнову корпоративну квоту.....	358
4.4. Переважні права на придбання корпоративних паїв (часток).....	411
Висновки до розділу 4	427
ВИСНОВКИ	430
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	439
ДОДАТКИ	498

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТ	акціонерне товариство
ВГСУ	Вищий господарський суд України
ВК	виробничий кооператив
ВП ВС	Велика Палата Верховного Суду
ВС	Верховний Суд
ВСУ	Верховний Суд України
ГТ	господарське товариство
ЄДР	Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань
ЗУ	Закон України
ЗУ «Про АТ»	Закон України «Про акціонерні товариства»
ЗУ «Про ГТ»	Закон України «Про господарські товариства»
ЗУ «Про держ. реєстрацію...»	Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»
ЗУ «Про ТОВ і ТДВ»	Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»
ЗУ «Про ЦП та ФР»	Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»
КГО	корпоративна господарська організація
КГС ВС	Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду
КСУ	Конституційний Суд України
ПП	приватне підприємство
ТДВ	товариство з додатковою відповідальністю
ТОВ	товариство з обмеженою відповідальністю
ЦП	цінний папір
КСН	Кодекс господарських товариств Польщі (польськ. – Kodeks spółek handlowych)

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Виникнення корпоративних прав певним чином поєднане з набуттям акцій акціонерних товариств, часток у статутних (складених) капіталах інших господарських товариств, часток у майні виробничих кооперативів, правова природа яких вочевидь є подібною і які узагальнено можна розуміти як корпоративні паї (частки). Водночас практична діяльність виявляє численні недоліки реалізації законодавчих положень про корпоративні права та корпоративні паї (частки), які уможлиблюють серед іншого таке негативне явище правової реальності, як юридично мотивовані корпоративні загарбання (корпоративне рейдерство).

Правове регулювання корпоративних відносин постійно ускладнюється: фрагментарні норми Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. поступово замінюються детальними положеннями спеціальних законів України (зокрема, «Про акціонерні товариства», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»), покликаними діяти у контексті загальних норм Господарського кодексу України.

Одночасно залишаються невирішеними питання обліку прав на корпоративні паї (частки), неоформлені як цінні папери, тобто відмінні від акцій, та їх обтяжень, не врегульовано форми припинення існування таких корпоративних паїв (часток), не визначено момент набуття та припинення корпоративних прав при їх продажу, що актуалізує питання про те, чи може особа набути право власності на корпоративний пай (частку) і не стати одночасно учасником корпоративної господарської організації, відсутня належна деталізація правомочностей, що складають корпоративні права учасників повних та командитних товариств, членів фермерських господарств.

Науковці приділяли значну увагу проблематиці корпоративних прав та корпоративних паїв (часток): це, зокрема, В. А. Васильєва, О. М. Вінник, В. В. Долинська, В. Г. Жорнокуй, О. Р. Кібенко, С. С. Кравченко, В. М. Кравчук,

Д. В. Ломакін, І. В. Лукач, В. В. Луць, С. Д. Могілевський, А. В. Ремізова, І. Б. Саракун, Н. А. Сліпенчук, А. В. Сороченко, І. С. Спасибо-Фатеева, Р. С. Фатхутдинов, С. І. Шимон, І. С. Шиткіна, Т. А. Шликова, В. С. Щербина, О. В. Щербина. Утім, системне дослідження теоретико-правових засад корпоративних прав у їх взаємозв'язку та взаємозалежності з корпоративними паями (частками) дотепер не проводилось, а тому концептуальна основа у розумінні корпоративних прав та корпоративних паїв (часток), єдиний підхід до співвідношення цих базових корпоративно-правових понять у науці господарського права все ще відсутні.

У сучасних умовах реформування корпоративного права вказані питання потребують доопрацювання на концептуальному рівні. Вищевикладене вказує на актуальність теми та доцільність наукового дослідження, що обумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до планів науково-дослідних робіт Одеського національного університету імені І. І. Мечникова МОН України у межах тем «Дослідження проблем співвідношення приватноправових та публічноправових чинників соціально-економічних відносин» (ДР № 0106U008142) та «Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному та приватному праві» (ДР № 0118U001224), де автором опрацьовано питання теоретико-правових засад корпоративних прав та корпоративних паїв (часток).

Мета і завдання дослідження. *Метою роботи є обґрунтування цілісної концепції господарсько-правового регулювання корпоративних прав та корпоративних паїв (часток) і визначення шляхів втілення її основних елементів у господарському законодавстві України.*

Для досягнення зазначеної мети у процесі дослідження поставлено та вирішено наступні *завдання*:

дослідити теоретичні напрацювання щодо корпоративних господарських організацій і визначити дане поняття;

проаналізувати та доопрацювати теоретико-правові засади інституту корпоративних прав, удосконалити визначення поняття корпоративних прав та їх класифікацію;

дослідити категорії організаційно-господарських повноважень, організаційно-установчих повноважень власника, корпоративних обов'язків та корпоративних правовідносин, уточнити їх співвідношення з категорією корпоративних прав та обґрунтувати відповідні пропозиції;

проаналізувати теоретико-правові засади інституту корпоративних паїв (часток), удосконалити визначення поняття корпоративного паю (частки), доопрацювати поділ корпоративних паїв (часток) на прості та привілейовані, обґрунтувати функції корпоративних паїв (часток);

дослідити інститути корпоративного вкладу, корпоративного капіталу, обґрунтувати визначення поняття корпоративного вкладу та удосконалити положення щодо корпоративного капіталу;

узагальнити засади обліку, формування, погашення, анулювання корпоративних паїв (часток), переходу прав і звернення стягнення на них та обґрунтувати напрями їх удосконалення;

проаналізувати правову природу немайнових корпоративних прав та удосконалити їх визначення;

дослідити право брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією, удосконалити положення щодо відповідного права, посвідченого привілейованим корпоративним паєм (часткою), удосконалити визначення поняття, види і ступені корпоративного контролю, удосконалити визначення поняття і доопрацювати класифікацію видів корпоративного рейдерства (юридично мотивованого корпоративного загарбання);

проаналізувати право учасника корпоративної господарської організації на інформацію і конкретизувати положення щодо його предмету та порядку реалізації;

дослідити правову природу майнових корпоративних прав та обґрунтувати їх співвідношення із зобов'язальними правами вимоги;

проаналізувати право учасника корпоративної господарської організації на дивіденди та удосконалити порядок їх виплати;

дослідити право на майнову корпоративну квоту та пов'язані з ним правомочності – на погашення корпоративних паїв (часток), на оплатне переведення акцій, обґрунтувати відповідні пропозиції;

доопрацювати положення щодо переважного права учасника корпоративної господарської організації на придбання корпоративних паїв (часток).

Об'єктом дослідження виступають корпоративні відносини та відносини, які виникають щодо корпоративних паїв (часток).

Предметом дослідження є теоретико-правові засади корпоративних прав та корпоративних паїв (часток).

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становили загальні та спеціальні методи наукового пізнання: історичний, діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, логіко-юридичний, порівняльно-правовий. Зокрема, за допомогою історичного та діалектичного методів здійснено дослідження розвитку понятійного апарату корпоративних прав та корпоративних паїв (часток). Системно-структурний метод застосовано при класифікації корпоративних прав, корпоративних паїв (часток), видів та ступенів корпоративного контролю. Формально-логічний і логіко-юридичний методи дозволили обґрунтувати напрями вдосконалення корпоративного законодавства щодо корпоративних прав та корпоративних паїв (часток). За допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано вітчизняні та зарубіжні законодавчі акти, що дозволило сформулювати пропозиції з удосконалення положень про корпоративні права та корпоративні паї (частки).

Теоретичну основу дослідження, крім наукових здобутків вищезазначених авторів, склали роботи таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: В. А. Авдякова, О. А. Беляневич, Н. С. Бутрин, А. С. Васильєв, Л. Ф. Гатауліна, Н. С. Глузь, С. Ф. Демченко, Р. А. Джабраїлов, Ю. М. Жорнокуй, А. М. Захарченко, В. А. Лапач, А. В. Мягкий, Л. А. Новосьолова, Н. Н. Пахомова, С. Я. Рабовська,

В. В. Резнікова, Є. О. Суханов, А. В. Урюжнікова, В. А. Устименко, В. І. Цікало, О. С. Швиденко, Г. М. Шевченко, К. В. Шимбарьова та інші.

Емпіричну основу дослідження склали: законодавство України та зарубіжних країн (Китайської Народної Республіки, Королівства Нідерланди, Латвійської Республіки, Республіки Білорусь, Республіки Вірменія, Республіки Казахстан, Республіки Молдова, Республіки Польща, Російської Федерації, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, Федеративної Республіки Німеччини), директиви ЄС, судова практика, у тому числі Європейського Суду з прав людини.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що на основі системного дослідження теоретико-правових засад корпоративних прав та корпоративних паїв (часток) обґрунтовано цілісну концепцію господарсько-правового регулювання корпоративних прав та корпоративних паїв (часток), визначено шляхи втілення її основних елементів у господарському законодавстві України.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у наступному.

Уперше:

запропоновано концепцію господарсько-правового регулювання корпоративних прав та корпоративних паїв (часток), у якій визначено основні перспективні напрями регулювання, спрямовані на ефективне закріплення і реалізацію корпоративних прав, прав на корпоративні паї (частки) з метою забезпечення правового господарського порядку у корпоративних відносинах;

обґрунтовано уніфікацію кола та обсягу правомочностей, які складають корпоративні права учасника корпоративної господарської організації, корпоративні паї (частки) у якій не оформлені як цінні папери;

запропоновано визначення засновницького (квазізасновницького) права як права передати корпоративний вклад корпоративній господарській організації і набути корпоративний пай (частку), що формується;

аргументовано фрагментарний та допоміжний характер корпоративних обов'язків учасника, яким завжди кореспондує корпоративне право іншого учасника, але не корпоративної господарської організації, через що основу правового

статусу учасників корпоративної господарської організації складають корпоративні права;

обґрунтовано визначення поняття «сукупна корпоративна частка», під якою запропоновано розуміти частку, яку складає належна особі (особам) сукупність корпоративних паїв (часток) щодо загальної кількості корпоративних паїв (часток) корпоративної господарської організації;

запропоновано наступні функції корпоративного паю (частки): інвестиційну, ідентифікаційну, колегіальну, мобільну та облікову;

обґрунтовано існування ідеальної сукупності нерозривно пов'язаних, комплементарних правових статусів власника корпоративного паю (частки), який є первинним, та учасника корпоративної господарської організації, який є похідним;

запропоновано визначення поняття корпоративного вкладу, під яким пропонується розуміти належне особі на праві власності майно, яке передається корпоративній господарській організації з метою набуття особою корпоративних прав;

обґрунтовано засади обліку корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери шляхом їх ідентифікації через унікальні номери, реєстрації усіх прав та обтяжень державними реєстраторами;

аргументовано виникнення корпоративних прав за корпоративними паями (частками), неоформленими як цінні папери і відповідних корпоративних право-відносин участі в момент державної реєстрації формування таких корпоративних паїв (часток) на підставі даних про фактично внесені корпоративні вклади із встановленням місячного строку внесення корпоративних вкладів і формування корпоративних паїв (часток);

запропоновано впровадження модельного договору купівлі-продажу корпоративних паїв (часток), що міститиме умови, достатні для належного і повного врегулювання відносин купівлі-продажу корпоративних паїв (часток), затверджуватиметься Кабінетом Міністрів України і укладатиметься шляхом надання дер-

жавному реєстратору спільної заяви покупця та продавця за встановленою формою;

обґрунтовано наступні форми припинення корпоративного паю (частки), що неформлений як цінний папір: (1) погашення корпоративного паю (частки); (2) анулювання корпоративного паю (частки);

обґрунтовано, що види корпоративного контролю є універсальними, натомість ступінь корпоративного контролю завжди зумовлена конкретним розміром сукупної корпоративної частки учасника у корпоративній господарській організації конкретного виду;

аргументовано, що майнові корпоративні права безумовно виникають з набуттям права власності на корпоративний пай (частку), але є умовними у тому, що стосується їх реалізації, є прообразами зобов'язальних прав вимоги корпоративного походження, які виникають за умови настання передбачених законом фактичних складів шляхом одноразового перетворення майнових корпоративних прав або через неодноразове утворення з них і є безумовними у тому, що стосується їх реалізації;

запропоновано визначення поняття «майнова корпоративна квота», під якою пропонується розуміти частину майна корпоративної господарської організації, або її вартість, що складає об'єкт як майнового корпоративного права учасника і корпоративного обов'язку мажоритарія або обов'язку корпоративної господарської організації, так і похідного від зазначеного корпоративного права зобов'язального права вимоги колишнього учасника до зазначених вище осіб і їх зобов'язання, є пропорційною сукупній корпоративній частці учасника і підлягає сплаті учаснику корпоративної господарської організації внаслідок її ліквідації, дивестування корпоративного паю (частки) або виключення учасника для остаточного задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника щодо участі у корпоративній господарській організації та запропоновано багатоваріантний підхід до обрахування розміру та способів стягнення такої квоти при дивестуванні корпоративного паю (частки), неформленого як цінний папір;

запропоновано визначення поняття «дивестування корпоративного паю (частки)», під яким пропонується розуміти задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника корпоративної господарської організації за його одностороннім волевиявленням через отримання ним майнової корпоративної квоти, що слідує з корпоративного паю (частки) за рахунок відповідного суб'єкта корпоративних правовідносин;

обґрунтовано форми одностороннього волевиявлення учасника щодо дивестування корпоративного паю (частки) через наступні правомочності, що є складовими права учасника на майнову корпоративну квоту: право на оплатне переведення акцій за настання передбачених законом обставин; право на погашення корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери, з можливістю дивестування окремих корпоративних паїв (часток), належних учасникові корпоративної господарської організації, на його вибір.

Удосконалено положення щодо:

визначення поняття корпоративної господарської організації як системоутворюючої організаційно-правової форми господарювання, що охоплює усі господарські організації, до складу яких не входять інші господарські організації і які можуть або повинні створюватися більше ніж однією особою;

визначення поняття корпоративних прав з урахуванням виявлених ознак: спрямованість на реалізацію інвестиційного інтересу учасника; недоступність для третіх осіб (ексклюзивність); неподільність; можливість безпосереднього і системного впливу на корпоративну господарську організацію; можливість отримання благ (у тому числі матеріальних) від діяльності корпоративної господарської організації;

співвідношення корпоративних прав і організаційно-господарських повноважень з аргументацією, що організаційно-господарські повноваження охоплюють корпоративні права у тій частині, у якій останні дозволяють учаснику здійснювати над корпоративною господарською організацією вирішальний корпоративний контроль;

організаційно-установчих повноважень власника з обмеженням зазначених повноважень періодом до моменту державної реєстрації корпоративної господарської організації;

розмежування обов'язку корпоративної господарської організації у корпоративних правовідносинах і корпоративного обов'язку учасника корпоративної господарської організації за ознакою суб'єкта обов'язку;

визначення поняття корпоративних правовідносин через категорії корпоративних прав, засновницького (квазізасновницького) права та зобов'язальних прав вимоги корпоративного походження;

визначення поняття корпоративного паю (частки) з урахуванням таких виявлених ознак як: посвідчувальний характер щодо корпоративних прав як їх оборотоздатного символу (транзитивного знаку); субститутивний характер щодо корпоративного вкладу як його замітника;

неподільності корпоративних паїв (часток) та рівності усіх корпоративних паїв (часток) окремої корпоративної господарської організації за обсягом посвідчених ними прав у межах поділу на прості та привілейовані шляхом поширення вимоги щодо неподільності та рівності на усі корпоративні паї (частки);

визначення поняття оголошеного корпоративного капіталу з урахуванням такої виявленої ознаки як сукупна вартість корпоративних вкладів, які можуть бути передані певними особами корпоративній господарській організації з метою набуття корпоративних прав;

визначення поняття сформованого корпоративного капіталу з урахуванням такої виявленої ознаки як сукупна вартість корпоративних вкладів, переданих корпоративній господарській організації певними особами з метою набуття корпоративних прав, сум прибутку корпоративної організації, за рахунок яких було сформовано і визначено номінальну вартість непогашених та неанульованих корпоративних паїв (часток);

порядку звернення стягнення на корпоративні паї (частки), неоформлені як цінні папери із запровадженням процедури, що передбачатиме можливість для кредитора на його вибір у межах суми боргу набути право власності на корпора-

тивні паї (частки) боржника або звернути стягнення безпосередньо на майно корпоративної господарської організації з наступним анулюванням корпоративних паїв (часток), якщо учасники (протягом 30 днів) та корпоративна господарська організація (протягом наступних 10 днів) не скористалися правом на придбання корпоративних паїв (часток) учасника-боржника і їх не було продано на аукціоні (протягом наступного місяця);

визначення поняття немайнових корпоративних прав з урахуванням їх предмету, який є проміжною метою для реалізації законного інвестиційного інтересу учасника;

обсягу права учасника корпоративної господарської організації – власника привілейованого корпоративного паю (частки) брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією шляхом: визнання його правомочностей ініціювати проведення перевірок фінансової звітності корпоративної господарської організації та її господарської діяльності як в цілому, так і за окремими напрямками; наділення його тимчасовим правом голосувати з усіх питань порядку денного загальних зборів корпоративної господарської організації у разі невиконання (неповної виплати) йому дивідендів у встановлений законом строк з моменту спливу такого строку і до моменту повної сплати дивідендів;

визначення поняття корпоративного контролю через категорії суб'єкта (учасники або група учасників корпоративної господарської організації) та об'єкта (корпоративна господарська організація та її діяльність) та з урахуванням таких виявлених ознак як: диверсифікований характер корпоративного контролю (позитивний або негативний, кожен з яких, у свою чергу, виявляється вирішальним, кворумним або ініціюючим); засіб здійснення (реалізація корпоративного права брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією або забезпечення неможливості набуття чи реалізації іншими учасниками певних правомочностей чи ініціювання ними корпоративних процедур); передумови здійснення корпоративного контролю (коло правомочностей, що визначають обсяг корпоративного права брати участь в управлінні корпоративною господарською ор-

ганізацією виходячи із сукупної корпоративної частки учасника або групи учасників);

можливих шляхів попередження виникнення ситуативних та умовних ступенів корпоративного контролю через відмову від концепції кворуму в акціонерних товариствах, у яких кількість акціонерів не перевищує 100 осіб, та у корпоративних господарських організаціях, у яких корпоративні паї (частки) не оформлені як цінні папери незалежно від кількості учасників та через уніфікацію ступенів корпоративного контролю у таких організаціях;

визначення поняття юридично мотивованого корпоративного загарбання (корпоративного рейдерства) з урахуванням наступних виявлених ознак: отримання корпоративного контролю над корпоративною господарською організацією в ході корпоративного конфлікту; удаваний характер правового обґрунтування, відповідно до якого відбувається отримання корпоративного контролю над корпоративною господарською організацією;

порядку виплати дивідендів шляхом: (1) встановлення місячного строку сплати дивідендів у корпоративних господарських організаціях з кількістю учасників до 100 осіб, що обчислюватиметься: за простими корпоративними паями (частками) – з моменту прийняття зборами відповідного рішення; за привілейованими корпоративними паями (частками), неоформленими як цінні папери – з моменту завершення звітного періоду; (2) уповноваження корпоративних господарських організацій, корпоративні паї (частки) у яких не оформлені як цінні папери, з кількістю учасників більше за 100 осіб, визначати в установчому документі строк сплати дивідендів за привілейованими корпоративними паями (частками), що не може перевищувати шести місяців з моменту завершення звітного періоду (звітний період має визначатися установчим документом корпоративної господарської організації, є кратним кварталу, але не перевищує року);

єдиної правомочності акціонера на оплатне переведення акцій на користь акціонерного товариства (у тому числі у разі, якщо укладення значного правочину було предметом розгляду декількох загальних зборів акціонерів з відповідним його поділом на частини, а акціонер голосував проти укладення значного правочину

хоча б на одних загальних зборах) або мажоритарного акціонера, який набув контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій, яке є складовою права на майнову корпоративну квоту, забезпечує можливість її отримання за одностороннім волевиявленням акціонера за настання передбачених законом обставин і реалізовуватиметься з використанням ескроу.

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

класифікації корпоративних прав шляхом доповнення за ознакою характеру на матеріальні права та право процесуального представництва корпоративної господарської організації;

поділу корпоративних часток (паїв) на прості та привілейовані шляхом поширення поділу на всі корпоративні паї (частки) всіх корпоративних господарських організацій з наданням можливості суб'єктам права набувати у власність одночасно і прості і привілейовані паї (частки), для чого пропонується уніфікувати правовий режим простих та привілейованих корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери, скасувати законодавство про командитні товариства та інкорпорувати норми щодо їх вкладників до положень законодавства про повні товариства;

класифікації юридично мотивованих корпоративних загарбань (корпоративного рейдерства) шляхом доповнення за ознакою відношення особи, яка здійснює загарбання до корпоративної господарської організації, на момент початку здійснення загарбання на зовнішнє та внутрішнє;

предмету та порядку реалізації учасником права на інформацію шляхом встановлення єдиного для всіх корпоративних господарських організацій, корпоративні паї (частки) у яких неоформлені як цінні папери, кола відомостей за весь період існування організації з урахуванням встановлених законодавством строків зберігання, які надаватимуться на запит учасника з можливістю, на вибір учасника, отримання копій документів, у тому числі з надсиланням за вказаною учасником адресою (протягом 10 робочих днів з дня надходження письмової вимоги учасника і за його рахунок) та/або безпосереднього доступу до документів за місцем знаходження організації (у робочий час за умови повідомлення організації не

пізніше ніж за 3 робочі дні) та задовольнятимуть законний інтерес учасника бути обізнаним щодо значних фактів про корпоративну господарську організацію та її діяльність;

переважного права учасника на придбання корпоративних паїв (часток) при їх формуванні шляхом надання такого права учасникам усіх корпоративних господарських організацій, корпоративні паї (частки) у яких не оформлено як цінні папери із встановленням єдиного місячного строку внесення корпоративних вкладів при реалізації права вимоги, похідної від такого переважного права та із закріпленням можливості переведення прав і обов'язків набувача корпоративних паїв (часток) при їх формуванні на учасника за його позовом.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці положень про корпоративні права, корпоративні паї (частки), у можливості використання теоретичних положень і висновків дисертаційної роботи у процесі законотворчої діяльності з метою модернізації корпоративного законодавства України, у правозастосовній практиці при реалізації корпоративних прав та прав на корпоративні паї (частки), а також для забезпечення єдності судової практики при вирішенні господарських спорів. Положення дисертаційної роботи можуть застосовуватись у науково-дослідній роботі та навчальному процесі при підготовці посібників, підручників та методичних матеріалів, а також у рамках викладання господарсько-правових дисциплін, призначених для студентів юридичних та економічних спеціальностей. Сформульовані у дисертації пропозиції щодо удосконалення чинного корпоративного законодавства України щодо корпоративних прав, корпоративних паїв (часток) було рекомендовано економіко-правовим факультетом Одеського національного університету імені І. І. Мечникова МОН України (лист № 3030/02 від 02.11.2018 р.) до використання у законотворчій діяльності. Окремі пропозиції, сформульовані у дисертації, було використано у навчальному процесі Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова МОН України при викладанні навчальної дисципліни «Господарське право» (акт впровадження № б/н від 03.09.2018 р.), а також Одеського національного університету імені І.І. Мечникова МОН України при викладанні дисциплін «Господарське право»,

«Корпоративне право», «Правові основи інвестиційної діяльності» (акт впровадження № б/н від 05.09.2018 р.). Положення дисертаційного дослідження щодо вдосконалення правового регулювання корпоративних прав та корпоративних паїв (часток) використовуються у практичній діяльності ТОВ «ОЙЛ ТРАНСШИПМЕНТ» (довідка № 176 від 07.09.2018 р.) і ТОВ «ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ «ЮСТА» (довідка № 34/18 від 10.09.2018 р.). Результати дисертаційної роботи розглянуті на зборах суддів Господарського суду Одеської області та використовуються у роботі даного суду при розгляді спорів позовного провадження (довідка № 02-09/5527/2018 від 07.11.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у дисертаційній роботі наукові положення, висновки і рекомендації отримані автором самостійно на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових та нормативно-правових джерел, судової практики. Внесок здобувача у праці, опубліковані у співавторстві, відзначено у списку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження доповідалися на: I Міжнародній науково-практичній конференції «Науковий потенціал світу '2004» (Дніпропетровськ, 2004); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Правовий статус людини в умовах сучасного державотворення» (Тернопіль, 2008); III Міжнародній конференції «Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи» (Одеса, 2008); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри» (Одеса, 2008); 63-й, 68-й, 70-й та 72-й наукових конференціях професорсько-викладацького складу та наукових працівників економіко-правового факультету ОНУ ім. І.І. Мечникова (Одеса, 2008, 2013, 2015, 2017); I Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Економіко-правові дослідження у XXI столітті: історія, сучасний стан та перспективи удосконалення господарського законодавства» (Донецьк, 2009); науковій конференції «Конституційно-правове регулювання суспільних відносин: минуле, сучасне, майбутнє» (Одеса, 2009); V Міжнародній науково-практичній конференції «Динаміката на сьвременната

наука» (Софія, 2009); VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики» (Миколаїв, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Євроінтеграція в умовах світової глобалізації» (Одеса, 2016); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики» (Одеса, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (Одеса, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 20-річчю юридичного факультету та 50-річчю Полоцького державного університету «Традиції та інновації в праві» (Новополицьк, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського» (Одеса, 2018), Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, право та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку» (Одеса, 2018).

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 52 наукових працях, з яких 3 монографії, 20 статей у фахових наукових виданнях України, 5 статей у наукових періодичних виданнях інших держав, 17 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій, 7 публікацій у інших виданнях.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, вступу, чотирьох розділів, що включають тринадцять підрозділів, висновків. Загальний обсяг дисертації – 561 сторінка, з них основного тексту – 400 сторінок. Робота містить список використаних джерел із 642 найменувань і додатки.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

1.1. Корпоративна господарська організація як системоутворююча організаційно-правова форма господарювання

Приступаючи до дослідження корпоративних прав та корпоративних паїв (часток) необхідно перш за все визначитися з колом суб'єктів господарювання, у яких формуються корпоративні паї (частки), реалізуються корпоративні права, виникають корпоративні правовідносини і щодо яких власне розроблятиметься відповідна теоретико-правова концепція господарсько-правового регулювання.

Досить часто такі суб'єкти господарювання іменуються корпораціями. Зокрема, цей термін у наведеному значенні у контексті правової системи України використовують О. А. Беяневич та А. В. Мягкий [1, с.8-9], Н. С. Глузь [2, с.4], О. Д. Крупчан [3, с.74], І. В. Лукач [4, с.53, 76], В. В. Луць, Р. Б. Сивий та О. С. Яворська [5, с.21], розуміючи «корпорації» як «об'єднання капіталів» – АТ, ТОВ, ТДВ. Так само розуміє корпорації І. С. Шиткіна [6, с.15], водночас В. А. Авдякова відносить до корпорацій «юридичні особи, засновані на участі» [7, с.36], а на думку Т. В. Кашаніної корпораціями є усі юридичні особи крім унітарних підприємств та установ [8, с.138, 150]. Саме неможливість прив'язати весь понятійний апарат корпоративного права до категорії юридичної особи, ГТ або одного з видів ГТ і визначає необхідність введення категорії, яка позначатиме відповідне коло суб'єктів господарювання і щодо якої визначатимуться усі інші категорії. Як зауважує І. В. Лукач «термін «корпорація» запозичено із США, де під ним традиційно розуміють виключно акціонерні товариства, натомість в Англії термін «компанія» застосовується до акціонерних товариств (форма товариства з обмеженою відповідальністю у розумінні українського права в Англії відсутня). Навпаки, у Франції та Німеччині щодо всіх аналогів українських товариств застосовується термін «товариство» [4, с.52]. В. С. Щербина пише, що «в США корпораціями іменуються підприємства з переважаючим значенням капіталу

(«об'єднання капіталів»), які в Англії іменуються компаніями, а в країні континентальної Європи – товариствами» [9, с.97]. О. Р. Кібенко вказує на те, що «поняття «корпорація» у англійському праві є еквівалентом вітчизняному поняттю «юридична особа» [10, с.58] водночас зауважуючи, що «більшість зареєстрованих корпорацій є компаніями» [10, с.59], та підкреслюючи, що «у США замість терміна «компанія» у законодавстві використовується термін «корпорація» (corporation). У Канаді й Австралії спочатку використовувався термін «компанія», але згодом він був замінений терміном «корпорація» [10, с.59]. На даний момент ключовим нормативно-правовим актом корпоративного права в англійській правовій системі є Закон Сполученого Королівства «Про компанії» 2006 р. [11], Директива ЄС «Щодо окремих аспектів корпоративного права» від 14.07.2017 р. № 2017/1132 [12] також оперує терміном «компанія» та іменується англійською «*Relating to certain aspects of company law*». Можна бачити, що навіть у правовій сім'ї *common law* термін «корпорація» конкурує з терміном «компанія» і відповідний слововжиток обумовлений особливостями національних правових систем.

Категорії «корпоративні права» та «корпоративні правовідносини» у доктрині та правовій доктрині України є усталеними, водночас вони не можуть бути безумовно прив'язаними до терміну «корпорація». Як пише І. В. Лукач «не всі вчені виділяють власне термін «корпорація», при цьому оперуючи похідними поняттями «корпоративні відносини» чи «корпоративні права» [4, с.53]. Причина полягає в тому, що ч. 3 ст. 120 ГК України передбачає легальне визначення корпорації як договірного об'єднання, створеного на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації [13, ч. 3 ст. 120] і корпорація виявляється однією з організаційно-правових форм об'єднання підприємств. Слід також відзначити, що І. В. Лукач, яка застосовує термін «корпорація» для позначення суб'єктів господарювання, щодо яких виникають корпоративні права та правовідносини зауважує, що «вітчизняна корпорація як вид об'єднання підприємств увійшла в господарське життя, тому ми не вважаємо за необхідне змінювати

термін «корпорація», зазначений у ч. 3 ст. 120 ГК, на інший» [4, с. 64]. Проте закріплення у позитивному праві за певним терміном певного значення протягом тривалого строку, відмова від зміни змістовного навантаження його легального визначення вимагає пошуку інших термінів для позначення явищ, які не охоплюються відповідним легальним визначенням. Отже, слід погодитися з В. О. Джуринським, який заперечує застосування терміну «корпорація» щодо ГТ і підприємств корпоративного типу [14, с. 48, 49].

Іншим терміном, який міг би претендувати на позначення суб'єктів господарювання, щодо яких виникають корпоративні правовідносини та реалізуються корпоративні права, є легальна категорія корпоративного підприємства. Зокрема, у якості центральної категорії корпоративного права цей термін використовують Ю. М. Бисага та О. В. Гарагонич [15, с.23]. Цей підхід базується на одній з основних легальних класифікацій підприємств у господарському праві, що передбачає їх поділ на корпоративні та унітарні, встановлений у ст. 63 ГК України [13].

Критерієм класифікації закон називає спосіб створення підприємства і формування статутного капіталу. В основі цієї класифікації лежить думка авторів ГК України про те, що підприємства з очевидністю можна поділити на «одновласницькі», тобто такі, що створюються єдиним засновником виключно за його волею, і «багатовласницькі» – ті, що створюються двома і більше засновниками за їх угодою [16, с.293]. Дійсно, державні комерційні та казенні підприємства, комунальні комерційні та некомерційні підприємства, так само як і підприємства громадських об'єднань та релігійних організацій створюються і діють завжди з єдиним засновником, і, безумовно, є унітарними підприємствами. Повні і командитні товариства, ВК завжди створюються декількома засновниками, і можуть розглядатися як корпоративні підприємства. Разом з тим, чинне законодавство передбачає можливість створення АТ, ТОВ та ТДВ, а також ПП та підприємств споживчої кооперації як одним, так і декількома засновників. При цьому аналіз ст. ст. 63, 111, 113 ГК України дозволяє багатьом дослідникам робити висновок про те, що ГТ є корпоративними підприємствами незалежно від кількості засновників, тоді як ПП з одним засновником належать до унітарних, а з

декількома – до корпоративних підприємств [17, с.73; 18; 19, с.116; 20, с.116], що є справедливим також і щодо підприємств споживчої кооперації.

Очевидно, що має місце невизначеність у предметі і критерії класифікації: неясно, що саме класифікує законодавець – конкретні підприємства чи їх організаційно-правові форми, і як саме реалізується названий законодавцем критерій «способу створення і формування статутного капіталу підприємства». Якщо предметом класифікації є конкретні підприємства, а критерієм – фактичне число учасників, то ПП, підприємство споживчої кооперації, АТ, ТОВ і ТДВ слід уважати унітарним або корпоративним залежно від фактичного числа учасників (далі – класифікація за критерієм *de facto*). Проте, якщо предметом класифікації є організаційно-правові форми, то виникає питання про критерії класифікації. Дійсно, чому належність АТ, ТОВ і ТДВ до корпоративних підприємств не пов'язується з кількістю засновників, а ПП та підприємства споживчої кооперації залежно від кількості засновників трактуються як унітарні або корпоративні? У будь-якому разі, можна бачити, що поділ підприємств на корпоративні та унітарні в тому вигляді, в якому він передбачений чинним законодавством, є незадовільним.

На думку О. П. Подцерковного критерієм даної класифікації є єдність або роздільність прав засновників (засновника) на майно підприємства [21, с.142], що, здавалося б, свідчить про визнання цим автором класифікації за критерієм *de facto*. Разом з тим О. П. Подцерковний наголошує на можливості створення корпоративного підприємства з одним засновником [21, с.143], а також висловлює думку про те, що юридичне і економічне значення корпоративності і унітарності можуть не збігатися: підприємство може бути унітарним в економічному, але корпоративним в юридичному сенсі (АТ з єдиним акціонером, або, на думку О. П. Подцерковного, навіть АТ, в якому сформований контрольний пакет) і, навпаки (унітарне підприємство, створене об'єднанням громадян), оскільки, як вказує зазначений автор, джерело повноважень такого засновника має колективну природу [21, с.143]. Дані спостереження представляють собою певну цінність, проте не пропонують дієвого способу вирішення проблеми критерію класифікації

підприємств на корпоративні та унітарні. О. Р. Кібенко називає єдиною різницею між корпоративними і унітарними підприємствами наявність у корпоративного підприємства не одного, а двох або більше власників корпоративних прав; однак і ця межа, на її думку, фактично стерлася із введенням можливості створення товариств однієї особи [22, с.38]. І. М. Кучеренко повністю заперечує унітарні підприємства через те, що законодавець «не виділив об'єкт права власності його засновника» [23, с.5]. На думку О. З. Хотинської головною різницею між унітарними і корпоративними підприємствами є неподільність статутного фонду унітарних і подільність статутного фонду корпоративних підприємств [24, с.184].

Класифікація підприємств на унітарні і корпоративні за критерієм кількості засновників *de facto* видається безперспективною для цілей даного дослідження, оскільки її змістовне значення вичерпується економічним аспектом, водночас щодо розуміння поділу підприємств на корпоративні та унітарні як поділу організаційно-правових форм існує серйозна перепона.

В. С. Щербина характеризує підприємства як організаційну форму господарювання [17, с.54], називає унітарні та корпоративні підприємства двома організаційно-правовими формами підприємств, зазначаючи, що корпоративними є, серед іншого, підприємства, що утворюються у формі господарського товариства [17, с.58]. Водночас цей автор виводить банки, страхові компанії, інші фінансові установи, біржі за межі кола суб'єктів, які є підприємствами, і, відповідно – корпоративними підприємствами [17, с.54]. Проте оскільки біржі та фінансові установи, до яких відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» належать серед іншого банки, ломбарди, довірчі товариства, страхові компанії та інвестиційні фонди [25], створюються як ті чи інші господарські товариства, це з необхідністю означає, що підприємства, у т.ч. – корпоративні, не охоплюють усієї повноти господарських товариств, отже, підприємство, корпоративне підприємство не можуть розглядатися як організаційно-правові форми господарювання. Слід зауважити, що визнання відмінності банків, страхових компаній, інших фінансових установ, бірж від підприємств є усталеною позицією у доктрині господарського права, зокрема, фундаментальний

підручник «Господарське право» під редакцією В. К. Мамутова відносить підприємства, у т.ч. господарські товариства та кооперативи до суб'єктів основної ланки господарювання, тоді як банки, біржі та страхові організації, які теж створюються у формі господарських товариств – до іншої групи суб'єктів господарювання, а саме – до суб'єктів господарювання з особливим статусом [16, с.902]. Все це визначає недоцільність використання категорії «корпоративне підприємство» для вирішення завдань даного дослідження, так само як категорії «підприємство корпоративного типу», що її вживає В. С. Щербина – [17, с. 227; 9, с.97].

Дуже близькою до категорії «підприємство корпоративного типу» є запропонована В. А. Васильєвою категорія «юридична особа корпоративного типу», до яких зазначена дослідниця відносить «усі організаційно-правові види юридичних осіб, які створені з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками і в результаті створення яких у засновників виникає особливий тип майнових та особистих прав, який прийнято називати корпоративним правом» [26, с.96] і які вона протиставляє непідприємницьким організаціям, що створюються на засадах членства [26, с.96-97]. У такому розумінні «юридичні особи корпоративного типу» співпадають з підприємницькими товариствами, які ст.84 ЦК України визначає як товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками і можуть бути створені лише як господарські товариства або виробничі кооперативи [27].

Проте здійснення дослідження у господарсько-правовому контексті, яке має на меті створення теоретико-правової концепції господарсько-правового регулювання, основні елементи якої підлягатимуть втіленню до господарського законодавства України обумовлює використання господарсько-правового глосарію. Крім того, категорія підприємницького товариства за ЦК України охоплює не всі суб'єкти господарювання, що можуть створюватися більше ніж однією особою.

Одним з ключових понять господарського права є закріплене у ч.1 ст.55 ГК України поняття суб'єкта господарювання, тобто учасника господарських відносин, який здійснює господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), має відокремлене майно і несе

відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [13, ч.1 ст.55]. У свою чергу суб'єктами господарювання виявляються фізичні особи – підприємці та господарські організації, тобто юридичні особи, створені відповідно до ЦК України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку (ч.2 ст.55 ГК України [13]).

Виходячи з наведеного вище видається доцільним іменувати усю повноту господарських організацій у яких виникають корпоративні правовідносини, щодо яких реалізуються корпоративні права та у яких формуються корпоративні паї (частки) **корпоративними господарськими організаціями** (далі у тексті – КГО). Словосполучення КГО взаємозамінне із словосполученням «господарська організація корпоративного типу» використовує І. М. Кравець, проте ця дослідниця не визначає це поняття, застосовуючи його в цілому як заміник поняття «корпоративне підприємство» [28, с.52, 130, 137].

І. В. Лукач вважає корпорацію системоутворюючим елементом при визначенні корпоративних правовідносин [4, с.53], І. М. Кучеренко називає господарські товариства, товариства і кооперативи «системоутворюючими організаційно-правовими формами», тобто формами, які не існують реально, але об'єднують організаційно-правові форми юридичних осіб [23, с.5]. КГО доцільно розуміти як системоутворюючу організаційно-правову форму, що охоплює усі господарські організації, які відповідатимуть певному критерію, і, водночас – як системоутворююче поняття корпоративного права, оскільки інші корпоративно-правові категорії виявлятимуться похідними від поняття КГО. Саме до поняття КГО прив'язуватимуться категорії корпоративних прав, і, як наслідок, корпоративних правовідносин, корпоративного вкладу, корпоративного капіталу, корпоративного паю (частки), отже, усі ці категорії застосовуватимуться до кола осіб, що визнаватимуться КГО. Така постановка питання вимагає докласти певних зусиль аби запобігти виникненню кола у визначенні.

Зокрема, І. В. Лукач визначає корпорацію як юридичну особу, статутний капітал якої поділено на частки, що належать учасникам на праві власності та можуть відчужуватися згідно із законом, майно якої відокремлено від майна учасників, які несуть ризик обмеженої відповідальності за її боргами, а управління здійснюється органами корпоративного управління та учасниками товариства [4, с.76], тобто через категорію статутного капіталу та часток, а В. А. Васильєва у цитованому вище визначенні «юридичної особи корпоративного типу» виділяє у якості головної ознаки такої особи «особливий тип майнових та особистих прав, який прийнято називати корпоративним правом» [26, с.96]. Утім, такий підхід може призводити до виникнення кола у визначенні, оскільки статутний капітал та корпоративні права у свою чергу з необхідністю визначатимуться через категорію КГО (корпорації, юридичної особи корпоративного типу тощо), атрибутами якої вони є.

Це означає, що критерієм віднесення господарської організації до КГО не може бути наявність корпоративних прав, корпоративних правовідносин, корпоративних паїв (часток) та корпоративного капіталу, навпаки – усі ці атрибути є необхідними, але похідними, вторинними і їх наявність покликана забезпечити корпоративний характер господарської організації, що існує до і незалежно від них. Тобто, наявність корпоративних паїв (часток) дозволяє ідентифікувати суб'єкта господарювання як КГО, але цей суб'єкт має корпоративний характер не тому, що в ньому сформовані корпоративні паї (частки): навпаки, такі паї (частки) формуються у зв'язку з корпоративним характером відповідної господарської організації.

Зокрема, визначаючи корпоративний характер господарських організацій через категорії корпоративних прав або корпоративних правовідносин, дослідники приходять до таких висновків (наведені у порядку звуження кола суб'єктів, які вважаються корпоративними).

Н. С. Бутрин стверджує, що корпоративні права виникають у засновника (учасника) щодо будь-яких юридичних осіб незалежно від того, чи формується у таких юридичних особах статутний капітал [29, с.64], водночас підкреслюючи не-

припустимість поширення категорії корпоративних прав на такі юридичні особи як політичні партії, громадські об'єднання [30, с.88]. Д. В. Ломакін підкреслює відсутність корпоративних правовідносин в об'єднаннях громадян (у термінології чинного законодавства України – громадських об'єднаннях) [31, с.56], Є. О. Суханов визнає корпоративні права у ГТ, кооперативах та асоціаціях (союзах) юридичних осіб [32, с.121]. Ст.167 ГК України пов'язує категорію корпоративних прав з господарськими організаціями (тобто з підприємствами, їх об'єднаннями, кредитними спілками, благодійними та іншими неприбутковими організаціями) і містить водночас застереження про необхідність наявності у суб'єкта корпоративних прав «частки у статутному капіталі (майні)» такої організації. Приймаючи постанову № 925/1321/16 від 26.01.2018 р., КГС ВС, виходячи з передбаченого ч. 2 ст. 83, статей 84, 85 ЦК України поділу товариств на підприємницькі та непідприємницькі, дійшов висновку про те, що співвласники багатоквартирного будинку не є носіями корпоративних прав, а відносини між співвласниками багатоквартирного будинку та об'єднанням співвласників багатоквартирного будинку не є корпоративними, оскільки створення такого об'єднання не має на меті одержання прибутку для його розподілу між співвласниками, а у статутному капіталі (майні) об'єднання не визначено частки співвласників [33], так само не визнано корпоративними права співвласників багатоквартирного будинку щодо об'єднання у Постанові КГС ВС № 92517/87/17 від 26.01.2018 р. [34]. На думку О. Р. Кібенко комплекс прав, що належить засновникам підприємства є однаковим незалежно від виду підприємства [22, с.38]. Однаковий характер прав, що належить засновникам унітарних та корпоративних підприємств підкреслюють також і автори підручника «Господарське право України» (за ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана) [35, с.149]. У п.1.1. Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4 корпоративними визнаються відносини, і відповідно, права у ГТ, ВК, фермерських господарствах, ПП, заснованих на власності двох або більше осіб [36]. С. Шимон вважає, що корпоративними є права учасників підприємницьких товариств, тобто ГТ та ВК [37, с.35]. Схожим чином О. М. Вінник відносить кооперативи до складу корпоративних форм інвестування

[40, с.103, 143], а І. С. Шиткіна називає виробничий кооператив комерційною організацією, побудованою на корпоративних засадах [137, с. 102]. В. М. Кравчук – що корпоративні права можливі лише щодо ГТ [38, с.46], хоча із запропонованого цим дослідником визначення корпоративних прав можна також зробити висновок про те, що корпоративні права виникають щодо будь-якої юридичної особи [38, с.51], а корпоративні правовідносини існують у корпоративних і унітарних підприємств [38, с.15]. Нарешті, С. В. Артеменко [39, с.22-23], В. С. Щербина [17, с.227, 241-242] обмежують застосування категорії корпоративних прав і правовідносин лише трьома видами ГТ – АТ, ТОВ, ТДВ; Н. С. Глусь [2, с.10], І. В. Лукач [4, с.62, 69], О. Д. Крупчан [3, с. 74], О. А. Беляневич та А. В. Мягкий [1, с.8-9] також поділяють цю точку зору, вважаючи ці суб'єкти «корпораціями».

Щодо наведених вище точок зору слід зауважити, що перелік основних прав учасників усіх ГТ (ст.116 ЦК України, ч.1 ст.88 ГК України) є ідентичним, отже, права учасників ГТ різних видів є корпоративними незалежно від того, чи висуває закон вимогу щодо набуття їх учасниками статусу суб'єкта підприємництва. Закріплені законодавством переліки прав і правомочностей учасників ГТ та членів ВК не є ідентичними, утім усі вони є принципово подібними і покликані забезпечити реалізацію інвестиційного інтересу. З іншого боку, сукупність прав, які мають учасники непідприємницьких товариств (неприбуткових, у тому числі благодійних організацій) істотно відрізняється від корпоративних тим, що ці права не опосередковують інвестиційний інтерес учасника. Отже, такі особи не мають прав подібних до майнових корпоративних прав, ці права не засвідчуються оборотоздатним символом (транзитивним знаком) подібним до корпоративного паю (частки), і не можуть передаватися іншим особам, у том числі за винагороду.

У будь якого разу, як зазначалося вище, корпоративний характер прав учасника щодо господарської організації є наслідком корпоративного характеру самої господарської організації, а не навпаки. Отже, в якості критерію віднесення господарської організації до КГО слід розглядати *можливість* або *необхідність* її створення і діяльності з більше ніж одним учасником [40, с.229]. Саме актуальна

або потенційна множинність учасників якісно ускладнює відносини, які складаються щодо господарської організації, виникають відносини між самими учасниками з приводу участі, що і вимагає створення цілої системи категорій, покликаних обслуговувати відповідні (корпоративні) відносини. Таким чином, господарська організація виявляється корпоративною виходячи не з наявної кількості учасників, а залежно від того, до якої організаційно-правової форми вона належить: КГО як системоутворююча організаційно-правова форма охоплює усі господарські організації, які можуть або повинні створюватися більше ніж однією особою.

Щодо цього правила необхідно зробити лише одне важливе застереження. Ч. ч. 1, 4 ст.118 ГК України встановлює, що об'єднанням підприємств є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань і закріплює за об'єднанням підприємств статус юридичної особи, при цьому ч.1 ст.121 ГК України передбачає, що підприємства – учасники об'єднання підприємств зберігають статус юридичної особи [13]. У зв'язку з цим слід погодитися з В. Петриною, який характеризує об'єднання підприємств за ГК України як юридичну особу, що складається з інших юридичних осіб і створюється для того, щоб управляти тими юридичними особами, з яких воно складається [41, с.140]. Зазначений автор підкреслює, що право об'єднання підприємств здійснювати управління підприємствами (ст.118 ГК України) конкурує з корпоративними правами таких підприємств щодо об'єднання, які на його думку слідують із ст.ст.122, 167 ГК України [41, с. 136] і висловлює думку про доцільність скасування інституту об'єднань підприємств в цілому [41, с.140]. Детальне дослідження об'єднань підприємств не входить до кола завдань цієї роботи, утім входження підприємств, які залишаються юридичними особами до складу об'єднання, яке створюється за їх рішенням, набуває статусу юридичної особи та набуває певні управлінські повноваження щодо юридичних осіб – засновників з очевидністю відрізняє його від господарських організацій корпоративного типу, у тому числі від холдингових компаній, які не набувають управлінських повноважень щодо засновника і до складу яких засновник не включається. Отже, КГО до-

цільно розуміти як системоутворюючу організаційно-правову форму господарювання, що охоплює усі господарські організації, які можуть або повинні створюватися більше ніж однією особою і **до складу яких не входять інші господарські організації**.

Аналіз чинного законодавства дозволяє зробити висновок про те, що такі господарські організації як АТ, ТОВ і ТДВ, фермерські господарства, ПП, підприємства споживчої кооперації можуть, а повні, командитні товариства та ВК повинні створюватися більше ніж одним засновником. Засадами їх створення виступають внесення, або за множинності засновників – об'єднання майна (АТ, ТОВ, ТДВ, ПП, підприємства споживчої кооперації), а також спорідненість (фермерські господарства), об'єднання підприємницької (повні, командитні товариства) або трудової (ВК) діяльності засновників. Утім, як вже зазначалося вище, ПП та підприємства споживчої кооперації залежно від кількості засновників трактуються у ГК України як унітарні або корпоративні підприємства, отже, виникає питання, чи можемо ми розглядати їх як КГО?

Коментуючи можливість створення корпоративного підприємства з єдиним учасником, О. П. Подцерковний зауважує, що це має економічний сенс у разі, якщо засновник має намір в подальшому залучати інвесторів для участі в капіталі підприємства, адже склад засновників корпоративного підприємства може бути в будь-який момент розширено без зміни організаційно-правової форми. У той же час, на думку О. П. Подцерковного, особі доцільно створювати унітарне підприємство, якщо вона має намір у майбутньому здійснювати управління підприємством самостійно [21, с.143]. Однак унітарний характер підприємства означає його обмеженість, певну «ущербність» у порівнянні з КГО: життєві обставини мінливі і при інших рівних умовах для засновника є сенс створювати господарську організацію, склад учасників якого може бути в майбутньому розширено без її припинення шляхом реорганізації (перетворення) і створення іншої, нової юридичної особи – правонаступника. Відмова від такої можливості вже в момент створення господарської організації має бути обумовлена важливими причинами і для законодавця і для засновника [42, с.153]. Видається,

що причиною такого обмеження може бути лише режим майна господарської організації [40, с.230]: право власності, право господарського відання і право оперативного управління (ч. 1 ст. 133 ГК України [13]). Для більшості господарських організацій режим майна прямо встановлюється імперативними нормами законодавства. Так, ст. ст. 73-78 ГК України прямо передбачають закріплення майна на праві господарського відання за державними і комунальними комерційними підприємствами, на праві оперативного управління – за державними казенними та комунальними некомерційними підприємствами. Подібним чином відповідно до ст. 112 ГК України підприємства, створені об'єднаннями громадян або релігійними організаціями, здійснюють свою діяльність на праві оперативного управління або господарського відання [13]. Всі зазначені вище підприємства є унітарними. З іншого боку, ч. 1 ст. 115 ГК, ст. ст. 85, 100 ГК України закріплюють майно за ГТ і ВК на праві власності. Передача засновником корпоративного вкладу новоствореному ВК або ГТ є актом відчуження: засновник втрачає, а відповідна КГО, навпаки, набуває право власності на корпоративний вклад (єдиним винятком з цього загального правила є ч. 13 ст. 6 ЗУ «Про холдингові компанії в Україні», відповідно до якої пакети акцій (часток, паїв) або інше майно, передані до статутного капіталу державної холдингової компанії, перебувають у державній власності і закріплюються за нею на праві господарського відання [43]).

Ключовим моментом у проблематиці ПП слід визнати те, що законодавство не визначає правову підставу, на якій ПП набуває закріплене за ним майном. Мовчання ГК України щодо правового режиму майна ПП виглядає як правова аномалія, вчені з даного питання висловлюють різні точки зору: так, В. І. Ямковий – співавтор одного з коментарів ГК України вважає, що ПП стає власником майна, переданого йому засновником, який виявляється наділений щодо створеного ним ПП лише корпоративними правами, передбаченими ст.167 ГК України, [24, с.296]. На думку О. Р. Кібенко, засновник може закріпити майно за ПП як на праві власності, так і на праві господарського відання, при цьому він повинен вибрати тільки один з цих режимів: не можна передати частину майна у власність,

а частину до господарського відання [22, с.37]. Слід погодитися з тезою О. Р. Кібенко про те, що режим майна конкретної господарської організації не може бути змішаним: все майно, передане учасниками у якості вкладів повинно належати господарській організації на одній правовій підставі. О. М. Вінник зазначає, що за унітарними ПП майно може закріплюватися на будь-якому з правових титулів (власність, господарське відання, оперативне управління), тоді як за корпоративними ПП, як правило – на праві спільної часткової власності, при цьому автор не виключає закріплення майна за таким ПП і на праві господарського відання або оперативного управління [20, с.116]. Слід погодитися з О. М. Вінник у тому, що вибір між правом господарського відання та оперативного управління не може бути довільним, а повинен визначатися метою діяльності ПП: за ПП – суб'єктом підприємницької діяльності майно повинно закріплюватися на праві господарського відання, за некомерційним ПП – на праві оперативного управління [20, с. 117]. На практиці засновники більшості ПП передають майно підприємству у власність. Разом з тим, на даний час для відповіді на питання про правовий титул, на підставі якого ПП набуває передане йому майно, слід враховувати Рішення КСУ № 17-рп/2012 від 19.09.2012 р. у справі за конституційним зверненням ПП «ІКІО» щодо офіційного тлумачення ч. 1 ст. 61 СК України, в якому КСУ дійшов висновку про те, що ПП, «засноване одним із подружжя – це окремий об'єкт права спільної сумісної власності, до якого входять усі види майна, у тому числі внесок до статутного капіталу і майно, виділене з їх спільної сумісної власності» [44].

У світлі вказаного Рішення, яким визначено, що майно ПП продовжує належати на праві власності особам, які його створили, а також викладеного вище, очевидно, що майно ПП має закріплюватися за ним на праві господарського відання або оперативного управління залежно від цілей, для яких це підприємство створене. Слід ще раз підкреслити, що норма, яка би прямо визначала режим майна ПП, у законодавстві відсутня, і в даний момент висновок про режим його майна можна зробити тільки аналітично – в контексті Рішення КСУ № 17-рп/2012 від 19.09.2012 р. [45, с.147]. Таким чином, наявна повна невизначеність правового

режиму майна ПП. Все сказане вище є справедливим також і щодо підприємства споживчої кооперації. При цьому, якщо підприємства споживчої кооперації за даними Державної служби статистики, за станом на 01.07.2018 р. було лише 1208, то ПП на зазначену дату існувало 199587, і вони виявлялися другою за кількістю організаційно-правовою формою юридичних осіб в Україні після ТОВ [46].

Становлення інституту ПП пов'язане із ЗУ «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р. №887-ХІІ [47], який діяв у 1991-2003 р. р. Вже перша редакція ст.2 цього ЗУ, встановлюючи поділ підприємств на види за формами власності, передбачала, серед інших, таку організаційно-правову форму як ПП, тобто підприємство, засноване на власності окремого громадянина України з правом найму робочої сили [47]. Фактично у 1991-2003 р. р. ПП масово створювалися як ексклюзивна організаційно-правова форма господарювання – юридична особа з єдиним власником – фізичною особою, у якій були відсутні обмеження щодо мінімального розміру статутного фонду, який міг повністю формуватися після державної реєстрації. Після 01.01.2004 р. правове регулювання ПП базується на ГК України, який використовує термін «приватне підприємство» у двох аспектах: ч. 1 ст. 63 ГК України називає ПП одним із видів підприємств у їх класифікації за формами власності (і в цьому сенсі приватними є будь-які підприємства, засновані на приватній власності – зокрема, ГТ, створені фізичними особами); ст.113 ГК України передбачає ПП як одну з організаційно-правових форм господарювання, а саме як підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці, або з використанням найманої праці. Також ПП може діяти на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи. Підприємства, створені громадськими об'єднаннями та релігійними організаціями, не є у розумінні ГК України ПП і розглядаються відповідно до ст.112 ГК України як окрема організаційно-правова форма [48].

Ст. 113 ГК України є єдиною спеціальною нормою законодавства України, присвяченою ПП. Також їх діяльність регулюється загальними положеннями ГК України про підприємства та про суб'єкти господарювання. При цьому правове

забезпечення ПП, яке може діяти з декількома учасниками, є аналогічним регулюванню «строго» унітарних державних і комунальних підприємств: це загальні норми ГК України про підприємства та суб'єкти господарювання. Однак ці норми, достатні для унітарних державних і комунальних підприємств, не передбачають жодних рішень для корпоративного ПП. Водночас ст.114 ЦК України передбачає можливість створення ТОВ з єдиним учасником [27], що стало, як зауважує Р. А. Джабраїлов, проявом тенденції у світовій практиці до легалізації товариств однієї особи [49, с.113]. Таким чином з 2004 р. і ПП і ТОВ, можуть створюватися як однією, так і кількома особами, що означає скасування однієї з принципових відмінностей ПП від ТОВ. При цьому законодавче регулювання ТОВ є достатнім для діяльності ТОВ як з одним, так і з кількома учасниками, на відміну від ПП. За чинним законодавством ПП та ТОВ об'єднують наступні ознаки: вони є юридичними особами, суб'єктами підприємницької діяльності; їх учасники не відповідають за зобов'язаннями підприємств і несуть ризик збитків, пов'язаних з їх діяльністю, у межах вартості своїх вкладів; установчим документом цих підприємств є статут; у них не емітуються акції; у них може бути один або кілька учасників; закон не визначає їх мінімальний статутний капітал; їх статутний капітал повністю формується після державної реєстрації.

З іншого боку, слід підкреслити, що у легальному визначенні унітарного підприємства, закріпленому у ч. 4 ст. 63 ГК України, прямо встановлена відсутність поділу статутного капіталу ПП на частки, у той час як поділ статутного капіталу на частки вказується у самому визначенні ТОВ. Отже, єдиному учаснику ТОВ завжди належить частка у статутному капіталі, що складає 100% (у разі введення неподільних корпоративних паїв єдиному учаснику ТОВ належатимуть усі сформовані ТОВ корпоративні паї). Натомість єдиному учаснику ПП (яке виявляється унітарним) частка у статутному капіталі не належить: така частка в унітарному приватному підприємстві не може формуватися. При цьому законодавець залишає відкритим питання, чи мають формуватися частки у статутному капіталі корпоративного ПП? На практиці такі частки формуються, водночас це відбувається за відсутності жодного законодавчого забезпечення, отже транзитивні знаки (оборо-

тоздатні символи) корпоративних прав у корпоративному ПП не є легалізованими. Таким чином, поділ на частки статутного капіталу ПП здійснюється лише за наявності кількох учасників у порядку юридичної імпровізації і не засновується на положеннях закону. Законодавство досить детально регулює систему органів управління ТОВ, компетенцію, передбачає відповідні корпоративні процедури, тоді як щодо ПП з цього питання можуть бути застосовані лише загальні норми ГК України (зокрема, ст.65), які визначають можливість призначення керівника власником майна підприємства. Також законодавство не визначає порядок виходу, виключення учасника ПП, встановлюючи з усіх зазначених питань норми для ТОВ, і, нарешті, не визначає правовий режим майна ПП встановлюючи, що майно закріплюється за ТОВ на праві власності. В цілому, належне і детальне правове регулювання ПП відсутнє, тоді як регулювання корпоративних відносин у ТОВ забезпечується спеціальним ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]. Як наслідок, ПП виявляється організаційно-правовою формою, пов'язаною з юридичними ризиками, тоді як ТОВ можна охарактеризувати, попри деякі проблемні моменти правового регулювання, як стабільну організаційно-правову форму [51, с.223].

Таким чином можна стверджувати, що на даний час: ПП не є більш ексклюзивною організаційно-правовою формою здійснення підприємницької діяльності на основі приватної власності зі створенням юридичної особи єдиним засновником, що несе обмежену відповідальність, без емісії акцій, без обмежень щодо мінімального розміру вкладу і з можливістю внесення такого вкладу після моменту державної реєстрації, тому що всі ці можливості реалізуються із створенням ТОВ; ПП не є реальною альтернативою ТОВ, оскільки безумовно програє останньому за якістю правового регулювання, особливо в тому, що стосується порядку управління ПП з декількома учасниками та / або ситуацій, в яких виникає необхідність зміни їх складу, переходу контролю над ПП до третьої особи; діяльність ПП регулюється мінімумом норм за аналогією з безумовно унітарними державними і комунальними підприємствами, однак цей мінімум виявляється принципово недостатнім для корпоративного ПП. Відсутність у законодавстві значного масиву норм, що регулюють діяльність ПП, часто призводить до ситуацій, які не мають

передбаченого законом рішення, як наслідок, використання ПП як організаційно-правової форми пов'язане із серйозними юридичними ризиками [45, с.147]. Видається, що розуміння ПП як особливої організаційно-правової *форми* вимагає наявності певного і адекватного запитам суспільства *змісту*. Однак цей зміст для ПП з декількома учасниками відсутній: корпоративне ПП як правовий інститут являє собою, по суті, суцільну прогалину у законодавстві.

Дуже подібними до ПП є підприємства споживчої кооперації, якими відповідно до ч. 8 ст. 111 ГК України визнаються унітарні або корпоративні підприємства, утворені споживчим товариством (товариствами) або їх спілкою (об'єднанням) відповідно до вимог ГК України та інших законодавчих актів з метою здійснення статутних цілей цих товариств, спілок (об'єднань) [13, ч. 8 ст. 111]. Це – єдина спеціальна норма законодавства, що регулює підприємства споживчої кооперації. Можна бачити, що так само, як і у випадку ПП, підприємства споживчої кооперації можуть бути як корпоративними, так і унітарними, закон не визначає правовий режим майна таких підприємств, систему їх органів, у тому числі для підприємств, які є корпоративними, не встановлює засади, на яких може відбуватися зміна складу їх учасників, тобто ця організаційно-правова форма є на сьогодні настільки ж змістовно пустою, як і ПП.

Ряд дослідників – господарників визнає це: О. М. Вінник констатує, що основною особливістю ПП є тільки форма власності, на базі якої воно функціонує [20, с.116]. О. С. Бойко бачить у цьому «можливість самостійного визначення засновниками принципів і механізмів управління підприємством», відзначаючи в той же час, що «ПП як організаційна форма вимагає законодавчого уточнення» [18]. Щодо останнього твердження слід зауважити, що можливість самостійного визначення засновниками принципів і механізмів управління суб'єктом господарювання повинна підкріплюватися розумним мінімумом диспозитивних норм, що складають зміст відповідного правового інституту, які в разі корпоративного ПП відсутні, що робить його діяльність проблемною при виникненні будь-яких ситуацій, способи вирішення яких засновники прямо не передбачили у ста-

туті [45, с.147]. Деякі автори вважають, що в такому разі слід застосовувати за аналогією норми законодавства про ТОВ [24, с.298; 52, с.81].

Саме таким шляхом доводиться йти судам, які розглядають корпоративні спори, що виникають у ПП з декількома учасниками, причому подекуди суди прямо визнають, що такі ПП є ТОВ. Зокрема, приймаючи постанову у справі № 907/167/17 від 13.09.2017 р. про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників ПП, Львівський апеляційний господарський суд встановив, що у ПП є статутний капітал, поділений на частки, і зазначив що: «приватне підприємство, засноване на приватній власності двох або більше осіб, статутний капітал якого поділений на частки між засновниками, є господарським товариством» [53]. З огляду на зазначене суд розв'язав спір виходячи з положень законодавства про ТОВ. Переглядаючи вказану справу КГС ВС не погодився з висновками Львівського апеляційного господарського суду у частині визнання ПП – ТОВ і у постанові № 907/167/17 від 06.03.2018 р. зазначив, що «вважає помилковим висновок суду апеляційної інстанції про те, що приватне підприємство, засноване на приватній власності двох або більше осіб, статутний капітал якого поділений на частки між засновниками, є господарським товариством ... приватне підприємство є окремою організаційно-правовою формою суб'єкта господарювання, що передбачена ст.113 ГК України. Наявність у підприємства, яке може діяти, зокрема, на основі приватної власності кількох громадян, статутного капіталу не є достатньою підставою для ототожнення його з господарським товариством» [54]. Водночас КГС ВС зауважив, що «враховує, що порядок створення та діяльності уповноважених власником органів управління приватним підприємством не врегульований ні Цивільним кодексом України, ні Господарським кодексом України. Зокрема, наведеними нормативно-правовими актами не передбачений порядок скликання та проведення загальних зборів учасників приватного підприємства. Відтак відповідно до положень ст.8 ЦК України щодо вказаних правовідносин слід застосувати правові норми цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону). Оскільки згідно з встановленими судами першої та апеляційної інстанцій обставинами Підприємство засноване на приватній

власності двох осіб (засновників), а статутний капітал Підприємства поділений між учасниками на частки, Суд вважає правильним застосування до спірних у справі правовідносин положень ЦК та ГК України, ЗУ «Про ГТ», які регулюють правовідносини щодо порядку скликання та проведення загальних зборів товариства з обмеженою відповідальністю» [54].

Наведене вище яскраво підтверджує неповноцінність інституту ПП в нинішньому його вигляді: якщо для врегулювання широкого кола елементарних питань діяльності ПП необхідно звертатися до положень законодавства про ТОВ, чи не простіше вирішити проблему, ліквідувавши сам інститут ПП, як того вимагають деякі цивілісти [55, с.59; 56, с.13; 57, с.22]? Однак слід погодитися з С. Ф. Демченко, який характеризує ПП як традиційні для вітчизняної економіки суб'єкти господарювання [58, с.30]. Реформування законодавства не повинно не виправдано зменшувати розмаїття організаційно-правових форм господарської діяльності, скасовуючи традиційно усталені форми [59, с.32-33; 60, с.73], отже, вважаємо, що інститути і ПП і підприємства споживчої кооперації доцільно не скасовувати, а реформувати.

Надання деталізованих рекомендацій щодо концепції господарсько-правового регулювання ПП та підприємств споживчої кооперації не входить до завдань цієї роботи, проте можна стверджувати, що ПП доцільно розуміти як виключно унітарне підприємство, що діє на основі закріпленого за ним на праві господарського відання (якщо ПП створюється для здійснення підприємницької діяльності з метою отримання прибутку) або оперативного управління (якщо мета створення ПП – некомерційна господарська діяльність) майна, яке знаходиться в приватній власності єдиного і незмінюваного учасника – фізичної або юридичної особи [45, с.148]. Відмінність підприємства споживчої кооперації полягає тільки в тому, що її засновником може виступати лише споживче товариство або спілка (об'єднання) споживчих товариств. Такий підхід обумовлює строго унітарний характер ПП та підприємства споживчої кооперації, що виключає цих суб'єктів господарювання з кола КГО.

Враховуючи викладене вище пропонується визначення поняття КГО як системоутворюючої організаційно-правової форми господарювання, що охоплює усі господарські організації, до складу яких не входять інші господарські організації і які можуть (АТ, ТОВ і ТДВ, фермерські господарства) або повинні (повні, командитні товариства, виробничі кооперативи) створюватися більше ніж однією особою на засадах внесення (об'єднання) майна (АТ, ТОВ і ТДВ), а також спорідненості (фермерські господарства), або об'єднання підприємницької (повні, командитні товариства) чи трудової (виробничі кооперативи) діяльності таких осіб.

Слід також зауважити, що принципова недостатність норм права щодо окремих видів господарських організацій змушує суди звертатися до аналогії закону, причому подекуди виникає «конкуренція аналогій», коли, наприклад, при розгляді спору, що виник з відносин у фермерському господарстві, суд може з рівним ступенем аргументованості звертатися як до норм, що регулюють ТОВ, так і до норм, що регулюють ПП [61, с.29].

Таким чином, існує наочна необхідність створити спільний, єдиний для усіх КГО законодавчий мінімум господарсько-правового регулювання, заснований на цілісній теоретико-правовій концепції, забезпечити який здатен лише кодифікований акт господарського права – ГК України, з огляду на що перспективним видається введення до ГК України низки загальних норм, які встановлюватимуть єдині для усіх КГО інститути корпоративного паю (частки), корпоративного вкладу, корпоративного капіталу, а також єдині правила щодо окремих майнових та немайнових корпоративних прав.

1.2. Поняття та види корпоративних прав

Дослідники та законодавець висловлювали суперечливі точки зору щодо сутності суб'єктивних корпоративних прав та пропонували багато визначень цієї правової категорії. Проте спільною негативною рисою цих визначень є те, що во-

ни не відображують імманентних властивостей самих корпоративних прав, відштовхуючись від другорядних ознак, або містять коло у визначенні.

Відповідно до ст.167 Господарського кодексу України [13] та п.14.1.90. Податкового кодексу України [62] корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Отже, наведене вище легальне визначення корпоративних прав окреслює: (1) суб'єкт прав і причину їх виникнення (набуття прав на частку у статутному капіталі або майні); (2) правові джерела, які містять ці права; (3) пропонує неповний перелік цих прав і містить відсилку до інших прав, передбачених законом та установчими документами. Також слід зауважити, що КГС ВС у постанові № 925/1321/16 від 26.01.2018 р. з огляду на легальне визначення корпоративних прав, що його містить ст. 167 ГК України, формулює такі ознаки корпоративних прав: 1) особа має частку у статутному капіталі господарської організації; 2) особа має права на участь в управлінні господарською організацією, 3) має право на отримання певної частини прибутку (дивідендів) господарської організації [33]. П. 8 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про АТ» фактично адаптує наведене вище визначення під АТ і називає корпоративні права сукупністю майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні АТ, отримання дивідендів та активів АТ у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами [63].

Це визначення відрізняється від попереднього додатковим посиланням на те, що корпоративні права акціонера впливають з права власності на акції. Проте з нього незрозуміло, права якого характеру є корпоративними (зокрема, чи належить до них право відчужувати акцію та інші права щодо розпорядження самою акцією)? В обох наведених дефініціях згадується частка (акція), але не визнача-

ється, як співвідносяться права на частку (акцію) і права з частки (акції), не вказаний критерій, що дозволив би встановити, які з прав учасника, крім тих, що прямо вказані у визначенні, слід вважати корпоративними, а які – ні.

В. С. Щербина визначає корпоративні права як права учасника господарської організації, що має статутний фонд (капітал) [17, с.226] і наполягає на безумовному зв'язку категорій статутного капіталу та корпоративних прав, критикуючи легальне визначення корпоративних прав у ст.167 ГК України, де корпоративні права прив'язуються до частки не лише у статутному капіталі, але також і у майні господарської організації [17, с.227]. Отже, цей автор приходиться до висновку про те, що корпоративні права відсутні, і, як наслідок, корпоративні правовідносини не виникають у господарських організаціях, щодо яких чинне законодавство не використовує термін «статутний капітал (фонд)» [17, с.227, 241-242]: повні, командитні товариства, ВК виявляються виключеними з кола суб'єктів господарювання, права щодо яких можна вважати корпоративними, тобто КГО. Подібним чином В. М. Кравчук підкреслює залежність визнання прав щодо юридичної особи корпоративними від того, чи поділений статутний капітал (фонд) на частки [38, с.14], а В. І. Цікало визначає корпоративні права як встановлені законом або локальними правовими актами немайнові та майнові права осіб, частки яких визначаються у статутному капіталі підприємницької юридичної особи і здійснення яких пов'язане з майновою участю у ньому [64].

Крайнім виразом цієї тенденції є точка зору В. П. Кудряшова та Б. В. Сіленкова, які називають корпоративними правами активи, які відображають внески цінностей до капіталу підприємства та передбачають забезпечення прав інвесторів на участь в діяльності підприємства з боку правління [65, с.73], а також Ю. Г. Лисенко, В. Н. Андрієнко та Т. Ю. Белікова, на думку яких корпоративні права – це права власності на частину статутного фонду юридичної особи, включаючи права на управління, отримання відповідної частини прибутку, а також частини активів у випадку її ліквідації [66, с.12]. За такого підходу корпоративні права виявляються речовими правами на певне невизначене майно, а не правами щодо конкретної, визначеної юридичної особи – суб'єкту господарювання. Схо-

жим чином змішує права на частку і права з частки С. Шимон, яка визначає корпоративні права як комплекс прав особи щодо частки у товаристві і участі в управлінні ним [37, с.39].

Слід погодитися з тезою про те, що між категоріями корпоративних прав та статутного капіталу, акції, частки, паю є певний зв'язок (надалі у роботі використовуватиметься узагальнений термін «корпоративний пай (частка)»), доцільність введення якого до ужитку, так само як і природа зв'язку між категоріями корпоративного паю (частки) та корпоративних прав, розкривається у підрозділі 2.1 роботи). Однак для того, щоб запобігти виникненню кола у визначенні, слід встановити базову категорію, відносно якої визначатимуться усі інші. Видається, що такою базовою категорією є суб'єктивні корпоративні права: ця категорія є похідною від категорії КГО, натомість такі безумовно важливі поняття як статутний, складений капітал, пайовий фонд (узагальнено – корпоративний капітал), корпоративний пай (частка), корпоративний вклад, є, у свою чергу, похідними від категорії корпоративних прав, отримання яких і є справжньою метою особи, яка набуває у власність корпоративний пай (частку) шляхом його придбання або внесення корпоративного вкладу до корпоративного капіталу. Тому визначення корпоративних прав має бути сутнісним і повинно виходити з іманентних властивостей самих корпоративних прав.

В. М. Кравчук пропонує визначення корпоративних прав як сукупності правових можливостей учасника певної юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою [67, с.261], або як сукупності прав учасника юридичної особи, зміст яких визначається її організаційно-правовою формою та установчими документами [38, с.51]. Першу версію цього визначення у своїх роботах відтворює також Н. С. Бутрин [29, с.64]. Наведене визначення є популярним через його лаконічність, утім, не можна не відзначити, що воно є, по суті, похідним від законодавчого – це його поліпшена версія. Як наслідок, визначення є бланкетним: корпоративними правами вважатимуться будь-які права, що їх надасть законодавець особі як учаснику юридичної особи певної організаційно-правової форми та права, які учасники вважатимуть за доцільне передбачити в установчо-

му документі. Отже, критерії, яким має відповідати суб'єктивне право, щоб його можна було вважати корпоративним, залишені на угляд законодавця і самих учасників як авторів установчих документів. Таким чином, питання про те, у чому полягають істотні властивості корпоративних прав, їх сутнісна специфіка, яка відрізняє їх від інших видів прав, залишається без відповіді. Однак визначення однієї з базових категорій підгалузі господарського права – це саме той випадок, коли доктрина має передувати закону, а не слідувати за ним, і покликана встановити, у чому, власне, полягає іманентна специфіка корпоративних прав, оскільки це завдання законодавцем не розв'язане.

Л. Ф. Гатауліна вважає, що корпоративні права – це права, які виникають у процесі здійснення діяльності корпорації, що займають самостійне місце у системі суб'єктивних цивільних прав [68, с.171]. З цього визначення випливає лише те, що корпоративні права певним чином пов'язані з корпораціями, але хто є суб'єктом таких прав, у чому полягає їх сутність – залишається незрозумілим.

Н. А. Сліпенчук визначає суб'єктивне корпоративне право як універсальну єдність майнових та немайнових (організаційних) прав учасників корпорацій, які сукупно (нероздільно) обертаються в цивільному обороті [69, с.14]. Слід надати позитивну оцінку зауваженню автора щодо єдності та складного характеру корпоративних прав, утім Н. А. Сліпенчук не визначає, у чому саме полягає їх іманентна специфіка, крім того, оборотоздатним, як це буде показано нижче, виявляється корпоративний пай (частка), за яким слідує корпоративні права.

Наступна група авторів, представлена І. В. Спасибо-Фатєєвою, В. А. Васильєвою, та до якої примикає С. С. Кравченко, визначає корпоративні права через категорію правового зв'язку. Для аналізу поглядів цих авторів слід визначитися з теоретичними засадами цієї категорії. Так, С. С. Алексєєв [70, с.82-85], В. І. Леушин [71, с.338], а також А. Ф. Вишневський, Н. А. Горбатов, В. А. Кучинський [72, с.418] розуміють будь-які правовідносини як правовий зв'язок і вважають, що ці поняття є повними синонімами.

Інші автори розрізняють категорії правовідносин та правових зв'язків, але обґрунтовують цю відмінність по-різному. Зокрема, Л. Б. Тіунова виходить з того,

що «відносини у науці найчастіше визначаються через поняття зв'язку ... зв'язок слід розуміти як більш загальне, родове поняття, яке лежить в основі суспільних відносин» [73, с.36]. Навпаки, В. Н. Протасов вважає, що правові зв'язки є різновидом правовідносин, які характеризуються взаємодією між суб'єктами. Зокрема, суб'єкт права власності, на думку вказаного автора, перебуває з іншими особами у правовідносинах, але правовий зв'язок між ним та іншими суб'єктами права відсутній [74, с.60]. Водночас правовий зв'язок, на думку цього дослідника – це найважливіша, разом із суб'єктами (які розуміються як елементи правовідносин), їх правами та обов'язками (які розуміються як правові властивості суб'єктів) складова правовідносин як системи, що постає як доцільна правова структура правовідношення: «формування структури правовідношення на основі прав та обов'язків означає водночас і виникнення правовідношення як системи. Це пояснюється тим, що потенційні елементи правовідношення (суб'єкти права) вже існували, але не вистачало *структури*: суб'єкти не було об'єднано доцільним правовим зв'язком» [74, с.54]. Якщо В. Н. Протасов вбачає відмінною властивістю правових зв'язків взаємодію суб'єктів права, Л. С. Явич навпаки, зауважує, що «правові відносини відрізняються від правових зв'язків як ступенем конкретизації суб'єктів та їх прав (обов'язків) ... у правовідносинах, на відміну від юридичних зв'язків, має місце поведінка осіб, які взаємодіють, взаємно обумовлена діяльність ... за формального підходу різниця між правовідносинами та правовими зв'язками не є суттєвою і зводиться до конкретизації суб'єктного складу, прав та обов'язків» [75, с.210-211]. Тобто, на думку Л. С. Явича, у правових зв'язках взаємодія суб'єктів відсутня.

Точка зору О. Ф. Скакун є, фактично похідною одразу від ідей Л. С. Явича та Л. Б. Тіунової: вона розуміє правовий зв'язок як «взаємодію уповноваженої особи не лише з конкретно зобов'язаною особою (як у правовідношенні), але й з усіма членами суспільства, у тому числі і з тими, хто не зобов'язаний поводитися активно, тобто правовий зв'язок є складним комплексом зв'язків, більш широким ніж правовідношення, де наявний один конкретний правовий зв'язок – право однієї особи суворо пов'язане з обов'язком іншої» [76, с.619].

Ю. І. Гревцов, відштовхуючись від ідей Л. С. Явича, розуміє правові зв'язки як закріплені правом структури суб'єктів права, зв'язки між якими через регулювання їх правом стають правовими, і підкреслює, що правові зв'язки завжди лежать в основі правових відносин [77, с.58]. На думку цього дослідника, правові зв'язки передбачають *можливість* дії, тоді як правовідносини – конкретну взаємодію їх сторін. Отже, правові зв'язки є етапом становлення правових відносин, необхідною передумовою їх виникнення [77, с.54, 55], при цьому «відносно самостійна поведінка суб'єкта суспільного правового зв'язку і становить її безпосередній зміст, на відміну від змісту суспільних відносин, під яким зазвичай розуміють взаємно обумовлену поведінку сторін відносин (взаємодію)» [77, с.53-54].

Оригінальну трактовку співвідношення категорій «правовий зв'язок» і «правові відносини» пропонує Е. З. Бекбаєв, який вважає, що правові відносини слід ділити на власне правові відносини і правові зв'язки за критерієм причинно-наслідкового зв'язку між участю людини у правовідносинах та його поведінкою: у власне правовідносини особа вступає внаслідок своїх дій, у правові зв'язки – внаслідок подій [78].

Можна бачити, що теоретики права висловлюють дуже широкий спектр думок щодо розуміння сутності категорії «правовий зв'язок». Утім, ця категорія не є суто теоретичною – вона є також легальною.

Зокрема, у правовій системі України через категорію правового зв'язку визначається такий важливий інститут як громадянство: відповідно до ст.1 ЗУ «Про громадянство» це правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, який знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках [79]. Слід зауважити, що доктринальні визначення громадянства як у конституційному [80, с.127], так і в міжнародному [81, с.157] праві також відштовхуються від категорії правового зв'язку, починаючи з радянських часів [82, с.69]. Ця категорія вживається також у ч. 6 ст.211 СК України [83], яка передбачає, що якщо дитина має лише матір або лише батька, які у зв'язку з усиновленням втрачають правовий зв'язок з нею, усиновлювачем дитини може бути один чоловік або одна жінка, і, відповідно, у коментарі автора СК України З. В. Ромовської до ст.232 «Правові наслідки усинов-

лення», де, зокрема, зазначено наступне (у наведених нижче цитатах термін «правовий зв'язок» виділений мною – А.С.): «якщо усиновлює таку дитину лише чоловік, можуть бути збережені права та обов'язки матері дитини. Таке збереження *правового зв'язку* можливе лише за бажанням усиновлювача... Усиновлення називається «неповним», якщо за законом не втрачається *правовий зв'язок* між дитиною та її родичами за походженням – бабою, дідом, братами, сестрами. Стосовно *правового зв'язку* між рідними матір'ю і (або) батьками та дитиною, то він втрачається назавжди ... *Правовий зв'язок* може бути збережений лише з її найближчими родичами: бабою, дідом, рідними братами та сестрами ... Припинення *правового зв'язку* між усиновленою дитиною та її батьками, а також іншими родичами за походженням – це лише один із наслідків усиновлення. Слідом за ним одночасно наступає інший – виникнення особистих і майнових прав та обов'язків між дитиною та усиновлювачами ... усиновлювачі одержують правовий статус матері, батька, а усиновлені – правовий статус дитини» [84, с.444-445]. Крім того, у авторському коментарі З. В. Ромовської до ч.6 ст.211 СК України, в якій, як зазначалося вище, вживається термін «правовий зв'язок», наводиться приклад для пояснення змісту правової норми, в якому замість «втратила правовий зв'язок» зазначено «втратила правовий статус» [84, с.413].

Узагальнення практики вживання легальної категорії «правовий зв'язок» у правовій системі України дозволяє виявити наступні її істотні ознаки: правовий зв'язок передбачає наявність складної сукупності взаємних прав та обов'язків двох суб'єктів (громадянство як правовий зв'язок між фізичною особою та Україною знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках, виникнення або припинення правового зв'язку при усиновленні дорівнює виникненню або припиненню усієї сукупності прав та обов'язків між особами, причому як майнових, так і немайнових), отже, правовий зв'язок є комплексною сукупністю правовідносин; правовий зв'язок виникає внаслідок отримання певного правового статусу (у випадку громадянства – загального статусу громадянина, у випадку усиновлення – спеціального правового статусу усиновлювача); права, які виникають у осіб у зв'язку з набуттям відповідного правового статусу, є ексклюзивними (набуття

особою статусу громадянина означає виникнення передбачених ст.38 Конституції України прав брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, права доступу до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування [85, ст.38]; у свою чергу, усиновлення, відповідно до ч. 4 ст. 232 СК України, надає усиновлювачу щодо усиновленого усю сукупність прав батьків – на визначення імені дитини та місця її проживання, її виховання, спілкування з дитиною, її захист та відібрання дитини від інших осіб, а згодом, за певних обставин – на отримання від дітей аліментів) [83, ч. 4 ст. 232], тобто такі права не є доступними для третіх осіб, що не мають відповідного правового статусу та не перебувають у такому правовому зв'язку, за своєю важливістю такі права якісно відрізняються від прав будь-яких третіх осіб щодо держави або усиновленого; наведені вище права, які надає статус громадянина та усиновлювача, є не лише ексклюзивними, але також і вирішально значущими для іншої сторони правового зв'язку (держави або усиновленого) у тому сенсі, що їх реалізація значною мірою визначає долю та буття держави або усиновленого. Отже, ці права за своєю важливістю якісно відрізняються від прав, які будь-які інші особи мають щодо держави або усиновленого.

Таким чином «правовий зв'язок» як легальна категорія правової системи України – це комплекс правовідносин між особами, що виникають внаслідок отримання однією з таких осіб певного статусу, який характеризується тим, що права, які надає такий правовий статус щодо іншої особи і які реалізуються у правовідносинах, що складають правовий зв'язок, якісно відрізняються від прав будь-яких третіх осіб щодо іншої сторони правового зв'язку, оскільки: (1) є ексклюзивними у тому сенсі, що вони не є доступними для осіб, які не мають відповідного статусу і не перебувають у такому правовому зв'язку, та (2) є вирішально значущими для іншої сторони правового зв'язку, у тому сенсі, що реалізація цих прав дозволяє здійснювати на неї безпосередній і системний вплив, що значною мірою визначає її долю та буття [86, с.60-61]. Зазначені вище ознаки правового зв'язку видаються універсальними, отже, їх можна застосувати до

інших феноменів правової дійсності, зокрема, до відносин, що виникають між КГО та її учасником.

У світлі викладеного вище, проаналізуємо погляди авторів, які визначають корпоративні права через категорію правового зв'язку.

В. А. Васильєва зауважує, що корпоративним правом доцільно вважати правовий зв'язок, який виникає між засновником (учасником) юридичної особи та новоствореним суб'єктом у результаті реалізації засновницького права [26, с.159]. У свою чергу, засновницьке право розуміється цим автором як право на створення юридичних осіб [26, с.166]. Цей правовий зв'язок, на думку В. А. Васильєвої, є визначальним і виступає стержнем усієї низки суб'єктивних корпоративних прав, якими наділяються сторони правовідношення [26, с.159-160]. Всі інші суб'єктивні права учасника, які впливають з його участі в тій чи іншій організації, є похідними і розкриваються через поняття змісту корпоративного права. Корпоративне право є складною категорією, у свою чергу, утворене з низки майново-організаційних прав (повноважень) учасників (засновників) юридичної особи [26, с.160]. Отже, В. А. Васильєва визначає корпоративне право як правовий зв'язок. Водночас на її думку, правовий зв'язок «є визначальним і виступає стержнем усієї низки суб'єктивних корпоративних прав» [26, с.159-160] (тобто є не корпоративним правом, а передумовою його виникнення).

Утім, розуміння суб'єктивного права як правового зв'язку, яке, доречі, ніяк не обґрунтовується, є досить екзотичним, оскільки як було зазначено вище, в теорії правовий зв'язок розуміється або як повний синонім правовідносин [70, с.82-85; 71, с.338; 72, с.418], або як більш загальне щодо правовідносин родове поняття, яке лежить в основі суспільних відносин [73, с.36], або навпаки – як різновид правовідносин, де відбувається взаємодія сторін [74, с.60], і, водночас – як складова правовідносин, разом із суб'єктами, їх правами та обов'язками, що розуміється як доцільна правова структура правовідношення [74, с.54]), або як відмінний від правовідносин вид неконкретизованих стосунків, де така взаємодія не відбувається [75, с.210-211], як складний комплекс зв'язків, більш широкий ніж правовідношення, де наявний один конкретний правовий зв'язок [76, с.619], як закрі-

плени правом структури суб'єктів права, що завжди лежать в основі правових відносин [77, с.58] і передбачають *можливість* дії, тоді як правовідносини – конкретну взаємодію їх сторін, отже, правові зв'язки є етапом становлення правових відносин, необхідною передумовою їх виникнення [77, с.54, 55], крім того у правовій системі України через категорію правового зв'язку визначається такий важливий інститут як громадянство.

Можна бачити, що ані жоден з наведених авторів, ані законодавець не розуміє правовий зв'язок як суб'єктивне право – це або правовідносини, або особливий елемент правовідносин, або вид правовідносин, або більш широке поняття, або інший, відмінний від правовідносин вид суспільних зв'язків. Ще раз підкреслимо, що, на жаль, В. А. Васильєва не обґрунтовує своє розуміння корпоративних прав як правового зв'язку. Вказана дослідниця зауважує, що корпоративне право є складною категорією, яка складається з низки прав (тобто є сумою складових), водночас на її думку ці права є похідними від корпоративного права (тобто, імовірно, співвідносяться з корпоративним правом як причина і наслідки) і розкриваються через категорію змісту корпоративного права (яке, у свою чергу, як зазначалося вище, є сумою цих прав як складових). Можна бачити, що тут наявне коло у визначенні.

Попри вельми спірний характер такого підходу, теза В. А. Васильєвої про те, що корпоративні права і правовий зв'язок перебувають в одному контексті, є вірною, хоча співвідношення цих категорій видається іншим: правовий зв'язок між учасником і КГО не є правом і не передує правам, або, інакше кажучи, корпоративні права не дорівнюють правовому зв'язку і не є його наслідком, вони є його складовою: участь у КГО – це комплекс правовідносин між учасником і КГО, що має ознаки правового зв'язку, причому визначальною складовою таких правовідносин є суб'єктивні корпоративні права учасника щодо КГО, завдяки яким правовідносини участі набувають якості правового зв'язку [87, с.83] (детально див. підрозділ 1.3 роботи). Утім, так само, як і попередні дослідники, В. А. Васильєва не визначає, у чому полягає сутність корпоративних прав.

І. В. Спасибо-Фатєєва визначає суб'єктивне корпоративне право як право конкретної особи, яка має правовий зв'язок з корпорацією, будучи її учасником, одержувати певні блага [88, с.188]. Можна бачити, що І. В. Спасибо-Фатєєва не визначає співвідношення між категоріями правового зв'язку і корпоративного права (чи є корпоративне право наслідком або складовою цього зв'язку). Також корпоративне право розуміється цим автором як спрямоване на отримання певного блага. Слід зауважити, що на відміну від права отримувати частину прибутку КГО або її майна у випадку ліквідації, право брати участь в управлінні не є правом отримувати певні блага. Отже, запропонована І. В. Спасибо-Фатєєвою формула не визначає співвідношення між категоріями корпоративне право і правовий зв'язок і не вичерпує специфіку корпоративних прав. До зазначених вище дослідників примикає С. С. Кравченко, який не використовує категорію правового зв'язку. Утім, запропоноване ним визначення по суті є похідним від визначення І. В. Спасибо-Фатєєвої: він розуміє суб'єктивне корпоративне право як право особи, що перебуває у правовідносинах з ГТ як його учасник, одержувати від цього певні блага, для чого їй надаються певні можливості щодо участі в управлінні товариством [89, с.6]. У цьому визначенні автор справедливо поєднує отримання благ від участі у ГТ з управлінням ним. Проте корпоративне право розуміється тут як «право особи, що перебуває у правовідносинах із господарським товариством як його учасник», водночас корпоративне право складає «зміст корпоративних відносин» [89, с.8]. Таким чином вибудовується коло у визначенні: корпоративні права – це права особи, яка перебуває у корпоративних відносинах з товариством, а корпоративні відносини – це відносини, що складаються з корпоративних прав. Обидва твердження є справедливими, але визначати корпоративні права таким чином видається недоцільним [87, с.84].

Схожим чином С. Шимон визначає корпоративні права як права учасників підприємницьких товариств, що реалізуються у межах корпоративних правовідносин, яким притаманний нерозривний зв'язок майнових та організаційних елементів [37, с.35], а Д. І. Погрібний – як межі дозволеної поведінки суб'єктів кор-

поративних правовідносин щодо управління ГТ, отриманням дивідендів, отриманням майна при припиненні юридичної особи, отриманням інформації, що впливає із корпоративних прав і т.д. [90, с.18], поєднуючи класичне визначення суб'єктивного права (межа дозволеної поведінки) з намаганням дати певний перелік корпоративних прав і вказівкою на виникнення корпоративних прав у корпоративних правовідносинах.

Д. В. Задохайло надає визначення корпоративних прав як правомочностей, належних тому чи іншому учаснику правовідносин, до яких належать і право осіб вступати в об'єднання, створювати тим самим новий суб'єкт права – ГТ, і права особи, що впливають з членства (участі) в тій чи іншій корпорації – майнові та немайнові права [91, с.120]. У цьому визначенні корпоративними виявляються і право будь-якої особи створювати товариство, і права особи щодо вже створеного товариства. Натомість Н. С. Глузь та С. В. Артеменко пропонують майже ідентичні визначення суб'єктивного корпоративного права як сукупності прав, які виникають в учасника чи акціонера корпорації в результаті набуття ними відповідного права власності на акцію або частку у статутному фонді ТОВ та ТДВ і які закріплені в чинному законодавстві України та внутрішніх нормативних актах самої корпорації [2, с.10; 39, с.23-24]. Особливістю цих визначень є обмеження кола осіб, щодо яких визнаються корпоративні права, лише трьома видами ГТ (АТ, ТОВ, ТДВ), зазначення причини виникнення корпоративних прав (набуття права власності на корпоративний пай (частку), що розглядалося і критикувалося нами вище при аналізі легального визначення корпоративних прав) та відсилання до волі законодавця у тому, що стосується змісту та природи цих прав (це також було розглянуто і проаналізовано вище при аналізі визначення, запропонованого В. М. Кравчуком).

О. Р. Кібенко під корпоративними правами пропонує розуміти права, що впливають з участі в ГТ [92, с.9], схожим чином І. Б. Саракун визначає корпоративні права як певні можливості (сукупність майнових та немайнових прав) учасників корпорації, які виникають на підставі участі в її діяльності [93, с.17], а О. Крупчан – як приватні права, що мають чітко виражений матеріальний зміст

майнового і немайнового характеру і впливають із відносин по створенню, функціонуванню та припиненню підприємницьких товариств [3, с.72]. Утім, участь – це скоріше стан відносин між особою та КГО, які можна охарактеризувати як корпоративні відносини, навіть більше – це центральна, але не єдина стадія, модус існування корпоративних правовідносин (детально див. підрозділ 1.3 роботи). Таким чином, корпоративні права є не слідством участі, а її елементом, причому визначальним. Що стосується відсилки до «відносин по створенню, функціонуванню та припиненню підприємницьких товариств», то вона виявляється запозиченою з легального визначення корпоративних правовідносин, встановленого ст.167 ГК України, і призводить до кола у визначенні, оскільки корпоративні правовідносини у цій дефініції, у свою чергу, визначаються через корпоративні права. Виходячи з викладеного вище, коло у визначенні у поєднанні з відсилкою до волі законодавця вбачаються також у дефініції, запропонованій І. С. Шиткіною (суб'єктивне корпоративне право – це міра можливої поведінки суб'єкта корпоративного відношення, врегульованого нормами корпоративного права [6, с.16]). Слід зауважити, що відсилка до волі законодавця може бути лише допоміжним елементом визначення корпоративних прав: поєднання цієї відсилки з колом у визначенні через корпоративні відносини робить визначення змістовно пустим.

З урахуванням вказаного визначення корпоративних прав доцільно будувати, виходячи з наступних ознак:

- як правило, корпоративні права – це права щодо певної юридичної особи – суб'єкту господарювання, а саме – КГО. У більшості випадків обов'язок, який кореспондує корпоративному праву, покладається на КГО. Утім, особливістю КГО є фактична множинність учасників, тобто суб'єктів корпоративних прав, або потенційна можливість такої множинності. Як наслідок, окремі корпоративні права учасника кореспондують з обов'язками не КГО, а інших суб'єктів корпоративних прав щодо КГО (тобто інших учасників, акціонерів, членів), наприклад, переважне право придбання корпоративного паю (частки) або право акціонера вимагати придбання його акцій за ринковою ціною, якому кореспондує обов'язок особи, яка придбала контрольний пакет акцій в АТ, та ін. Отже, корпоративні права – це

завжди права особи щодо КГО, а також можливо – інших суб'єктів корпоративних прав щодо КГО (за наявності);

- виникнення у особи корпоративних прав у кожному конкретному випадку пов'язане з фактом безоплатної передачі майна КГО. Дійсно, згідно з чинним законодавством засновник передає вклад (далі – корпоративний вклад) до статутного капіталу АТ до моменту його створення і саме через це набуває корпоративні права щодо АТ. В інших КГО, згідно з чинним законодавством корпоративний вклад передається вже після створення КГО, але навіть у період часу між створенням, наприклад, ТОВ і передачею цьому товариству корпоративного вкладу учасники ТОВ за чинним законодавством мають корпоративні права у зв'язку із запланованим і погодженим внесенням корпоративного вкладу у майбутньому. Особа, яка придбала корпоративний пай (частку) за договором купівлі-продажу, звісно, не вносила вклад до корпоративного капіталу, утім, вона є сингулярним правонаступником первісного учасника. Отже, існує причинно-наслідковий зв'язок між виникненням корпоративних прав покупця корпоративного паю (частки) та передачею продавцем такого корпоративного паю (частки) певного майнового вкладу КГО (до речі, частка у статутному капіталі ТОВ, права з якої успішно здійснюються, але за якою досі не внесений корпоративний вклад, не може бути відчужена згідно з чинним законодавством). Видається, що підходи до моменту виникнення корпоративних прав мають бути переглянуті (див. підрозділи 2.1, 2.3 роботи), утім, безсумнівно, корпоративні права первісно виникають у зв'язку з тим, що особа взяла участь у формуванні майна КГО шляхом внесення корпоративного вкладу. Корпоративні права, по суті, забезпечують реалізацію інвестиційного інтересу учасника КГО, який здійснив інвестування у корпоративній формі, щодо отримання ефекту від відповідної інвестиції, отже, корпоративні права не є доступними для третіх осіб, які не брали участі у формуванні майна КГО, тобто не внесли корпоративний вклад, або їх правонаступників за генеральним чи сингулярним правонаступництвом. Таким чином корпоративні права є ексклюзивними, недоступними для третіх осіб (або ж, у термінології О. В. Долинської – «закритими для інших суб'єктів обороту» [94, с.193]);

- корпоративні права є складною сукупністю майнових та немайнових прав (складний характер корпоративних прав підкреслює, зокрема, О. М. Вінник [20, с.270]), що детально розглядається нижче, утім усі ці права спрямовані на реалізацію зазначеного вище інвестиційного інтереса учасника;

- до складу сукупності корпоративних прав входять права, реалізуючи які учасники безпосередньо вирішують усі важливі питання діяльності КГО: визначають склад її органів, доцільність розподілу прибутку між учасниками або їх спрямування на збільшення корпоративного капіталу, і нарешті – доцільність і спосіб припинення КГО, тобто реалізація корпоративних прав значною мірою визначає долю та буття КГО. Незалежно від обсягу корпоративних прав учасника, вони дозволяють здійснювати на КГО безпосередній і системний вплив;

- одним з немайнових корпоративних прав є право на отримання інформації про КГО та її діяльність, яка відповідно до ст.200 ЦК України [27] належить до нематеріальних благ; майнові корпоративні права є прообразами зобов'язальних прав вимоги, предметом яких є безпосереднє отримання благ від діяльності КГО у вигляді частини її прибутку – дивідендів, майна, що складає майнову корпоративну квоту учасника у випадку ліквідації, дивестування корпоративного паю (частки) чи виключення учасника, або примноження кількості корпоративних паїв (див. детально підрозділ 4.1 роботи), отже, корпоративні права дозволяють отримувати блага (у тому числі – матеріальні) від діяльності КГО;

- Оскільки корпоративні права є певною сукупністю прав, серед вчених немає єдності з питання про можливість поділу наявних у особи корпоративних прав і передачі їх частини іншій особі. Одні вчені підкреслюють нерозривний зв'язок майнових та організаційних елементів корпоративних прав (С. Шимон) [37, с.35], наголошують, що майнові та немайнові (управлінські) корпоративні права не існують одне без одного (О. В. Долинська) [94, с.193], становлять універсальну єдність (Н. А. Сліпенчук) [69, с.14], взаємообумовлюються [95, с.28] (І. В. Спасибо-Фатеева, Т. Дуденко), утім, деякі дослідники, зокрема, В. М. Кравчук, В. Бірюков [96, с.11; 97, с.26] висувають тезу щодо подільності корпоративних прав. Так, В. М. Кравчук вважає, що окремі корпоративні права є

оборотоздатними, можуть відчужуватися самостійно, причому обґрунтовує таку можливість не лише щодо окремих майнових прав, а і щодо немайнових прав, зокрема, щодо права голосу на загальних зборах [96, с.11]. Питання щодо оборотоздатності як сукупності, так і окремих корпоративних прав, розглядається нижче – у підрозділі 2.1 роботи, у контексті проблематики корпоративних паїв (часток), утім питання принципової можливості поділу, розщеплення пакету суб'єктивних корпоративних прав можна розглянути вже зараз. Припустимо, що окреме корпоративне право з їх сукупності перейшло від учасника ТОВ до третьої особи. Розглянемо цю ситуацію на двох прикладах – на прикладі майнового права (права на дивіденд) та немайнового права (права голосувати на загальних зборах).

КГО має за мету отримання прибутку – саме отримання прибутку є нормальною формою реалізації інвестиційного інтересу учасника КГО. Якщо учасник КГО передав своє майнове корпоративне право на дивіденди третій особі, він виявляється незацікавленим у досягненні мети КГО, він втрачає до цього легальний інтерес. Отже, такий учасник реалізовуватиме своє право голосувати на загальних зборах поза контекстом мети діяльності КГО. Перш за все у такого учасника немає мотивації голосувати за розподіл прибутків та сплату дивідендів. І, навпаки, особа, яка набула лише майнове корпоративне право на дивіденди, не має жодних важелів для реалізації свого законного інтересу, оскільки усі інші права, у тому числі право голосувати на загальних зборах, які, власне, і приймають рішення щодо сплати дивідендів, залишається за учасником. Ситуація є дзеркальною у випадку набуття третьою особою немайнового корпоративного права голосувати на загальних зборах: така особа реалізовуватиме своє право поза контекстом майнових інтересів учасника КГО, який виявлятиметься позбавленим головного важелю впливу на КГО. Оскільки пакет корпоративних прав покликаний всебічно забезпечити законні інтереси особи, яка колись внесла корпоративний вклад, або її правонаступників, їх розщеплення між декількома особами неминуче призведе до дисбалансу інтересів, і, з великою вірогідністю – до конфлікту. Схожим чином, право власності на річ складається з права володіти, користуватися та розпоряджатися такою річчю. Особа може передати право користування річчю за догово-

ром оренди (найму) третій особі, однак, такий договір укладається на певний час або, якщо він є безстроковим, його можна розірвати у будь-який момент. Єдиний виняток можуть становити права користування річчю, що переходять до третьої особи на підставі сервітуту, якщо відповідні потреби неможливо задовольнити іншим чином. За цим винятком право власності не розщеплюється на складові незворотно, також ЦК України передбачає підстави припинення сервітуту.

Обґрунтовуючи неподільність єдиного комплексу корпоративних прав, В. А. Авдякова підкреслює, що ці права належать особі «саме як учаснику товариства і спрямовані на досягнення мети його створення і участі в ньому» [7, с.36], зауважує, що «одні права є гарантією реалізації інших, в окремих випадках – навіть умовою їх успішної реалізації» [7, с.36] і зазначає, що багато з корпоративних прав «якщо вони відірвані від статусу учасника товариства, втрачають або змінюють свій правовий зміст ... наприклад, право на отримання документів товариства або право на участь у загальних зборах належать власнику акції саме як учаснику товариства і обумовлені наявністю у нього законного інтересу впливати на прийняті загальними зборами рішення, а також контролювати ключові моменти діяльності товариства. Відчуження тільки цих прав без інших ... суперечить зазначеній вище функції таких прав» [7, с.36]. Отже, комплекс корпоративних прав, посвідчених корпоративним паєм (часткою), покликаний всебічно забезпечити законні інтереси однієї особи і є неподільним [87, с.84].

Виходячи з наведеного вище, корпоративні права – це неподільний комплекс недоступних для третіх осіб (ексклюзивних) прав особи щодо КГО та інших суб'єктів корпоративних прав (за наявності), які у їх сукупності покликані забезпечити реалізацію інвестиційного інтересу учасника, дозволяють здійснювати на КГО безпосередній і системний вплив, а також отримувати блага, у тому числі матеріальні, від її діяльності [87, с.85].

Важливою особливістю корпоративних прав є те, що вони представлені в обороті оборотоздатним символом (транзитивним знаком) – корпоративним паєм (часткою), що детально розкривається у підрозділі 2.1 роботи. Водночас до наведеного визначення свідомо не включена згадка про корпоративні паї (частки), ко-

рпоративний вклад, корпоративний капітал та корпоративні правовідносини: це зроблено для того, щоб, як зазначалося вище, запобігти виникненню кола у визначенні, і, у свою чергу, згодом визначити згадані категорії через категорію корпоративних прав.

Також характерною особливістю суб'єктивних корпоративних прав, зокрема, права брати участь в управлінні КГО є те, що порядок реалізації цих прав є настільки детально визначеним, що представляє собою правову процедуру. За запропонованим О. І. Миколенко визначенням правова процедура – це врегульована правовими нормами послідовність дій, що забезпечують реалізацію конкретного правовідношення та об'єднані єдиною метою [98, с.163]. Різновидами правової процедури є, серед іншого, юридична процедура (врегульована правовими нормами послідовність дій суб'єкта публічно-правових повноважень, спрямованих на досягнення певного правового результату [98, с.163]), юридичний процес (забезпечена високим рівнем правової регламентації послідовність дій суб'єктів правозастосовної діяльності та зв'язаних з нею правовідносин, що спрямована на вирішення конкретної юридичної справи [98, с.163-164]). Навіть найскладніший порядок реалізації корпоративного права – права брати участь в управлінні КГО, зокрема, на загальних зборах учасників не має ознак юридичної процедури чи юридичного процесу, але, безумовно, представляє собою детально врегульовану правовими нормами послідовність дій, що забезпечують реалізацію конкретного правовідношення та об'єднані єдиною метою [98, с.163]. Отже, це правова процедура, а саме – корпоративно-правова процедура, яку можна визначити як врегульовану корпоративним законодавством та локальними актами КГО послідовність дій, що здійснюються суб'єктами корпоративних прав та КГО при реалізації корпоративних прав, або послідовність дій суб'єктів у суміжних з корпоративними внутрішньогосподарських відносинах з прийняття рішень органами КГО, інших питань управління КГО, збільшення або зменшення корпоративного капіталу тощо. Таким чином, корпоративні права реалізуються у корпоративних процедурах.

Щодо правової природи корпоративних прав висловлюються різні думки.

У XIX – на початку XX сторіччя панувало розуміння корпоративних прав як прав речової природи. Представниками речово-правової концепції того часу є І. М. Тютрюмов, який вважав права акціонера речовими [99, с.228] та В. Александров, на думку якого акціонери є власниками майна товариства [100, с.68]. Сьогодні ця точка зору є найменш поширеною.

Зокрема, В. А. Лапач вважає корпоративні права речовими правами на певну ідеальну квоту у майні товариства, оскільки «логічним здається висновок про те, що праву на ліквідаційну квоту передуює квота у майні» [101, с.491-492]. Проте в даному випадку має місце спрощення, оскільки «ліквідаційній квоті» передуює факт формування учасниками майна КГО шляхом внесення корпоративних вкладів, втрата права власності на майно вкладу відповідним учасником, і, водночас факт виникнення особливого об'єкту – корпоративного паю (частки), що стає субституттом корпоративного вкладу, об'єктом права власності учасника і оборотоздатним символом – транзитивним знаком його корпоративних прав (детально див. підрозділ 2.1 роботи). «Ідеальну квоту учасника у майні» можна розуміти лише як метафору, але оскільки учасник не є власником майна КГО, її використання не є виправданим.

Н. Н. Пахомова наголошує на тому, що корпоративні права реалізуються у відносинах, «за допомогою яких відбувається трансформація індивідуальної власності двох чи більше суб'єктів на певні майнові об'єкти у відносини власності із множинним складом суб'єктів-власників, які характеризуються об'єднанням майна і діяльності цих суб'єктів для задоволення їх однопорядкових інтересів і реалізації спільних цілей» [102, с.66]. Наведене твердження про множинність власників не може бути прийняте, оскільки корпоративні вклади, за винятком корпоративних пакетів у державних холдингах, передається учасниками у власність КГО, яка стає єдиним власником як корпоративних вкладів, так і майна, набутого при здійсненні господарської діяльності.

Слід погодитися з В. А. Авдяковою, яка заперечує речовий характер корпоративних прав з огляду на те, що наділені ними особи управляють «спільним» майном лише опосередковано, через вплив на діяльність самої корпорації [7, с.35-

36]. Дійсно, речова концепція корпоративних прав концентрується на факті об'єднання майна учасників, але цей факт лише обумовлює виникнення корпоративних прав у кожному окремому випадку та не дозволяє зробити жодних висновків щодо природи таких прав. Корпоративні права – це, з очевидністю, права щодо особи – КГО, а в окремих випадках – щодо інших її учасників. Натомість речові права – це завжди права щодо майна. Нарешті, речова концепція корпоративних прав принципово невзможі охопити групу прав з управління КГО. К. П. Побєдоносцев образно називав речові права, зокрема, право власності «владю над річчю» [103, с.82], натомість корпоративні права – це з очевидністю права, які втілюють «владю над особою» – над відповідною КГО. Мабуть саме тому В. А. Галов і А. С. Зінченко, які вважають корпоративні права абсолютними майновими правами, роблять зауваження про ускладненість цих прав немайновим елементом – правом участі [104, с.117-118].

Точка зору про те, що корпоративні права є за своєю природою зобов'язальними, також не є широко поширеною: безумовно зобов'язальними вважають корпоративні права, зокрема, такі дослідники, як О. М. Ерделевський [105, с.70], О. Г. Ломідзе [106, с.17]. Однак, характеристика усіх корпоративних прав як зобов'язальних нездатна пояснити, як мінімум, природу права брати участь в управлінні КГО, оскільки розуміння зобов'язання як відносин, у яких одна особа має право вимагати від іншої вчинення або утримання від вчинення певних дій [107, с.6], або, відповідно до легального визначення – правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (ч.1 ст.509 ЦК України) [27], обумовлює розуміння суб'єктивного права у зобов'язальних відносинах як права вимоги [108, с.7]. Як зауважує Д. В. Дождев, суб'єктивне право у зобов'язальних відносинах «підпорядкування волі боржника відноситься лише до відповідальності (вимушеного погіршення положення особи), що настає при невиконанні...обов'язок до певної поведінки не придушує волю боржника,

залишаючи йому нормальну для суб'єкта права сферу свободи, через що і стає можливою відповідальність за невиконання» [109, с.428]. Утім, реалізуючи суб'єктивне корпоративне право брати участь в управлінні КГО, учасник не висуває КГО як самостійному суб'єкту вимоги, забезпеченої відповідальністю за її невиконання і не залишає КГО такої волі: навпаки, сутність цього корпоративного права полягає в участі у формуванні волі КГО як суб'єкта права. Отже, найбільш специфічне суб'єктивне корпоративне право – право брати участь в управлінні КГО вочевидь не є зобов'язальним. Таким чином, дискусія може тривати лише навколо питання про те, чи є зобов'язальними майнові корпоративні права, тобто про окрему групу корпоративних прав, але не про усю їх сукупність.

Більш поширеним є визнання певної подібності корпоративних прав до зобов'язальних, виділення групи зобов'язальних прав у складі корпоративних, або протиставлення корпоративних і зобов'язальних прав учасника. Зокрема, В. С. Мартем'янов підкреслює, що корпоративні права є не речовими, а зобов'язальними та членськими [110, с.101]. Є. О. Суханов відносить до корпоративних прав лише права організаційного характеру та вважає майнові права учасника зобов'язальними, але не корпоративними [32, с.121]. Подібним чином розмежовує корпоративні та зобов'язальні права учасника С. Д. Могілевський [111, с.75], поділ прав акціонера на корпоративні та зобов'язальні визнає також О. В. Щербина [112, с.22], а Т. В. Кашаніна в узагальненому вигляді поділяє права учасника товариства на корпоративне право (право брати участь в управлінні товариством) та зобов'язальні права (право вимагати виплати оголошених дивідендів; право на належну частину майна, що залишається після ліквідації товариства) [113, с.25]. О. В. Долинська пише, що корпоративні права за своїм змістом є *близькими* до зобов'язальних: інтерес уповноваженої особи у членських відносинах може бути задоволений тільки за рахунок дій зобов'язаної особи з надання певних благ, вони мають відносний характер, оскільки опосередковують відносини кожного члена з усією корпорацією в цілому, але їх специфіка полягає в тому, що вони є закритими для інших суб'єктів цивільного обороту [94, с.193]. З цього приводу слід погодитися з В. А. Авдяковою, яка зауважує, що зберігається лише

певна зовнішня подібність прав учасника юридичної особи як до речових прав часткової власності, так і до зобов'язальних прав учасників багатостороннього правочину, обумовлена походженням корпоративних прав [7, с.35].

Співвідношення майнових корпоративних і зобов'язальних прав – безперечно одне з найважливіших питань теорії корпоративного права – розглядається нами у підрозділі 4.1 роботи. Тут слід лише погодитись з домінуючою точкою зору про те, що корпоративні права є самостійною групою прав, відмінною як від речових, так і від зобов'язальних прав: цієї точки зору дотримуються, зокрема, В. А. Авдякова [7, с.36], О. М. Вінник [20, с.270], Л. Ф. Гатауліна [68, с.171], Т. Н. Ліюхан [114, с.23-24], Д. В. Ломакін [115, с.53], Л. М. Саванець [116, с.93], С. Шимон [37, с.39].

В. А. Авдякова наголошує на тому, що корпоративні права є правами *sui generis*, особливість («genus») яких полягає у можливості визначати волю іншого суб'єкта права, визначати та контролювати його дії, отже, опосередковано управляти закріпленим за цим суб'єктом майном, що і становить цінність і економічну функцію цих прав [7, с.36]. Утім, лише частина корпоративних прав є такими, що дозволяють визначати та контролювати дії КГО. Крім того у деяких учасників КГО такі права суттєво обмежені, наприклад, акціонер – власник привілейованих акцій або вкладник командитного товариства має значно менше можливостей щодо впливу на відповідне товариство, ніж акціонер – власник простих акцій або повний учасник. Отже, виникає низка питань: чи є права такого акціонера чи вкладника корпоративними у їх сукупності, а також – чи є корпоративними права будь-якого учасника КГО на отримання дивідендів, адже ці права також не дозволяють впливати на формування волі КГО як юридичної особи? Позитивна відповідь на це питання обґрунтовується у підрозділі 4.1 роботи.

Більшість дослідників визнає складний характер корпоративних прав як певної сукупності, отже, питання природи корпоративних прав нерозривно пов'язане з питанням їх складу. Л. Ф. Гатауліна [68, с.171], Н. С. Глузь [2, с.13], О. В. Долинська [94, с.193], Д. В. Задохайло [91, с.120], О. Крупчан [3, с.72], В. В. Луць, Р. Б. Сивий та О. С. Яворська [5, с.21], І. Б. Саракун [93, с.7],

І. В. Спасибо-Фатєєва [117, с.11], В. І. Цікало [64] поділяють корпоративні права на майнові та немайнові. При цьому майновими зазвичай вважаються право на дивіденди, право на отримання коштів майна КГО, що ліквідується, право переважного придбання акцій нової емісії (на думку І. В. Спасибо-Фатєєвої – також право на участь у формуванні статутного капіталу та оплату вартості акцій [118, с.127,135]), а немайновими – право брати участь в управлінні КГО та право на отримання інформації про її діяльність. Г. Ф. Шершеневич називає цю, другу групу прав особистими [119, с.45], Н. А. Сліпенчук [69, с.14] та В. М. Кравчук [96, с.11] – організаційними, А. Я. Пилипенко та В. С. Щербина – членськими або управлінськими правами [120, с.23], ці права можуть іменуватися також «управлінськими (організаційними)» [35, с.149; 121, с.166]. І. В. Лукач пропонує поділ корпоративних прав на організаційно-господарські та майново-господарські [122, с.49], проте майново-господарськими виявляються не майнові корпоративні права, а похідні від них права вимоги зобов'язально-правової природи (див. підрозділ 4.1 роботи), у свою чергу, немайнові корпоративні права набувають якості організаційно-господарських повноважень лише у певних випадках (див. підрозділ 1.3 роботи). Немайнові корпоративні права детально розглядаються у розділі 3 роботи, майнові – у розділі 4 роботи. Слід зауважити, що немайнові корпоративні права, особливо право брати участь в управлінні КГО, складаються з розгалуженої системи правомочностей. Право оплатного переведення акцій (в АТ) та погашення корпоративного паю (частки), не оформленого як ЦП (в усіх КГО, крім АТ) виявляються складовими права на майнову корпоративну квоту. Право мажоритарного акціонера АТ, який придбав домінуючий контрольний пакет акцій виключити або витиснути усіх міноритарних акціонерів (т.зв. інститут *squeeze-out*) тісно пов'язане з правом міноритарних акціонерів на отримання майнової корпоративної квоти, оскільки виключення міноритарія з необхідністю створює зобов'язання мажоритарія зі сплати міноритарію ціни акцій, тобто майнової корпоративної квоти. Отже, корпоративні права є складною сукупністю майнових та немайнових прав.

У світлі зазначеного слід розглянути тезу про секундарний характер деяких корпоративних прав, яку поділяють, зокрема, А. Б. Бабаєв [123, с.20-21] та Ю. М. Жорнокуй [124, с.35]. Секундарні права не є легальною правовою категорією: це поняття цивілістичної науки, яке дискутується у доктрині. Е. Зеккель, який вважається засновником цієї концепції, розумів секундарне право як право досягти настання правового ефекту за допомогою одностороннього волевиявлення (у випадках, коли одного волевиявлення як юридичного факту недостатньо, повинен мати місце доповнює юридичний факт, особливо державний акт, наприклад, рішення суду, що вступило в силу) [125, с.239]. Утім, єдине розуміння правового змісту цього поняття відсутнє: О. С. Іоффе [126, с.23] та Ю. К. Толстой [127, с.121] заперечують існування секундарних прав у будь-якому розумінні. А. Б. Бабаєв [123, с.12], С. М. Братусь [128, с.5-6, 8], А. А. Кравченко [129, с.12] розглядають секундарне право як суб'єктивне право. М. М. Агарков [130, с.70-73] вважає його недорозвиненим суб'єктивним правом або елементом т. зв. «динамічної правоздатності». Група дослідників вважає секундарне право категорією, що є проміжною між правоздатністю та суб'єктивним правом, зокрема: С. С. Алексєєв розуміє секундарне право як право на активні дії за допомогою одностороннього правочину [131, с.364], що є «другорядним» правовим утворенням, яке немов надбудовується над головним змістом зобов'язання і входить до складу суб'єктивного права особи як додатковий елемент [132, с.58], Ф. О. Богатирьов – як юридичну можливість одностороннім волевиявленням викликати виникнення, зміну, або припинення прав та обов'язків [133, с.70], П. О. Гринько – як самостійну універсальну правову категорію, яка займає особливе місце поряд з такими категоріями, як правоздатність та суб'єктивне право і є поведінковою вольовою можливістю особи набути конкретне суб'єктивне право у випадках, визначених законом [134, с.4], О. Г. Певзнер – як певну правову можливість, що не є суб'єктивним правом, не породжує домагань, але реалізується одностороннім волевиявленням особи у зв'язку з існуванням певної взаємопов'язаності [135, с.34], К. І. Скловський – як правомочність особи, яка є «можливістю впливати на дина-

міку правовідносини, що входять до складу суб'єктивного права, яка сама по собі не забезпечена судовим захистом» [136, с.110].

З наведеного вбачається принципова відсутність навіть мінімального спільного знаменника у розумінні секундарних прав теоретиками цивілістики, водночас для того, щоб погодитися, або не погодитися з тезами щодо секундарного характеру певного суб'єктивного корпоративного права необхідно, перш за все, визначитися з тим, чи існують секундарні права, чи є вони суб'єктивними правами, або певним утворенням особливої природи.

Автори, які вважають секундарне право суб'єктивним правом визначають його як відносне право, у якому особа задовольняє інтерес за рахунок власних дій на відміну від зобов'язального права вимоги, яке передбачає задоволення кредитора за рахунок дій боржника (О. Б. Бабаєв [123, с.9]), або як суб'єктивне право, яке здійснюється в відносному правовідношенні, реалізується одностороннім волевиявленням або власною поведінкою уповноваженої особи, містить примусовий правовий наслідок, що настає з моменту волевиявлення уповноваженої особи або з моменту вчинення нею дій, спрямованих на його реалізацію, забезпечується обов'язком прийняття (рос. – претерпевания) правових наслідків (pati) іншою особою (А. А. Кравченко [129, с.12]).

І. В. Лукач висловлює низку доводів проти розуміння корпоративних прав як секундарних [4, с.113-114], водночас виходячи з наведеного вище слід одразу зауважити, що дискусія може точитися лише навколо визнання чи невизнання секундарного характеру не всієї сукупності, а лише окремих корпоративних прав, оскільки, наприклад, право на дивіденд, на отримання інформації або майнової корпоративної квоти з очевидністю не можуть розглядатися як секундарні у жодному розумінні та за жодного підходу. А. Б. Бабаєв розуміє секундарне право як суб'єктивне і називає секундарними переважні права [123, с.9], а також – право на участь у формуванні волі юридичної особи «оскільки секундарно-уповноваженому суб'єкту (акціонеру, члену ради директорів, члену колегіального виконавчого органу, одноосібного виконавчого органу) протистоїть зв'язаність юридичної особи волевиявленням іншої особи» [123, с.9]. Ю. М. Жорнокуй, воче-

видь, схиляється до розуміння секундарних прав як складових певної правоздатності (можливо – подібно до М. М. Агаркова, який визнавав секундарні права проявом «динамічної правоздатності») і вважає, «що ознаками секундарності у корпоративних відносинах можуть бути наділені правомочності як складові єдиної корпоративної правоздатності, які під час здійснення та трансформації у суб'єктивні корпоративні права змінюють правовий статус акціонера – обсяг його корпоративних прав» [124, с.34]. Цей дослідник називає секундарною правомочністю акціонера самостійно скликати загальні збори [124, с.34].

Можна бачити, що цитовані вище А. Б. Бабаєв та Ю. М. Жорнокуй стоять, перш за все, на принципово різних позиціях з питання самої природи секундарних прав і між ними немає єдності у тому, чи йдеться про суб'єктивні права або про елементи «корпоративної правоздатності». Як зазначено вище, А. Б. Бабаєв вважає секундарними переважні права [123, с.9], водночас П. О. Гринько заперечує секундарний характер переважних прав саме через те, що вони є суб'єктивними правами, оскільки цей дослідник розуміє секундарні права як самостійну універсальну правову категорію цивільного права, яка займає особливе місце поряд з такими категоріями, як правоздатність та суб'єктивне право) [134, с.4]. Відсутність навіть мінімального спільного знаменника у розумінні секундарних прав значною мірою знецінює цю категорію для цілей цього дослідження, оскільки її застосування до будь-якого феномену виявляється проблемним. З іншого боку, вона означає дуже широке коло явищ: зокрема, О. О. Останіна зауважує, що зміст категорії секундарного права є надмірно широким і вбирає в себе самі різні можливості, тому числі – 1) право припинити зобов'язання повністю або частково за ліком зустрічних однорідних вимог; 2) право переважної покупки; 3) надане власнику земельної ділянки право підрізати і залишити за собою коріння дерева, що виступають з сусідньої ділянки, і гілки, що звисають з дерева [137, с.50], на думку Ч. Н. Азімова секундарне право є елементом самозахисту [138, с.21].

Правова природа і частково зміст корпоративних прав також є предметом дискусій, утім, серед авторів існує певний спільний знаменник щодо їх розуміння: усі дослідники згодні з тим, що корпоративні права – це, як мінімум суб'єктивні

права учасників щодо юридичних осіб (господарських організацій) певних організаційно-правових форм. Натомість відсутність загальновизнаного спільного знаменника призводить до неможливості вести плідну дискусію про належність окремих корпоративних прав до секундарних: можна говорити лише про відповідність цих корпоративних прав «концепції секундарних прав за М. М. Агарковим», «концепції секундарних прав за С. С. Алексєєвим», «концепції секундарних прав за А. Б. Бабаєвим», «концепції секундарних прав за П. О. Гринько» та ін. Отже, можна зробити висновок про те, що категорія секундарних прав не є перспективною для усвідомлення сутності окремих корпоративних прав: будучи елементом цивілістичного дискурсу, вона не є ані легальною, ані загальновизнаною, ані усталеною, нарешті, якщо певний дослідник відносить окреме корпоративне право до секундарних, аналіз тез такого дослідника передбачає, значною мірою, необхідність прояснення його підходу до самої сутності категорії секундарних прав і прийняття або заперечення цього підходу визначатиме, здебільшого, позицію у дискусії щодо власне суб'єктивних корпоративних прав [139, с.40].

Крім визначального поділу корпоративних прав на майнові та немайнові існує низка інших класифікацій корпоративних прав.

Зокрема, В. І. Цікало пропонує самоочевидний поділ корпоративних прав за сферою їх існування (видом організаційно-правової форми юридичної особи), на: 1) корпоративні права учасників ГТ – об'єднань майна (капіталів); 2) корпоративні права учасників ГТ – об'єднань осіб (діяльності); 3) корпоративні права членів ВК; 4) корпоративні права учасників ПП; 5) корпоративні права членів фермерських господарств; 6) корпоративні права учасників підприємств споживчої кооперації [64]. Проте вказаний поділ видається некоректним, оскільки більшість корпоративних прав виявляються такими, що відносяться до більшості, або хоча б до деяких видів КГО.

О. М. Вінник поділяє корпоративні права на *основні, спеціальні та локальні*, при цьому: *основні* корпоративні права, на думку цієї дослідниці – це права, при таманні учасникові будь-якої господарської організації, що визначаються ГК

України (ст.167), ЦК України (ст.116 та ін.) та нормами загальних законів (зокрема, ст.10 ЗУ «Про ГТ», ст.6 ЗУ «Про ЦП та ФР», і, з урахуванням змін законодавства – ст.5 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ»); *спеціальні* корпоративні права, наявність яких пов'язується з участю в суб'єкті господарювання певної організаційно-правової форми або з певним видом виключної діяльності та закріплюється спеціальними законами; *локальні* корпоративні права, що передбачаються установчими документами конкретної господарської організації з урахуванням специфіки корпоративних відносин, які складаються між нею та її засновниками й учасниками [20, с.270]. Однак, можна стверджувати, що у цьому поділі відбувається змішування двох критеріїв класифікації: рівня акту, що закріплює відповідні права та організаційно-правової форми КГО.

Корпоративні права встановлюються законодавством і установчим документом КГО. Передбачений ст.7 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50] та ст.26¹ ЗУ «Про АТ» корпоративний договір (в АТ – «договір між акціонерами товариства») [63] є договором, предмет якого становить реалізація акціонерами – власниками простих та привілейованих акцій прав на акції та/або прав за акціями, передбачених законодавством, статутом та іншими внутрішніми документами товариства, за яким сторони зобов'язуються реалізувати у спосіб, передбачений таким договором, свої права та/або утримуватися від реалізації зазначених прав (ст.26¹ ЗУ «Про АТ»), або договором, за яким сторони зобов'язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації (ст.7 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ») [50; 63]. Отже, корпоративний договір не може доповнити номенклатуру корпоративних прав: він визначає порядок реалізації цих прав (прав з корпоративних паїв, у тому числі акцій) так само, як і прав на самі корпоративні паї. З цього приводу серед науковців існує консенсус: О. М. Вінник характеризує акціонерну угоду як договір між учасниками акціонерних відносин (засновниками, акціонерами, потенційними акціонерами), що закріплює особливості реалізації сторонами договору корпоративних прав [140, с.25]; Т. Б. Штим пише про спрямованість акціонерної угоди на оптимізацію реалізації корпоративних прав у конкретному АТ [141, с.149]; так само Т. В. Грибкова визначає мету акціонерної угоди як встанов-

лення порядку і меж реалізації акціонерами своїх прав на акції та (або) прав, засвідчених акціями і кваліфікує акціонерну угоду як організаційний договір [142, с.5]; Н. В. Щербакова вважає, що предмет корпоративного договору складають обов'язки активного типу (реалізовувати свої права певним чином) та пасивного типу (утриматись від реалізації прав) [143, с.50]; нарешті, Ю. М. Жорнокуй пише, що корпоративний договір «не спрямований на встановлення, зміну або припинення прав учасника (акціонера), а визначає не заборонені законом та внутрішніми правовими актами товариства способи здійснення вже існуючих прав» [144, с.107], отже, його предметом є «не зобов'язання сторін і навіть не права, що їм належать, а способи здійснення прав» [144, с.107].

Слід зауважити, що перелік основних корпоративних прав у різних КГО є ідентичним, водночас визначений чинним законодавством обсяг, склад і деталізація правомочностей, або ж, за термінологією В. М. Кравчука та С. С. Кравченко «елементарних корпоративних прав» [96, с.11; 89, с.39], з яких складаються основні корпоративні права істотно відрізняється. Якщо ЗУ «Про АТ» регулює усі аспекти корпоративних прав акціонера, зміст корпоративних прав учасників фермерських господарств визначається лише загальними положеннями ст.167 ГК України. Так само не є задовільною деталізація правомочностей учасників повних та командитних товариств, членів ВК. Враховуючи належний рівень деталізації прав акціонерів АТ і істотну специфіку цієї організаційно-правової форми доцільним видається впровадження до ГК України низки загальних і розгалужених норм, які забезпечать уніфікацію кола, обсягу, складу, деталізації правомочностей, які складають корпоративні права учасників КГО, корпоративні паї (частки) у яких неоформлені як цінні папери, тобто усіх КГО крім АТ. Ці норми встановлюватимуть необхідний і достатній мінімум правового регулювання корпоративних прав, визначаючи певний «спільний знаменник» обсягу, складу, деталізації їх правомочностей та порядку їх здійснення. Разом із запровадженням єдиного для всіх КГО категоріального апарату, що складатиметься з понять корпоративного паю (частки), корпоративного вкладу, оголошеного та сформованого корпоративного капіталу, дивестування корпоративного паю (частки), майнової корпоратив-

ної квоти та ін., це дозволить підвищити рівень концептуальної визначеності корпоративних відносин та вивести уніфікацію інститутів корпоративного права на новий рівень з одночасним збереженням позитивних рис, притаманних окремим організаційно-правовим формам КГО.

Цікавим є поділ корпоративних прав на умовні та безумовні. Так, Н. С. Глусь за безумовністю існування корпоративних прав у особи поділяє їх на безумовні, які реалізують незалежно від жодних умов, та умовні, які можуть бути реалізовані лише за наявності певних умов [2, с.9]. Безумовним називає право на отримання дивідендів О. В. Щербина [112, с.21], а С. Д. Могілевський відносить до безумовних прав право брати участь в управлінні товариством, право на отримання інформації про діяльність товариства, частини його прибутку, право відчужувати частку, передавати її у заставу іншому учаснику товариства, переважне право придбання частки, вимагати відшкодування збитків, спричинених товариству діями його посадових осіб, звертатися до суду з вимогою про визнання недійсним значного правочину, або правочину із заінтересованістю, оскаржувати у суді рішення органів управління товариства, отримати ліквідаційну квоту, укласти корпоративні договори, вимагати проведення аудиторської перевірки діяльності товариства, а до умовних – лише права вимагати скликання загальних зборів, виключення учасника у судовому порядку, виходу з товариства та передачі у заставу частки третій особі [145, с.79; 111, с.80-82]. С. Д. Могілевський вважає корпоративними права розпорядження паєм, зокрема, шляхом відчуження, передачі у заставу, які є суто речовими і входять до складу сукупності правомочностей особи не як учасника КГО, а як власника корпоративного паю (детально про співвідношення невід’ємно пов’язаних, комплементарних, але відмінних правових статусів учасника КГО і власника корпоративного паю – див. підрозділ 2.1 роботи). Також С. Д. Могілевський відносить до безумовних майнові корпоративні права. Однак, усі майнові корпоративні права є безумовними лише в аспекті їх існування, і, водночас умовними у тому, що стосується можливості їх реалізації (див. про це детально у підрозділі 4.1 роботи). Так само умовними у тому, що стосується їх реалізації, є такі немайнові корпоративні права, як право вимагати доповнення порядку

денного загальних зборів АТ у разі скликання їх наглядовою радою або іншим акціонером (можливість реалізації залежить від того, чи скликає загальні збори наглядова рада, або інший акціонер), право визначати місце проведення загальних зборів (може бути реалізоване лише у разі, якщо наглядова рада не скликає загальні збори у встановлений законом строк на вимогу акціонера, і він скликатиме їх самостійно та ін.

В. М. Кравчук пропонує диференціювати корпоративні права за змістом на повні і неповні. Повними корпоративними правами, на думку цього автора, є корпоративні права, які складаються з усієї сукупності елементарних прав, які учасник має на підставі закону та установчого документу. Неповними є корпоративні права, які не містять окремих елементарних корпоративних прав, або якщо їх зміст є меншим (вужчим), ніж зміст тотожних прав інших учасників [38, с.57-58]. Однак, у такому випадку предметом класифікації є не самі корпоративні права, а їх сукупності (повні або неповні). З іншого боку, до прикладів неповних корпоративних прав, що їх наводить В. М. Кравчук, можна поставити наступні питання:

- право розпоряджатися часткою може бути неповним (усіченим) – учасник ТОВ чи ТДВ має повний обсяг організаційних прав, але розпоряджатися може лише оплаченою частиною частки [38, с.55]. На це можна зауважити, що, поперше, належність права розпоряджатися корпоративним паєм (часткою) до кола корпоративних прав є більше ніж сумнівною – з цього питання доречно погодитися з О. В. Щербиною, яка заперечує корпоративний характер права розпоряджатися своїми корпоративними правами, що впливають з права власності на акцію – оскільки вони виникають з правових підстав, не пов'язаних з членством у товаристві [146, с.4]: право розпоряджатися корпоративним паєм (часткою) є складовою правового статусу особи як власника корпоративного паю (частки), а не правового статусу особи як учасника КГО. Це речове, а не корпоративне право, право щодо об'єкту, а не щодо особи, право на корпоративний пай (частку), а не право з корпоративного паю (частки). По-друге, принцип *nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet* визначає неможливість розпорядитися несформованим корпоративним паєм (часткою), чи несформованою частиною паю (част-

ки), що є цілком природним;

- якщо акція придбана у шлюбі, вона є об'єктом права сумісної власності подружжя, відповідно право на її відчуження реалізується за згодою співвласників. Отже, майнові корпоративні права має акціонер і інший з подружжя, проте, організаційні корпоративні права має лише акціонер. Таким чином корпоративні права співвласника акції, який не зазначений в реєстрі акціонерів, є неповними за змістом [38, с.54-55]. Утім, тут В. М. Кравчук, по-перше, знову зміщує право власності на корпоративний пай (частку), у даному випадку – акцію з правами, що виникають з цієї акції, коли йдеться про розпорядження нею. Так само у наведених вище положеннях змішуються майнові корпоративні права з правами спільної власності подружжя: корпоративні майнові права має лише той з подружжя, хто є учасником КГО, але майно, гроші, отримані таким учасником як майнова корпоративна квота чи дивіденди, безперечно, набувають статусу спільного сумісного майна подружжя.

- неповним, на думку В. М. Кравчука, є корпоративне право на отримання дивідендів у разі відчуження акціонером належних йому акцій після складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, але раніше дати виплати дивідендів, оскільки право на акцію та право на отримання дивідендів виявляється наявним у різних осіб, отже, новий акціонер, який не має права на отримання оголошених дивідендів має неповні корпоративні права [38, с.55]. Однак, вказана суперечність є удаваною та може бути розв'язана через нову концепцію майнових корпоративних прав і зобов'язальних прав корпоративного походження (див. детально підрозділи 4.1, 4.2 роботи). У ситуації, окресленій В. М. Кравчуком, до нового акціонера переходить уся повнота майнових корпоративних прав, але зобов'язальне право вимоги сплати вже оголошених дивідендів залишається за колишнім акціонером, оскільки саме він перебував у відносинах участі з КГО у відповідний момент часу.

Можна стверджувати, що усю повноту майнових та немайнових корпоративних прав щодо КГО має лише єдиний учасник, якому належать усі 100% сформованих такою КГО корпоративних паїв (часток). За наявності привілейованих

корпоративних паїв (часток), сукупності корпоративних прав різних учасників КГО виявляються принципово відмінними. Цей поділ, як зазначалося вище, стосується не стільки самих корпоративних прав, скільки їх сукупностей, отже, поділ корпоративних прав на повні та неповні не видається продуктивним.

У світлі наведеної вище тези про тісний зв'язок корпоративних прав з корпоративними процедурами цікавою видається теза І. В. Лукач про такий вид корпоративних прав, як процедурні корпоративні права [122, с.49]: ними виявляється значна частина немайнових корпоративних прав.

Також І. В. Лукач виділяє права учасника, що реалізуються індивідуально та права, що реалізуються колективно [122, с.49], тоді як І. Т. Тарасов, В. В. Луць, Р. Б. Сивий та О. С. Яворська за критерієм можливості впливу суб'єкта корпоративних прав на прийняття рішень на загальних зборах виділяють корпоративні права: окремого акціонера; члена більшості акціонерів; члена меншості акціонерів [147, с.410-411; 5, с.21]. Ці класифікації, з одного боку, певним чином відображують проблематику ступенів корпоративного контролю, що характеризують обсяг та склад правомочностей права брати участь в управлінні, з іншого – друга класифікація виявляє право акціонера, який голосував проти прийняття стратегічного рішення і виявився у меншості, вимагати у АТ викупу належних такому міноритарію акцій.

Слід також зауважити, що корпоративні права можна поділити на дві нерівні групи: матеріальні корпоративні права (переважна більшість корпоративних прав) та право процесуального представництва КГО. Відповідно до ст. ст. 54, 55 ГПК України власник (учасник, акціонер) юридичної особи, якому належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства (крім привілейованих акцій), або частка у власності юридичної особи якого становить 10 і більше відсотків, може подати в інтересах такої юридичної особи позов про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі її посадовою особою [148]. Такий позов є похідним, оскільки у ньому учасник обґрунтовує порушення прав та інтересів КГО [149, с.256]. Також учасник може приєднатися до вже поданого позову з таким предметом шляхом подання до суду відповідної заяви, після чого набуває таких самих проце-

суальних прав та обов'язків, що й учасник, який подав позов, причому в обох випадках учасник має процесуальні права та обов'язки юридичної особи, в інтересах якої діє [148]. Можна бачити термінологічну неузгодженість положень ГПК України: зокрема, у ст.54 кодексу йдеться про «власника (учасника, акціонера) юридичної особи, якому належить 10 і більше відсотків статутного капіталу товариства». У контексті пропозицій цієї роботи щодо уніфікації термінологічного апарату корпоративного права відповідне положення може бути перефразоване як «учасник КГО, сукупна корпоративна частка якого перевищує 10 відсотків».

Вперше право учасника на подачу похідного позову до посадової особи КГО було закріплене ЗУ від 07.04.2015 р. №289-VIII, яким відповідні зміни було внесено до статей 12 та 21 попередньої редакції ГПК України [150]. Водночас зазначений Закон виклав у новій редакції ст.89 ГК України, ч.2 якої встановила, що посадова особа відповідає за збитки, завдані їй винними діями (бездіяльністю) відповідному ГТ і визначила підстави для задоволення таких позовів (дії посадової особи, вчинені з порушенням порядку їх попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень щодо вчинення подібних дій, встановленої установчими документами товариства та ін.) [13]. Можна бачити, що у ст.89 ГК України йдеться про ГТ, утім, доцільним є поширення дії зазначеної норми на усі КГО.

Пряме закріплення у законодавстві права учасника подавати похідні позови саме до посадових осіб про стягнення збитків розв'язало нарешті тривалу проблему, пов'язану із тим, що учасники КГО масово вдавалися до подання позовів про визнання укладених КГО договорів недійсними, при цьому такі учасники могли діяти як добросовісно (дійсно переймаючись інтересами КГО, наприклад, у ситуації, коли майно КГО продається за безцінь особам, безпосередньо пов'язаним із головою правління), так і недобросовісно: такі недобросовісні похідні позови досить часто подавалися акціонерами, які володіли мізерною часткою, використовувалися як засіб корпоративного шантажу та були одним із знарядь рейдерів. У будь-якому разі через велику кількість невдоволених акціонерів у вітчизняних АТ виникали численні судові справи про визнання недійсними договорів купівлі-продажу нерухомості, що аж ніяк не сприяло усталенню господарсько-

го обороту [151, с.65]. Слід погодитися з Г. Вронською, яка зауважує, що особливістю спорів про визнання недійсними правочинів юридичних осіб з третіми особами є те, що вони впливають не лише на інтереси цих осіб та їх учасників (акціонерів), але також стосуються інтересів третіх осіб і стабільності обороту в цілому, отже, саме на захисті обороту і стоїть чинне законодавство [152].

Враховуючи викладене вище, а також відсутність у законі чіткої норми з цього приводу, починаючи з 2003-2004 р.р. практика господарських судів пішла шляхом повного заперечення законного інтересу акціонера на подання похідних позовів: ВСУ зайняв позицію, згідно з якою акціонери не належать до суб'єктів, котрі мають право оспорити договір, укладений АТ з іншою юридичною особою [153], що подібні спірні договори не порушують передбачені законом права позивача – акціонера. До того акціонер не наділений суб'єктивним правом щодо здійснення повноважень власника майна АТ [154]. Саме ця правова позиція ВСУ фактично лежить в основі Рішення КСУ від 01.10.2004 р. №18-рп/2004, приймаючи яке КСУ дійшов висновку, що легітимні інтереси АТ формулюються його вищими органами і захищаються в суді не окремим акціонером, індивідуальні інтереси якого можуть суперечити як інтересам інших акціонерів, так і законним інтересам усього товариства, а правлінням чи іншими спеціально уповноваженими на це виконавчими органами останнього [155]. Виходячи з цього згодом ВГСУ у п.2.2.1. Рекомендацій Президії від 28.12.2007 р. №04-5/14 зауважив, що відсутність уповноваження учасника діяти від імені товариства може бути підставою для відмови у задоволенні позову [156]. Отже, суди вищих інстанцій заперечували право учасника на подання похідного позову в інтересах КГО про визнання недійсним правочину, укладеного такою КГО, водночас учасникам, як правило, не вдавалося довести порушення свого права чи законного інтересу [51, с.264]. Як наслідок, ВСУ у п.51 Постанови Пленуму від 24.10.2008 р. №13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» (далі – Постанова Пленуму ВСУ від 24.10.2008 р. №13) зазначив, що господарським судам належить відмовляти учасникам у задоволенні позову про укладення, зміну, розірвання чи визнання недійсним договорів та інших правочинів, вчинених ГТ [157]. Утім, заборона учасникам

КГО впливати через суд на договірну політику виконавчого органу, не розв'язала проблему передумов конфліктів, через які в акціонерів виникає бажання подавати такі похідні позови [158, с.94]. Враховуючи викладене вище, впровадження до законодавства норми, яка наділила учасника правом подавати позов в інтересах КГО до посадової особи КГО надала можливість учасникам впливати на менеджмент без створення загрози діловому обороту.

В останні роки намітилася тенденція до визнання порушення корпоративних прав учасника значними правочинами, або правочинами із заінтересованістю, укладеними КГО у випадках, коли керівник діє з перевищенням повноважень: зокрема, Постановою Судової палати у господарських справах ВСУ № 3-327Гс15 від 01.07.2015 р. було визнано, що укладення такого договору «свідчить про порушення корпоративних прав позивача щодо управління справами товариства, розподілу прибутку товариства (з одержанням своєї частки) від господарської діяльності товариства та погіршення майнового стану товариства, що впливає на права позивача як учасника, з часткою у статутному капіталі товариства в розмірі 70%» [159]. Цей підхід послідовно реалізується у новітній практиці КГС ВС, який зауважує, що «акціонер (учасник) товариства може оспорити договір, вчинений господарським товариством, якщо обґрунтує відповідні позовні вимоги порушенням його корпоративних прав» [160]; що «позивач, як учасник, якому належить 80% статутного фонду ... має беззаперечне право на участь в управлінні товариством шляхом прийняття участі у загальних зборах учасників товариства, а отже, має право на оспорювання контракту ..., укладеного товариством, враховуючи те, що укладення такого контракту є похідним від прийняття рішення учасниками ... щодо надання згоди директору на укладення контракту» [161], що спірний договір може порушувати інтереси позивача як акціонера «оскільки вартість його акцій залежить від розміру активів товариства, які останнє внаслідок оспорюваного правочину неправомірно відчужило» [160], зокрема, якщо безоплатне відчуження керівником майна ТОВ з перевищенням повноважень «призвело до погіршення майнового стану Товариства та впливає на права позивача як учасника з часткою у статутному капіталі товариства в розмірі 50%, під час розподілу прибутку това-

риства (з одержанням своєї частки) від господарської діяльності товариства... на управління справами товариства» [162], якщо «укладення оспорюваного договору однозначно призвело до позбавлення юридичної особи права власності на майно та вплинуло на фактичний розмір статутного капіталу, частка позивача, в якому складає 50%, а отже, безумовно зачіпає його корпоративні права» [163]. Нарешті, приймаючи постанову №908/1029/16 від 06.06.2018 р., КГС ВС зауважив, що «вважає за необхідне зазначити про те, що особа, маючи корпоративні права, вправі очікувати від їх реалізації, зокрема, матеріальне благо, не може бути обмежена у судовому захисті своїх прав; має право будь-яким не забороненим способом захищати свої права і свободи від порушення і протиправних посягань ... в т.ч. і шляхом звернення до суду з позовом про визнання угод недійсними» [164].

Водночас у світлі мінливості тенденцій судової практики вищих судових інстанцій, прямо закріплене ГК України та ГПК України право учасника, якому належить 10% і більше корпоративних паїв (часток) подавати похідні позови в інтересах КГО до посадової особи такого КГО про стягнення на користь КГО спричиненої шкоди, залишатиметься надійною гарантією додержання законодавства з боку менеджменту КГО.

1.3. Співвідношення категорії корпоративних прав із суміжними категоріями

В. М. Кравчук заперечує корпоративний характер прав засновника щодо унітарного підприємства *de lege lata* у зв'язку з тим, що в унітарних підприємствах статутний фонд не поділений на частки [38, с.14], зауважуючи водночас, що засновники унітарних підприємств замість корпоративних прав мають організаційно-установчі повноваження відповідно до ст.135 ГК України, які за змістом дуже подібні до корпоративних прав, через що в унітарних підприємствах виникають правовідносини тотожні корпоративним і пропонує, з метою уніфікації, визнати права засновника унітарного підприємства корпоративними і ви-

користувувати щодо унітарних підприємств саме цей термін [38, с.15]. Тезу про те, що учасник унітарного підприємства наділений щодо такого підприємства організаційно-господарськими повноваженнями, поділяє також І. М. Кравець, яка, натомість зауважує, що у деяких випадках такі повноваження мають також учасники ГТ, які, безсумнівно, є суб'єктами корпоративних прав [28, с.127]. Отже, необхідно визначитися із тим, як корпоративні права співвідносяться з такими важливими господарсько-правовими категоріями, як організаційно-господарські повноваження та пов'язані з ними організаційно-установчі повноваження власника.

Категорія організаційно-господарських повноважень вживається у ГК України, утім, вона не є законодавчо визначеною. Як підкреслює О. П. Віхров, суб'єкти організаційно-господарських повноважень діють на підставі господарської компетенції щодо суб'єктів господарювання або на основі відносин власності [165, с.12-13]. Отже, організаційно-господарські відносини на підставі відповідних зобов'язань опосередковують зв'язок суб'єкта з власником [165, с.15]. І. М. Кравець визначає організаційно-господарські повноваження як сукупність прав і обов'язків органів державної влади, органів місцевого самоврядування, господарських об'єднань, власників майна (у тому числі контролюючих власників корпоративних прав) та інших суб'єктів, яким вони делегуються, з управління господарською діяльністю та/або її регулювання, складовою яких є контроль [28, с.41-42]. Натомість К. Д. Хачук обмежує коло суб'єктів організаційно-господарських повноважень виключно публічними суб'єктами: державою, органами державної влади, територіальними громадами та органами місцевого самоврядування [166, с.252]. Слід зауважити, що системний аналіз норм ГК України не дозволяє погодитися з таким суто обмежувальним підходом. Крім того, ст.2 ГК України відносить, серед інших, до кола учасників відносин у сфері господарювання осіб, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них *організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності*, ч.5 ст.22 ГК України визначає, що держава реалізує *право державної власності* через систему *організаційно-*

господарських повноважень відповідних органів управління щодо суб'єктів господарювання, які належать до цього сектора і здійснюють свою діяльність *на основі права господарського відання або права оперативного управління*, ч.1 ст.24 ГК України встановлює, що управління господарською діяльністю у комунальному секторі економіки здійснюється через систему *організаційно-господарських повноважень* територіальних громад та органів місцевого самоврядування щодо суб'єктів господарювання, які належать до комунального сектора економіки і здійснюють свою діяльність *на основі права господарського відання або права оперативного управління* [13].

Таким чином у тому, що стосується відносин між суб'єктами господарювання та їх засновниками, організаційно-господарські повноваження ґрунтуються, згідно з чинним законодавством, на праві власності і реалізуються щодо суб'єктів, які наділені засновниками майном на основі права господарського відання або права оперативного управління.

При цьому щодо КГО О. П. Віхров визнає наявність організаційно-господарських повноважень лише у тому, що стосується державних холдингових компаній: це єдиний приклад КГО, які О. П. Віхров наводить, коли характеризує організаційно-господарські зобов'язання [165, с.15-16], оскільки саме вони поєднують у собі ознаки суб'єктів господарювання і суб'єктів організаційно-господарських повноважень [165, с.5]. Слід зауважити, що засновник КГО, який передав свій вклад у її власність, втрачає право власності на вклад, і, відповідно, не може більше іменуватися власником. Єдиним винятком з цього правила є державні холдингові компанії, які є АТ, та за якими, водночас майно закріплюється на праві господарського відання відповідно до ч. 13 ст. 6, ч. 2 ст. 7¹ ЗУ «Про холдингові компанії в Україні» [43]. Таким чином можна зробити висновок про те, що на думку О. П. Віхрова у «звичайних» КГО, де корпоративні права учасника не поєднуються з його правами, як власника на закріплене за такими КГО майно, про організаційно-господарські повноваження не йдеться.

Натомість І. М. Кравець зазначає, що організаційно-господарськими повноваженнями наділені засновники (учасники) унітарних підприємств (у тому

числі дочірніх), ГТ однієї особи, оскільки організувати господарську діяльність можна виключно у разі можливості прийняття рішень з окресленої нею низки питань (у т.ч. таких, що вимагають кваліфікованої більшості) [28, с.127]. Також ця дослідниця підкреслює, що учасники КГО не є власниками закріпленого за такими організаціями майна [28, с.128] і робить висновок про те, що усі учасники КГО володіють корпоративними правами (майновими та організаційними), проте лише контролюючі власники корпоративних прав КГО є суб'єктами організаційно-господарських повноважень стосовно останніх [28, с.130], розуміючи під цим відносини вирішальної залежності у розумінні ч. 3 ст. 126 ГК України [28, с.130-131]. Таким чином, у розумінні І. М. Кравець організаційно-господарські повноваження безумовно наявні в учасників унітарних підприємств, а коло випадків, коли ці повноваження визнаються в учасників КГО, прив'язується не до правової підстави, на якій за КГО закріплене майно (право власності або господарського відання), а до наявності вирішальної залежності КГО від учасника.

Розв'язувати питання щодо співвідношення категорій корпоративних прав, прав учасника унітарного підприємства та організаційно-господарських повноважень доцільно виходячи з наступних тез: 1) особа, яка створила унітарне підприємство, має зазначені у ст.167 ГК України правомочності на участь в управлінні, отримання прибутку (дивідендів) та активів у разі ліквідації підприємства (інша річ, чи можемо ми ідентифікувати ці правомочності як корпоративні); 2) організаційно-господарські повноваження засновуються не лише на господарській компетенції або відносинах власності і правах власника, але, в окремих випадках – і на корпоративних відносинах і корпоративних правах, а також правах учасника щодо унітарного підприємства, враховуючи спільні риси та відмінності між комплексами прав осіб, які беруть участь у КГО та унітарних підприємствах. Відносини між унітарним підприємством та власником його майна з приводу закріпленого за підприємством майна є речовими. Утім, відносини між унітарним підприємством та особою, яка його створила та наділила майном, не зводяться до відносин щодо майна, так само, права особи, яка створила уні-

тарне підприємство, не вичерпуються речовими правами власника. Відносини між унітарним підприємством та тією самою особою, яка виступає як єдиний учасник підприємства з приводу діяльності унітарного підприємства, є відмінними від відносин власності щодо майна, права цієї особи щодо підприємства не є речовими, ці права є єдиноприродними з корпоративними правами учасника КГО – це не ексклюзивні права щодо майна, а ексклюзивні права щодо особи.

Таким чином особа, яка створила унітарне підприємство, поєднує два відмінні статуси: статус учасника підприємства та статус власника майна, закріпленого за підприємством (див. також підрозділ 2.1 роботи).

З іншого боку, принципова різниця між комплексами прав учасників КГО та унітарних підприємств слідує, перш за все, з того, що у пакеті корпоративних прав учасника наявні права не лише щодо самої КГО, але також щодо інших її учасників. Такі права за визначенням відсутні в учасника унітарного підприємства. Одним з традиційних поділів корпоративних прав є їх поділ на майнові та немайнові (організаційні). Цей поділ може бути застосований також і до прав учасника унітарного підприємства, при цьому, немайнові (організаційні) права учасника унітарного підприємства завжди мають ознаки організаційно-господарських повноважень, оскільки єдиний учасник, безсумнівно, здатний вирішально впливати на діяльність унітарного підприємства. Що стосується КГО, слід визнати, що вірогідність або обов'язковість множинності їх учасників, залежність обсягу корпоративних прав від розміру або кількості корпоративних паїв (часток) обумовлює набуття немайновим корпоративним правом брати участь в управлінні КГО якості організаційно-господарських повноважень лише у випадках, коли обсяг правомочностей, які складають це корпоративне право, дозволяє здійснювати вирішальний вплив – корпоративний контроль, який, до того ж, може виявлятися умовним або ситуативним (див. підрозділ 3.2 роботи). Що стосується майнових прав учасника, то у КГО, так само як і в унітарних підприємствах, ці права не можна розглядати як складову організаційно-господарських повноважень, оскільки вони надають можливість отримувати матеріальні блага від діяльності суб'єкта господарювання, але не впливати на його діяльність. Таким чином організаційно-

господарські повноваження охоплюють безумовно – немайнове право учасників унітарних підприємств брати участь в управлінні підприємством, а також зазначене немайнове корпоративне право у випадках, коли обсяг правомочностей, які складають це право, дозволяє здійснювати вирішальний корпоративний вплив на КГО. Водночас не є організаційно-господарськими повноваженнями майнові права учасників унітарних підприємств та КГО щодо цих суб'єктів, немайнові корпоративні права, які не дозволяють за обсягом здійснювати вирішальний вплив на діяльність КГО, та корпоративні права щодо інших учасників КГО [167, с. 137]. Враховуючи викладене вище доцільним видається внесення змін до ГК України із закріпленням в ньому положення, згідно з яким організаційно-господарські повноваження відносно вже створеної господарської організації (у т.ч. – корпоративної) слід розуміти як повноваження учасника, а не власника майна [167, с. 138].

Слід також зауважити, що категорію корпоративних прав щодо КГО, так само як ексклюзивних прав учасника унітарного підприємства не можна розглядати як окремий випадок організаційно-установчих повноважень власника (ст.135 ГК України) з наступних причин: 1) до складу комплексу корпоративних прав та ексклюзивних прав учасника унітарного підприємства входить низка майнових прав (зокрема, право на дивіденди), які не можуть бути віднесені до організаційно-установчих повноважень; 2) корпоративні права, крім того, адресовані не лише КГО, але також іншим його учасникам; 3) так само, як і організаційно-господарські повноваження, організаційно-установчі повноваження є повноваженнями власника. Утім, як було зазначено раніше, особа може розглядатися як власник майна унітарного підприємства, але не як власник підприємства – підприємство є особою, суб'єктом господарювання, і права, які виникають і реалізуються щодо нього, не слід іменувати правами власності; учасник КГО взагалі не має права власності на її майно (єдиним винятком є державні холдингові компанії, за якими майно закріплюється на праві господарського відання).

Це протиріччя можна розв'язати, відштовхуючись від тези О. П. Віхрова про те, що при утворенні суб'єкта господарювання його власники (засновники) реалізують належні їм відповідні абсолютні права (організаційно-установчі

повноваження) через абсолютні організаційно-господарські правовідносини з утворення такого суб'єкта, які є відносно нетривалими, оскільки за нормальних умов вони припиняються і перетворюються у відносні з подачею документів для державної реєстрації суб'єкта [165, с.16].

Отже, концепцію організаційно-установчих повноважень власника варто переосмислити як правомочності власника майна абсолютного характеру одноосібно або спільно з іншими власниками на основі належного йому (їм) майна засновувати господарські організації на свій розсуд, визначаючи мету і предмет, структуру утвореного ним суб'єкта господарювання, склад і компетенцію його органів управління, порядок використання майна, інші питання при заснуванні господарської організації до моменту її державної реєстрації, або здійснювати господарську діяльність в інших організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом.

Таким чином щодо час, коли реалізуються організаційно-установчі повноваження прив'язується до моменту прийняття рішення про створення господарської організації. Відповідно, організаційно-установчі повноваження можуть розумітися як абсолютне право власника майна створювати суб'єкти господарювання, після заснування господарської організації абсолютно-правові організаційно-установчі повноваження власника виявляються реалізованими, вичерпаними і трансформуються у відносно-правове, адресоване такій організації «засновницьке право», реалізація якого, у свою чергу, стає підставою для виникнення корпоративних прав (щодо КГО), або ексклюзивних прав учасника унітарного підприємства, що завжди мають якість організаційно-господарських повноважень [167, с. 139].

Отже, щодо КГО організаційно-установчі повноваження реалізуються при заснуванні КГО (правомочності засновувати КГО, визначати на свій розсуд предмет її діяльності, її структуру, склад і компетенцію її органів управління, порядок використання її майна, інші питання) і припиняються у момент її державної реєстрації.

У світлі викладених вище міркувань ст.135 ГК України має бути змінена, також доцільно виключити застереження ч.3 ст.135 ГК України про те, що власник має право здійснювати організаційно-установчі повноваження на основі належних йому корпоративних прав, оскільки, по-перше, корпоративні права є правами щодо особи, а організаційно-установчі повноваження доцільно розуміти як повноваження щодо майна, по-друге – корпоративні права виникають тоді, коли організаційно-установчі повноваження виявляються вичерпаними, реалізованими, здійсненими [167, с. 140].

При цьому організаційно-установчі повноваження власника є, безумовно, видом організаційно-господарських повноважень. Зокрема, І. М. Кравець виділяє організаційно-господарські повноваження власника майна на етапі створення господарської організації, які включають прийняття рішення про створення господарської організації, визначення мети та предмету її діяльності, закріплення за господарською організацією майна на праві власності, господарського відання або оперативного управління [28, с.126-127] і, вочевидь, співпадають з організаційно-установчими повноваженнями власника у запропонованому вище баченні. Таким чином комплекс прав учасника щодо господарської організації, незалежно від того, чи є вона корпоративною, можна позначити терміном «ексклюзивні права учасника щодо господарської організації» і визначити як неподільний комплекс недоступних для третіх осіб прав особи щодо господарської організації, які дозволяють здійснювати на господарську організацію безпосередній і вирішально значущий вплив, що здатний значною мірою визначати її долю та буття, а також отримувати блага, у тому числі матеріальні, від її діяльності [87, с.85]. Ця категорія вичерпує зміст прав учасника будь-якого унітарного підприємства, проте корпоративні права – це ексклюзивні права щодо КГО, а також права щодо інших суб'єктів корпоративних прав щодо цієї КГО (за наявності). При цьому корпоративні права у тій частині, у якій зобов'язаною стороною за ними є КГО, є єдино природними з ексклюзивними правами учасника унітарного підприємства щодо такого підприємства. Натомість права учасників, членів, засновників юридичних осіб, які не є господарськими організаціями, зокрема, громадських об'єднань, ре-

лігійних організацій мають цілком відмінну природу, оскільки ці права не забезпечують реалізацію інвестиційного інтересу учасників [168, с.140].

Слід зауважити, що крім господарсько-правових категорій організаційно-господарських повноважень та організаційно-установчих повноважень власника, що були розглянуті вище, чинне законодавство передбачає також поняття «права участі у товаристві». Її поява пов'язана з особливостями розробки проектів ЦК і ГК України, яку провадили різні, навіть більше – антагоністичні групи розробників, що стало, напевне, найбільш яскравим проявом феномену, який С. Ф. Демченко назвав «паралельно-автономним» підходом до законотворчості, коли розробка пов'язаних між собою документів здійснюється без відповідної координації [169, с.24]. Як наслідок, проекти кодексів містили несумісні положення, що призвело до накладення вето Президентом України після першого їх прийняття Верховною Радою України у 2002 р. В процесі доопрацювання проектів кодексів і згодом, у перші роки після їх прийняття 16.01.2003 р. більшість цих неузгодженостей було виправлено законодавцем, утім, це стосується, насамперед, спеціальних норм, але, на жаль, не базових категорій. Для втілення простої ідеї про те, що особа, яка стає учасником КГО, отримує певні права у зв'язку із своєю участю у формуванні його майна, розробники ЦК і ГК України використовували відмінні концепції: «право участі у товаристві» (ст. ст.83, 100 ЦК України) [27] та «корпоративні права» (ст.167 ГК України) [13].

Категорія «*право участі у товаристві*» міститься лише у ЦК України, тобто це повністю цивілістична категорія, що застосовується до товариств (як підприємницьких – ГТ, ВК, так і непідприємницьких). Перша редакція ЦК України, що була прийнята Верховною Радою України 16.01.2003 р. та набула чинності 01.01.2004 р. закріплювала право участі у товаристві у ст.83 та ст.100 [170]. Слід зауважити, що ані ст.83, ані ст.100 ЦК України не розкривають і ніколи не розкривали зміст права участі. Ст.100 ЦК України зазначала лише, що воно є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі. Згідно зі ст.269 ЦК України особисте немайнове право не має економічного змісту. І. В. Спасибо-Фатєєва на захист цієї концепції зауважує, що у ст.100 ЦК України

застосований особливий юридичний прийом з метою підкреслення значущості для його носія зв'язку з юридичною особою і наголосу на тому, що за своєю сутністю цей зв'язок не є матеріальним, тобто як такий він не може бути оборотоздатним [171, с.34]. О. М. Вінник також вважає право участі у товаристві особистим немайновим правом, протиставляючи це право корпоративним правам, які вона розглядає як вид «безтілесного майна» [172, с.118-124] (про безтілесне майно – див. підрозділ 2.1 роботи). Утім, концепція права на участь у товаристві як особистого немайнового права, що не може бути відчужене, має очевидне внутрішнє протиріччя, оскільки правовий зв'язок кожного конкретного учасника з кожною конкретною КГО є наслідком або участі особи у формуванні майна КГО (що передбачає економічний зміст), або придбання корпоративного паю (частки) у попереднього учасника (що передбачає передачу права іншій особі) [173, с.147].

С. С. Кравченко прямо визнає помилковим підхід, закріплений у ст.100 ЦК України [174, с.18] і зауважує, що «корпоративні права і право участі мають одну й ту ж саму сутність – правовий зв'язок особи з господарським товариством ... тому недопустимим є визначення по-різному їх природи» [175, с.16], фактично позбавляючи цю категорію жодного значення, оскільки вона виявляється не більше ніж синонімом поняття «корпоративні права». На думку О. В. Долинської [94, с.193] та М. Сібільова [176, с.291], першу редакцію ст.100 ЦК України слід було розуміти поза контекстом ч. 2 ст. 26, ст. ст. 269-315 ЦК України, які містять норми про особисті немайнові права фізичної особи, отже, метою ст. 100 ЦК України у першій редакції була заборона передачі немайнових корпоративних прав окремо від майнових. В. А. Галов і А. С. Зінченко вважають корпоративні права майновими правами, ускладненими немайновим елементом – правом участі [104, с.117-118]. Проте видається, що право участі у їх розумінні дорівнює праву на участь в управлінні, яке є немайновим корпоративним правом. В. А. Лапач, навпаки, вважає майновим саме право участі, яке він, по суті, не виокремлює з майнових корпоративних прав [101, с.491-492].

Існує також низка «двоповерхових» концепцій права участі. Зокрема, російська дослідниця В. А. Авдякова обґрунтовує виділення права участі в окрему ка-

тегорію тим, що оскільки корпоративні права становлять неподільну сукупність і не можуть відчужуватися окремо – вони «стають об'єктом цивільних прав тільки в якості елементів права участі», яке є «самостійним об'єктом цивільних прав» і забезпечує цивільно-правовий обіг корпоративних прав в якості єдиного об'єкта [7, с.36]. Тобто право участі виявляється не лише майновим, але й таким, що забезпечує оборотоздатність корпоративних прав, засвідчує їх та представляє їх в обороті, виявляючись повним функціональним дублікатом корпоративного паю (частки), відчуження якого спричиняє перехід корпоративних прав від учасника до третьої особи. В. М. Кравчук використовує категорію «права на участь» для побудови «двоповерхової» концепції корпоративних відносин як відносин щодо виникнення, зміни, припинення та реалізації права участі у товаристві, внаслідок чого, у свою чергу, виникають корпоративні права і відносини з їх реалізації [38, с.18] (див. підрозділ 2.1 роботи). Подібна «двоповерхова» конструкція пропонується також С. В. Несиною, яка замість терміну «право участі» (або «право на участь») використовує термін «суб'єктивне корпоративне право», що пропонується розуміти як право особи, поєднуючи зусилля та капітал, бути учасником корпорації (юридичної особи), при цьому усі інші суб'єктивні права учасника, що впливають із його членства в тій чи іншій організації, є похідними і розкриваються через поняття змісту корпоративного права [52, с.173]. Очевидно, що таке «суб'єктивне корпоративне право» є певним первинним щодо окремих корпоративних прав елементом (по суті – тим самим переіменованим «правом участі»). При цьому у контексті існування сукупності корпоративних прав, незрозуміло, коли та у зв'язку з чим виникає та припиняється, як реалізується право участі, або «первинне» корпоративне право, які саме інтереси особи воно забезпечує. Інтереси особи як власника щодо визначення належності їй корпоративного паю (частки) реалізуються через право власності на корпоративний пай (частку) і правомочності права власності, інтереси особи як учасника щодо самої КГО реалізуються через сукупність корпоративних прав і відповідні правомочності, тоді як право участі у товаристві, або «первинне» суб'єктивне корпоративне право, зали-

шається змістовно пустим, оскільки не забезпечує конкретного інтересу особи і є внутрішньо суперечливою правовою конструкцією [177, с.108-109].

Утім, оскільки терміни «право участі у товаристві», так само, як і «корпоративні права», вживаються у нормативно-правових актах, отже, є легальними категоріями позитивного права, доцільно розглядати у єдиному контексті, як категорії, що мають певний сенс і взаємно доповнюють одна одну, а не конкурують між собою [177, с.109]. За такого підходу *право участі в товаристві*, яке відповідно до першої, зараз вже нечинної редакції ст.100 ЦК України характеризувалось як особисте немайнове право, що не має економічного змісту (ст.269 ЦК України) і не може бути передане іншій особі, можна було розуміти як *передумову* участі в товариствах (ГТ, ВК, непідприємницьких товариствах). У контексті ст.271 ЦК України, відповідно до якої зміст особистого немайнового права полягає в можливості особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері приватного життя [27], право на участь в товаристві поставало як невідчужуване право будь-якої особи час від часу ставати учасником товариства через створення нових товариств або придбання корпоративних паїв (часток) за наявності законних підстав [173, с.150], як передумова участі у товаристві [178, с.162], як частина правоздатності особи (по суті – як «засновницьке право» у розумінні В.А.Васильєвої [26, с.159]). Утім, слід визнати, що цю ідею, у свою чергу, значно краще втілює закріплена ст.135 ГК України і розглянута вище господарсько-правова концепція організаційно-установчих повноважень власника, які виявляються не складовою правоздатності будь-якої особи, а низкою конкретних повноважень власника щодо належного йому майна.

Кінець-кінцем телеологічна та змістовна невизначеність категорії права участі призвела до того, що ЗУ від 21.04.2011 р. № 3262-VI до ст.100 були внесені зміни, що стосувалися виключення учасника з товариства [179], а ЗУ від 06.02.2018 р. № 2275-VIII ст.100 було прийнято у новій редакції – відтепер вона називається «Вихід та виключення з товариства», і жодні згадки про право участі у ній відсутні [50]; водночас вона все ще згадується у ст.83 ЦК України. Аналіз ст.83 ЦК України поза контекстом першої, вже нечинної редакції ст.100 ЦК Укра-

їни дозволяє зробити висновок про те, що у ст.83 ЦК, де протиставлені товариства (учасники мають «право участі») та установи (засновники не беруть участь в управлінні), йдеться фактично про *право участі в управлінні*, яке є одним з корпоративних прав, а не про окреме «право участі». З урахуванням викладеного вище можна говорити про участь у товаристві як стан речей (відносин), але не про право участі чи право на участь, як певне домагання. Отже, категорія «права участі», попри те, що її досі закріплено у ст.83 ЦК України, є суто зайвою для усвідомлення і якісного регулювання корпоративних відносин, як наслідок, вона має бути остаточно усунута з позитивного права, а ч. 2 ст. 83 ЦК України слід викласти у новій редакції, а саме: «2. Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право *брати участь в управлінні цим товариством, крім випадків встановлених законом*. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом».

Найважливіший передбачений чинним законодавством корпоративний обов'язок, який вимагає здійснення активних і значущих дій і який наведені вище дослідники відносять до основних безумовних, і, водночас майнових обов'язків – це внесення відповідного корпоративного вкладу [180, с.146-148; 111, с.145-147; 115, с. 453-454; 26, с.182-183]. У цій роботі відстоюється точка зору, згідно з якою внесення корпоративного вкладу концептуально має передувати виникненню корпоративного паю (частки), і, відповідно, як основного масиву корпоративних прав, так і відносин участі як правового зв'язку (див. підрозділи 2.1, 2.3 роботи). Отже, особа, яка здійснює внесення корпоративного вкладу ще не може вважатися учасником КГО. Слід зауважити, що при створенні АТ згідно з чинним законодавством корпоративні вклади вносяться до моменту державної реєстрації АТ. Внесення корпоративних вкладів передуює моменту виникнення акцій, отже, особи, що вносять вклади, безсумнівно, мають статус засновників, але не акціонерів (учасників). Навіть якщо йдеться про внесення додаткових корпоративних вкладів у разі збільшення корпоративного капіталу – внесення такого додаткового корпоративного вкладу передуює формуванню відповідного корпоративного паю (частки) і виникненню посвідчених ним корпоративних прав. Таким чином, суб'єктом,

що здійснює внесення вкладу, яке розуміється як найважливіший корпоративний обов'язок, є особа, котра ще не є учасником КГО – це його засновник, або, якщо йдеться про збільшення корпоративного капіталу – квазізасновник [181, с.137]. Внесення корпоративного вкладу – це критично важлива для КГО дія засновника або квазізасновника, саме факт внесення вкладу економічно зумовлює набуття учасником корпоративних прав. Є. Васильєв вважає оплату акцій (по суті – внесення вкладу) єдиним обов'язком акціонера [182, с.152].

Отже, необхідно з'ясувати, чи коректно взагалі розглядати внесення вкладу як виконання обов'язку? Якщо це – обов'язок, то йому кореспондує право КГО (з моменту його виникнення). Отже, чи може КГО примусити засновника до виконання цього обов'язку в натурі – зокрема, шляхом стягнення з нього суми грошового вкладу чи витребування майна, якщо вклад має бути зроблений у матеріальній формі, чи означає прострочення внесення вкладу можливість нарахування і стягнення КГО певних штрафних санкцій із засновника? Утім, це вочевидь суперечить сутності відносин, які складаються між КГО та його засновником. Також слід відзначити, що можливість внести додатковий корпоративний вклад у багатьох ситуаціях розглядається учасниками як певна перевага, за яку слід змагатися, зокрема, через те, що при збільшенні корпоративного капіталу внесення додаткового корпоративного вкладу іншими особами означає перерозподіл співвідношення корпоративних паїв (часток) і пропорційне зменшення розміру сукупної корпоративної частки учасника, який не здійснив додатковий корпоративний вклад з перспективою втрати ним корпоративного контролю. Саме через це в АТ при приватному розміщенні акцій відповідно до ст.27 ЗУ «Про АТ» [63] акціонери мають переважне право на придбання таких акцій пропорційно кількості акцій, що їм належать. Так само ст.18 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50] передбачає переважне право учасника на внесення додаткових вкладів (див. підрозділ 4.4 роботи). З іншого боку, як охарактеризувати ситуацію, коли КГО, в особі керівника, що діє фактично в інтересах учасника «А», відмовиться приймати вклад, що його вносить учасник «Б» (наприклад, з метою запобігти збільшенню сукупної частки, яку становлять корпоративні паї (частки) учасника «Б», і, відповідно, ступеню його

корпоративного контролю): що це – перешкоджання виконанню обов'язку особи чи порушення її прав? І, нарешті, якщо внесення корпоративного вкладу є корпоративним обов'язком – хто є суб'єктом відповідного права, що кореспондує цьому обов'язку при створенні АТ, де вклади вносяться у повному обсязі до моменту створення товариства і його державної реєстрації, тобто коли воно ще не існує як юридична особа і суб'єкт правовідносин?

У теорії права обов'язок розглядається як вид і міра належної поведінки суб'єкта [70, с.125-126; 183, с.46; 184, с.39, 185; 76, с.574], невиконання обов'язку має наслідком настання відповідальності, ті самі автори визначають суб'єктивне право як вид і міру дозволеної поведінки суб'єкта [70, с.125-126; 184, с.39, 185; 76, с.574]. І. С. Шиткіна прямо вказує, що «корпоративний обов'язок по оплаті акцій (часток) стосується тільки випадку внесення вкладів до статутного капіталу товариства при його створенні, оскільки внесення вкладів при збільшенні розміру статутного капіталу є правом, а не обов'язком акціонера (учасника)» [185, с.18]. Однак, дії з внесення вкладу до корпоративного капіталу КГО при його створенні та при збільшенні такого капіталу принципово не відрізняються: єдина різниця існує в АТ, де вклади вносяться до моменту державної реєстрації, але навіть ця різниця відсутня в усіх інших КГО, де корпоративний капітал формується протягом певного часу після їх створення. Отже, якщо особа має право вносити корпоративний вклад до корпоративного капіталу при його збільшенні – чому при створенні КГО внесення вкладу розуміється як виконання обов'язку?

Таким чином внесення корпоративного вкладу до корпоративного капіталу КГО за будь-яких обставин має бути переосмислене: його слід розуміти як реалізацію права. Це право ґрунтується на положеннях відповідного локального акту – рішення про створення КГО або про збільшення його корпоративного капіталу. Відповідне рішення і норми закону встановлюють строки реалізації права внести корпоративний вклад до корпоративного капіталу і у разі спливу зазначених строків це право припиняється. Видається обґрунтованим, що право на внесення корпоративного вкладу є єдиним майновим правом засновника (при створенні КГО) чи квазізасновника (при збільшенні корпоративного капіталу КГО), якому корес-

понує обов'язок КГО прийняти такий корпоративний вклад. Отже, невнесення корпоративного вкладу не може тягти для засновника жодної відповідальності [181, с.138-139] (див. підрозділ 4.3 роботи). У разі, якщо корпоративний вклад вносить особа, яка вже є учасником КГО, вона, за певних обставин, може реалізувати своє переважне перед третіми особами *корпоративне* право на внесення додаткового корпоративного вкладу та придбання корпоративного паю (частки) при його формуванні (див. підрозділ 4.4 роботи).

Реалізацію цього права слід розуміти як правоутворюючий факт, що обумовлює виникнення корпоративного паю (частки), і, відповідно, як основного масиву корпоративних прав, так і відносин участі як правового зв'язку особи з відповідним КГО та самого статусу учасника КГО. Існування корпоративних прав з несформованого корпоративного паю (частки), належних особі, яка не взяла участь у формуванні майнової бази КГО, слід розглядати як правову аномалію.

Щодо природи права засновника (квazізасновника) вносити корпоративний вклад і набувати корпоративний пай (частку), що формується О. В. Щербина зауважує, що воно не відноситься до корпоративних прав, оскільки виникає з інших правових підстав, не пов'язаних із членством у товаристві [146, с.7], натомість І. В. Спасибо-Фатєєва, навпаки, вважає право на участь у формуванні статутного капіталу та оплату вартості акцій корпоративним [118, с.127,135].

Якщо погодитись із запропонованою у цій роботі тезою про те, що передача корпоративного вкладу КГО завжди передуює виникненню корпоративного паю (частки), посвідчених цим паєм (часткою) корпоративних прав і відносин участі як таких, виявиться, що право засновника (квazізасновника) також існує і реалізується до виникнення корпоративних прав, передуює участі і саме реалізація цього права обумовлює виникнення корпоративних прав, корпоративних паїв (часток) і відносин участі. Таким чином, засновницьке (квazізасновницьке) право – право передати КГО корпоративний вклад і набути корпоративний пай (частку), що формується, відрізняється від посвідчених цим паєм (часткою) корпоративних прав, у тому числі від *переважного* права на внесення додаткових вкладів та придбання корпоративних паїв (часток) при їх формуванні, оскільки суб'єкт засновницького

права апелює лише до рішення про створення КГО або про збільшення корпоративного капіталу, тоді як суб'єкт *переважного* права апелює також до свого статусу учасника, який впливає з права власності на корпоративний пай (частку): переважне право посвідчене вже існуючим корпоративним паєм (часткою), тоді як корпоративний пай (частка) стороннього засновника або квазізасновника ще не сформований.

В. А. Васильєва розуміє засновницьке право як право на створення юридичних осіб [26, с.166]. Утім, чинне законодавство містить розглянуту вище категорію організаційно-установчих повноважень власника (ст.135 ГК України), які є видом організаційно-господарських повноважень (статті 2, 22, 24 ГК України) і включають правомочності абсолютного характеру, що охоплюють засновницьке право у розумінні В. А. Васильєвої: засновувати господарські організації, на свій розсуд визначаючи їх усі важливі питання їх майбутньої діяльності від складу і компетенції органів управління до порядку використання майна. Це право реалізується до моменту державної реєстрації господарської організації. Утім, у проміжок часу між створенням КГО і внесенням корпоративного вкладу, тобто коли КГО вже існує, між нею та її засновником виникають відносини, у яких засновник має відносно, адресоване не невизначеному колу осіб, а саме КГО право (не обов'язок) передати КГО свій корпоративний вклад, а КГО зобов'язана прийняти відповідне майно [181, с.140]. Саме це право засновника щодо створеної ним КГО і слід іменувати *засновницьким (квазізасновницьким) правом*, або правом на внесення корпоративного вкладу і набуття корпоративного паю (частки), що формується: воно заміщує собою організаційно-установчі повноваження власника абсолютного характеру, які виявляються вичерпаними в момент державної реєстрації КГО як юридичної особи (засновницьке право), або державної реєстрації рішення про збільшення корпоративного капіталу (квазізасновницьке право). Водночас хоча внесення корпоративного вкладу є правом щодо КГО, засновники чи квазізасновники можуть укласти між собою договір, який передбачатиме їх взаємні обов'язки щодо створення КГО, внесення корпоративних вкладів і взаємну відповідальність за їх невиконання. У такому разі засновник (квазізасновник) є таким,

що має право внести корпоративний вклад щодо КГО і несе договірний обов'язок внести корпоративний вклад щодо інших засновників (квазізасновників).

Таким чином, засновницьке (квазізасновницьке) право – це відносне право передати корпоративний вклад КГО і набути корпоративний пай (частку), що формується, якому кореспондує обов'язок корпоративної господарської організації прийняти корпоративний вклад [181, с.140].

Утім, якщо внесення корпоративного вкладу – це право, а не обов'язок, виникає питання щодо інших обов'язків учасника перед КГО, тобто корпоративних обов'язків. Б. Купчак та Л. Гачак-Величко поділяють корпоративні обов'язки на майнові та організаційні [180, с.146-148], Ю. В. Ахметова – на ті, що розвивають і доповнюють конституційні та галузеві обов'язки, і «спеціальні» обов'язки, що слідують з факту участі у корпоративній організації – закріплені як у законі, так і у локальних актах – зокрема, в акціонерних угодах [186, с.224]. Видається, у цьому поділі корпоративними можна вважати лише другу групу обов'язків. С. Д. Могілевський та Д. В. Ломакін виділяють основні та додаткові обов'язки учасників [111, с.145-147; 115, с.453-454], джерелом яких може бути не лише законодавство, але й установчий документ. Також акціонери АТ, учасники ТОВ та ТДВ можуть укласти корпоративний договір і передбачити у ньому взаємні обов'язки щодо порядку реалізації своїх корпоративних прав (ст.7 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50], ст.26¹ ЗУ «Про АТ») [63]. І. Р. Калаур поділяє корпоративні обов'язки на позитивні, що вимагають вчинення певних дій, і негативні, що вимагають утримання від вчинення певних дій, а також загальні, тобто ті, які властиві учасникам усіх видів ГТ, спеціальні – що обумовлені участю у певному виді ГТ та локальні – тобто передбачені установчими та іншими локальними документами товариства [26, с.182-183]. Слід зауважити, що питання корпоративних обов'язків рідко стає предметом глибокого концептуального дослідження. Як правило дослідники лише перелічують корпоративні обов'язки, наводять певну їх класифікацію, зауважуючи, як це зробили, зокрема, Н. С. Бутрин, Б. Купчак та Л. Гачак-Величко, що коло корпоративних обов'язків (так само як обсяг прав) визначається організаційно-правовою формою юридичної особи [187, с.27; 180, с.146-148]. З

наведеною тезою слід погодитися, оскільки вона є самоочевидною. Утім, щодо корпоративних обов'язків існує тенденція до певної абсолютизації нерозривного зв'язку корпоративних обов'язків з корпоративними правами, їх неподільності, а також перебільшення значущості самих корпоративних обов'язків, намагання представити корпоративні обов'язки як феномен рівнозначний, симетричний корпоративним правам, внаслідок чого окремі дослідники роблять навіть висновок про те, що саме суб'єктивне корпоративне право – це сукупність усіх прав та обов'язків, які має особа щодо конкретної юридичної особи [180, с.146-148].

Все викладене вище призводить до низки концептуальних невідповідностей, які вимагають деконструкції та повного переосмислення самого концепту корпоративного обов'язку.

По-перше, визначені законом корпоративні обов'язки є вочевидь нерівнозначними і не існують одночасно. Можна бачити, що вони розпадаються на три нерівні групи: на обов'язок внести корпоративний вклад і сформувати відповідний корпоративний пай (частку), який, як було з'ясовано вище виявляється не обов'язком, а правом, та усі інші корпоративні обов'язки, які, у свою чергу, поділяються на триваючі обов'язки загального характеру, тобто такі, що виконуються постійно та спеціальні обов'язки, що виконуються у зв'язку з настанням певних визначених законом обставин.

Щодо передбачених законом триваючих корпоративних обов'язків загального характеру, тобто таких, які існують постійно, слід підкреслити декларативний характер більшості з них, про що зауважує низка дослідників.

Зокрема, І. В. Спасибо-Фатеева дійшла висновку про те, що акціонери фактично не виконують (а у деяких випадках – невзможі виконувати) ці обов'язки [118, с.140]. Розгорнуту критику передбаченої законодавством системи обов'язків учасника пропонує Ю. М. Жорнокуй [188, с.72]. Видається, що додержання установчого документу КГО (а за формулюванням ст.29 ЗУ «Про АТ» [63] також і внутрішніх документів, тобто положень, регламентів та ін.) не може розглядатися як корпоративний обов'язок учасника. Установчі документи, так само як і внутрішні положення, є локальними актами, що містять певні норми, зміст яких ви-

значається і змінюється волевиявленням самих учасників. Ці норми діють за певним колом осіб, до яких відносяться не лише учасники, але, у першу чергу – посадові особи КГО та його працівники, створюючи локальне правове поле КГО, вписане у більш широкий правовий контекст. Отже, додержання установчого документу, якщо його розуміти як обов'язок, виявляється настільки ж змістовним, наскільки змістовним є вимога додержувати акти вищого рівня – від рішень місцевої ради до Конституції, проте додержання цих актів не розглядається як специфічний корпоративний обов'язок учасника. Слід також погодитися з Ю. М. Жорнокуєм, який зауважує, що цей обов'язок сприймається декларативно саме через те, що установчі документи не містять таких положень, які б змушували учасників їх додержуватися [188, с.72]. Учасник, який діє всупереч установчому документу, виявляється часто неспроможним реалізувати належним чином свої права (зокрема, через порушення передбачених установчим документом корпоративних процедур), але говорити про наявність певного окремого корпоративного обов'язку учасника додержувати установчий документ, не можна.

Що стосується обов'язку виконувати рішення загальних зборів та інших органів управління КГО, слід одразу зауважити, що такі «інші органи» формуються самими учасниками на загальних зборах або органами, сформованими учасниками у погодженому ними порядку. Отже, їх повноваження є похідними від прав учасників, що їх обрали, ці «інші органи» не можуть приймати рішення, які є обов'язковими для учасників. Щодо самих загальних зборів, Ю. М. Жорнокуй пише про «відсутність такого обов'язку в акціонера, як виконання ним рішень загальних зборів» і зауважує, що «не може вважатися обов'язком і припис виконувати рішення загальних зборів, бо ці збори не приймають рішень, які виконували б акціонери, оскільки вони не спрямовані на таке виконання» [188, с.72]. Слід погодитися з усіма наведеними вище аргументами і зауважити, що рішення загальних зборів можуть наділяти учасника правами, але не можуть покладати на нього обов'язки, зокрема, у світлі сказаного вище: загальні збори, приймаючи рішення про збільшення корпоративного капіталу шляхом внесення корпоративних вкла-

дів, встановлюють саме право, але не обов'язок учасників або сторонніх інвесторів внести відповідний вклад.

Щодо обов'язку учасників ГТ не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства зауважимо, що цей обов'язок виникає у будь-якої особи, якій ця інформація стала відомою за певних умов. Відповідні правовідносини є не корпоративними, а інформаційними, тому закріплення або не закріплення цього обов'язку законом щодо учасників КГО нічого по суті не змінює. Зокрема, член ВК, якому стали відомими відомості, які є конфіденційними або становлять комерційну таємницю, не може посилатися на те, що ЗУ «Про кооперацію», на відміну від законодавства про ГТ, не закріплює (а по суті – не декларує) відповідного обов'язку щодо членів ВК. Обов'язок щодо нерозголошення конфіденційної інформації чи комерційної таємниці не є корпоративним, так само як не є корпоративним обов'язок щодо нерозголошення інсайдерської інформації про емітента відповідно до статей 43-44 ЗУ «Про ЦП та ФР» [189], незалежно від того, чи є особа, що володіє інформацією учасником емітента чи посадовою особою, працівником емітента або професійного учасника ринку ЦП. Тому положення закону щодо відповідного корпоративного обов'язку учасника мають бути скасовані як суто декларативні.

Таким чином можна бачити, що закріплення у позитивному праві усіх основних, загальних, триваючих, нібито невід'ємних від прав учасника корпоративних обов'язків, спільних для усіх чи переважної більшості організаційно-правових форм КГО, виявляється або суто декларативним, або таким, що не відповідає сутності відносин, які складаються між суб'єктом корпоративних прав та КГО.

Слід також зауважити, що положення ст.124 ЦК України [27], ст.74 ЗУ «Про ГТ» [190], ст.56 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50] про відповідальність учасників повних товариств, ТДВ та повних учасників командитних товариств за боргами таких товариств не можна розглядати як такі, що встановлюють корпоративні обов'язки учасників. Річ у тім, що такому обов'язку учасника не кореспондує право іншого учасника або КГО: управненою особою щодо учасника, який несе додаткову відповідальність за боргами КГО, є третя особа – кредитор КГО, зо-

бов'язання на користь якого КГО виявилася нездатною виконати. Отже, ці відносини за складом учасників не відповідають усталеним поглядам щодо складу корпоративних правовідносин, і, головне – повністю укладаються у цивільно-правовий формат, передбачений ст. ст. 541-542, 619 ЦК України [27]. Вся їх корпоративна специфіка полягає у тому, що учасник відповідає за КГО, але цього, напевно, недостатньо для того, аби визнати їх корпоративними.

Також слід зауважити, що не є обов'язками (зокрема, корпоративними) обмеження щодо участі КГО (йдеться про передбачені ч. 2 ст. 119, ч. 4 ст. 153 ЦК України [27], ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про АТ» [63] обмеження щодо участі у товариствах однієї особи, повних та командитних товариствах, які І. Р. Калаур вважає корпоративними обов'язками [26, с.182-183]). Такі обмеження є не корпоративними обов'язками, а спеціальними умовами, вимогами (негативними або позитивними) до особи, яка планує стати учасником КГО. Так само є спеціальними вимогами, а не корпоративними обов'язками умова щодо перебування у трудових відносинах з ВК його члена (ст.2 ЗУ «Про кооперацію») [191] та вимога щодо наявності статусу суб'єкта підприємництва у учасника повного товариства чи повного учасника командитного товариства (ч. 7 ст. 80 ГК України) [13].

Решта корпоративних обов'язків, властивих окремим організаційно-правовим формам, виявляється насправді обов'язками щодо інших учасників, а не самої КГО. Зокрема, акціонери АТ несуть специфічні обов'язки щодо придбання акцій, належних іншим акціонерам, або навпаки продажу належних ним акцій на користь інших акціонерів згідно зі статтями 65, 65¹, 65², 65³ ЗУ «Про АТ» [63]. Вони повинні інформувати АТ про майбутнє відчуження акцій, про заінтересованість в укладенні АТ відповідного правочину та афілійованих осіб, але невчинення цих дій порушуватиме права не АТ, а інших акціонерів, які і є управненими особами у цій ситуації: АТ є адресатом дії, але не суб'єктом права. Так само учасники КГО, у яких діє переважне право на придбання корпоративних паїв (часток), повинні інформувати КГО про наступний продаж відповідних паїв (часток) і, якщо учасники виявлять відповідне бажання – продати такий пай (частку) або його частину іншим учасникам пропорційно розмірам чи кількості їх корпоративних

паїв (ст.7 ЗУ «Про АТ» [63], ст.20 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50], ч. 3 ст. 166 ЦК України [27]). Учасники повних та повні учасники командитних товариств зобов'язуються не вчиняти без згоди інших учасників від свого імені та у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб правочини, що є однорідними з тими, які становлять предмет діяльності товариства (ст.70 ЗУ «Про ГТ» [190]) – тут також суб'єктом прав виявляються учасники. Нарешті, на учасника, який реалізує своє право скликати загальні збори, покладається низка обов'язків щодо інформування інших учасників, а також організації самих зборів і невиконання відповідних дій виявлятиметься порушенням прав інших учасників. Таким чином, КГО не має прав щодо учасника; управненою особою щодо учасника, на якого покладається корпоративний обов'язок завжди є інший учасник.

Зазначені вище корпоративні обов'язки можна поділити на негативні, тобто обов'язки утриматися від вчинення дій (обов'язок учасників повних та повних учасників командитних товариств не укладати певні правочини) та позитивні – тобто обов'язки вчинити певні дії (усі інші); триваючі (обов'язок учасників повних та повних учасників командитних товариств не укладати певні правочини) та обов'язки *ad hoc*, які учасник виконує лише за настання певних обставин (усі інші). Можна бачити, що триваючий обов'язок учасників повного товариства та повних учасників командитного товариства виявляється водночас негативним, а зазначені вище обов'язки акціонерів є позитивними обов'язками *ad hoc*.

Ю. М. Жорнокуй вважає, що «вести мову необхідно не про систему обов'язків, покладених на акціонера як суб'єкта корпоративного правовідношення, що має закріплення в законодавстві України, а про його єдиний корпоративний обов'язок» [188, с.73]. Проте доречно погодитися лише з першою частиною цього твердження: дійсно, корпоративні обов'язки не складають певної системи, оскільки є спеціальними та розрізненими – їх покладення на учасника забезпечує розв'язання окремих, не пов'язаних між собою завдань. Утім, з цих саме підстав не можна казати про наявність певного єдиного, узагальненого корпоративного обов'язку, покладеного на кожного учасника кожної КГО. Корпоративні обов'язки мають фрагментарний та допоміжний характер. Отже, можна ствер-

джувати, що основу правового статусу учасників КГО складають корпоративні права, причому – ті корпоративні права, які адресовані КГО, а не іншим учасникам (це майже усі правомочності, що складають право брати участь в управлінні КГО, право отримувати інформацію про КГО та її діяльність, право на дивіденди, та, у більшості випадків – на майнову корпоративну квоту, тоді як іншим учасникам адресовані лише окремі правомочності у зв'язку із скликанням такими учасниками загальних зборів, правомочність щодо оплатного переведення акцій за настання передбачених законом обставин на користь АТ або мажоритарного акціонера, який набув контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій, права мажоритарного акціонера, що набув домінуючий контрольний пакет акцій виключати решту акціонерів та переважні права на придбання корпоративних паїв), тоді як корпоративні обов'язки встановлюються виключно для врегулювання окремих, вельми нечисленних питань, урівноважуючи, по суті, окремі права учасників КГО.

З іншого боку, кожне право забезпечується відповідним обов'язком. З прикладів корпоративних обов'язків, які наводить І. Р. Калаур вбачається, що він розглядає як корпоративні не лише обов'язки учасника перед КГО, але й навпаки – обов'язки КГО перед учасником [26, с.183]. Подібним чином, на думку Ю. М. Жорнокуя, «правомочностям, що складають зміст суб'єктивного корпоративного права, протистоїть необхідність вчинити певні дії або утриматися від них. Саме останні й складають зміст корпоративного обов'язку ... що кореспондує єдиному суб'єктивному корпоративному праву інших акціонерів та АТ» [188, с.73]. Проте видається, що суб'єктом корпоративного обов'язку є лише особа, яка є водночас суб'єктом корпоративних прав, тобто учасник КГО. Отже, корпоративний обов'язок можна визначити як вид і міру належної поведінки учасника КГО щодо КГО або інших її учасників. І. Р. Калаур є, безперечно, правим, коли зазначає, що зміст корпоративних правовідносин – це складна двохелементна структура, яка охоплює суб'єктивні права та обов'язки учасників цих відносин і побудована за принципом «право – обов'язок» [26, с.182]. Утім, корпоративні права та корпоративні обов'язки, що мають визначальне значення для кваліфікації

правовідносин як корпоративних, виникають виключно в учасників (акціонерів, членів, вкладників) – це елементи правового статусу учасника, які принципово відрізняється від обов’язків КГО у корпоративних правовідносинах. Отже, відповідні обов’язки КГО, що кореспондують корпоративним правам для уникнення плутанини доцільно іменувати *«обов’язками КГО у корпоративних відносинах»*.

Корпоративні правовідносини є однією з центральних категорій понятійного апарату корпоративного права. Утім, попри той факт, що ч.3 ст. 167 ГК України пропонує легальне визначення корпоративних правовідносин, серед дослідників відсутня єдина думка щодо змісту цього поняття. У свою чергу, різне розуміння сутності корпоративних правовідносин обумовлює відмінні підходи до розв’язання багатьох важливих проблем як у доктрині корпоративного права, так і у правотворчості та правозастосуванні. Перш за все, слід погодитися з тезою Д. В. Ломакіна про те, що відносини участі виникають в рамках юридичної особи (КГО) – ідеальної правової конструкції і не існують поза рамками такої конструкції; «корпоративне відношення» в сенсі суспільних відносин, ще не врегульованих нормами права неможливе, отже, корпоративні відносини можуть бути лише правовідносинами [192, с.5]. Таким чином, категорії «корпоративні відносини» і «корпоративні правовідносини» слід розуміти як повні синоніми.

Н. С. Глузь визначає корпоративні відносини як відносини, що виникають між акціонером, учасником і самою корпорацією, а також між самими учасниками чи акціонерами з приводу реалізації їх права власності на акцію чи права власності на частку в статутному фонді корпорації [2, с.4]. Такий підхід не може бути прийнятний, оскільки корпоративні відносини виявляються не більше, ніж аспектом відносин власності. О. М. Переверзев визначає корпоративні відносини як внутрішні організаційно-господарські відносини, що складаються в процесі управління господарською діяльністю між корпоративними суб’єктами господарювання і суб’єктами організаційно-господарських повноважень – засновниками (учасниками) і уповноваженими ними органами [193, с.5]. Як зазначалося вище, корпоративні права не зводяться до організаційно-господарських повноважень. Загальновизнаним є існування корпоративних прав не лише немайнового (органі-

заційного), але також і майнового характеру. Майновий сегмент відносин між учасником та будь-яким КГО представляє собою відносини, які є корпоративними і, водночас безумовно не є організаційно-господарськими.

Поширеним у доктрині є розуміння корпоративних відносин як відносин щодо створення, діяльності та припинення КГО. Зокрема, Р. Р. Ушніцькій розглядає корпоративне відношення як відношення участі в корпорації, в створенні, діяльності, припиненні юридичної особи [194, с.7]. Проте видається, що участь є, безумовно, найважливішим, але не єдиним етапом корпоративних відносин. На думку А. А. Кириллових, в широкому сенсі під корпоративними правовідносинами можна розуміти правовідносини, що виникають у зв'язку із здійсненням корпоративної діяльності, тобто правовідносини, що виникають як усередині корпорації, так і в поза її межами, пов'язані з участю (діяльністю) корпорації, це відносини, пов'язані з функціонуванням юридичної особи, спрямовані на регулювання різних сторін діяльності корпорації [195, с.20]. Проте оскільки щодо створення, припинення КГО, і, особливо, їх діяльності виникає безліч відносин, такий підхід вимагає конкретизації. Як правило, конкретизація здійснюється через визначення кола учасників відносин щодо створення, діяльності та припинення КГО.

Зокрема, О. М. Вінник визначає корпоративні відносини як відносини, що виникають у процесі створення, функціонування та припинення ГТ за участю безпосередніх (засновники, учасники, саме товариство, його органи) та опосередкованих (кредитори, споживачі, наймані працівники, облігаціонери товариства, територіальна громада, держава в особі уповноважених органів) учасників і забезпечують збалансовану реалізацію інтересів зазначених осіб [196, с.14]. Утім видається, що за такого розуміння під категорію корпоративних підпадає надто широке коло відносин. Зокрема, відносини із «опосередкованими учасниками» (споживачами, найманими працівниками та ін.) охоплюють взагалі будь-які відносини, у які вступає КГО. І. С. Шиткіна вважає, що родове поняття «корпоративне відношення» застосовується до акціонерних правовідносин і правовідносин, пов'язаних з утворенням, діяльністю та припиненням діяльності ТОВ, ТДВ, і виділяє корпоративні відносини у вузькому сенсі – як внутрішні відносини у корпо-

рації, наприклад, пов'язані з участю акціонерів (учасників) в управлінні і контролі за діяльністю товариства, і в широкому сенсі – як відносини, що виникають у зв'язку з підприємницькою діяльністю корпорації як юридичної особи (серед іншого – відносини щодо державного регулювання емісії ЦП) [6, с.15]. За такого підходу корпоративні відносини у широкому розумінні включають низку відносин з третіми особами, зокрема, державними органами.

О. Р. Кібенко вважає, що корпоративні відносини – це відносини між учасниками ГТ, між ГТ та його учасником (учасниками), між різними органами ГТ та підкреслює, що корпоративні відносини включають відносини, які складаються у зв'язку зі створенням, діяльністю та ліквідацією ГТ, у тому числі відносини внутрішньофірмового характеру [92, с.33–36]. Р. Б. Прилуцький визначає корпоративні відносини як відносини, що складаються із господарсько-майнових і організаційно-господарських відносин, які виникають між учасниками корпорації і цією корпорацією, між учасниками корпорації і її органами, між органами корпорації, а також між її учасниками [197, с.8]. Однак органи КГО не є самостійними суб'єктами права. Відносини внутрішньофірмового характеру (наприклад, між наглядовою радою та ревізійною комісією АТ) якісно, сутнісно відрізняються від корпоративних відносин між учасниками КГО чи між учасником та КГО. Так само відносини між учасником та КГО не схожі із специфічними, відмінними від трудових, відносинами між КГО та його посадовими особами, попри те, що вони врегульовані нормами корпоративного права.

В цілому, підхід, за якого корпоративні відносини – це відносини з певним суб'єктним складом щодо створення, діяльності та припинення юридичних осіб певних організаційно-правових форм, є описовим, значною мірою механічним, не надає остаточного, сутнісного критерію для відмежування корпоративних відносин від відносин суміжних з ними і не відповідає на питання, чому відносини в юридичних особах саме цих організаційно-правових форм є корпоративними [198, с.135]. Це дуже добре вбачається з результатів утілення зазначеного підходу до позитивного права при формулюванні п. 3 ч.1 ст. 20 чинної редакції ГПК України [148] (аналогічне формулювання містив п. 4 ч. 1 ст. 12 редакції ГПК

України, що діяла до 15.12.2017 р. і була закріплена ЗУ від 10.10.2013 р. №642-VII [199]). Вказана норма відносить до юрисдикції господарських судів справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між юридичною особою та її учасниками (засновниками, акціонерами, членами), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи, пов'язаних із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності такої особи, правами та обов'язками учасників (засновників, акціонерів, членів) такої особи, крім трудових спорів. Можна бачити, що законодавцю довелося спеціально виокремити трудові спори, оскільки застереження про «створення, діяльність, управління та припинення діяльності» навіть у поєднанні з визначенням кола учасників відносин залишає ризик змішування трудових та корпоративних відносин. Також слід зауважити, що перша редакція зазначеної норми, закріплена ЗУ від 15.12.2006 р. №483-V [200], обмежувала підвідомчість господарських судів спорами з відносин у *господарських товариствах*. Отже, відносини у ВК виявлялися чи то не корпоративними, чи то корпоративними, але непідвідомчими господарським судам. Натомість чинна редакція поширила підвідомчість господарських судів на спори з корпоративних відносин у *юридичних особах*, що ставить питання або про визнання корпоративними відносин у громадських об'єднаннях, благодійних організаціях та інших видах юридичних осіб, які ніколи не вважалися корпоративними, або про звернення до певного *зовнішнього* критерію, який дозволить виокремити з низки організаційно-правових форм юридичних осіб ті, відносини у яких можна вважати корпоративними, і спори з яких, відповідно, є підвідомчими господарським судам. У судовій практиці таким критерієм виявляється легальне визначення корпоративних відносин, яке, у свою чергу, є похідним від поняття корпоративних прав [198, с.135].

Отже, альтернативний підхід до формулювання визначення поняття корпоративних відносин, за якого корпоративні правовідносини постають як категорія, повністю похідна від категорії корпоративних прав, втілений у їх легальному визначенні, наведеному у ч. 3 ст. 167 ГК України, відповідно до якої корпоративними є відносини, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоратив-

них прав [13]. Легальне визначення корпоративних правовідносин є базовим для досить великої кількості доктринальних визначень цієї категорії.

Зокрема, І. Б. Саракун вважає, що корпоративні відносини – це відносини між учасниками (засновниками) та товариством і між самими учасниками (засновниками), які складаються щодо набуття, здійснення та припинення корпоративних прав [201, с.5]. І. Я. Бабецька визначає корпоративні правовідносини як врегульовані нормами права та установчими документами суспільні відносини, які виникають між засновником (учасниками) юридичної особи і самою юридичною особою в результаті реалізації ними засновницьких прав, а також відносини між учасниками, які складаються щодо набуття, здійснення та припинення корпоративних прав [202, с.154]. Спільною рисою граматичної конструкції наведених визначень є те, що корпоративні права постають як щось, щодо чого виникають правовідносини, тобто як об'єкт корпоративних правовідносин. Дійсно, І. Я. Бабецька прямо зауважує, що обов'язковою ознакою корпоративних відносин слід визнати наявність визначеного законодавцем об'єкта права корпоративної власності – корпоративних прав [202, с. 154].

В. М. Кравчук визначає корпоративні відносини як відносини щодо виникнення, зміни, припинення та реалізації права участі у товаристві, зауважує, що внаслідок участі у товаристві, у свою чергу, виникають корпоративні права, тому відносини щодо корпоративних прав охоплюються відносинами щодо участі. Він виділяє дві групи корпоративних відносин – відносини, які складаються щодо реалізації прав, що виникають з участі (корпоративних прав), і відносини, які складаються щодо виникнення, зміни чи припинення самого права участі у товаристві [38, с.18]. Подібну «двоповерхову» конструкцію пропонує також С. В. Несинова, яка замість терміну «право на участь» використовує термін «суб'єктивне корпоративне право» – право особи, поєднуючи зусилля та капітал, бути учасником корпорації (юридичної особи). При цьому усі інші суб'єктивні права учасника визнаються дослідницею похідними і розкриваються через поняття змісту корпоративного права [52, с.173], яке постає як певний первинний щодо окремих корпоративних прав елемент, по суті – як те саме переіменоване «право участі».

В. М. Кравчук прямо зауважує, що корпоративні права становлять об'єкт, а не зміст корпоративних правовідносин, тому суб'єктний склад цих відносин не є, на його думку, визначальним [38, с.19]. Отже, загальним об'єктом корпоративних правовідносин виявляється участь у товаристві – правовий зв'язок між товариством та його учасником, який полягає у взаємних правах та обов'язках з приводу задоволення учасниками своїх законних інтересів внаслідок діяльності товариства [38, с.402]. Водночас В. М. Кравчук зазначає, що корпоративні права та обов'язки складають зміст корпоративних правовідносин [38, с.404]. Таку позицію не можна визнати послідовною.

У теорії права об'єкти правовідносин традиційно розуміють як явища матеріального і духовного світу, узагальнено кажучи – різноманітні матеріальні і нематеріальні блага, здатні задовольнити потреби, тобто інтерес управненої особи, а саме – речі, особисті немайнові блага, продукти духовної творчості, результати дій, або подекуди – саму певну діяльність, якщо її неможливо відділити від результатів дій (С. С. Алексєєв [70, с.156-158, 161-162]); як реальні блага, на використання чи охорону яких спрямовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки, пов'язані з інтересом управненої сторони (В. І. Леушин [71, с.349-350]); як те, з приводу чого суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні права та юридичні обов'язки: матеріальні та нематеріальні блага, продукти інтелектуальної творчості, дії (поведінка) учасників правовідносин та їх результати (О. Ф. Скакун [76, с.571, 599]). При цьому склад правовідношення традиційно розуміється теоретиками права як сукупність певних елементів, до числа яких, серед іншого, входять юридичний зміст правовідношення (права та обов'язки суб'єктів правовідношення) та об'єкт правовідношення, який з очевидністю не співпадає з його юридичним змістом – правами та обов'язками суб'єктів [70, с.99-100; 71, с.350; 76, с.571; 184, с.184-186, 189-190].

Логічно припустити, що у структурі власне корпоративного правовідношення корпоративні права є складовою його змісту разом з відповідними обов'язками, а не об'єктом, так само, як права покупця нерухомості є не об'єктом, а елементом змісту відносин купівлі-продажу нерухомості: права покупця неру-

хомості можуть виступати об'єктом, наприклад, у відносинах цесії, які є сутнісно відмінними від відносин купівлі-продажу нерухомості [198, с.137]. В. М. Кравчук вважає, що корпоративні права є оборотоздатними як такі і можуть «розпорошуватися», відчужуватися окремо [38, с.58]. Утім, відчужуються не самі корпоративні права, що становлять, доречі, неподільну сукупність, а їх оборотоздатний символ – корпоративний пай (частка), за яким вони слідуєть: у будь-якому разі правовідносини, які складаються щодо обороту корпоративних паїв (часток), є відмінними від корпоративних відносин і вочевидь перебувають поза їх межами (див. підрозділ 2.1 роботи). Запропонована В. М. Кравчуком «двоповерхова» конструкція корпоративних правовідносин зосереджена на категоріях «права участі» та «участі». При цьому категорія «участі», як це було вказано вище, постає, на думку цього автора як об'єкт правовідносин, і, у свою чергу, складається з корпоративних прав та обов'язків з приводу задоволення учасниками своїх законних інтересів внаслідок діяльності товариства.

Проте, як зазначалося вище, категорія «права на участь» є суто зайвою для усвідомлення і якісного регулювання корпоративних відносин. Отже, можна говорити про участь у КГО як стан речей (відносин), але не про право на участь, як певне домагання. Таким чином участь у КГО – це не об'єкт, а сама сукупність корпоративних правовідносин між учасником та КГО [198, с.137].

Участі у КГО як специфічному виду правовідносин властиві такі ознаки:

1) участь у КГО виникає внаслідок передачі корпоративного вкладу КГО, або придбання корпоративного паю (частки) у попереднього власника, причому статус учасника КГО є відмінним від статусу власника корпоративного паю (детально про це йдеться у підрозділі 2.1. роботи);

2) корпоративні права, які виникають у осіб у зв'язку з набуттям правового статусу учасника КГО є, як зазначалося вище, ексклюзивними, та вирішально значущими для КГО у тому сенсі, що саме вони дозволяють здійснювати на КГО безпосередній і системний вплив, значною мірою визначати її долю та буття;

3) наслідком комплексного характеру взаємних прав та обов'язків учасника та КГО є комплексний характер корпоративних правовідносин між ними.

Можна бачити, що участь у КГО як комплекс правовідносин між учасником та КГО має усі ознаки правового зв'язку (детально про категорію правового зв'язку див. підрозділ 1.1 роботи). Отже, участь у КГО – це комплекс правовідносин між учасником та КГО, що має ознаки правового зв'язку [86, с.62]. Визначальною складовою цих правовідносин є корпоративні права учасника як елемент *змісту* правовідносин, а не їх *об'єкт*, і саме специфіка корпоративних прав надає правовідносинам між учасником і КГО ознаки правового зв'язку [198, с.137]. Виходячи з категорії правового зв'язку, Ю. Ю. Симонян визначає корпоративні правовідносини як індивідуалізований суспільно-правовий зв'язок між засновниками та учасниками юридичної особи і самою юридичною особою [203, с.8], а О. В. Щербина – як індивідуалізований суспільний правовий зв'язок між особами, що є результатом впливу норм корпоративного права на фактичне суспільне відношення [146, с.4]. Проте з цього визначення незрозуміло, у чому власне полягає сутність корпоративних правовідносин – це визначення є бланкетним і відсилає, по суті, до поняття корпоративного права в об'єктивному сенсі як сукупності правових норм, що призводить до кола у визначенні (корпоративні правовідносини – це відносини, врегульовані корпоративним правом, а корпоративне право – це система норм, які регулюють корпоративні правовідносини). Крім того, корпоративне право в об'єктивному сенсі регулює не лише відносини участі, яким притаманні ознаки корпоративно-правового зв'язку, до того ж і сама участь, як корпоративно-правовий зв'язок, це найважливіший, але не єдиний з можливих «модулів» корпоративних правовідносин – можливі також відносини «перед-участі» (засновницькі корпоративні правовідносини щодо створення КГО та квазізасновницькі корпоративні правовідносини щодо вступу особи до вже існуючої КГО через внесення до корпоративного капіталу корпоративного вкладу з набуттям корпоративного паю (частки), що формується) та корпоративні правовідносини, у яких реалізуються зобов'язальні права вимоги учасників, похідні від їх майнових корпоративних прав, у тому числі залишкові корпоративні правовідносини «пост-участі». Відносини «перед-участі» та «пост-участі» постають як етап становлення

чи деградації корпоративних правовідносин і ще (або вже) не мають якості правового зв'язку і, відповідно, не є участю у КГО [198, с.137].

Щодо об'єкту власне корпоративних правовідносин слід зазначити наступне. На думку Г. Л. Знаменського об'єкти *господарських* правовідносин – це засоби здійснення господарського інтересу – речі, гроші та ЦП, дії зобов'язаних суб'єктів, власне діяльність господарюючого суб'єкту, нематеріальні блага, які використовуються при здійсненні господарської діяльності (фірмове найменування, товарний знак та ін.) [16, с.72]. Під об'єктом *корпоративних* правовідносин розуміють діяльність, певну поведінку зобов'язаних осіб (О. Б. Сердюк [204, с.51]), діяльність суб'єктів, спрямовану на отримання матеріальних благ (І. С. Шиткіна [6, с.25]), поведінку у зв'язку з управлінням капіталами та майновими комплексами компаній (В. А. Васильєва [26, с.12]) або навіть ширше – не певну дію чи сукупність дій організації, а діяльність організації та результат такої діяльності (П. В. Степанов [205, с.9, 64-80]). Найбільш слушною видається думка останнього автора, яка перебуває у контексті тези Г. Л. Знаменського, згідно з якою об'єктом правовідносин може бути, серед іншого, діяльність як така: будь-яка КГО є, по суті, триваючим підприємницьким проектом, спрямованим на отримання прибутку, тобто суб'єктом і певною організаційно-правовою формою здійснення господарської діяльності. Отже, узагальненим об'єктом будь-яких корпоративних правовідносин, зокрема, між учасниками КГО або між учасником та КГО є певні аспекти здійснення цієї діяльності та її результати. Крім того корпоративні правовідносини опосередковують не саму лише діяльність КГО, але також її створення та припинення [198, с.138].

С. С. Кравченко відзначив, що кожне елементарне корпоративне право реалізується за своїм механізмом [89, с.39]. Отже, щодо реалізації кожного виду корпоративних прав складаються спеціальні правовідносини, які є частиною загальних корпоративних правовідносин. Із цим зауваженням можна погодитися у тому сенсі, що корпоративні правовідносини між конкретною КГО та учасником, як суб'єктом корпоративних прав, або між учасниками КГО постають як сума відносин з реалізації окремих, наявних у відповідного учасника корпоративних прав

або зобов'язальних прав вимоги, похідних від майнових корпоративних прав, що дозволяє вести мову про певний узагальнений, акумульований об'єкт правовідносин. Отже, неможливо погодитися з точкою зору В. М. Кравчука про те, що існує об'єкт певних «загальних корпоративних правовідносин» – участь у товаристві, тоді як об'єктом спеціальних корпоративних правовідносин є дії з реалізації окремих корпоративних прав [38, с.51]: такий «загальний» об'єкт, якщо він не є сумою «спеціальних» об'єктів, виявляється змістовно пустим. Узагальнений об'єкт корпоративних правовідносин можна охарактеризувати як створення, діяльність, припинення КГО та результати її діяльності – він охоплює об'єкти окремих корпоративних правовідношень, що виникають при здійсненні окремих корпоративних прав, засновницького, квазізасновницького права та зобов'язальних прав вимоги корпоративного походження [198, с.138] (див. підрозділ 4.1 роботи).

Серед визначень корпоративних правовідносин, похідних від категорії корпоративних прав, слід відмітити також визначення, запропоновані В. А. Васильєвою та І. В. Лукач. В. А. Васильєва під корпоративними відносинами розуміє майнові та особисті немайнові відносини, що виникають між учасником юридичної особи та юридичною особою, а також між учасниками (засновниками) щодо реалізації корпоративних прав [26, с.18]. І. В. Лукач визначає корпоративні правовідносини як врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають виключно між суб'єктами корпоративних правовідносин у процесі здійснення корпоративних прав та корпоративного управління [4, с.119]. Варто погодитися з точкою зору про те, що корпоративні правовідносини – це правовідносини, у яких здійснюються корпоративні права. Отже, саме наявність у структурі правовідносин корпоративних прав (або, як це буде показано нижче, суб'єктивних прав, які передують корпоративним чи походять від них) дозволяє кваліфікувати правовідносини як корпоративні.

Це дозволяє: по-перше – визначити коло юридичних осіб, у яких виникають корпоративні правовідносини, виділивши ті організаційно-правові форми, права учасників яких визнаються корпоративними; по-друге – визначити коло учасників корпоративних відносин участі, оскільки обов'язковим учасником таких відносин

виявляється суб'єкт посвідчених корпоративним паєм (часткою) корпоративних прав – учасник (член, акціонер, вкладник). Водночас, у модусах корпоративних правовідносин, відмінних від участі, управленою щодо КГО стороною може виявитися особа, яка не є учасником (див. нижче).

Слід також розглянути правову природу відносин щодо внесення засновником корпоративного вкладу до корпоративного капіталу.

Право засновника (квазізасновника) КГО на внесення корпоративного вкладу та набуття корпоративного паю (частки), що формується (засновницьке, або квазізасновницьке право) не є корпоративним, воно не засвідчується транзитивним знаком – корпоративним паєм (часткою) і не є частиною неподільної сукупності корпоративних прав: воно передує виникненню корпоративних прав у часі, так само як і відносинам участі, саме його реалізація обумовлює виникнення корпоративних прав, корпоративних паїв (часток) і відносин участі. Отже, постає питання, чи є корпоративними правовідносини щодо внесення корпоративного вкладу до корпоративного капіталу, або ж, інакше кажучи – чи є корпоративними засновницькі відносини? Дослідники надають різні відповіді на це запитання: якщо В. М. Кравчук та Д. В. Ломакін [38, с.38; 115, с.237-244] відносять засновників до суб'єктів корпоративних відносин, то на думку А. В. Сороченко та О. М. Вінник відносини між засновниками до державної реєстрації товариства не можуть вважатися корпоративними, зокрема, через те, що корпорації, як суб'єкта права у процесі здійснення зазначених відносин, ще не існує [206, с.33; 207, с.49]. Отже, ці відносини слід розуміти як «партнерські» [207, с.37] або «союзні» [206, с.35-36], вони є предтечею корпоративних, і, зазвичай, однією з підстав їх виникнення [206, с.35-36; 207, с.49], а про існування корпоративних відносин між учасником і товариством можна говорити лише за наявності запису про створення товариства у ЄДР та принаймні часткового внесення засновниками вкладу до статутного капіталу [206, с.33]. Проте терміном «партнерські відносини» можна позначати лише відносини між засновниками, відповідно, він не охоплює ситуації, коли КГО створюється однією особою (у єдиного засновника відсутній партнер) і не може застосовуватися до відносин між засновниками і КГО протягом періоду

часу після його створення і до внесення корпоративних вкладів (КГО некоректно іменувати партнером засновників).

Доцільним видається поділ засновницьких відносин на дві категорії:

- засновницькі *партнерські* відносини між засновниками, якщо їх декілька, з приводу створення КГО, зміст яких визначається домовленістю між ними. Головним елементом домовленості є взаємне зобов'язання створити КГО, внести погоджені корпоративні вклади, права вимагати виконання зобов'язання іншими засновниками, і, можливо відповідальність за порушення цього зобов'язання. Ці відносини виникають лише за укладення договору про створення КГО, отже, неможливі, якщо КГО створюється єдиним засновником;

- засновницькі *корпоративні* відносини між кожним засновником і вже створеним КГО, які, утім, ще не набули характеру правового зв'язку та не є участю у КГО [208, с.96]. Зміст засновницьких корпоративних відносин між КГО і його засновником складають право засновника внести корпоративний вклад і набути корпоративний пай (частку), що формується (засновницьке право), та зобов'язання КГО прийняти цей корпоративний вклад і сформувати відповідний корпоративний пай (частку).

При реалізації засновницького права особа перебуває у правовому полі корпоративного права, відносини між засновником і КГО мають очевидну корпоративну специфіку, врешті решт це – відносини, що складаються з приводу створення КГО, отже, засновницькі відносини, що виникають з приводу реалізації засновницького права слід вважати модусом корпоративних відносин, поряд з відносинами участі у КГО [208, с.97]. Так само модусом корпоративних правовідносин слід вважати квазізасновницькі правовідносини, що виникають між квазізасновником і КГО з приводу реалізації квазізасновницького права при внесенні додаткових корпоративних вкладів, збільшенні корпоративного капіталу і формуванні корпоративних паїв (часток), оскільки зміст цих правовідносин є аналогічним змісту засновницьких відносин [208, с.97-98]. Засновницькі та квазізасновницькі відносини у яких реалізується засновницьке чи квазізасновницьке право – це корпоративні відносини у стадії їх становлення, корпоративні відносини, що передують

участі, тобто корпоративні відносини перед-участі. Реалізація засновницького чи квазізасновницького права, з одного боку, формує майно КГО, з іншого – обумовлює виникнення корпоративного паю (частки) і корпоративних прав особи, яка набуває статусу учасника, отже, безпосередньо впливає на КГО, а опосередковано – на інших засновників та/або учасників КГО. Нереалізація цього права спричиняє певні негативні наслідки як економічного, так і юридичного характеру: КГО не отримує майно, необхідне для провадження діяльності, засновник (квазізасновник) не отримує корпоративний пай (частку), що виявиться несформованим.

При цьому квазізасновницькі відносини є корпоративними незалежно від того, чи є інвестор сторонньою особою, або учасником КГО. З одного боку, внесення ним додаткового корпоративного вкладу у будь-якому випадку збільшує майнову масу КГО, з іншого боку не має значення – чи є відповідна особа власником інших корпоративних паїв (часток), і, відповідно, учасником КГО: учасника КГО, за рахунок вкладу якого збільшується корпоративний капітал КГО слід розглядати як квазізасновника, або інвестора (якщо, звісно, не йдеться про реалізацію переважного права учасника на придбання корпоративних паїв при їх формуванні, яке, безперечно, є корпоративним). Водночас відносини щодо відчуження корпоративного паю (частки), за винятком можливого аспекту здійснення переважних корпоративних прав учасників на придбання корпоративних паїв (часток) при їх відчуженні, не є корпоративними, оскільки опосередковують лише зміну суб'єктів корпоративних прав через обіг корпоративних паїв (часток), а не здійснення самих корпоративних прав. Також невиконання зобов'язань за договорами щодо відчуження корпоративних паїв (часток) ані економічно, ані юридично не стосується КГО та учасників, які не є стороною відповідного договору.

У цій роботі відстоюється розуміння майнових корпоративних прав як умовних прав, які є прообразами похідних від них зобов'язальних прав вимоги, адресованих КГО, а подекуди – іншому учаснику (див. детально підрозділ 4.1 роботи). Це можуть бути зобов'язальні права вимоги щодо сплати КГО на користь учасника дивідендів, вартості майнової корпоративної квоти, передачі учасникові корпоративного паю (частки), яка формується або відчужується. Корпоративна специ-

фіка відносин, які виникають при реалізації цих зобов'язальних прав вимоги є настільки істотною, що їх також можна розглядати як особливий модус корпоративних правовідносин, як корпоративні правовідносини, у яких реалізуються зобов'язальні права вимоги учасників корпоративного походження. Важливим сегментом цих правовідносин є залишкові корпоративні правовідносини, або відносини «пост-участі», що складаються між КГО та учасником, який вийшов з нього, щодо виплати йому майнової корпоративної квоти: припинення участі у КГО не в усіх випадках означає повне припинення правовідносин між КГО та його колишнім учасником – у деяких випадках ці правовідносини спрощуються, деградують, втрачають якість правового зв'язку але все тривають ще певний час *post factum* через існування зобов'язальних прав вимоги учасника щодо виплати йому майнової корпоративної квоти [208, с.99]. Відносини з приводу реалізації зобов'язального права вимоги щодо отримання колишнім учасником майнової корпоративної квоти, похідного від відповідного майнового корпоративного права можна охарактеризувати як залишкові корпоративні відносини.

Додаткові доводи на користь включення засновницьких, квазізасновницьких правовідносин та правовідносин, у яких реалізуються зобов'язальні права вимоги, похідні від корпоративних прав, у тому числі залишкових відносин пост-участі до складу корпоративних правовідносин, можна побачити, якщо спробувати усвідомити участь у КГО у категоріях інвестування.

У контексті поділу форм інвестування на безпосереднє, договірне та корпоративне [209, с.17], яке у свою чергу, передбачає або передачу певних цінностей КГО з набуттям корпоративних паїв (часток) (прямі, креативні чи утворювальні інвестиції), або наступне придбання сформованих корпоративних паїв (часток) у їх власників (набувальні чи аквізаційні інвестиції, можливо – портфельні) [209, с.188], участь у КГО виявляється етапом інвестування, як інвестиційної операції. Учасі передуює внесення інвестиції (корпоративного вкладу), іншими етапами інвестиційної операції є отримання майнового ефекту від інвестування (дивідендів), а у певний момент також вихід з інвестування – дивестиція. Усі стадії корпоративного інвестування мають єдину інвестиційну мету, об'єднані єдиною

логією і мають розглядатися як такі, що належать до єдиної сукупності правовідносин – корпоративних, за винятком відносин, що складаються у зв'язку з відступленням корпоративних паїв (часток) у тій частині, яка не охоплюється переважним правом учасника на їх придбання.

Отже, можна виділити такі етапи становлення корпоративних відносин: корпоративні засновницькі правовідносини, у яких реалізуються права засновників (засновницькі права) у період між створенням КГО та внесенням корпоративних вкладів; корпоративні квазізасновницькі правовідносини, у яких реалізуються права квазізасновників (квазізасновницькі права) при збільшенні корпоративного капіталу шляхом внесення додаткових корпоративних вкладів; корпоративні правовідносини участі, що мають якість правового зв'язку між учасником та КГО, у яких реалізуються корпоративні права учасників та виконуються їх корпоративні обов'язки протягом часу діяльності та у процедурі припинення КГО; корпоративні правовідносини, у яких реалізуються зобов'язальні права вимоги учасників, похідні від їх майнових корпоративних прав, у тому числі залишкові корпоративні правовідносини пост-участі, у яких реалізуються похідні від майнових корпоративних прав зобов'язальні права вимоги колишніх учасників після припинення їх участі у КГО [208, с.99]. Таким чином, корпоративні правовідносини слід розуміти як правовідносини, у яких здійснюються: засновницьке (квазізасновницьке) право; корпоративні права; зобов'язальні права вимоги корпоративного походження та виконуються корпоративні обов'язки [198, с.139].

Виходячи з цього, можна розв'язати проблему визначення кола учасників корпоративних правовідносин. В. М. Кравчук вважає їх суб'єктами товариство і учасників, а також «третіх» осіб, які не є учасниками товариства, але вступають у правовідносини з приводу участі в товаристві, наприклад – між відчужувачем частки (учасником) і її набувачем – третьою особою; учасником та іншим з подружжя; учасником і заставодержателями частки; учасниками (чи товариством) і спадкоємцями іншого учасника; відносини щодо вступу до товариства; відносини між АТ і особою, яка підписалася на акції додаткової емісії (в період до виникнення права власності на акції) [38, с.20]. Подібним чином І. Б. Саракун вважає

учасниками корпоративних відносин ГТ, його учасників та інших суб'єктів права, у яких виникають, змінюються та припиняються відносини щодо корпоративних прав [201, с.9]. Н. С. Глусь [2, с.5], В. Н. Петрина [210, с.107], В. А. Васильєва [26, с.18], А. А. Кириллових [195, с.21], М. К. Сулейменов [211] обмежують коло суб'єктів корпоративних правовідносин КГО та її учасниками, О. Р. Кібенко [92, с.33-36], Р. Б. Прилуцький [197, с.8], В.П.Мозолін [212, с.32], Н. С. Каржавіна [213, с.13], В. В. Долинська [214, с.90], додають органи КГО, С. Н. Кукушкін – його посадових осіб та «потенційних учасників» [215, с.14-15], О. В. Гарагонич – також носіїв публічних інтересів [15, с.23], і, нарешті, О. М. Вінник до усіх зазначених вище осіб долучає кредиторів, споживачів, найманих працівників, облігаціонерів [196, с.14].

Розуміння корпоративних правовідносин як правовідносин, у яких здійснюються корпоративні та інші пов'язані з ними права: засновницькі права, що передують корпоративним, зобов'язальні права вимоги, що походять від майнових корпоративних прав, та виконуються корпоративні обов'язки, зумовлює обмеження кола суб'єктів цих правовідносин суб'єктами зазначених прав та обов'язків – учасниками (акціонерами, членами, вкладниками), засновниками, квазізасновниками, колишніми учасниками – суб'єктами зобов'язальних прав вимоги, сингулярними правонаступниками учасників та колишніх учасників за зобов'язальними правами вимоги, похідними від майнових корпоративних прав і власне КГО. Відповідно, можливі наступні *формати* корпоративних відносин: між суб'єктом корпоративного або іншого пов'язаного з корпоративним права та КГО; між суб'єктом корпоративного права та іншим суб'єктом корпоративних прав, який виступає у даній ситуації як суб'єкт корпоративного обов'язку.

Категорія корпоративних правовідносин є повністю похідною від категорій корпоративних обов'язків, і, найбільшою мірою – корпоративних прав, яка і є змістовним центром ваги у понятійному апараті корпоративного права. У свою чергу, похідними від корпоративних правовідносин виявляються специфічні, відмінні як від власне корпоративних так і від трудових, відносини між КГО та його посадовими особами, а також відмінні від корпоративних внутріорганізаційні (внутрі-

господарські) відносини у КГО (між органами та посадовими особами КГО), які разом з корпоративними складають предмет корпоративного права в об'єктивному сенсі як підгалузі господарського права [198, с.139-140]. Такі внутрігосподарські відносини виявляються відносинами з управління КГО, вони перебувають поза межами корпоративних правовідносин з реалізації учасниками їх корпоративних прав але є суміжними з корпоративними правовідносинами і похідними від них: це управлінські правовідносини у яких задіяні органи КГО, але не задіяні його учасники. Здійснення корпоративних та пов'язаних з ними прав – засновницьких (квazізасновницьких) чи зобов'язальних прав вимоги, похідних від майнових корпоративних прав та виконання корпоративних обов'язків видається надійним критерієм для відмежування корпоративних правовідносин від будь-яких відносин між КГО та його посадовими особами, внутріорганізаційних відносин у КГО та будь-яких суміжних відносин за участю з корпоративною специфікою (адміністративних, сімейних, спадкових, цивільно-правових, господарських, які не є корпоративними та ін.), за участю як лише КГО та її учасників (акціонерів, членів та ін), так і з третіми особами, що пов'язані із створенням, діяльністю та припиненням КГО.

Виходячи з цього критерію можна вдосконалити законодавче визначення корпоративних спорів, тобто спорів, що виникають з корпоративних відносин, ускладнених конфліктом [216, с.94], які, безумовно повинні розглядатися як різновид спорів, що виникають з відносин у сфері господарювання (господарських спорів) [216, с.95] та мають бути підвідомчими господарським судам. З урахуванням вищевказаного п. 3 ч.1 ст.20 чинної редакції ГПК України доцільно викласти у наступній редакції: «справи у спорах, що виникають при здійсненні корпоративних прав, похідних від них зобов'язальних прав, права на внесення корпоративного вкладу і набуття корпоративного паю (частки), що формується та при виконанні корпоративних обов'язків між суб'єктами таких прав та обов'язків, а також між суб'єктами таких прав та обов'язків та відповідною КГО». Такий підхід дозволить відтворити у процесуальному законі відмежування матеріальних корпо-

ративних правовідносин від суміжних з ними відносин, враховуючи їх сутнісні особливості [216, с.97].

Висновки до розділу 1

На основі дослідження наукової літератури, законодавства та судової практики сформульовано наступні основні теоретичні та практичні висновки.

Запропоновано визначення поняття корпоративної господарської організації як системоутворюючої організаційно-правової форми господарювання, що охоплює усі господарські організації, до складу яких не входять інші господарські організації і які можуть (акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, фермерські господарства) або повинні (повні, командитні товариства, виробничі кооперативи) створюватися більше ніж однією особою на засадах внесення (об'єднання) майна (акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю), а також спорідненості (фермерські господарства), або об'єднання підприємницької (повні, командитні товариства) чи трудової (виробничі кооперативи) діяльності таких осіб.

Запропоновано визначення поняття корпоративних прав як неподільного комплексу недоступних для третіх осіб (ексклюзивних) прав особи щодо корпоративної господарської організації та інших суб'єктів корпоративних прав (за наявності), які у сукупності покликані забезпечити реалізацію інвестиційного інтересу особи, дозволяють здійснювати на корпоративну господарську організацію безпосередній і системний вплив, а також отримувати блага, у тому числі матеріальні, від її діяльності.

Запропоновано уніфікацію кола та обсягу правомочностей, які складають корпоративні права учасника корпоративної господарської організації, корпоративні паї (частки) у якій не оформлені як цінні папери з наділенням учасників деталізованими правомочностями, що охоплюватимуть усі немайнові та майнові корпоративні права.

Доповнено класифікацію корпоративних прав з поділом за ознакою характеру на матеріальні права та право процесуального представництва корпоративної господарської організації.

Удосконалено положення щодо співвідношення організаційно-господарських повноважень та корпоративних прав наступним чином: корпоративні права не є організаційно-господарськими повноваженнями, за виключенням немайнового корпоративного права брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією, якщо обсяг правомочностей, які складають це право, дозволяє учаснику здійснювати щодо корпоративної господарської організації вирішальний корпоративний контроль.

Уточнено положення щодо організаційно-установчих повноважень власника, зокрема, щодо припинення зазначених повноважень у момент державної реєстрації корпоративної господарської організації.

Обґрунтовано відсутність у засновника (квазізасновника) обов'язку вносити корпоративний вклад з визначенням засновницького (квазізасновницького) права як відносного права передати корпоративний вклад корпоративній господарській організації і набути корпоративний пай (частку), що формується, якому кореспондує обов'язок корпоративної господарської організації прийняти корпоративний вклад.

Розмежовані поняття «корпоративний обов'язок» учасника корпоративної господарської організації і «обов'язок корпоративної господарської організації у корпоративних правовідносинах».

Аргументовано, що: основу правового статусу учасників корпоративних господарських організацій складають корпоративні права щодо корпоративної господарської організації; корпоративні обов'язки учасника мають фрагментарний та допоміжний характер; управленим суб'єктом щодо учасника, на якого покладено корпоративний обов'язок, є інший учасник корпоративної господарської організації.

Запропоновано визначення поняття корпоративних правовідносин як правовідносин, у яких здійснюються: засновницьке (квазізасновницьке) право; корпо-

ративні права; зобов'язальні права вимоги корпоративного походження та виконуються корпоративні обов'язки.

Основні результати, викладені в даному розділі дослідження, відображено в таких публікаціях: [40; 42; 45; 51; 59-61; 86-87; 139; 149; 151; 158; 167-168; 173; 177-178; 181; 198; 208-209; 216].

РОЗДІЛ 2

КОРПОРАТИВНІ ПАЇ (ЧАСТКИ)

2.1. Поняття і типи корпоративних паїв (часток)

Ст.167 ГК України визначає корпоративні права як права особи, *частка* якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації [13], ГТ визначається у ч.1 ст.113 ЦК України як юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на *частки* між учасниками [27]. Відчуження корпоративних паїв (часток) є фактами повсякденної юридичної практики. Проте категорія корпоративного паю (частки) є проблемною, оскільки законодавство не визначає її правової природи, а між вченими з цього питання точаться дискусії. Як наслідок, корпоративна частка залишається, як зазначає І. В. Жилінкова «не повністю об'єктивованою» [217, с.24].

Історично першими підходами до розуміння природи корпоративного паю (частки) були конкуруючі зобов'язально-правова та речово-правова концепції.

Зокрема, на думку В. Залеського, частка учасника ТОВ у статутному капіталі товариства визначає розмір грошової вимоги, що належить учаснику по відношенню до товариства [218, с.19]. С. В. Томчишен визначає частку учасника як майнове право одержувати у встановлених законом та установчими документами товариства випадках частину вартості майна у статутному капіталі та вартості іншого майна товариства пропорційно розміру належної йому частки [219, с.73], В. П. Камишанський характеризує частку як «пучок суб'єктивних цивільних прав зобов'язально-правового характеру» [220, с.79]. Ця точка зору піддана критиці з боку таких авторів, як К. І. Скловський [221, с.429], Н. Н. Пахомова [102, с.73], А. В. Урюжнікова [222, с.43], В. А. Лапач [101, с.489]. Зокрема, останній обґрунтовано аргументує, що «параметри такого права залишаються невизначеними: заздалегідь невідомі не тільки вартісні, кількісні параметри вимоги, але навіть і момент виникнення вимоги не може бути визначений раніше того, як настануть зазначені в законі юридичні факти (вихід учасника з товариства; пропозиція про

продаж частки одним з учасників з реалізацією переважного, пропорційного частці, права придбання іншими учасниками; розподіл отриманого прибутку пропорційно частці та ін.). Виходить, що до настання таких обставин частка існує в якійсь власній правовій якості, не будучи майновим правом. Але навіть коли і якщо зазначені обставини настають, частка не переростає в майнове право, залишаючись в колишній своїй якості» [101, с.489].

Представниками речово-правової концепції є І. М. Тютрюмов, який вважав права акціонера речовими [99, с.228], В. Александров, на думку якого акціонери є власниками майна товариства [100, с.68] та К. П. Побєдоносцев, який вважав речовим правом саму частку [223, с.497]. Із сучасних дослідників подібне розуміння частки відстоює В. А. Лапач, на думку якого частка – це ідеальна квота у майні організації, що є передумовою виникнення і організаційних і майнових прав учасника щодо товариства [101, с.494-498]. Висловлена автором теза логічно може бути розвинута лише у напрямку розуміння корпоративних прав як прав речової природи. Однак корпоративні права учасника не є речовими правами (див. підрозділ 1.1 роботи), а базові норми корпоративного права передбачають, що учасники КГО, за єдиним винятком, не є власниками його майна. Якщо корпоративний пай (частка) є речовим правом, відмінним від прав учасника щодо КГО, то виникає питання: з якою саме річчю це речове право невід'ємно пов'язане? Єдиною відповіддю може бути майно КГО, що, знов таки, призводить нас до необхідності визнання речової природи корпоративних прав.

Отже, ані зобов'язально-правова, ані речово-правова концепція корпоративного паю (частки) не може бути визнана задовільною.

Серед сучасних правознавців домінують підходи до корпоративного паю (частки), засновані на визнанні його корпоративно-правової природи, при цьому найбільш поширеною серед українських вчених є точка зору на корпоративний пай (частку) як сукупність корпоративних прав.

Зокрема, С. Я. Рабовська повністю усунула категорію «частка» з ужитку і зазначає, що об'єктом права власності учасника є не корпоративний пай (частка), а самі корпоративні права [224, с.4]. О. Пелипенко та Н. Бутрин використовують

категорії «корпоративні права» і «частка у статутному капіталі» як повні синоніми [225, с.94-97; 226, с.38], при цьому Н. Бутрин розглядає сукупність корпоративних прав як єдиний оборотоздатний об'єкт [226, с.37] і зазначає, що у договорах, які опосередковують перехід корпоративних прав, предметом є саме ці права, а не частка чи право на частку [226, с.39].

М. В. Оприско розрізняє корпоративний пай (частку) і корпоративні права, зауважуючи, що оборотоздатним об'єктом договорів є власне корпоративні права, а не частка у статутному капіталі чи акція, які є лише формою закріплення корпоративних прав учасника, отже, відповідні договори повинні іменуватися договорами з відчуження корпоративних прав [227, с.14]. Цю ідею детально сформулював і розвинув С. С. Кравченко, який вважає, що частка учасника в статутному (складеному) капіталі ГТ є виразником його корпоративних прав, тому об'єктами права власності учасників ГТ є корпоративні права [89, с.81], так само дійсним об'єктом, з яким вчиняються правочини мають бути корпоративні права, а не частка [89, с.5]. Також цей автор визначав частку як умовний поділ статутного капіталу із визначенням суто номінальної величини кожного учасника в загальній масі статутного капіталу [228, с.211], зауважуючи, що частка існує і як облікова одиниця, і як окремий об'єкт, з приводу якого можуть вчинятися певні правочини; частка належить учаснику на правах власності, хоча це і не є логічним – частка не повинна вважатися об'єктом права власності, що відчужується [228, с.212].

Суперечливим є розуміння співвідношення корпоративних прав та корпоративного паю (частки) у роботах І. В. Спасибо-Фатєєвої та С. Шимон, які вважають, що предметом правочинів купівлі-продажу, дарування, міни є не корпоративні права, а акція, частка у статутному капіталі [37, с.37; 229, с.368], проте водночас стверджують, що корпоративні права відчужуються, спадкуються та переходять у порядку правонаступництва [37, с.37; 95, с.28]. І. В. Спасибо-Фатєєва виділяє у реалізації корпоративних прав внутрішні (корпоративні) відносини, у яких ці права містять майновий і немайновий елементи, тобто мають подвійну природу і зовнішні відносини, у яких ця подвійність втрачається і корпоративні права стають єдиним цілим – об'єктом прав: саме це обумовлює сприйняття корпоративних

прав як майнових – у якості об'єкта правовідносин корпоративні права стають майновими правами у розумінні ст.177 ЦК України [95, с.29]. С. Шимон розуміє частку як майнові права участі у товаристві (частка є оборотоздатною лише тому, що відображує майнову складову корпоративних прав), як власне майнові корпоративні права, які є відчужуваними, тоді як друга складова корпоративних прав – немайнові, або, як їх називає С. Шимон «персональні немайнові», не має самостійного значення, ці права слідує за правом майнової участі, поділяють їх юридичну долю і не можуть бути самостійними об'єктами цивільних правовідносин [37, с.38-39]. Таким чином вказані дослідники зазначають, що корпоративні, або майнові корпоративні права є об'єктом прав, і, водночас що об'єктом прав є не корпоративні права, а частка. Зокрема, С. Шимон прямо заявляє про тотожність корпоративних прав і частки і водночас про їх відмінність: «об'єктом правовідносин є не корпоративні права, а частка, яка є сукупністю корпоративних прав» [37, с.39]. Серед російських вчених, які поділяють подібні погляди, слід відзначити Е. Тимохіну, яка розуміє частку як сукупність саме майнових прав [230, с.35].

До попередньої групи примикають також дослідники, які розуміють частку трохи інакше – як певне «узагальнююче» право, що складається, у свою чергу, із сукупності корпоративних прав. В. А. Васильєва повністю відмовилася від вживання терміну «частка» і розглядає «корпоративне право» як єдиний, неподільний і водночас сукупний, такий, що складається із низки немайнових та майнових суб'єктивних прав, оборотоздатний об'єкт цивільних прав (у т.ч. і права власності) [231, с.129; 232, с.110; 26, с.165]. Д. В. Федотов пропонує відносити частку, яку він розуміє як майнове право, до корпоративних прав [233, с.19-20]. Р. С. Фатхутдінов визначає частку як суб'єктивне право на участь у діяльності товариства, що складається, у свою чергу, з низки правомочностей учасника, основою з яких є участь в управлінні справами товариства [234, с.10]. Отже, у всіх зазначених вище авторів корпоративний пай (частка), як правова категорія, не має окремого змістовного навантаження і сприймається ними як синонім термінів «сукупність корпоративних прав», «корпоративне право» чи «право на участь у товаристві», які, у свою чергу, також розглядаються як сукупність корпоративних

прав. Слід також відзначити, що сукупність корпоративних прав розглядається цими дослідниками як неподільна.

До точки зору на частку, як на сукупність корпоративних прав чи узагальнююче право, можна висловити наступні зауваження.

По-перше, якщо частка – це лише синонім корпоративних прав, що не має власної сутності, то чи можна замінити у нормах чинного законодавства, термін «частка» на словосполучення «корпоративні права»? Зокрема, у такому разі ч. 2 ст. 127 ЦК України буде передбачати, що у разі передання *корпоративних прав* (їх частини) новому учасникові до нього переходять повністю чи у відповідній частині права, що належали учасникові, який передав *корпоративні права* (їх частину). Ч. 1 ст. 167 ГК України встановлюватиме, що корпоративні права – це права особи, *корпоративні права* якої визначаються у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією (та інші, згідно визначення, правомочності). В оригінальних формулюваннях наведених вище норм права замість виділеного курсивом словосполучення «*корпоративні права*» вживається термін «*частка*». Можна бачити, що ці норми повністю втрачають сенс, натомість у визначенні корпоративних прав виникає класичний *circulus in definiendo*. Це доводить існування корпоративного паю (частки) як самостійної категорії, відмінної від корпоративних прав, що має власну сутність [235, с.90].

По-друге, як зазначалося вище, корпоративні права щодо КГО та права учасника щодо унітарного підприємства мають єдину природу (див. підрозділ 1.3. роботи), що, у свою чергу, вимагає визнання єдності їх правового режиму. Однак, якщо права держави як учасника щодо ТОВ і щодо казенного підприємства мають єдину природу, чому права держави щодо казенного підприємства не можуть бути передані третій особі? Передача прав щодо державного підприємства суперечить основам концепції державного підприємства: зміні власника державного підприємства передують його реорганізація в АТ (при приватизації), або у комунальне підприємство (при передачі у комунальну власність). При цьому державне підприємство припиняється. Отже, визнання єдиної природи прав учасника ТОВ і прав за-

сновника державного підприємства, разом з констатацією наочної відмінності між ГТ (і ширше – усіма КГО) і державним підприємством (і ширше – усіма унітарними підприємствами), яка полягає у наявності корпоративних паїв (часток) у першому і їх відсутності у другому, є доводом на користь того, що відчужуються не права як такі, а корпоративний пай (частка), який є суто функціональним інструментом, покликаним забезпечити корпоративний характер господарської організації через множинність учасників та можливість їх заміни [235, с.90].

По-третє, аналіз судової практики свідчить про те, що вимоги «визнати право власності на частку у статутному капіталі» є на порядок більш популярними серед позивачів, ніж вимоги «визнати корпоративні права». Це також підтверджує власне буття корпоративного паю (частки) як феномену правової реальності, відмінного від корпоративних прав.

Слід відзначити також групу правознавців, що розуміють корпоративний пай (частку) як майнове право, яке, утім, не зводиться до сукупності корпоративних прав, є відмінним від них. Так, С. А. Бобков визначає частку у статутному капіталі як майнове право, що має кількісний вираз у вигляді номінальної вартості, а також часткового співвідношення (у вигляді проценту чи дробі) відносно розміру статутного капіталу; володіння нею наділяє суб'єкта статусом учасника товариства, і, як наслідок, комплексом прав (як майнового, так і немайнового характеру) і обов'язків щодо товариства та інших учасників [236, с.66]. Подібним чином В. М. Кравчук вважає частку майновим правом, формою фіксації майнової участі у ГТ, яка засвідчує майнову участь у ГТ і є об'єктом цивільних правовідносин, за допомогою якого забезпечується оборотоздатність майнових корпоративних прав [96, с.7, 10-11]. Отже, корпоративний пай (частка) виявляється об'єктом прав (зокрема, об'єктом права власності), є формою фіксації інших прав (корпоративних) і сам визнається окремим майновим правом. З цього приводу слід зауважити, що С. С. Алексєєв, висловлюючи загальновизнану позицію, визначає суб'єктивне право як забезпечену юридичними обов'язками інших осіб міру дозволеної поведінки, що належить управненій особі в цілях задоволення її інтересів [70, с.114] і підкреслює, що складовими суб'єктивного права є правомочності управненої осо-

би – на власні позитивні дії, на дії інших осіб, на притязання до інших осіб [70, с.118]. Інтерес учасника щодо належності йому корпоративного паю (частки) забезпечується через право власності на такий пай (частку). Інтереси учасника щодо самого КГО реалізуються через окремі правомочності корпоративних прав, тоді як майнове право, яким начебто є корпоративний пай (частка), є змістовно пустим: його зміст залишається нез'ясованим, і, видається, не може бути з'ясований. Отже, з розумінням корпоративного паю (частки) як майнового права, відмінного від сукупності корпоративних прав, також не можна погодитися.

Необхідно також зазначити, що В. М. Кравчук стверджує, що об'єктом правовідносин, у тому числі правочинів може бути не лише частка, але також і окремі (елементарні) майнові корпоративні права (право на дивіденд, право голосу, право на одержання дійсної вартості частки тощо), і навіть більше – немайнові права, зокрема, право голосу, тому слід визнати їх оборотоздатність як окремих об'єктів прав [96, с.11]. Ідею щодо закріплення подільності корпоративних прав на законодавчому рівні підтримує також В. Бірюков [97, с.26], при цьому В. М. Кравчук поєднує визнання оборотоздатності окремих корпоративних прав з концепцією частки як окремого оборотоздатного об'єкту – майнового права, відмінного від корпоративних прав. Утім, якщо окремі майнові корпоративні права визнаються оборотоздатними, то і їх сукупність (повна чи неповна) також є оборотоздатною. Отже, категорія корпоративного паю (частки) зберігає сенс лише для облікових цілей, натомість концепція корпоративного паю (частки) як окремого оборотоздатного об'єкту прав виявляється зайвою.

Нарешті, існує група дослідників, які вважають корпоративний пай (частку) складним комплексом прав та обов'язків учасника. Ці вчені відштовхуються від тези, яку ще у 1912 р. висловив В. В. Розенберг, який зазначав, що пай у товаристві – це сукупність прав і обов'язків кожного товариша щодо товариства, відома як правовий комплекс [237, с.155]. С. Шевченко [238, с.18] та Д. В. Ломакін [239, с.55] так само іменують частку комплексом майнових і немайнових прав і обов'язків учасника товариства щодо інших учасників та самого товариства, Л. А. Новоселова – сукупністю майнових (корпоративних та пов'язаних з ними)

прав та обов'язків учасника товариства, обсяг яких визначається залежно від розміру вкладу учасника [240, с.207]. Ці погляди розділяє також С. Д. Могілевський [111, с.43]. Зазначені автори полемізують з прихильниками розуміння корпоративного паю (частки) як права або сукупності прав, зазначаючи, що учасник має щодо товариства не лише права, але й обов'язки: зокрема, вносити вклади, не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію. Отже, частка не є правом або сукупністю прав [240, с.206]. Серед цієї групи авторів слід відзначити також А. В. Ремизову, яка визначає частку як непоіменованій у цивільному законодавстві вид майна, що є єдиним та неподільним комплексом корпоративних прав, які мають абсолютно-відносний характер, і корпоративних обов'язків учасника щодо товариства, і при цьому зауважує, що спадкуються саме корпоративні права, а не частка [241, с.3]. Погоджуючись з А. В. Ремизовою у тому, що корпоративний пай (частка) – це особливий, концептуально недовизначений та законодавчо недоврегульований вид майна, слід відзначити внутрішню суперечливість її підходу, за якого, водночас визначається, що оборотоздатною є не сама частка, а корпоративні права, які є її складовими.

Оцінюючи погляди цієї групи дослідників у цілому, слід підкреслити, що річ не в тім, що корпоративний пай (частка) – це не лише права, але також і обов'язки, а в тім, що неможливість розуміти корпоративний пай (частка) як право чи сукупність прав (що детально обґрунтовувалося вище), виключає розуміння корпоративного паю (частки) як прав та обов'язків. Крім того, деконструкція та повне переосмислення концепту корпоративних обов'язків, визнання їх фрагментарного та суто забезпечувального характеру як окремих обов'язків несистемного характеру (див. підрозділ 1.3. роботи) усуває підґрунтя розуміння корпоративного паю (частки) як сукупності прав та обов'язків.

Щодо співвідношення акцій і часток у статутному капіталі видається, що слід відштовхуватися від досить поширеного уявлення про принципову їх подібність, висловленого, зокрема, В. І. Добровольським [242, с.16], В. В. Долинською [214, с.574], А. М. Захарченко [243, с.57-58], В. М. Кравчуком [38, с.28], Д. В. Ломакіним [115, с.153], А. В. Майфатом [244, с.30], на думку яких акція є

видом, окремим випадком частки, їх правова природа є аналогічною, з тією лише різницею, що за акцією визнано статус ЦП, що і обумовлює відмінності у їх правовому режимі. А. Л. Салатко зазначає, що законодавство Російської Імперії, усвідомлюючи різницю між акцією та паєм, визнавало їх абсолютно однаковими за своєю юридичною природою і не робило між ними жодної відмінності. Пай, таким чином, виконував ті самі функції, що і акція. У першій кодифікації радянського права 1922 р., акції, що не випускалися у вигляді документа іменувалися «паями», а товариства, що створювалися за принципом АТ, але не випускали акцій, звалися «пайовими товариствами». Відповідно, терміни «акціонерне» та «пайове» товариство, «акція» і «пай» у ЦК УРСР 1922 р. та в усьому законодавстві про АТ визнавалися рівноправними [245, с.47-48]. Закон Сполученого Королівства «Про компанії» скасував різницю між акцією (*stock*) і часткою або паєм (*share*), які відтепер позначаються єдиним терміном – *share* [11], як наслідок, інституціональна різниця між цими поняттями зникла [246]. Компанія може виконати низку вимог і вивести свої *shares* на біржу: у такому випадку *share* відповідатиме розумінню акції в Україні. В Україні на відміну від корпоративного паю (частки), акція є законодавчо визначеною категорією і значно більш детально врегульованим інститутом.

Ч. 1 ст. 6 ЗУ «Про ЦП та ФР» визначає акцію як іменний ЦП, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються АТ, включаючи право на отримання частини прибутку АТ у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна АТ у разі його ліквідації, право на управління АТ, а також немайнові права, передбачені ЦК України та законом, що регулює питання створення, діяльності та припинення АТ [189]. ЦП можуть існувати у документарній або бездокументарній формі, акція існує виключно у бездокументарній формі (ч. 4 ст. 3, ч. 3 ст. 6 ЗУ «Про ЦП та ФР») [189]. Фактично бездокументарні ЦП є результатом еволюції та ускладнення інституту ЦП, при цьому проблемний характер правової природи бездокументарних ЦП як таких накладається на специфічні проблеми розуміння природи акції. Порівняння легальних визначень ЦП, документарного ЦП і бездокументарного ЦП (ч.1, ч.3 ст.3 ЗУ «Про ЦП та

ФР») [189] свідчить про те, що визначення ЦП як такого та документарного ЦП перебувають в одному контексті (це документ певної форми з певними реквізитами), тоді як визначення бездокументарного ЦП вочевидь є радикально відмінним (це обліковий запис на рахунку).

Законодавець у легальних визначеннях ЦП, документарного ЦП та бездокументарного ЦП не є послідовним: він розуміє ЦП як документ, документарний ЦП – як паперовий або електронний документ, а бездокументарний ЦП – лише як обліковий запис, тобто виводить бездокументарні ЦП за межі категорії документу. Л. Саванець виходить з того, що розуміння документа не обмежується лише паперовим носієм і охоплює електронні записи, які також є документами, відповідно є документом і електронний запис щодо обліку бездокументарних ЦП [247, с.256-257]. О. С. Швиденко також вважає, що запис на рахунку є документом [248, с.9]. Однак ст.1 ЗУ «Про інформацію» визначає документ як матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі [249]. Це визначення навряд чи є вдалим, оскільки у ньому протиставляється матеріальний носій і інформація, а документом визнається носій. Виникає питання: що є матеріальним носієм інформації – електронний запис як сукупність символів, що мають певне значення, або електронний диск, на якому цей запис фіксується? В. С. Мілаш, досліджуючи питання електронної комерції зауважує, що документом є матеріальний носій, який містить інформацію та основними функціями якого є її збереження та передавання в часі та просторі [250, с.498], і, водночас визнає, що дистанційно-віртуальне укладання договору між суб'єктами господарювання може відбуватися як у спрощений спосіб – через обмін звичайними електронними повідомленнями, в яких відсутні реквізити документів, так і шляхом формування в процесі «віртуально-договірного спілкування» електронних документів [250, с.497]. Тому для визнання електронного запису ЦП – акцією не принципово, чи є він при цьому документом: він є ЦП через пряме визнання цього законодавцем. Отже, електронний запис є формою існування, об'єктивації ЦП. Доречі, П. Пісемський ще у ХІХ ст. зауважував, що «не є суттєвим, щоб компанія випускала документи, право участі може

посвідчуватися записом імені акціонера в книгах компанії, де і відзначаються усі переходи» [251, с.65]. З огляду на це доцільним видається виправлення визначення легального поняття ЦП (ЦП – це документ або електронний запис) і підходу до ЦП взагалі, а не заперечення віднесення бездокументарних ЦП до кола власне ЦП.

Якщо документарні ЦП традиційно вважалися рухомими речами, статус бездокументарних ЦП не є очевидним. В. А. Белов [252, с.26] та К. К. Лебедєв [253, с.2] доходять висновку, що бездокументарні ЦП не можуть бути об'єктами речових прав і правовідносин, вони «навіть умовно не можуть розглядатися як речі, і відповідно, бути об'єктом права власності та інших речових прав» [253, с.2]. При цьому В. А. Белов стверджує, що права, як складові бездокументарних ЦП, оборотоздатні самі собою. Невизнання об'єктності бездокументарного ЦП призводить цього дослідника до визнання прав за ЦП самостійним об'єктом цивільних прав [252, с.26]. О. І. Виговський оголошує «право власності на обліковий запис» нонсенсом і зазначає, що «зникнення документарної оболонки залишає нам суб'єктивні майнові права, які, тим не менш, продовжують виконувати функціональне призначення цінного папера і законодавчо належать до тієї ж категоріальної одиниці ... бездокументарні цінні папери через повну відсутність речових елементів принципово не можуть бути віднесені до категорії рухомих речей без створення юридичної фікції, проте і не можуть вважатися звичайними об'єктами зобов'язального права», натомість «юридично неподільний» комплекс майнових прав утворюватиме єдиний об'єкт цивільних правовідносин, що і виступатиме предметом цивільних правочинів як «цінний папір» [254, с.96]. В. М. Кравчук вважає, що акція – це не документ, а, насамперед – право участі [38, с.30], і, водночас визнає оборотоздатність окремих корпоративних прав, пов'язаних акціями як самостійних об'єктів прав [254, с.58], майновим правом, що відноситься до корпоративних прав, вважає акцію Д. В. Федотов [233, с.19-20]. Таким чином, можна бачити, що як і у випадку з корпоративним паєм (часткою), існує тенденція щодо приниження власної сутності акції на користь певних прав: бачити лише права з акції, але не саму акцію, або ставити знак рівності між акці-

єю і комплексом прав, що вона посвідчує, або вважати акцію особливим правом участі у товаристві, визнаючи, водночас оборотоздатність окремих посвідчених нею прав.

Слід зазначити, що ще Г. Ф. Шершеневич висував тезу про подвійне значення акції: як права участі у даному торговому підприємстві (матеріальне значення) та як документу, що посвідчує це право (формальне значення), за безумовної переваги першого аспекту [255, с.389]. За умов, коли формально-документальний аспект акції «витончається», стає проблемним, цілком зрозумілою є спокуса звести акцію до сукупності прав, що вона їх посвідчує, або певного «права участі» з посиланням на класика юридичної літератури [256, с.83].

Розглянемо критично точку зору про те, що акція є правом участі або втілює таке право. Оскільки акція, як було зазначено вище, є видом корпоративного паю (частки), за яким визнаються властивості ЦП, усі тези, наведені вище проти розуміння корпоративного паю (частки) як сукупності майнових (речових, зобов'язальних, корпоративних) прав, або корпоративних прав та обов'язків, або як окремого права участі, є актуальними і щодо акції. Крім того позиція, відповідно до якої права за акцією оборотоздатні самі собою, як самостійний об'єкт цивільних прав, руйнує базове уявлення про дуалістичний характер акції як ЦП, що передбачає існування речових прав «на папір» (права, що складають зміст права власності на ЦП) та зобов'язальних чи корпоративних прав «з паперу» (права щодо емітента). Що стосується аргументів на користь розуміння акції як «права участі», варто зазначити, що акція, як це слідує з її легального визначення, посвідчує саме конкретні корпоративні права щодо АТ, саме через ці конкретні корпоративні права вибудовується правовий зв'язок між АТ і акціонером і поза цими конкретними правами цей зв'язок не існує, а перебування акції у власності певної особи є лише засобом індивідуалізації носія цих конкретних корпоративних прав. Слід ще раз наголосити, що ототожнення корпоративного паю (частки, у тому числі акції), з посвідчуваними ним корпоративними правами або певним правом участі призводить кінець-кінцем до ігнорування самого феномену корпоративного паю (частки, у тому числі акції): зокрема, В. А. Авдякова, обґрунтовуючи, що право

участі як «самостійний об'єкт цивільних прав» забезпечує цивільно-правовий обіг корпоративних прав в якості єдиного об'єкта [7, с.36], взагалі не згадує про існування такого феномену правової дійсності як паї, частки чи акції.

Таким чином, можна бачити, що жодна з наведених вище позицій щодо правової природи корпоративного паю, частки, акції не може бути прийнята як внутрішньо несуперечлива. Прихильники розуміння корпоративного паю (частки) як особливого майнового права зазначають, що «частка у статутному капіталі не має ознак речі, оскільки не є предметом матеріального світу, тому річчю вона не є. Не є вона і грошима. Серед зазначених у ст.177 ЦК України об'єктів частка може розглядатися лише як майно, майнові права або інше матеріальне благо. Відповідно до ст.190 ЦК України майном, як особливим об'єктом, вважаються річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки ... частку у статутному капіталі можна віднести до категорії майнового права» [38, с.33]. Подібним чином вибудовується аргументація, за якою частка є речовим, зобов'язальним правом, або сукупністю прав (корпоративних чи зобов'язальних), чи прав і обов'язків.

Видається, що такий підхід є спробою розглядати вочевидь специфічне правове явище (корпоративний пай) як окремий випадок одного з прямо поіменованих у ЦК видів об'єктів прав. Проте, як було доведено вище, корпоративний пай (частка) не може бути зведений до майнового (речового, зобов'язального, корпоративного) права, сукупності прав, або прав і обов'язків. Особливості формулювання ст.177 та ст.190 ЦК України полягають у тому, що зазначене у ст.177 ЦК поряд з речами та майновими правами «інше майно», у свою чергу, розкривається у ст.190 ЦК як «річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки» [27]. Спроби редукції вочевидь специфічних правових явищ – існуючих об'єктів прав до елементарної правової конструкції – майнового права або сукупності прав є неприйнятними. Так само можна намагатися зводити до майнових прав взагалі будь-які прямо поіменовані у ст. 177 ЦК об'єкти прав крім речей: гроші, ЦП, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності. Вище було наведено і піддано критиці аргументацію редукції до майнових прав такого специфічного і прямо врегульованого законом інституту як бездокументарні ЦП,

зокрема, акції. Проте гроші, частки у статутному капіталі, бездокументарні ЦП, результати творчої діяльності мають власну правову природу, сутність і призначення і не можуть бути адекватно і несуперечливо описані через елементарну категорію майнових прав.

Зокрема, С. Шимон заявляє про тотожність корпоративних прав і частки і водночас про їх відмінність: «об'єктом правовідносин є не корпоративні права, а частка, яка є сукупністю корпоративних прав» [37, с.39]. В. М. Кравчук доходить висновку про те, що акція – це не документ, а, насамперед – певне право [38, с.30], водночас що акція – це документ, який засвідчує участь в АТ, що акція є об'єктом цивільних правовідносин, який втілює в собі належні учаснику корпоративні права [38, с.28], водночас що акція – це не пакет прав, а об'єкт цивільних правовідносин, який засвідчує участь в товаристві [38, с.31]. Отже, функція акції – посвідчення прав [38, с.30]. Також цей автор визнає оборотоздатність окремих корпоративних прав, посвідчених акціями [38, с.58]. Таку позицію слід визнати суперечливою. О. І. Виговський, який пропонує розуміти бездокументарні ЦП як комплекси майнових прав, визнає водночас що ЦП – це абстрактне юридичне поняття, а не предмет матеріальної дійсності за будь-якої форми існування, змістовне наповнення якого визначається на нормативному та піднормативному рівнях і яке перетворює цю абстракцію на реальність цивільного обігу [254, с.96]. Утім, якщо сутність документарного ЦП не в тому, що це рухома річ (папір), тоді як бездокументарний ЦП не є рухомою річчю, а в тому, що будь-який ЦП є субстратом посвідчених ним прав, незалежно від його форми, якщо його «змістовне наповнення визначається на нормативному та піднормативному рівнях і перетворює цю абстракцію на реальність» [254, с.96], обґрунтованим видається визнання бездокументарних ЦП, у тому числі акцій, як самостійної правової сутності – як субстрату прав, відмінного від самих прав, який є чимось іншим, ніж суб'єктивне право. Це твердження є справедливим також і щодо корпоративних паїв (часток), які не є акціями, і, відповідно, бездокументарними ЦП.

Слід погодитися з А. М. Захарченко, на думку якого «неузгодженість та довільне застосування різної термінології» для позначення вищеназваної категорії

об'єктів потребують усунення [243, с.57]. Цей автор закликає не змішувати поняття «акція» та «корпоративні права» виходячи з того, що «об'єктом права власності вважаються саме акції, тоді як корпоративні права щодо них мають похідний, вторинний характер» [243, с.57]. Отже, відштовхуючись від тези про відмінність акції, і, ширше – корпоративного паю (частки) від корпоративних прав, необхідно визначити їх співвідношення. У доктрині висловлюються думки про те, що права становлять зміст ЦП (В. Л. Яроцький [257, с.223], О. І. Виговський [254, с.98]); що ЦП втілює (В. М. Кравчук [38, с.28], Є. А. Крашенінніков [258, с.56-57]) чи вміщує (В. А. Белов [252, с.23], Є. Демушкіна [259, с.20]) права, що ЦП є оболонкою (Н. Г. Шевченко [260, с.31], Л. Саванець [247, с.258]), відповідно, бездокументарні ЦП – ідеальною оболонкою (Д. Степанов [261, с.133]) інкорпорованих в них прав. Тобто ЦП, зокрема, акція, є нібито формою існування певних, зокрема корпоративних, прав, і, навпаки, права становлять зміст ЦП. Ця теза, у свою чергу, може легко стати вихідним пунктом для розглянутих вище міркувань деяких авторів про те, що ЦП як такий є комплексом прав або особливим майновим правом. Однак за легальною термінологією ЦП, акції (ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 6 ЗУ «Про ЦП та ФР») не втілюють, а *посвідчують* права [189].

Тобто законодавець розуміє акцію і, ширше – ЦП не як право, сукупність прав чи оболонку прав, а, скоріше, як їх *посвідчення, символ чи знак* [256, с.84]. Так само знаком чи символом корпоративних прав є корпоративний пай (частка), що не має ознак ЦП, тобто не є акцією. Ідею про те, що ЦП слід розглядати як знак, висловлювала раніше Л. А. Солонська. Проте, на її думку, ЦП є символом не прав, а грошового капіталу чи матеріальної цінності [262, с.4]. Варто згадати також Ю. Г. Басіна, який прямо вказував на те, що об'єктами права власності та інших речових прав слід вважати речі, їх відчутні символи та відчутні символи прав (гроші, ЦП та ін.) [263, с.4]. Подібним чином В. А. Лукін розглядає в якості знаків і гроші, і ЦП, і деривативи [264, с.58]. Видається, що досить близько до вірного розуміння правової природи частки як знаку підійшов В. Г. Жорнокуй, який зазначає, що немайнові корпоративні права є оборотоздатними, але вони можуть бути об'єктом обороту виключно в парі з майновими корпоративними правами,

причому об'єднуючою категорією для цих двох груп прав є частки (акції), які ст.177 ЦК України визнає об'єктами цивільних прав і, одночасно, є способами посвідчення корпоративних прав (і майнових, і немайнових) учасників (акціонерів) ГТ: з переходом права власності на частку (акцію) набувач отримує й комплекс відповідних прав [265, с.116]. С. С. Алексєєв підкреслював посилення ролі «знакових форм фіксації і реалізації прав» [266, с.22], нарешті, К. П. Побєдоносцев характеризував акцію як знак та посвідчення участі в АТ і, водночас – найменшу цілу частку капіталу, що оплачується внеском, який відповідає цій частці, хоча й відносив акцію до речових прав [223, с.497].

Для того, щоб адекватно описати співвідношення корпоративного паю (частки, у тому числі акції) і посвідчуваних нею прав, слід звернутися до семіотики, тобто дисципліни, що вивчає знаки і знакові системи, або ж, як зазначив Ч. У. Морріс, один із її провідних представників «науки, що вивчає речі і властивості речей у їх функції слугувати знаками» [267, с.46]. Сутність знака зводиться до формули *aliquid stat pro aliquo* – «щось, що стоїть замість чогось іншого». Засновник семіотики Ч. С. Пірс визначав знак, або репрезентамен, як щось, що заміщує собою дещо для когось у певному відношенні чи якості, причому знак заміщує об'єкт не у всіх відношеннях, але лише відсилаючи до певної ідеї – базису репрезентамена [268, с.48]. При цьому знак не тотожний речі, що він її позначає, але різниться з нею в деяких аспектах, у нього повинні бути деякі властивості, що належать йому самому по собі і не мають відношення до його репрезентативної функції, які Ч. С. Пірс іменує матеріальними якостями знака.

Корпоративний пай (частка, акція), заміщує для нас посвідчувані корпоративні права, але не у всіх відношеннях, а лише у тому, що стосується ідеї оборотоздатності. Корпоративний пай (частка) не є тотожним правам, які він посвідчує. Пай має власне буття, тобто є об'єктом права власності, обліковується у ЄДР (крім акцій) чи у депозитарній системі (акції), на корпоративний пай (частку, акцію) може бути накладений арешт, і це буття не у всьому має відношення до репрезентативної функції корпоративного паю: зокрема, накладення арешту на корпоративний пай (частку) не впливає на здійснення посвідчених ним

прав [269, с.89]. П. 2.28. Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4 «Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин» (далі – Постанова Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4) визначає, що арешт акцій (часток, паїв) не позбавляє їх власника можливості реалізації *посвідчених* ними корпоративних прав і не призводить до зменшення загальної кількості голосів акціонерів (учасників, членів) [36]. З цього узагальнення вбачається визнання судовою практикою як принципової відмінності речових прав на корпоративний пай (частку) від корпоративних прав з такого паю (частки), так і знакова природа корпоративних паїв, у тому числі відмінних від акцій. Отже, у категоріях семіотики корпоративний пай (частка) є оборотоздатним знаком корпоративних прав, корпоративний пай (частка) і корпоративні права перебувають у «знакових відносинах». Проте корпоративний пай (частка) не містить корпоративні права, не є їх оболонкою, корпоративні права не є складовими або частинами корпоративного паю (частки). Тобто корпоративний пай (частка) і корпоративні права не співвідносяться як частина і ціле, або як форма і зміст [256, с.85].

Таким чином, предметом правочинів є не корпоративні права, а корпоративний пай (частка), що їх представляє в обороті, не права з ЦП, а, власне, ЦП. Відповідно, окремі права з ЦП, окремі корпоративні права не можуть бути предметом правочинів.

Слід також відзначити, що Ч. С. Пірс поділяв знаки на три основні типи: ікони, індекси і символи [268, с.94] та низку підвидів: квалісігнум, іконічний сінсігнум, індексальний рема-сінсігнум, діці-сінсігнум, іконічний легісігнум, індексальний рема-легісігнум, індексальний діці-легісігнум, рема-символ, діці-символ, аргумент. Особливістю ікони є її подібність з точки зору інтерпретатора до об'єкту за відсутності будь-якого реального зв'язку з об'єктом (пейзаж як ікона місцевості), навіть більше – такий об'єкт може не існувати (фантастичний пейзаж) [268, с.91-92, 94; 270, с.196]. Особливістю індексу є його відповідність певному одиничному об'єкту за фактом, залежність від об'єкту і безпосередній, органічний зв'язок з ним, незалежно від усвідомлення цього зв'язку інтерпретатором (дим як індекс вогню) [268, с.91-92, 94, 96; 270, с.196]. Особливістю символу є те, що він є

певним узагальненням, що денотує (позначає) певний загальний тип явищ і виступає в якості знаку тому, що він усвідомлений інтерпретатором як знак, оскільки існує природна чи конвенціональна звичка його використання і розуміння у якості знаку (білий прапор як знак капітуляції) [268, с.92, 96; 270, с.196]. Символ поєднаний зі своїм об'єктом виключно через усвідомлення розумом, що оперує символами, певної ідеї, без чого такий зв'язок є неможливим [268, с.91-92]. Це знак, який втратив би якість знаку за відсутності інтерпретанта – особи, яка усвідомлює його значення [268, с.94]. Кожний конвенціональний знак, за Ч. С. Пірсом, є легісигнумом, це не окремий об'єкт, а загальний тип, про який домовилися, що він має певне значення. Кожен легісигнумом означає щось завдяки конкретному випадку його застосування, який називається «реплікою». Репліка є сінсигнумом, що розуміється як реально існуюча річ або подія, яка є знаком. Таким чином, кожен легісигнумом вимагає сінсигнумов, з іншого боку, кожна репліка нічого не буде значити, якщо за нею не буде стояти закон, що санкціонує її [268, с.58-59]. Очевидно, що корпоративний пай (частка) як інститут, так само, як і всі інші символічні оборотоздатні об'єкти, є, за цією класифікацією, символом, або легісигнумом (за класифікацією Ч. С. Пірса – індексальним діці-легісигнумом), який індивідуалізується у конкретних феноменах конкретних корпоративних паїв (часток) конкретних КГО, які є репліками – сінсигнумами (за класифікацією Ч. С. Пірса – діці-сінсигнумами). Таким чином, можна бачити, що розуміння корпоративних паїв (часток, у тому числі акцій) як символічних оборотоздатних об'єктів, що є знаками корпоративних прав відповідає і засадам закону (акції за буквою чинного законодавства посвідчують корпоративні права), і засадам традиційного дуалістичного розуміння ЦП у тому, що стосується акцій (за такого підходу не відбувається змішування прав на акції та прав з акцій), і, власне – засадам семіотики (корпоративні паї, зокрема, акції можуть бути розглянуті через призму теорії знаків) [256, с.83]. Корпоративним паям (часткам), незалежно від того, чи є вони акціями, і, відповідно, бездокументарними ЦП, властива дуалістична схема – корпоративні паї (частки) є об'єктами речових прав, і, водночас знаками корпоративних прав, які вони посвідчують.

Слід також розглянути проблему репрезентації корпоративних паїв (часток, у тому числі акцій) у світлі теорії знаків. Оскільки акція є бездокументарним ЦП і існує у формі електронного запису на рахунку, її існування і належність підтверджується особливим документом – випискою з рахунку у ЦП, тобто особа отримує доступ не до самої акції, а до певного доказового документу. Так само корпоративний пай (частка), який не є акцією, існує у вигляді електронного запису у ЄДР, а його існування і належність підтверджується випискою чи витягом з указанного реєстру. Як зазначає Ч. С. Пірс, знак має перебувати у реальному зв'язку з ще одним знаком того самого об'єкту або з самим цим об'єктом [271, с.27]. Цей реальний фізичний зв'язок знака з його об'єктом – безпосередній або опосередкований зв'язком з іншим знаком, Ч. С. Пірс називає «чистою демонстративною придатністю» знака [271, с.28].

Корпоративний пай (частка, зокрема, акція), безперечно, перебуває у прямому зв'язку із своїм об'єктом – корпоративними правами, але не є придатним для нашого спостереження. Натомість виписка з рахунку у ЦП або з ЄДР, якщо розглядати її як знак корпоративного паю (частки, зокрема, акції), тобто знак знаку, перебуває у опосередкованому зв'язку з корпоративними правами і є доступною для спостереження. Отже, якщо корпоративний пай (частка) є символічним оборотоздатним об'єктом прав і знаком корпоративних прав (символом – легісигнумом, проявленим через конкретну репліку, яка є індексом – діці-сінсигнумом), то виписка з ЄДР (з рахунку у ЦП) є знаком знаку, звичайним необоротоздатним знаком-посередником довідково-посвідчувального характеру між паєм (акцією) і нами (звичайним індексом – діці-сінсигнумом, але не реплікою символу). Слід зауважити, що продукування знаків другого чи третього порядку є типовим явищем семіозису, як процесу утворення та інтерпретації знаків [256, с.85].

Також необхідно відзначити, що корпоративний пай (частка) має яскраво виражену інвестиційну специфіку: корпоративний пай (частка) як об'єкт прав виникає у зв'язку з тим, що певна особа передає оборотоздатне майно (у категоріях інвестиційного права – інвестицію) як вклад у власність КГО, і, відповідно, втрачає право власності на таке майно. Натомість така особа набуває право власності

на певний оборотоздатний еквівалент – корпоративний пай (частку), який стає субститутом, замінником корпоративного вкладу (у категоріях інвестиційного права – об’єктом інвестування) [235, с.92]. Слід погодитися з В. М. Кравчуком коли він називає частку формою фіксації майнової участі у ГТ [38, с.28]. Однак корпоративний пай (частка) не є окремим майновим правом, сукупністю корпоративних прав або корпоративних прав і обов’язків, він є лише оборотоздатним символом, транзитивним знаком корпоративних прав. Корпоративні права слідує за корпоративним паєм (часткою): тільки той, хто є власником паю, має корпоративні права, і, відповідно – статус учасника КГО [235, с.92].

Хоча корпоративний пай (частка) стає еквівалентним субститутом корпоративного вкладу, пай (частка) і вклад не перебувають у знакових відносинах, оскільки вклад розчинюється у майні КГО, і, відтак, втрачає самостійне юридичне значення для відносин між КГО і його учасником: знак повинен заміщувати об’єкт «не у всіх відношеннях, але лише відсилаючи до певної ідеї – базису репрезентамена» [268, с.48], тоді як корпоративний пай (частка) повністю і у всіх аспектах заступає місце корпоративного вкладу у межах його вартості, але не представляє його у майбутньому.

Слід погодитися з Д. А. Степановим, який слушно вказує на те, що частка у статутному капіталі ТОВ «не є ані грошовою сумою, ані окремим правом чи сукупністю прав, ані цінним папером чи сурогатом цінного паперу ... є особливим юридичним інструментом, сутність і призначення якого розкривається у тій ролі, яку він відіграє протягом всього періоду існування ТОВ» [272, с.62]. Сутність корпоративного паю (частки) як юридичного інструменту і особливого об’єкту прав *sui generis* вбачається у тому, що він є оборотоздатним символом корпоративних прав. Його призначенням є забезпечення корпоративного характеру господарської організації через можливість співіснування декількох учасників і їх заміни. Слід зазначити також, що переважна більшість сучасних українських правознавців, які досліджують проблематику правової природи корпоративних паїв (часток), відштовхуються від певного доктринального базису, що був сформульований І. В. Спасибо-Фатєєвою наступним чином: статутний капітал «не існує окремо як

об'єкт цивільного права, він є лише бухгалтерсько-правовим засобом ... не підлягає відчуженню як такий. Не можна позначати: право власності на статутний капітал. Не можна на нього звертати стягнення. В той же час, статутний капітал поділений на частки, а значить його частка має мати такий же правовий режим, як і ціле, тобто весь статутний капітал. Якщо так, то за законами логіки і частка не може бути об'єктом права власності, не може відчужуватися, тобто знаходитися в обороті» [273, с.9-10]. Дійсно, якщо буквально слідувати термінології чинного законодавства, частка у статутному або складеному капіталі є лише частиною, відсотком такого капіталу, вона повинна мати усі його ознаки і виявляється не більше ніж обліковою абстракцією. Проте не слід абсолютизувати термінологічний апарат чинного законодавства – це те, що може бути уточнене, або змінене. Зокрема, В. М. Кравчук, усвідомлюючи суперечливий, неточний характер терміну «частка у статутному (складеному) капіталі», пропонує замінити його терміном «частка участі» або «пай» [96, с.11]. Російський дослідник Д. В. Ломакін також використовує термін «частка участі», не прив'язаний до категорії «статутний капітал» [115, с.153]. Тобто слід погодитися з думкою про необхідність послабити термінологічний зв'язок між поняттями «частка» та «капітал», для чого пропонується використовувати термін «корпоративний пай» або «корпоративна частка», тим більше, що термін «корпоративна частка» вже використовується у Національному стандарті №3 «Оцінка цілісних майнових комплексів» у значенні частки, паю, акцій ГТ, що утворене на основі цілісного майнового комплексу [274]. Такий корпоративний пай (частка) не є суто арифметичним показником, відсотком, похідною від капіталу сутністю, що має всі властивості цілого і розуміється виключно як його частина (тобто не є суто бухгалтерською та обліковою величиною). Навпаки, первинним феноменом із власним буттям є корпоративний пай (частка) – як субститут вкладу, внесеного конкретним учасником, як самостійний і самодостатній об'єкт прав *sui generis*. Натомість корпоративний капітал – це не більше ніж необхідна для певних облікових цілей сумарна вартість корпоративних вкладів учасників, і, відповідно, сформованих за рахунок цих вкладів корпоративних паїв (часток) [235, с.93]. Тому пропонуємо розуміти корпоративний пай (частку)

як оборотоздатний символ (транзитивний знак), що посвідчує корпоративні права, є субститутом корпоративного вкладу, об'єктом речових прав і повинен обліковуватися у ЄДР або у депозитарній системі (якщо корпоративний пай є акцією).

Корпоративний пай (частка) є атрибутом будь-якого КГО, при цьому акції АТ і корпоративні паї (частки) мають як спільні риси, так і відмінності. Спільними рисами корпоративного паю (частки) ТОВ і акції є те, що обидві вони: 1. існують у КГО; 2. є субститутами (замінниками) вкладів, які особи передають у власність КГО з метою набуття правового зв'язку і ексклюзивних (корпоративних) прав щодо цих КГО: втрачаючи право власності на майно вкладу особа набуває право власності на пай (частку) або акцію; 3. ідентифікують суб'єктів корпоративних прав: той, хто є власником паю (частки) або акції, є, водночас суб'єктом корпоративних прав; 4. як акції, так і паї (частки) є оборотоздатними об'єктами; 5. паї (частки), так само як і акції існують у формі електронного запису і проявляють себе через знаки другого порядку – виписки: саме такий висновок можна зробити з п. п. 15, 19 ч. 2 ст. 9 ЗУ ЗУ «Про держ.реєстрацію...» [275], відповідно до яких серед відомостей про юридичну особу, які включаються до ЄДР шляхом *внесення записів*, є дані про частки кожного із засновників (учасників). Відмінностями акції від корпоративного паю (частки), наприклад, ТОВ є те, що: 1. акція є ЦП, пай (частка) ТОВ ні; як наслідок, акції обліковуються і обертаються у спеціально пристосованій для обліку і обігу символічних об'єктів депозитарній системі, тоді як паї (частки) ТОВ – поза її межами; 2. акції одного АТ завжди мають рівну вартість, тоді як паї (частки) одного ТОВ – ні; 3. акції, на відміну від паїв (часток) ТОВ, є неподільними; 4. щодо акцій законодавство дозволяє деномінацію у формі дроблення чи консолідації; 5. поділ капіталу на частки є ознакою ГТ будь-якого виду, тоді як акції емітуються лише в одному виді ГТ – в АТ.

Таким чином, можна бачити, що відмінності акцій і корпоративних паїв (часток) полягають в особливих ознаках акції порівняно з корпоративними паями (частками): акції мають усі ознаки корпоративних паїв (часток) і деякі додаткові ознаки. Всі акції є корпоративними паями (частками), але не всі корпоративні паї (частки) є акціями. Тобто корпоративні паї (частки) і акції співвідносяться як род і

вид: акції є видом корпоративних паїв (часток), і, водночас видом ЦП [256, с.86]. Будь-який корпоративний пай (частка) є знаком корпоративних прав, але лише акція є ЦП. Акція це корпоративний пай (частка), за якою закон визнає властивості ЦП, це пай, що «еволюціонував» до ЦП, через що відкриваються додаткові можливості у оборотоздатності, підвищується мобільність її обігу [276, с.179].

Слід відзначити, що однакова номінальна вартість і неподільність акцій, а також той факт, що кожна проста чи привілейована акція певного класу надає її власнику однаковий обсяг прав щодо АТ (ч. 1 ст. 25, ч. 1 ст. 26 ЗУ «Про АТ») [63], дозволяє розглядати акцію як одиницю виміру корпоративних прав. Враховуючи важливість корпоративних паїв (часток) для господарського обороту, доцільним є певне наближення правового режиму усіх корпоративних паїв (часток), що не оформлені як ціні папери, до режиму акцій.

Ст.ст.152-153 KSH Польщі передбачає можливість поділу капіталу товариства на паї (частки) рівної або нерівної номінальної вартості: договір товариства (*umowa spółki* – установчий документ) визначає чи може учасник товариства мати тільки один або більшу кількість паїв (часток), при цьому, якщо учасник може мати декілька паїв (часток), усі частки повинні бути рівними та неподільними [277]. Схожим чином у Сполученому Королівстві компанія може сформувати як рівні за номінальною вартістю паї (частки), що є звичайною практикою, так і паї (частки) різної номінальної вартості [278]. Натомість в Україні закон не передбачає таких варіантів, а у правозастосовчій діяльності суб'єкти правовідносин виходять з того, що кожному учаснику ГТ, корпоративні паї (частки) у якому не оформлені як ЦП, тобто не є акціями, належить одна подільна частка. Отже, корпоративні паї (частки) є здебільшого нерівними, при цьому вони не індивідуалізуються в обороті.

Враховуючи викладене вище, по-перше, наближення правового режиму корпоративних паїв (часток) до режиму ЦП має відбуватися через набуття усіма корпоративними паями (частками) таких властивостей акцій, як неподільність та рівність: усі корпоративні паї (частки) конкретної КГО повинні бути рівними за обсягом посвідчених ними прав та неподільними – подібно до того, як на сьогодні

рівними та неподільними є акції. Отже, різні особи зможуть мати різну кількість корпоративних паїв (часток) відповідної КГО. Як наслідок: можливою стає деномінація (консолідація чи дроблення) корпоративних паїв (часток), не оформлених як ЦП за рішенням загальних зборів КГО; усі корпоративні паї (частки) стануть одиницями виміру корпоративних прав. Водночас слід наголосити на необхідності збереження можливості реалізації права на участь в управлінні ВК та повним товариством за принципом «один учасник (член) – один голос» у разі внесення відповідного положення до установчого документу відповідної КГО та ЄДР.

Інституціоналізація корпоративних паїв (часток), що не оформлені як ЦП, введення їх рівності та неподільності означає можливість виникнення спільної часткової власності кількох осіб на такі корпоративні паї (частки), подібно до того як це може мати місце з акціями. Враховуюче викладене термін «корпоративний пай» видається більш адекватним і прийнятним, ніж термін «корпоративна частка», оскільки виключає виникнення граматичних конструкцій на кшталт «спільна часткова власність на корпоративні частки». Як зазначалося вище, у ХІХ ст. та на початку ХХ ст. термін «пай» мав більше поширення, ніж термін «частка» і був навіть легальним терміном правової системи [237, с.155; 245, с.47-48]. Академічний толковий словник української мови у статті «пай» наводить для ілюстрації значення цього слова визначення АТ із ст.322 ЦК УРСР 1922 р., зазначаючи, що «акціонерне (пайове) товариство є юридичною особою, що дів на підставі окремого статуту з статутним (основним) капіталом, розподіленим на певне число частин (акцій, паїв)» [279, с.16].

Таким чином доцільним є запровадження до законодавства саме категорії «корпоративний пай», водночас у зв'язку з поширеністю використання у сучасних корпоративно-правових дослідженнях терміну «частка» у роботі використовується термін «корпоративний пай (частка)».

Корпоративний пай виявляється первинною «цеглиною», одиницею обліку корпоративних прав. Утім, введення принципу неподільності і рівності корпоративних паїв у всіх КГО означає, що у багатьох випадках одна особа набуватиме у власність декілька корпоративних паїв (як це зараз має місце з акціями). Отже,

сукупність належних такій особі (або групі осіб) корпоративних паїв становитиме «сукупну корпоративну частку», тобто частку, яку складає належна учаснику (учасникам) сукупність корпоративних паїв щодо загальної кількості корпоративних паїв КГО. Це дозволяє визначити місце терміну «частка» («сукупна корпоративна частка») у понятійному апараті корпоративного права.

Виходячи з викладеного вище, можна спробувати визначити наступні функції корпоративних паїв (часток): інвестиційна функція: корпоративний пай (частка) як об'єкт прав виникає у зв'язку з тим, що певна особа передає оборотоздатне майно корпоративного вкладу у власність КГО (у категоріях інвестиційного права – інвестицію), і, відповідно, втрачає право власності на таке майно. Натомість така особа набуває право власності на певний еквівалент – корпоративний пай (частку), який стає субституттом, заміником вкладу (у категоріях інвестиційного права – об'єктом інвестування); ідентифікаційна функція: корпоративний пай (частка) дозволяє ідентифікувати особу учасника КГО через правову конструкцію права власності на символічний оборотоздатний об'єкт: той, хто є власником корпоративного паю (частки), розглядається водночас як учасник КГО; колегіальна функція: через множинність корпоративних паїв (часток) забезпечується можливість співіснування декількох учасників КГО і розщеплення контролю над КГО та прав щодо КГО між декількома особами (корпоративні паї можуть, а у багатьох видах КГО – повинні перебувати у власності декількох осіб); мобільна функція: через оборотоздатність корпоративного паю (частки) забезпечується можливість зміни складу учасників КГО і переходу корпоративних прав від однієї особи до іншої (передача корпоративного паю у власність іншій особі спричиняє перехід до цієї особи корпоративних прав щодо КГО); облікова функція: корпоративний пай (частка) може розглядатися як одиниця виміру корпоративних прав, оскільки право власності на пай надає певний обсяг прав щодо КГО (такий обсяг має бути рівним незалежно від виду КГО, оскільки, як було зазначено вище, всі корпоративні паї (частки) подібно до акцій мають бути рівними та неподільними) [276, с.178].

Слід погодитися з тезою, яку висловлювали В. А. Лапач [280, с.6] та А. В. Урюжнікова [222, с.42] про те, що за діючим законодавством корпоратив-

ний пай (частка) може розглядатися як «інше майно». Утім визнання особливої правової природи корпоративного паю (частки), як окремого виду майна, об'єкту речових прав *sui generis*, вимагає прямо поіменувати її серед об'єктів цивільних прав у ст.177 та у Главі 13 «Речі. Майно» (ст.ст.179-193) ЦК України [27], у ст.139 Глави 14 «Майно суб'єктів господарювання» ГК України [13], а Глава 18 «Корпоративні права. Корпоративні відносини» (ст.ст.167-172) ГК України [13] має включати окрему статтю, повністю присвячену корпоративним паям.

Одночасно визнання акцій та інших корпоративних паїв (часток) оборотоздатними символами прав (транзитивними знаками) ставить питання про те, які ще феномени можуть бути віднесені до цієї категорії та яке місце оборотоздатні символи прав (транзитивні знаки) займають у системі категорій господарського права. Ст.139 ГК України визнає майном сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів, при цьому залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів, а також згідно зі ч. 7 ст. 139 ГК України – особливого виду майна суб'єктів господарювання – ЦП [13].

Традиційно, як це зазначалося вище, ЦП розглядаються як дуалістичні об'єкти: з одного боку, ЦП характеризується наявністю певної вимоги до боржника, з іншого – «ця вимога відривається від договору, який її породив і певним чином фіксується, формалізується і стає дискретним об'єктом, на який учасники цивільного обігу можуть мати речові права» [281].

Однак дуалістичний характер властивий не лише ЦП. Важливою дихотомією у сфері інвестування є закріплений законодавчо у п.15.1.81 Податкового кодексу України поділ інвестицій на капітальні (нерухомість, основні фонди, у тому числі рухоме майно, нематеріальні активи, що підлягають амортизації) та фінансові (ЦП, корпоративні права, деривативи, інші фінансові активи, а саме валютні цінності) інвестиції [62]. П. 20 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про ЦП та ФР» відносить до фінан-

сових інструментів ЦП, строкові контракти (ф'ючерси), відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) у разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу або фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони) [189]. Усі фінансові інструменти об'єднує спільна ознака – дуалістична правова природа: усі вони посвідчують певні права і водночас є об'єктами права власності. Вони є безтілесним майном, але не правами, а символічними оборотоздатними об'єктами, або знаками, що представляють посвідчувані ними права в обороті. Разом вони складають те, що у семіотиці іменується знаковою системою – хоча б тому, що вони описані у термінах єдиного законодавства, представляючи одне одного, або права на об'єкти реального світу і мають «спільний знаменник» – грошову вартість, виражену також у знаках (грошах як універсальному засобі обміну). Корпоративний пай (частка), що не є акцією і не має ознак ЦП, також має дуалістичну правову природу, отже, може розглядатися як частина цієї знакової системи символічних оборотоздатних об'єктів безтілесного майна і, відповідно, як фінансовий інструмент [269, с.90].

Основним призначенням символічних оборотоздатних об'єктів є впорядкування, стандартизація, і, як наслідок, полегшення, прискорення обороту посвідчених ними прав. Будь-яке майнове право може бути відступлене, утім, у деяких випадках майнове право конструктивно поєднане з певним, сутнісно відмінним від такого права субстратом, із символічним оборотоздатним об'єктом, який представляє це право в обороті з метою виведення транзитивності такого права на якісно новий рівень. Якщо майнове право законодавчо поєднане з транзитивним знаком, воно не може відчужуватися окремо, з ігноруванням його прив'язки до такого знаку, а якщо знак є субстратом низки, пучка прав, ці права не можуть бути розділені і відступлені окремо [269, с.90-91]. Таким чином, оборотоздатні символи прав виявляються фінансовими інструментами, корпоративні паї (частки), як оборотоздатні символи прав, також повинні визнаватися фінансовими інструмен-

тами. Тому до п. 20 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про ЦП та ФР» [189] повинні бути внесені відповідні зміни. Ч. 7 ст. 139 ГК України [13] також має бути змінена: у якості особливого виду майна повинні згадуватися не ЦП, а транзитивні знаки (оборотоздатні символи прав), тобто фінансові інструменти: ЦП, корпоративні паї, строкові контракти (ф'ючерси), відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) у разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу або фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони).

Складніше визначити місце оборотоздатних символів прав (транзитивних знаків) у системі понять ЦК України. Оскільки категорія оборотоздатних символів прав (транзитивних знаків) не є легальною, видається доречним оперувати далі, головним чином, найбільш врегульованим видом транзитивних знаків, та, водночас корпоративних паїв (часток), а саме акціями, та, взагалі, ЦП, з подальшою екстраполяцією висновків на інші види оборотоздатних символів прав, у тому числі на корпоративні паї (частки), які не є акціями.

Ч. 1 ст. 177 ЦК України відносить ЦП, поряд з грошима, до речей [27], проте в сучасних умовах це розуміння є доречним лише щодо частини документарних ЦП і готівки. Дійсно, безготівкові кошти та бездокументарні ЦП не підпадають під ознаки рухомих речей, що можуть вільно переміщатися у просторі. Зокрема, В. А. Белов підкреслює відсутність фізичної передачі (переміщення) коштів при безготівкових розрахунках [282, с.152], і це зауваження є справедливим щодо обігу бездокументарних ЦП. Тим більше неможливе розуміння цих категорій майна як нерухомих речей (розташованих на земельній ділянці і нездатних до переміщення без знецінення та зміни їх призначення.) Безготівкові гроші і бездокументарні ЦП не вписуються в цю базову дихотомію речей на рухомі та нерухомі тому, що за своєю природою не відповідають легальному визначенню речей як предметів матеріального світу (ч. 1 ст. 179 ЦК України): це не предмети, а електронні записи на певних рахунках. Зведення у су-

часному законодавстві речей виключно до предметів матеріального світу впливає з установок німецьких пандектистів XIX ст., які критично поставилися до римської ідеї поділу речей на фізичні і безтілесні [182, с.200]: категорія безтілесних речей (*res incorporeales*) згадується і в Інституціях Гая (Gai.2.14) і в Дигестах Юстиніана (D.1.8.1) [283, с. 46; 284, с. 174], натомість на рубежі XIX та XX століть Д. Д. Грімм стверджував, що «не можна розглядати римський поділ *res* на *res corporales* і *res incorporales* як поділ об'єктів права» [285, с.102], К. П. Победоносцев відзначав, що такий розподіл не викликано практичною необхідністю [103, с.87], Ю. С. Гамбаров вважав, що це створює метафізичні конструкції, які нічого не пояснюють і засуджуються практикою життя, оскільки саме поняття безтілесної речі містить внутрішнє протиріччя [286, с.591], а § 90 прийнятого у той саме період BGB встановлює, що закон визнає речами тільки матеріальні предмети [287]. Відмова від категорії безтілесної речі, як зазначає Д. В. Мурзін, змусила правознавців розвинути концепцію «прав на права», яка, на думку цього дослідника «жодним чином не менше спірна, ніж теорія безтілесних речей» [288], і яка, за словами Ю. С. Гамбарова була чужою римському праву, оскільки розроблена вже німецькою юриспруденцією XIX ст. [286, с.590]. Відповідно, сучасні романисти також розглядають безтілесні речі саме як права, наполягаючи на тому, що основна ідея цієї концепції – підкреслити, що права можуть бути об'єктами відносин [289, с.125; 109, с.325]. Слід визнати, що на рубежі XIX і XX століть категорія безтілесних речей дійсно була зайвою: пандектисти препарували цю давньоримську концепцію і звели її до ідеї оборотоздатності майнових прав. Такий підхід відповідав рівню тодішніх економічних і правових відносин і відбивав реально існуючі явища. Відзначимо також, що саме в той час пануючим стало розуміння ЦП як рухомих речей.

Однак, зараз, більше ніж через століття, поширення в практиці правового життя цифрових технологій, безготівкових розрахунків і бездокументарних ЦП знову робить питання безтілесних речей актуальним. Тенденція безперспективної редукції вочевидь специфічних правових явищ (речей тільки до предметів матеріального світу, ЦП, в тому числі документарних – до рухомих речей, і, водночас,

ЦП та корпоративних паїв до майнових прав) демонструє існування глухого куту у розумінні правової природи цих явищ в рамках наявного категоріального апарату [290, с.86]. С. С. Алексєєв на рубежі XX і XXI століть підкреслював, що «власність стала все більш «мігрувати» до відносин з організації та управління, до корпоративних інститутів, характерних для акціонерного права, а титули, що закріплюють власність, стали набувати нових, «знакових» форм, форм цінних паперів, і навіть більше – переходити до інформаційної сфери, до бездокументарного обороту цінних паперів, інших знакових форм фіксації і реалізації прав» [266, с.22], а також назвав концепцію безтілесної речі однією з фундаментально-правових категорій, здатних реалізувати конструктивну перспективу розвитку категоріального апарату права [266, с.22-23]. В. С. Мілаш підкреслює, що перехід до нового етапу розвитку – інформаційного суспільства безпосередньо пов'язаний зі зростанням значення інформаційних технологій у господарських відносинах [291, с.139].

Концепцію безтілесної речі у тому, що стосується бездокументарних ЦП, так чи інакше, підтримує низка авторів. Зокрема, О. Ю. Нікіфоров зазначає, що бездокументарні ЦП втратили статус речей, але зберегли правовий режим, властивий ЦП, отже, є об'єктами речових прав [292, с.4]. В. Л. Яроцький зауважує, що попри відсутність матеріального носія правової інформації, конструкція власності, все ж таки, може вживатися щодо бездокументарних ЦП із використанням юридичного допущення, фікції [257, с.223-224]. Схожим чином В. В. Посполітак вважає за доцільне використовувати щодо бездокументарних ЦП концепцію «безтілесної речі», що може бути об'єктом речових прав і формою, існування якої в системі обліку є інформація на рахунку у ЦП [293, с.6]. Ю. Г. Басін також підтримує поділ речей на тілесні і безтілесні і пропонує відносити бездокументарні оборотні записи про права до безтілесних об'єктів права власності [263, с.25]. Л. Саванець вважає бездокументарні ЦП речами в межах сходження «бездокументарні ЦП – ЦП – речі – об'єкти прав» з поширенням на них речових прав, в тому числі права власності [247, с.256]. Своєрідним видом безтілесного майна вважає корпоративні права О. М. Вінник [172, с.118]. Слід зазначити, що дана категорія закріплена в позитивному праві деяких країн, наприклад, у п. 2 ст. 18 та

п. 1 ст. 153 Комерційного закону Латвійської республіки 2000 р. [294]. Все це свідчить про необхідність поширення режиму речі на певні абстракції і вимагає розвитку інститутів, які узагальнено можна розуміти саме як безтілесні речі [290, с.86]. Тому перспективним видається розуміння корпоративних паїв (часток, у тому числі акцій) у якості *res incorporales* – «безтілесних речей», що існують у формі електронних записів: це виявляється оптимальною юридичною конструкцією (під юридичною конструкцією розуміється тут «інтелектуальне розв’язання даної проблеми, виражене в оптимальній моделі побудови прав, обов’язків, відповідальності, відповідних юридичних фактів») [295, с.41].

Вихідною тезою для розуміння сутності категорії безтілесної речі може бути твердження Д. Братуся про те, що в її основі лежить право власності, яке перейшло в інформаційну сферу, але зберегло правову якість абсолютності [296, с.67]. Заслуговує на увагу бачення юридичної конструкції безтілесної речі, запропоноване Д. В. Федотовим, на думку якого визначальним для неї є: існування відносин привласнення нематеріальних різновидів майна, що складаються між особою, якій таке майно належить, і третіми особами; існування абсолютного права щодо даного об’єкта [233, с.10]. Корпоративний пай, частку, акцію, бездокументарний ЦП доцільно розуміти як безтілесне майно, але не як права, а щось безумовно відмінне від прав, які вони (корпоративний пай, частка, акція, інший бездокументарний ЦП) посвідчують, водночас такі «посвідчені» права не можуть обертатися у обігу у відриві від символів, що їх посвідчують та повністю заміщають у господарському обігу [297, с.45]. Слід погодитися з Д. В. Мурзіним, який вказує на те, що безтілесні речі і «права на права» – це різнопорядкові юридичні конструкції [288]. Разом з тим, його твердження про те, що ці конструкції є конкуруючими [288] є справедливим лише в тому сенсі, що вони можуть бути протиставлені. Конструкції безтілесних речей і «прав на права» можуть співіснувати, оскільки безтілесні речі охоплюють такі явища, як: майнові права, не заміщені в обороті транзитивними знаками; безтілесні оборотоздатні символи прав (транзитивні знаки) – корпоративні паї (частки), ЦП і інші фінансові інструменти, що існують у формі електронних документів або електронних (облікових) записів і за-

міщають в обігу майнові права; безготівкові кошти [290, с.86]. При такому підході зобов'язання в складі майна може розумітися як безтілесна річ зі знаком мінус.

З урахуванням вищевказаного доцільно ввести до чинного законодавства категорію безтілесних речей, до яких будуть відноситися об'єкти прав, що існують у формі електронного документа, електронного запису, а також майнові права. Введення категорій оборотоздатних символів прав (транзитивних знаків) і безтілесних речей надає можливість визначати майно не як окрему річ, сукупність речей, а також права та обов'язки (ч. 1 ст. 190 ЦК України) [27], а як предметні речі, безтілесні речі і їх сукупності. У свою чергу, майно, як сукупність об'єктів, може бути предметним, безтілесним або змішаним. Відповідно і об'єкти цивільних прав (ч. 1 ст. 177 ЦК України) можуть бути представлені як предметні речі, безтілесні речі, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага [290, с.86]. Отже, концепція «прав на права» описує лише окремий випадок безтілесного майна [290, с.87], відповідно, легалізація концепції безтілесної речі дозволяє, серед іншого, усунути з чинного законодавства таку парадоксальну норму, як ч. 2 ст. 190 ЦК України, що характеризує всі майнові права як речові права та неспоживні речі. Введення даної норми покликане було посилити нормативне підґрунтя концепції «прав на права». Проте розуміння речі як предмета матеріального світу (ч. 1 ст. 177 ЦК України) є несумісним з розумінням майнового права як речі, і, одночасно, у всіх випадках – речового права. Віднесення майнових прав, поряд з іншими об'єктами, до безтілесних речей, вирішує дану проблему.

Символічні оборотоздатні об'єкти (транзитивні знаки), подібно до готівкових і безготівкових засобів, виявляються поділеними між предметними і безтілесними речами. Предметні транзитивні знаки (паперові документарні ЦП, паперові деривативи), як і раніше, повинні розглядатися як рухоме майно: незважаючи на те, що вони мають дуалістичну правову природу (засвідчують належність прав, будучи, в свою чергу, об'єктами прав) ці символи втілені в предметах матеріального світу – у паперових документах. До безтілесних речей можуть бути віднесені лише ті транзитивні знаки, які існують у вигляді електронних документів або еле-

ктронних записів (електронні документарні ЦП, бездокументарні ЦП, корпоративні паї). Саме існування у формі електронного документа / електронного запису об'єднує ці транзитивні знаки з безготівковими коштами і служить підставою для віднесення всіх їх до безтілесних речей [290, с.87].

О. П. Подцерковний пише про безготівкові кошти, що вони «є записами не тільки в економічному (бухгалтерському) сенсі, але й у юридичному сенсі ... йдеться не про звичайний запис інформації про гроші, а про такий запис, який підтверджено у визначений правом спосіб, що обумовлює здатність до передачі таких записів у специфічній мережі іншим уповноваженим на здійснення таких операцій суб'єктам» [298, с.169]. Все це справедливо і для бездокументарних ЦП. Погоджуючись з тим, що запис про безготівкові кошти містить інформацію, О. П. Подцерковний підкреслює особливий характер такої інформації, вказує на суворий режим її захисту, на те, що загальне поняття інформації не виключає існування її різновидів [298, с.169]. Проте з правовою характеристикою оборотоздатного запису як інформації не можна погодитися. Це дуже добре видно на прикладі бездокументарних ЦП. Легальні визначення ЦП і документарного ЦП як документа, що посвідчує певні права, явно протиставляються у ст.3 ЗУ «Про ЦП та ФР» [189] визначенню бездокументарного ЦП як облікового запису на рахунку в ЦП. При цьому документарний ЦП, у свою чергу, може існувати не тільки в паперовій, але і в електронній формі – як електронний документ.

Ст.200 ЦК України [27] визначає інформацію як будь-які відомості та / або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Із ст.1 ЗУ «Про інформацію» [249], ч. ч. 1, 3 ст. 3 ЗУ «Про ЦП та ФР» [189] впливає, що паперовий документарний ЦП – це матеріальний носій, що містить інформацію, тобто документ з інформацією; бездокументарний ЦП – це електронний (обліковий) запис на рахунку, який також, безсумнівно, існує на певному матеріальному носії і містить інформацію, проте розуміється не як документ, а як «запис без носія» у тому сенсі, що матеріальний носій навмисно ігнорується, виводиться за дужки у зв'язку з тим, що такий запис може переміщатися з одного носія на інший. До того ж електронний документарний ЦП має парадокс а-

льну властивість – закон визнає його документом (носієм інформації), але, водночас він не є матеріальним предметом – це безтілесний об’єкт, по суті – також запис на матеріальному носії [290, с.88]. Інформація має важливе значення у всіх цих випадках, однак не можна зводити до інформації паперовий документ, що її містить (документарний ЦП, що розуміється як предмет – рухома річ). Так само не слід зводити електронний запис або електронний документ (відповідно, бездокументарний або електронний документарний ЦП, які запропоновано розуміти як безтілесну річ) до інформації, яка міститься в ньому. Електронний запис, електронний документ, як і паперовий документ, містять інформацію, але не зводяться до неї [290, с.88]. У легальному переліку об’єктів цивільних прав згідно з ЦК України інформація слідує за результатами інтелектуальної, творчої діяльності та явно виводиться за рамки поняття «майно». Редукція оборотоздатного електронного запису або електронного документу до інформації, яку вони містять, означає виведення цих об’єктів за рамки категорії майна. Однак, з тим же успіхом можна відмовити у визнанні майном паперовому документарному ЦП: він містить ту ж інформацію про номінал та емітента, що і бездокументарний або електронний документарний ЦП. Слід зазначити, що все сказане стосується готівкових та безготівкових коштів: все це – санкціоновані державою знаки вартості, що містять значущу для обороту інформацію [290, с.88].

Дослідники характеризують інформацію як об’єкт прав, серед іншого, за допомогою наступних специфічних ознак: В. О. Копилов [299, с.49-51] та А. О. Козинець [300, с.59] вказують на фізичну невідчужуваність інформації; В. О. Копилов [299, с. 49–51] та О. В. Кохановська [301, с.253–255] підкреслюють тиражованість (здатність до поширення), або, у термінології В. М. Боєра й О. Г. Павельєвої [302, с.6–8] – масовість інформації, яка стає суспільною, загальною для всіх і поширюється на велику мережу споживачів, користувачів; О. В. Кохановська [301, с. 253–255] звертає увагу на можливість морального старіння інформації. Все це жодним чином не може бути співвіднесено з такими інститутами як корпоративна частка та/або ЦП чи безготівкові кошти.

Ст. 5 ЗУ «Про інформацію» передбачає право кожного на інформацію, закріплює можливість вільного одержання, поширення, зберігання та захисту інформації; ст.9 вказаного Закону відносить до основних видів інформаційної діяльності, серед іншого, збір інформації; ст.20 передбачає, що інформація може бути відкритою, або з обмеженим доступом, а ст.21, в свою чергу, поділяє інформацію з обмеженим доступом на таємну, конфіденційну та службову [249]. Якби акції – бездокументарні ЦП, що існують у вигляді електронних записів, корпоративні паї (частки), які не є ЦП та безготівкові кошти були б інформацією, то можна було б обговорювати, між іншим, питання про те, чи є акції, інші корпоративні паї (частки), безготівкові кошти відкритими, службовими, таємними або конфіденційними, якими є можливості кожного у їх вільному отриманні, зборі та поширенні [290, с.88]. Очевидно, що не слід змішувати оборотоздатний символ прав (транзитивний знак) або санкціонований державою знак вартості, які завжди, незалежно від форми існування містять інформацію, і, тим не менше, є майном, з інформацією про таке майно або інформаційними параметрами такого майна. Разом з тим, сказати про паперовий документарний ЦП лише те, що це – предмет, рухома річ, а про бездокументарний (електронний документарний) ЦП, або про корпоративний пай (частку), який не є акцією – що це електронний запис чи електронний документ, означає не в повній мірі розкрити їх правову природу. Кожен з них є чимось більшим ніж рухома річ, запис, електронний документ, їх суть ні в якому разі не вичерпується посиланням на спосіб їх існування, а визначається, головним чином, їх символічною природою як знака, що представляє певні права у господарському обороті [290, с.88]. Так, паперовий документарний ЦП стає просто рухомою річчю тільки у разі втрати його правових властивостей як ЦП: наприклад, сертифікати анульованих документарних акцій можуть бути об'єктами колекціонування як історичні артефакти, але вже в очевидно іншій правовій якості (так само як банкноти, що вийшли з обігу). Бездокументарний ЦП в принципі не може втратити своїх посвідчувальних властивостей: у разі анулювання акції відповідний запис на рахунку просто стирається і перестає існувати у будь-якій якості: замість «запису – акції на рахунку у ЦП» з'являється «запис в

реєстрі про анулювання акції», і цей новий, інший запис просто інформує зацікавлених осіб про певний юридичний факт [290, с.88]. Паперовий документ, який розуміється як рухома річ, електронний документ або електронний запис, який не розглядається правом як документ – це способи існування ЦП як знака і об'єктивація його як майна, що повністю відповідає уявленням семіотики про знак: кожен знак повинен мати певні властивості, які не пов'язані з його репрезентативною функцією, тобто бути тим чи іншим способом об'єктивованим [268, с.48] (у будь-якій формі – від кам'яного обеліска до абстрактного поняття).

Таким чином, визначальним фактором для розуміння природи ЦП, незалежно від форми випуску, а також будь-якого іншого оборотоздатного символу прав (транзитивного знака), включаючи будь-які корпоративні паї (частки) та деривативи, є, у першу чергу, їх знаковий характер. Віднесення їх до предметних речей (рухомих) або до безтілесних речей (електронних записів, електронних документів) визначається формою їх існування, яка залежить від рівня технічного прогресу і носить службовий, допоміжний характер [290, с.90].

Поглиблення інституціалізації корпоративних паїв (часток) ставить питання про їх можливі типи. На даний момент в Україні існує відомий багатьом правовим системам поділ акцій на прості і привілейовані (ч. 3 ст. 20 чинного ЗУ «Про АТ» поділяє акції на прості і привілейовані [63]). Г. Ф. Шершеневич визначав привілейовані акції як такі, що «надають власникам їх певні переваги порівняно з правами, з'єднаними з простою акцією» [303, с.15], І. Т. Тарасов зауважував, що «характеристична риса привілейованих акцій у порівнянні з простими полягає в визначеності і гарантії дивіденду» [147, с.212]. Щодо доцільності інституту привілейованих акцій дослідники висловлювали цілком протилежні думки: якщо Г. Ф. Шершеневич вважав, що вони значною мірою спотворюють справжнє значення акції [303, с.14], то В. В. Долинська наголошує на необхідності використувати «усю палітру привілейованих акцій» [214, с.249-250]. Українські автори обходять проблематику привілейованих акцій увагою, обмежуючись загальними зауваженнями з цього питання. Зокрема, В. В. Зборовський вказує, що «акції називаються привілейованими, оскільки їх власники мають ряд переваг (привілеїв)

порівнянно з власниками простих акцій, надання яких, у свою чергу, компенсується певною мірою обмеженням права брати участь в управлінні акціонерним товариством» [304, с.8-9]. Поділ на прості та привілейовані не поширюється на інші, відмінні від акцій корпоративні паї (частки), питання щодо впровадження такого поділу не досліджувалося.

Проте аналіз законодавства дозволяє провести певні аналогії між нормами ЗУ «Про АТ» (ст. ст. 20, 26, 27, 30) [63] та нормами, що стосуються ВК (ст.14 ЗУ «Про кооперацію» [191]) та командитних товариств (ст.80 ГК України, ст. ст. 133, 135, 137, 139 ЦК України [13; 27]), заснованими на тих саме принципах: підвищена дохідність деяких корпоративних паїв (часток) з одночасним зменшенням обсягу немайнових прав за ними. У цьому вбачаються принципово подібні засади правового регулювання: участь у формуванні майна певної КГО може наділяти учасника двома відмінними комплексами прав. Один з них передбачає повноту прав щодо управління КГО, другий – обмежує або позбавляє учасника права брати участь в управлінні, натомість надає переваги у реалізації майнових корпоративних прав, а саме – права на отримання майна у зв'язку з ліквідацією КГО, а в АТ – також на отримання дивідендів. Слід відзначити, що ідея двох форматів комплексів прав не реалізована у ТОВ і ТДВ.

Попри принципову подібність, реалізація цієї моделі у різних видах КГО має наступні відмінності: привілейовані акції в АТ та асоційовані члени у ВК можуть мати місце або ні, натомість наявність принаймні одного вкладника є істотною ознакою командитного товариства – за його відсутності таке товариство перетворюється на повне; у ВК, на відміну від АТ та командитних товариств, відсутні обмеження щодо сукупного розміру паїв асоційованих членів; обсяг відповідальності вкладників та повних учасників за боргами командитного товариства розрізняється, на відміну від інших видів КГО; акціонери – власники привілейованих акцій мають певне, хоча й обмежене право голосу на загальних зборах, натомість асоційовані члени ВК мають лише право дорадчого голосу, вкладники взагалі не беруть участь у діяльності командитного товариства; обсяг привілейованих майнових прав розрізняється у різних видах КГО – вкладники

командитних товариств та асоційовані члени ВК мають переважні права лише на отримання майна при ліквідації КГО, натомість акціонери – власники привілейованих акцій мають також переважне право на отримання дивідендів; особа може бути власником як простих, так і привілейованих акцій АТ, утім, не може бути водночас повним учасником та вкладником командитного товариства або членом та асоційованим членом ВК. Отже, в АТ наголос зроблений на певному об'єкті – оборотоздатному символі корпоративних прав, тобто на акції, натомість у командитних товариствах та ВК – акцент перенесений на суб'єкта корпоративних прав – вкладника, асоційованого члена [305, с.104-105].

У розумінні природи корпоративних прав та корпоративного паю (частки) доречно виходити з того, що комплекс корпоративних прав певного формату позначається певним оборотоздатним символом – корпоративним паєм (часткою). Відмінність форматів комплексів корпоративних прав, позначених корпоративними паями (частками) вимагає диференціації самих паїв. В АТ ця диференціація здійснюється через інститут простих та привілейованих акцій, натомість у ВК та командитних товариствах диференційовано лише статуси учасників, але не самі паї (частки). Утім, особа стає акціонером, вкладником командитного товариства, або асоційованим членом ВК тому, що внесла відповідний корпоративний вклад, або набула відповідний корпоративний пай (частку, у тому числі – акцію) у його власника. Набуття корпоративного паю (частки) певного типу надає певний комплекс прав, тому вказана ідея повинна бути концептуально висвітлена у законодавстві: усі корпоративні паї (частки) усіх КГО за аналогією з акціями АТ повинні належати до одного з двох типів і бути, відповідно, простими або привілейованими паями (частками) [305, с.104]. Тип кожного корпоративного паю (частки) має визначатися загальними зборами КГО в момент прийняття рішення про формування паю (емісії – якщо корпоративний пай має ознаки ЦП і є акцією): при створенні КГО чи при збільшенні корпоративного капіталу. Тип корпоративних паїв (часток), які не мають ознак ЦП, має фіксуватися у ЄДР. При цьому за позичення поділу привілейованих акцій на класи до правового регулювання привілейованих корпоративних паїв (часток) інших видів КГО видається позбав-

леним сенсу, оскільки такий поділ вимагатиме надто детального та вочевидь ускладненого правового регулювання як на рівні законодавства, так і на рівні установчих документів та навряд чи буде затребуваним. Отже, усі привілейовані корпоративні паї (частки) одного КГО (крім АТ) повинні мати однакову якість та не мати привілеїв одна щодо одної [305, с.105-106].

Поділ корпоративних паїв (часток) на прості та привілейовані доцільно зробити універсальним: можливість емітувати прості та привілейовані корпоративні паї (частки) повинна мати місце у всіх видах КГО, у тому числі – у ТОВ та ТДВ. При цьому набуття у власність привілейованого корпоративного паю (частки) ТДВ не повинно покладати на її власника тягар додаткової відповідальності за боргами товариства, так само, як це має місце у командитних товариствах згідно з чинним законодавством: таку відповідальність не може нести особа, що не має відношення до прийняття стратегічних рішень у КГО [305, с.106]. Привілейовані корпоративні паї (частки) у різних видах КГО доцільно значною мірою уніфікувати. Зокрема, варто розширити обсяг майнових корпоративних прав, які надає привілейований корпоративний пай (частка) за аналогією з АТ: привілейовані корпоративні паї (частки) у всіх КГО повинні надавати їх власникам переважне право на отримання дивідендів у обсязі, передбаченому установчим документом за рахунок прибутку чи коштів резервного фонду.

Щодо співвідношення кількості простих та привілейованих корпоративних паїв (часток), для усіх КГО, крім АТ доцільно обрати за зразок чинну законодавчу норму для командитних товариств: привілейовані корпоративні паї (частки) повинні складати не більше половини розміру корпоративного капіталу КГО. За такого підходу неможливою є ситуація, за якої у прийнятті рішення бере участь меншість інвесторів [305, с.106]. З цього приводу слід погодитися з тезою, висловленою М. В. Захарченко про доцільність законодавчого закріплення положення щодо повного внесення корпоративних вкладів, з яких формуватимуться прості корпоративні паї (частки) до залучення інвестицій, за рахунок яких формуватимуться привілейовані корпоративні паї (частки) із тим, щоб гарантувати чисельну перевагу простих корпоративних паїв (часток) над привілейованими

[306, с.54]. Розв'язання проблематики форматів корпоративних прав через перенесення акценту із суб'єкта корпоративних прав на їх оборотоздатний символ – корпоративний пай (частку) призводить до визнання можливості перебування у власності особи як простих так, і привілейованих корпоративних паїв (часток) – за аналогією з АТ. У такому разі особа володіє водночас двома комплексами корпоративних прав щодо КГО у обсягах, що впливають з кількості належних їй корпоративних паїв (часток). Слід погодитися з тезою про те, що такий підхід надаватиме учасникам вибір: лише прості або лише привілейовані корпоративні паї (частки) забезпечують учаснику КГО або майновий або організаційний сектор інтересів, а при одночасному володінні і першим і другим комплексом прав учасник бере участь в управлінні КГО і отримує майнові переваги [307, с.17]. Вище наголошувалося на впровадженні рівності корпоративних паїв (часток) за обсягом посвідчених ними прав. Ця рівність повинна мати місце у межах поділу корпоративних паїв (часток) на прості та привілейовані.

Цей підхід може бути реалізований не лише у КГО, у яких учасник несе відповідальність за зобов'язаннями КГО у межах вартості корпоративного вкладу, але також і у КГО, учасники яких несуть додаткову чи навіть повну відповідальність. Дійсно, додаткова або повна відповідальність учасника за зобов'язаннями ГТ є спеціальною ознакою, притаманною певним учасникам, які набули певні, а саме – прості корпоративні паї (частки). Набуття такими особами ще й привілейованих корпоративних часток (паїв) не зменшує обсяг їх додаткової чи повної відповідальності за простими паями (частками). І навпаки, набуття учасником, який вже володіє привілейованим корпоративним паєм (часткою) ще й простих паїв (часток) у КГО, що відноситься до організаційно-правової форми з додатковою чи повною відповідальністю принаймні деяких учасників, автоматично означатиме вступ такої особи до кола осіб, які несуть відповідну – додаткову чи повну відповідальність виходячи з кількості простих корпоративних паїв (часток). З урахуванням вищевказаного, положення законодавства щодо неможливості поєднання статусу вкладника і повного учасника у командитному товаристві видається позбавленим сенсу: вкладник, який є суб'єктом

підприємництва може придбати корпоративний пай (частку) у повного учасника, набути статус повного учасника і реалізовувати як переважні права вкладника (у обсязі, що відповідає кількості привілейованих корпоративних паїв), так і права повного учасника, що покладатиме на нього повну відповідальність за боргами товариства [305, с.107].

Теза про можливість формування привілейованих корпоративних паїв (часток) у будь-якому виді КГО позбавляє сенсу виділення такої окремої організаційно-правової форми, як командитні товариства, які виявлятимуться повними товариствами з привілейованими корпоративними паями (частками). Слід зауважити, що командитні товариства є найменш численним видом ГТ: за станом на 01.07.2018 р. їх існувало лише 377 (для порівняння: повних товариств – 1334, з додатковою відповідальністю – 1480, з обмеженою відповідальністю – 602725, АТ усіх типів – 14528 за станом на ту саму дату) [46]. Як наслідок, доцільною видається оптимізація системи видів ГТ та КГО у цілому шляхом скасування такої окремої організаційно-правової форми, як командитні товариства: більшість норм про вкладників командитних товариств має бути інкорпорована до положень законодавства про повні товариства, а самі командитні товариства можуть розглядатися лише як повні товариства з привілейованими корпоративними паями (частками): інформація про те, що певне повне товариство є командитним, має міститися тільки у ЄДР, погашення або анулювання привілейованих корпоративних паїв (часток) у повному командитному товаристві автоматично робитиме його звичайним повним товариством [305, с.107].

Нарешті, слід уніфікувати термінологію для усіх видів КГО, зокрема, корпоративні паї (частки), за аналогією з акціями можуть бути простими та привілейованими, відповідно, участь – повною та асоційованою, а учасники – повними (є власниками простих корпоративних паїв та перебувають з КГО у відносинах повної участі, а у товариствах з додатковою відповідальністю та повних товариствах, крім того, несуть, відповідно, додаткову чи повну відповідальність, а у повних товариствах – здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність) та вкладниками (є власниками лише привілейованих корпоративних паїв та перебу-

вають з товариством у відносинах асоційованої участі). Все це здатне перетворити привілейовані корпоративні паї (частки) на повноцінний інститут корпоративного права та сприяти залученню інвестицій вкладників до усіх видів КГО.

Особа, яка набуває корпоративний пай (частку) стає не тільки його власником, але водночас також учасником відповідної КГО. Деякі дослідники, зокрема, С. Шимон характеризують корпоративні права як комплекс прав особи щодо частки в товаристві і участі в управлінні ним [37, с.39], однак видається вірним розрізнити права особи щодо корпоративного паю (речові) і права особи щодо КГО (корпоративні): можна говорити про множинність статусів особи, що виникли внаслідок одного юридичного факту. У зв'язку з цим виникає питання про те, в яких категоріях можна усвідомити і описати це правове явище і як співвідносяться зазначені вище правові статуси.

О. В. Щербина наголошує на необхідності розмежування прав, що впливають з права власності на акцію та з членства в АТ [146, с.5]. Так само В. М. Кравчук закликає розмежовувати правовий статус учасника товариства та власника частки у статутному капіталі [96, с.14]. Для оцінки цих тез варто відштовхуватися від консенсусу теоретиків права, які попри всі дискусії навколо категорії правового статусу збігаються у тому, що основу будь-якого правового статусу складають закріплені позитивним правом права і обов'язки особи [70, с.143; 76, с.622; 308, с.23; 309, с.115-116; 310, с.65; 311, с.33; 312, с.91].

Слід погодитися з наведеними вище тезами О. В. Щербини та В. М. Кравчука і визнати, що права особи як власника корпоративного паю (частки) і як учасника КГО, щодо, власне, участі у КГО, а також відповідні правовідносини не є однорідними. Права особи як власника корпоративного паю (частки) забезпечують їй те, що К. П. Победоносцев називав «владою над річчю» [103, с.82] (тобто над паєм), і, відповідно, утворюють правовідносини власності. Натомість права особи щодо участі у КГО забезпечують їй «владу над особою» – над КГО як таким, і, відповідно, утворюють корпоративні правовідносини.

Вихідним пунктом міркувань має бути творче переосмислення для цілей цього дослідження кримінально-правової категорії ідеальної сукупності злочинів,

під якою розуміють вчинення одним діянням кількох самостійних злочинів (В. М. Шевчук [313, с.88]), коли вчинене особою одне діяння містить два або більше злочини з різними юридичними складами (А. А. Стрижевська [314, с.97]), коли одним діянням особи вчинено два або більше злочинів і вчинене може отримати правильну і повну юридичну оцінку тільки шляхом застосування двох або більше норм особливої частини разом взятих (М. І. Бажанов [315, с.236]), коли особа одним діянням вчинює одночасно два і більше злочини (А. Н. Ришелюк [316, с.114]). Можна бачити, що наведені визначення майже співпадають. Ознаками ідеальної сукупності злочинів визнається вчинення: а) одного діяння; б) в одному місці; в) одночасно; г) за наявності усіх необхідних ознак, передбачених двома або більше різними статтями КК [316, с.114]. Схожим чином юридичний факт набуття особою корпоративного паю (частки) у власність має наслідком виникнення ідеальної сукупності двох правових статусів цієї особи: правового статусу *власника* корпоративного паю (частки); правового статусу *учасника* КГО [317, с.116].

Визнання відмінності статусу особи як власника корпоративного паю (частки) або майна від її статусу як учасника КГО ставить питання про можливість окремого існування цих статусів. На думку В. М. Кравчука «особа може бути власником (співвласником) частки, але не мати права участі в товаристві» [96, с.14], тобто кожний учасник товариства є власником частки, але не кожний власник частки є учасником. Оскільки особа, яка не має статусу учасника товариства, визнається власником частки, «право на відчуження частки слід визнати саме за її власником, адже наявність у відчужувача статусу учасника не є визначальною для цих правовідносин» [96, с.15], отже, на думку цього дослідника власник частки, який ще не набув статусу учасника товариства, може відчужувати частку. З цього слідує можливість виникнення цілої низки власників частки, які послідовно відчужуватимуть один одному частку без набуття статусу учасників відповідного товариства. Слід розцінити як вірне твердження про те, що право розпоряджатися корпоративним паєм (часткою) є складовою правового статусу власника паю (частки), а не учасника КГО. У цьому відношенні не можна погодитися з

Л. Ф. Гатауліною, С. Д. Могілевським, які відносять право розпорядження акціями (частками) до корпоративних [68, с.171; 111, с.80-82]: це право повинно бути виключене з переліку прав учасника, наведеного у ст.116 ЦК України, ч. 1 ст. 88 ГК України, ст.10 ЗУ «Про ГТ», оскільки є правом не щодо особи КГО, а щодо певного майна – корпоративного паю (частки). Проте не є прийнятною теза про можливість набуття статусу власника корпоративного паю (частки) без набуття статусу учасника КГО. В. М. Кравчук вважає частку майновим правом, формою фіксації майнової участі у ГТ, яка засвідчує цю участь і є об'єктом цивільних правовідносин, за допомогою якого забезпечується оборотоздатність майнових корпоративних прав [96, с.7, 10-11], зазначає [38, с.31], що підтримує позицію О. С. Швиденка про те, що акція посвідчує право участі в АТ, яке, у свою чергу, складається з інших прав акціонера [248, с.6]. Проте така позиція несумісна з твердженням того ж автора про можливість становища, за якого особа вже є власником акції або частки, і, водночас не є учасником товариства [317, с.117].

Як зазначалося вище, В. М. Кравчук закликає розмежовувати правові статуси учасника товариства та власника частки в статутному капіталі [96, с.14]. Водночас він стверджує, що «право на одержання частини майна під час ліквідації є майновим корпоративним правом, яке належить власнику частки, тому майно ліквідованого товариства повинно розподілятися не між учасниками товариства, а між власниками часток у статутному капіталі» [96, с.22]. Однак це призводить до змішування прав особи як власника і як учасника КГО, до «дрейфу» суто корпоративних прав учасника до складу повноважень власника і суперечить самій ідеї розмежування статусів учасника ГТ і власника частки, якої, як зазначалося вище, дотримується зазначений автор. Вважаємо, що правовий статус особи, яка вже є власником корпоративного паю (частки), але ще не стала учасником КГО, є аномальним, і особи, які набули засвідчену майнову участь у КГО, повинні наділятися правами щодо самого КГО. З урахуванням вищевказаного ідея роз'єднання статусів власника корпоративного паю (частки) та учасника КГО та їх незалежного існування видається суто штучною та концептуально недосконалою. Таким чином, можна зробити висновок про те, що статус власника корпоративного паю

(частки) і статус учасника КГО, що утворюють ідеальну сукупність правових статусів, попри відмінність їх правових природ є нерозривно пов'язаними, одночасно виникають і припиняються та не існують окремо один від одного: власник корпоративного паю завжди є учасником КГО і навпаки [317, с.117].

Слід також розглянути питання про співвідношення цих статусів.

На думку В. В. Долинської [214, с.574] і В. М. Кравчука [38, с.29], саме участь у товаристві, а не володіння акцією займає центральне місце у розумінні природи прав акціонерів (учасників). Водночас В. М. Кравчук стверджує, що частка у статутному капіталі і корпоративні права співвідносяться між собою як причина і наслідок [67, с.258], і з цим метафоричним вислівом слід погодитись. Набуття права власності на корпоративний пай (частку) видається визначальним для участі у КГО, як правового зв'язку між нею та її учасником. Зокрема, реалізація права особи, як власника корпоративного паю (частки), розпоряджатися своїм майном – належним йому паєм (часткою), безпосередньо впливає на виникнення та припинення прав особи як учасника КГО. Також обсяг корпоративних прав учасника обумовлений кількістю належних йому корпоративних паїв (часток). Можна бачити, що юридичне буття особи у статусі учасника КГО є похідним від її буття у статусі власника корпоративного паю (частки), тому і статус особи як учасника КГО як такий слід вважати похідним від статусу особи як власника корпоративного паю (частки). Цей підхід поділяє судова практика: зокрема, КГС ВС у Постанові по справі № 914/2259/17 від 31.10.2018 р. зазначає, що законодавство визнає статус учасника товариства лише за особою, яка є власником частки у його статутному капіталі [318]. Утім, оскільки власник корпоративного паю (частки) та учасник КГО – це відмінні, хоча й нерозривно пов'язані правові статуси однієї особи, слід підкреслити, що визначаючи *буття* прав учасника, права власника корпоративного паю (частки), водночас жодним чином не визначають *зміст* прав учасника: дослідження прав особи як власника корпоративного паю (частки) не відповідає на питання – якими є права цієї особи як учасника КГО [317, с.117].

Також слід підкреслити взаємодоповнюючий, комплементарний характер правових статусів власника корпоративного паю (частки) і учасника КГО. В

економіці комплементарними вважаються товари, що доповнюють одне одного і споживаються одночасно, зокрема, автомобіль і бензин або ковдра, подушка та підковдра [319, с.32]; у хімії комплементарність – це просторова відповідність структур двох молекул, завдяки якій можливе виникнення між ними водородних зв'язків та здійснення межмолекулярних взаємодій [320, с.42-443]. Відмінні, але нерозривно пов'язані правові статуси власника корпоративного паю (частки) і учасника КГО є комплементарними: вони доповнюють одне одного і лише у сукупності надають особі повноту прав, покликану забезпечити її законні інтереси, пов'язані з майновою участю у КГО [317, с.118].

2.2. Корпоративний вклад і корпоративний капітал

Існування будь-якої КГО починається з того, що її засновники здійснюють акт інвестування у корпоративній формі і наділяють КГО певним майном, необхідним для господарської діяльності. Це є аксіоматичним, банальним твердженням, однак таке майно, тобто корпоративна креативна (утворювальна) інвестиція, що вноситься учасником [209, с.188], не позначається у чинному законодавстві єдиним терміном. Отже, за відсутності терміну такому майну не атрибутоване певне поняття, яке б супроводжувалося визначенням. Аналіз ГК України [13], ЦК України [27], ЗУ «Про ГТ» [190], «Про АТ» [63], «Про ТОВ і ТДВ» [50] дозволяє зробити висновок про те, що з цього питання у чинному законодавстві конкурують синонімічні терміни «вклад» і «внесок», причому законодавець надає перевагу терміну «вклад». Практика вживання цих термінів для позначення майна, яке учасник передає ГТ, явно не є рівнозначною, а вживання терміну «внесок» у тому самому значенні виглядає як відступлення від правила, як певна аномалія і результат недбалості законодавця. Таким чином, слід встановити термінологічну єдність на основі системного застосування саме терміну «вклад».

Проте слід зазначити, що відповідне поняття на основі терміну «вклад» формулюється законодавцем як: «вклад» (без жодних додаткових позначень) – у

ст. ст. 115, 117, 120, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 155 ЦК України [27], ст. ст. 81, 82, 86-88 ГК України [13], ст. ст. 10, 12, 13, 16, 36, 50-52, 54, 59, 67, 71, 76, 78-80, 83 ЗУ «Про ГТ» [190] (також слід зазначити, що статті, безпосередньо присвячені законодавцем цій проблематиці, мають назву «Вклади учасників та засновників товариства» – ст.13 ЗУ «Про ГТ», ст.86 ГК України); «вклад до статутного (складеного) капіталу» – ст.115 ЦК України [27], ст. ст. 12, 13 ЗУ «Про ГТ» [190], «вклад до складеного капіталу» – ст.137 ЦК України, «вклад до статутного вкладу» – скасовані ст. ст. 144, 148 ЦК України [27]; «вклад учасника товариства» – ст.ст.13,14,30 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50] (також у ряді норм вживається термін «вклад», коли з граматичного контексту очевидним є те, що вклад вносить саме учасник); «вклад у майні товариства» – ст.75 ЗУ «Про ГТ» (щодо командитних товариств) [190]. Використання поняття «вклад до статутного (складеного) капіталу» видається некоректним, оскільки з необхідністю призводить до кола у визначенні з поняттям «статутний (складений) капітал»: просто кажучи, вклад до статутного (складеного) капіталу – це майно, яке передається до статутного (складеного) капіталу, а статутний (складений) капітал – це вартість майна, переданого учасниками як вклад до статутного (складеного капіталу). З іншого боку, вживання термінологічної конструкції «вклад у майні товариства» призводитиме до масового виникнення тавтологічних висловів на кшталт «обмеження щодо *майна*, що може вноситися учасниками як вклад у *майні* товариства».

Можна бачити, що найчастіше законодавець вживає абстрактне «вклад», однак відповідне поняття має відрізнятися від інших понять, які визначає законодавство. Термін «вклад» у чинному законодавстві України означає не лише майно, яке учасник передає у власність ГТ, але й кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору (ст.2 ЗУ «Про банки і банківську діяльність» [321], п. 3 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб») [322]. У банківському праві України поняття «вклад» є синонімом

поняття «депозит» і означає явище, цілком відмінне від вкладу в корпоративному праві. У ст. ст. 1058-1065 ЦК України законодавець вживає термін «банківський вклад» [27]. Також вклади вносять учасники простого товариства – сторони договору про спільну діяльність з об'єднанням вкладів (ст.ст.1132-1133ЦК України): вкладом учасника простого товариства вважається все те, що він вносить у спільну діяльність (спільне майно), в тому числі грошові кошти, інше майно, професійні та інші знання, навички та вміння, а також ділова репутація та ділові зв'язки [27]. Як зауважує В. В. Резнікова, внесення вкладів формує майнову базу спільної діяльності і складає майновий елемент, який у поєднанні з організаційним елементом з визначенням порядку управління з метою досягнення спільної мети, покликаний створити неправосуб'єктне об'єднання, якому властива організаційна єдність, що, у свою чергу, є однією з ознак договору простого товариства [323, с.251-252]. Термін «вклад учасника товариства», який систематично застосовується у Законі України «Про ТОВ і ТДВ», є значно більш адекватним. Однак із тим, щоб впровадити термінологічну єдність, виходячи з позиції, відповідно до якої у якості системоутворюючої категорії розглядається КГО, доцільним видається використання терміну «корпоративний вклад», під яким пропонується розуміти належне особі на праві власності майно, яке передається корпоративній господарській організації з метою набуття особою корпоративних прав [324, с.124]. Будучи сформульованим та законодавчо визначеним, це поняття може стати наріжним каменем, навколо якого будуть угруповані вже існуючі норми законодавства з питань передачі учасниками майна КГО, зокрема, про обмеження щодо майна, що може вноситися як вклад учасника КГО, про його оцінку та, власне, порядок внесення, що дозволить сформувати, нарешті, повноцінний правовий інститут корпоративного вкладу.

Зокрема, відштовхуючись від поняття корпоративного вкладу, можна розв'язати низку проблем у тому, що стосується статутних (складених) капіталів.

Поняття статутного і складеного капіталу належать до базових категорій корпоративного права. Їх значущість вбачається вже з того факту, що ГТ визначається у ч. 1 ст. 113 ЦК України як юридична особа, статутний (складений) капітал

якої поділений на частки між учасниками [27], так само статутний капітал згадується у визначеннях АТ, ТОВ і ТДВ, що їх містить ст.80 ГК України [13]. Проте категорії статутного і складеного капіталу є проблемними, а їх впровадження у діюче законодавство є далеким від належного. У першій редакції ЗУ «Про ГТ» 1991 р. законодавець використовував поняття «статутний фонд» [325]. Слід зауважити, що це поняття використовувалося виключно щодо товариств – об'єднань капіталів (АТ, ТОВ, ТДВ). Жодного аналогу категорії «статутний фонд» щодо товариств – об'єднань осіб (повних та командитних товариств), закон не передбачав. Термін «статутний фонд» широко використовувався у законодавстві, однак зміст цієї категорії на рівні закону не розкривався. На рівні підзаконних актів статутний фонд визначався у п.2 Інструкції №10 «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків», затвердженої постановою Правління НБУ від 30.12.1996 р. №343 як сукупність власних коштів акціонерів або пайових внесків засновників (учасників) у грошовій формі, які надаються ними у постійне розпорядження банку [326]. Варто відзначити, що п.2 Інструкції про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків, затвердженої постановою Правління НБУ від 14.04.1998 р. №141, прийнятої на заміну згаданої вище Інструкції, замість поняття «статутний фонд» визначав вже поняття «статутний капітал» – як кошти, що внесені акціонерами (пайовиками, засновниками) банку шляхом придбання його акцій [327].

Категорії статутного і складеного капіталу ГТ на рівні законів вперше були закріплені у ЦК України. У загальних положеннях щодо ГТ законодавець вживає конструкцію «статутний (складений) капітал», зокрема, визначає, що ГТ є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками (ч. 1 ст. 113 ЦК України), встановлює, що ГТ є власником майна, переданого йому учасниками товариства у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу, а також те, що вкладом до статутного (складеного) капіталу ГТ можуть бути гроші, ЦП, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом (п. 1 ч. 1, ч. 2 ст. 114 ЦК України), і, нарешті, визначає, що учасник має право здійснити відчуження часток у

статутному (складеному) капіталі товариства, ЦП, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом (п. 4 ч. 1 ст. 116 ЦК України) [27].

Положення ЦК про окремі види ГТ називають капітал АТ, ТОВ і ТДВ статутним, а капітал повних і командитних товариств – складеним. Аналіз цих положень дозволяє дійти висновку про те, що єдиною змістовною відмінністю статутного капіталу АТ, ТОВ і ТДВ від складеного капіталу повних та командитних товариств є те, що статутний капітал АТ визначає мінімальний розмір майна товариства, що гарантує інтереси його кредиторів (ч. 1 ст. 155 ЦК України), тоді як щодо складеного капіталу відповідна декларація у законодавстві відсутня. Щодо ТОВ і ТДВ відповідна гарантія закріплювалася у ч. 1 ст. 144, яку було скасовано з прийняттям ЗУ «Про ТОВ і ТДВ», у якому відповідні положення відсутні. Зазначені норми є пов'язаними з ч. 4 ст. 144 (скасована з прийняттям ЗУ «Про ТОВ і ТДВ»), ч. 3 ст. 155 ЦК України, відповідно до яких у разі, якщо після закінчення другого чи кожного наступного фінансового року вартість чистих активів АТ (а раніше також ТОВ і ТДВ) виявиться меншою від статутного капіталу, товариство зобов'язане оголосити про зменшення свого статутного капіталу і зареєструвати відповідні зміни до статуту в установленому порядку, якщо учасники не прийняли рішення про внесення додаткових вкладів. Якщо вартість чистих активів товариства стає меншою від визначеного законом мінімального розміру статутного капіталу, товариство підлягає ліквідації [27]. При цьому із змісту ч. 2 ст. 14 ЗУ «Про АТ» можна зробити висновок про те, що термін «чисті активи» є синонімом терміну «власний капітал» і означає різницю між сукупною вартістю активів товариства та вартістю його зобов'язань перед іншими особами. Фактично у цих положеннях ЦК України було закріплено пропозиції, висловлені О. С. Янковою [328, с.5, 10], у зв'язку з чим В. М. Кравчук пише, що статутний капітал здійснює функцію гарантії інтересів кредиторів [67, с.504]. Проте О. Р. Кібенко вказує на те, що «спроби пов'язати певним чином вартість чистих активів зі статутним капіталом робились неодноразово, в тому числі і в європейських країнах, однак на практиці це призвело до ігнорування відповідних норм і, в кінцевому моменті, до їх суттєвої модифікації або скасування», називає такий підхід застарілим і підкре-

слює відсутність прямого зв'язку між розміром чистих активів та платоспроможністю товариства [10, с.230]. Ці погляди були розвинені у роботі Ю. В. Хорт, яка поділяє концепції статутного капіталу, що історично склалися в різних країнах світу, на прокредиторську, проакціонерну й протовариську, доводить, що статутний капітал не повинен виконувати функцію захисту інтересів кредиторів і пропонує відмовитися від передбаченої у законодавстві України прокредиторської концепції на користь змішаної – проакціонерної та протовариської [329, с.6].

Слід погодитися із тим, що інститут статутного капіталу нездатний гарантувати інтереси кредиторів КГО, оскільки майно, передане у власність КГО у якості вкладів, може бути одразу відчужене чи іншим чином витрачене за рішенням органів КГО, а підприємницькі ризики становлять загрозу того, що діяльність КГО виявиться збитковою. Однак у ситуації, коли власний капітал (чисті активи) КГО виявляється меншим за розмір статутного капіталу, додаткові вклади учасників не здатні механічно виправити цю диспропорцію, оскільки за рахунок додаткових вкладів збільшується і номінальний розмір статутного капіталу. Наприклад: статутний капітал ТОВ сформований за рахунок вкладів учасників, при його створенні становить 100 грн. Через 2 роки виявляється, що власний капітал (чисті активи) товариства дорівнює 20 грн., а різниця між статутним і власним капіталом відповідно – 80 грн. У разі, якщо учасники внесуть додаткові вклади у сумі 80 грн., статутний капітал складатиме 180 грн., а власний – 100 грн., і різниця між власним і статутним капіталом зберігатиметься. Натомість зменшення статутного капіталу до розміру власного капіталу, пов'язане з необхідністю дострокового погашення боргів усім кредиторам, які виявлять таке бажання, а це, у свою чергу, також може призвести до неплатоспроможності КГО. На підставі зазначеного слід повністю погодитися з тезою про неспроможність прокредиторської концепції статутного капіталу так само, як і його гарантійної функції.

Дієвими механізмами гарантування інтересів кредиторів є: тест на платоспроможність; розкриття інформації стосовно фінансового стану товариства; договірні механізми захисту; установлення відповідальності директорів КГО за здійснення неправомірної підприємницької діяльності, їх дискваліфікація, засто-

сування доктрини справедливої субординації вимог акціонерів, визнання недійсними правочинів, укладених з метою обману кредиторів чи без отримання належного зустрічного задоволення боржником [329, с.17]. Проте, оскільки по суті статутний капітал – це складений капітал з функцією гарантії інтересів кредиторів КГО, без цієї функції статутний і складений капітал виявляються повними синонімами. У тому, що стосується ТОВ і ТДВ з прийняттям ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» різниця між статутним і складеним капіталом повністю зникла. Тому логічно було би позначати статутний (складений) капітал без функції гарантії інтересів кредиторів якимось одним терміном. Термін «статутний капітал» вказує на назву установчого документу, в якому зазначається його розмір – статуту, отже, не є прийнятним для повного товариства, де установчим документом є засновницький договір, та командитного товариства, де установчим документом може бути або засновницький договір, або меморандум, крім того, у цій роботі пропонується не зазначати в установчому документі КГО, крім АТ, розмір її капіталу. Щодо терміну «складений капітал» слід приєднатися до зауважень, що їх висловлює В. М. Кравчук: «складений» означає, що капітал повинен бути утворений шляхом об'єднання (складення) внесків, в той час як, наприклад, командитне товариство може бути створене одним повним учасником. Йому нічого і ні з ким складати» [67, с.498]. Ця теза є ще більш слушною щодо АТ, ТОВ і ТДВ, які досить часто утворюються однією особою. Таким чином, обидва ці терміни не є придатними для того, щоб стати єдиним позначенням вартості майнової бази КГО, сформованої за рахунок корпоративних вкладів його учасників.

Необхідно також точніше з'ясувати, яке саме явище дійсності позначається термінами «статутний» чи «складений» капітал. Поняття складеного капіталу у законодавстві не визначається, натомість поняття статутного капіталу визначене на рівні закону лише щодо АТ: згідно з п. 19 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про АТ» це капітал товариства, що утворюється із суми номінальної вартості всіх розміщених акцій товариства [63]. Утім, для номінальної вартості кожної акції визначальною є вартість корпоративних вкладів засновників (акціонерів): відповідно до ч. 1 ст. 155 ЦК України статутний капітал АТ утворюється з вартості вкладів акціонерів, вне-

сених внаслідок придбання ними акцій. Ч. 1 ст. 144 ЦК України передбачала аналогічне положення щодо ТОВ [27]. Ч. 1 ст. 12 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» визначає, що розмір статутного капіталу товариства складається з номінальної вартості часток його учасників. У свою чергу, згідно з ч. 2 ст. 14 зазначеного Закону вартість вкладу кожного учасника товариства повинна бути не менше номінальної вартості його частки [50]. Варто згадати також легальне визначення статутного капіталу, наведене у п.1.1. Ліцензійних умов провадження страхової діяльності, затверджених розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28.08.2003 р. №40: статутний капітал – це грошові кошти та/або державні ЦП, внесені учасниками, засновниками страховика шляхом придбання його акцій, часток [330]. Недоліком цього визначення є обмеження вкладів за видами майна, що можна пояснити специфікою регулювання страхових організацій, використання слова «придбання» без згадування самого товариства. На думку О. С. Янкової статутний фонд (капітал) – це зареєстрований у встановленому законом порядку та закріплений в установчих документах грошовий еквівалент майна, яке повинне бути передане підприємству у власність (повне господарське відання, оперативне управління) у вигляді внесків для забезпечення його господарської діяльності та як сплата його учасниками отримуваних ними майнових прав [328, с.9], отже, статутний капітал виявляється майном, яке має бути передане учасниками у майбутньому.

Слід зазначити, що майно АТ повністю формується до моменту його державної реєстрації, тому сума, зазначена у статуті АТ як статутний капітал у будь-якому разі є сумою, яку АТ отримало в момент створення. Для АТ статутний капітал є *de facto* внесеним стартовим капіталом. В момент створення АТ статутний капітал дорівнює його власному капіталу – в АТ є лише активи у розмірі статутного капіталу, натомість зобов'язання ще відсутні. У подальшому, з прийняттям АТ на себе перших зобов'язань, отриманням прибутків розмір статутного капіталу не співпадає більше з розміром власного капіталу. В інших видах ГТ корпоративні вклади учасників вносяться після державної реєстрації товариства. Таким чином, типовою є ситуація, коли щойно створене товариство приймає на

себе зобов'язання ще до формування статутного (складеного) капіталу. Навіть більше: досить часто статутний (складений) капітал залишається несформованим у повному обсязі. Як наслідок, у таких ГТ статутний (складений) капітал ніколи не співпадатиме з наявним, власним капіталом – навіть у момент утворення.

Очевидно, що у всіх ГТ, крім АТ, під терміном статутний (складений) капітал маються на увазі одразу дві відмінні сутності: вартість майна, яке засновники вирішили передати товариству, і вартість майна, яке вони за фактом вже передали. Ці дві відмінні сутності доцільно позначати двома відмінними термінами. Таким чином, різниця у термінах має відтворювати не різницю між організаційно-правовими формами ГТ (як це має місце при використанні термінів статутний/складений капітал), а різницю між належним та наявним. На необхідність розрізняти ці категорії вказувала ще О. С. Янкова [328, с.7, 11], обґрунтовуючи доцільність запровадження до господарського законодавства України категорій заявленого та сплаченого статутного фонду. Однак вказаний автор надає визначення лише поняттю «статутний фонд», але не запропонованим нею термінам «заявленого» та «сплаченого» статутного фонду, не розкриває відповідні концепції. Крім того, як зазначалося вище, не є прийнятним в цілому її підхід, що підкреслює гарантійну функцію статутного фонду і необхідність його кореляції з власним капіталом КГО у процесі її діяльності.

Відмінність цих сутностей, які втілюють різницю між належним та наявним, відображена у праві ЄС (Директива ЄС «Щодо окремих аспектів корпоративного права» від 14.07.2017 р. № 2017/1132 [12] оперує термінами «authorized capital» та «subscribed capital») та Сполученого Королівства (Закон «Про компанії» оперує термінами «issued share capital» та «allotted share capital» [11]). Слід погодитися з О. Р. Кібенко, яка стверджує ідентичність категорій «authorized capital» та «issued share capital» (дозволений до випуску чи оголошений капітал), що є зафіксованою в меморандумі компанії сумою, у межах якої можуть бути випущені акції. Так само О. Р. Кібенко характеризує як ідентичні категорії «subscribed capital» та «allotted share capital» (підписний чи розміщений капітал), що є сумою, на яку була фактично здійснена підписка (розміщення акцій), при цьому підписний (розміщений

капітал) «є найбільш близьким до вітчизняного поняття «статутний капітал» (але все ж таки не співпадає із останнім)» [10, с.189-190].

Для розв'язання цієї проблеми В. М. Кравчук пропонує наступну термінологічну конструкцію: засновницький капітал – як майно, склад та вартість якого зафіксована в установчому документі, яке засновник зобов'язався передати юридичній особі під час її створення; корпоративний капітал – як зафіксована в установчому документі вартість внесків учасників, переданих юридичній особі в рахунок оплати її корпоративних прав [67, с.500]. Наведений термін «засновницький капітал» повністю відповідає визначенню, що його запропонував В. М. Кравчук, але не охоплює усі ситуації, коли фіксується вартість майна, яке підлягає передачі КГО з метою набуття корпоративних прав: зокрема, до засновницького капіталу не можна віднести вартість корпоративних вкладів квазізасновників, за рахунок яких збільшується майнова база вже існуючих КГО.

Отже, для позначення вартості майна, яке засновники або квазізасновники мають право передати у якості корпоративних вкладів у власність КГО, реалізуючи засновницьке (квазізасновницьке) право більше доцільно використовувати термін «оголошений корпоративний капітал». Для позначення вартості майна *de facto* переданого засновникам або квазізасновниками КГО з метою набуття корпоративних прав видається доречним термін «сформований корпоративний капітал» (корпоративні вклади можуть бути не лише грошовими, отже – можуть не тільки сплачуватися, а й передаватися). У сформованому корпоративному капіталі мають враховуватися також суми прибутку КГО, спрямовані за рішенням загальних зборів на збільшення корпоративного капіталу. Таким чином корпоративний капітал – це завжди або оголошений або сформований корпоративний капітал. Фіксацію розміру сформованого корпоративного капіталу в установчому документі КГО доцільно залишити обов'язковою лише для АТ, оскільки на момент державної реєстрації АТ вклади засновників вже внесені, отже сформований корпоративний капітал товариства може бути без жодних ускладнень зазначений у його статуті, тоді як в інших видах КГО на момент державної реєстрації відомий лише оголошений корпоративний капітал. Для того, щоб запобігти необхідності вноси-

ти зміни до установчого документу КГО у разі, якщо не всі учасники внесуть свої корпоративні вклади, пропонується не зазначати в установчих документах КГО, у яких корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП ані оголошений корпоративний капітал, ані сформований корпоративний капітал – ці відомості доцільно вносити лише до ЄДР. При цьому відомості про оголошений корпоративний капітал повинні вноситися до ЄДР в момент державної реєстрації КГО, а про сформований корпоративний капітал – в процесі внесення корпоративних вкладів аж до моменту завершення строку для його формування виходячи з вартості внесених *de facto* корпоративних вкладів. Натомість із розміру сформованого корпоративного капіталу КГО, корпоративні паї (частки) у яких не оформлені як ЦП, повинна вираховуватися вартість корпоративних вкладів, за рахунок яких було сформовано корпоративні паї (частки), що згодом було погашено чи анульовано, зокрема, при виході або виключенні учасника з КГО, зверненні стягнення на майно КГО за боргами учасника.

В цілому, «фокус уваги» у доктрині, законотворчості та правозастосовчій практиці слід перенести з категорії корпоративного капіталу (оголошеного чи сформованого) на категорію корпоративних паїв (часток): сформований корпоративний капітал слід розуміти лише як визначену для суто облікових цілей вартість корпоративних вкладів та прибутку, за рахунок яких сформовано та визначено номінальну вартість непогашених та неанульованих корпоративних паїв (частки), а не як суму, яка визначає мінімальний розмір майна КГО, що гарантує інтереси його кредиторів, або має інше значення. Таким чином, анулювання або погашення корпоративних паїв повинно призводити до автоматичного зменшення розміру сформованого корпоративного капіталу, формування нових корпоративних паїв – до його автоматичного збільшення за записом державного реєстратора у ЄДР (див. підрозділ 2.3 роботи). Остаточне позбавлення корпоративного капіталу гарантійної функції, принаймні у КГО, корпоративні паї (частки) у яких не оформлені як ЦП, вимагає розкриття даних річної та квартальної фінансової звітності такими КГО, що може здійснюватися через надання відповідних звітів державним реєстраторам, які вноситимуть ці відомості до ЄДР: таким чином, будь-яка заці-

кавлена особа буде здатна у лічені хвилини отримати дані не тільки про оголошений та сформований корпоративний капітал, але також про реальний фінансовий стан КГО. Саме така можливість бути обізнаним щодо фінансової історії та стану КГО надаватиме максимально можливі гарантії його потенційним кредиторам при прийнятті рішень щодо укладення договорів та визначення їх умов – зокрема, про забезпечення зобов'язань [331, с.19-20]. Невнесення КГО даних фінансової звітності до ЄДР має виключати можливість ним будь-яких дій щодо ЄДР до моменту виконання такого обов'язку.

Оголошений та сформований корпоративний капітал не виконують функцію гарантування інтересів кредиторів КГО, не перебувають у безумовній кореляції з його власним капіталом і можуть бути визначені наступним чином: оголошений корпоративний капітал – це зареєстрована у ЄДР сукупна вартість корпоративних вкладів, які певні особи (засновники або квазізасновники) мають право передати КГО з метою набуття корпоративних прав; сформований корпоративний капітал – це зареєстрована у ЄДР сукупна вартість корпоративних вкладів, переданих КГО засновниками або квазізасновниками з метою набуття корпоративних прав та сум прибутку КГО, за рахунок яких було сформовано непогашені та неанульовані корпоративні паї (частки) і визначено їх номінальну вартість [332, с.48]. Вартість корпоративних вкладів повинна визначатися на момент прийняття загальними зборами учасників (засновників, акціонерів) рішення про їх внесення.

Відповідно до ст.2 ЗУ «Про кооперацію» члени ВК вносять паї тобто майнові поворотні внески члена ВК у створення та розвиток ВК у вигляді майна, в тому числі грошей, майнових прав, земельної ділянки (при створенні ВК, або вступі до нього) та додаткові паї, тобто добровільні грошові чи інші майнові поворотні внески понад пай (вноситься особою, яка вже є членом ВК) [191]. За рахунок паїв та додаткових паїв обов'язково створюється пайовий фонд, мета якого полягає у формуванні майна ВК. При цьому, з одного боку, пай є поворотним внеском, є персоніфікованим (ст.21 ЗУ «Про кооперацію»), з іншого – ВК є власником внесків, здійснених його членами (ст.19 ЗУ «Про кооперацію») [191]. Також, крім паїв та додаткових паїв, члени можуть вносити цільові внески – грошові чи

інші майнові внески, що вносяться понад пай для забезпечення виконання конкретних завдань ВК (в процесі його діяльності), за рахунок яких може формуватися інший, відмінний від пайового – спеціальний фонд ВК, метою якого є забезпечення статутної діяльності ВК (ст.ст.2, 20 ЗУ «Про кооперацію»). Разом паї та цільові внески становлять «частку члена у майні кооперативу». Неподільний фонд ВК формується за рахунок як рівних за розміром вступних внесків, так відрахувань від доходів самого ВК. При цьому вступний внесок є неповоротним: він не враховується у складі «частки члена у майні кооперативу» при виході з ВК, кошти цього фонду не підлягають поділу між членами навіть при ліквідації ВК: вони передаються іншому ВК або зараховуються до бюджету. В. О. Коверзнев пише про особливий правовий режим неподільного фонду, майно якого підлягає збереженню навіть у разі ліквідації кооперативної організації і повинно бути передане іншій кооперативній організації або територіальній громаді в особі виконавчого комітету відповідної місцевої ради за місцем її знаходження, пропонує поширити на майно неподільного фонду правовий режим публічної власності із закріпленням за кооперативною організацією лише «права кооперативного управління», тобто права володіння та користування таким майном [333, с.5, 7]. Утім, закон не визначає мету створення неподільного фонду, у зв'язку з чим безповоротне вилучення у членів ВК майна, що не вкладається у господарську діяльність не виглядає виправданим.

Залишаючи поза увагою проблематику резервного фонду ВК, зазначимо, що понятійний апарат системи фондів ВК у частині пайового, спеціального та неподільного фондів є незадовільним і перевантаженим. Зокрема, різниця між спеціальним та пайовим фондами визначається метою їх створення, однак відмінність між «формуванням майна кооперативу» та «забезпеченням виконання конкретних завдань кооперативу» є суто штучною, оскільки «конкретні завдання» все одно вирішуються через збільшення, тобто «формування» майна. При цьому виділення окремо категорій паю, додаткового паю та спеціального внеску є вочевидь надмірним та ускладнюючим. Слід зауважити, що хоча, як було зазначено вище, ст.21 ЗУ «Про кооперацію» передбачає одержання членом ВК, який вийшов чи якого

було виключено з ВК, «загальної частки у майні» [191], відповідно до ст.166 ЦК України у такому випадку повертається лише пай, так само третій особі може бути відступлений пай, а не частка у майні [27].

Суперечливий характер правового регулювання призводить до виникнення корпоративних спорів. Зокрема, у новітній судовій практиці КГС ВС використовується категорія «персоніфікованого паю» в межах якого визначається «частка кожного члена кооперативу у майні кооперативу» [334]. Ще одним недоліком цієї системи є те, що згідно зі ст.21 ЗУ «Про кооперацію» «частка члена у майні» включає внески членів до резервного фонду, який формується за рахунок відрахувань від доходу ВК, перерозподілу неподільного фонду, пожертвувань, безповоротної фінансової допомоги та за рахунок інших не заборонених законом надходжень [191], тобто за рахунок або коштів самого ВК, або неповоротних платежів. Можна бачити, що пай, додатковий пай, спеціальний внесок, вступний внесок члена ВК мають, водночас ознаки корпоративного вкладу і корпоративного паю (частки), «частка члена у майні кооперативу» не є повноцінним інститутом, також режим майна, яке передається членом на користь ВК, не є визначеним. Таким чином, інститути паю, додаткового паю, вступного внеску та цільового внеску члена ВК доцільно замінити інститутом корпоративного вкладу, інститут частки у майні – інститутом корпоративного паю (частки), інститути пайового, неподільного та спеціального фондів – інститутом корпоративного капіталу (оголошеного та сформованого). Це підвищить рівень концептуальної визначеності корпоративних відносин у ВК та виведе уніфікацію інститутів корпоративного права на новий рівень, не позбавляючи, водночас ВК притаманних їм позитивних рис.

На даний час ч. 2 ст. 114 ГК України передбачає, що членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом, угодою) [13], а ч. 4 ст. 1 ЗУ «Про фермерське господарство» – що фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа, діє на основі статуту, у якому, серед іншого, зазначається порядок формування майна (складеного капіталу), порядок вступу до господарства та виходу з нього. Згідно зі ст.20 ЗУ «Про фермерське господарство» майно фермерського господарства належить йо-

му на праві власності [335]. Все це визначає можливість множинності членів фермерського господарства та формування певного капіталу за рахунок майна, яке передається фермерському господарству – юридичній особі у власність. Категоріальний апарат, що складається із взаємопов'язаних понять корпоративного вкладу, оголошеного корпоративного капіталу, сформованого корпоративного капіталу та корпоративного паю (частки) може бути застосований до фермерських господарств – юридичних осіб, які також слід вважати КГО, особливістю яких є те, що членство у цих КГО пов'язане не лише з майновими, але також і з сімейними відносинами так само, як членство у ВК базується на майнових та трудових відносинах, а членство у повних товариствах та командитних товариствах (щодо повних учасників) – на участі у підприємницькій діяльності.

Таким чином, категорії статутного, складеного капіталу, пайового, неподільного, спеціального фондів доцільно замінити пов'язаними з поняттям корпоративного вкладу категоріями оголошеного корпоративного капіталу та сформованого корпоративного капіталу.

2.3. Облік, формування, погашення, анулювання корпоративних паїв (часток), перехід прав та звернення стягнення на них

Викладені вище концептуальні засади взаємопов'язаних понять корпоративних прав, корпоративного паю (частки), корпоративного вкладу, оголошеного корпоративного капіталу та сформованого корпоративного капіталу дозволяють запропонувати цілісну модель законодавчого регулювання, здатну усунути наявні проблеми системного характеру у сфері обліку, формування, погашення, анулювання корпоративних паїв (часток), переходу прав та звернення стягнення на них.

Необхідне поглиблення інституціалізації обліку корпоративних паїв, неоформлених як ЦП у ЄДР. На даний момент підхід державних реєстраторів є, так би мовити, «суб'єктно-орієнтованим» у тому сенсі, що обліковуються учасники, зміни у їх складі, вартість їх часток, реєструються судові арешти часток. Цей підхід

варто доповнити «об'єктно-орієнтованим» аспектом – на державних реєстраторів слід покласти облік, що передбачатиме повну ідентифікацію усіх корпоративних паїв (часток), неоформлених як ЦП починаючи з державної реєстрації рішення загальних зборів про формування корпоративних паїв (часток), реєстрації виникнення кожного корпоративного паю (частки) на підставі зазначеного вище рішення загальних зборів та внаслідок внесення відповідного корпоративного вкладу (первинне формування) або у зв'язку з поділом усіх корпоративних паїв (часток) відповідної КГО внаслідок деномінації (вторинне формування), з привласненням новоствореному паю (частці) унікального номеру. Такий унікальний номер має складатися з ідентифікаційного коду КГО та номеру самого корпоративного паю. Слід зазначити, що «номерні» паї передбачені, зокрема, ст.542 Закону Сполученого Королівства «Про компанії» [11]. Також на державних реєстраторів доцільно покласти реєстрацію усіх переходів прав на корпоративний пай (частку) та усіх обтяжень таких прав до самого припинення існування корпоративного паю (частки) як об'єкту прав у разі його погашення чи анулювання [276, с.177]. Можливість державної реєстрації у ЄДР обтяжень корпоративних паїв (часток) зробить, нарешті, їх заставу справді дієвим засобом забезпечення зобов'язань учасників КГО [336, с.20]. Право власності та інші права на корпоративний пай (частку) та їх обтяження має виникати з моменту їх реєстрації у ЄДР.

Актуальним стає також питання формування корпоративних паїв (часток), неоформлених як ЦП: воно має здійснюватися виключно за рішенням загальних зборів КГО з державною реєстрацією такого рішення у ЄДР, і, згодом, після внесення кожного відповідного корпоративного вкладу – з державною реєстрацією формування кожного корпоративного паю (частки) [276, с.176]. Щодо порядку формування корпоративного капіталу і корпоративних паїв (часток) у правових системах іноземних країн реалізовано цілком відмінні підходи. Наприклад, згідно із ст.7 Закону ФРН «Про товариства з обмеженою відповідальністю» 25% вкладів засновників ТОВ обов'язково вносяться до реєстрації товариства [337], АТ вважається створеним після придбання засновниками усіх акцій [338]. Відповідно до ст. ст. 26, 30 Закону КНР «Про компанії» на момент державної реєстрації компанії

має бути сплачено не менше ніж 20% від суми статутного капіталу, і, водночас ця сума не може бути меншою за мінімальний розмір статутного капіталу (30000 юанів женьмінбї), а решта вноситься учасниками протягом 2 років після створення компанії (5 років – для інвестиційних компаній) [339]. Ст.48 Директиви ЄС «Щодо окремих аспектів корпоративного права» від 14.07.2017 р. № 2017/1132 передбачає, що к моменту створення публічного ТОВ (тобто європейської компанії), має бути внесено не менше ніж 25% вартості паїв [12]. Ст.16 Федерального Закону РФ «Про товариства з обмеженою відповідальністю» визначає, що учасники повинні внести вклади протягом 4 місяців з моменту державної реєстрації товариства [340]. Натомість в АТ відповідно до ст.34 Федерального Закону РФ «Про акціонерні товариства» половина акцій має бути оплачена протягом шести місяців, а повне формування капіталу АТ має бути завершено протягом року з моменту створення товариства [341]. Відповідно до законодавства України статутний капітал АТ повністю формується до моменту державної реєстрації (ч. 5 ст. 9 ЗУ «Про АТ» [63]), натомість капітали ТОВ і ТДВ – протягом шести місяців з дати державної реєстрації, якщо інше не передбачено статутом (ч. 1 ст.14 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ») [50]. Капітал командитного товариства формується протягом першого року після державної реєстрації товариства (ч. 3 ст. 65 ЗУ «Про ГТ») [190], причому до прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» цей строк встановлювався і для ТОВ / ТДВ (ч. 3 ст. 144, ч. 4 ст. 151 ЦК України, ч. 1 ст.52 ЗУ «Про ГТ» [27; 190]). Щодо строку формування складеного капіталу повного товариства законодавство взагалі не містить жодних вимог. Так само закон не визначає строк внесення паїв членами ВК та учасниками фермерського господарства.

Подібне регулювання усіх КГО, крім АТ ставить принаймні два проблемні питання: існує ризик того, що деякі з учасників не внесуть свої корпоративні вклади протягом встановленого строку, після спливу якого доведеться або виключати таких учасників та перерозподіляти корпоративні паї (частки), або зменшувати капітал, або ліквідувати КГО; донедавно закон не визначав прямо, як треба обраховувати голоси учасників протягом першого року діяльності КГО та після його спливу, залежно від того, чи внесли вони свої корпоративні вклади. Проблемний

характер таких ситуацій призвів до прийняття КСУ рішення від 05.02.2013 р. №1-рп/2013 у справі за конституційним зверненням ТОВ «Ліхтнер Бетон Львів» щодо офіційного тлумачення положень ч. 4 ст. 58, ч. 1 ст. 64 ЗУ «Про ГТ», яке встановлює, що на загальних зборах учасників кількість їх голосів учасників визначається пропорційно розміру часток у статутному капіталі незалежно від вартості реально внесених ними вкладів тільки протягом першого року з дня державної реєстрації товариства [342]. В. М. Кравчук відстоює тезу про необхідність обмежувального тлумачення слова «тільки» у зазначеному Рішенні та приходить до висновку про те, що після спливу відповідного строку кількість голосів учасників, які не внесли вклади, повинна визначатися залежно від реально внесених вкладів [343]. Ч.3 ст.15 ЗУ Про ТОВ і ТДВ» визначає, що голоси, які припадають на частку учасника, який має заборгованість перед товариством, не враховуються при визначенні результатів голосування для прийняття рішення, яке визначає спосіб розв'язання ситуації, що склалася у зв'язку з невнесенням ним свого вкладу [50]. Проте правова доктрина має розв'язувати проблемні питання не лише через тлумачення норм закону, але й вишукувати теоретичні і законодавчі підходи, які б максимально усунули самий ґрунт проблем, що виникають у діяльності КГО з несформованим корпоративним капіталом. Навіть «принаймні часткове внесення вкладу» [206, с.33] не усуває необхідності виключати учасника або зменшувати корпоративний капітал та перезатверджувати установчий документ КГО у разі, якщо вклад так і не буде внесений у повному обсязі. Нарешті, В. М. Кравчук звертає увагу ще на одну невідповідність: учасник, який вніс свій вклад частково, може розпоряджатися лише оплаченою частиною частки, але організаційні його права існують і реалізуються у повному обсязі з моменту створення товариства [38, с.55]. Ці проблеми доцільно розв'язувати комплексно, через втілення цілісної концептуальної моделі, реалізація якої вимагає радикального перегляду законодавчого регулювання.

В момент державної реєстрації КГО державний реєстратор повинен вносити до ЄДР записи про його засновників та, у всіх КГО, крім АТ – про оголошений корпоративний капітал із запланованим розподілом на корпоративні паї (частки),

що будуть належати засновникам. На момент державної реєстрації створення АТ його корпоративний капітал вже сформований. Специфікою АТ є те, що вклади засновників вносяться до моменту державної реєстрації товариства, а оформлення корпоративних паїв (часток) відбувається у депозитарній системі – у формі ЦП, а саме акцій. При цьому слід погодитися з тезою А. В. Сороченко, який вважає, що особа стає акціонером лише з моменту набуття права власності на акції [206, с.54], тобто зарахування акцій на її рахунок у ЦП, що і є завершенням оформлення корпоративних паїв у випадку АТ. Безумовною передумовою виникнення майнових корпоративних прав учасника є його фактична, а не заявлена майнова участь у КГО, тобто передача корпоративного вкладу. З іншого боку, висвітлені вище проблеми правозастосування демонструють принципову хибність надання немайнового корпоративного права брати участь в управлінні КГО і оформлення прав на корпоративний пай (частку) особі, яка ще не внесла вклад, так би мовити, «авансом». Отже, виникнення корпоративного паю (частки) як об'єкту прав, так само як і будь-яких корпоративних прав, що засвідчуються корпоративним паєм (часткою), у тому числі права брати участь в управлінні КГО і самих відносин участі, має бути наслідком передачі корпоративного вкладу КГО.

Також варто скоротити строк передачі корпоративних вкладів КГО його засновниками, крім АТ (вклади вносяться до моменту державної реєстрації створення), з одного року чи шести місяців до одного місяця з моменту створення КГО, а для повних товариств, відповідно, вперше встановити такий строк. Цей строк видається оптимальним з наступних підстав: час від державної реєстрації створення КГО до остаточного формування її корпоративного капіталу є періодом правової нестабільності КГО, часом, коли процедура створення КГО залишається незавершеною, а взаємні очікування засновників щодо формування корпоративного капіталу – нереалізованими. Утім, у сучасних умовах прискорення транзакцій та обміну інформацією рік чи навіть півроку правової нестабільності і взаємної недовіри є невиправдано довгим строком; місяць є достатнім для вчинення дій з передачі КГО будь-якого майна; місяць (30 днів) є строком повідомлення учасників КГО про скликання загальних зборів. Таким чином, якщо

одразу після створення КГО виникне необхідність у прийнятті рішення загальними зборами, к моменту проведення таких зборів усі добросовісні засновники набудуть статусу учасників КГО і зможуть взяти участь у зборах [208, с.96-97].

В момент державної реєстрації передачі корпоративного вкладу засновник повинен набувати у власність сформований корпоративний пай (частку) і, як наслідок, статус учасника КГО з усією сукупністю майнових та немайнових корпоративних прав учасника: реалізація засновницького права на передачу корпоративного вкладу і є, власне, безумовною передумовою трансформації статусу засновника у статус учасника, набуття відносинами між КГО і відповідною особою якості правового зв'язку – участі і виникнення усієї повноти корпоративних прав учасника КГО [208, с.97]. Правовий статус особи як учасника КГО підтверджуватиметься інформацією з ЄДР. Відповідно, засновницькі корпоративні відносини між КГО і засновниками, які не передали КГО свої корпоративні вклади у встановлений строк припиняються так і не набувши якості правового зв'язку – участі. Корпоративний капітал КГО вважається сформованим у обсязі вартості вчасно переданих корпоративних вкладів засновників з відповідним розподілом на корпоративні паї (частки).

Оскільки квазізасновницькі відносини є сутнісно ідентичними засновницьким, доцільним є запровадження державної реєстрації оголошеного корпоративного капіталу на підставі рішення загальних зборів, що є підставою для набуття відповідною особою статусу квазізасновника і виникнення права передати КГО корпоративний вклад з отриманням сформованого корпоративного паю (частки) протягом місяця. Щодо АТ повинні діяти принципово подібні норми з урахуванням специфіки законодавства про ЦП і фондовий ринок.

Тобто первинне формування корпоративних паїв (часток) неоформлених як ЦП, посвідчених ними корпоративних прав і корпоративних правовідносин участі повинно відбуватися виключно за наявності наступних юридичних фактів: (1) прийняття рішення про створення КГО засновниками або про збільшення корпоративного капіталу (загальними зборами учасників); (2) державна реєстрація створення КГО або рішення про збільшення корпоративного капіталу, оголоше-

ного корпоративного капіталу та запланованих до формування корпоративних паїв (часток); (3) фактична передача корпоративних вкладів протягом наступного місяця; (4) державна реєстрація сформованого корпоративного капіталу та корпоративних паїв (часток) [208, с.95].

Ч. 4 ст. 57 ГК України передбачає необхідність внесення до статуту суб'єкта господарювання відомостей про розмір його статутного капіталу. Відповідно до ч. 2 ст. 82 ГК України установчий документ ГТ повинен містити відомості про склад засновників та учасників товариства. Ч. 4 ст. 82 ГК України визначає, що статут ТОВ має містити відомості про розмір часток кожного з учасників, розмір, склад вкладів, цю інформацію повинен містити також засновницький договір повного та командитного товариства згідно з ч. 5 ст. 82 ГК України [13], ч. 2 ст. 120, ч. 2 ст. 134 ЦК України [27], ст. ст. 4, 67, 76 ЗУ «Про ГТ» [190]. Крім того ч. 2 ст. 164 ЦК України встановлює необхідність зазначати у статуті ВК розмір пайового внеску члена ВК, склад пайових внесків [27]. Таким чином, хоча ч. 5 ст. 11 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» не передбачає необхідності вносити подібні відомості до статуту ТОВ і ТДВ, доцільним видається скасування вимоги про обов'язкове включення відомостей про склад учасників, розмір частки кожного з учасників, розмір і склад їх вкладів та розмір корпоративного капіталу КГО до установчих документів усіх КГО (крім АТ, у статутах яких доцільно залишити відомості про розмір сформованого корпоративного капіталу) шляхом внесення змін до відповідних положень законодавства. Зазначені відомості доцільно вносити лише до ЄДР. Враховуючи той факт, що дані ЄДР є доступними для широкого загалу, у тому числі через Інтернет, така новела дозволить уникнути зайвих формальностей, пов'язаних із внесенням змін до установчих документів, багатьма проблемами зменшення корпоративного капіталу у випадку невнесення корпоративних вкладів деякими із засновників або квазізасновників КГО та при подальшому переході права власності на сформовані корпоративні паї (частки) до третіх осіб [332, с.48]. КГО, жоден із засновників якого не вніс хоча б частину заявленого корпоративного вкладу протягом місяця з моменту створення КГО у обсязі, достатньому для формування хоча б одного корпоративного паю (частки), повин-

но ліквідуватися за спрощеною процедурою тим державним реєстратором, який здійснив державну реєстрацію створення цієї КГО.

Слід зауважити, що ч. 1 ст. 15 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» запроваджує можливість встановлення виконавчим органом товариства чи статутом товариства додаткового строку для внесення корпоративних вкладів, що не може перевищувати тридцять днів і який окремі дослідники характеризують як «досить зручний інститут» [344, с.427]. Повноваження щодо надання додаткового строку внесення корпоративних вкладів засновниками доцільно на законодавчому рівні передати загальним зборам учасників (у яких, звісно, братимуть участь лише особи, що внесли своїх корпоративні вклади). Законодавче положення про можливість надання такого строку має бути закріплене у ГК України і діяти щодо усіх видів КГО, корпоративні паї (частки) яких не оформлені як ЦП.

Частиною цієї проблематики є також питання про момент переходу прав на корпоративний пай (частку), і відповідно, прав з паю (частки). Зокрема, якщо на думку Г. М. Шевченко, перехід частки у статутному капіталі ТОВ до нового учасника відбувається з моменту державної реєстрації змін до статуту товариства [345, с.139], то В. М. Кравчук робить висновок про те, що право власності на частку переходить до набувача або в момент, зазначений у договорі, або в момент нотаріального посвідчення такого договору – залежно від його форми [346, с.61]. Подібної позиції дотримується також О. Просянюк [347, с.93]. Однак в інших роботах В. М. Кравчук пропонує визначити нотаріальну форму договорів з відчуження часток як обов'язкову і покласти на нотаріусів внесення змін до ЄДР одночасно з нотаріальним посвідченням договорів [38, с.414]. З цього питання доцільним видається вважати належним моментом переходу прав на корпоративний пай (частку), неоформлений як ЦП, що відчужується за договором, незалежно від того чи укладений договір у нотаріальній або простій письмовій формі, виключно момент внесення змін до ЄДР державним реєстратором (у тому числі згідно з чинним законодавством – нотаріусом), до функцій якого має бути віднесене ведення обліку прав на такі корпоративні паї (частки). Зміни повинні вноситися в момент укладення договору, що внесе повну ясність до питання про момент виникнення

права власності на корпоративний пай (частку), дозволить уникнути необхідності додатково здійснювати прийом власників корпоративних паїв (часток) до складу учасників КГО.

Доцільним видається також введення впровадження модельних договорів купівлі-продажу корпоративних паїв (далі – модельний договір), принципово подібних до модельних статутів. Такий модельний договір затверджуватиметься Кабінетом Міністрів України і міститиме типові умови, достатні для належного і повного врегулювання відносин купівлі-продажу корпоративних паїв у більшості ситуацій. Якщо умови модельного договору задовольнятимуть учасника і покупця корпоративного паю (частки), вони надаватимуть державному реєстратору спільну заяву встановленої форми, що міститиме лише істотні умови договору, на підставі якої державний реєстратор здійснюватиме реєстрацію переходу права власності на корпоративні паї (частки) від продавця (учасника) до покупця, перевіряючи водночас додержання положень законодавства про переважні права інших учасників на придбання корпоративного паю (частки) при його відчуженні [139, с.218]. Щодо оплати модельний договір і спільна заява встановленої форми передбачатимуть принаймні наступні варіанти: на момент укладення договору оплата ціни корпоративних паїв (часток) здійснена у повному обсязі, право власності на паї (частки) переходить покупцеві у момент укладення і державної реєстрації договору (у такому випадку державний реєстратор перевірятиме оплату і здійснюватиме державну реєстрацію і договору, і права власності покупця на корпоративні паї протягом 24 годин після отримання заяви); плату буде здійснено у майбутньому протягом певного строку, при цьому право власності на корпоративний пай (частку) переходить у момент укладення договору (у такому випадку державний реєстратор здійснюватиме державну реєстрацію і договору, і права власності покупця на корпоративні частки протягом 24 годин після отримання заяви без перевірки оплати ціни); плату буде здійснено у майбутньому протягом певного строку, при цьому право власності на корпоративний пай (частку) переходить після здійснення оплати (у такому випадку державний реєстратор здійснюватиме державну реєстрацію договору протягом 24 годин після отримання заяви, а

права власності покупця на пай – протягом 24 годин після отримання ним від покупця документів, що підтверджують факт оплати ціни; за відсутності оплати протягом визначеного у заяві строку та спільної заяви сторін про зміну умов договору державний реєстратор вноситиме до ЄДР запис про розірвання договору).

Нерозривний зв'язок комплементарних правових статусів власника корпоративного паю (частки) та учасника КГО означає припинення участі у КГОР внаслідок припинення права власності на корпоративний пай (частку). Припинення права власності особи на корпоративний пай (частку) повинно відбуватися у момент здійснення державним реєстратором відповідної реєстраційної дії. У свою чергу, припинення існування корпоративного паю (частки) як об'єкту прав може бути результатом або його погашення з виплатою майнової корпоративної квоти, або анулювання, коли корпоративна майнова квота не виплачується. Інститут погашення корпоративного паю (*umorzenie udziału wspólnika*) може бути запозичений із ст.199 KSH Польщі [277], яка передбачає можливість погашення паю (*udziału*) учасника ТОВ під час існування товариства і полягає у позбавленні паю юридичного існування, наслідком чого є ліквідація усіх пов'язаних з ним прав [348, с.773]. Ч. ч. 1, 4 ст. 199 KSH Польщі визначають можливість добровільного погашення паїв за згодою учасника у разі викупу паю товариством (*umorzenie dobrowolne*), примусового погашення паю без згоди учасника (*umorzenie przymusowe*) за наявності визначених договором товариства підстав та погашення паїв у разі настання подій, так само визначених договором товариства (у доктрині іменується автоматичним або спеціальним погашенням паю) [349, с.97]. Добровільне та примусове погашення паю відбувається відповідно до рішення загальних зборів учасників, тоді як для автоматичного погашення таке рішення не вимагається. Також для добровільного погашення потрібне укладення договору щодо паю між відповідним учасником та товариством.

Законодавство України не знає цілісного інституту анулювання чи погашення корпоративних паїв (часток), неоформлених як ЦП. Акція підпадає під детальне спеціальне правове регулювання ЦП, яке передбачає, серед іншого, процедуру анулювання акції. Натомість для КГО, у яких корпоративні паї (частки) не

оформлені як ЦП, законодавство України встановлює окремі інститути викупу частки, виключення, виходу учасника та звернення стягнення на частку. Кожна з цих дій може спричиняти зменшення статутного капіталу. При цьому здійснюється державна реєстрація змін до відомостей про розмір статутного (складеного) капіталу, та у будь-якому випадку – про склад учасників та розмір частки кожного з них, що у сукупності, фактично призводить до зникнення корпоративного паю (частки) як об'єкту прав. Однак припинення існування самого корпоративного паю (частки) не сприймається українським законодавцем як окремий юридичний акт, оскільки корпоративний пай (частка) не є достатньо інституціоналізованим та врегульованим видом майна та об'єктом прав, на відміну від акції АТ. З урахуванням вищевказаного доцільно інституціоналізувати припинення корпоративного паю (частки) у двох формах: погашення корпоративного паю (частки), яке відбувається з виплатою учаснику КГО відповідної майнової корпоративної квоти; анулювання корпоративного паю (частки), яке відбувається без виплати майнової корпоративної квоти. Погашення корпоративного паю (частки) повинно відбуватися при ліквідації КГО, при дивестуванні корпоративного паю (частки) за волевиявленням учасника КГО – власника паю (частки) та при виключенні учасника, за збереження можливості виключення учасника з КГО, корпоративні паї (частки) якої не оформлено як ЦП (див. підрозділ 4.3 роботи). Анулювання корпоративних паїв (часток) повинно мати місце за результатами їх викупу КГО – якщо їх не було відчужено протягом року, а також за результатами звернення стягнення безпосередньо на майно КГО за боргами його учасника.

Анулювання або погашення корпоративних паїв (часток), неоформлених як ЦП, повинно призводити до автоматичного зменшення розміру сформованого корпоративного капіталу відповідної КГО, формування нових паїв (часток) – до його автоматичного збільшення за записом державного реєстратора у ЄДР [350, с.173]. Таким чином, припинення участі у КГО, корпоративні паї (частки) у якій не оформлені як ЦП, повинно відбуватися в момент державної реєстрації державним реєстратором у ЄДР припинення права власності учасника на корпоративний пай (частку). Саме у цей момент повинні припинятися усі корпоративні права

учасника – як майнові, так і немайнові, а якщо припинення права власності на пай (частку) супроводжується припиненням її існування як об'єкту прав через погашення або анулювання – сформований корпоративний капітал КГО має автоматично зменшуватися. Відмова від внесення до установчих документів КГО відомостей про їх учасників, розподіл корпоративних паїв (часток) та у всіх КГО, крім АТ – про корпоративний капітал, з фіксацією цих відомостей виключно у ЄДР виключає необхідність проводити загальні збори, затверджувати і реєструвати нову редакцію установчого документу у зв'язку з кожною зміною складу учасників КГО, відмінного від АТ. При цьому інформація ЄДР про погашені та анульовані корпоративні паї (частки) КГО, неоформлені як ЦП, їх колишніх власників – учасників та підстави припинення права власності на корпоративні паї (частки) має бути доступною для витребування на запит колишніх власників із тим, щоб вони не мали перепон у тому, що стосується захисту їх прав, пов'язаних з участю, що припинилася (зокрема, щодо стягнення з КГО майнової корпоративної квоти, дивідендів, що не були сплачені та ін.).

Досить поширеною є ситуація, у якій учасник КГО виявляється боржником, що не має достатньо майна, щоб задовольнити вимоги кредитора. Тому постає питання: чи може кредитор задовольнити свій майновий інтерес за рахунок майнової участі боржника у КГО. Ситуація є однозначною, якщо йдеться про АТ: оскільки корпоративний пай (частка) АТ є акцією, тобто ЦП, на неї безумовно може бути звернене стягнення за процедурою виконавчого провадження. Як наслідок, акція продається за процедурою торгів, кредитор отримує відповідні кошти від її продажу, власник акції змінюється. Проте, якщо йдеться про інші КГО, виникають проблеми, пов'язані із суперечливим характером правового регулювання, правозастосування та відсутності єдності у поглядах дослідників на належну модель звернення стягнення у таких випадках.

П. 1 ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про виконавче провадження» називає серед заходів примусового виконання рішень звернення стягнення на ЦП, інше майно (майнові права), корпоративні права боржника [351]. Ст.53¹ зазначеного Закону, внесена ЗУ № 2275-VIII від 06.02.2018 р., окремо встановлює, що особливості звернення

стягнення на частку (частину частки) учасника ТОВ та учасника ТДВ визначаються ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]. Отже, якщо тлумачити ЗУ «Про виконавче провадження» буквально, можна прийти до висновку про те, що в АТ стягнення звертається на акції, які є ЦП, у ТОВ і ТДВ – на частки або їх частини, у інших КГО – на корпоративні права. З огляду на єдині засади співвідношення корпоративних паїв (часток) та корпоративних прав такий підхід не можна визнати послідовним. З іншого боку, норми корпоративного права закріплюють два відмінні, конкуруючі підходи, що передбачають звернення стягнення не на корпоративні права, а або на корпоративний пай (частку), або безпосередньо на майно КГО, учасником якого є боржник. Другий підхід фактично слід розглядати як виняток з правила, передбаченого ч. 3 ст. 96 ЦК України, згідно з якою юридична особа не несе відповідальності за зобов'язаннями її учасника, крім випадків, які встановлені установчими документами чи передбачені у законі [27].

Щодо повних та командитних товариств ст.73 ЗУ «Про ГТ» встановлює, що звернення стягнення *на частку учасника* в повному товаристві за його власними зобов'язаннями *не допускається*. При недостатності майна учасника для покриття боргів кредитори можуть вимагати у встановленому порядку *виділення його частки*, при цьому решта учасників вправі з метою збереження товариства виділити частку учасника-боржника в грошовій або натуральній формі відповідно до балансу, складеного на день вибуття такого учасника з товариства [190]. Якщо перше речення цієї норми містить заборону звернення стягнення на частку, у другому реченні частка у складеному капіталі товариства вочевидь ототожнюється з частиною майна товариства, що виділяється з метою задоволення вимог кредиторів. Ст.131 ЦК України з того самого питання встановлює, що звернення стягнення *на частку учасника* у складеному капіталі повного товариства за його власними зобов'язаннями *допускається* тільки за недостатності іншого майна для задоволення вимог кредиторів. У такому разі кредитори учасника можуть вимагати у встановленому порядку *виділу частини майна* повного товариства, пропорційної частці учасника-боржника у складеному капіталі товариства у грошовій формі чи в натурі відповідно до балансу, складеного на момент вибуття такого учасника з

товариства [27, ст.131]. Можна бачити, що якщо ст.73 ЗУ «Про ГТ» говорить про неможливість звернення стягнення на частку учасника, ст.131 ЦК України дозволяє таке стягнення, знову ж таки, змішуючи частку у складеному капіталі з частиною майна товариства. Щодо ВК ч. 3 ст. 27 ЗУ «Про кооперацію» [191] та ст.108 ГК України [13, ст.108] передбачають, що ВК не несе відповідальності за зобов'язаннями своїх членів. Натомість ч. 5 ст. 166 ЦК України встановлює, що звернення стягнення на пай члена ВК за його власними зобов'язаннями допускається лише у разі недостатності у нього іншого майна у порядку, встановленому статутом ВК і законом [27]. У контексті проаналізованої вище двозначності понятійного апарату законодавства, (пай є аналогом вкладу до статутного капіталу ГТ, і, водночас – частки у статутному капіталі) незрозуміло, на що звертається стягнення – на індивідуально визначене майно, яке член передав ВК, або на абстрактну частину майна ВК.

Нарешті, у тому, що стосується ТОВ та ТДВ ст.22 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» передбачає, що стягнення звертається саме на частку, яка продається особі, зацікавленій у її придбанні, у свою чергу, борг учасника перед кредитором погашається коштами від оплати частки набувачем і все це відбувається у виконавчому провадженні [50]. Слід також відзначити, що у ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» немає застережень про відсутність у учасника боржника іншого майна, тобто частка розглядається нарівні з іншими його активами.

Таким чином, чинне корпоративне законодавство та законодавство про виконавче провадження передбачають звернення стягнення на акції АТ як ЦП, на корпоративні паї (частки) у ТОВ і ТДВ, а щодо інших видів КГО – чи то на корпоративні права за виконавчою процедурою, чи то на частки, чи то безпосередньо на майно КГО. Слід зауважити, що на практиці до прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» стягнення зверталось саме на майно ТОВ, а не на частку учасника у статутному капіталі як певний об'єкт прав: здійснювався виділ майна товариства на користь кредитора, і частка відповідного учасника зменшувалася або зникала. Такий підхід негативно впливає на підприємницьку діяльність КГО, адже бізнес зазнає певного втручання, за наслідками якого належна КГО майнова маса

зменшується, у першу чергу, за рахунок ліквідних активів на які, як правило, звертається стягнення [352, с.106]. Р. С. Калінін вважає, що стягнення має звертатися на корпоративні права, причому – на майнові: звернення стягнення на немайнові корпоративні права, на думку цього дослідника, слід уможливити тільки у випадках нереалізації майна юридичної особи тричі поспіль, при цьому має відбуватися визначення дійсної ринкової власності корпоративних прав, а не вартості частки в майні за даними бухгалтерського обліку [353, с.186].

Вчені пропонують наступні механізми звернення стягнення. На думку В. М. Кравчука його слід проводити виключно в порядку виконавчого провадження: у разі постановлення судового рішення про звернення стягнення на частку кредитори звертаються до ГТ з вимогою задовільнити їх вимоги до учасника за рахунок дійсної вартості частки. З моменту надходження такої вимоги частка учасника-боржника має підлягати обов'язковому викупу та переходити у власність ГТ, яке повинно виконати вимоги кредиторів в межах її дійсної вартості. Корпоративні правовідносини за участю боржника припиняються. Це, на думку дослідника захищатиме інших учасників товариства від появи небажаних «гостей-кредиторів», які не стають учасниками ГТ [354]. О. Беліков вважає, що кредитор має звертатися з позовною заявою до ГТ, учасником якого є боржник, про виплату вартості частини майна ГТ пропорційно частці учасника в статутному капіталі або про виділ відповідної частки майна для звернення на нього стягнення. Обставинами, що обґрунтовують вимоги стягувача є наявність рішення суду про стягнення грошових коштів та наявність акта державного виконавця про відсутність у боржника майна, на яке може бути звернено стягнення [355, с.8]. О. Воловик пропонує дещо інший порядок: за наявності судового рішення про стягнення з боржника – учасника боргу товариство зобов'язане, а учасники мають право на вимогу кредиторів сплатити дійсну вартість частки або задовільнити вимоги кредиторів в інший спосіб протягом одного місяця. Учасники користуються переважним правом викупу частки, за частки ГТ статутний капітал зменшується, а частка анулюється. У разі, якщо ГТ або учасники не виплатять вартості частки,

на майно ГТ в межах дійсної вартості частки учасника накладається стягнення в порядку виконання судових рішень [356, с.60].

На практиці мало місце неоднакове застосування положень про звернення стягнення на майно ГТ, зокрема, ТОВ. Ст.149 ЦК України до її скасування застосовувалася судом касаційної інстанції у різний спосіб у справах із подібних правовідносин: в одних випадках суди виходили з того, що в процесі виконання рішення про стягнення боргу право на звернення до суду має державний виконавець у порядку ст. 379 ЦПК України з клопотанням про виділення частки майна боржника в майні товариства, учасником якого він є, в інших вважали, що право вимоги виділення частки для звернення стягнення мають лише кредитори, які мають майнові вимоги до боржника, а не державний виконавець [357]. Ст.22 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» визначила, що звернення стягнення на частку учасника здійснюється на виконання виконавчого документа про стягнення з учасника грошових коштів або на підставі виконавчого документа про звернення стягнення на частку майнового поручителя, яка передана у заставу в забезпечення зобов'язання іншої особи, вперше закріпила досить дієвий і варіативний механізм звернення стягнення на корпоративний пай (частку), який надає можливість іншим учасникам задовольнити вимоги кредиторів з пропорційним розподілом між ними корпоративних паїв учасника – боржника, що запобігає як зверненню стягнення безпосередньо на майно товариства, так і входженню до товариства сторонньої особи, і, водночас задовольняє її майновий інтерес, а у разі, якщо ніхто з них не придбає корпоративний пай, передбачає його продажу на аукціоні [50]. Єдиний порядок звернення стягнення на корпоративні паї (частки) у всіх КГО, за винятком АТ, доцільно вибудовувати саме виходячи з базових засад, визначених ст.22 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ», з урахуванням недоліків положень зазначеного Закону. Зокрема, слід погодитися з М. Ю. Пенчуковою, яка відзначає неврегульованість часу, протягом якого повинен бути укладений договір купівлі-продажу частки, що може завдати шкоди інтересам кредитора, який бажає повернути борг якомога швидше [358, с.421-422]. Доцільним є усунення етапу укладення договору – слід залишити лише одну пропозицію державного виконавця, яку можна

вважати публічною офертою. Згода учасника на цю пропозицію має виражатися у сплаті вартості корпоративних паїв (часток) боржника, повідомлених виконавцем. Підтвердження відповідної оплати учасником державному реєстратору повинно створювати безпосередні правові підстави для внесення змін до ЄДР у тому, що стосується права власності на відповідні корпоративні паї (частки). Строк придбання корпоративних паїв (часток) учасниками доцільно визначити у 30 днів – за аналогією з придбанням учасниками корпоративних паїв (часток) за переважним правом при продажу паїв (часток) іншим учасником. Також слід відзначити, що звернення стягнення на корпоративні паї (частки) за виконавчим документом про стягнення з учасника грошових коштів або на підставі виконавчого документа про звернення стягнення на корпоративні паї (частки) майнового поручителя, які передані у заставу на забезпечення зобов'язання іншої особи, не вичерпує усіх можливих ситуацій, у яких доцільним є застосування цього механізму, оскільки стягнення на корпоративні паї (частки) може бути звернене також якщо корпоративні паї (частки) передані у заставу на забезпечення зобов'язань не третьої особи, а самого учасника. Ця можливість має бути врахована у законодавстві.

Інші можливості удосконалення механізму звернення стягнення на корпоративні паї (частки) вбачаються з аналізу іноземного законодавства.

Зокрема, ст.20 Закону Республіки Армения «Про товариства з обмеженою відповідальністю» визначає, що у випадку отримання вимоги кредитора щодо звернення стягнення на частку учасника товариства у разі недостатності у нього іншого майна інші учасники товариства мають 1 місяць для викупу цієї частки. Якщо вони не реалізують своє право на викуп, то дане право виникає безпосередньо у товариства, якщо і воно не придбає частку, то стягнення на частку здійснюється шляхом її продажу з публічних торгів. У разі, якщо протягом місяця частка не була придбана з публічних торгів, товариство здійснює виділ майна пропорційно частці учасника, за рахунок якого кредитор задовольняє свої вимоги [359]. Ця норма встановлює ще більш диверсифікований підхід до звернення стягнення на частку учасника, ніж ЗУ «Про ТОВ і ТДВ»: крім варіантів придбання частки боржника іншими учасниками та публічних торгів, наявна можливість придбання

частки самим товариством та виділу майна. Такі можливості доцільно передбачити також і у законодавстві України.

Придбання корпоративних паїв (часток) самим КГО має відбуватися з наступним анулюванням корпоративного паю (частки), як це закріплено, зокрема, у ст.199 KSH Польщі [277]. Виділ частини майна КГО, пропорційної корпоративним паям (часткам) учасника-боржника, з наступним анулюванням паїв (часток) для задоволення вимог кредиторів повинен мати місце лише якщо ані КГО, ані інші учасники не використають наведені вище можливості і якщо корпоративні паї (частки) не буде продано на аукціоні протягом місяця. Альтернативою такому виділу має бути законодавчо закріплена можливість звернення стягнення кредитором безпосередньо на корпоративні паї (частки) боржника як на об'єкти прав, причому вибір – звертати стягнення на майно КГО чи на власне корпоративні паї (частки) – має належати кредиторів: це урівноважуватиме наведені вище можливості учасників та КГО щодо отримання корпоративних паїв (часток) боржника та стимулюватиме їх скористатися такими можливостями [352, с.106].

Усі зазначені вище розрахунки повинні проводитися на тих саме засадах, що і розрахунки при виході учасника з КГО (дивестуванні корпоративного паю).

З урахуванням вищевказаного доцільним є визначення єдиного порядку звернення стягнення на корпоративні паї (частки) для усіх видів КГО, де корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП (тобто для усіх КГО, крім АТ) [352, с.106] та їх уніфікація на наступних засадах:

- звернення стягнення на корпоративні паї (частки) здійснюється на виконання виконавчого документа про стягнення з учасника грошових коштів або про звернення стягнення на корпоративні паї (частки), які передані у заставу на забезпечення зобов'язання учасника КГО чи іншої особи, якщо учасник КГО є поручителем такої особи;

- виконавець повідомляє КГО про намір звернути стягнення на корпоративні паї (частки) учасника-боржника та надсилає КГО постанову про накладення арешту на такі паї (частки), а кредитора повідомляє про балансову вартість корпоративних паїв (часток) учасника-боржника, розраховану на підставі даних фі-

нансової звітності КГО, введеної до ЄДР і пропонує кредитору протягом десяти днів повідомити про незгоду і необхідність застосування ринкової вартості;

- у разі незгоди кредитора з балансовою вартістю, державний виконавець повідомляє КГО про необхідність надати відомості, необхідні для розрахунку ринкової вартості корпоративних паїв (часток);

- КГО повинна протягом 30 днів з дня одержання такого повідомлення надати відомості, необхідні для розрахунку ринкової вартості корпоративних паїв учасника-боржника, виходячи з ринкової вартості сукупності всіх корпоративних паїв (часток) учасників КГО. З дня одержання такого повідомлення КГО зобов'язана надавати виконавцю та учаснику-боржнику доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості корпоративних паїв (часток) учасника-боржника. Протягом 15 днів з дня спливу зазначених вище 30 днів виконавець здійснює розрахунок вартості корпоративних паїв (часток) учасника-боржника, виходячи з ринкової вартості сукупності всіх корпоративних паїв (часток) учасників КГО станом на день, що передував накладенню арешту на його корпоративні паї (частки);

- виконавець пропонує іншим учасникам КГО (крім тих, які письмово відмовилися від свого переважного права придбання корпоративних паїв), протягом 30 днів придбати корпоративні паї (частки) учасника-боржника;

- пропозиція є безвідзивною офертою і здійснюється шляхом повідомлення кожного учасника про вартість усіх або частини корпоративних паїв (часток) учасника-боржника, строк оплати корпоративних паїв (часток) та номер рахунку шляхом надіслання кожному учаснику повідомлення та внесення до ЄДР запису про повідомлення із зазначенням вартості усіх, або частини корпоративних паїв (часток) учасника-боржника, строку оплати та номеру рахунку, на який повинна надійти вартість корпоративних паїв (часток);

- учасники КГО мають право придбати корпоративні паї (частки) учасника-боржника пропорційно кількості належних їм корпоративних паїв (часток);

- сплата учасником вартості корпоративних паїв (часток) є підставою для внесення змін до ЄДР щодо належності корпоративних паїв (часток) відповідному учаснику КГО;

- якщо учасники КГО не скористаються правом на придбання корпоративних паїв (часток) учасника-боржника, КГО має право протягом десяти днів задовольнити вимоги кредиторів учасника-боржника з наступним анулюванням відповідної кількості належних йому корпоративних паїв (часток);

- якщо КГО не виконає обов'язків щодо надання виконавцеві відомостей та доступу до документів фінансової звітності, інших документів для розрахунку ринкової вартості корпоративних паїв (часток) учасника-боржника, або учасники КГО не скористаються правом на придбання корпоративних паїв (часток) учасника-боржника, такі корпоративні паї (частки) передаються на реалізацію на електронних торгах у загальному порядку;

- у разі нереалізації корпоративних паїв (часток) учасника-боржника на трьох електронних торгах виконавець повідомляє про це стягувача-кредитора і пропонує йому на вибір – здійснити примусовий виділ частини майна КГО, пропорційної сукупній корпоративній частці учасника-боржника з наступним анулюванням належних боржникові корпоративних паїв (часток) для задоволення вимог стягувача-кредитора, або залишити за собою ці корпоративні паї (частки);

- при зазначених розрахунках ринкова вартість застосовується, якщо одним з учасників є держава, або якщо на цьому наполягає кредитор; у інших випадках розрахунки можуть проводитися виходячи з балансової вартості майна КГО;

- корпоративні права учасника-боржника припиняються, а у інших осіб (інших учасників, стягувача, набувачів корпоративних часток) виникають у момент внесення відповідних змін до ЄДР.

Висновки до розділу 2

На основі дослідження наукової літератури, законодавства та судової практики сформульовано наступні основні теоретичні та практичні висновки.

Удосконалено визначення поняття корпоративного паю (частки) як оборотоздатного символу (транзитивного знаку), що посвідчує корпоративні права, є субститутом корпоративного вкладу, об'єктом речових прав і повинен обліковуватися у Єдиному державному реєстрі або у депозитарній системі (якщо корпоративний пай є акцією).

Доопрацьовано поділ корпоративних паїв (часток) на прості та привілейовані шляхом його поширення на всі корпоративні господарські організації з уможливленням набуття у власність простих і привілейованих паїв (часток) однією особою із скасуванням командитних товариств та інкорпорацією норм про вкладників командитних товариств до положень законодавства про повні товариства та уніфікацією правового режиму простих та привілейованих корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери.

У межах поділу корпоративних паїв (часток) на прості та привілейовані доводиться неподільність та рівність за обсягом посвідчених корпоративних прав усіх корпоративних паїв (часток) окремої корпоративної господарської організації.

Обґрунтовано, що корпоративний пай (частка) виконує інвестиційну, ідентифікаційну, колегіальну, мобільну та облікову функції.

Аргументовано, що сукупною корпоративною часткою є частка, яку складає належна особі (особам) сукупність корпоративних паїв (часток) щодо загальної кількості корпоративних паїв (часток) корпоративної господарської організації.

Обґрунтовано, що юридичний факт набуття особою корпоративного паю (частки) має наслідком виникнення нерозривної ідеальної сукупності двох комплексарних правових статусів особи різної правової природи: правового статусу особи як власника корпоративного паю (частки); правового статусу особи як учасника корпоративної господарської організації, при цьому правовий статус

особи як учасника корпоративної господарської організації є похідним від статусу особи як власника корпоративного паю (частки).

Запропоновано визначення поняття «корпоративного вкладу» під яким пропонується розуміти належне особі на праві власності майно, яке передається корпоративній господарській організації з метою набуття особою корпоративних прав.

Удосконалено визначення поняття оголошеного корпоративного капіталу як зареєстрованої у Єдиному державному реєстрі сукупної вартості корпоративних вкладів, які певні особи (засновники або квазізасновники) мають право передати корпоративній господарській організації з метою набуття корпоративних прав.

Удосконалено визначення поняття сформованого корпоративного капіталу як зареєстрованої у Єдиному державному реєстрі сукупної вартості корпоративних вкладів, переданих корпоративній господарській організації засновниками або квазізасновниками з метою набуття корпоративних прав та сум прибутку корпоративної господарської організації, за рахунок яких було сформовано непогашені та неанульовані корпоративні паї (частки) і визначено їх номінальну вартість.

Аргументовано покладення на державних реєстраторів обов'язку з ідентифікації усіх корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери, прав на них та обтяжень з наданням новоствореному паю (частці) унікального номеру.

Обґрунтовано, що первинне формування корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери та виникнення посвідчених ними корпоративних прав і корпоративних правовідносин участі має відбуватися одночасно, не пізніше місяця після державної реєстрації створення корпоративної господарської організації або рішення про збільшення корпоративного капіталу, оголошеного корпоративного капіталу та запланованих до формування корпоративних паїв (часток) на підставі доказів передачі корпоративних вкладів корпоративній господарській організації.

Запропоновано впровадження модельного договору купівлі-продажу корпоративних паїв (часток), укладення якого передбачатиме надання державному ре-

єстратору спільної заяви покупця та продавця з відомостями про сторони, предмет договору та ціну продажу і відбудуватиметься на умовах, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Виділено форми припинення корпоративного паю (частки), що неоформлений як цінний папір, а саме: (1) погашення корпоративного паю (частки); (2) анулювання корпоративного паю (частки).

Запропоновано удосконалити порядок звернення стягнення на корпоративні паї (частки), неоформлені як цінні папери через встановлення черговості осіб, які можуть набути корпоративні паї (частки) учасника-боржника у власність і сплатити борг (інші учасники, корпоративна господарська організація, переможець аукціону) з наданням кредитору можливості набути корпоративні паї (частки) учасника-боржника у власність або звернути стягнення безпосередньо на майно корпоративної господарської організації, якщо зазначені вище особи не задовольнили майновий інтерес кредитора.

Основні результати, викладені в даному розділі дослідження, відображено в таких публікаціях: [51; 139; 208-209; 235; 256; 269; 276; 290; 297; 317; 324; 331-332; 336; 350; 352].

РОЗДІЛ 3

НЕМАЙНОВІ КОРПОРАТИВНІ ПРАВА

3.1. Немайнові корпоративні права та їх співвідношення з майновими корпоративними правами

Досліджуючи проблематику корпоративних прав переважна більшість дослідників констатує наявність у учасника КГО певних прав майнового характеру і протиставлює цим майновим правам групу інших, вочевидь відмінних від них прав. Дуже показовим у цьому сенсі є твердження Л. М. Саванець, яка зауважує, що корпоративні права не належать ні до зобов'язальних, ні до речових прав і є окремою групою майнових та немайнових прав [116, с.93].

Так само Л. Ф. Гатауліна [68, с.171], Н. С. Глузь [2, с.13], О. В. Долинська [94, с.193], Д. В. Задихайло [91, с.120], О. Д. Крупчан, В. В. Луць, Р. Б. Сивий та О. С. Яворська [5; с.21], [3, с.72], І. Б. Саракун [93, с.7], І. В. Спасибо-Фатєєва [117, с. 11], В. І. Цікало [64] поділяють корпоративні права на майнові та немайнові.

При цьому майновими зазвичай вважаються право на дивіденди, на отримання коштів майна КГО, що ліквідується, право переважного придбання акцій нової емісії (на думку І. В. Спасибо-Фатєєвої – також право на участь у формуванні статутного капіталу та оплату вартості акцій [118, с.127, 135]), а немайновими – право брати участь в управлінні та право на отримання інформації про діяльність КГО.

Термінологічною модифікацією поділу корпоративних прав на майнові та немайнові є запропонований Г. Ф. Шершеневичем поділ прав учасника на майнові та особисті [119, с.45].

Однак ст. ст. 26, 94, 269 ЦК України визначають особистий, невідчужуваний характер прав та відсутність економічного змісту особистого немайнового права. Відповідно до ст.271 ЦК України зміст такого права становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого

приватного життя [27]. Р. О. Стефанчук під поняттям особистого немайнового права фізичних осіб розуміє суб'єктивне цивільне право, яке за своїм змістом є тісно та нерозривно пов'язаним із особою носія, не має економічної природи походження та економічного змісту, а також спрямоване на задоволення фізичних (біологічних), духовних, моральних, культурних, соціальних чи інших нематеріальних потреб (інтересу) і об'єктом якого є особисте немайнове благо, а у визначених законом випадках й інше нематеріальне благо [360, с.131]. Права, які ЦК України іменує особистими немайновими (зокрема, права фізичної особи на життя, охорону здоров'я, медичну допомогу, донорство, особисту недоторканість та недоторканість житла, на ім'я, на особисте життя, особисті папери, вибір роду занять, права юридичної особи на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції) [27], є сутнісно відмінними від тих прав, які учасник – фізична особа має щодо КГО.

Ст.94 ЦК України передбачає такі особисті немайнові права юридичної особи як право на недоторканність ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію [27]. Л. В. Федюк визначає особисті немайнові права юридичних осіб як абсолютні суб'єктивні неекономічні права кожної юридичної особи, які є невіддільними та індивідуалізують її, що належать їй з моменту створення і до припинення і відносять до таких прав права юридичної особи на найменування, місцезнаходження, на недоторканість володінь, на свободу пересування, на ділову репутацію, на інформацію, на таємницю комунікації, на особисті папери та інші види таємниць, на індивідуальність, на конкуренцію, на вільну діяльність [361, с.115]. Можна бачити, що особисті немайнові права юридичних осіб, так само як і особисті немайнові права фізичних осіб, не мають нічого спільного з корпоративними правами.

Більшість вказаних вище дослідників, що підтримують ідею поділу корпоративних прав на майнові та немайнові, є прибічниками точки зору про оборотоздатність корпоративних прав як таких. Однак відповідно до ст.190 ЦК України до складу майна можуть бути віднесені майнові, але не немайнові права, так само

згідно зі ст.ст.177-178 ЦК України оборотоздатними об'єктами цивільних прав є майнові, але не немайнові права.

Тобто у цьому випадку виникає парадокс, подібний до розглянутої у підрозділі 1.3 роботи ситуації з передбаченим ст.83, а раніше – також і ст.100 ЦК України правом участі у товаристві: концепція особистого немайнового права, яке не має економічного змісту, не може передаватися іншій особі, не є об'єктом прав, а є юридично гарантованою можливістю, яка довічно належить кожній особі за законом, не відповідає сутності прав учасника щодо КГО, про які йдеться [360, с.23].

Слід погодитися з С. Артеменко, який зауважує, що визнання за акціонерами особистих прав щодо АТ означає заперечення загальноприйнятого підходу до визначення цивільних правовідносин та об'єкта цивільних прав [362, с.27]. Так само О. М. Великорода дійшла до висновку, що корпоративні права, у тому числі право на участь в управлінні як одна з правомочностей корпоративних прав, не належать до особистих немайнових прав [363, с.35].

Проте ще М. М. Агарков зауважував, що тісний зв'язок суб'єктивного права з особистістю, який обумовлює належність права до кола особистих, і немайновий характер суб'єктивного права, який обумовлює його належність до кола немайнових прав – це дві різні характеристики суб'єктивного права [364, с.136–142]. В. А. Белов вказує, що суб'єктивне право є особистим, якщо воно має своїм об'єктом блага, які характеризують суб'єкта як особистість (індивідуальність) і тому є невід'ємними від суб'єкта. Натомість право є немайновим, якщо воно не може бути включене до складу майна свого носія, тобто не слугує справі безпосереднього задоволення його майнових інтересів [365, с.620]. Нарешті, В. Г. Жорнокуй підкреслює «той факт, що в дійсності «особисте» ніяк не тотожне «немайновому» і, як наслідок, поділ суб'єктивних прав з найменуванням «особисті немайнові» відбувається все ж таки не за одним, а за двома критеріями – об'єктом (метою) і характером інтересу, що задовольняється» [366, с.52] і робить висновок про існування суб'єктивних прав, які або «втискаються» з великою

складністю, або зовсім «не поміщаються» до категорії особистих немайнових прав [366, с.52].

Жодні корпоративні права не характеризують їх суб'єкта як особистість (індивідуальність), отже, не є невід'ємними. Однак частина корпоративних прав воочевидь не слугує справі безпосереднього задоволення майнових інтересів учасника, відповідно, є немайновими. Виходячи з цих тез, спробуємо розглянути підходи до розв'язання цієї проблеми, що їх пропонують різні дослідники.

С. Шимон називає групу корпоративних прав, які протиставляються майновим, не особистими, а персональними немайновими правами [37, с.36], суто для того, щоб термінологічно розмежувати ці категорії. Проте вада цього підходу вбачається у тому, що прикметники «персональні» та «особисті» є повними синонімами: зокрема, ця різниця втрачається при перекладі на англійську мову.

Н. А. Сліпенчук [69, с.14] та В. М. Кравчук [96, с.11] називають такі права організаційними, А. Я. Пилипенко та В. С. Щербина – членськими або управлінськими правами [120, с.23], ці права можуть іменуватися також «управлінськими (організаційними)» правами [35, с.149; 121; с.166].

С. С. Кравченко відстоює існування немайнових прав, що не мають особистого характеру [175, с.11], та іменує цей вид корпоративних прав організаційними. На думку цього дослідника термін «немайновий» при цьому вживається як антипод «майновим» правам, тобто немайнові права – це права, які не мають майнового змісту, але вони (зокрема, право на участь в управлінні) покликані обслуговувати майнові корпоративні права, мають свій механізм реалізації, перебувають у своїх, притаманних лише їм правовідносинах і тому мають право на окреме існування [175, с. 7].

Поєднання певної сукупності неподільних майнових та немайнових прав властиве не тільки корпоративним правам. Слід погодитися з С. Шимон, яка називає «складними правами, які містять немайнові як невід'ємну складову» не лише корпоративні права, але й права інтелектуальної власності [37, с.37]. З іншого боку, теза С. Шимон про те, що право на участь в управлінні – це «немайнове право на майно» [37, с.38], не видається вірною, оскільки частина корпоративних прав

(на участь в управлінні, на інформацію про товариство та його діяльність) принципово не може розглядатися як майнові, або права на майно. На думку В. М. Коссака, на відміну від майнових, ці права стосуються питань участі в прийнятті рішень та формування органів управління товариства [367, с.78]. Л. Ф. Гатауліна дуже слушно характеризує ці права, як такі, що впливають на формування волі корпоративної організації [68, с.171], В. А. Авдякова – як права щодо особи, які дозволяють впливати на її волю та волевиявлення [7, с.35-36]. Це є справедливим щодо права на участь в управлінні, однак право на отримання інформації також вочевидь не є майновим, оскільки ст.177 ЦК України називає майно та інформацію окремими видами об'єктів прав, а ст.200 ЦК України відноситься до Глави 15 ЦК України «Нематеріальні блага». Право на інформацію слід розглядати як таке, що є тісно пов'язаним з правом на участь в управлінні КГО, оскільки обізнаність учасника щодо КГО та його діяльності є необхідною передумовою ефективного впливу на формування його волі.

Таким чином, частина корпоративних прав не має майнового змісту, водночас не належить до особистих немайнових прав: ці права не є невідривно пов'язаними з особою учасника, вони належать особі лише доти, доки та є власником корпоративного паю (частки), і, як наслідок, учасником КГО. Саме ці права у складі сукупності корпоративних прав за жодних обставин не можуть бути задовільно описані ані як зобов'язальні, ані як речові, оскільки вони спрямовані на участь у формуванні волі КГО та отримання нематеріального блага – інформації.

Слід зауважити також наступне: немайнові права – це негативна характеристика суб'єктивних прав, що не мають майнового змісту, які протиставляються групі прав, що характеризуються позитивною ознакою – наявністю майнового змісту.

Об'єднання в одну групу особистих немайнових прав передбачає негативну і позитивну характеристики – ці права є не лише немайновими, але й особистими, а саме – невід'ємно пов'язаними з особою як такою.

Так само корпоративні немайнові права характеризуються не лише відсутністю майнового змісту, але й позитивною характеристикою – ці права є корпора-

тивними, оскільки адресовані певній КГО і зберігаються за особою доти, доки вона залишається власником корпоративного паю (частки).

Визнання принципової відмінності майнових та немайнових корпоративних прав ставить питання про характер їх співвідношення.

З питання взаємозв'язку майнових та немайнових корпоративних прав О. В. Долинська зауважує, що майнові та немайнові (управлінські) корпоративні права не існують одне без одного [94, с.193], І. В. Спасибо-Фатєєва та Т. Дуденко – що ці права взаємообумовлюються [95, с.28]. При цьому, якщо С. Шимон, наприклад, підкреслює невід'ємний зв'язок цих прав [37, с.38-39], то В. М. Кравчук пише лише про «певну взаємозалежність» майнових та організаційних корпоративних прав [96, с.11]. Причина цієї різниці у тому, що на відміну від більшості дослідників, які розглядають корпоративні права як неподільну сукупність, В. М. Кравчук відстоює тезу про можливість передачі окремих корпоративних прав, у тому числі немайнових, третім особам [96, с.11].

Слід погодитися з наведеними вище тезами про невід'ємний зв'язок майнових та немайнових корпоративних прав, однак виникає питання щодо структури такої взаємообумовленості та взаємозалежності.

С. Шимон з цього приводу пише, що немайнові корпоративні права базуються виключно на майнових правах [37, с. 36], не мають самостійного значення, є похідними від майнових прав, обумовлюються ними [37, с. 38-39], називає право на участь в управлінні «немайновим правом на майно» [37, с. 38]

Схожим чином С. С. Кравченко вважає, що немайнові корпоративні права покликані обслуговувати майнові корпоративні права [175, с. 7].

Проте наочним запереченням цих тверджень є те, що цілком належна реалізація немайнового корпоративного права на участь в управлінні КГО, зокрема, через голосування на загальних зборах, якщо більшість учасників проголосує проти розподілу прибутку між учасниками та виплати дивідендів, призводить до неможливості реалізації права на дивіденди. У такому випадку не можна казати, що немайнове корпоративне право на участь в управлінні обслуговує майнове корпоративне право на дивіденди. З іншого боку, така ситуація не розглядається як

зловживання корпоративними правами з боку учасників, чії голоси склали більшість на зборах.

Нарешті Д. І. Дедов радикально зауважує, що усі права учасників та акціонерів ГТ є майновими, оскільки головний інтерес учасника або акціонера полягає у вкладенні, збереженні, примноженні капіталу та отриманні прибутку і захисту саме цього інтересу слугують права, закріплені законодавством та іншими актами [6, с.388]. Схожим чином вважають усі корпоративні права майновими В. С. Єм [368, с.135] та Н. В. Козлова [369, с.119], оскільки задоволення усіх цих прав має на меті задоволення майнових інтересів їх носіїв, а також з огляду на те, що вони пов'язані з майновою участю засновника у створенні юридичної особи. Ф. С. Карагусов та Л. Р. Юлдашбаєва відносять право на управління товариством до майнових прав в «широкому» розумінні [370, с.18; 371, с.23], оскільки саме по собі дане право не є самостійною цінністю для акціонера [371, с.23]. Однак слід погодитися скоріше з тезою В. Г. Жорнокуя про рівність майнових та немайнових корпоративних прав за рангом [366, с.56].

Гіперболізація значення майнових прав цими дослідниками обумовлюється тим, що вони намагаються таким чином підвести базис під оборотоздатність корпоративних прав і довести можливість їх відчуження [37, с.38-39; 89, с.5, 81; 118, с.18; 95, с.27; 229, с. 368; 180, с.146-148].

Однак проблему оборотоздатності корпоративних прав можна вирішити через визнання корпоративного паю (частки) оборотоздатним символом, транзитивним знаком корпоративних прав, який посвідчує, представляє в обороті усі корпоративні права, як майнові, так і немайнові, які автоматично переходять до набувача паю, і який є відмінним за своєю природою від посвідчуваних прав (див. підрозділ 2.1 роботи).

Видається, що майнові корпоративні права не передують немайновим, не обумовлюють їх виникнення, однак виникненню як майнових, так і немайнових корпоративних прав передуює, їх виникненню обумовлює певний юридичних факт майнового характеру, а саме – передача КГО корпоративного вкладу, тобто участь

у формуванні майна КГО з виникненням відповідного корпоративного паю (частки) [372, с.24].

Слід ще раз підкреслити інвестиційний характер участі у КГО: ст.1 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» визначає інвестиції як всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект [373]. Корпоративний вклад є нічим іншим, як інвестицією, внесення якої можна розглядати як інвестування у корпоративній формі. У свою чергу, внесення корпоративного вкладу обумовлює виникнення у учасника КГО, як інвестора, інтересу щодо належної реалізації інвестиції, тобто, виходячи із запропонованого О. І. Чепис визначення поняття інтересу – прагнення задовольнити потреби соціального характеру, що проявляється у вибірковій позиції суб'єкта стосовно об'єктивних умов існування, що реалізується ним шляхом діяльності у суспільних відносинах [374, с.6].

Відштовхуючись від визначення законного інтересу, запропонованого О. М. Вінник як відображеного в об'єктивному праві або такого, що впливає з його загальних засад і певною мірою гарантованого державою, простого юридичного дозволу, спрямованого на отримання певного соціального блага (задоволення певних соціальних потреб), що не суперечить публічному інтересові [375, с.44], розвинутого, фактично у рішенні КСУ від 01.12.2004 р. № 18-рп/2004, у справі № 1-10/2004 де охоронюваний законом інтерес визначається як «прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам» [155], можна стверджувати, що інвестиційний інтерес учасника КГО щодо реалізації інвестицій є законним, доки він не суперечить публічним інтересам.

Існує усталена думка про те, що і законний інтерес, і суб'єктивне право, є різновидами юридичного дозволу користуватися певним соціальним благом [376, с. 170; 377, с.176; 378, с.342]. Але, як зауважує О. М. Вінник, законні інтереси не можна ототожнювати з суб'єктивними правами, оскільки вони є дозволами різного ступеню: законний інтерес є простим дозволом, що не передбачає певної, зафіксованої в законі поведінки суб'єкта інтересу та осіб, від яких залежить його задоволення [375, с.36].

При цьому О. М. Вінник вважає, що законний інтерес лежить в основі суб'єктивних прав [375, с.37], С. М. Братусь розглядає інтерес як передумову і мету суб'єктивного права [128, с.20], О. І. Чепис визначає суб'єктивне право як врегульовану правовими нормами міру можливої поведінки суб'єкта, спрямовану на реалізацію його законних інтересів і вважає законний інтерес метою суб'єктивного права [374, с.12]. О. І. Чепис розрізняє категорії законного і охоронюваного законом інтересу: законні інтереси можуть отримувати інструмент у вигляді суб'єктивних прав, отже, охоронюваними законом інтересами є ті законні інтереси, котрі залишилися не опосередкованими правовими нормам [374, с.7].

Виходячи з наведеного вище, можна стверджувати, що передумовою і метою реалізації усіх корпоративних прав, як майнових, так і немайнових, є інвестиційний інтерес учасника КГО, що виникає внаслідок факту передачі КГО корпоративного вкладу [372, с.25].

Таким чином, слід погодитися з цитованими вище В. С. Ємом [368] та Н. В. Козловою [369, с.119], які виходять з того, що задоволення усіх корпоративних прав має на меті задоволення майнових інтересів їх носіїв, з їх тезою про те, що усі корпоративні права пов'язані з майновою участю, тобто з участю у формуванні майна юридичної особи, так само правим є Д. І. Дедовим, який, як це зазначалося вище, окреслює головний інтерес учасника як вкладення, збереження, примноження капіталу і називає це метою прав учасника [6, с.388], з І. Р. Калаур, що називає прибуток визначальним інтересом, заради якого учасник товариства вкладає своє майно до статутного капіталу [26, с.172], з О. Р. Кібенко, яка підкре-

слює, що навіть такі повноваження учасника, як право на отримання інформації та участь у загальних зборах спрямовані, перш за все, на захист його майнових інтересів [379, с.309]. Але не можна погодитися з тезою деяких із зазначених вище дослідників про те, що все це обумовлює майновий характер усіх без виключення корпоративних прав, які виникають з юридичного факту майнового характеру та покликані реалізувати інвестиційний, майновий інтерес, так само, як і з тезою про те, що майнові корпоративні права передують немайновим.

Як відомо, вимоги немайнового характеру можуть захищати суто майнові інтереси. Наприклад, немайнова вимога про усунення перешкод у користуванні майном захищає суто майнові інтереси власника такого майна, або якщо казати про корпоративні спори – немайнова вимога учасника про визнання недійсним рішення загальних зборів ГТ про збільшення корпоративного капіталу за рахунок прибутку може бути спрямована на захист його майнових інтересів щодо отримання дивідендів. З іншого боку, навіть особисті немайнові права можуть захищатися майновими вимогами – зокрема, стягненням моральної шкоди. Можна бачити, що правові засоби майнового та немайнового характеру можуть поєднуватися у різних комбінаціях.

Як зазначалося вище, В. А. Белов іменує немайновими права, які не слугують справі безпосереднього задоволення його майнових інтересів [365, с.620], у контексті корпоративно-правової проблематики різниця між майновими та немайновими корпоративними правами виявляється у тому, що майнові корпоративні права обслуговують майновий інтерес учасника безпосередньо, а немайнові – опосередковано, тобто через досягнення певної проміжної мети (отримання інформації, голосування на зборах).

З урахуванням вищевказаного можна стверджувати, що немайнові корпоративні права не є похідними від майнових, вони є рівнозначними майновим правам за важливістю. Передумовою і майнових, і немайнових прав є юридичний факт внесення інвестиції – корпоративного вкладу і виникнення законного інтересу учасника щодо реалізації цієї інвестиції. Таким чином, майновий інтерес учасника КГО щодо реалізації інвестиції конкретизується у майнових та немайнових кор-

поративних правах, як майнові так і немайнові корпоративні права забезпечують, у підсумку, єдиний законний майновий інтерес учасника (майнові – безпосередньо, а немайнові – опосередковано, через досягнення певної проміжної мети, яка і складає предмет немайнового корпоративного права), або, інакше кажучи – неподільна сукупність взаємно обумовлених та тісно пов'язаних майнових і немайнових корпоративних прав дозволяє реалізувати законний інвестиційний інтерес учасника КГО [372,с.25].

Це дозволяє визначити немайнові корпоративні права як групу корпоративних прав, які забезпечують законний інвестиційний інтерес учасника не безпосередньо, а через досягнення певної проміжної мети, яка складає предмет кожного немайнового корпоративного права.

3.2. Право брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією. Корпоративний контроль. Юридично мотивоване корпоративне загарбання (корпоративне рейдерство)

Щодо природи права брати участь в управлінні КГО триває дискусія. В. Г. Жорнокуй та Є. О. Суханов відносять це право до відносних прав [380, с.219; 381, с.41], натомість протилежною є думка В. Лапача, який розглядає право на участь в управлінні як право абсолютного типу [280, с.4]. Р. С. Фатхутдінов характеризує це право як абсолютне [382, с.30], але водночас визнає, що на відміну від власника речі, який реалізує свої правомочності самостійно, учасник ГТ для повноцінного здійснення права управління змушений подекуди звертатися за сприяттям до самого ГТ, отже, праву на участь в управлінні відповідає низка обов'язків ГТ: сповістити учасника про проведення загальних зборів, скласти список учасників, які мають право на участь у зборах та ін. [382, с.33-34]. А. Б. Бабаєв вважає право на участь у формуванні волі юридичної особи секундарним [123, с.9], Ю. М. Жорнокуй вважає секундарними окремі правомочності ак-

ціонера «як складові єдиної корпоративної правоздатності» [124, с.34] і називає секундарною правомочність акціонера самостійно скликати збори [124, с.34].

Слід погодитися з наведеними тезами Р. С. Фатхутдінова [382, с.33-34] та з Р. Ю. Півкопою, яка вважає доцільним розглядати право на управління справами КГО в контексті поєднання двох складових – абсолютної та відносної і вважає правову природу цього права подвійною, абсолютно-відотною [383, с.425]. Водночас необхідно зауважити, що право на участь в управлінні складається з розгалуженої системи правомочностей, які дослідники іменують «елементарними» корпоративними правами [366, с.52; 38, с.57-58], склад і ступінь деталізації яких є різним у різних видах КГО. Тобто питання щодо відносного або абсолютного характеру треба ставити не щодо права на участь у управлінні в цілому, а щодо кожної окремої правомочності. Найбільш деталізованим є законодавчий перелік правомочностей акціонера АТ, найменш деталізованим – учасників повних та командитних товариств, фермерських господарств. Деякі з цих правомочностей виявляються такими, що, у свою чергу, складаються з правомочностей нижчого рівня, крім того, концентрація учасників та/або корпоративних паїв (часток) призводить до виникнення нових правомочностей.

У межах дихотомії прав на абсолютні та відносні, більшість цих правомочностей виявляється абсолютними. Це правомочності, у яких праву учасника протистоїть обов'язок КГО та інших учасників не заважати у їх реалізації, зокрема, йдеться про правомочності: скликати загальні збори самостійно, якщо пропозицію щодо скликання загальних зборів не було задоволено; бути присутнім на зборах; призначити представника для участі у зборах; брати участь в обговоренні питань порядку денного на зборах; голосувати на зборах з питань порядку денного; здійснювати на зборах контроль за реєстрацією учасників зборів, проведенням зборів, голосуванням та підбиттям його підсумків; ініціювати проведення аудиторських перевірок фінансово-господарської діяльності КГО та його звітності; обирати свого представника до наглядової ради; замінити свого представника у наглядовій раді у будь-який момент; вести справи КГО. У свою чергу, відносними є правомочності, реалізація яких забезпечується необхідністю вчинити певні дії з боку

КГО або інших учасників корпоративних правовідносин, зокрема, правомочності: ініціювати скликання зборів; ініціювати проведення перевірок фінансово-господарської діяльності КГО відповідними органами КГО та вносити пропозиції до порядку денного зборів, які скликає інша особа.

Наведена вище сукупність правомочностей реалізується у наступних формах: через загальні збори (шляхом ініціювання їх скликання, участі у формуванні порядку денного зборів, присутності на зборах, обговорення питань на зборах, голосування на зборах, здійснення контролю за реєстрацією, перебігом зборів, голосуванням і підрахунком голосів); через членство в органах КГО; через ініціювання та проведення перевірок господарської діяльності та фінансової звітності КГО; через безпосереднє ведення справ КГО (у повних та командитних товариствах) [177, с.114]. Таким чином можна бачити, що право учасника брати участь в управлінні КГО реалізується у більшості випадків через систему взаємопов'язаних органів: у першу чергу, звичайно, через загальні збори, а також через наглядову раду, виконавчий орган, ревізійну комісію. Повністю поза цією системою реалізується лише право вести справи у повних та командитних товариствах, частково – ініціювання і проведення учасником аудиторських перевірок. Отже, особливістю права учасника брати участь в управлінні КГО є те, що воно найбільшою мірою здійснюється через корпоративні процедури, додержання яких є визначальним для його успішної реалізації.

Найважливішою формою реалізації права брати участь в управлінні КГО є участь у загальних зборах, оскільки вони є його вищим органом та вирішують найважливіші для КГО питання. У свою чергу, центральною з правомочностей, що складають право брати участь в управлінні КГО через участь у зборах, є право голосувати на зборах. Водночас, право брати участь в управлінні КГО через загальні збори не вичерпується правомочністю голосування: Пленум ВСУ у п.21 Постанови від 24.10.2008 р. №13 визначив, що при вирішенні спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів ГТ з підстав недопущення до участі в них учасників судам необхідно з'ясувати, чи могла їх відсутність (або наявність) істотно вплинути на прийняття рішення, яке оскаржується [157]. Водночас Пленум ВГСУ

у п.2.16. Постанови від 25.02.2016 р. №4 зауважив, що позивачеві не може бути відмовлено у задоволенні вимог про визнання недійсними рішень загальних зборів тільки з мотивів недостатності його голосів для зміни результатів голосування з прийнятих загальними зборами учасників рішень, оскільки вплив учасника на прийняття зборами рішень не вичерпується лише голосуванням [36]. Цю позицію сприйняв і активно впроваджує у своїй новітній практиці ВС [54; 384; 385]. Як зауважує Г.Вронська, це – єдина правова позиція ВС у корпоративних спорах [386].

С. Д. Могілевський називає серед важливих правомочностей права брати участь в управлінні товариством права бути присутнім на загальних зборах і брати участь в обговоренні питань порядку денного, вносити пропозиції до порядку денного зборів [111, с.83]. Дійсно, учасник може взяти слово на зборах, і, повідомивши, певні відомості, прямо на зборах переконати частину учасників голосувати «за» чи «проти» проектів певних рішень [51, с.259]. Відтак, ВС визнає недійсними рішення загальних зборів, якщо внаслідок недотримання порядку їх скликання і проведення учасник не зміг взяти участь у зборах, належним чином підготуватися до розгляду питань порядку денного, зареєструватися для участі у зборах тощо, тобто не зміг реалізувати своє право на участь в управлінні [54; 384]. Відповідно, позбавлення учасника можливості взяти участь у загальних зборах може бути підставою для визнання недійсними їх рішень [387; 388; 389]. В цілому, ВС у своїй новітній практиці виходить з того, що порушення рішенням загальних зборів прав та законних інтересів учасника є підставою для визнання його недійсним, і, навпаки, якщо за результатами розгляду справи факт такого порушення не встановлено, господарський суд не має підстав для задоволення позову [390; 387; 388], зокрема, якщо порушення, допущені під час скликання загальних зборів, не вплинули на прийняття зборами відповідних рішень, не перешкодили позивачеві бути присутнім на зборах та не призвели до порушення його корпоративних прав [387]. Ч. 2 ст. 29 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» встановлює, що кожен учасник товариства має право бути присутнім на загальних зборах учасників, брати участь в обговоренні питань порядку денного і голосувати з питань порядку денного загальних зборів учасників [50]. Однак щодо інших видів КГО подібна норма

відсутня: зокрема, згідно з ч.1 ст.34 ЗУ «Про АТ» у загальних зборах АТ можуть брати участь особи, включені до переліку акціонерів, які мають право на таку участь, або їх представники, такий перелік складається станом на 24 годину за три робочих дні до дня проведення зборів: фактично йдеться про власників голосуючих акцій [63]. Проте правомочності бути присутнім на загальних зборах, брати участь у обговоренні питань порядку денного, голосувати – це, як зазначалося вище, відмінні правомочності. Отже, доцільним є закріплення у ГК України загальної норми, відповідно до якої кожний учасник кожного КГО, незалежно від його організаційно-правової форми має право бути присутнім на загальних зборах і брати участь в обговоренні питань порядку денного.

Ст.39 ЗУ «Про АТ» [63], ч. 2 ст. 33 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50] наділяють учасників ТОВ, ТДВ та акціонерів АТ правом призначити представника для участі у загальних зборах за певними обмеженнями. Натомість ч. 10 ст. 15 ЗУ «Про кооперацію» [191] прямо забороняє члену ВК передавати право голосу іншій особі, навіть більше: за ч. ч. 8-9 ст. 15 ЗУ «Про кооперацію» загальні збори ВК фактично можуть скликатися у двох відмінних формах: як збори членів (правомочні приймати рішення, якщо на них присутні більше як 50% членів) та збори уповноважених – якщо з організаційних причин проведення загальних зборів членів ВК неможливе, причому кількість членів ВК, які мають право делегувати уповноважених, та порядок делегування уповноважених для участі у зборах уповноважених визначаються статутом ВК (правомочні приймати рішення, якщо на них присутні не менше ніж 2/3 уповноважених) [191]. Наявність у правовій системі України інституту представництва позбавляє сенсу підхід, за якого у загальних зборах КГО беруть участь лише або учасники, або делеговані уповноважені. Тому доцільним є наділення членів ВК правом призначати представників відповідно до загальних положень законодавства про представництво та скасування інституту зборів уповноважених ВК.

Також слід розглянути правомочність щодо скликання загальних зборів та визначення їх порядку денного: це питання є вкрай важливим, зокрема, через те, що як зазначають деякі дослідники, найбільша кількість порушень у сфері корпо-

ративного права стосується саме цих питань [391, с.46]. З іншого боку, можливість скликання зборів на вимогу учасників КГО є важливим чинником у корпоративних правовідносинах: вона дозволяє учасникам, які не контролюють постійно діючі органи КГО (наглядову раду, виконавчий орган) ініціювати прийняття найважливіших рішень, у тому числі щодо переобрання органів КГО [392, с.88]. Видається доречною уніфікація положень щодо права скликання загальних зборів та внесення пропозицій до порядку денного з внесенням відповідної норми, єдиної для усіх КГО, корпоративні паї(частки) яких не оформлені як ЦП, до ГК України, на наступних засадах: кожен учасник КГО має право вносити пропозиції до порядку денного загальних зборів, у тому числі вже скликаних зборів, протягом строку, передбаченого законом для такого виду КГО. Пропозиції учасників, сукупна корпоративна частка яких перевищує 5% (у ВК та повних товариствах – 5% учасників (членів) у разі внесення відповідного положення до установчого документу та ЄДР) вважаються включеними до порядку денного автоматично, якщо вони відповідають вимогам, встановленим законом. Щодо пропозицій інших учасників орган або особа, що скликає загальні збори, приймає рішення щодо їх включення. При цьому відмова у включенні до порядку денного можлива як з підстав, передбачених законом, так і з підстав, визначених установчим документом КГО. Учасники КГО, сукупна корпоративна частка яких перевищує 10% (у ВК та повних товариствах – учасники (члени), кількість яких складає більше ніж 10% від загальної кількості учасників (членів) у разі внесення відповідного положення до установчого документу та ЄДР), можуть вимагати скликання загальних зборів, а у разі незадоволення такої вимоги – скликати загальні збори КГО у порядку, визначеному законодавством та установчим документом КГО.

Також слід зауважити, що правомочність вимагати скликання загальних зборів і скликати збори складається, у свою чергу, з низки правомочностей, оскільки загальні збори, як подія, мають низку індивідуалізуючих параметрів. Зокрема, аналіз ч. 3 ст. 35 ЗУ «Про АТ» [63] дозволяє виділити такі параметри загальних зборів, як: дата і час початку проведення загальних зборів; місце проведення загальних зборів; час початку і закінчення реєстрації акціонерів для участі у зага-

льних зборах; дата складення переліку акціонерів, які мають право брати участь у зборах; перелік питань, що виносяться на голосування (тобто порядок денний); порядок ознайомлення акціонерів з проектами рішень та документами, необхідними для їх прийняття [393, с.163]. При цьому імперативно законом (ч. 1 ст. 34 ЗУ «Про АТ» [63]) врегульовано лише порядок встановлення дати складення переліку акціонерів, які мають право брати участь у зборах, тобто усі інші параметри загальних зборів самостійно визначають особи, задіяні у процедурі їх скликання. Найважливішим параметром загальних зборів є їх порядок денний – саме він встановлює причини, заради яких акціонери збираються разом, і саме порядок денний обумовлює можливі варіанти рішень, що будуть прийняті зборами, тоді як інші параметри зборів мають, значною мірою, забезпечувальний характер. У свою чергу, аналіз ч. 1 ст. 47 ЗУ «Про АТ» [63] дозволяє дійти висновку про те, що акціонери, які вимагають скликання позачергових загальних зборів, визначають лише порядок денний. Таким чином, решту зазначених вище параметрів зборів визначає у такій ситуації наглядова рада АТ. Звісно, акціонер може надати наглядовій раді свої рекомендації щодо, наприклад, місця або дати проведення зборів, однак наглядова рада вправі визначити ці параметри на свій розсуд у межах закону, і зобов'язана слідувати лише порядку денному зборів, визначеному акціонером. Видається, що обрання наглядовою радою іншого місця, дати проведення загальних зборів, часу початку і закінчення реєстрації акціонерів не може розглядатися як відмова проводити збори. Однак якщо наглядова рада протягом 10 днів не приймає рішення про скликання зборів за порядком денним, запропонованим акціонерами, що сукупно є власниками 10 і більше відсотків голосуючих акцій АТ, такі акціонери набувають право скликати збори самостійно. Доцільно визнати, що у такому випадку акціонери визначають не лише порядок денний, але також і всі інші параметри загальних зборів. Річ у тім, що закон фактично визнає інтерес певних акціонерів щодо скликання позачергових зборів за визначеним ними порядком денним таким, що підлягає захисту, але реалізацію цього інтересу покладає на наглядову раду АТ. Якщо АТ не забезпечує реалізацію цього інтересу, акціонери реалізують його самостійно і вчиняють усі ті дії, які зазвичай

вчиняє наглядова рада, у тому числі визначають усі параметри загальних зборів. Зазначене вище є справедливим також і для інших видів КГО, з урахуванням особливостей правового регулювання.

З урахуванням вищевказаного можна зробити висновок про різний склад правомочностей у наступних правах учасників, сукупна корпоративна частка яких перевищує 10%, а у ВК – членів, кількість яких складає більше ніж 10% від загальної кількості членів: право вимагати скликання позачергових загальних зборів включає лише правомочності з визначення порядку денного зборів і ініціювання процедури їх скликання; право скликати позачергові збори, якщо уповноваженим органом КГО не було прийняте рішення про їх скликання у встановлений законом строк, включає правомочності з визначення дати і часу початку проведення зборів, місця проведення зборів, часу початку і закінчення реєстрації акціонерів для участі у зборах, порядку денного зборів, порядку ознайомлення акціонерів з проектами рішень та документами, необхідними для їх прийняття і здійснення усіх дій, необхідних для скликання і проведення зборів [393, с.165]. Також природно, учасник КГО, який вимагає внесення питання до порядку денного скликаних зборів, не може вимагати зміни часу або місця проведення зборів.

Концептуальні аспекти привілейованих часток, відмінних форматів корпоративних прав учасників, які є власниками простих та привілейованих часток докладно розглядається у підрозділі 2.1 роботи. Водночас слід погодитися з пропозицією, висловленою М. В. Захарченко, щодо наділення вкладників усіх КГО – власників привілейованих корпоративних паїв (часток) – правом скликання та формування порядку денного загальних зборів, якщо належна їм сукупна корпоративна частка відповідає встановленим законом критеріям, а також, за аналогією з ВК, надати їм право дорадчого голосу, тобто дозволити їм бути присутніми на зборах та висловлювати на зборах свою думку з будь-яких питань, що стосуються його діяльності без можливості брати участь у голосуванні, оскільки це сприятиме забезпеченню реалізації їх майнових інтересів [306, с.54]. Таким чином, кожний учасник КГО, незалежно від кількості його корпоративних паїв (часток) та їх виду, має право пропонувати певні питання до розгляду загальними зборами,

з'явитися на збори та взяти участь в обговоренні будь-яких питань порядку денного, що може узагальнено характеризуватися як «право дорадчого голосу». Відповідна загальна норма має бути закріплена у ГК України.

Обсяг центральної правомочності права брати участь в управлінні КГО – права голосу на загальних зборах – є диверсифікованим і залежить від виду корпоративного паю (частки): учасник, який є власником простого корпоративного паю (частки), має право голосу за всіма питаннями порядку денного, натомість щодо права учасника, який є власником привілейованого корпоративного паю (частки), слід зазначити наступне. На даний момент вкладники командитних товариств та асоційовані учасники ВК (фактично – власники привілейованих корпоративних паїв) не мають жодних прав щодо участі в управлінні КГО. Акціонери – власники привілейованих акцій АТ наділені правом голосу у випадках прийняття загальними зборами рішень, так чи інакше пов'язаних з емісією привілейованих акцій інших класів або з обмеженням прав таких акціонерів. Аналіз положень ЗУ «Про АТ» дозволяє зробити висновок про те, що учасникам – власникам привілейованих корпоративних паїв (часток), неоформлених як ЦП, слід надати право голосу на загальних зборах з питань формування привілейованих корпоративних паїв та внесення змін до установчого документу, що передбачають обмеження прав таких учасників. При цьому голосування на таких зборах має проводитися на засадах, аналогічних передбаченим ч. 4 ст. 26, ч. 2 ст. 41 ЗУ «Про АТ» [63]: голоси за привілейованими корпоративними паями (частками), якщо інше не встановлено установчим документом, повинні підраховуватися окремо від голосів за простими корпоративними паями (частками), кворум зборів (за збереження цього інституту) має вважатися наявним за умови реєстрації учасників, які сукупно є власниками більш як 50% голосів за привілейованими корпоративними паями (частками). Надання установчим документом КГО учасникам – власникам привілейованих корпоративних паїв (часток) права голосу з інших питань можливе лише у КГО, де жодний учасник не несе додаткової чи повної відповідальності за його зобов'язаннями (тобто у ТОВ, ВК, фермерському господарстві),

інакше зникатиме підстава для звільнення власників привілейованих паїв від відповідальності за боргами КГО [305, с.106].

Існує ще один аспект проблематики права учасників – власників привілейованих корпоративних паїв (часток) брати участь в управлінні КГО. Практика діяльності АТ свідчить про те, що хоча виплата дивідендів за привілейованими акціями і не залежить від наявності рішення загальних зборів, у разі відсутності у АТ прибутку у звітному році, нерозподіленого прибутку попередніх років і коштів резервного капіталу (спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями) такі дивіденди фізично не можуть бути виплачені. Як наслідок, акціонер – власник привілейованих акцій АТ, створеного за законодавством України, виявляється у програшній ситуації. Законодавство РФ, наприклад, передбачає, що у такому випадку акціонери – власники «привілейованих акцій певного типу», що є найбільш близьким аналогом привілейованих акцій за законодавством України, мають право брати участь у загальних зборах акціонерів з правом голосу з усіх питань його компетенції, починаючи зі зборів, наступних за річними загальними зборами акціонерів, на яких незалежно від причин не було прийнято рішення про виплату дивідендів або було прийнято рішення про неповну виплату дивідендів за привілейованими акціями цього типу. Право акціонерів – власників привілейованих акцій такого типу брати участь у зборах припиняється з моменту першої виплати за вказаними акціями дивідендів у повному розмірі (ч. 5 ст. 32 Федерального Закону РФ «Про акціонерні товариства») [341]. Запозичення норми про тимчасове право голосу акціонера – власника привілейованих акцій з усіх питань порядку денного видається більш ніж доречним, водночас моментом виникнення такого права, доцільно визначити закінчення строку виплати дивідендів акціонерам – власникам привілейованих акцій. При обчисленні кворуму і проведенні голосування на таких зборах голоси за привілейованими акціями повинні в обов'язковому порядку підраховуватися окремо від простих, збори слід вважати повноважними приймати рішення при реєстрації акціонерів, що володіють більш ніж 50% голосів за привілейованими акціями. Так само норму про тимчасове право голосу учасників – власників привілейованих корпоративних паїв

(часток), які неоформлені як ЦП варто передбачити і стосовно інших видів КГО [394, с.182]. Тимчасове право учасника – власника привілейованих корпоративних паїв (часток) голосувати з усіх питань порядку денного загальних зборів у багатьох випадках утримуватиме мажоритарних учасників і контрольований ними менеджмент КГО від зловживань у тому, що стосується нарахування прибутку і збільшити привабливість привілейованих паїв.

Ще однією формою участі в управлінні КГО є проведення перевірок за ініціативою учасника: зокрема, КГС ВС, приймаючи постанову № 910/783/17 від 14.02.2018 р., називає право акціонерів вимагати проведення аудиторської перевірки складовою права на управління, яке підлягає захисту у судовому порядку і приходить до висновку, що ухилення відповідача від надання документів та інформації, необхідних для проведення перевірки, ініційованої позивачем, порушує це право [395]. Перевірка здійснюється: в АТ – за ініціативою акціонерів, яким належить більше ніж 10% голосуючих акцій (аудиторська перевірка діяльності АТ, що проводиться не частіше двох разів на рік, або спеціальна перевірка фінансово-господарської діяльності АТ, що проводиться ревізійною комісією, ревізором, або аудитором без обмежень згідно з ч. 5 ст. 75, ст. 76 ЗУ «Про АТ») [63]; у ТОВ та ТДВ – за ініціативою учасників, яким належить 10% і більше статутного капіталу (аудит фінансової звітності товариства згідно з ч. 1 ст. 41 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ») [50]; у ВК – за ініціативою не менш як 10% членів (перевірка результатів фінансово-господарської діяльності ВК згідно зі ст.18 ЗУ «Про кооперацію» [191]). Очевидним є принципово різний обсяг перевірки у різних КГО (діяльність або фінансово-господарська діяльність як така, результати цієї діяльності, фінансова звітність КГО). З іншого боку, існує прив'язка виникнення права вимагати проведення такої перевірки до певного арифметичного показника (10% членів, 10% і більше статутного капіталу, більше ніж 10% голосуючих акцій), що дозволяє віднести цю правомочність до таких, що є складовими корпоративного контролю (див. нижче). Видається, що об'єкти перевірок повинні бути уніфіковані: у будь-якій КГО перевірці повинні підлягати і фінансова звітність і фінансово-господарська діяльність як в цілому, так і за окремими напрямками. При цьому

учасників усіх КГО слід уповноважити на їх вибір звертатися до незалежних аудиторів або до ревізійної комісії (ревізора) відповідної КГО (за наявності).

Так само, як і у випадку із загальними зборами, майновий інвестиційний інтерес кожного учасника КГО, незалежно від типу корпоративного паю (частки), власником якого він є (простий або привілейований), доцільно забезпечити наданням права вимагати здійснення перевірок фінансово-господарської діяльності або звітності КГО у тому самому обсязі, що і власникам простих паїв (часток). Таким чином, учасникам КГО, сукупна корпоративна частка яких перевищує 10%, незалежно від типу корпоративного паю (у ВК та повних товариствах – учасникам (членам), кількість яких перевищує 10% від загальної кількості учасників (членів) у разі внесення відповідного положення до установчого документу та ЄДР), слід надати право вимагати перевірки і фінансової звітності КГО і фінансово-господарської діяльності КГО як в цілому, так і за окремими напрямками, при цьому учасників усіх КГО слід уповноважити, на їх вибір, звертатися до незалежних аудиторів або до ревізійної комісії (ревізора) відповідної КГО (за наявності). Відповідна загальна норма має бути закріплена у ГК України.

Ведення справ (у повних товариствах, у тому числі у повних товариствах з привілейованими частками, тобто у командитних товариствах) виступає специфічною формою безпосередньої участі учасника (повного учасника) в управлінні справами КГО, коли учасник не приймає певні рішення, що їх виконують згодом посадові особи КГО, і не набуває членства в органах КГО, а виступає від імені КГО, діючи саме в якості учасника – на свій розсуд або за згодою інших учасників чи за їх дорученням згідно з положеннями ст.122 ЦК України [27], ст.68 ЗУ «Про ГТ» [190]. Передумовою такої участі є набуття кожним таким учасником статусу суб'єкта підприємницької діяльності і повна відповідальність за боргами КГО. Учасники, які є власниками привілейованих корпоративних паїв (часток) у повних товариствах (тобто вкладники командитних товариств), не мають такого права. Таким чином, єдине обмеження учасника КГО – власника привілейованого корпоративного паю (частки) у тому, що стосується права брати участь в управлінні КГО, має бути обмеження права голосувати на загальних зборах певним пе-

реліком питань, а у повних товариствах з привілейованими корпоративними паями (тобто у командитних товариствах) – також неможливість вести справи.

Як зауважує у постанові № 927/699/17 від 21.03.2018 р. КГС ВС, однією з особливостей корпоративних прав є те, що їх здійснення залежить від розміру частки учасника у статутному капіталі ГТ, право на участь в управлінні ГТ здійснюється його учасниками пропорційно до розміру їх часток [396]. Дісно, корпоративні права надають можливість здійснювати на КГО безпосередній і вирішально значущий вплив, що здатний значною мірою визначати долю та буття КГО. Однак обсяг цього впливу у різних учасників може істотно відрізнятись: зокрема, акціонери, яким належить 10% голосуючих акцій АТ можуть скликати загальні збори, тоді як акціонери, яким належить менша кількість акцій, не мають такого права. Також очевидним є те, що акціонер, якому належать 99% акцій, і, відповідно, голосів, і акціонер, якому належить 1% акцій (голосів), мають різний, неспівставний ступінь впливу на АТ. Таким чином, у ВК обсяг прав, пов'язаних з управлінням, і ступінь впливу на ВК залежать від кількості членів ВК, які діють спільно, тоді як у ТОВ/ТДВ та АТ – за визначенням, а у повних та командитних товариствах – якщо це встановлено установчим документом також від розміру або кількості корпоративних паїв (часток), що належать відповідній особі (особам). Зростання кількості корпоративних паїв (часток) або, за чинним законодавством, розміру корпоративного паю (частки), і, відповідно, обсягу правомочностей, які складають зміст права брати участь в управлінні КГО обумовлює, по суті, зростання можливостей щодо впливу учасника чи їх групи на КГО, тобто збільшення корпоративного контролю учасника.

Легальне визначення поняття корпоративного контролю відсутнє, проте банкетна норма ч. 2 ст. 2 ЗУ «Про АТ», внесена ЗУ № 2210-VIII від 16.11.2017 р. [397] передбачає, що термін «контроль» у ЗУ «Про АТ» має значення, встановлене ст.1 ЗУ «Про захист економічної конкуренції», яка, у свою чергу, визначає контроль як вирішальний вплив однієї чи декількох пов'язаних юридичних та/або фізичних осіб на господарську діяльність суб'єкта господарювання чи його частини, який здійснюється безпосередньо або через інших осіб, зокрема, завдяки:

праву володіння чи користування всіма активами чи їх значною частиною; праву, яке забезпечує вирішальний вплив на формування складу, результати голосування та рішення органів управління суб'єкта господарювання; укладенню договорів і контрактів, які дають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання; заміщенню посади керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особою, яка вже обіймає одну чи кілька із зазначених посад в інших суб'єктах господарювання; обійманню більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів суб'єкта господарювання особами, які вже обіймають одну чи кілька із зазначених посад в іншому суб'єкті господарювання [398]. Можна бачити, що це визначення розкриває поняття контролю через категорію впливу та перелік способів здійснення такого впливу, багато з яких вочевидь перебувають за межами корпоративних відносин.

У доктрині з приводу змістовного навантаження поняття «корпоративний контроль» висловлюються різні думки. Деякі вчені, зокрема, І. А. Ігнат'єва та О. І. Гарафонова, А. Є. Черпак, О. Чуб розуміють корпоративний контроль як управлінську функцію [399, с.353; 400, с.12; 401, с.54], подекуди – у контексті етапів здійснення управління чи управлінських функцій за А. Файодем, поряд з плануванням, організацією, координацією та розпорядництвом [402, с.24]. Однак формалізовані управлінські рішення щодо КГО приймають та контрольні функції здійснюють його посадові особи та органи. Отже, за такого підходу корпоративний контроль співпадає з повноваженнями органів та посадових осіб КГО, як наслідок, саме вони, а не учасники виявлятимуться суб'єктами корпоративного контролю. О. Н. Костюк визначає корпоративний контроль як систему механізмів, за допомогою яких власники і стейкхолдери банку контролюють діяльність його менеджменту з метою забезпечення фінансової стійкості і прибутковості банку [403, с.231]. Проте корпоративний контроль доцільно розуміти скоріше як обсяг правомочностей особи та практику їх здійснення. І. Г. Кукукіна характеризує кор-

поративний контроль як «результат розподілу сил, позицій, можливостей і влади серед суб'єктів корпоративних відносин» [404, с.19], Д. Котуа – як можливість визначати результати управлінської діяльності в тій її частині, яка віднесена до вироблення політики корпорації [405, с.33], Д. І. Степанов – як вплив, як можливість визначати рішення, що приймаються корпорацією або окремими її органами [406, с.146]. Однак вказані дослідники не визначають підстави виникнення корпоративного контролю та осіб, які його здійснюють. Більшість дослідників, подібно до Д. І. Степанова, визначає корпоративний контроль, відштовхуючись від категорії впливу: це, зокрема, Є. П. Губін, І. Р. Іскужин, В. М. Кравчук, І. В. Лукач, В. С. Щербина [407, с.18; 408, с.150; 67 с.349; 409, с.120; 410, с.188].

Слід зауважити, що корпоративним контролем може вважатися не будь-який вплив на рішення юридичної особи, а лише такий, що заснований на праві, тобто правовий вплив. Крім того корпоративний контроль не обов'язково має постійний характер: він може бути умовним або ситуативним. З іншого боку, корпоративний контроль має певні ступені, що відображають зростання впливу учасника або групи учасників на діяльність КГО у зв'язку із зростанням кількості його/їх корпоративних паїв (часток), і, відповідно, кількості голосів. Корпоративний контроль не завжди є вирішальним – це може бути ініціюючий контроль, що дозволяє розпочати певні корпоративні процедури, або кворумний контроль, сутність якого полягає у можливості своїми голосами сформувати кворум загальних зборів КГО із тим, щоб вони відбулися як юридичний факт за встановленою законом і локальними корпоративними актами корпоративною процедурою. Диверсифікований і подекуди умовний характер корпоративного контролю підкреслює, зокрема, А. В. Мягкий, який зауважує, що міноритарій не позбавлений можливості за певних умов скористатися засобами корпоративного контролю [1, с.162].

Це визнає і законодавець, який закріплює у законодавстві не лише поняття контрольного пакету акцій (згідно з п. 6 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про АТ» – 50%+1 проста акція [63]), що забезпечує безумовний кворумний контроль і безумовний вирішальний контроль простої більшості, але також такі категорії як «значний пакет акцій» (згідно з п. 5 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про АТ» [63] – 5 і більше відсотків простих ак-

цій), що забезпечує базову форму ініціюючого контролю, а після прийняття ЗУ № 1983-VIII від 23.03.2017 р. [411] – «домінуючий контрольний пакет акцій» та «значний контрольний пакет акцій» (згідно з п. п. 3¹, 3² ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про АТ», відповідно, пакети у розмірі 95 відсотків простих акцій АТ або 75 і більше відсотків простих акцій ПАТ [63]). Крім того законодавство закріплює категорію «порогових значень пакета акції» (згідно з п. 15¹ ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про АТ» – 5, 10, 15, 20, 25, 30, 50, 75, 95 відсотків голосуючих акцій ПАТ [63]), про придбання яких треба інформувати відповідне товариство, а товариство, у свою чергу, повинно розкрити цю інформацію. Також слід зазначити, що корпоративний контроль може виявлятися не позитивним, а негативним, відповідно, не надавати певні додаткові правомочності, а забезпечувати неможливість набуття іншими певних правомочностей учасниками корпоративних прав чи ініціювання корпоративних процедур, передбачених законом і локальними актами [412, с.44].

В. М. Лавров вважає, що корпоративний контроль є видом корпоративних правовідносин, у яких учасник здатен здійснювати вплив на прийняття стратегічних та оперативних рішень контрольованої корпорації [413, с.14]. Однак у цьому контексті корпоративний контроль – це, скоріше, певна заснована на праві здатність управненої сторони, певна правомочність (елемент правовідносин), а не правовідносини в цілому. І. С. Шиткіна вважає, що корпоративний контроль є здатністю визначати рішення корпорації як результат розподілу економічного впливу серед суб'єктів корпоративних відносин [6, с.113], проте, на жаль, не вказує, про яких саме суб'єктів корпоративних правовідносин йдеться. Так само невизначеними залишаються суб'єкти у дефініції корпоративного контролю як можливості суб'єктів корпоративних правовідносин безпосередньо або опосередковано визначати, формулювати, приймати рішення, пов'язані з тактикою і стратегією діяльності товариства чи впливати на їх прийняття, запропонованій А. А. Кириллових [195, с.45]. Т. Ю. Басова наводить розгорнуте визначення, відповідно до якого корпоративний контроль – це можливість впливу на діяльність товариства і опосередковано – на інших його учасників через формування органів управління, прийняття рішень на загальних зборах про реорганізацію, ліквідацію,

зміну установчих документів, схвалення угод, виплату дивідендів, розподіл прибутку, визначення напрямів діяльності товариства, блокування прийняття рішень та вчинення інших дій, спрямованих на отримання матеріальних благ, у тому числі тих, які можуть спричинити зміни сутності товариства та (або) його учасників [414, с.33]. Слід погодитися з тим, що корпоративний контроль дозволяє впливати на прийняття або блокування прийняття рішень, однак він дозволяє також ініціювати корпоративні процедури. Крім того, отримання матеріальних благ не у всіх випадках є безпосередньою метою дії, яку вчиняє учасник. А. В. Мягкий надає визначення поняття корпоративного контролю через категорію впливу, подібне до легального визначення поняття контролю, наведеного у ст.1 ЗУ «Про захист економічної конкуренції» [398] та складене у форматі переліку можливих способів його здійснення, у якому з великої кількості способів здійснення контролю, наведених у легальному визначенні, відібрані способи, придатні, на думку автора, для здійснення саме корпоративного контролю [1, с.164]. Однак видається, що дефініція корпоративного контролю має розкрити його сутність, але не повинна встановлювати перелік засобів здійснення.

Об'єктом корпоративного контролю доцільно вважати КГО як таку (оскільки його здійснення може змінити параметри КГО як юридичної особи – від змісту статуту до системи і складу органів, назви, організаційно-правової форми, і, нарешті, самого буття) і господарську діяльність в усіх її аспектах [412, с.44].

Іншим дуже важливим питанням є суб'єкти корпоративного контролю та підстави його виникнення. Зокрема, на думку І. А. Ігнат'євої та О. І. Гарафонові, корпоративний контроль охоплює не тільки внутрішні управлінські взаємовідносини, але і зовнішні, отже, ці автори відносять до суб'єктів корпоративного контролю крім учасників ще й органи та посадових осіб КГО, органи державної влади, територіальні громади і громадськість [399, с.353]. Схожим чином І. Р. Іскужин пише, що корпоративний контроль як вплив може бути як зовнішнім, наприклад, з боку державного органу, так і внутрішнім впливом групи акціонерів [408, с.150]. В. В. Бурцев ототожнює внутрішній контроль з корпоративним [415, с.34], О. С. Цепілова, навпаки, вважає за доцільне розглядати корпоративний контроль

окремо від внутрішнього [416, с.197], О. А. Дорожинська висловлює думку про те, що внутрішньогосподарський контроль є підвидом внутрішнього корпоративного контролю [417, с.90], Б. А. Аманжолова та О. П. Зайцева розглядають «корпоративний внутрішній контроль» [418, с.125-130], а О. А. Касюк – «внутрішній корпоративний контроль» як контроль за здійсненням фінансово-господарської діяльності товариства його структурними підрозділами та органами [419, с.38-44]. Нарешті, А. В. Мягкий розмежовує первісний корпоративний контроль, який здійснюється учасниками і корпоративний контроль як діяльність спеціально створених органів та структурних підрозділів товариства, що виявляється внутрішньогосподарським контролем фінансового та управлінського характеру [1, с.159, 168-169]. З цього питання слід погодитися з Р. Ю. Півкопою, яка слушно вказує на те, що не варто ототожнювати корпоративний контроль та контроль над корпорацією, який може здійснюватися не лише її учасниками: державні органи, суспільство в цілому та менеджмент, безумовно, впливають на діяльність КГО, однак їх контроль не є корпоративним [420, с.430]. Дійсно, контроль є корпоративним не тільки тому, що контролюється КГО, але й тому, що він здійснюється на корпоративно-правових підставах: наприклад, контроль над КГО може здійснюватися у процедурі банкрутства – арбітражним керуючим, призначеним господарським судом, але цей контроль вочевидь має не корпоративно-правове походження. Тобто для з'ясування природи корпоративного контролю має значення не лише об'єкт, але й підстави здійснення, природа контролю. Таким чином, суб'єктом корпоративного контролю є виключно суб'єкти корпоративних прав. Корпоративний контроль – це вплив, що здійснюється учасниками КГО, і, як такий, він відрізняється і від внутрішньогосподарського чи внутрішнього контролю (фінансового, управлінського), який здійснюють визначені учасниками КГО відповідно до корпоративних процедур органи КГО та її посадові особи, який можна, на відміну від корпоративного контролю, розглядати як управлінську функцію і який є похідним від корпоративного контролю учасників. Так само корпоративний контроль відрізняється від усіх видів контролю, який здійснюють щодо КГО державні органи чи інші зовнішні суб'єкти [412, с.45].

Надаючи визначення корпоративного контролю, В. М. Кравчук [67 с.349], В. С. Щербина [410, с.188] та законодавець – у легальному визначенні контролю взагалі у ст.1 ЗУ «Про захист економічної конкуренції» [398] характеризують корпоративний контроль як «вплив», тобто «дію, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета» [421, с.751]. Натомість інші вчені визначають корпоративний контроль як «можливість впливу» (Т. Ю. Басова [414, с.33], Є. П. Губін [407, с.18], І. В. Лукач [409, с.120], А.В.Мягкий [1, с.164]), «можливість приймати рішення та здійснювати контрольні функції» (О. Чуб [401, с.54]), «можливість визначати результати управлінської діяльності» (Д. Котуа [405, с.33]), тобто як здійсненість, допустимість, наявність сприятливих умов, обставин, що допомагають здійснитися [422, с.778], тоді як у визначенні Д. І. Степанова корпоративний контроль постає як водночас і вплив, і можливість його здійснення [406, с.146]. Саме підхід Д. І. Степанова видається вірним для розуміння корпоративного контролю: по своїй суті корпоративний контроль – це можливість здійснення правового впливу на управління справами (потенційний аспект контролю), і, власне, сам вплив, що його здійснює учасник або група учасників (актуальний аспект контролю). Корпоративний контроль виявляється у колі правомочностей, що визначають обсяг права учасника КГО брати участь в управлінні КГО залежно від того, якою є його сукупна корпоративна частка. При цьому корпоративний контроль групи учасників КГО, що діють спільно, визначається виходячи з належної їм сукупної корпоративної частки, і, відповідно, спільного кола правомочностей щодо участі в управлінні КГО.

Таким чином, корпоративний контроль можна визначити як вплив (позитивний або негативний, кожен з яких, у свою чергу, виявляється вирішальним, кворумним або ініціюючим), який здійснює чи може здійснювати учасник або група учасників КГО на таку організацію та її господарську діяльність, реалізуючи коло правомочностей, що визначають обсяг корпоративного права учасника (учасників) брати участь в управлінні КГО або через забезпечення неможливості набуття чи реалізації іншими учасниками певних правомочностей чи ініціювання ними корпоративних процедур, передбачених законом і локальними корпоративними

актами, залежно від розміру сукупної корпоративної частки учасника (учасників) КГО [412, с.46]. Поняття корпоративного контролю є актуальним для об'єднань капіталів (АТ, ТОВ, ТДВ) значно більшою мірою, ніж для об'єднань осіб (повних та командитних товариств) та ВК, оскільки у ВК завжди, а у повних та командитних товариствах – якщо засновницьким договором не передбачено інше, кожний учасник (повний учасник, член) має 1 голос, відповідно його вплив на прийняття рішень не залежить від розміру паю (частки). Тобто у зазначених КГО переважає колективний контроль [51, с.59].

Щодо співвідношення корпоративного контролю та корпоративного управління вчені висловлюють цілком відмінні погляди: зокрема, на думку В. Д. Миловидова корпоративне управління виражається у відносинах корпоративного контролю [423, с.16], Т. В. Кашаніна вважає, що корпоративне управління виявляється не лише у відносинах контролю і є ширшим за нього [8, с.549], О. Н. Костюк зауважує, що корпоративний контроль є похідною корпоративного управління [403, с.230]. Таке співвідношення зазначених понять є цілком природним, якщо корпоративний контроль розуміється як фінальний етап і функція управління. Однак видається, що корпоративне управління, навпаки, є похідним від корпоративного контролю. І. С. Шиткіна пише, що контроль і корпоративне управління співвідносяться як вплив та набір механізмів впливу, а також діяльність органів ГТ з розробки, затвердження та реалізації управлінських рішень [424, с.468], схожим чином Т. Долгопятова стверджує, що корпоративний контроль здійснюється за допомогою механізмів корпоративного управління [425, с.46]), а І. В. Лукач – що спочатку встановлюється корпоративний контроль, який потім здійснюється через важелі корпоративного управління [409, с.203]). Слід погодитися з тим, що встановлення корпоративного контролю передуює корпоративному управлінню, але для з'ясування співвідношення цих явищ варто розглянути запропонований О. А. Беяневич та А. В. Мягким поділ корпоративного управління за суб'єктною ознакою на: управління власним капіталом (первинний або базовий рівень), що здійснюється учасниками шляхом участі у зборах; управ-

ління власною господарською діяльністю суб'єкта господарювання (вторинний, або похідний рівень), що здійснюється іншими органами товариства [1, с.278].

Попри той факт, що окремі види і ступені корпоративного контролю здійснюються не на загальних зборах (а наприклад, через їх скликання і проведення перевірок господарської діяльності КГО), саме цей поділ є вихідною точкою для розмежування категорій корпоративного управління та корпоративного контролю, отже, поняття корпоративного контролю є похідним від поняття корпоративних прав, це сфера корпоративних правовідносин, причому корпоративний контроль у його потенційному аспекті є первинною передумовою здійснення корпоративного управління, а у актуальному аспекті – є сферою ініціювання і прийняття найважливіших рішень у КГО, оскільки саме реалізація правомочностей суб'єктивного корпоративного права брати участь в управлінні КГО визначає склад органів КГО, зміст найважливіших локальних актів КГО, рішення її вищого органу управління, і, як наслідок, формує параметри середовища, у якому буде здійснюватися корпоративне управління як таке [412, с.46]. Корпоративне управління, у свою чергу, є явищем похідним від корпоративного контролю. Це сфера не лише корпоративних правовідносин (які включають, серед іншого, корпоративний контроль у його актуальному аспекті), але також внутрішньогосподарських правовідносин, тобто відносин з управління КГО, які перебувають поза межами корпоративних правовідносин з реалізації учасниками їх корпоративних прав, але є суміжними з ними і похідними від них: це управлінські правовідносини (що включають, серед іншого, відносини із здійснення внутрішньогосподарського контролю), у яких задіяні органи КГО, але не задіяні його учасники. При цьому обидва види відносин складають предмет корпоративного права як підгалузі права господарського.

Корпоративний контроль може бути класифікований за низкою критеріїв на певні види, тобто підрозділи, що об'єднують ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входять до складу загальнішого вищого розділу – роду [426, с.381]. При цьому первинними елементами, феноменами, на яких базується узагальнення, у рамках якого слід говорити про види корпоративного контролю, і, зрештою,

про корпоративний контроль як родові поняття, виступають ступені корпоративного контролю. Ступінь – це величина, що характеризує розмір, інтенсивність, міру вияву чого-небудь, стан, рівень, на якому перебуває, якого досягає щонебудь [427, с.806]. Виділення ступенів корпоративного контролю обумовлюється тим, що виникнення додаткових повноважень завжди пов'язане з досягненням або перевищенням сукупною корпоративною часткою учасника певного арифметичного показника. Відмінність обсягу прав акціонера, якому належить 8% акцій від обсягу прав акціонера з 9,9% акцій є суто кількісною. Натомість придбання 0,2% акцій акціонером, який має 9,9% акцій означає подолання певного бар'єру, у зв'язку з чим відбувається перехід кількості у якість і виникають додаткові правомочності з управління КГО. Як зауважує В. А. Авдякова, кількісні зміни у володінні акціями тягнуть за собою якісні зміни у складі корпоративних прав [7, с.37]. Саме тому ступінь корпоративного контролю завжди є конкретним: він прив'язаний до певного розміру сукупної корпоративної частки учасника у КГО певної організаційно-правової форми. Види корпоративного контролю є, з одного боку, узагальненням ступенів корпоративного контролю у КГО різних організаційно-правових форм, з іншого боку, вони є універсальними і потенційно можуть бути реалізовані у будь-якій КГО.

І. А. Ігнат'єва, О. І. Гарафонова, Н. Р. Кобецька поділяють корпоративний контроль на управлінський, фінансовий та акціонерний (тобто контроль учасників) [399, с.353; 428, с.62], але оскільки в даній роботі обґрунтовується вузький підхід до корпоративного контролю, управлінський та фінансовий контроль у розумінні цих авторів виявляються за межами змісту поняття корпоративного контролю як такого. К. О. Шимбарьова пропонує наступні класифікації і види корпоративного контролю: за способом формування – індивідуальний (контроль одного учасника) та консолідований (контроль декількох учасників); за ступенем впливу учасника на товариство – мінімальний контроль, який має кожен учасник незалежно від розміру частки, і повний, який належить учаснику, що має частку, розмір якої складає 100% статутного капіталу; за можливостями, які отримує учасник: негативний, який не дає можливості проводити свої рішення, але дозволяє дезор-

ганізувати діяльність корпорації шляхом здійснення деяких корпоративних прав, і позитивний корпоративний контроль, що забезпечує прийняття рішень на власну користь [429, с.10]. Слід зауважити, що між «мінімальним» та «повним» корпоративним контролем можна виділити низку проміжних ступенів, що аналізуються нижче, також позитивний контроль не зводиться до прийняття рішень (це може бути також ініціювання чи забезпечення корпоративних процедур).

В. Самойленко поділяє корпоративний контроль на відносний, оперативний та стратегічний, який, у свою чергу, може бути відносним, повним і абсолютним. Тобто в АТ відносний контроль, на думку цього автора, – це контроль акціонера, який має менше ніж 50% + 1 акцію, оперативний контроль виникає за наявності пакету акцій АТ, рівного чи більшого, ніж 50% + 1 акція, але меншого, ніж 60% + 1 акція, видами стратегічного контролю є відносний стратегічний (60%+1 – 75% акцій), повний стратегічний (75%+1 – 90% акцій) і абсолютний стратегічний контроль (більше ніж 90% акцій) [430, с.30-31]. Наведене слід розглядати як опис ступенів корпоративного контролю АТ, оскільки ці поняття не визначаються, а лише прив'язуються до певних арифметичних показників, водночас, вбачається, що ступені корпоративного контролю виявляються глибоко диверсифікованими і базуються на певних положеннях законодавства.

Аналіз законодавства дозволяє здійснити наступні *класифікації* і виділити такі види *корпоративного контролю*:

1. *Корпоративний контроль за сутністю переваг* можна поділити на: *позитивний*, що полягає у колі правомочностей, які складають разом обсяг права брати участь в управлінні КГО; *негативний (блокуючий)*, що забезпечує неможливість набуття, реалізації іншими учасниками певних правомочностей, ініціювання ними корпоративних процедур, передбачених законом і локальними актами [431, с.12]. Позитивний контроль може бути, у свою чергу: *ініціюючим*, тобто таким, що уможлиблює ініціювання корпоративних процедур, таких як скликання загальних зборів, проведення перевірок, або коригує їх перебіг, зокрема, через зміну порядку денного загальних зборів; *кворумним*, який дозволяє своїми голосами сформувати кворум загальних зборів із тим, щоб вони відбулися

як юридичний факт за встановленою законом і локальними актами корпоративною процедурою; *вирішальним* – дозволяє своїми голосами забезпечувати прийняття органами КГО рішень згідно з корпоративними процедурами. Негативний контроль, так само може бути ініціюючим, кворумним чи вирішальним, блокуючи, відповідно, можливість ініціювання корпоративних процедур, проведення зборів чи прийняття на них рішень: його ступені завжди є дзеркальними щодо ступенів позитивного корпоративного контролю. Наприклад, якщо вирішальний контроль кваліфікованої більшості складає 75%+1 голос, негативний (блокуючий) вирішальний контроль кваліфікованої більшості складатиме 25%. У межах цієї класифікації можна виділити також *абсолютний корпоративний контроль*, що поєднує всі можливі ступені позитивного і негативного (блокуючого) контролю, коли сукупна корпоративна частка решти учасників є настільки незначною, що не надає жодних додаткових правомочностей: все, що можуть такі учасники, навіть якщо об'єднаються, це голосувати за питаннями порядку денного, складеного учасником, якому належить абсолютний контроль, без шансів вплинути своїми голосами на рішення, що приймаються [51, с.61].

2. *Корпоративний контроль за кількістю учасників* можна класифікувати на: *індивідуальний*, що здійснюється окремим учасником та *колективний*, що здійснюється двома і більше учасниками, які узгоджують свої дії (у ВК за чинним законодавством можливий тільки колективний корпоративний контроль).

3. Нарешті, *корпоративний контроль* можна поділити за ознакою умовності на: *безумовний* корпоративний контроль, коли додаткові правомочності учасника *виникають і реалізуються незалежно* від поведінки інших учасників (наприклад, учасник, що має 75%+1 акцію, безумовно може своїми голосами прийняти бажані рішення на загальних зборах); *умовний* корпоративний контроль, коли додаткові правомочності учасника *виникають незалежно* від поведінки інших учасників, але їх *реалізація залежить* від такої поведінки (наприклад, у ТОВ, статут якого передбачав відповідно до положень ЗУ «Про ГТ» кворум загальних зборів у розмірі 60%+1 голос, володіння часткою, що перевищує 50% статутного капіталу,

надавало вирішальний контроль кваліфікованої більшості, але не гарантувало прийняття відповідних рішень: оскільки рішення приймаються згідно з корпоративною процедурою – в ході загальних зборів. Тобто можливість реалізації правомочностей, що надавала сукупна корпоративна частка, яка перевищувала 50%, залежала від явки на збори інших учасників); *ситуативний* корпоративний контроль, коли додаткові правомочності учасника *і виникають, і реалізуються залежно* від поведінки інших учасників, причому конкретний розмір сукупної корпоративної частки, набуття якої *надає* контроль, залежить від конкретної ситуації, у відриві від якої можна говорити лише про мінімальний розмір сукупної корпоративної частки, яка *може* надавати такий контроль (наприклад, володіння більше ніж 25% акцій в АТ дозволяє в разі участі у зборах, на яких наявний кворум, своїми голосами прийняти рішення з питань порядку денного, крім питань, які вимагають кваліфікованої більшості та з урахуванням особливостей прийняття рішень з питань, за якими застосовується кумулятивне голосування) тільки в ситуації, коли кількість акцій такого учасника через неявку ряду інших учасників більша за сукупну кількість акцій решти акціонерів – учасників зборів: оскільки з більшості питань рішення на загальних зборах АТ приймаються простою більшістю від кількості голосів учасників, що зареєструвалися для участі у зборах, а збори є легітимними, якщо на них з'явилися учасники, що володіють більше ніж 50% голосів, можлива ситуація, коли особа, що володіє абсолютною меншістю голосів, ситуативно опиняється у більшості на даних конкретних зборах.

Крім класифікацій корпоративного контролю слід навести також *класифікації ступенів корпоративного контролю*.

1. *За ознакою виключності ступені корпоративного контролю* можуть бути виключними і невиключними: *виключні* ступені можуть належати у КГО лише одному учаснику або їх групі (наприклад, безумовний вирішальний контроль кваліфікованої більшості в АТ, що складає 75%+1 акцію); *невиключні* ступені корпоративного контролю можуть одночасно належати більш ніж одному учаснику КГО або групі учасників (наприклад, ситуативний вирішальний контроль простої

більшості в АТ може належати одночасно 3 акціонерам, ініціюючий контроль – ще більшій кількості акціонерів) [431, с.12].

2. За ознакою імперативності ступені корпоративного контролю можуть бути: *імперативними; диспозитивними* [431, с.12]. Зокрема, в АТ імперативними є усі ступені ініціюючого та абсолютного контролю, передбачені законом ступені вирішального контролю кваліфікованої більшості, кворумний контроль. Натомість згідно з ч. 3, ч. 4 ст. 42 ЗУ «Про АТ» статутом АТ може бути передбачена інша, відмінна від встановленої законом, кількість голосів для прийняття зборами рішень, які за законом приймаються простою більшістю голосів від кількості голосів присутніх акціонерів, за винятком рішень: про дострокове припинення повноважень посадових осіб АТ; про звернення з позовом до посадових осіб АТ щодо відшкодування спричинених ними збитків; про звернення з позовом у разі недотримання вимог закону при вчиненні значного правочину [63]. Тобто статутом АТ може бути змінений зміст ступенів вирішального і блокуючого корпоративного контролю. Також статутом можуть бути запроваджені додаткові проміжні ступені цих видів контролю – якщо статут передбачатиме для певних рішень більшість не у 50%+1 голос від кількості голосів акціонерів, що зареєструвалися для участі у зборах, а іншу більшість (наприклад, 2/3). ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» передбачає більше диспозитивних ступенів корпоративного контролю (згідно з ч. 5 ст. 34 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» статутом товариства може встановлюватися інша кількість голосів учасників товариства, але не менше, ніж більшість голосів, необхідна для прийняття рішень, крім рішень, які приймаються одностайно) [50], а у повних та командитних товариствах імперативні ступені корпоративного контролю відсутні.

Також всередині ініціюючого та абсолютного корпоративного контролю в АТ можна виділити декілька ступенів, а саме базову, неповну та повну [51, с.62]. Це обумовлено тим, що законодавець передбачає необхідність володіння різною кількістю акцій для ініціювання різних корпоративних процедур.

Арифметичною базою розрахунку ступенів корпоративного контролю є акції (в АТ) або голоси (у інших КГО). При цьому у ВК один член має, безумовно, один голос, а у повних та командитних товариствах принцип «один учасник –

один голос» є базовим, але може бути замінений принципом, відповідно до якого кількість голосів учасника є пропорційною розміру частки, що застосовується у ТОВ та ТДВ, якщо інше не вказано у статуті. У свою чергу, в АТ при обчисленні певних ступенів корпоративного контролю може йтися про врахування акцій (враховуються акції усіх типів і класів), простих акцій (враховуються лише прості акції) або голосуючих акцій, що, виходячи з положень п. 3 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про АТ» [63] означає врахування простих акцій – завжди крім випадків, коли законом або у встановленому законом порядку визначено заборону користування правом голосу, а привілейованих – у разі, якщо ці акції мають право голосу з відповідного питання за законодавством і статутом АТ.

Також слід розглянути арифметичний аспект критерію виникнення корпоративного контролю: у різних випадках законодавство пов'язує виникнення додаткових правомочностей учасника або з **досягненням** сукупною корпоративною часткою учасника певного розміру, або з **перевищенням** цього розміру. Слід зауважити, що досягнення і перевищення певного розміру сукупною корпоративною часткою в одному й тому самому АТ може надавати різний обсяг прав: наприклад, 10% голосуючих акцій надає низку прав у сфері скликання та проведення загальних зборів АТ, тоді як 10%+1 голосуюча акція надає права щодо проведення перевірок (детально див. нижче). Для запобігання плутанині і скорочення суто штучних ступенів корпоративного контролю доцільно у всіх КГО пов'язувати виникнення додаткових правомочностей із перевищенням сукупною корпоративною часткою учасника певного показника: кожен позитивний ступінь корпоративного контролю у кожній КГО повинен виникати при перевищенні показника (наприклад, 50%+1, 75%+1 голос або голосуюча акція). Натомість відповідні дзеркальні негативні ступені корпоративного контролю виникатимуть при досягненні показника (50%, 25% голосів або голосуючих акцій).

Система ступенів корпоративного контролю в АТ за чинним законодавством виглядає наступним чином:

Ініціюючий корпоративний контроль в АТ представлений наступними ступенями:

- 5% голосуючих акцій дозволяють **безумовно** вимагати обов'язкового внесення питань до порядку денного загальних зборів АТ (базовий ініціюючий корпоративний контроль, ч. 5 ст. 38 ЗУ «Про АТ» [63]);
- 10% голосуючих акцій дозволяють **безумовно**: (1) вимагати скликання і проведення зборів; (2) контролювати реєстрацію акціонерів на зборах, їх проведення, голосування та підбиття його підсумків (неповний ініціюючий корпоративний контроль голосуючих акцій, ч. 4 ст. 40, п. 4 ч. 1 ст. 47 ЗУ «Про АТ» [63]);
- 10% простих акцій дозволяють **безумовно**: скликати і проводити загальні збори протягом 90 днів з дати надсилання товариству вимоги про їх скликання, якщо наглядова рада не виконує вимоги про скликання зборів протягом 10 днів з моменту її отримання, а також подавати до посадових осіб АТ позови від імені АТ про відшкодування товариству збитків, завданих такою особою, здійснювати представництво АТ у таких справах (неповний ініціюючий корпоративний контроль простих акцій, ч. 6 ст. 47 ЗУ «Про АТ», ст. ст. 54, 55 ГПК України [63; 148]);
- 10% + 1 голосуюча акція дозволяє **безумовно**: (1) вимагати спеціальної перевірки фінансово-господарської діяльності товариства ревізійною комісією (ревізором), а в разі їх відсутності – аудитором; (2) не частіше двох разів на рік вимагати проведення аудиторської перевірки діяльності (загальної) АТ незалежним аудитором (повний безумовний корпоративний контроль, ч. 6 ст. 75, ст. 76 ЗУ «Про АТ» [63]);
- 12,5% голосуючих акцій дозволяє, голосуючи «проти» на загальних зборах, заблокувати прийняття більшості рішень, що вимагають кваліфікованої більшості голосів 75%+1 голос від кількості акціонерів, що зареєструвалися для участі у зборах, за умови, що кількість голосів такого акціонера становить не менше 25% від кількості голосів акціонерів, що зареєструвалися для участі у загальних зборах (ситуативний блокуючий контроль кваліфікаційної більшості, ч. 2 ст. 33, ч. 2 ст. 41, ч. 5 ст. 42 ЗУ «Про АТ» [63]);
- 25% голосуючих акцій дозволяє, з'явившись на збори і голосуючи «проти», заблокувати прийняття рішень, що вимагають кваліфікованої більшості го-

лосів у 75%+1 голос (умовний блокуючий контроль кваліфікованої більшості, ч. 2 ст. 33, ч. 5 ст. 42 ЗУ «Про АТ» [63]);

- 25%+1 голосуюча акція дозволяє, у разі участі у зборах, на яких наявний кворум, своїми голосами прийняти рішення з будь-яких питань порядку денного, крім рішень з питань, що вимагають кваліфікованої більшості та враховуючи особливості прийняття рішень з питань, за якими застосовується кумулятивне голосування, за умови, що сукупна корпоративна частка такого акціонера більша за сукупну частку інших акціонерів, що беруть участь у зборах (ситуативний вирішальний контроль простої більшості, ч. 2 ст. 41, ч. 3 ст. 42 ЗУ «Про АТ» [63]);

- пакет акцій, що складає принаймні 37,5%+1 голосуючу акцію дозволяє, у разі участі у зборах, на яких наявний кворум, своїми голосами прийняти рішення з будь-яких питань порядку денного, у тому числі з питань, що вимагають кваліфікованої більшості (крім рішення про вчинення значного правочину, ринкова вартість предмету якого перевищує 50% вартості активів АТ за даними останньої річної фінансової звітності) та враховуючи особливості прийняття рішень з питань, за якими застосовується кумулятивне голосування, за умови, що сукупна корпоративна частка такого акціонера більша за сукупну корпоративну частку інших акціонерів, що беруть участь у зборах (ситуативний неповний вирішальний контроль кваліфікованої більшості, ч. 2 ст. 33, ч. 2 ст. 41, ч. 5 ст. 42, ч. 2 ст. 70 ЗУ «Про АТ») [63];

- 50% голосуючих акцій дозволяє неявкою на загальні збори **безумовно** унеможливити проведення зборів через відсутність кворуму, або на самих зборах або голосуючи «проти» **безумовно** заблокувати прийняття загальними зборами будь-якого рішення (безумовний блокуючий кворумний контроль, блокуючий вирішальний контроль, ч. 2 ст. 41, ч. 2 ст. 70 ЗУ «Про АТ» [63]);

- 50%+1 голосуюча акція дозволяє своєю явкою **безумовно** утворити кворум і провести збори незалежно від бажання інших акціонерів, **безумовно** приймаючи рішення з будь-яких питань, крім тих, які вимагають кваліфікованої більшості голосів у 75%+1 голос, а якщо для участі у зборах зареєструвалися акціонери, які разом володіють 66,67% або меншою кількістю голосів – то з будь-яких

питань, та враховуючи особливості прийняття рішень з питань, за якими здійснюється кумулятивне голосування (кворумний контроль та вирішальний контроль простої більшості, ч. 2 ст. 41, ч.5 ст.42, ч. 2, ст. 70 ЗУ «Про АТ» [63]);

- 75%+1 голосуюча акція дозволяє своїми голосами **безумовно** прийняти на загальних зборах будь-які рішення (вирішальний контроль кваліфікованої більшості, ч. 2 ст. 33, ч. 5 ст. 42 ЗУ «Про АТ» [63]);

I, нарешті, абсолютний контроль, блокуючий ініціативу усіх інших акціонерів має ступені, що віддзеркалюють відповідні ступені ініціюючого контролю:

- 90% голосуючих акцій – **безумовно** блокують можливість інших акціонерів (1) вимагати спеціальної перевірки фінансово-господарської діяльності товариства ревізійною комісією (ревізором), а в разі їх відсутності – аудитором; (2) не частіше двох разів на рік вимагати проведення аудиторської перевірки діяльності (загальної) АТ незалежним аудитором (базовий абсолютний контроль, ч. 6 ст. 75, ст. 76 ЗУ «Про АТ» [63]);

- 90%+1 голосуюча акція **безумовно** блокують можливість інших акціонерів: (1) вимагати скликання і проведення зборів; (2) контролювати реєстрацію акціонерів на зборах, їх проведення, голосування та підбиття його підсумків (неповний абсолютний корпоративний контроль голосуючих акцій, ч. 4 ст. 40, п. 4 ч. 1 ст. 47 ЗУ «Про АТ» [63]);

- 90%+1 проста акція **безумовно** блокують можливість інших акціонерів: скликати і проводити загальні збори протягом 90 днів з дати надсилання товариству вимоги про їх скликання, якщо наглядова рада не виконує вимоги про скликання зборів протягом 10 днів з моменту її отримання, а також подавати до посадових осіб АТ позови від імені АТ про відшкодування товариству збитків, завданих такою особою, здійснювати представництво АТ у таких справах (неповний ініціюючий корпоративний контроль простих акцій, ч. 6 ст. 47 ЗУ «Про АТ», ст. ст. 54, 55 ГПК України [63; 148]);

- 95%+1 голосуюча акція дозволяють **безумовно** блокують можливість інших акціонерів вимагати обов'язкового внесення питань до порядку денного

загальних зборів, надаючи повний і **абсолютний контроль** над товариством (ч. 4 ст. 38 ЗУ «Про АТ» [63]).

Слід відзначити, що зменшення кворуму загальних зборів АТ з 60% до 50%+1 акції відповідно до ЗУ № 272-VIII від 19.03.2015 р. [432] призвело до зникнення декількох корпоративного ступенів контролю умовного характеру і змін арифметичних показників деяких інших ступенів контролю. До прийняття ЗУ № 2210-VIII від 16.11.2017 р. [397] усі форми ініціюючого контролю, і, відповідно, симетричні йому форми абсолютного контролю в АТ вираховувалися виходячи з простих акцій, тоді як після прийняття зазначеного Закону вказані ступені вираховуються вже від голосуючих акцій. Лише право подавати до посадових осіб АТ позови від імені АТ про відшкодування товариству збитків, завданих такою особою, і здійснювати представництво АТ у цих справах все ще прив'язується до 10% простих акцій (ст. ст. 54, 55 ГПК України [148]), так само, слід відзначити очевидну помилку законодавця: ЗУ № 2210-VIII від 16.11.2017 р. [397] прив'язав право акціонера вимагати скликання зборів до пакету у 10% голосуючих акцій (п. 4 ч. 1 ст. 47 ЗУ «Про АТ» [63]), а право скликати збори у разі невиконання цієї вимоги – до пакету акцій у розмірі 10% простих акцій (ч. 6 ст. 47 ЗУ «Про АТ» [63]) при тому, що ЗУ № 2210-VIII від 16.11.2017 р. [397] внес зміни і до п. 4 ч. 1 і до ч. 6 ст. 47 ЗУ «Про АТ» [63]. Враховуючи той факт, що привілейовані акції надають право голосу лише з окремих питань, незрозуміло, як ідентифікувати – чи є відповідні акції голосуючими, якщо йдеться, наприклад, про ініціювання аудиторської перевірки відповідно до ч. 6 ст. 75, ст. 76 ЗУ «Про АТ» [63], оскільки ця правомочність перебуває поза контекстом проведення зборів, на яких і реалізується право голосу. З іншого боку, як зазначалося вище, обмеження права управляти КГО учасником, який є власником привілейованих корпоративних паїв (у даному випадку – акцій) доцільно розглядати виключно як позбавлення його правомочності голосування на зборах з певного кола питань, а не як повне усунення такого учасника від управління КГО (у даному випадку – АТ). Також слід враховувати єдину телеологічну спрямованість усіх ступенів ініціюючого контролю, яка полягає у наділенні учасника КГО цілісною

сукупністю повноважень, що дозволяють ініціювати широке коло корпоративних процедур. Тому доцільно наділяти акціонерів усією сукупністю правомочностей, що складають ініціюючий контроль і дозволяють ініціювати усі можливі корпоративні процедури незалежно від того, чи є ці акції привілейованими або простими. Цей висновок можна екстраполювати на усі інші КГО. Водночас слід передбачити у ч. 4 ст. 38, ч. 4 ст. 40, п. 4 ч. 1, ч. 6 ст. 47, ч. 6 ст. 75, ст. 76 ЗУ «Про АТ» [63], а також у ст. ст. 54, 55 ГПК України [148] пряме застереження про те, що акції АТ, які належать юридичній особі, що перебуває під контролем такого АТ, не надають відповідних прав, за аналогією із ст. ст. 42¹, ч. 2 ст. 69² ЗУ «Про АТ» [63], які визначають, що акції АТ, які належать юридичній особі, що перебуває під контролем такого АТ, не враховуються при визначенні кворуму зборів та не дають права участі у голосуванні на зборах.

У світлі зазначеної вище пропозиції пов'язувати виникнення додаткових правомочностей акціонера АТ із перевищенням кількістю акцій певного показника (тобто, наприклад, 10%+1 акція, а не 10%), доцільним є реформування ініціюючого контролю в АТ: слід встановити, що базова форма ініціюючого контролю, тобто право вносити пропозиції до порядку денного виникає не з досягненням, а з перевищенням пакетом акцій 5% (тобто не 5%, а 5%+1 акція), а також об'єднати неповну і повну форму ініціюючого контролю, встановивши, що право ініціювати усі зазначені вище корпоративні процедури виникає за умови придбання більше ніж 10% акцій. Можна бачити, що закріплена у п.15¹ ч.1 ст.2 ЗУ «Про АТ» система «порогових значень пакета акції» (5, 10, 15, 20, 25, 30, 50, 75, 95 відсотків голосуючих акцій ПАТ) не співпадає з викладеними вище арифметичними показниками системи ступенів корпоративного контролю ПАТ. Тому у світлі зазначеного пороговими значенням пакету акцій ПАТ слід вважати: 12,5; 25; 50; 90; 95; а також більше ніж: 5; 10; 25; 37,5; 50; 75 відсотків акцій.

Система ступенів корпоративного контролю у ТОВ і ТДВ відповідно до ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» є наступною:

- кожний учасник, незалежно від розміру його частки, має безумовну можливість заблокувати прийняття зборами рішень щодо затвердження грошової оці-

нки негрошового вкладу учасника; перерозподілу часток між учасниками товариства у випадках, передбачених ЗУ «Про ТОВ і ТДВ»; створення інших органів товариства, визначення порядку їх діяльності; прийняття рішення про придбання товариством частки (частини частки) учасника (вирішальний контроль кваліфікованої більшості, ст.30, ч. ч.2, 4 ст.34 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ») [50];

- 10% статутного капіталу безумовно надає право скликати загальні збори, надавати пропозиції, що підлягають обов'язковому включенню до порядку денного зборів, вимагати проведення аудиту фінансової звітності товариства із залученням аудитора (аудиторської фірми), не пов'язаного (не пов'язаної) майновими інтересами з товариством, посадовими особами товариства чи з його учасниками, подавати в інтересах товариства позов про відшкодування збитків, заподіяних товариству його посадовою особою, або приєднуватися до поданого іншим учасником позову шляхом подання до суду відповідної заяви з набуттям таких самих процесуальних прав та обов'язків, що і учасник, який подав позов, причому в обох випадках учасник має процесуальні права та обов'язки товариства, в інтересах якого діє (ініціюючий контроль, п. 3 ч. 1 ст. 31, ч. 7 ст. 32, ч. 1 ст. 41 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50], ст. ст. 54, 55 ГПК України [148]);

- 25+1 голос безумовно блокує можливість прийняття зборами рішень з питань внесення змін до статуту ТОВ/ТДВ, переходу на модельний статут; зміни розміру статутного капіталу ТОВ/ТДВ; затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника; перерозподілу часток між учасниками ТОВ/ТДВ у випадках, передбачених ЗУ «Про ТОВ і ТДВ»; створення інших органів ТОВ/ТДВ, визначення порядку їх діяльності; прийняття рішення про придбання товариством частки (частини частки) учасника; прийняття рішень про виділ, злиття, поділ, приєднання, ліквідацію та перетворення ТОВ/ТДВ, обрання комісії з припинення (ліквідаційної комісії), затвердження порядку припинення ТОВ/ТДВ, порядку розподілу між учасниками ТОВ/ТДВ у разі його ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, затвердження ліквідаційного балансу ТОВ/ТДВ (блокуючий контроль кваліфікованої більшості ст.30, ч. ч. 2-4 ст. 34 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]);

- 50% голосів безумовно надають право блокувати прийняття будь-яких рішень загальними зборами (блокуючий вирішальний контроль простої більшості ч. ч. 2-4 ст. 34 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]);

- 50%+1 голос безумовно надають право приймати на загальних зборах рішення з питань порядку денного, крім рішень з питань внесення змін до статуту товариства, переходу на модельний статут; зміни розміру статутного капіталу товариства; прийняття рішень про виділ, злиття, поділ, приєднання, ліквідацію та перетворення товариства, обрання комісії з припинення (ліквідаційної комісії), затвердження порядку припинення товариства, порядку розподілу між учасниками товариства у разі його ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів, затвердження ліквідаційного балансу товариства, про надання згоди на розгляд питань, не включених до порядку денного загальних зборів учасників, про проведення зборів за межами території України, про затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника, перерозподіл часток між учасниками товариства; створення органів товариства, визначення порядку їх діяльності, про придбання товариством частки учасника (її частини), про встановлення строків внесення додаткових вкладів, можливості учасників вносити такі вклади без дотримання пропорцій їхніх часток у статутному капіталі або встановлення права лише певних учасників вносити додаткові вклади, виключення етапу внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право, визначення порядку надання згоди на вчинення правочинів, щодо яких є заінтересованість, укладення відплатного договору про набуття товариством частки у власному статутному капіталі, про сплату дивідендів у формі, відмінній від грошових коштів, про внесення до статуту, змін, що визначають обмеження щодо зміни співвідношення часток учасників, порядок реалізації переважного права учасників товариства, розподілу відчужуваної частки (частини частки) між іншими учасниками товариства, відмови від реалізації переважного права учасників товариства, скасування переважного права, встановлення обов'язку учасника товариства, який має намір продати частку (частину частки) третій особі, провести спершу переговори щодо її продажу з іншими учасниками товариства, строки внесення

ня учасниками вкладів до статутного капіталу, положень про те, що відчуження частки (частини частки) та надання її в заставу допускається лише за згодою інших учасників, про строк, порядок, розмір та спосіб проведення розрахунків з учасником, що виходить з товариства, а також порядок вибору суб'єкта оціночної діяльності (вирішальний контроль простої більшості, ч. 3 ст. 12, ч. 3 ст. 13, ч. 1 ст. 14, ч. 7 ст. 18, ч. 6 ст. 20, ч. 2 ст. 21, ч. 2 ст. 24, ч. 2 ст. 25, ч. 2 ст. 26, ст. 30, ч. ч. 5, 7 ст. 33, ч. ч. 2-4 ст.34, ч. 2 ст. 45 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]);

- 75% голосів безумовно надають право приймати на загальних зборах рішення з питань порядку денного, крім рішень про надання згоди на розгляд питань, не включених до порядку денного зборів, про проведення зборів за межами території України, про затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника, перерозподіл часток між учасниками товариства; створення органів товариства, визначення порядку їх діяльності, про придбання товариством частки учасника (її частини), про встановлення строків внесення додаткових вкладів, можливості учасників вносити додаткові вклади без дотримання пропорцій їхніх часток у статутному капіталі або встановлення права лише певних учасників вносити додаткові вклади, виключення етапу внесення додаткових вкладів лише тими учасниками товариства, які мають переважне право, визначення порядку надання згоди на вчинення правочинів, щодо яких є заінтересованість, укладення відплатного договору про набуття товариством частки у власному статутному капіталі, про сплату дивідендів у формі, відмінній від грошових коштів, про внесення до статуту змін, що визначають обмеження щодо зміни співвідношення часток учасників, порядок реалізації переважного права учасників товариства, розподілу відчужуваної частки (частини частки) між іншими учасниками товариства, відмови від реалізації переважного права учасників товариства, скасування переважного права, встановлення обов'язку учасника товариства, який має намір продати частку (частину частки) третій особі, провести спершу переговори щодо її продажу з іншими учасниками товариства, строки внесення учасниками вкладів до статутного капіталу, положень про те, що відчуження частки (частини частки) та надання її в заставу допускається лише за згодою інших учасників, про строк, порядок, розмір

та спосіб проведення розрахунків з учасником, що виходить з товариства, а також порядок вибору суб'єкта оціночної діяльності (неповний вирішальний контроль кваліфікованої більшості, ч. 3 ст. 12, ч. 3 ст. 13, ч. 1 ст. 14, ч. 7 ст. 18, ч. 6 ст. 20, ч. 2 ст. 21, ч. 2 ст. 24, ч. 2 ст. 25, ч. 2 ст. 26, п. п. 4, 5, 9, 10 ч. 2 ст. 30, ч. ч. 5, 7 ст. 33, ч. ч. 2, 4 ст. 34, ч. 2 ст. 45 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ») [50];

- частка, що перевищує 90% статутного капіталу, безумовно блокує іншим учасникам можливість скликати загальні збори учасників, надавати пропозиції, що підлягають обов'язковому включенню до порядку денного зборів, вимагати проведення аудиту фінансової звітності товариства із залученням аудитора (аудиторської фірми), не пов'язаного (не пов'язаної) майновими інтересами з товариством, посадовими особами товариства чи з його учасниками, подавати в інтересах товариства позов про відшкодування збитків, заподіяних товариству його посадовою особою або приєднуватися до поданого іншим учасником позову шляхом подання до суду відповідної заяви з набуттям таких самих процесуальних прав та обов'язків, що і учасник, який подав позов, причому в обох випадках учасник має процесуальні права та обов'язки товариства, в інтересах якого діє (контроль, що блокує ініціативу, п. 3 ч. 1 ст. 31, ч. 7 ст. 32, ч. 1 ст. 41 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50], ст. ст. 54, 55 ГПК України [148]);

- 100% голосів безумовно дозволяє приймати на загальних зборах будь-які рішення (абсолютний контроль, ч. ч. 2, 4 ст. 34 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]).

Можна бачити наступні дві основні і принципові відмінності системи ступенів корпоративного контролю у ТОВ і ТДВ від відповідної системи в АТ:

1. В АТ виникнення повного вирішального контролю відбувається при набутті мажоритарієм 75%+1 голосуючих акцій, ініціатива міноритаріїв блокується при набутті мажоритарієм 90%, 90%+1, 95%+1 простих акцій, що означає можливість ситуацій, за яких міноритарні акціонери, які належить від 5% простих акцій до 25%-1 голосуючих акцій, вже не можуть впливати на прийняття рішень загальними зборами, але ще можуть ініціювати розгляд відповідних питань та проведення перевірок. Учасники, частка яких є меншою за 5%, взагалі не можуть ефективно впливати на хід корпоративних процедур в АТ, натомість у ТОВ та ТДВ

повний вирішальний контроль має лише учасник або група учасників, що має (мають) 100% корпоративних паїв (часток), тоді як ініціатива меншості блокується при перевищенні часткою мажоритарія 90%. Отже, учасники, корпоративні паї (частки) яких складають менше ніж 10% не можуть ефективно ініціювати корпоративні процедури у товаристві, але можуть ефективно блокувати прийняття рішень з широкого кола важливих питань.

2. В АТ вирішальний корпоративний контроль може бути безумовним, умовним або навіть ситуативним. У ТОВ і ТДВ корпоративний контроль за ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» є безумовним (тоді як система ступенів корпоративного контролю у ТОВ і ТДВ за ЗУ «Про ГТ» передбачала як умовний, так і ситуативний контроль – подібно до правового регулювання відносин в АТ). Зміни, що відбулися, пов'язані із відмовою від принципу, відповідно до якого деякі рішення загальних зборів приймаються більшістю, яка обчислюється не від загальної кількості голосів учасників (тобто враховуючи голоси учасників, що не з'явилися на збори), а від кількості голосів учасників, які зареєструвалися для участі у зборах з одночасним встановленням у законодавстві кворуму, дослівно – «котрий» від лат. *quorum praesentia sufficit*, тобто «присутності яких достатньо», найменшої кількості членів певних зборів, за наявності якої вони можуть приймати рішення, що є офіційними рішеннями цих зборів [433, с.78].

В АТ може (а до прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» і у ТОВ/ТДВ могло) одночасно існувати до 3-х акціонерів (учасників) з частками, розмір яких перевищує 25%, що можуть претендувати на реалізацію ситуативного корпоративного вирішального контролю простої більшості [434, с.209]. На практиці цей принцип часто призводить до виникнення або ескалації корпоративних конфліктів і провокує маніпуляції з порядком скликання загальних зборів і реєстрацією учасників з метою «відфільтрувати» їх таким чином, щоб одночасно забезпечити наявність кворуму за рахунок явки «потрібних» учасників, і, разом з тим закріпити більшість за своїми голосами за рахунок неявки «зайвих» учасників [435, с.12; 436, с.12; 437, с.113]. Подібні методики застосовуються також у випадку, якщо в АТ наявний акціонер, що володіє умовним блокуючим контролем кваліфікованої більшо-

сті (25% голосуючих акцій): цей контроль є умовним через те, що більшість, необхідна для прийняття рішення (75%+1 голос), вираховується від кількості голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у зборах, тому неявка акціонера, що має 25% голосуючих акцій, означає, що його голоси жодним чином не впливають на прийняття рішення. Також підхід, за якого до уваги беруться результати реєстрації акціонерів, дозволяє ігнорувати наступну відсутність деяких з них під час голосування, у тому числі нез'явлення після перерви, і проводити збори так, ніби вони присутні. Концепція кворуму, від якої відмовився законодавець у ЗУ «Про ТОВ і ТДВ», не є універсальною для корпоративного права: зокрема, ст.241 КSH визначає, що загальні збори акціонерів є дійсними незалежно від кількості представлених акцій [277], визначаючи, водночас у ст.ст.245-246 різні вимоги щодо більшості голосів, необхідної для прийняття різних рішень [277], що обчислюється в одних випадках від загальної кількості голосів, а в інших – від кількості голосів акціонерів, присутніх на зборах. Пар. 111, 133 Закону ФРН «Про акції» встановлює вимоги щодо більшості, якою можуть прийматися ті чи інші рішення на загальних зборах АТ, але не визначає більшості голосів, яка вимагається для того, щоб самі збори вважалися законними [338]. Відповідно до ст. ст. 33, 37 Федерального Закону РФ «Про товариства з обмеженою відповідальністю» рішення на загальних зборах ТОВ приймаються завжди більшістю, що вираховується не від кількості голосів присутніх, а від загальної кількості голосів [240].

Слід зауважити також, що перша редакція ч. 5 ст. 42 ЗУ «Про АТ», яка діяла до прийняття ЗУ від 03.02.2011 р. №2994-VI [438], передбачала обчислення більшості не від кількості голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у зборах, а від загальної кількості голосів акціонерів, тобто враховуючи голоси акціонерів, які не з'явилися на збори. Введена ЗУ від 03.02.2011 р. №2994-VI [438] можливість виникнення ситуативного вирішального контролю в АТ і умовний характер блокуючого кворумного контролю в АТ спростовує тезу про ефективність контролю держави за стратегічними підприємствами, що приватизуються, зокрема, енергогенеруючими та енергопостачальними компаніями шляхом збереження у державній власності «блокуючого» пакету. Зокрема, В. А. Устименко та

Р. А. Джабраїлов критикують такий підхід як «головний аргумент абсолютної безпечності приватизації пакетів акцій», зауважуючи, що руйнація обраного захисного механізму «виявляється не складним завданням для досвідченого рейдера» [439, с.89]. Так само А. М. Захарченко пише, що «можливість блокувати прийняття рішень з решти питань, стосовно яких необхідно три чверті голосів акціонерів ... не є такою, що дозволяє державі чинити вирішальний вплив на господарську діяльність вищезазначених товариств» [440, с.164].

З іншого боку, в АТ можлива ситуація, коли сотні, тисячі або десятки тисяч акціонерів є міноритаріями – не мотивованими до участі у здійсненні управління портфельними інвесторами, яких цікавить лише отримання інвестиційного прибутку – дивідендів та різниці між ціною придбання та продажу акцій. Саме з огляду на такі АТ є сенс зберігати можливість прийняття рішень на зборах голосами фактичної меншості, що отримала ситуативний контроль на даних конкретних зборах. Отже, доцільно відмовитися від концепції кворуму в АТ, у яких кількість акціонерів не перевищує 100 осіб, та у КГО інших організаційно-правових форм, незалежно від кількості учасників: більшість голосів, якими приймається рішення, має обраховуватися від загальної кількості голосів учасників, тобто враховуючи голоси учасників, які не з'явилися на збори, що дозволить усунути ситуативні та умовні форми вирішального, і, відповідно, негативного (блокуючого) вирішального корпоративного контролю з практики корпоративних правовідносин у всіх КГО, крім АТ з кількістю акціонерів понад 100 осіб [434, с.210]. Також слід уніфікувати ступені корпоративного контролю у всіх КГО крім АТ за аналогією з ТОВ/ТДВ, з урахуванням специфіки компетенції загальних зборів відповідних видів КГО та наданих вище пропозицій щодо змін законодавства у частині уніфікації ініціювання корпоративних процедур, тобто правомочностей у сфері скликання зборів та ініціювання проведення перевірок [139, с.345-346].

Цікавим аспектом проблематики корпоративного контролю є питання специфічних корпоративних конфліктів, що отримали узагальнюючу назву «корпоративне рейдерство» і які пропонується іменувати «юридично мотивованими корпоративними загарбаннями».

Ю. Е. Байкова у контексті економічної соціології вважає рейдерство девіантною формою соціально-економічної поведінки у сфері перерозподілу прав власності [441, с.6], Р. В. Пряніков з точки зору економічної теорії називає рейдерство неформальним економічним інститутом, що передбачає втручання одних господарюючих суб'єктів в організаційно-економічну сферу діяльності інших суб'єктів з порушенням громадських і правових норм [442, с.7].

Більшість авторів-правознавців розуміють рейдерство як комплекс незаконних дій. Зокрема, О. Філатов та А. Стельмашук називають рейдерством «все, що виходить за межі врегульованого законом порядку розподілу влади, або фінансових ресурсів» [443, с.6], В. Шемчук характеризує рейдерство як злочинну діяльність злочинних угруповань із привласнення чужого майна шляхом шахрайства, з використанням неправосудних чи сфальсифікованих судових рішень та за співучасті корумпованих чиновників [444, с.14], О. Медведько називає рейдерство «нахабним кримінально-організованим втручанням у систему економічних відносин з метою тиску» [445, с.5]. М. Погорецький та В. Шеломенцев визначають рейдерство як вид організованої злочинної діяльності, що передбачає вчинення низки злочинів, пов'язаних спільним умислом і спрямованих на захоплення чужої власності із використанням неправосудних рішень та корупції в правоохоронних органах [446, с.17]. Г. Здоровок зазначає, що рейдерство на Україні – це встановлення контролю над підприємством із застосуванням протизаконних методів та заходів, причому «у діях осіб, які приймають участь у таких подіях завжди є ознаки злочинів, спрямованих на незаконне отримання чужого майна» [447, с.29]. Д. Кія визначає рейдерство як цілеспрямовану зміну прав власності на підприємницькі активи за допомогою неправосудних судових рішень та адміністративних рішень із використанням психологічного та силового тиску [448, с.14]. Ю. Челембій визначає рейдерство як силове, незаконне заволодіння власністю унаслідок протизаконних дій зацікавлених осіб [449, с.24]. Деякі автори розуміють рейдерство як певне узагальнююче поняття і дотримуються так званої «кольорової» класифікації видів рейдерства, тобто поділяють його на «біле», або законне, «сіре», пов'язане з порушеннями законодавства, та «чорне», яке супрово-

джується вчиненнями злочинів [450, с.23; 451, с.23–24; 452, с.8; 453, с.8; 436, с.8]. З цього питання слід погодитися з Ю. Борисовим, який критикує «кольорову класифікацію» і зауважує, що є лише законні та незаконні методи [454, с.9]: дійсно, поглинання (перехід корпоративного контролю до іншої особи) може бути або законним, або незаконним (тобто загарбанням).

Слід підкреслити зв'язок між категоріями «корпоративне рейдерство» та «поглинання». О. Шустік визначає рейдерство, або «так звані агресивні поглинання», як «захоплення контролю над суб'єктами господарювання з використанням незаконних методів, що супроводжуються масовими порушеннями прав і законних інтересів акціонерів» [455, с.9]. Так само, А. Марущак називає рейдерством незаконне поглинання (захоплення) одного із суб'єктів господарювання (підприємства) або його власності іншим із застосуванням корупції та насильства [456, с.88]. Отже, незаконне поглинання виявляється захопленням (загарбанням), тобто рейдерством. Термін «поглинання» є похідним від словосполучення «злиття та поглинання», що, у свою чергу, виявляється калькою з англійського *mergers and acquisitions*, або, скорочено – *M&A*. Л. А. Горбатюк визначає «злиття та поглинання» як комплекс організаційних, структурних, правових та фінансових відносин з приводу організації купівлі-продажу фінансових активів з формуванням нової самостійної інституціональної структури, що має єдину економічну та правову базу [457, с.5]. Як зазначає В. Самойленко, цей термін має широке, економічне значення, відмінне від формально-юридичних форм реорганізації юридичних осіб згідно зі ст.ст.104-107 ЦК України: це отримання корпоративного контролю над товариством у вигляді пакету акцій або частки статутного капіталу, що забезпечує такий контроль [430, с.29]. Наявність у правовій системі України легального терміну «злиття», тобто виду реорганізації юридичних осіб (ст. ст. 106-107 ЦК України [27], ч. 1 ст. 83 ЗУ «Про АТ» [63]), виключає використання цієї категорії у правових контекстах для позначення радикально відмінних явищ, водночас термін «поглинання» не є легальним, тобто законодавчо визначеним, тому надалі у роботі йдеться саме про поглинання.

О. Р. Кібенко пише, що у англійській правовій доктрині під поглинанням розуміють придбання контрольного пакета акцій іншої компанії [10, с.315]. Ю. В. Ігнатшин визначає поглинання компанії як процес прийняття прав на переважну участь у статутному капіталі, домінуючий частковий контроль над придбаною компанією зі збереженням її юридичної самостійності [458, с.7], А. Д. Радигін – як оплатну угоду, за результатами якої відбувається перехід прав на корпорацію, що найчастіше супроводжується заміною її менеджменту і зміною її фінансової та виробничої політики [459, с.52]. Таким чином термін «поглинання» є нейтральним, водночас слід погодитися з думкою про те, що поглинання може виявитися не лише добровільним, але й відбуватися у формі скупки акцій на ринку проти волі менеджменту та власників найбільших пакетів акцій, і, нарешті – встановлення контролю над компанією із застосуванням протизаконних методів і засобів [460, с.10]. Водночас виникає питання – чи може бути недружнє поглинання законним? П. А. Астахов, С. В. Гомцяні, Т. В. Мельникова, О. Пашенко та С. Сімаков вважають недружні поглинання протиправними за визначенням і отожднюють поняття «рейдерство» та «недружнє поглинання» [461, с.6; 462, с.18; 463, с.234; 451, с.23; 450, с.22]. Натомість А. А. Бегаєва визначає недружнє поглинання як вчинення угод і процесів, що здійснюються всупереч волі акціонерів (учасників) товариства, керівних органів юридичної особи і спрямовані на перерозподіл корпоративного контролю, отримання контролю над активами, основними засобами юридичної особи, що поглинається [464, с.166]. З цього визначення не вбачається, що таке поглинання завжди є протиправним. Слід відзначити визначення недружнього поглинання, запропоноване К. В. Шимбарьовою, як сукупності корпоративних правовідносін, що супроводжуються конфліктом інтересів зовнішнього суб'єкта-ініціатора корпоративного конфлікту та посадових осіб органів управління і / або учасників корпорації-мети, об'єктом і предметом яких є позитивний корпоративний контроль [429, с.17], водночас слід зауважити, що ініціатор такого конфлікту може бути одним з учасників КГО. А. Ю. Федоров та І. Костін наголошують на розмежуванні таких явищ, як «недружнє поглинання» та «рейдерство» та зауважують, що критерієм розмежування є законність або

незаконність дій сторони, зацікавленої в контролі над активами [465, с.21; 466, с.29]. Слід погодитися із тим, що саме порушення закону при здійсненні поглинання (при встановленні корпоративного контролю) є принциповою ознакою корпоративного рейдерства, водночас недружні поглинання і рейдерство доцільно розуміти як род і вид. Родовому поняттю (недружнім поглинанням) властива певна ознака – відсутність згоди учасників, які здійснюють корпоративний контроль щодо передачі контролю сторонній особі, однак вказана ознака властива також і рейдерству, якому притаманна ще одна, додаткова ознака – перехід корпоративного контролю відбувається з порушенням закону. Саме так, зокрема, розуміє співвідношення недружнього поглинання та рейдерства С. І. Бабкін, який визначає останнє як окрему форму недружнього поглинання, що характеризується застосуванням системи заходів часто агресивного характеру з метою встановлення контролю над компанією в разі її відмови від процесу злиття, з подальшою ліквідацією її юридичної самостійності [467, с.218].

Специфічним для рейдерства є поєднання таких ознак: майнові права або контроль над суб'єктом господарювання переходять від однієї особи до іншої, без згоди особи, що має відповідні права та/або здійснює контроль, тобто через конфлікт; перехід прав або контролю відбувається в ході спланованого конфлікту відповідно до удаваного правового обґрунтування (тобто його характеризує відсутність реальних правових підстав для отримання прав або контролю, однак юридичне оформлення рейдерських дій може бути настільки якісним, що створює видимість додержання закону) [468, с.97].

Термін «захоплення», або «загарбання» характеризує специфічні засоби, якими здійснюються деякі поглинання та може стосуватися не лише до корпоративних відносин, але й будь-якого іншого насильницького заволодіння майном. При цьому, виходячи з багатозначності слова «захоплення» [469, с.434], більш адекватним та відповідним та значенням видається слово «загарбання»: дія спрямована на насильне завойовування, привласнення чужого, вдаючись до підступу, насильства і т. ін.; грабунок, коли щось відбирають силою, нахабно беруть собі, забирають кого-, що-небудь з собою [470, с.386]. У слова «загарбання», на відмі-

ну від слова «захоплення» відсутні розбіжності щодо можливих значень, крім того від слова «загарбання», як вихідного, можна утворити похідні слова «загарбництво» – системна діяльність із загарбань (тобто рейдерство) та «загарбник» (рейдер). За такого підходу слова «рейд», «рейдер», «рейдерство» отримують українські синоніми «загарбання», «загарбник», «загарбання».

З урахуванням вищевказаного можна запропонувати наступне системне бачення понять «рейдерство» та «корпоративне рейдерство» у співвідношенні з поняттями «поглинання» та «загарбання».

Поглинання – це дії, спрямовані на отримання особою або групою осіб, що діють спільно (поглиначами), корпоративного контролю над суб'єктом господарювання через отримання корпоративних паїв (часток), що забезпечують такий контроль шляхом придбання контрольного пакету, збільшення корпоративного капіталу, злиття, приєднання або іншим чином. Поглинання можна поділити на: дружні, коли корпоративний контроль переходить до набувача суто добровільно, за домовленістю з учасниками, які здійснюють такий контроль та за згодою органів управління КГО; недружні, якщо набувач отримує корпоративний контроль взагалі без згоди контролюючих учасників та органів управління КГО, або якщо контролюючі учасники вимушено передають корпоративний контроль набувачу під його тиском [468, с.98].

Серед недружніх поглинань, у свою чергу, можна виділити: законні недружні поглинання, тобто дії, спрямовані на набуття корпоративного контролю над КГО без згоди учасників, що вже здійснюють контроль та призначених ними органів управління КГО відповідно до належного правового обґрунтування і з повним додержанням правових процедур; незаконні недружні поглинання, тобто дії, спрямовані на набуття корпоративного контролю над КГО без згоди учасників, що вже здійснюють корпоративний контроль та призначених ними органів управління корпоративного підприємства відповідно до удаваного правового обґрунтування і з додержанням або з імітацією додержання правових процедур. Незаконні недружні поглинання є юридично мотивованими загарбаннями і, відповідно – корпоративним рейдерством.

Загарбання – це дії, спрямовані на протиправне, з прямими порушеннями закону, та/або через зловживання правами отримання майна, або корпоративного контролю із застосуванням насильства та/або примусу, у тому числі державного [468, с.98]. У свою чергу, загарбання можна поділити на: «прости» загарбання, коли загарбники не мотивують свої дії посиланнями на закон та не отримують належним чином оформлених прав на отримане ними майно; «юридично мотивовані» загарбання, коли загарбники попри прямі порушення закону та/або зловживання правами обґрунтовують свої дії, апелюючи до положень законодавства, здійснюють загарбання із додержанням (або з імітацією додержання) встановлених законом процедур і набувають на отримане майно належним чином оформлені права [471, с.60]. Юридично мотивовані загарбання є рейдерством.

Таким чином рейдерство (юридично мотивоване загарбання) – це дії, спрямовані на отримання прав на майно, або контролю над суб'єктом господарювання без згоди власника або учасників, що вже здійснюють контроль та призначених ними органів управління суб'єкту господарювання у ході конфлікту відповідно до удаваного правового обґрунтування [471, с.61]. Рейдерство є юридично мотивованим загарбанням, корпоративне рейдерство (тобто рейдерство щодо суб'єктів господарювання, що здійснюється через отримання корпоративного контролю) є незаконним, але водночас – юридично мотивованим недружнім поглинанням. Рейдерство доцільно класифікувати за ознакою природи безпосереднього об'єкту, на який спрямовані рейдерські дії і виділити: рейдерство щодо суб'єктів господарювання – об'єктом рейдерства є контроль суб'єктом господарювання (при цьому кінцевою метою може бути набуття або певне належне суб'єкту господарювання майно, права або бізнес, як такий, що детально розглядається нижче); рейдерство щодо нерухомості; товарне рейдерство; рейдерство щодо об'єктів права інтелектуальної власності.

У свою чергу, рейдерство щодо суб'єктів господарювання має, принаймні, 2 підвиди: корпоративне рейдерство – об'єктом рейдерства є корпоративний контроль над суб'єктом господарювання та його майном, здійснюється через заміну керівника суб'єкту господарювання, удаване правове обґрунтування отримання

забезпечується через корпоративні процедури, набуття корпоративних паїв (часток), посвідчених ними корпоративних прав щодо суб'єкта господарювання; банкрутне рейдерство – об'єктом рейдерства є контроль над суб'єктом господарювання та його майном у процедурі банкрутства, здійснюється через арбітражного керуючого, отримання забезпечується через банкрутні процедури, набуттям прав кредитора щодо суб'єкта господарювання [468, с.99].

Враховуючи викладене вище, доречно надати загальне **поняття корпоративного рейдерства** (юридично мотивованого корпоративного загарбання) як дій, спрямованих на отримання корпоративного контролю над КГО без згоди учасників, що вже здійснюють корпоративний контроль та призначених ними органів управління КГО у ході корпоративного конфлікту через корпоративно-правові процедури відповідно до удаваного правового обґрунтування. При цьому терміни «юридично мотивоване загарбання» та «юридично мотивоване корпоративне загарбання» видаються більш адекватними, ніж терміни рейдерство та корпоративне рейдерство, зокрема, оскільки найбільш повно відображують сутність відповідних явищ.

Корпоративний контроль має різні ступені, може бути умовним, чи навіть – ситуативним, за певних умов він може бути втрачений, причому без порушень закону. Мабуть, саме через це та у зв'язку із складністю та опосередкованістю механізмів корпоративного управління рейдерство як домагання в односторонньому порядку змінити законне *status quo* та перебрати контроль за певними активами на себе, посилаючись на закон, виникло у сфері корпоративних відносин – воно стало, фактично спотворенням ідеї недружніх поглинань, які склалися як певна форма корпоративної практики, представлена методиками скупки корпоративних паїв (акцій) компанії на фондовому ринку з метою сформувати сукупну корпоративну частку, достатню для отримання принаймні ситуативного корпоративного контролю без згоди учасників, які вже здійснюють корпоративний контроль. В Україні фондовий ринок вже багато років перебуває у стадії чи то формування чи то стагнації, більшість АТ було утворено при приватизації державних підприємств, кворум на загальних зборах акціонерів становить 50% (а раніше довгий час становив

60%), через що у більшості АТ давно сформувалися великі контрольні пакети акцій. Отже, оскільки законним шляхом відсторонити мажоритарних акціонерів від управління АТ неможливо (за винятком банкрутства, передумови для якого є не завжди) недружні поглинання стали юридично мотивованими корпоративні загарбання [472, с.9-10]. Можна бачити, що здійснення юридично мотивованого корпоративного загарбання неодмінно вимагає набуття правового статусу власника корпоративних паїв (часток), і, відповідно, учасника КГО, який має щодо цього КГО певні корпоративні права: здійснюючи загарбання рейдер вибудовує удавану правову мотивацію отримання ним корпоративного контролю і наступного здійснення відповідних правомочностей саме посиленнями на наявність в нього статусу власника корпоративних паїв (часток) і суб'єкта корпоративних прав.

Специфічними видами корпоративного рейдерства є: зовнішнє рейдерство, коли корпоративний контроль намагається отримати особа, яка на момент початку поглинання не є учасником КГО; внутрішнє рейдерство, коли корпоративний контроль намагається отримати особа, яка на момент початку поглинання є учасником, що не здійснює корпоративний контроль [473, с.78].

Головна різниця між цими видами полягає, фактично у тому, що стратегія загарбника при внутрішньому рейдерстві є простішою, бо в нього вже є корпоративні паї (частки), які забезпечують йому певний ступінь корпоративного контролю, та доступ до інсайдерської інформації. Сам момент «вторгнення» обмежується купівлею першого пакету корпоративних паїв (часток): після цього відбувається «переворот», бо рейдер стає акціонером та інсайдером [474, с.311].

Рейдерську діяльність можна уявити як певну систему, що постає як низка забезпечених певними ресурсами тактичних операцій, спрямованих на розв'язання завдань, підпорядкованих одній кінцевій меті та вчинених задіяними особами із використанням певних інструментів і методів, втілених у конкретні прийоми та технології [475, с.159]. Складовими цієї системи є: кінцева мета рейду; проміжні, забезпечувальні і стратегічні завдання; фінансові та адміністративні ресурси; задіяні особи, що належать до неформальних «функціональних підрозділів» рейдерської групи; методи, які реалізуються через конкретні прийоми і тех-

нології; інструменти; тактичні операції. Безпосереднім об'єктом рейдерських дій при корпоративному рейдерстві є корпоративний контроль над КГО. Тому отримання такого контролю є неодмінним стратегічним завданням рейдера.

Юридично мотивоване корпоративне загарбання об'єктивується у **рейдерських прийомах** – специфічних діях, якими безпосередньо чиниться вплив на КГО, його учасників та посадових осіб, ефективність яких обумовлена особливостями законодавства і, в цілому, правової реальності України. Вихідним пунктом будь-якого рейдерського прийому є приховані у законі та такі, що витікають з обставин діяльності КГО можливості для «віддаленого» впливу на КГО, тобто прийняття і реалізації важливих для КГО рішень всупереч волі учасників, що здійснюють корпоративний контроль та призначеного ними менеджменту [476, с.89]. Більшість цих можливостей впливу може бути усунено через послідовне внесення до законодавства змін та культивування корпоративної культури, і, як наслідок, оздоровлення практики корпоративних відносин. Рейдерські прийоми характеризуються істотною мінливістю: внесення змін до законодавства, зміни судової практики і правової політики держави зумовлюють модифікацію або вишукування рейдерами інших прийомів. Відтак, рейдерський прийом існує доти доки він здатний забезпечувати ефект – здійснення віддаленого впливу на КГО. Усталене поєднання у рейдерській практиці певних прийомів, або типові багатходові алгоритми представляють собою, так би мовити, мета-прийоми, тобто рейдерські технології. Такі рейдерські технології є ще більш мінливими, ніж прийоми. Використання рейдером певних прийомів з метою розв'язання стратегічного, забезпечувального або проміжного завдання загарбання складає окрему тактичну рейдерську операцію, а низка таких спланованих та взаємодоповнюючих операцій, що підпорядковані кінцевій меті рейду та розв'язують окремі його завдання, складають: на стадії планування – стратегічний план (схему, сценарій) юридично мотивованого корпоративного загарбання, а на стадії здійснення – відповідне загарбання як таке [475, с.160].

Юридично мотивовані корпоративні загарбання є складним явищем – частиною правового життя (але не правової системи) сучасної України. Завдання

правової науки не обмежуються дослідженням правової системи: її об'єктом можуть бути всі правові явища, як негативні (згадаємо кримінологію), так і позитивні (згадаємо юридичну деонтологію). Отже, рейдерство може бути об'єктом наукового дослідження [477, с.213]. В ідеальній для рейдера ситуації керівництво КГО не розуміє внутрішньої логіки його вчинків, сприймає їх фрагментарно і не робить дій на випередження – саме тоді ефективність рейдера, який стає, фактично єдиною активною стороною у спланованому ним конфлікті, є майже надприродною [477, с.213-214]. Тому широке обговорення і аналіз рейдерських технологій і практик позбавляє їх, як мінімум, ознак ексклюзивності і неочікуваності, дозволяє широкій юридичній спільноті усвідомити засоби дії рейдерів, проблеми організації власної правової роботи, вади правозастосування, пробіли і невідповідності правового регулювання, а також – вдосконалювати приписи законодавства, усуваючи приховані в ньому можливості віддаленого впливу на КГО [477, с.213]. З огляду на викладене перспективним шляхом боротьби з корпоративним рейдерством видається систематична законодавча діяльність з усунення з чинного господарського законодавства можливостей віддаленого впливу на КГО, фактично – попередження юридично мотивованих корпоративних загарбань. З цього питання наявний позитивний досвід: зокрема, передбачені ЗУ «Про АТ» та «Про ТОВ і ТДВ» законодавчі обмеження щодо визначення місця проведення загальних зборів унеможливили вчинення низки рейдерських прийомів, поступово удосконалюється порядок скликання і проведення загальних зборів, відповідно значна кількість рейдерських прийомів, які активно використовувалися, наприклад, у 2004-2007 р.р., давно втратили актуальність [476, с.89-93].

З іншого боку, слід згадати норму ЗУ від 21.04.2011 р. №3263-VI [478], яка передбачала, що державна реєстрація змін до установчих документів може здійснюватися на підставі ксерокопій документів. Ця норма втратила чинність у зв'язку з прийняттям ЗУ від 26.11.2015 р. №835-VIII [479]) і її можна оцінити негативно як таку, що створила найширші можливості для впровадження рейдерських прийомів [480, с.10]. Як наслідок, 4 з 5 вироків за ст.206² «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» КК України було винесено у

зв'язку із загарбанням майна, часток, паїв підприємств на підставі підроблених документів у період дії зазначеної норми [481; 482; 483; 484; 485]. На цьому прикладі можна бачити, що саме закріплення у законодавстві, або усунення з нього можливостей для здійснення віддаленого впливу на КГО є визначальною умовою здійснення рейдерських прийомів та технологій.

Утім, доки юридично мотивовані корпоративні загарбання залишаються поширеним явищем, актуальним завданням для КГО з цінними активами є розбудова системи захисту від таких загарбань, що постає як низка спланованих та взаємопов'язаних правових, інформаційних, силових та організаційних заходів, спрямованих на збереження контролю над КГО та його майном за призначеними учасниками органами управління КГО, що здійснюватимуться: у період нормальної роботи КГО; у період загрози корпоративного загарбання; у період відкритого корпоративного конфлікту [486, с.71].

Слід зауважити, що правова робота, тобто спеціалізована діяльність осіб, які мають юридичні знання і організаційні повноваження, що організують реалізацію законодавства і тим самим забезпечують певний рівень законності у діяльності суб'єкта господарювання [487, с.12] є дуже важливою складовою захисту КГО від можливого юридично мотивованого загарбання, водночас вплив рейдера на КГО має зазвичай комплексний характер, отже, юридична служба КГО не повинна залишатися з рейдером сам на сам: обов'язковою є тісна взаємодія з прес-службою КГО, службою безпеки та іншими підрозділами КГО [488, с.631]. Приймаючи рішення про корпоративне загарбання, рейдер бере до уваги ліквідність активів КГО та її здатність до опору. Тому наявність на КГО системи захисту та відсутність у діяльності КГО передумов для корпоративного загарбання, безперечно, впливатимуть на прийняття рейдером подібного рішення [486, с.74].

Дуже корисним видається дослідження юридично мотивованих корпоративних загарбань у контексті корпоративної конфліктології, започаткованої в Україні ґрунтовною роботою О. М. Вінник [196]. У поділі конфліктів на конфлікти інтересів де зіштовхуються цілі та інтереси [489, с.111] (гострі суперечки з приводу певного блага, на досягнення якого спрямований інтерес) [489, с.112] та когнітив-

ні конфлікти (спори про знання, або розуміння проблеми) [489, с.111], корпоративний конфлікт постає як конфлікт інтересів учасників корпоративних правовідносин [375, с.247]. Інтереси учасників корпоративного конфлікту можуть бути законними, або незаконними, тобто такими, що (1) взагалі не відображаються в об'єктивному праві (не впливають з його загальних засад) або визначаються як суспільно шкідливі, (2) не відповідають загальному благу (публічним інтересам і законним інтересам інших осіб), (3) захист яких не гарантується державою, (4) а їх реалізація навіть тягне за собою юридичну відповідальність, якщо при цьому порушується встановлений правопорядок і законні інтереси інших осіб [375, с.26].

Юридично мотивоване корпоративне загарбання є особливим видом корпоративних конфліктів і заповнює нішу між звичайним корпоративним спором і звичайним загарбанням чужого майна, позбавленим юридичної мотивації [477, с.211]. Основоположний інтерес рейдера – отримання корпоративного контролю над КГО за відсутності належних правових підстав є незаконним і саме його незаконність є визначальною передумовою всіх інших відмінностей корпоративного рейдерства від законного недружнього поглинання, від звичайного корпоративного конфлікту. Тому слід погодитися з Г. Здоронок, яка застерігає від слідування підходу, коли під рейдерством починають розуміти будь-який корпоративний конфлікт [447, с.29].

Корпоративна конфліктологія допомагає провести межу між юридично мотивованим корпоративним загарбанням та звичайним корпоративним конфліктом з огляду також на те, що у випадку корпоративного рейдерства спершу виникає мета щодо витиснення учасника з КГО через перехоплення корпоративного контролю, згодом – чіткий стратегічний план, підстави для реалізації якого вишуковуються з використанням обставин, що існують, або створенням нових обставин [490, с.121]. У конфліктології є поняття «бази конфлікту», або «конфліктної ситуації», складовими якої є сторони конфлікту та об'єкт (реальний, або ідеальний), що є причиною суперечки [491, с.50] або конкретне суперечливе питання, яке розв'язується через взаємодію опонентів [492, с.23-24]. Конфліктна ситуація – це об'єктивна основа конфлікту, що фіксує виникнення реальної суперечності в ін-

тересах і потребах сторін. По суті справи, це ще не сам конфлікт, оскільки суперечність може деякий час не усвідомлюватися сторонами [491, с.49]. Існування самої лише «неактуалізованої» конфліктної ситуації визнається у конфліктології «латентною стадією» – як час, коли обидва опоненти ще не усвідомлюють існування конфлікту [492, с.23-24] та відбувається перехід від нормальних відносин до конфліктних через «виникнення суперечностей з приводу певного об'єкту, зростання недовіри та напруженості, зменшення контактів та накопичення образ, висування односпрямованих, або взаємних претензій, прагнення довести правомірність своїх домагань і звинувачення супротивника у небажанні вирішувати спірні питання «справедливими методами», замикання на своїх власних стереотипах, поява упередженості та неприязні в емоційній сфері, руйнування нормальної взаємодії, перехід від взаємних звинувачень до погроз» [491, с.57-58] та ін.

Актуалізацію конфлікту, перехід його у відкриті фази (демонстративну, агресивну та батальну) спричиняє конфліктний інцидент, тобто подія, внаслідок якої відбувається наголошення своєї позиції опонентами та усвідомлення ними наявності конфлікту [492, с.23-24]; ситуація взаємодії, що дозволяє учасникам усвідомити наявність об'єктивної суперечності в інтересах і цілях [491, с.50], формальний мотив, поштовх для початку безпосереднього зіткнення сторін [491, с.58]. Утім, у випадку зовнішнього корпоративного рейдерства немає латентної стадії, коли наявна «база конфлікту» – неактуалізована конфліктна ситуація, яку рейдер не усвідомлює, бо конфлікт і, зокрема, конфліктний інцидент повністю планується і створюється однією із сторін – рейдером [493, с.28], як слушно зазначають деякі дослідники «корпоративний конфлікт у рейдерських схемах є тільки приводом для захоплення підприємства» [494, с.6]. У випадку внутрішнього корпоративного рейдерства отримання корпоративного контролю так само вимагає наявності плану дій, певної стратегії, яка реалізується виходячи з удаваного правового обґрунтування, відповідно, причина виникнення конфлікту полягає не у правовій невизначеності відносин, а у бажанні одного з учасників, або їх групи, перехопити корпоративний контроль за відсутності правових підстав, тобто є волюнтаристичною. Таким чином корпоративне рейдерство – це завжди волюнтаристичною.

стичний проект, реалізація волі, бажання до володіння, яке вишукує собі виправдання в існуючих, або штучно створених обставинах, тоді як звичайний корпоративний конфлікт – це, перш за все – обумовлена обставинами неочікувана неприємність для його сторін [490, с.122-123]. Через цю відмінність система правових механізмів, рекомендованих для розв'язання звичайних корпоративних конфліктів, яка включає погодження позицій сторін конфлікту в процесі проведення переговорів з фіксацією їх результатів у формі відповідної угоди, внутрішнє та зовнішнє арбітрування, судовий порядок, адміністративний порядок, комплексні заходи у формі соціального партнерства [375, с.451] у контексті рейдерських корпоративних конфліктів не спрацьовує.

Необхідно також розглянути корпоративне рейдерство у контексті поділу конфліктів на «війну» (сторони намагаються завдати одна одній якнайбільше шкоди не шукаючи порозуміння та використовують усі засоби для здобуття безумовної перемоги); «гру» (конфлікт відбувається за певними правилами, яких дотримують всі учасники, які прагнуть отримати якомога користі для себе за рахунок опонентів) та «дебати» (обидві сторони намагаються знайти гнучкі правила взаємодії, причому інтерес щодо продовження співробітництва має пріоритетне значення) [492, с.9]. Т. Шеллінг, зазначає, що чистий конфлікт, коли інтереси його учасників є повністю протилежними – це особливий випадок, що має місце у війні на повне знищення: наявність спільного інтересу і взаємної залежності робить більшість війн обмеженими і переводить їх у формат торгу, у якому крім конфліктуючих інтересів є також певний спільний інтерес щодо досягнення результату, який є не надто руйнівним для обох сторін [495, с.17-18].

Одним із головних понять обмеженої війни є стримування, тобто мистецтво вмілого незастосування сили [495, с.22] сенс якого полягає в тому, щоб вплинути на вибір, що його робить інша сторона через вплив на її очікування щодо того, як ми будемо поводитися [495, с.26]. Фактично стримування і торг є найважливішими феноменами корпоративних відносин: зазвичай учасники, чиї інтереси частково не співпадають, вимушені «домовлятися», при цьому ресурс контрольованих ними посад та можливість ініціювати або навіть повністю реалізувати певні кор-

поративні процедури стає найважливішим фактором стримування у їх відносинах, бажання зберегти КГО як бізнес робить корпоративні конфлікти обмеженими. Слід погодитися з М. Брулем, який зазначає, що будь-який корпоративний конфлікт, по суті, завершується компромісом [496, с.13]: для корпоративного конфлікту компроміс є природнім, у той час як війна на знищення – ненормальною. Вітчизняні конфліктологи також зазначають, що конфлікти можуть розглядатися як позитивний чинник лише якщо вони відбуваються за правилами [492, с.6,7,15]. Проте зараз в Україні нормами, що обмежують корпоративних загарбників, не є ані норми закону, ані узвичаєння ділового співтовариства: якщо звичайний корпоративний конфлікт є типовим прикладом «гри», «торгу» та «обмеженої війни», юридично мотивоване корпоративне загарбання за своєю жорсткістю наближається до «війни на знищення» [497, с.102]. Причина цього полягає в тому, що, як зауважує низка дослідників, рейдерство є інструментом перерозподілу власності [498, с.115; 499, с.37; 500, с.20; 501, с.36; 502, с.34]. Це повністю відповідає ресурсній теорії причин виникнення конфліктів [492, с. 60]: корпоративне загарбання як корпоративний конфлікт виникає тому, що існує «дефіцит джерел» (у даному випадку – певного майна), а відповідний ресурс не може задовольнити інтереси одночасно обох суб'єктів взаємодії [472, с.7].

Необхідно також визначитися із співвідношенням таких явищ як рейдерство та грінмейл. Д. Нікульніков характеризує грінмейл як «корпоративний шантаж, який полягає у начебто законній діяльності міноритарного акціонера (подання численних скарг, позовів проти товариства, ініціювання перевірок діяльності товариства), направленої на спонукання менеджменту або мажоритарних акціонерів товариства придбати акції у цього міноритарного акціонера за ціною, яка багаторазово перевищує їхню ринкову вартість, або отримання відступних у грошовій або іншій формі» [503, с.21]. Юридичний словник Меріем Уебстер визначає грінмейл як практику скуповування акцій компанії у кількості, достатній для створення загрози поглинання та наступного продажу таких акцій самій компанії за ціною, що значно перевищує ринкову, або як гроші, отримані за продаж компанії таких акцій [504]. І. Лисіхін зазначає, що грінмейл – це фінансовий шантаж, при

цьому головна мета стратегії грінмейлера – отримання безпідставного збагачення, або відступного за відмову від претензій, або продаж своїх прав за завищеною ціною, або отримання таких переваг, які не можуть бути законно отримані на існуючих умовах господарського обороту [505, с.8].

Слід погодитися з А. В. Кругловою, яка пропонує визначати поняття грінмейлу через категорію «зловживання правом» [506, с.27], яке В. Грибанов, у свою чергу, розумів як особливий тип правопорушення, що його вчиняє уповноважена особа при здійсненні належного їй права із використанням недозволених конкретних форм у межах дозволеного законом загального типу поведінки [507, с.21]. Навіть більше, можна зробити висновок про належність грінмейлу до особливого виду зловживань правом – шикани, яке здійснюється з прямим наміром спричинити шкоду іншій особі, причому мета спричинити шкоду може бути не єдиною, якщо зловживання дозволяє задовольнити також інший інтерес [508, с.131]. Зокрема, О. В. Осипенко визначає грінмейл як різновид підприємницької практики, який є сукупністю корпоративно-управлінських, правових, інформаційних та психологічних технологій планомірного, масованого, професійно орієнтованого зловживання правами міноритарного акціонера (учасника) компанії [509, с.35]. Розуміння грінмейлу як зловживання корпоративними правами видається вірним, водночас у цьому визначенні не висвітлена його мета, як наслідок, зазначений автор приходять до висновку про те, що грінмейл може бути засобом перехоплення бізнесу [509, с.43]. Таким чином має місце, фактично змішування понять грінмейлу та рейдерства. Схожим чином Д. Зеркалов пише, що «використання грінмейлу покликане розв'язати два основних завдання: по-перше спонукання підприємства викупити власні акції (частки) за значно завищеною ціною; по-друге, загарбання підприємства через перехоплення управління» [453, с.74]. К. В. Шимбарьова визначає грінмейл (корпоративний шантаж) як комплекс корпоративних правовідносин, що супроводжуються конфліктом інтересів міноритарних і мажоритарних учасників корпорації, об'єктом яких виступає корпоративний контроль, а предметом – майнові і немайнові блага, одержувані в результаті зловживання учасником-ініціатором корпоративними правами і називає цей

конфлікт «внутрішнім корпоративним», на відміну від рейдерства, яке є, на думку цієї дослідниці, зовнішнім корпоративним конфліктом [429, с.17]. Водночас як було показано вище, корпоративне рейдерство може бути не лише зовнішнім, але й внутрішнім, до того ж, і це – найважливіше, набуття корпоративного контролю не є метою особи, яка вдається до грінмейлу.

Так само не можна погодитися із З. Е. Тархановою, на думку якої домінуючим об'єктом рейдерства виступає привласнення умов виробництва (фінансовий капітал, окремі елементи майнового комплексу підприємства і т.д.), натомість домінуючим процесом грінмейлу є привласнення самого виробництва (стратегія компанії, організаційні та управлінські інновації) [510, с.7]: грінмейлер не претендує на втручання у прийняття рішень компанії – у тому сенсі, що кінцевою метою його дій є лише отримання завищеної винагороди за належні йому корпоративні паї (частки) з подальшим припиненням участі у відповідній КГО. До того ж, рейдера, який починає загарбання КГО не цікавить можливе «відступне», що його сплатять акціонери, він сам готовий, звичайно запропонувати певне «відступне» контролюючим учасникам за належні їм корпоративні паї (частки).

Таким чином, продемонстрований вище підхід окремих дослідників до розуміння співвідношення категорій «рейдерство» та «грінмейл» призводить до їх повного змішування та плутанини. З точки зору тактики, грінмейл та юридично мотивоване корпоративне загарбання на початкових етапах можуть виявлятися дуже схожими, і, навіть, трансформуватися одне в одне у ході конфлікту. Наприклад, рейдер, зрозумівши витратність проекту з поглинання АТ, облишає намір довести поглинання до кінця і пропонує мажоритаріям викупити сформований ним пакет акцій за непропорційно високу ціну. З іншого боку, грінмейлер може видавати себе за рейдера, декларуючи мету здійснити поглинання АТ і лише згодом «погодитися» продати контролюючим акціонерам товариства свої корпоративні паї (частки). Тобто грінмейл та рейдерство – це споріднені, тісно пов'язані між собою явища, практики, у яких використовуються схожі методи, але грінмейл не є, власне, методом або видом рейдерства: питання співвідношення рейдерства та грінмейлу слід вирішувати не стільки у методологічній, скільки у телеологічній

площині, оскільки метою грінмейлу є спонукання особи, щодо якої спрямовані недружні дії до сплати винагороди за припинення недружніх дій з боку грінмейлера, тоді як метою рейдерства є набуття певною особою прав на майно, або контролю над суб'єктом господарювання без згоди власника, або особи, яка здійснює такий контроль [511, с.22].

Таким чином, грінмейл (корпоративний шантаж) постає як форма зловживання корпоративними правами у ході спланованого конфлікту відповідно до певного сценарію (стратегічного плану), з метою через спричинення шкоди спонукати особу, щодо якої спрямовані недружні дії до сплати винагороди за припинення недружніх дій з боку грінмейлера у формі придбання корпоративних паїв (часток) за завищеною ціною, або виплати винагороди за відмову від претензій, або надання таких переваг, які не можуть бути законно отримані на існуючих умовах господарського обороту [511, с.21].

3.3. Право учасника корпоративної господарської організації на інформацію

Відносини щодо реалізації права учасника на інформацію про КГО є водночас і корпоративними, і інформаційними, отже, повинні відповідати принципам інформаційних відносин, якими згідно ст.2 ЗУ «Про інформацію» є: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; повнота і точність інформації; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; свобода вираження поглядів і переконань; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя [249]. Усі зазначені вище принципи, крім двох останніх, є актуальними для відносин щодо реалізації права учасника на отримання інформації про діяльність КГО. Слід погодитися з О. М. Вінник, яка називає це право «одним з ключових корпоративних прав, від якого залежить можливість реалізації решти корпоративних прав» [512, с.35] та зауважити, що право учасни-

ка на інформацію про діяльність КГО задовольняє законний інтерес такого учасника бути обізнаним про події, що відбуваються з юридичною особою, існування якої забезпечується його майновою участю.

П. 1.5. Методичних рекомендацій щодо доступу акціонерів та інших заінтересованих осіб до інформації про АТ, затверджених рішенням ДКЦПФР № 27 від 26.01.2005 р., визначає розкриття інформації як надання інформації всім заінтересованим в цьому особам з урахуванням обмежень, установлених чинним законодавством, статутом та внутрішніми положеннями, у контексті цього документу будь-яке надання інформації про товариство, його фінансово-господарську діяльність та ЦП є розкриттям: розділ 3 рекомендацій «Правила розкриття інформації» визначає, що з метою реалізації права акціонерів на інформацію, а також забезпечення оперативності в її поданні, істотної для акціонерів та інших заінтересованих осіб, АТ використовує такі засоби інформування, як вручення (пересилання) документарної інформації (у паперовому вигляді, надання інформації на магнітних носіях (у випадках, установлених внутрішнім положенням або статутом товариства), розкриття інформації через засоби масової інформації, інформування через Інтернет-портали, інформування в ході публічних виступів, а також під час групових або особистих зустрічей з акціонерами посадових осіб АТ [513]. Н. Рязанова вважає розкриттям інформації оприлюднення товариством усієї інформації, що може вплинути на прийняття інвестиційного рішення [514]. Сутність розкриття інформації, на думку Е. Горбатенко, полягає у забезпеченні доступу заінтересованих осіб до повної та достовірної інформації, яка стосується умов випуску й обігу ЦП, результатів фінансово-господарської діяльності товариства та іншої істотної інформації, що оприлюднюється [515]. Слід підкреслити, що особливість формулювання норм закону про право учасника на інформацію полягає у тому, що йдеться про право на інформацію про діяльність товариства, натомість п.1.5. зазначених вище Методичних рекомендацій визначає необхідність розкриття інформації про товариство, його фінансово-господарську діяльність та ЦП. Дійсно, між інформацією про суб'єкта як такого та його діяльність є певна різниця: зокрема, положення статуту, інших локальних актів КГО не можуть розглядатися

тися як інформація про діяльність: такі акти передують діяльності, що повинна відбуватися відповідно до них. Отже, предметом інформаційних корпоративних прав учасника безумовно є як інформація про діяльність КГО, так і інформація про саму КГО.

Нарешті, у законодавстві про ЦП розкриття інформації – це розміщення емітентом визначеної законом інформації у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР про ринок ЦП; опублікування її в одному з офіційних друкованих видань Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України або НКЦПФР; подання її до НКЦПФР (ч. 1 ст. 39 ЗУ «Про ЦП та ФР») [189].

Таким чином, розкриття інформації у контексті процедур, встановлених ЗУ «Про ЦП та ФР» – це розкриття інформації у вузькому сенсі (розкриття інформації емітентом). Розкриття інформації у корпоративно-правовому контексті – це будь-яке повідомлення КГО відомостей про себе, свою діяльність та ЦП (розкриття інформації КГО), тобто розкриття інформації у широкому сенсі. Загалом учасники задовольняють свій інтерес щодо отримання відомостей про діяльність КГО, по-перше, з відкритих джерел, по-друге, через особисте повідомлення учасника без попереднього запиту, а також через запити до КГО щодо надання інформації.

Значне коло відомостей про КГО має режим відкритої інформації, яка оприлюднюється в обов'язковому порядку. Перш за все, це досить великий обсяг відкритих відомостей ЄДР про КГО як юридичну особу, визначений ч. 1 ст. 9 ЗУ «Про держ. реєстрацію...» [275]. Крім цього, як зазначалося вище, кожне АТ та будь-яка інша КГО незалежно від її виду, якщо вона є емітентом ЦП, повинна здійснювати розкриття певного обсягу інформації відповідно до ч. 1 ст. 39 ЗУ «Про ЦП та ФР» [189]. Йдеться про розкриття регулярної – річної та проміжної (квартальної) інформації, тобто такої, що оновлюється регулярно, а також особливої, тобто такої, що оновлюється лише у разі її зміни, інформації про результати фінансово-господарської діяльності емітента. Слід зазначити, що річна інформація повинна залишатися в публічному доступі на власному веб-сайті кожної КГО-емітента протягом щонайменше 10 років після її розкриття. Відповідні переліки відомостей встановлені ст.ст.40 та 41 ЗУ «Про ЦП та ФР» [189]. До цих відомостей належать,

в числі інших, важливі дані, які відсутні у ЄДР. Також ч. 3 ст. 78 ЗУ «Про АТ» визначає, що публічне АТ зобов'язане мати власний веб-сайт, на якому розміщується низка відомостей про АТ, з числа тих, що надаються товариством на запит акціонера (крім документів, що містять конфіденційну інформацію), і протоколи про підсумки голосування на зборах. Додатково з моменту скликання зборів і до дня їх проведення включно на сайті АТ повинно розміщуватися і до дня проведення зборів включно перебувати повідомлення з тим обсягом інформації, який надсилається акціонерам, а також деякі інші відомості. Крім того АТ розміщує повідомлення про проведення зборів у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР або через особу, яка провадить діяльність з оприлюднення регульованої інформації від імені учасників фондового ринку (ч. ч. 3, 4 ст. 35, ч. 5 ст. 45, п. п. 5, 6, 10, 11, 13, 14-20 ч. 1 ст. 77 ЗУ «Про АТ» [63]).

Слід також відзначити, що ЗУ № 1405-VIII від 02.06.2016 р. [516] зобов'язав ГТ, засновані на публічних формах власності, незалежно від їх виду, розкривати на сайтах широке коло відомостей: відповідно до ст.90 ГК України ГТ, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать територіальній громаді, а також ГТ, 50 і більше відсотків акцій (часток) якого належать ГТ, частка територіальної громади в якому становить 100 відсотків, оприлюднює інформацію про свою діяльність, крім випадків, установлених законом, шляхом розміщення її на власній веб-сторінці (веб-сайті) або на офіційному веб-сайті суб'єкта управління, який здійснює функції з управління його корпоративними правами, у строки та в порядку, визначених відповідною місцевою радою. Доступ до таких веб-сторінок та веб-сайтів є цілодобовим і безоплатним [13]. Внаслідок внесення інформації про КГО до ЄДР, а також, якщо КГО є емітентом ЦП – внаслідок розкриття інформації та розміщення її на веб-сайті, якщо йдеться про публічне АТ, або у зв'язку з розміщенням на веб-сайті інформації про ГТ, засноване на публічних формах власності, багато відомостей про таку КГО стають доступними для ознайомлення широкому колу зацікавлених осіб, у тому числі учасникам КГО.

Як зазначалося вище, КГО у певних випадках повинна інформувати учасників з власної ініціативи.

Зокрема, відповідно до чинного законодавства КГО (крім повних та командитних товариств) повинні повідомляти учасників, а учасники мають право отримувати відомості про дату, час, місце проведення, порядок денний загальних зборів (ч. 5 ст. 61 ЗУ «Про ГТ», ч. 3 ст. 35 ЗУ «Про АТ», ч. 5 ст. 15 ЗУ «Про кооперацію»), причому, як зауважив Пленум ВГСУ у п.2.25 Постанови від 25.02.2016 р. № 4 [36], відсутність у повідомленні про збори будь-якої з цих складових, як і відсутність самого повідомлення, може бути підставою для визнання рішень зборів недійсними [36]. Як вбачається з Постанови №914/1968/16 від 12.04.2018 р., КГС ВС застосовує ці критерії при розгляді корпоративних спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів для з'ясування того, чи було учасника повідомлено про збори належним чином [385]. Також КГС ВС зауважує, що спосіб повідомлення про проведення зборів повинен забезпечити реальне персональне повідомлення учасника і не бути лише формальним направленням такого повідомлення [384]: зокрема, неотримання учасником поштового відправлення не свідчить про порушення відповідачем порядку скликання загальних зборів, якщо лист було повернуто підприємством зв'язку за закінченням терміну зберігання, про що свідчить відповідна довідка УДППЗ «Укрпошта» на конверті [517]. З іншого боку, відсутність доказів повідомлення учасника про проведення загальних зборів не є підставою для визнання недійсним рішень загальних зборів з огляду на присутність на зборах представника такого учасника [390] (слід зауважити, що остання позиція довгий час, принаймні з 2003 р., була усталеною у практиці ВГСУ, про що свідчать п.2.27 Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4 [36], п.2.14. Рекомендацій Президії ВГСУ від 28.12.2007 р. № 04-5/14 [156] та Постанова ВГСУ від 14.03.2003 р. [518]). Таким чином, можна бачити, що право учасника на отримання інформації про загальні збори є забезпечувальним щодо правомочностей, що складають разом право брати участь в управлінні КГО. Зокрема, КГС ВС, аргументуючи наявність підстав для визнання недійсними рішень загальних зборів, зазначав, що учасник – позивач «не зміг ознайомитись з документами, необхідними для прийняття рішення з питань порядку денного позачергових загальних зборів акціонерів, а відтак не міг належним чином підготуватися та надати свої

пропозиції та проекти рішень ... що є підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів» [385]. Тобто це саме той випадок, коли, як зауважує В. А. Авдякова, «одні права є гарантією реалізації інших, в окремих випадках – навіть умовою їх успішної реалізації» [7, с.36].

АТ (або якщо збори скликають акціонери – особа, яка веде облік прав власності на акції АТ, що належать акціонерам, які скликають загальні збори, або Центральний депозитарій ЦДП) не пізніше ніж за 30 днів до дати проведення зборів повідомляє акціонерів також низку інших відомостей, серед яких треба відзначити час початку і закінчення реєстрації акціонерів для участі у зборах та порядок ознайомлення акціонерів з матеріалами, з якими вони можуть ознайомитися під час підготовки до загальних зборів (ст. ст. 35, 38, ч. 7 ст. 47 ЗУ «Про АТ» [63]). Окремо слід відзначити, що інформація про місце проведення загальних зборів АТ, яку містить повідомлення, має визначати номер кімнати, офісу або залу, куди повинні прибути акціонери. Доцільним є закріплення у ГК України загальної норми, відповідно до якої учасник кожної КГО має бути поінформований особою, що скликає збори, про дату, час, місце проведення (із зазначенням номеру кімнати, офісу або залу, куди повинні прибути учасники), порядок денний загальних зборів, час початку і закінчення реєстрації для участі у зборах, порядок ознайомлення учасників з матеріалами, з якими вони можуть ознайомитися під час підготовки до загальних зборів.

Також АТ у встановлені законом строки інформує акціонера: про майбутній продаж іншими акціонерами належних їм акцій, якщо статут відповідного ПрАТ передбачає переважне право акціонера на придбання акцій у разі їх продажу іншими акціонерами (ст.7 ЗУ «Про АТ» [63]); про заплановане приватне розміщення простих акцій для реалізації акціонером переважного права на придбання акцій, що емітуються, (якщо таке право передбачене також для випадків емісії привілейованих акцій – про майбутню емісію привілейованих акцій) – із зазначенням загальної кількості розміщуваних акцій, їх ціни, правил визначення кількості акцій, на придбання яких може розраховувати акціонер, строків і порядку придбання акцій, а також, якщо розміщуються привілейовані акції – прав, які вони нада-

ють, крім випадку прийняття загальними зборами рішення про невикористання акціонерами переважного права (ст.27 ЗУ «Про АТ» [63]); про дату, розмір, порядок та строки виплати дивідендів (ст.30 ЗУ «Про АТ» [63]); про оферту особи, яка придбала контрольний пакет акцій АТ (у ПАТ – також і значний контрольний пакет), придбати також прості акції, які належать акціонеру, у тому числі відомості про особу (кожну з осіб, що діють спільно), яка внаслідок придбання акцій з урахуванням кількості акцій, які належать їй та її афілійованим особам, стала (прямо або опосередковано) власником контрольного пакета акцій АТ, відповідальну особу, у разі якщо власниками контрольного пакета акцій товариства є дві та більше особи, що діють спільно, ціну придбання акцій та порядок її визначення, порядок та спосіб (способи) оплати ціни та строк, протягом якого акціонер може повідомити про прийняття пропозиції, а також у разі, якщо АТ є публічним – низку інших відомостей (ст. ст. 65, 65¹ ЗУ «Про АТ» [63]); про запланований добровільний викуп акцій у акціонерів із зазначенням кількості, ціни та строку викупу акцій (ст.66 ЗУ «Про АТ» [63]); про прийняття загальними зборами рішення, що стало підставою для вимоги обов'язкового викупу акцій – акціонерів, які мають право вимагати обов'язкового викупу акцій (ст.69 ЗУ «Про АТ» [63]).

Доцільним є поширення вимоги про інформування КГО учасників про дату, розмір, порядок та строки виплати дивідендів та про заплановане формування корпоративних паїв (часток) для реалізації переважного права на придбання корпоративного паю (частки), що формується, на усі КГО: відповідна загальна норма має бути передбачена ГК України.

Як було зазначено вище, учасники КГО мають право також отримувати певні відомості про діяльність КГО за запитами. Запит є наважливішою формою отримання учасником інформації про діяльність КГО: якщо розглянуті вище форми характеризуються тим, що КГО або поширює інформацію серед невизначеного кола осіб, або самостійно надає її учасникові, то через запит саме учасник ініціює процедуру розкриття тієї інформації, яку він вважає важливою для себе. Зокрема, роз'яснення ДКЦПФР від 29.10.2002 р. №5 «Про порядок застосування п. «г» ст. 10 ЗУ «Про ГТ» характеризує інформаційний запит учасника як засіб отримання

ним інформації про діяльність товариства, визначає такий запит як звернення з вимогою надати письмову або усну інформацію про діяльність товариства [519].

П.1.5. Методичних рекомендацій щодо доступу акціонерів та інших заінтересованих осіб до інформації про АТ – як звернення з вимогою про надання можливості ознайомлення з офіційними документами [513]. Зазначені документи визначають, що запит може бути індивідуальним або колективним і подається в письмовій формі, підписується запитувачем, має містити прізвище, ім'я та по батькові учасника – фізичної особи або повну назву та ідентифікаційний код учасника – юридичної особи, а також адресу, за якою учасник бажає одержати відповідь, змістом запиту є документ, письмова або усна інформація, яка цікавить учасника.

Водночас обсяг інформації, яку КГО надає своєму учаснику пов'язується законом з її організаційно-правовою формою. Учасники повних товариств та повні учасники командитних товариств мають доступ до всієї документації товариства, причому закон прямо встановлює, що відмова від цього права чи його обмеження, зокрема, за домовленістю учасників товариства, є нікчемною (ст. 121 ЦК України [27]). Подібним чином ч. 1 ст. 99 ГК України [13] передбачає одержання членом ВК достовірної та **повної** інформації про фінансово-господарську діяльність ВК. Акціонери через запити мають доступ не до всієї документації АТ, але до досить широкого кола відомостей, визначеного ч. 4 ст. 36, ст. ст. 77, 78 ЗУ «Про АТ» [63]. Натомість учасники ТОВ та ТДВ до прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50] мали доступ лише до річних балансів, звітів, протоколів зборів учасників, якщо статут не передбачав більш повного доступу до документації товариства (ч. 1 ст. 88 ГК України [13], ст. 10 ЗУ «Про ГТ» [190]), а вкладники командитних товариств і зараз мають доступ тільки до річних звітів та балансів товариства (ст. 79 ЗУ «Про ГТ» [190]). Через це статuti ТОВ часто містять розширений, порівняно із законом, перелік відомостей та документів, доступ до яких гарантується учасникам. Значення положень установчого документу щодо обсягу права учасника на інформацію стає більш зрозумілим у контексті п.2.33. Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4 [36] та п.36 Постанови Пленуму ВСУ від 24.10.2008 р. №13 [157], відповідно до яких ГТ, якщо його установчими докумен-

тами не передбачено інше, зобов'язане надавати на вимогу учасника лише документи звітнього характеру (річні баланси, звіти про фінансово-господарську діяльність, протоколи ревізійної комісії, зборів органів управління товариства) та інформацію, що міститься в установчих документах товариства, а не будь-яку інформацію щодо його господарської. Причому аналіз роз'яснення ДКЦПФР від 29.10.2002 р. № 5 «Про порядок застосування п. «г» ст. 10 ЗУ «Про ГТ» [519] та Листа ВСУ від 01.08.2007 р. «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» [520] дозволяє зробити висновок про те, що така практика сформувалася не пізніше ніж приблизно 15 років тому.

Таким чином, можна бачити, що законодавець та судова практика сповідують суто обмежувальний підхід щодо змісту права учасника на інформацію про діяльність ГТ. Водночас учасники найбільш поширеної організаційно-правової форми – ТОВ, виявлялися до останнього часу найбільш обмеженими у своїх можливостях щодо отримання відомостей про діяльність товариства. При цьому, якщо, наприклад, ТОВ чи ТДВ емітує облігації, воно буде зобов'язане, відповідно до положень ст. ст. 39-41 ЗУ «Про ЦП та ФР» [189], розкривати шляхом розміщення у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР про ринок ЦП та опублікування в офіційному друкованому виданні широкого кола відомостей про себе та свою діяльність. Тобто учасники такого ТОВ отримують відповідні відомості не від ТОВ, а з відкритих джерел, при цьому посадові особи ТОВ матимуть усі підстави відмовляти у наданні за запитом учасника навіть тієї інформації, яка розкривається про ТОВ як про емітента.

Такий стан справ виявляється парадоксальним, адже згідно з ч.1 ст.5 ЗУ «Про інформацію» кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів [249], а реалізація законних інтересів учасника будь-якої КГО, що випливають з факту майнової участі у формуванні майна КГО, передбачає право бути обізнаним з усіма важливими фактами його господарської діяльності.

Природно, що учасники КГО мають законний інтерес щодо отримання більш повної інформації про його діяльність, ніж треті особи [521, с. 34]. Отже, визначаючи засади правового регулювання у цій сфері слід виходити з того, що кожне КГО повинно безумовно надавати учасникам за їх запитом доступ до кола відомостей про себе та свою діяльність, які емітент ЦП за законодавством про ЦП розкриває для усіх осіб, що стосуються господарської діяльності та самого емітента як регулярну та особливу інформацію, а також до інформації, яку розкриває на сайті ГТ, засноване на публічних формах власності.

З іншого боку, істотна диференціація кола відомостей про КГО, до яких учасники мають доступ, видається не виправданою: можна бачити, що перелік відомостей, які до останнього часу могли отримувати учасники ТОВ, був найвужчим лише через те, що встановлений загальними положеннями ЗУ «Про ГТ», прийнятого ще у вересні 1991 р., який є найстарішим актом корпоративного законодавства України, тобто такий стан справ вочевидь був анахронізмом.

ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» (ч. ч. 1, 4 ст. 43) істотно розширив перелік відомостей, надання яких може вимгати учасник ТОВ і ТДВ [522] і визначає обсяг права учасника ТОВ і ТДВ на інформацію за стандартами, подібними до стандартів ЗУ «Про АТ» з урахуванням специфіки діяльності ТОВ і ТДВ, причому учасники ТОВ і ТДВ мають доступ до документів, що підтверджують права товариства на майно та документів бухгалтерського обліку, відсутній в акціонерів АТ.

Слід зауважити, що законодавство інших держав вимагає, серед іншого, надавати учасникам переліки афілійованих осіб, значні правочини та правочини, щодо яких є заінтересованість, судові рішення у спорах, пов'язаних зі створенням ТОВ, управлінням ним або участю в ньому, а також судові акти щодо таких спорів, в тому числі ухвали про порушення провадження у справі та прийнятті позовної заяви або заяви про зміну підстави або предмету раніше заявленого позову (ст.50 Федерального Закону РФ «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [340]); документи, що засвідчують права на земельні ділянки, статuti унітарних підприємств створених ГТ та товариств, єдиним учасником яких є ГТ, платіжний чи інший документ, що підтверджує внесення грошового вкладу до статутного

фонду ГТ, і (або) висновок про оцінку вартості негрошового внеску до статутного фонду ГТ та доданий до нього звіт про цю оцінку, і (або) висновок експертизи достовірності оцінки вартості негрошового внеску до статутного фонду ГТ, а також інші акти оцінки вартості майна; переліки афілійованих осіб ГТ (ст.63 Закону Республіки Білорусь «Про ГТ» [523]); нарешті, бюлетені, якими здійснювалося голосування на зборах, договори з аудиторською компанією, відомості про щомісячні обсяги та середні ціни правочинів, зареєстрованих в реєстрі власників ЦП АТ, а також про щомісячні обсяги та середні ціни правочинів з ЦП АТ та листування з акціонерами (ст.92 Республіки Молдова «Про акціонерні товариства» [524]).

Диференціація кола відомостей про КГО, до яких учасники мають доступ, має сенс лише у контексті протиставлення об'єднань осіб (повні, командитні товариства) іншим видам об'єднань (АТ, ТОВ, ТДВ, ВК, фермерські господарства) [521, с.35]. У повних та командитних товариствах учасники (у командитних товариствах – повні учасники) повинні мати повний доступ до усіх відомостей про діяльність відповідної КГО. Натомість коло відомостей, до якого мають доступ учасники ТОВ, ТДВ, акціонери АТ, члени ВК, фермерських господарств та вкладники командитних товариств, повинно бути принципово подібним, і відмінності мають визначатися виключно об'єктивними відмінностями у правовому регулюванні, зокрема, обумовленими специфікою діяльності АТ [521, с.35]. Таким чином, розумним є визначення певного спільного знаменника – тобто переліку відомостей, які КГО, незалежно від його виду, повинно надати на запит його учасника. Цей перелік має визначатися загальною нормою корпоративного права, закріпленою ГК України. У тому, що стосується окремих видів КГО, закон може встановлювати більш розгорнуті переліки відомостей.

Виходячи звикладеного вище, а також враховуючи досвід іноземного регулювання, до цього переліку доцільно включити, серед іншого: протокол зборів засновників КГО (рішення одноосібного засновника); установчий документ КГО та зміни до нього; протоколи загальних зборів учасників; документи КГО, що регулюють діяльність її органів та зміни до них; положення про філії (представництва) КГО у разі їх створення (відкриття); протоколи засідань колегіальних органів

КГО, накази та розпорядження одноосібних органів КГО та їх посадових осіб; корпоративні договори, укладені учасниками КГО; аудиторські висновки та результати надання інших аудиторських послуг; річну та квартальну фінансову звітність; документи звітності, що подаються відповідним державним органам; документи, пов'язані з випуском емісійних ЦП; документи, що підтверджують права КГО на майно; документи бухгалтерського обліку КГО; відомості про виплату учасникам дивідендів; інформацію про афілійованих осіб КГО, про вчинення значних правочинів або правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість, або про попереднє надання згоди на вчинення таких правочинів, осіб, заінтересованих у вчиненні правочинів із заінтересованістю, та обставини, існування яких створює заінтересованість; судові рішення у спорах, пов'язаних зі створенням КГО, управлінням ним або участю в ній, у тому числі у справах про відшкодування КГО збитків, завданих посадовою особою такої КГО, а також судові акти щодо таких спорів, в тому числі ухвали про відкриття провадження у справі та прийняття позовної заяви або заяви про зміну підстави або предмету раніше заявленого позову; документи, що засвідчують права на земельні ділянки; дані про структуру капіталу КГО та про придбання КГО власних часток; відомості про участь КГО в інших юридичних особах, статuti унітарних підприємств, створених КГО та інших КГО, щодо яких дана КГО здійснює вирішальний контроль; платіжні чи інші документи, що підтверджують внесення вкладу до корпоративного капіталу КГО, висновки про оцінку вартості негрошового вкладу; документи, на підставі яких визначена ринкова вартість майна КГО; звіти органів КГО; бюлетені, якими здійснювалося голосування на загальних зборах, якщо голосування здійснювалося бюлетенями; біографічні довідки (включаючи професійні характеристики) членів наглядової ради (у разі її утворення) КГО (з урахуванням вимог законодавства про захист персональних даних), принципи їх добору, їхнє членство у наглядових радаx інших суб'єктів господарювання із зазначенням, хто із членів наглядової ради є незалежним; інформація про структуру, принципи формування і розмір винагороди голови та членів виконавчого органу та членів наглядової ради КГО, включаючи компенсаційні пакети і додаткові блага, які вони отримують (або на отримання

яких мають право) під час виконання посадових обов'язків, а також у зв'язку із звільненням; інші документи, передбачені законодавством, установчим документом КГО, рішеннями загальних зборів учасників, наглядової ради та виконавчого органу КГО.

М. М. Отченаш пише, що віднесення органами КГО певних відомостей, зокрема, фінансової інформації до інформації з обмеженим доступом (конфіденційної інформації або комерційної таємниці) може створювати перепони для ознайомлення учасника з цими відомостями [525, с.127-128]. Водночас судова практика стоїть на позиції, відповідно до якої віднесення фінансової звітності до конфіденційної інформації не може бути підставою для обмеження доступу учасників до неї, оскільки цей відкритий доступ прямо впливає з положень закону [526]. Отже, пряме закріплення права учасників на доступ до широкого кола відомостей позбавлятиме сенсу їх віднесення до конфіденційної інформації, або комерційної таємниці. Слід погодитися з М. М. Отченаш у тому, що розв'язання проблеми полягає у встановленні дієвих механізмів притягнення учасників до відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, а не у обмеженні доступу учасників до інформації [525, с.132].

Порядок реалізації права на отримання інформації за запитом учасника до КГО встановлений щодо АТ, ТОВ і ТДВ. Відповідно до ч. 2 ст. 78 ЗУ «Про АТ» завірені підписом уповноваженої особи АТ копії відповідних документів надаються корпоративним секретарем, а за його відсутності – виконавчим органом АТ протягом 10 робочих днів з дня надходження письмової вимоги акціонера. При цьому за надання копій документів до моменту надання АТ може стягувати плату, розмір якої не може перевищувати вартості витрат на виготовлення копій документів та витрат, пов'язаних з пересиланням документів поштою. Водночас акціонер, за умови повідомлення виконавчого органу не пізніше ніж за п'ять робочих днів, має право на ознайомлення з документами у приміщенні АТ за його місцезнаходженням у робочий час. Виконавчий орган АТ має право обмежувати строк ознайомлення з документами АТ, але в будь-якому разі строк ознайомлення не може бути меншим 10 робочих днів з дати отримання товариством повідомлення

про намір ознайомитися з документами АТ [63]. Таким чином, акціонер сам обирає формат отримання інформації: копії документів, зроблені товариством за рахунок акціонера, чи безпосередній доступ до документів за місцезнаходженням АТ. Порядок отримання акціонером документів АТ за запитом доцільно було б доповнити зобов'язанням АТ протягом трьох днів з моменту отримання запиту учасника, що передбачає отримання копій документів, повідомити йому вартість виготовлення та надіслання таких копій із зазначенням того, що сплив строку, наданого АТ для надання учаснику копій, зупиняється до отримання АТ вартості копіювання документів та їх надіслання.

Ч. 5 ст. 43 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» встановлює, що протягом 10 днів з дня надходження письмової вимоги учасника виконавчий орган зобов'язаний надати йому копії відповідних документів, за підготовку яких може встановлюватися плата, розмір якої не може перевищувати розмір витрат на виготовлення копій документів та витрат, пов'язаних з пересиланням документів поштою [50]. Можна бачити, що положення ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» дублюють норму ЗУ «Про АТ», однак не передбачають закладеної в ньому альтернативи: учасник ТОВ/ТДВ може вимагати отримання копій, але не доступу до оригіналів.

Оскільки законодавство не визначає порядку реалізації права на отримання інформації за запитом учасника щодо інших видів КГО, необхідно взяти до уваги п.2.33. Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. № 4 [36], де вказано, що чинним законодавством не передбачено обов'язку товариства надавати учаснику запитовану ним інформацію в письмовому вигляді (у вигляді ксерокопій), а лише встановлено обов'язок надавати учаснику товариства для ознайомлення визначену законом інформацію, з якої вже сам учасник має право робити виписки, фотографії, копії. Цієї позиції дотримувався у своїй практиці не лише ВГСУ [527], але і ВСУ [528], вона послідовно реалізується у поточній судовій практиці і з цієї підстави, за відсутності в установчому документі ГТ відповідних положень, суди відмовляють учасникам у задоволенні вимог щодо отримання копій документів, прямо зазначених у ст. 10 ЗУ «Про ГТ» [527; 529]. Проте таке буквальне тлумачення норм закону і заснований на ньому обмежувальний підхід до реалізації пра-

ва на інформацію, що виключає можливість отримання учасником КГО – особою, за рахунок майна якої було створено відповідний суб'єкт господарювання, копії документа такої КГО, тобто документа, що містить точне знакове відтворення змісту чи документної інформації іншого документа і в окремих випадках – деяких його зовнішніх ознак [530], суперечить таким закріпленим ст.2 ЗУ «Про інформацію» принципам інформаційних відносин, як гарантованість права на інформацію, відкритість, доступність інформації, достовірність і повнота інформації; повнота і точність інформації [249], що, у свою чергу, видається неприйнятним, оскільки фактично позбавляє учасників КГО права на отримання навіть тих видів інформації, які прямо зазначаються у чинному законодавстві.

З урахуванням вищевикладеного, ГК України доречно доповнити загальною нормою корпоративного права, яка визначить порядок реалізації права учасника на отримання інформації для усіх видів КГО на засадах, подібних до передбачених ЗУ «Про АТ»: учасник КГО має бути наділений правом самостійно обирати формат отримання інформації: копії документів, зроблені КГО за рахунок учасника (протягом 10 робочих днів з дня надходження письмової вимоги учасника), чи безпосередній доступ до документів за місцезнаходженням КГО (у робочий час за умови повідомлення КГО не пізніше ніж за 3 робочі дні). У такому разі спеціальні норми корпоративного права конкретизуватимуть лише окремі аспекти реалізації цього права, зокрема, визначатимуть орган (посадову особу) КГО, що повинен вчинити відповідні дії.

Існує також проблема неврегульованості часового аспекту права учасника на інформацію про КГО. П. 2.33 Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4 [36] визначає, що учасник (акціонер) товариства може вимагати надання інформації про діяльність товариства з дати, коли він набув статусу учасника (акціонера), та зауважує, що закон не встановлює обмежень щодо періоду часу, за який учасник товариства має право отримувати інформацію. Слід погодитися з тим, що право учасника поширюється на інформацію про КГО та її діяльність за весь період існування КГО. Доцільно закріпити відповідне положення у загальній нормі ГК України про право учасника КГО на інформацію.

Способом захисту права учасника КГО на інформацію є, відповідно до п.36 Постанови Пленуму ВСУ від 24.10.2008 р. №13 [157], вимога про спонукання в судовому порядку до виконання товариством дій – надання відповідної інформації. При цьому слід зауважити, що на практиці подають також позови про зобов'язання відповідача надати [527], видати [529] розкрити та надати для ознайомлення інформацію [531]. Видається, що саме вимога розкрити та надати інформацію є найбільш коректним засобом захисту прав учасника на отримання інформації про КГО та його діяльність.

Висновки до розділу 3

На основі дослідження наукової літератури, законодавства та судової практики сформульовано наступні основні теоретичні та практичні висновки.

Удосконалено визначення поняття немайнових корпоративних прав як групи корпоративних прав, які забезпечують законний інвестиційний інтерес учасника не безпосередньо, а через досягнення певної проміжної мети, яка складає предмет кожного немайнового корпоративного права.

Розширено зміст права учасника корпоративної господарської організації – власника привілейованого корпоративного паю (частки) брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією правомочностями: ініціювати проведення перевірок фінансової звітності корпоративної господарської організації та її господарської діяльності як в цілому, так і за окремими напрямками; голосувати з усіх питань порядку денного загальних зборів у разі невиконання (неповної виплати) учаснику дивідендів у встановлений законом строк з моменту спливу такого строку і до моменту повної сплати дивідендів.

Удосконалено визначення корпоративного контролю як впливу (позитивного або негативного, кожен з яких, у свою чергу, виявляється вирішальним, кворумним або ініціюючим), який здійснює чи може здійснювати учасник або група учасників корпоративної господарської організації на таку організацію та її гос-

подарську діяльність, реалізуючи коло правомочностей, що визначають обсяг корпоративного права учасника (учасників) брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією або через забезпечення неможливості набуття чи реалізації іншими учасниками певних правомочностей чи ініціювання ними корпоративних процедур, передбачених законом і локальними корпоративними актами, залежно від розміру сукупної корпоративної частки учасника (учасників) корпоративної господарської організації.

Аргументовано універсальність видів корпоративного контролю і конкретність ступенів корпоративного контролю, які завжди прив'язуються до певного розміру сукупної корпоративної частки учасника у корпоративній господарській організації певного виду.

Запропоновано удосконалити ступені корпоративного контролю шляхом скасування ситуативних та умовних ступенів з відмовою від концепції кворуму в акціонерних товариствах, у яких кількість акціонерів не перевищує 100 осіб, та у корпоративних господарських організаціях інших організаційно-правових форм, незалежно від кількості учасників та з уніфікацією ступенів корпоративного контролю у таких корпоративних господарських організаціях.

Удосконалено визначення юридично мотивованого корпоративного загарбання (корпоративного рейдерства) як дій, спрямованих на отримання корпоративного контролю над корпоративною господарською організацією без згоди учасників, що вже здійснюють корпоративний контроль та призначених ними органів управління корпоративної господарської організації у ході корпоративного конфлікту через корпоративно-правові процедури відповідно до удаваного правового обґрунтування.

Запропоновано класифікацію юридично мотивованих корпоративних загарбань (корпоративного рейдерства) на зовнішні, коли корпоративний контроль намагається отримати особа, яка на момент початку загарбання не є учасником корпоративної господарської організації, та внутрішні, коли корпоративний контроль намагається отримати особа, яка на момент початку загарбання є учасником, що не здійснює корпоративний контроль.

Запропоновано конкретизувати предмет та порядок реалізації учасником права на інформацію шляхом встановлення єдиних для всіх корпоративних господарських організацій, корпоративні паї (частки) у яких неоформлені як цінні папери: переліку відомостей про корпоративну господарську організацію та її діяльність, що задовольнятимуть законний інтерес учасника бути обізнаним про значні факти про корпоративну господарську організацію та її діяльність; єдиного порядку отримання таких відомостей на запит учасника.

Основні результати, викладені в даному розділі дослідження, відображено в таких публікаціях: [51; 139; 177; 372; 392-394; 412; 431; 434; 437; 468; 471-477; 480; 486; 488; 490; 493; 497; 511; 521].

РОЗДІЛ 4

МАЙНОВІ КОРПОРАТИВНІ ПРАВА

4.1. Правова природа майнових корпоративних прав та їх співвідношення із зобов'язальними правами вимоги

Щодо правової природи майнових корпоративних прав у доктрині триває дискусія. Автори, які відстоюють речову або зобов'язальну природу корпоративних прав, відштовхуються зазвичай від дихотомічного поділу майнових прав саме на речові та зобов'язальні. Критика підходу до корпоративних прав (у тому числі майнових) як до речових прав викладена у підрозділі 1.2 роботи: майнові корпоративні права не можуть вважатися речовими, оскільки вони є, з очевидністю, правами щодо особи – КГО, і, в окремих випадках – щодо інших її учасників, натомість речові права – це завжди права щодо майна. Відтак, дискусія щодо природи майнових корпоративних прав зазвичай відбувається навколо визнання зобов'язальної, або навпаки, особливої, окремої природи майнових корпоративних прав, або комбінації цих двох підходів.

Як зазначалося вище, безумовно зобов'язальними вважають корпоративні права, зокрема, такі дослідники, як О. М. Ерделевський [105, с. 70] та О. Г. Ломідзе [106, с. 17]. В. С. Мартем'янов підкреслює, що зобов'язальними є майнові корпоративні права [110, с. 101], Є. О. Суханов вважає майнові права учасника зобов'язальними і виводить їх за межі корпоративних прав [32, с. 121]. О. В. Щербина [112, с. 22], Т. В. Кашаніна [113, с. 25] поділяють права акціонера на корпоративні та зобов'язальні. О. В. Долинська вважає корпоративні права *близькими* до зобов'язальних: на її думку, специфіка цих прав полягає в тому, що вони є закритими для інших суб'єктів обороту [94, с. 193] (тобто, фактично – ексклюзивними). Найбільш глибоко опрацьованою є проблематика права учасника на дивіденди: воно виявляється найбільш специфічним, і, водночас – найбільш проблемним, оскільки, по перше, на відміну від права на отримання майнової корпоративної квоти, може реалізовуватися неодноразово, регулярно, по-друге, прин-

ципово по-різному врегульоване для акціонерів – власників простих і привілейованих акцій відповідно. Тому розглянемо погляди дослідників на правову природу права на дивіденди, визначимо власну позицію з цього питання і спробуємо екстраполювати її на інші майнові корпоративні права.

В. А. Гурєєв пише, що право особи на дивіденд виникає з моменту набуття нею статусу учасника КГО і є безстроковим [532, с.93]. Проте очевидним є те, що особа не може реалізувати право на дивіденд у будь-який момент, поки вона є учасником. Отже, А. Гулик визнає умовний характер права на дивіденди, зауважуючи, що «момент виникнення права на дивіденд і забезпечення його реалізації «розтягнутий» у часі і залежить від певних умов: право на дивіденд виникає в акціонера з моменту придбання акцій, але його реалізація можлива лише за певних умов: 1) наявність прибутку в товариства; 2) прийняття рішення загальними зборами товариства про виплату дивідендів» [533, с.34]. Ці твердження є вірними, але цитований дослідник нічого не каже про природу такого умовного, на його думку, права. В. В. Луць, Р. Б. Сивий, О. С. Яворська називають право на дивіденди зобов'язальним правом, що реалізується у триваючих відносинах, у яких праву акціонера отримати частину прибутку відповідає обов'язок товариства сплатити його, водночас ці дослідники визнають умовний характер зазначеного права, оскільки його виникнення залежить від обставин, настання яких сторонам невідоме: від наявності прибутку та від прийняття загальними зборами рішення, у яких і визначається конкретний розмір дивідендів [5, с.138-139]. Слід підкреслити, що зазначені автори заперечують специфіку і самостійність корпоративних правовідносин, а також корпоративного права на дивіденд, зауважуючи, що «теза про те, що ці відносини не вписуються в межі «класичного» зобов'язання, хоч і заслуговує на увагу, однак не спростовує їх зобов'язальної природи» [5, с.138]. Про зобов'язальний характер права учасника на виплату дивідендів пише також і Р. Саватьє, який пов'язує таке право із «зобов'язальною вимогою» [534, с.96-97].

Однак у межах цієї позиції неможливо пояснити природу права на дивіденди у двох аспектах: по-перше, що являє собою це зобов'язальне право до того, як буде визначений обсяг вимоги учасника до КГО; по-друге, ця концепція не пояс-

нює регулярний характер здійснення права на дивіденди, оскільки виявляється що існує певне триваюче суб'єктивне, нібито зобов'язальне право, не визначене за обсягом вимоги, яке неодноразово, більш того – регулярно, за настання певних умов може породжувати певні вимоги зобов'язального характеру. О. Р. Кібенко пише про зобов'язально-правову природу права на дивіденди акціонерів – власників привілейованих акцій [92, с.78]. Слід зауважити, що обсяг цього права є, на відміну від права на дивіденди за простими акціями, принципово визначеним за обсягом. Сплата дивідендів не вимагає прийняття загальними зборами рішень і здійснюється у законодавчо визначені строки. Водночас сплата акціонерам меншої суми дивідендів або взагалі – їх несплата за недостатчі чи відсутності прибутку звітного та попередніх років і коштів резервного фонду АТ не розглядається як порушення зобов'язання з боку КГО.

Саме з огляду на це низка дослідників виходить з існування двох відмінних суб'єктивних прав на дивіденди. Зокрема, О. В. Щербина розрізняє право на отримання дивідендів і право на отримання *оголошених* дивідендів: ця дослідниця вважає право на отримання дивідендів корпоративним, поділяє корпоративні права на безумовні (реалізація яких не залежить від інших обставин) та умовні (що виникають і можуть бути реалізовані за умови та у зв'язку із настанням певних обставин). При цьому, на її думку, «право акціонера на отримання дивідендів є основним безумовним правом, яке не залежить від наявності прибутку товариства або прийняття загальними зборами рішення про спрямування частини прибутку на виплату дивідендів. Проте за певних умов акціонер набуває додаткового права – права вимагати оголошених дивідендів» [112, с.102]. Позицію щодо безумовного характеру права на дивіденд підтримує також Й. Г. Богдан [535, с.25]. Проте залишається нез'ясованим логічний зв'язок цих двох прав, а також предмет такого безумовного права на дивіденд, яке не залежить від наявності прибутку – тобто яким чином таке право, власне, виступає у якості дозволеної міри поведінки.

Т. А. Шликова та С. Д. Могілевський розрізняють корпоративне і зобов'язальне право на отримання дивідендів: перше виникає разом з участю, для другого необхідний юридичний факт – рішення загальних зборів. Отже, корпора-

тивне право на участь у розподілі прибутку – це можливість брати участь у розподілі прибутку товариства за умов, що: (1) такий прибуток буде отримано і (2) хоча би частина прибутку буде визначена як така, що підлягає розподілу між учасниками. Натомість зобов'язальне право на участь у розподілі прибутку – це вимога до товариства про сплату певної грошової суми чи надання іншого майна у якості доходу [111, с.94; 536, с.86]. При цьому О. А. Лавягіна підкреслює, що виникнення та існування зобов'язального права вимагати частину розподіленого прибутку не припиняє відповідного корпоративного права: вони існують разом до отримання оголошеного доходу [537, с.95]. Однак якщо корпоративне право на дивіденди – це можливість брати участь у розподілі прибутку за певних умов, і це право відмінне від зобов'язального права вимагати сплати дивідендів, виявляється, що корпоративне право на дивіденди має умовний характер і постає питання: у чому, власне, полягає його зміст і як воно проявляється.

С. Д. Могілевський вважає, що корпоративне право на отримання дивідендів складається з наступних субповноважень: вимагати скликання і проведення загальних зборів, на яких розглядатиметься питання розподілу прибутку із включенням його до порядку денного; вимоги включити це питання до порядку денного зборів; брати участь в обговоренні цього питання на зборах; вимоги розподілу прибутку відповідно до єдиного для усіх учасників принципу [111, с.95]. Проте усі зазначені вище повноваження, крім останнього, належать до іншого і вочевидь немайнового корпоративного права – брати участь в управлінні КГО. Таким чином, єдиним повноваженням майнового корпоративного права на дивіденди виявляється вимога розподілу прибутку відповідно до єдиного для усіх учасників принципу. Це право є умовним, а його співвідношення із зобов'язальним правом на отримання дивідендів залишається невизначеним.

Найбільш концептуально опрацьованою видається позиція Д. В. Ломакіна, який також розрізняє корпоративне і кредиторське (зобов'язальне) право на дивіденд наступним чином: корпоративне право на дивіденд – це можливість брати участь у отриманні прибутку АТ, для його виникнення достатньо стати власником акції, матеріальним об'єктом цього права є частина прибутку АТ; це право лежить

в основі виникнення зобов'язального, кредиторського права, яке є правом вимоги до АТ виплатити певну грошову суму чи надати майно у вигляді дивіденду. Для виникнення зобов'язального права, у свою чергу, необхідні додаткові юридичні факти, визначальним з яких є прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів. Предметом зобов'язального права є чітко визначена грошова сума, воно не існує до моменту прийняття рішення про виплату дивідендів та затвердження їх розміру і припиняється з моменту фактичної їх виплати, тоді як корпоративне право існує протягом всього періоду участі у АТ [538, с.25, 34; 539, с.24]. Ця концепція визначає зв'язок корпоративного та зобов'язального прав на отримання дивідендів (корпоративне право лежить в основі зобов'язального), але природа корпоративного права на дивіденд не є зрозумілою. Предметом корпоративного права проголошується «частина прибутку», предметом зобов'язального – «чітко визначена грошова сума або інше ідентифіковане майно». Оскільки ці права є відмінними, можна зробити висновок про те, що «частина прибутку», як предмет корпоративного права на дивіденд, залишається невизначеною.

Нарешті, І. В. Спасибо-Фатєєва, з одного боку, підкреслює «двоїстість» [540, с.22] або «подвійність» юридичної природи права на дивіденди [118, с.128-129], яке «існує як в акціонерних правовідносинах, так і в зобов'язальних» [540, с.7] і, водночас пише про «однойменні права акціонера на дивіденди» [540, с.11], розрізняючи зобов'язальне право на дивіденд (як право акціонера вимагати його виплати, що виникає у власників простих акцій після прийняття загальними зборами рішення про це, а у власників привілейованих акцій – незалежно від цього) [540, с.7], та інше, акціонерне право на дивіденд, що надається простою акцією, не носить зобов'язального характеру і не припускає вимоги щодо його виплати, доки не прийняте відповідне рішення загальними зборами (при цьому власники привілейованих акцій, навпаки, таке право мають незалежно від цього і від одержання АТ прибутку за підсумками року) [540, с.26]. Системний аналіз дозволяє зробити висновок про те, що йдеться, все ж таки, про два права різної правової природи з однією назвою. Таким чином, позиція І. В. Спасибо-Фатєєвої з цього питання видається принципово подібною до позиції Д. В. Ломакіна.

У всіх дослідників, що розрізняють корпоративне та зобов'язальне право на дивіденд, корпоративне (або ж, у термінології О. В. Щербини – безумовне) право на дивіденд є лише однією з передумов виникнення зобов'язального (або ж, у термінології О. В. Щербини – додаткового) права на дивіденд. Водночас корпоративне право на дивіденд виявляється невизначеним за обсягом, і якщо суб'єктивне право – це міра можливої поведінки, то корпоративне право на дивіденди, на відміну від зобов'язального, не забезпечується моделлю такої поведінки, оскільки все, що відноситься до правомочностей, пов'язаних з прийняттям рішення загальними зборами, з очевидністю належить до сфери немайнового права на участь в управлінні справами товариства.

Щодо права на отримання корпоративної майнової квоти Т. А. Шликова зауважує, що воно існує у двох формах – корпоративній та зобов'язальній [536, с.97]. С. Д. Могілевський підкреслює подібність зазначеного права у цьому відношенні до права на дивіденди [111, с.101-103]. Так само вважає однаковою правову природу права учасника на ліквідаційну квоту та дивіденди І. В. Спасибо-Фатєєва [540, с.11], яка, як зазначалося вище, пише про «двоїстість» [540, с.22], або «подвійність» юридичної природи права на дивіденди [118, с.128-129], яке «існує як в акціонерних правовідносинах, так і в зобов'язальних» [540, с.7]. А. Степанов пише, що майнове корпоративне право на ліквідаційну квоту, яке виникає в особи з моменту набуття статусу учасника, реалізується лише за наявності додаткових юридичних фактів [541, с.23]: це твердження є дуже схожим на позицію Д. В. Ломакіна, який визнає необхідність настання додаткових юридичних фактів для виникнення зобов'язального права вимоги дивідендів [538, с.25, 34; 539, с.24]. Нарешті, В. М. Коссак зазначає, що між ГТ та учасником, який заявив про вихід, виникають зобов'язальні правовідносини, зміст яких складає право учасника та обов'язок товариства виплатити учаснику частку [542, с.27], але не розглядає і не іменує майнове право, яке учасник має до виходу. Слід визнати, що фактично йдеться про майнову корпоративну квоту, майнове корпоративне право на отримання якої безумовно належить учаснику протягом його участі у КГО і яке перетворюється на зобов'язальне право вимоги учасника у

зв'язку з виходом. Зобов'язальний характер відносин щодо сплати майнової корпоративної квоти учаснику, який вийшов з ТОВ визнається у практиці КГС ВС [543]; на тих саме засадах вибудовувалась практика ВСУ [544].

З викладеного вище вбачається необхідність більш глибокого підходу до проблеми майнових прав учасника КГО взагалі. Вихідними точками тут мають бути наступні міркування. Перш за все, чинне законодавство характеризує майнові права учасника КГО як *корпоративні права* (ст.167 ГК України [13], п. 8 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про АТ» [63]), вони посвідчуються корпоративним паєм (часткою) і переходять до набувача при її відчуженні. З іншого боку, права учасника КГО на дивіденди та майнову корпоративну квоту у момент їх здійснення мають усі ознаки суб'єктивного зобов'язального права вимоги: це право вимагати у визначеного суб'єкта (КГО) сплати визначеної грошової суми або передачі визначеного майна. Зокрема, приймаючи постанови № 910/11316/17 від 18.01.2018 р. та № 910/8399/17 від 31.01.2018 р., КГС ВС зауважив, що правовідносини, в яких АТ у разі прийняття рішення загальними зборами про виплату акціонеру дивідендів, зобов'язане здійснити таку виплату, є грошовим зобов'язанням [545; 546]. Водночас зобов'язальне суб'єктивне право у корпоративних правовідносинах не існує до того, як будуть мати місце певні юридичні факти. Для акціонера – власника привілейованої акції такими фактами є наявність нерозподіленого прибутку звітного та попередніх періодів та коштів у резервному (страховому) фонді, а для акціонерів – власників простих акцій та учасників усіх інших КГО – додатково ще й прийняття загальними зборами рішення про розподіл усього прибутку чи його частини як дивідендів. Приймаючи згадані вище постанови КГС ВС зазначив, що грошове зобов'язання може виникати між сторонами, серед іншого, з факту прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів [545; 546].

Слід зауважити, що у постанові № 910/11316/17 від 18.01.2018 р. КГС ВС оцінює ситуацію з невиплатою дивідендів за рішенням загальних зборів у контексті практики ЄСПЛ і приходять до висновку, що «сплата акціонеру дивідендів, щодо виплати яких було прийнято рішення загальними зборами відповідача, надає акціонеру, на користь якого таке рішення прийняте, «законне очікування», що

йому будуть такі дивіденди виплачені. Невиплата товариством таких дивідендів акціонеру прирівнюється до порушення права останнього на мирне володіння майном (рішення ЄСПЛ у справах «Брумареску проти Румунії» (п. 74), «Пономарьов проти України» (п. 43), «Агрокомплекс проти України» (п. 166)» [545]. Найбільш релевантним з них є рішення ЄСПЛ у справі «Пономарьов проти України» від 03.04.2008 р. (заява № 3236/03), у п. 43 якого вказано, що «існування заборгованості, підтверджене обов'язковими та такими, що підлягають виконанню, судовими рішеннями, надає особі, на чюю користь воно було винесено, «легітимні сподівання» на те, що заборгованість буде йому сплачено та така заборгованість становить «майно» цієї особи у розумінні статті 1 Першого протоколу до Конвенції. Скасування такого судового рішення прирівнюється до втручання у його чи її право на мирне володіння майном» [547]. Таким чином, зобов'язальна природа права вимоги щодо сплати дивідендів за рішенням загальних зборів є безсумнівною. Питання в тому, якою є правова природа відмінного від нього майнового корпоративного права на дивіденди і чи можна взагалі казати про існування такого права: можливо концепція суб'єктивних майнових корпоративних прав, які є триваючими і відмінними від суб'єктивних зобов'язальних прав вимоги, є помилковою, можливо до моменту виникнення зобов'язального права вимоги слід говорити лише про майновий інтерес учасника КГО?

Видається, що заперечення існування майнових корпоративних прав руйнує саму концепцію корпоративних правовідносин: з нього невідворотно послідує ґрунтовні висновки, втілення яких до позитивного права матиме серйозні негативні наслідки. Зокрема, корпоративний пай (частка), посвідчує певні права майнового характеру. Але право на отримання оголошених дивідендів мають особи, включені до переліку за станом на певну дату (в АТ), або особи, які були учасниками товариства на дату прийняття рішення про розподіл прибутку (у ТОВ/ТДВ). З іншого боку, про наявність зобов'язального права на отримання дивідендів можна казати лише після прийняття рішення про розподіл прибутку. Якщо після включення до відповідного переліку або прийняття рішення учасник продасть свій корпоративний пай (частку), право на отримання вже оголошених дивідендів

зберігається за таким колишнім учасником. Слід погодитися з більшістю дослідників, які вважають право на отримання оголошених дивідендів зобов'язальним, однак заперечення існування певного корпоративного права на дивіденди, відмінного від зобов'язального права вимоги щодо оголошених дивідендів означає, що корпоративний пай (частка) не посвідчує жодного майнового права на дивіденди: колишній учасник, який висуває вимогу до КГО про сплату йому оголошених дивідендів, вже не є власником корпоративного паю (частки). У нового учасника зобов'язальне право на отримання дивідендів виникне лише після оголошення їх розподілу. Проте відсутність корпоративного права на дивіденди усуває відповідь на запитання – чому саме ці, а не інші особи включатимуться до переліку осіб, що отримують дивіденди, яке, власне, майнове право посвідчує корпоративний пай (частка), і, якщо корпоративне право на дивіденди не існує – з яких підстав особа, яка є учасником КГО і яку не врахували при розподілі прибутку, звертатиметься до суду: зобов'язального права вимоги в такій особі немає, отже, єдине можливе право, порушення якого можна аргументувати у такій ситуації – це корпоративне право на дивіденди, посвідчене корпоративним паєм (часткою).

Слід зауважити, що концепція суб'єктивних майнових прав створювалася виходячи з римського права, яке засновувалось на відповідних історичних реаліях. Отже, ця концепція виявилася цілком придатною для опису зобов'язальних і речових прав, водночас прогрес суспільних відносин призвів до виникнення низки феноменів, які не вкладаються у цю концепцію. Як зазначалося вище, існує тенденція до редукції складних або незвичних феноменів до простих категорій (зокрема, детально розглянута вище редукція феномену корпоративного паю до категорії майнового права), але ці прості категорії виявляються нездатними описати відповідні феномени. Ще у 1878 р. І. Т. Тарасов зазначав, що правові відносини у акціонерних компаніях слід дуже обережно підводити під відомі старі юридичні конструкції, маючи на увазі завжди, що нові форми об'єднань породжують і нові юридичні відносини [147, с.412]. Як зазначалося вище, дослідники констатують подвійний характер кожної з майнових правомочностей учасника КГО. З іншого боку, ці правомочності зазнають очевидного розвитку і перетворюються з певної

базової, потенційної форми на певну актуальну форму, яка виявляється правом вимоги зобов'язальної природи.

Слід зауважити, що С. С. Алексєєв пише про внутрішній розвиток суб'єктивного права і конкретного правовідношення «від суб'єктивного права у «ненапруженому» стані, від правомочності – до домагання» [548, с.294], наголошує на можливості існування початкових, недорозвинених форм, які можуть бути позначені терміном «прообраз права» [548, с.295]. О. Г. Певзнер аргументував існування певних «проміжних правовідносин», у яких формується необхідний для виникнення зобов'язання фактичний склад [135, с.23], хоча й заперечував існування у цих правовідносинах суб'єктивних прав, визнаючи наявність лише «взаємопов'язаності та певних правових можливостей, що не породжують домагань, але реалізуються одностороннім волевиявленням особи» [135, с.34]. Схожим чином, на думку О. С. Іоффе, «переважна більшість правовідносин виникає не з одиничних юридичних фактів, а з певної їх сукупності. Внаслідок цього саме утворення суб'єктивного права виливається в більш-менш тривалий процес, роз'єднаний в часі по окремих стадіях, кожна з яких викликає свої відокремлені, хоча і далеко не завершені юридичні наслідки...» [549, с.290]. Наведені твердження були висловлені у ході дискусії про секундарні права. Як зазначалося вище, відсутність навіть мінімального спільного знаменника у розумінні секундарних прав теоретиками визначає безперспективність цієї категорії для усвідомлення сутності окремих корпоративних прав, оскільки вона не є ані легальною, ані загальновизнаною, ані усталеною. Крім того майнові корпоративні права на дивіденд та на майнову корпоративну квоту, безперечно, не є секундарними, оскільки не передбачають «настання правового ефекту за допомогою одностороннього волевиявлення» [125, с.139] (можлива дискусія лише щодо визнання секундарного характеру переважних прав на придбання корпоративних паїв). Водночас наведені твердження демонструють можливість певної внутрішньої динаміки, розвитку суб'єктивного права, зокрема, у зв'язку з накопиченням юридичних актів з наступним переходом кількості у якість, внаслідок чого відбувається перетворення правомочностей.

Виходячи з викладеного, видається перспективною теза про умовний характер права на дивіденди, але якщо такі дослідники як В. В. Луць, Р. Б. Сивий та О. С. Яворська [5, с.138-139] вважають умовним зобов'язальне право на дивіденди, видається доцільним поєднати тезу про умовний характер права на дивіденди з тезою про існування двох відмінних прав на дивіденди – корпоративного і зобов'язального. При цьому акцент має бути протилежним тому, який робить О. В. Щербина [112, с.102]: слід відштовхуватися від того, що зобов'язальне право на отримання оголошених дивідендів, як право вимоги, може виникнути або ні, але якщо воно вже виникає – це право безумовно може бути реалізоване. Натомість корпоративне право на дивіденди, навпаки, умовне у тому, що стосується перспектив його реалізації: це право декларується, проголошується як неодмінна, невід'ємна, але непевна, тобто умовна з огляду на перспективи реалізації складова сукупності корпоративних прав.

Умовний характер майнових корпоративних прав є їх визначальною особливістю. Зокрема, не можна погодитися з тезою С. Шимон, яка пише, що без права на участь в управлінні фактично неможливо розрізнити права з акції та облігації і зауважує, що «не є у повному сенсі корпоративними за змістом права командитистів, що не приймають участі в управлінні командитним товариством» [37, с.36]: і майнові, і немайнові корпоративні права є наслідком участі у формуванні майна юридичної особи з наміром отримувати у подальшому частину прибутку і майнову корпоративну квоту у визначеній пропорції, але у невизначеному розмірі, тобто наочним є відносний характер визначеності майнового інтересу (С. Д. Могілевський підкреслює, що товариство «не може гарантувати своїм учасникам отримання заздалегідь визначеного стабільного доходу, що є природною особливістю комерційного обороту» [111, с.93]), натомість власник облігації не формує майно емітента, а лише позичає йому гроші і майновий інтерес власника облігації одразу оголошується емітентом у визначеному розмірі як певна сума коштів, або майно на певну суму, тобто такий інтерес є абсолютно визначеним. Саме ця невизначеність відрізняє майнове корпоративне право від зобов'язального: зокрема, В. А. Лапач пише, що «параметри такого права залиша-

ються невизначеними: заздалегідь невідомі не тільки вартісні, кількісні параметри вимоги, але навіть і момент виникнення вимоги не може бути визначений раніше того, як настануть зазначені в законі юридичні факти (вихід учасника з товариства; пропозиція про продаж частки одним з учасників з реалізацією переважного, пропорційного частці, права придбання іншими учасниками; розподіл отриманого прибутку пропорційно частці та ін.)» [101, с.489].

Категорія умовних прав у доктрині тісно пов'язана з категорією умовних правочинів, тобто правочинів, укладених під відкладальною умовою. При цьому єдина думка з приводу існування як умовного правочину, так і прав, які з нього походять до настання відповідної обставини у доктрині відсутня. Д. І. Мейер та Ю. С. Гамбаров досить критично ставляться до існування умовних правочинів та умовних прав у період, що передує настанню відповідної обставини [550, с.188; 551, с.767]. Зокрема, Ю. С. Гамбаров стверджує, що до її настання «умовне право не може вважатися таким, що вже виникло, як і зародок людської істоти (*nasciturus*) не може вважатися особою і суб'єктом права... Умовне право не може бути здійснене до настання його умов... є лише юридично захищеним очікуванням права, яке за ненастання умови позбавляється свого змісту і зникає. Але настання такої умови робить це очікування права справжнім правом і, відкриваючи можливість його здійснення, перетворює умовний правочин на безумовний» [551, с.767]. Ю. С. Гамбаров порівнює умовне право з умовного правочину з правом спадкування ненародженої особи – *nasciturus* [551 с.767], однак ще у Давньому Римі Тертулліан зауважував, що «той, хто буде людиною – вже людина» [552, с.170], а у сучасному праві права таких осіб безперечно визнаються та охороняються попри усю специфічність їх суб'єкта. Протилежну позицію займає К. П. Победоносцев, на думку якого доки обставина ще не настала, право за договором безсумнівно вже існує і не підлягає зміні без згоди обох сторін. Кредитор, що отримуватиме виконання, має не лише очікування, але й може розраховувати на виконання, водночас поки умова ще не настала, це право не підлягає виконанню. У цьому стані між сторонами, що уклали договір, існує юридичний зв'язок,

без прямого здійснення. Практична дія цього зв'язку має вираз, однак, у взаємному обов'язковому відношенні до предмету очікуваного виконання [223, с.14].

Нарешті, Н. А. Єрмолова відстоює тезу про те, що умовний, у т.ч. укладений під відкладальною умовою правочин має юридичну силу і породжує правові наслідки ще до настання умови, коли існують умовні права і обов'язки, рівні за обсягом реальним суб'єктивним правам і юридичним обов'язкам, які виникнуть тільки після настання умови [553, с.5]. Виникнення прав та обов'язків, характерних для правочинів відповідного виду, припинення умовних прав і обов'язків за умовним правочином обумовлене сукупністю юридичних фактів, отже, правочини, вчинені під відкладальною умовою, є складом юридичних фактів, що поступово накопичується (рос. – *представляют собой постепенно накапливающийся состав юридических фактов*) у певній послідовності, наслідки, які викликає умовний правочин, відрізняються залежно від того, на якому етапі накопичення фактів перебуває склад такого правочину (незавершений склад юридичних фактів) [553, с.5]. Правовідношення, що існують в період до настання відкладальної умови Н. А. Єрмолова характеризує як відносно правовідношення, для якого властивим є стан «невизначеності», тобто певної «правової пов'язаності». Його зміст складають: 1) умовні права і умовні обов'язки, які перетворюються в безумовні в результаті настання умови і при цьому: а) вже в момент укладання правочину визначені за суб'єктами і змістом, утім, б) не передбачають реального виконання, а є унікальною моделлю тих прав і обов'язків, які виникнуть з настанням відкладальної умови, можуть мати грошову оцінку, бути предметом застави або цесії, передаватися в результаті правонаступництва; 2) суб'єктивні права і юридичні обов'язки, що існують до настання умови: вони породжуються умовно-відкладальною угодою і є чинними тільки до настання умови [553, с.5].

Концепція умовних прав Н. А. Єрмолової може стати базисом для розуміння корпоративних майнових прав як умовних майнових прав, виходячи з наступного. Типологічною рисою умовного правочину і, як наслідок, умовних прав з нього, є залежність перспектив реалізації прав від настання обумовленої правочином обставини. Як зауважує К. П. Победоносцев, умовою є невідома взагалі (май-

бутня) чи невідома сторонам у момент укладення договору обставина, від настання (чи з'ясування) якої залежить існування самого права, що складає предмет і мету договору [223, с.13]. Схожим чином Д. І. Мейер пише, що «обставина, яка складає умову правочину, повинна бути невідома...тому обставина, хоча й майбутня, але вірна, необхідна, не буде умовою, оскільки необхідність обставини виключає її невідомість» [550, с.188]. У тому, що стосується майнових корпоративних прав, такими непевними, невідомими подіями майбутнього є як самий факт, так і розмір прибутку, який КГО отримає або ні, майбутній майновий стан КГО у цілому і пов'язаний з цим розмір чистих активів, прийняття загальними зборами певних рішень, дії інших учасників КГО тощо [554, с.43]. Зокрема, В. А. Авдякова пише, що конкретний зміст прав власника акції визначають рішення і дії самого власника акцій, інших акціонерів, АТ, його органів та посадових осіб [7, с.37]. Л. Ф. Гатауліна підкреслює «потенційну невизначеність» як права на отримання ліквідаційної квоти (до моменту прийняття рішення про ліквідацію, завершення розрахунків з кредиторами та затвердження остаточного ліквідаційного балансу), так і права на дивіденди (така можливість потребує конкретизації у рішенні загальних зборів про сплату дивідендів) [68, с.170-171]. На думку Р. Саватьє частка у КГО надає її власнику право вимагати «евентуально свою частину при розподілі капіталу у випадку ліквідації» [534, с.96-97], тобто можливість отримати ліквідаційну квоту є «евентуальною», такою, що залежить від настання певних обставин.

Водночас слід погодитися з Д. Д. Гриммом у тому, що хоча «ця надія може виявитися марною, вона, тим не менш, не позбавлена певного юридичного значення, тобто вона може породити певні юридичні наслідки; це пояснюється тим, що одна тільки можливість настання певних наслідків представляє собою ціле благо, тим практично більш цінне, чим більша імовірність настання умови» [285, с.158]. Так само Н.А.Єрмолова пише, що умовні права можуть мати грошову оцінку [553, с.5]. Цінність майнових корпоративних прав для їх суб'єктів, попри їх умовний характер, є очевидною. Із настанням визначених законом обставин відбувається трансформація, перетворення умовного майнового корпоративного права у зобов'язальне безумовне право вимоги. Інакше кажучи, безумовне зо-

бов'язальне право вимоги заміщує умовне корпоративне право з припиненням останнього (право на майнову корпоративну квоту), або відбувається утворення безумовного зобов'язального права вимоги з умовного майнового корпоративного права із збереженням існування останнього (право на дивіденди, на переважне придбання корпоративних часток). Якщо застосувати деякі із запропонованих Д. І. Мейером класифікацій умов [550, с.188] до обставин, які визначають умовний характер корпоративних прав, то можна побачити, що усі ці умови є: позитивними (у межах поділу умов на позитивні, які передбачають настання події та негативні, які передбачають ненастання події); випадковими (для акціонерів – власників привілейованих акцій) та змішаними (для усіх інших учасників КГО), у межах поділу умов на потестативні (залежать від волі учасників), випадкові (не залежать від волі учасників) та змішані (залежать від волі лише частково). Дійсно, можливість голосувати на загальних зборах надає учаснику КГО певну (хоч і різну, залежно від розміру його сукупної корпоративної частки) можливість впливати на справи КГО, у тому числі на виплати дивідендів.

У майнових корпоративних правовідносинах, так само як і у відносинах з умовного правочину, відбувається накопичення елементів складу у певній послідовності: виникнення зобов'язального права вимоги учасника, яке заміщує відповідне корпоративне майнове право умовного характеру, або утворюється з цього права, обумовлене накопиченням сукупності юридичних фактів, до яких належать:

- набуття права власності на корпоративний пай, що є аналогом укладення умовного правочину і знаменує виникнення майнового корпоративного права умовного характеру, тобто є юридичним фактом правоутворюючого характеру;

- юридичний факт – подія, що забезпечує матеріальні передумови трансформації умовного корпоративного права у безумовне зобов'язальне: наявність нерозподіленого прибутку (якщо йдеться про право на дивіденди) або майна (якщо йдеться про право на майнову корпоративну квоту). Можна бачити, що такі матеріальні передумови притаманні основним майновим корпоративним правам, які опосередковують отримання учасником результатів господарської діяльності КГО,

але вони відсутні, якщо йдеться про переважні майнові корпоративні права, пов'язані набуттям корпоративних паїв (часток);

- вплив визначених законом строків, а саме завершення відповідного звітнього періоду – року чи кварталу якщо йдеться про право на отримання дивідендів. Тобто юридичний факт – подія, який забезпечує усі (якщо йдеться про дивіденди за привілейованими корпоративними паями), або окремі (якщо йдеться про дивіденди за простими корпоративними паями) формальні передумови утворення безумовного зобов'язального права з умовного корпоративного (у випадку з привілейованими корпоративними паями) є правоутворюючим фактом;

- та, у всіх випадках крім дивідендів за привілейованими корпоративними паями (частками) додатково – наявність окремого акту волевиявлення – рішення загальних зборів про розподіл прибутку і сплату дивідендів, рішення загальних зборів або суду про ліквідацію КГО, заява учасника про погашення корпоративних паїв (за чинним законодавством – про вихід), у деяких випадках – у поєднанні з рішенням загальних зборів, рішення загальних зборів про приватне розміщення акцій, або інше стратегічне рішення загальних зборів, укладення правочину щодо придбання акцій, внаслідок якого формується контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій. Це – правоутворюючий (якщо йдеться про більшість корпоративних майнових прав, від яких неодноразово походять зобов'язальні права із збереженням існування вихідного майнового корпоративного права) або правоперетворюючий (якщо йдеться про право на отримання майнової корпоративної квоти, коли зобов'язальне право вимоги сплати певної грошової суми або передачі майна заміщує собою вихідне майнове корпоративне право з його припиненням) факт, що є юридичним актом або правочином і забезпечує окремі (якщо йдеться про право на отримання дивідендів) або усі (якщо йдеться про інші майнові корпоративні права) формальні передумови трансформації умовного корпоративного права у безумовне зобов'язальне [554, с.44].

Слід зазначити, що на відміну від умовного правочину, у якому відкладаються умови, що обумовлюють трансформацію умовних прав у зобов'язальні права вимоги визначаються волевиявленням сторін, у корпоративних правовідносинах

ці умови (зокрема, для майнового корпоративного права на дивіденди – це наявність нерозподіленого прибутку звітного та/або попередніх періодів, коштів резервного фонду щодо привілейованих акцій, а для усіх учасників, крім акціонерів – власників привілейованих акцій – також і наявність рішення загальних зборів про розподіл прибутку) визначаються не волевиявленням учасників, а законом.

Можна бачити, що для кожного майнового корпоративного права існує свій склад юридичних фактів, за наявності яких від нього походить відповідне зобов'язальне право.

Найпростішим, двоскладним є фактичний склад, що опосередковує виникнення зобов'язальних прав, пов'язаних з придбанням корпоративних паїв (часток): він складається з факту придбання відповідного корпоративного паю (внаслідок чого виникає майнове корпоративне право вимагати придбання викупу інших корпоративних паїв за настання відповідних умов) та факту: прийняття загальними зборами рішення про приватне розміщення акцій в АТ чи збільшення корпоративного капіталу за рахунок додаткових корпоративних вкладів в інших КГО; іншого стратегічного рішення загальних зборів АТ; укладення акціонером або третьою особою правочину щодо придбання акцій, через що формується контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій; пропозиції іншим учасником до продажу належного йому корпоративного паю (внаслідок чого з майнового корпоративного права утворюється відповідне зобов'язальне право вимоги, яка може бути заявлена протягом певного нетривалого строку визначеного законом, або установчим документом відповідно до положень закону).

Трьохскладним є фактичний склад права на майнову корпоративну квоту. У цих випадках факт придбання корпоративного паю (частки) доповнюється не лише фактом волевиявлення – прийняттям рішення про ліквідацію КГО, волевиявленням самого учасника щодо дивестиції паю (частки) або волевиявленням мажоритарного акціонера з домінуючим контрольним пакетом щодо виключення з АТ міноритаріїв (такий факт є правоперетворюючим і припиняє відповідне майнове корпоративне право з виникненням зобов'язального права вимоги сплати грошової суми чи передачі майна), але включає також факт наявності відповідного май-

на. Так само трьохскладним є фактичний склад права на отримання дивідендів за привілейованими акціями: він є принципово подібним вищенаведеному фактичному складу але у ньому місце волевиявлення займає вплив легального строку.

Нарешті, фактичний склад, що опосередковує трансформацію у зобов'язальне право вимоги умовного матеріального корпоративного права на дивіденди за простими корпоративними паями (частками) складається з чотирьох елементів і включає факти придбання відповідного корпоративного паю (частки), наявності нерозподіленого прибутку, впливу визначених законом строків і прийняття відповідних рішень загальними зборами [554, с.45].

Слід відзначити наступні особливості майнових корпоративних прав, що відрізняють ці права від умовних майнових прав з правочинів, укладених під відкладальною умовою:

1. Умовні права в умовних правочинах базуються на взаємному волевиявленні сторін і визначаються умовним правочином, натомість корпоративні майнові права визначаються законом;

2. Так само і відповідні відкладальні умови визначаються не волевиявленням учасників, а законом;

3. Настання такої відкладальної умови, як прийняття рішення про розподіл прибутку (за його наявності), збільшення корпоративного капіталу за рахунок додаткових корпоративних вкладів та формування нових корпоративних паїв (приватне розміщення акцій), ліквідацію КГО або прийняття рішення з іншого стратегічного питання, перебуває у спільній вольовій сфері усіх учасників КГО; нарешті сама наявність або відсутність прибутку та майна КГО, що підлягає розподілу, стає, значною мірою результатом реалізації рішень, прийнятих учасниками на загальних зборах;

4. Н. А. Єрмолова, досліджуючи умовні права з умовного правочину зауважує, що такий правочин містить усі істотні умови договору і не вимагає здійснення жодних додаткових дій для реалізації прав і обов'язків [553, с.5]. Отже, умовні права та обов'язки, що виникають на підставі суспензивно-умовного правочину хоча й не передбачають реального виконання, вже у момент укладення правочину

визначені за суб'єктами та змістом і є унікальною моделлю тих прав та обов'язків, які виникнуть з настанням (ненастанням) відкладальної умови [553, с.5]. Істотною відмінністю майнових корпоративних прав, як умовних прав, від умовних прав з правочинів є те, що вони хоча й визначені за суб'єктом (учасник КГО), однак їх зміст визначений лише за предметом (наприклад, частина прибутку або вартості активів, пропорційна сукупній корпоративній частці учасника), але не за обсягом (сума невідома). Це є необхідним наслідком ризикового характеру підприємницької діяльності, привласнення результатів якої майнові корпоративні права і опосередковують: умовний правочин закріплює взаємне волевиявлення двох незалежних суб'єктів, матеріальні параметри якого можна чітко визначити у момент укладення, причому невиконання зобов'язання, що протистоїть праву, погодженому сторонами правочину, забезпечується відповідальністю. Натомість права учасника КГО брати участь у розподілі його прибутку та майна, встановлені актами корпоративного законодавства та спрямовані на реалізацію майнового інвестиційного інтересу учасника, реалізуються у триваючих відносинах, що мають характер правового зв'язку та не засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників: воля КГО визначається, а майно формується його учасниками. Таким чином у тому, що стосується двох найважливіших майнових корпоративних прав, а саме – права на дивіденди та на майнову корпоративну квоту, можливість їх трансформації у безумовне зобов'язальне право вимоги залежить перш за все від самої наявності додатних до розподілу прибутку та майна, обсяг яких визначається триваючою та ризиковою підприємницькою діяльністю, хід якої залежить, серед іншого, від рішень стратегічного характеру, які приймають учасники на загальних зборах.

5. Майнові корпоративні права мають принципово тривалий, «пожиттєвий» для КГО характер – як прообраз майбутніх зобов'язальних прав вони існують, з одного боку, стільки, скільки триває участь особи у КГО, з іншого – стільки, скільки існує КГО. Ці права є важливою складовою корпоративних правовідносин участі як правового зв'язку між учасником і КГО.

6. Умовні права з правочину є винятком з правил, факультативом, опцією правового життя, до якого подекуди, за певних обставин вдаються сторони. Натомість корпоративні майнові права є невід'ємним елементом комплексу корпоративних прав і наявні в учасника кожної КГО.

7. Якщо у відносинах з умовних правочинів наслідком настання умови є завершення припинення умовних прав [553, с.5], що є вірним також і щодо права на отримання ліквідаційної квоти [541, с.23], у корпоративних правовідносинах існує можливість (якщо йдеться про право на дивіденди) неодноразового утворення з корпоративного майнового права відповідних зобов'язальних прав. Тобто майнове корпоративне право на дивіденд існує до і незалежно від зобов'язального суб'єктивного права вимоги сплати дивідендів, яке утворюється з майнового корпоративного права за кожного настання передбаченого законом фактичного складу. Натомість саме корпоративне право на дивіденд залишається незмінною, ідеальною формою, яка не вичерпується, якщо від неї за настання певних умов, походить зобов'язальне право на дивіденд.

О. В. Щербина називає право на отримання дивідендів «основним безумовним правом, яке не залежить від наявності прибутку товариства, або прийняття загальними зборами рішення про спрямування частини прибутку на виплату дивідендів» [112, с.102]. Слід погодитися з тим, що майнові корпоративні права безумовно виникають з юридичного факту набуття корпоративного паю (частки), тоді як для виникнення зобов'язальних прав вимоги щодо сплати відповідних сум необхідне настання певних умов. Але, з іншого боку, такі зобов'язальні права вимоги у разі їх виникнення є безумовними, натомість майнові корпоративні права не реалізуються як такі – вони є лише прообразами похідних від них зобов'язальних прав. Тобто майнові корпоративні права є безумовними в аспекті їх виникнення, але водночас – умовними в аспекті можливості отримання блага, яке складає їх предмет, тоді як похідні від них зобов'язальні права, навпаки, є безумовними в аспекті отримання блага, яке складає їх предмет, але є умовними в аспекті їх виникнення. Майнові корпоративні права є умовними, але у зв'язку з принциповою невизначеністю обсягу деяких з них мають, на відміну від умовних прав з право-

чинів, розглядатися не як модель, а як прообраз зобов'язальних прав вимоги [555, с.87].

Із зазначеного вище прямо впливає наступне: майнове *корпоративне* право окреслюється, іменується, проголошується як міра дозволеної поведінки, але ми не можемо мати чуттєвий досвід його реалізації: реалізується *зобов'язальне* право вимоги, яке заміщує *корпоративне право* або походить від нього. З іншого боку, майнове корпоративне право, попри його умовний характер по-перше, закріплене у позитивному праві; по-друге, представлене в обороті транзитивним знаком – корпоративним паєм (часткою); по-третє – воно підлягає захисту саме як суб'єктивне право, зокрема, через його визнання судом. Таким чином, майнові корпоративні права представлені в обороті, вони можуть бути порушені, і, відповідно, захищені, що свідчить про їх існування. Тобто це права, що проголошуються, захищаються, але не реалізуються, оскільки є прообразом інших, зобов'язальних прав вимоги, що походять від них за настання певних обставин [555, с.89]. При цьому майнові корпоративні права, як прообрази майбутніх зобов'язальних прав, не можна вважати звичайними майновими інтересами: як вказувалося вище, законний інтерес лежить в основі суб'єктивних прав [375, с.37], є передумовою і метою суб'єктивного права [128, с.20], але суб'єктивне право є більш конкретним – це врегульована правовими нормами міра можливої поведінки суб'єкта, спрямована на реалізацію його законних інтересів [374, с.12]. Натомість законний інтерес є простим дозволом, що не передбачає певної, зафіксованої в законі поведінки суб'єкта інтересу та осіб, від яких залежить його задоволення [375, с.36]. Майнове корпоративне право, попри умовний характер, не може зводитися до інтересу, воно є складнішою за інтерес структурою, оскільки має визначеного боржника (КГО), і, частково, предмет (частина активів або прибутку КГО, а також, у тому, що стосується переважних прав на придбання корпоративних паїв (часток) – частина таких корпоративних паїв). Водночас предмет майнових корпоративних прав на дивіденд та на ліквідаційну квоту за привілейованими акціями є визначеним повністю. Тобто корпоративний пай (частка), посвідчує саме право умовного характеру, а не інтерес.

Зобов'язальні права, що є похідними від майнових корпоративних прав, можна охарактеризувати як зобов'язальні права корпоративного походження, а відносини, у яких реалізуються такі зобов'язальні права, доцільно розглядати як корпоративні. Отже, відповідні спори повинні розглядати господарські суди.

Таким чином, кожний майновий інтерес учасника КГО опосередковують два майнових права: майнове корпоративне право, яке безумовно існує стільки, скільки тривають відносини участі у КГО, представлене в обороті транзитивним знаком – корпоративним паєм (часткою), підлягає захисту, зокрема, через визнання його судом, але є умовним у тому, що стосується аспекту його реалізації, оскільки є лише прообразом зобов'язальних прав вимоги; зобов'язальне право вимоги, яке є похідним від відповідного корпоративного права, а також безумовним в аспекті отримання блага, яке складає його предмет, але умовними в аспекті його виникнення [555, с.89]. Видається, що вказана концепція може бути поширена на будь-які майнові корпоративні права: усі вони безумовно надаються учаснику, але є умовними в аспекті можливості їх реалізації. З усіх майнових корпоративних прав походять зобов'язальні права вимоги учасника (через утворення, коли майнове корпоративне право неодноразово стає джерелом зобов'язального права вимоги за кожного настання визначених законом умов або через перетворення, коли зобов'язальне право заміщує собою майнове корпоративне з припиненням останнього). Також слід зауважити, що наведене вище виключає розуміння майнових корпоративних прав як майново-господарських, на чому, наприклад, наполягає І. В. Лукач [122, с.49]. Майново-господарські права протистоять майново-господарським зобов'язанням у розумінні ст.175 ГК України [13], і є, по суті, зобов'язальними правами вимоги. Тобто майново-господарським правом є похідне від майнового корпоративного права зобов'язальне право вимоги, але не засвідчене корпоративним паєм (часткою) майнове корпоративне право як таке.

4.2. Право на дивіденди

Право на участь у розподілі прибутку встановлюють наступні норми корпоративного права: відповідно до ст.116 ЦК України [27], ст.88 ГК України [13] та ст.10 ЗУ «Про ГТ» [190] учасники ГТ мають право у порядку, встановленому установчим документом товариства та законом брати участь у розподілі прибутку товариства і одержувати його частину (дивіденди). Ст. 167 ГК України закріплює це право щодо усіх господарських організацій [13], п. 2 ч. 1 ст. 25 ЗУ «Про АТ» [63] закріплює право на отримання дивідендів, а п. 3 ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» – на участь у розподілі прибутку товариства [50]. Термін «дивіденд» походить від латинського *dividendus* – те, що підлягає розподілу і у законодавстві України завжди вживається у зв'язку з розподілом прибутку. Відповідно до п.14.1.49 Податкового кодексу України, у контексті корпоративних відносин дивіденд повстає як платіж, що здійснюється юридичною особою – емітентом корпоративних прав на користь власника таких корпоративних прав, що засвідчують право власності інвестора на частку (пай) у майні (активах) емітента, у зв'язку з розподілом частини його прибутку, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку [62]. Ст.30 ЗУ «Про АТ» визначає дивіденд як частину чистого прибутку АТ, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу [63]. Доктринальні визначення цього поняття є, по суті, варіаціями легального визначення: дивіденд розуміють як частину суми чистого прибутку організації, яка розподіляється між акціонерами відповідно до кількості, вартості і виду належних їм акцій [556, с.96]; як платіж, що здійснюється юридичною особою на користь власників корпоративних прав, емітованих такою юридичною особою, у зв'язку з розподілом частини його прибутку [557, с.215]; як дохід, який отримує власник акції за рахунок прибутку АТ, частина прибутку, яка щорічно розподіляється між акціонерами залежно від кількості придбаних акцій [558, с.864]; або як частину чистого прибутку АТ, котра щороку розподіляється серед акціонерів відповідно до частки їх участі у власному капіталі АТ [559, с.181]. Дивіденди сплачуються у будь-якому разі за рахунок прибутку,

який може бути прибутком відповідного звітного періоду, нерозподіленим прибутком попередніх звітних періодів, або ж, якщо йдеться про привілейовані акції – коштами сформованого у минулі періоди за рахунок прибутку резервного капіталу чи спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями. Відсутність зазначених коштів робить виплату дивідендів неможливою.

Слід відзначити, що у ВК діє повністю відмінна від інших КГО система розподілу результатів господарської діяльності між його членами. При вступі до ВК особа сплачує окремо вступний внесок (який є однаковим для усіх членів) та пай (розмір якого у різних членів може відрізнятись). Відповідно за результатами діяльності ВК за рік його член одержує згідно зі ст.26 ЗУ «Про кооперацію» не єдиний платіж (дивіденд), пропорційний розміру його майнової участі у майні ВК, а: кооперативні виплати – тобто частину доходу, що розподіляється за результатами фінансового року між членами ВК пропорційно їх участі у господарській діяльності ВК у порядку, визначеному рішенням вищого органу управління ВК; виплати на паї – тобто, частину доходу ВК на пай члена та асоційованого члена ВК [191]. При цьому ст.26 ЗУ «Про кооперацію» прямо зазначає, що кооперативні виплати та виплати на паї не належать до оплати праці, а сума виплат на паї не може перевищувати 20% доходу, визначеного до розподілу [191]. Можна бачити, що певним аналогом дивідендів є лише виплати на паї, розмір яких обумовлюється розміром відповідного паю, але через виплати на паї члени ВК отримують не більше 20% доходу, тоді як кооперативні виплати, через які члени отримують 80% доходу (та до отримання яких не допускаються асоційовані члени ВК) є інститутом, цілком відмінним як від дивідендів, так і від оплати праці, а розподіл переважної частини доходу ВК у вигляді кооперативних виплат між членами повністю залежить від їх волевиявлення на загальних зборах.

Таким чином члени ВК отримують заробітню платню (оскільки усі вони перебувають у трудових відносинах з ВК як з роботодавцем), виплати на паї (оскільки усі вони мають пай) і кооперативні виплати «пропорційно їх участі у господарській діяльності ВК». Проте на відміну від, скажімо, учасників повного товариства, члени ВК не мають статусу суб'єктів підприємницької діяльності, не ве-

дуть справи ВК, через що можливий зміст їх участі у господарській діяльності ВК поза трудовими відносинами виявляється невизначеним: незрозуміло, якою може бути участь члена ВК у його господарській діяльності, якщо це не трудова участь (за яку він отримує заробітню платню) та не інвестиційна участь (за яку він отримує виплати на паї). По суті інститут кооперативних виплат дозволяє за рішенням загальних зборів довільно розподілити 80% доходів ВК, незважаючи на розмір паїв. Видається, що принципом розподілу результатів господарської діяльності у ВК і у всіх інших КГО має бути принцип пропорційності.

Також слід відзначити, що дивіденд – це частина прибутку, водночас виплати у ВК прив'язуються не до прибутку, а до доходу. Утім, відповідно до ч. 2 ст. 3, ст. 42 ГК України підприємництво, як господарська діяльність, здійснюється з метою одержання прибутку (але не доходу), ч. 1 ст. 44 ГК України встановлює такий принцип підприємницької діяльності, як вільне розпорядження прибутком (але не доходом), що залишається після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом, згідно зі ст. 57 ГК України установчий документ суб'єкта господарювання має визначати порядок розподілу прибутків (але не доходів), ст. 167 ГК України у легальному визначенні корпоративних прав передбачає право отримувати частину прибутку (але не доходу) [13].

З іншого боку, ст. 142 ГК України встановлює, що прибуток (доход) суб'єкта господарювання є показником фінансових результатів його господарської діяльності і визначається шляхом зменшення суми валового доходу суб'єкта господарювання за певний період на суми валових витрат та амортизаційних відрахувань, передбачає, що склад валового доходу та валових витрат визначається законодавством, містить застереження, згідно з яким для цілей оподаткування законом може встановлюватися спеціальний порядок визначення доходу як об'єкта оподаткування, і, нарешті, встановлює, що порядок використання прибутку (доходу) суб'єкта господарювання визначає власник (власники) або уповноважений ним орган відповідно до законодавства та установчих документів [13]. Тобто ст. 142 ГК України використовує терміни «прибуток» і «доход» як синоніми, однак із спеціальних підзаконних актів, що надають відмінні визначення цих кате-

горій, вбачається, що ці терміни мають відмінне змістовне навантаження. Зокрема, Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» встановлює, що доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників), а прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. При цьому додаток до Положення – звіт про власний капітал (Форма №4) містить статтю «розподіл прибутку», але не «розподіл доходів» [560]. Можна бачити, що прибуток і доходи є змістовно відмінними категоріями, використання терміну «доходи» у значенні «прибуток» може створювати двозначності, відповідно розподілу має підлягати саме прибуток, а не доходи (у термінології ст.142 ГК України – «валові доходи») суб'єкту господарювання. У свою чергу, це означає можливість запровадження єдиного термінологічного апарату для усіх видів КГО: розподілу підлягає прибуток, частиною прибутку, що підлягає розподілу між учасниками, є дивіденди. Отже, можна відмовитися від поділу виплат, що здійснюються у ВК, на кооперативні виплати та виплати на паї. Таким чином, принципи розподілу результатів господарської діяльності ВК доцільно переусвідомити на наступних засадах: розподілу підлягає не дохід, а саме прибуток ВК; члени ВК отримують не виплати на паї та кооперативні виплати, а дивіденди пропорційно кількості корпоративних паїв.

Ст.30 ЗУ «Про АТ» містить пряму вказівку щодо сплати дивідендів виключно грошовими коштами [63], однак ч. 2 ст. 26 нового ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» визначає, що товариство виплачує дивіденди грошовими коштами, якщо інше не встановлено одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства [50]. Отже, всупереч легальному визначенню дивіденду, передбачає можливість розподілу між учасниками не грошових коштів, а інших матеріальних цінностей. Також виплати у ВК можуть здійснюватися як грошіма, так і товарами, ЦП та в інших формах, передбачених статутом відповідного ВК (ч. 3 ст. 26 ЗУ «Про кооперацію» [191]). Якщо розглядати наведене вище через призму запропонованої О. П. Подцерковним класифікації грошових зо-

бов'язань за ступенем їх самостійності [561, с.86], похідне від корпоративного права на отримання дивідендів зобов'язальне право вимоги сплати дивідендів та відповідне зобов'язання виявляється таким, що належить не до категорії «зобов'язання, предметом якого є виключно гроші», а до категорії «зобов'язання, предметом яких як правило є гроші» – у одній групі із зобов'язаннями з повернення іноземному інвестору інвестиції, зобов'язаннями з позики та ін., тобто виявляється належним до зобов'язальних правовідносин, зміст яких не завжди складає «право вимоги кредитора і кореспондуючий йому обов'язок боржника здійснити платіж, тобто дію (дії) з передачі певної (або такої, що може бути визначена) грошової суми (валюти)» [561, с.85]. Однак відповідно до легального визначення (п. 14.1.49 Податкового кодексу України [62]) дивіденд – це платіж, а платежі відповідно до ст. 3, п. «а» ч. 4 ст. 5 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (втрачає чинність 07.02.2019 р.) здійснюються виключно у гривні (якщо дивіденди сплачуються на користь учасників – резидентів) або іноземній валюті (якщо учасники є нерезидентами) [562]. Так само ст.5 ЗУ «Про валюту і валютні операції» (вводиться в дію 07.02.2019 р.) передбачає, що єдиним законним платіжним засобом в Україні є гривня, при цьому операції з повернення іноземному інвестору прибутків, доходів (у тому числі дивідендів) можуть проводитися в іноземній валюті, у гривні, а також у банківських металах [563].

Таким чином виплата дивідендів у всіх КГО має здійснюватися виключно валютними цінностями, похідне від майнового корпоративного права зобов'язальне право вимоги учасника до КГО є вимогою сплатити певну грошову суму, а відповідне зобов'язання КГО – це «зобов'язання, предметом якого є виключно гроші» [561, с.86].

Слід зауважити, що хоча відповідно до ст. 57 ГК України порядок розподілу прибутків та збитків суб'єкта господарювання визначається його установчим документом, базовим принципом нарахування дивідендів є принцип пропорційності: він прямо встановлений п. «б» ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про ГТ» [190], ч. 1 ст. 26 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50], ст.123 ЦК України [27] і впливає з формулювання

ч. 1 ст. 30 ЗУ «Про АТ» [63], згідно з якою виплата дивідендів власникам акцій одного типу та класу має відбуватися пропорційно до кількості належних їм ЦП, а умови виплати дивідендів (зокрема, щодо строків, способу та суми дивідендів) мають бути однакові для всіх власників акцій одного типу та класу. Принцип пропорційності нарахування дивідендів є фактично проявом принципу справедливості, який В. А. Устименко, Р. А. Джабраїлов та С. І. Князев називають підґрунтям для затвердження в Україні засад правового господарського порядку, основою для застосування правових засобів, покликаних реалізувати збалансовану економічну політику, яка, у свою чергу, є визначальною умовою розвитку України [564, с.128]. Таким чином у разі прийняття рішення про нарахування і сплату дивідендів вони, незалежно від суми: нараховуються і сплачуються усім учасникам без винятку; нараховуються і сплачуються пропорційно сукупній корпоративній частці учасника; на кожну акцію, а у разі запровадження принципу рівності корпоративних паїв (часток) у КГО, відмінних від АТ – на кожний корпоративний пай (частку) нараховується єдина сума дивідендів.

Проте з принципу пропорційності нарахування дивідендів є певні винятки. Зокрема, ст.26 ЗУ «Про кооперацію», яка обмежує суми виплат на паї у ВК 20% доходу, визначеного до розподілу [191]. Крім того, розмір дивідендів за привілейованими акціями всіх класів визначається у статуті АТ. Отже, у таких товариствах вимога щодо однакового розміру дивідендів застосовується не до всіх акцій, емітованих АТ, а до всіх акцій АТ одного типу та класу, і можлива ситуація, коли дивіденди отримують лише акціонери – власники привілейованих акцій або лише окремих класів привілейованих акцій. Так само власники різних типів та/або класів акцій можуть отримати на одну акцію різні суми дивідендів. При цьому АТ не має права здійснювати виплату дивідендів за простими акціями та привілейованими акціями певного класу до виплати поточних дивідендів за привілейованими акціями тих класів, власники яких мають перевагу щодо черговості отримання дивідендів. З цього приводу Пленум ВГСУ у п.3.2 Постанови від 25.02.2016 р. №4 зауважує, що рішення загальних зборів про нарахування і виплату дивідендів лише одному або частині акціонерів, які не є власниками привілейованих акцій, є

таким, що порушує права інших акціонерів на отримання частини прибутку товариства [36]. Ч. 3 ст. 26 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» передбачає, що товариство не має права виплачувати дивіденди учаснику, який повністю або частково не вніс свій вклад [50]. Це є цілком природнім, оскільки особа, яка не прийняла участі у формуванні майна КГО не має підстав для участі у розподілі результатів його господарської діяльності. З іншого боку, запровадження запропонованого у цій роботі підходу, згідно з яким особа набуває статусу учасника лише після внесення корпоративного вкладу і виключно в обсязі корпоративних прав, що слідують із сформованих за рахунок корпоративного вкладу корпоративних паїв, усуває всі підстави для виникнення такої ситуації.

Ще один виняток з принципу пропорційності нарахування дивідендів випливає з ч. 1 ст. 123 ЦК України, яка встановлює, що прибуток та збитки повного товариства розподіляються між його учасниками пропорційно до їхніх часток у складеному капіталі, якщо інше не передбачено засновницьким договором або домовленістю учасників, тобто домовленість учасників чи засновницький договір повного (а згідно зі ст. 133 ЦК України – і командитного) товариства може відступати від принципу пропорційності [27].

В АТ та КГО з державною часткою, незалежно від організаційно-правової форми, дивіденди сплачуються виключно за результатами року (ст. 30 ЗУ «Про АТ» [63], ст. 11 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» [565]), у ТОВ та ТДВ – за будь-який період, що є кратним кварталу, якщо інше не передбачено статутом, тобто за квартал, півроку, дев'ять місяців або рік (ст. 26 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]), щодо інших КГО будь-які вимоги відсутні, тобто дивіденди можуть сплачуватися за результатами будь-якого звітного періоду.

Підставою сплати дивідендів за привілейованими акціями є безпосередньо положення статуту відповідного АТ, які визначають розмір дивідендів за різними класами привілейованих акцій, натомість у всіх інших випадках виплата дивідендів здійснюється на підставі рішення загальних зборів відповідного КГО.

П. п. 12, 15 ч. 2 ст. 33 ЗУ «Про АТ» [63], п. 12 ч. 2 ст. 30 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50] відносять рішення про розподіл прибутків та збитків, визначення роз-

міру дивідендів до виключної компетенції загальних зборів АТ, ТОВ, ТДВ. Таким чином виплата дивідендів учасникам КГО здійснюється не безумовно, а за рішенням її вищого органу, який, у свою чергу, може прийняти рішення як про виплату усього обсягу прибутку у якості дивідендів, так і про збільшення за рахунок всієї цієї суми корпоративного капіталу, або про спрямування частини прибутку на збільшення корпоративного капіталу, а решти – на виплату дивідендів. Однак якщо у корпоративному капіталі КГО наявні корпоративні права держави, така організація зобов'язана відповідно до ст. 11 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» спрямувати частину чистого прибутку за підсумками календарного року на виплату дивідендів (зокрема, ГТ, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, до 1 травня року, що настає за звітним, приймають рішення про відрахування не менше 30% чистого прибутку на виплату дивідендів) [565]. Це є яскравим прикладом того, що І. В. Лукач називає майновим засобом впливу держави на здійснення корпоративних прав, що застосовується до об'єктів управління державної власності [122, с.47].

Нарешті, КГО може взагалі не отримати у певному звітному періоді прибутку і не мати нерозподіленого прибутку або, навпаки, зазнати збитків, що унеможливує отримання дивідендів усіма категоріями учасників, крім акціонерів АТ – власників привілейованих акцій, які отримують дивіденди на підставі не рішення загальних зборів, а прямої вказівки у статуті АТ у розмірі, передбаченому статутом. За відсутності прибутку дивіденди власникам привілейованих акцій сплачуються за рахунок коштів резервного капіталу або спеціального фонду для виплати дивідендів за привілейованими акціями, що, у свою чергу, був колись сформований за рахунок прибутку або нерозподіленого прибутку. Слід зазначити також, що ст. 31 ЗУ «Про акціонерні товариства» та ст.27 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» встановлюють переліки обставин, які унеможливають прийняття рішення про виплату дивідендів та здійснення виплати дивідендів як таке (в АТ – за винятком дивідендів за привілейованими акціями) [63; 50].

З викладеного вище вбачається, що законодавство вимагає прийняття рішення про розподіл прибутку до 30 квітня (в АТ), 01 травня (у КГО з державною

часткою) року, наступного за звітним, натомість у інших КГО вимоги щодо моменту прийняття зазначеного рішення відсутні, відповідно воно може бути прийняте у будь-який момент часу після завершення звітного періоду.

Дати 01 травня та 30 квітня відображують, по суті, один і той саме критерій – кінець четвертого місяця року, наступного за звітним, тому доцільно уніфікувати відповідні норми і прив'язати цю дату до останнього дня відповідного періода, визначивши, що і в акціонерних товариствах і у КГО з державною часткою, незалежно від організаційно-правової форми, рішення про розподіл прибутків приймається не пізніше 30 квітня року, що слідує за звітним.

Щодо строку сплати дивідендів чинне законодавство встановлює наступні підходи: виплата дивідендів за привілейованими акціями та у КГО з державною часткою, незалежно від організаційно-правової форми прив'язується до календарної дати і здійснюється у строк, що не перевищує шести місяців після закінчення звітного року, за який сплачуються дивіденди для привілейованих акцій, тобто не пізніше 30 червня або 1 липня для КГО з державною часткою, незалежно від організаційно-правової форми (ст.30 ЗУ «Про АТ» [63], ст.11 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» [565]); строк виплати дивідендів за простими акціями та у ТОВ і ТДВ не повинен перевищувати 6 місяців з дня прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів, а у разі прийняття зборами рішення щодо виплати дивідендів у строк, менший ніж передбачений абзацом першим цієї частини, виплата дивідендів здійснюється у строк, визначений зборами (ст.30 ЗУ «Про АТ» [63], ст.26 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]); щодо інших КГО закон не визначає жодних строків сплати дивідендів, тобто такі строки можуть визначатися статутом, положенням ГТ про дивіденди або рішенням зборів.

Строки виплат дивідендів за привілейованими акціями та у КГО з державною часткою, незалежно від організаційно-правової форми, слід уніфікувати з тих саме підстав, що й строки прийняття рішень про виплату дивідендів в АТ та КГО з державною часткою: 1 липня – це наступний день після спливу 6 місяців після завершення звітного періоду – року. Тому для запобігання плутанині доцільно встановити єдиний строк для сплати дивідендів за привілейованими акціями та у

КГО з державною часткою – не пізніше 30 червня року, наступного за звітним. Також 6 місяців з дня прийняття рішення є виправданим строком для сплати дивідендів лише в АТ, в якому багато або навіть декілька тисяч акціонерів, оскільки здійснення такої кількості платежів може виявитися організаційно проблемним завданням. Проте цей строк є вочевидь завеликим для сплати дивідендів у КГО з невеликою кількістю учасників. З урахуванням вищезазначеного, для КГО з кількістю учасників до 100 осіб, незалежно від організаційно-правової форми, доцільно законодавчо закріпити місячний строк сплати дивідендів за простими корпоративними паями (частками, у тому числі акціями) з моменту прийняття зборами відповідного рішення, для усіх КГО з більше ніж 100 учасниками доцільним є обмеження строку сплати дивідендів за простими корпоративними паями (частками) у 6 місяців. Водночас для дивідендів за привілейованими корпоративними паями (частками), відмінними від акцій, доцільно передбачити можливість сплати дивідендів за результатами визначеного установчим документом КГО звітного періоду, кратного кварталу, але не рідше разу на рік. Така сплата повинна відбуватися протягом місяця з дня завершення звітного періоду, якщо кількість учасників не перевищує 100 осіб, і у строк, визначений установчим документом, який не може перевищувати шести місяців з моменту завершення звітного періоду, якщо кількість учасників перевищує 100 осіб.

У всіх КГО, крім АТ та КГО з державною часткою, незалежно від їх організаційно-правової форми, дивіденди виплачуються одним з трьох способів: через касу КГО готівкою; у безготівковій формі шляхом переказу з рахунку КГО на рахунок відповідного учасника; шляхом прийняття нотаріусом на депозит сум дивідендів, нарахованих відповідному учаснику. У КГО з державною часткою – у тому числі якщо 50 і більше відсотків акцій, часток, паїв такої КГО знаходиться у статутних капіталах інших КГО, частка держави в яких становить 100%, дивіденди сплачуються виключно у безготівковій формі шляхом переказу з рахунку КГО до державного бюджету. Для АТ законодавство встановлює два альтернативні способи: відповідно до ч. 5 ст. 30 ЗУ «Про АТ» ПАТ, щодо акцій якого здійснено публічну пропозицію та/або акції якого допущені до торгів на фондовій біржі, а

також банк сплачує дивіденди через депозитарну систему України (АТ перераховує дивіденди Центральному депозитарію ЦД на рахунок, відкритий у Розрахунковому центрі з обслуговування договорів на фінансових ринках для зарахування на рахунки депозитарних установ та депозитаріїв-кореспондентів для їх подальшого переказу на рахунки депонентів, тобто акціонерам), інші АТ здійснюють виплату дивідендів або через депозитарну систему України у зазначеному вище порядку, або безпосередньо акціонерам безготівковим платежем, причому спосіб виплати дивідендів визначається відповідним рішенням загальних зборів [63].

Основною мотивацією придбавати акції для портфельних інвесторів є сподівання отримати у майбутньому дивіденди. Проте сплата дивідендів за простими акціями відбувається лише за наявності відповідного рішення загальних зборів: ч. 3 ст. 30, п. п. 12, 15, ч. 2 ст. 33 ЗУ «Про АТ» відносять прийняття рішень щодо розподілу прибутку і збитків товариства, виплати дивідендів та встановлення їх розміру до виключної компетенції загальних зборів; ч. 2 ст. 32 ЗУ «Про АТ» зобов'язує АТ включати питання щодо розподілу прибутку і збитків товариства до порядку денного річних зборів, що проводяться не пізніше 30 квітня року, наступного за звітним [63]. На жаль, подекуди на належним чином скликаних зборах, до порядку денного яких внесене питання про розподіл прибутку і збитків та виплату дивідендів, не приймається жодне рішення, зокрема, через те, що мажоритарії не голосуватимуть за жодний з проєктів. Такий підхід дозволяє недобросовісним мажоритаріям створювати ситуації, коли АТ не сплачує дивіденди, формально виконуючи вимоги закону щодо обов'язкового проведення річних зборів та розгляду питання про розподіл прибутку та збитків АТ. Як зауважує білоруський автор Н. Л. Бондаренко (і це твердження є так само актуальним для КГО, створених за законодавством України), «в багатьох компаніях з так званою «політикою нульового дивіденду» міноритарним акціонерам залишається тільки чекати, коли акціонери з крупним капіталом приймуть рішення про виплату дивідендів і таким чином будуть вимушені поділитися ... з міноритаріями» [566, с.117]. Цей автор вважає доцільним визначити у законі мінімальну частку прибутку товариства, що повинна спрямовуватися на виплату дивідендів [566, с.117].

Подібне регулювання передбачає ч. 5 ст. 11 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» щодо АТ з державними корпоративними правами, визначаючи відповідну частку у розмірі 30 %. Однак поширення цього підходу на усі АТ шляхом закріплення певного відсотку прибутку, що підлягає обов'язковому розподілу між акціонерами, не враховує можливі ситуації, коли життєво важливі інтереси АТ вимагатимуть спрямування всього наявного прибутку на потреби товариства. Тобто за відсутності публічного інтересу, який має бути гарантованим (як в АТ з державними корпоративними правами), такий підхід видається надто механістичним. А. В. Сороченко пропонує для розв'язання цієї проблеми удосконалити законодавство таким чином, щоб рішення про невиконання дивідендів приймалося: 1) обов'язково; 2) кваліфікованою (у 3/4) більшістю голосів акціонерів; 3) у такому рішенні обов'язково має зазначатися підстава для невиконання з посиланням на документи фінансової звітності АТ для обґрунтування відмови, водночас у разі прийняття рішення про невиконання дивідендів товариство має приймати окреме рішення про використання прибутку за іншими напрямками, ніж виплата дивідендів, простою більшістю голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у зборах і є власниками голосуючих з цього питання акцій [206, с.100]. За такого підходу АТ, загальні збори якого не прийняли відповідне рішення, вважатиметься таким, що порушило вимоги закону, проте наведені вище пропозиції не визначають, власне, механізму забезпечення прав акціонера на отримання дивідендів. З урахуванням вищевказаного доцільно внести до ЗУ «Про АТ» норму, відповідно до якої за відсутності прийнятого у встановлений законом строк (до 30 квітня року, наступного за звітним) рішення річних загальних зборів, яке б визначало долю прибутку АТ, товариство повинно розподілити весь цей прибуток між акціонерами. Тобто відсутність вчасно прийнятого рішення загальних зборів має бути підставою для виникнення зобов'язання АТ перед акціонерами – власниками простих акцій щодо сплати дивідендів відповідно до кількості належних ним акцій у строки, встановлені законом для акціонерів – власників привілейованих акцій (не пізніше 6 місяців після закінчення звітного року, за який сплачуються дивіденди). Таким чином, неприйняття загальними зборами рішення про розподіл прибутку та

сплату дивідендів до 30 квітня означатиме масове подання до такого АТ позовів акціонерів про стягнення дивідендів, починаючи вже з 1 липня відповідного року. За такого підходу мажоритарні акціонери виявляються зацікавленими у проведенні зборів і прийнятті рішень щодо розподілу прибутку та збитків, а міноритарні – отримують дієві гарантії реалізації права на дивіденди, у тому числі через їх стягнення на підставі рішення господарського суду [567, с.271].

Нарешті, цікавим є питання про момент, у який з корпоративного права на дивіденди утворюється відповідне зобов'язальне право вимоги корпоративного походження. У ТОВ і ТДВ за новим ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» (ч.1 ст.26) виплата дивідендів здійснюється особам, які були учасниками товариства на день прийняття рішення про виплату дивідендів [50]. В АТ дивіденди сплачуються особам, внесеним до складеного наглядовою радою АТ переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів (ч. 4 ст. 30 ЗУ «Про АТ») [63]. Тобто дивіденди отримують особи, які були акціонерами на момент складення переліку, при цьому дата складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів за простими акціями, визначається наглядовою радою, але не може бути ранішою ніж через 10 робочих днів після дня прийняття такого рішення наглядовою радою. Також ВГСУ у п. 3.3. Постанови Пленуму від 25.02.2016 р. №4 звертає увагу на те, що дата складення переліку не може передувати даті прийняття загальними зборами акціонерів рішення про сплату дивідендів [36]. Перелік осіб, які мають право на отримання дивідендів за привілейованими акціями, складається протягом одного місяця після закінчення звітного року. У разі відчуження акціонером належних йому акцій після дати складення такого переліку, але раніше дати виплати дивідендів, право на отримання дивідендів залишається в особи, зазначеної у переліку. Можна бачити, що наглядова рада визначає момент, за станом на який складається перелік акціонерів, що мають право на отримання дивідендів, і цей момент завжди є пізнішим за дату прийняття рішення загальними зборами. В інших видах ГТ право на отримання дивідендів належить особам, які є його учасниками на початок строку виплати дивідендів (п. «б» ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про ГТ» [190]). Однак зміст словосполучення «початок строку виплати дивідендів» не є однозначним: незрозуміло, що

має на увазі законодавець – період, за який сплачуються дивіденди, чи момент, з якого обчислюється період часу, протягом якого дивіденди повинні бути сплачені на підставі рішення загальних зборів.

Також наглядова рада або виконавчий орган не повинні мати повноважень визначати момент, за станом на який визначається перелік осіб, які мають право вимагати сплати дивідендів: цей момент може визначатися виключно законом, що унеможливить будь-які зловживання посадових осіб у цій сфері. Слід зауважити, що приймаючи постанови № 9101/11316/17 від 17.01.2018 р. та № 910/8399/17 від 31.01.2018 р., КГС ВС зазначив, що з моменту прийняття рішення загальними зборами виплата дивідендів акціонеру стає обов'язком АТ, належне виконання якого покладається саме на АТ і не залежить від будь-яких дій акціонера [545; 546]. Тобто ВС розглядає у якості моменту виникнення зобов'язального права вимоги учасника щодо сплати дивідендів саме момент прийняття відповідного рішення зборами. Найбільш адекватними у тому, що стосується будь-яких корпоративних паїв (часток), крім привілейованих, видаються положення ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» (право на дивіденди мають особи, які були учасниками на момент прийняття рішення про сплату дивідендів) [50], за привілейованими корпоративними паями (частками) право на отримання дивідендів за звітний період повинні мати особи, які були власниками відповідних паїв (часток) на момент завершення відповідного звітнього періоду. Ці підходи доцільно зробити універсальними і поширити на всі корпоративні паї (частки) неоформлені як ЦП, оскільки за такого правового регулювання утворення відповідного зобов'язального права вимоги з майнового корпоративного права відбуватиметься в момент настання останньої необхідної умови (сплив строку для привілейованих корпоративних паїв або прийняття рішення загальними зборами для простих корпоративних паїв), і, відповідно, накопичення повного передбаченого законом фактичного складу. Приймаючи постанову №908/660/17 від 23.05.2018 р., КГС ВС дійшов висновку, що припинення участі внаслідок виходу з ТОВ не припиняє право вимоги колишнього учасника щодо сплати дивідендів за рішенням зборів [568]. Таким чином, зобов'язальне право вимоги щодо сплати відповідної грошової суми, яке утворилося з майново-

го корпоративного права на дивіденди, існує надалі окремо від посвідчених корпоративним паєм (часткою) корпоративних прав і можливе майбутнє припинення участі у КГО не впливає на існування цієї вимоги. Зокрема, продаж корпоративного паю (частки) не тягне перехід цього права до набувача корпоративного паю (частки), погашення корпоративного паю (за чинним законодавством – вихід з КГО) не припиняє це право.

Щодо питання оборотоздатності зобов'язального права вимоги сплати дивідендів слід зауважити наступне. В. М. Кравчук вважає, що сукупність корпоративних прав учасника може бути розщеплена, і «елементарні» корпоративні права можуть відчужуватися окремо, причому, на його думку, це стосується не тільки майнових корпоративних прав, але і, наприклад, права голосу на загальних зборах учасників: кожне з цих прав, на його думку, слід визнати самостійним об'єктом правовідносин поряд з часткою в статутному капіталі [96, с.11]. Вище обґрунтовувалася теза про те, що сукупність корпоративних прав є неподільною і відчужуються не корпоративні права, як такі, а їх оборотоздатний символ – корпоративний пай (частка), що представляє корпоративні права в обороті і може ставати предметом купівлі-продажу, застави, звернення стягнення та ін. Водночас зобов'язальне право вимоги сплати дивідендів є похідним від майнового корпоративного права, але не є, власне, майновим корпоративним правом. Корпоративний пай (частка) не представляє це право в обороті: як було продемонстровано вище, припинення права власності на корпоративний пай (частку) і участі у КГО жодним чином не впливає на це право. Це дозволяє зробити висновок про те, що зобов'язальне право вимоги щодо сплати дивідендів воно може бути об'єктом господарського обороту нарівні з будь-якими іншими майновими правами, зокрема, може бути відступлене. У такому разі сингулярний правонаступник учасника за таким зобов'язальним правом вимоги стає суб'єктом відповідних корпоративних правовідносин, предмет яких обмежується питанням сплати певної суми дивідендів.

4.3. Право на майнову корпоративну квоту

Участь у КГО як комплекс корпоративних правовідносин, що має ознаки правового зв'язку, триває у часі, і, за певних обставин, припиняється. У контексті поділу форм інвестування на безпосереднє, договірне та корпоративне [209, с.17], яке, у свою чергу, передбачає або внесення певних цінностей до корпоративного капіталу (прямі, креативні чи утворювальні інвестиції) або наступне придбання сформованих корпоративних часток у їх власників (набувальні чи аквізаційні інвестиції) [209, с.188], участь у КГО виявляється етапом інвестування, окремої інвестиційної операції. Слід зауважити, що п.170.2. Податкового кодексу України розглядає внесення платником податку коштів або майна до статутного капіталу юридичної особи – резидента в обмін на емітовані ним корпоративні права як придбання інвестиційного активу [62]. Оскільки участь у КГО виникає у зв'язку з внесенням певного вкладу, тобто інвестиції, з інвестиційної точки зору припинення участі пов'язане з поверненням інвестиції, а якщо інвестор є іноземцем – то з її репатріацією [569, с.165]. Тобто одним з етапів операції з корпоративного інвестування є вихід з інвестування, іншими словами – дивестування, дивестиція або акт вилучення капіталу [570, с.69], протилежний інвестуванню [571].

Відповідно до ст. 21 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» інвестиційна діяльність може припинятися, у першу чергу, за рішенням інвестора [373]. Таким чином, майновий інтерес учасника щодо здійснення дивестиції визнається законним. При інвестуванні, що здійснюється у корпоративній формі, можливість реалізації цього інтересу забезпечується перш за все оборотоздатністю корпоративного паю (частки): його може бути відчужено на підставі відплатного договору, зокрема, договору купівлі-продажу, як наслідок, продавець отримує ціну продажу від покупця і вилучає, таким чином свою раніше вкладену у КГО інвестицію, здійснивши фактично акт дивестування, однак це вимагає наявності особи, зацікавленої у набутті відповідного паю (частки). Набувачем корпоративного паю (частки) може виявитися не третя особа, а інший учасник того самого КГО і навіть КГО як таке. Водночас слід відмежовувати ситуацію, коли такий інший учасник або КГО ку-

пують корпоративний пай (частку) на підставі втіленої у договір домовленості з власником паю (частки) – учасником КГО, від ситуації, коли майновий інтерес учасника щодо отримання дивестиції забезпечується майновим корпоративним правом, якому кореспондує корпоративний обов'язок іншого учасника або КГО і яке за настання певних передбачених законом обставин перетворюється на зобов'язальне право вимоги, а договір, якщо він взагалі укладається, виявляється лише інструментом реалізації прав і виконання обов'язків, які існують до укладення такого договору і засновуються безпосередньо на нормах корпоративного права [572, с.427-428].

Інвестицією у корпоративному інвестуванні є корпоративний вклад, тому постає питання про те, яким терміном слід позначати протилежну інвестиції корпоративну дивестицію, тобто «анти-вклад». Відповідний легальний термін відсутній, проте досить поширеним у доктрині є термін «ліквідаційна квота», який використовується для позначення частини вартості майна КГО, що залишилося після розрахунків з кредиторами [68, с.171; 111, с. 102-103; 540, с.11; 101, с.491-492; 115, с.82]. Квота – це частка, частина, норма чого-небудь допустимого [573, с.138], фактично – належна частка. Отже це, з одного боку, синонім терміну «частка», з іншого, використання терміну «квота» дозволяє запобігти плутанині, яка може виникнути, зокрема, при вживанні терміну «частка у майні», що є, з одного боку, подібним до термінів «частка у статутному (складеному) капіталі», «корпоративна частка», з іншого – застосовується, коли йдеться про відносини часткової власності. Як зауважує у постанові № 927/699/17 від 21.03.2018 р. КГС ВС, право на отримання активів у разі ліквідації ГТ здійснюється його учасниками пропорційно до розміру їх часток у статутному капіталі, тобто від розміру частки учасника ГТ залежить те, який розмір активів у разі ліквідації будуть йому виплачувати [396]. Таким чином, поділ майна КГО на ліквідаційні квоти учасників здійснюється пропорційно розмірам (кількості) належних їм корпоративних паїв (часток).

Водночас як зазначалося вище, припинення участі у КГО може відбуватися і без припинення КГО як інвестиційного проекту. Будь-яке припинення участі у КГО з **корпоративно-правових підстав** має наслідком отримання учасником,

участь якого припиняється, певної **майнової квоти** від іншого суб'єкта корпоративних правовідносин, яким виявляється або КГО, або в окремих випадках – його мажоритарний учасник. Така квота може іменуватися у законодавстві вартістю частини майна товариства, пропорційної частці цього учасника у складеному капіталі товариства (ст.130 ЦК України [27]), частиною вартості майна товариства, пропорційною розміру частки учасника у статутному капіталі (ч. 2 ст. 148 ЦК України [27], ч.1 ст.54 ЗУ «Про ГТ» [190]), вартістю частки (ст.24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50], ст. 23 Закону Республіки Вірменія «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [359]), бухгалтерською (ч. 3 ст. 47 Закону Республіки Молдова «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [524]) або дійсною вартістю частки (п. 6.1. ст. 23 Федерального Закону РФ «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [340], ст.103 Закону Республіки Білорусь «Про господарські товариства» [5]), винагородою wynagrodzenie (ст.199 KSH Польща [277]), ціною придбання акцій (ч. 3 ст. 65, ч. 3 ст. 65¹, ч. 4 ст. 65³ ЗУ «Про АТ»), ціною обов'язкового продажу акцій (ч. 5 ст. 65² ЗУ «Про АТ»), ціною викупу акцій (ч. 1 ст. 69 ЗУ «Про АТ») [63]. Саме наявність широкого корпоративно-правового контексту, який не обмежується ситуацією ліквідації КГО, визначає доцільність використання узагальнюючого терміну «**майнова корпоративна квота**» [572, с.429]. Кожний учасник КГО має право на майнову корпоративну квоту, але як і будь-яке інше майнове корпоративне право, воно є умовним у тому, що стосується можливості його реалізації і вимагає настання певного фактичного складу, за наявності якого воно трансформується у зобов'язальне право вимоги, адресоване певному суб'єкту корпоративних правовідносин.

Аналіз законодавства дозволяє стверджувати, що існує декілька таких фактичних складів, при цьому п.170.2. Податкового кодексу України для цілей оподаткування прирівнює ліквідацію підприємства до виходу особи з числа учасників [62], з огляду на наслідки для учасника як платника податків. Зазначені фактичні склади можна об'єднати наступним чином: припинення участі у КГО внаслідок припинення самої КГО без правонаступника, тобто її ліквідація, коли має місце повне закриття інвестиційного проекту і усі учасники отримують майнові корпо-

ративні квоти, а корпоративні паї (частки) безумовно погашаються; припинення (або, як аргументовано нижче – звуження) участі у КГО без припинення самої КГО, коли майнову корпоративну квоту отримує лише учасник, який виходить (можливо, звужує обсяг своєї участі) чи якого виключають з КГО, що продовжує існувати як інвестиційний проект далі. Ця група фактичних складів, у свою чергу, розпадається на дві підгрупи. По перше – це припинення участі у КГО без волевиявлення учасника: через виключення учасника з КГО, що відбувається за волевиявленням КГО або мажоритарного учасника (акціонера) і включає, серед іншого, придбання акцій мажоритарним акціонером (т. зв. право домінуючого мажоритарія «на витиснення», або *squeeze-out*). По-друге – це дивестування корпоративного паю (частки), що відбувається за волевиявленням учасника, врегульоване за чинним законодавством як вихід учасника з КГО і включає, серед іншого, придбання акцій мажоритарним акціонером або їх викуп самим АТ (т. зв. право міноритарія «на незгоду», або *sell-out*). Відповідно саму майнову корпоративну квоту можна визначити як частину майна КГО, або її вартості, що складає об'єкт як майнового корпоративного права учасника і корпоративного обов'язку мажоритарія або обов'язку КГО, так і похідного від зазначеного корпоративного права зобов'язального права вимоги колишнього учасника до зазначених вище осіб і їх зобов'язання, є пропорційною сукупній корпоративній частці учасника і підлягає передачі або сплаті учаснику КГО внаслідок її ліквідації, дивестування корпоративного паю (частки) або виключення учасника для остаточного задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника щодо участі у КГО [572, с.430-431].

Ліквідація КГО. Припинення суб'єкта господарювання є одним з юридичних понять господарського права [17, с.44], його підінститутом [17, с.49]. Ст. 104 ЦК України законодавчо закріплює два основні види припинення юридичної особи: реорганізація (злиття, приєднання, поділ, перетворення), коли майно, права та обов'язки юридичної особи (у тому числі КГО), переходять до правонаступників, та ліквідація [27]. Сутність ліквідації полягає у припиненні суб'єкта господарювання без правонаступників [410, с.123], або у припиненні існування суб'єкта права, а саме – суб'єкта господарювання за встановленою законодавством проце-

дурою без настання універсального правонаступництва [574, с.6; 575, с.138]. Ліквідацію можна розуміти як юридичний факт, безпосереднім правовим значенням якого є припинення існування суб'єкта господарювання [9, с.198], як сукупність фактів, при настанні якої суб'єкт господарювання припиняє своє існування як правова особистість [576, с.200], або як певний процес, що охоплює собою сукупність відповідних дій, які вчиняються у визначеній законодавством послідовності і спрямовані на припинення суб'єкта господарювання як суб'єкта права, як правове явище, що триває протягом певного періоду часу [9, с.199], як організаційно-майнову процедуру, спрямовану на фактичне припинення юридичної особи – суб'єкта господарювання [21, с.111].

Нас цікавить «динамічне» розуміння ліквідації як накопичення певних юридичних фактів, як процедури, оскільки, по-перше, як зазначалося вище, виникнення зобов'язального права учасника щодо КГО, яке заміщує відповідне майнове корпоративне право умовного характеру, через накопичення певної визначеної законом сукупності юридичних фактів, що і відбувається у процедурі ліквідації [554, с.43], а по-друге, здійснення права на отримання майнової корпоративної, або ліквідаційної квоти як таке є одним з етапів цієї процедури [9, с.210]. Підставою ліквідації є певний акт волевиявлення. Таким чином, виходячи з положень ч. 1 ст. 110 ЦК України, залежно від особи, яка здійснює це волевиявлення, можна говорити про добровільну ліквідацію, яка здійснюється за рішенням учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами (у КГО це завжди рішення вищого органу – загальних зборів), та про примусову ліквідацію, яка здійснюється завжди за рішенням суду. Процедури добровільної та примусової ліквідації є принципово подібними, за винятком процедури ліквідації КГО у справі про банкрутство, яку дослідники відносять до особливого виду процедур ліквідації [9, с.204]. Так само особливою є процедура спрощеної ліквідації, передбачена ч. ч. 4, 5 ст. 25 ЗУ «Про держ. реєстрацію...». У процедурі ліквідації розподілу майна між учасниками передує низка подій, визначальними серед яких є прийняття та державна реєстрація рішення про ліквідацію КГО, вплив принаймні двомісячного строку, протягом якого відбувається ідентифікація майна та зо-

бов'язань КГО, що фіксуються у проміжному ліквідаційному балансі, задоволення вимог кредиторів і закріплення майнового стану КГО у ліквідаційному балансі, затвердженому органом, що прийняв рішення про ліквідацію КГО, виходячи з даних якого і відбувається розподіл майна між учасниками. Так само, попри усі відмінності, задоволення вимог кредиторів та прийняття рішення про ліквідацію передує розподілу майна між учасниками у разі ліквідації КГО за банкрутною процедурою. Що стосується спрощеної процедури ліквідації, то у ній відсутні як розрахунки з кредиторами, так і розподіл майна між учасниками, тобто у цій процедурі право учасника КГО на майнову корпоративну квоту не реалізується.

С. Д. Могілевський зауважує, що поділ майна між учасниками після задоволення вимог кредиторів гарантує права останніх як контрагентів товариства, що ліквідується [111, с.103], О. П. Подцерковний називає розрахунки з дебіторами і кредиторами та складення ліквідаційного балансу необхідними умовами ліквідації [21, с.111], Р. Саватьє пише, що частка надає її власнику право вимагати «евентуально свою частину при розподілі капіталу у випадку ліквідації» [534, с.96-97], оскільки розрахунки з кредиторами КГО можуть повністю вичерпати наявне майно, і, відповідно, майнові корпоративні квоти усіх його учасників. Таким чином, попри складний та розгалужений фактичний склад процедури ліквідації, можна стверджувати, що юридичними фактами, які обумовлюють перетворення корпоративного права на майнову корпоративну квоту на зобов'язальне право вимоги є прийняття і державна реєстрація рішення про ліквідацію КГО, сплив принаймні двомісячного строку, протягом якого відбувається ідентифікація майна та зобов'язань КГО, задоволення вимог кредиторів, і, нарешті, затвердження органом, який прийняв рішення про ліквідацію КГО ліквідаційного балансу, що складається ліквідаційною комісією (ліквідатором), закріплює остаточний майновий стан КГО і виходячи з даних якого відбувається розподіл майна між учасниками, останнім з яких у часі є рішення про затвердження ліквідаційного балансу.

Д. В. Ломакін слушно зауважує, що зобов'язальне право на ліквідаційну квоту виникає в учасника в момент визначення предмета зобов'язання, пов'язаного з фактичною виплатою ліквідаційної частки [115, с.128],

С. Д. Могілевський називає предметом цього зобов'язання майно, яке залишилося після розрахунків з кредиторами, або частину його вартості, зокрема, якщо поділ майна в натурі не є можливим [111, с.102-103]. При цьому предмет зобов'язання, вимоги учасника до КГО можна визначити тільки виходячи з даних ліквідаційного балансу. Слід погодитися з С. Д. Могілевським, який називає право на отримання ліквідаційної квоти «останнім з прав учасника, що реалізуються», оскільки правовідносини, засновані на участі у юридичній особі, припиняються у зв'язку з ліквідацією її як такої [111, с.103]. Д. В. Ломакін зазначає, що здійснення корпоративного права на ліквідаційну квоту тягне припинення самого правовідношення участі, яке втілює правовий зв'язок між учасником і товариством [115, с.127]. Тому виникає питання про те, як співвідноситься припинення корпоративного права на отримання майнової корпоративної (ліквідаційної) квоти і припинення корпоративного паю (частки).

Цей аспект детально врегульовано чинним законодавством про АТ, ліквідація яких супроводжується погашенням акцій як емісійних ЦП. У контексті положень п. 13 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про ЦП та ФР» [189] погашення акцій АТ при його ліквідації постає як сукупність дій АТ як емітента та акціонерів – як власників ЦП (акцій), які здійснюються в установленому НКЦПФР порядку та пов'язані з виконанням АТ як емітентом зобов'язань за акціями та скасуванням реєстрації випуску акцій як ЦП. Аналіз Порядку скасування реєстрації випусків акцій, затвердженого Рішенням НКЦПФР від 23.04.2013 р. №737 [577], дозволяє зробити висновок про те, що НКЦПФР зупиняє обіг акцій після отримання пакету документів за результатами прийняття рішення про ліквідацію АТ, а також скасовує реєстрацію випуску акцій після отримання пакету документів за результатами затвердження ліквідаційного балансу АТ, тобто затвердження ліквідаційного балансу АТ є підставою, яка обумовлює як перетворення корпоративного права на отримання майнової корпоративної (ліквідаційної) квоти на відповідне зобов'язальне право вимоги, предмет якої, за слушним твердженням Д. В. Ломакіна, «визначається шляхом встановлення частки кожного учасника господарського товариства у його майні, яке залишилося після розрахунків з кредиторами і підлягає розподілу між

учасниками» [115, с.128], і реалізація якої і є, власне, погашенням акції, так і для скасування реєстрації випуску акцій.

Хоча корпоративні паї (частки) неформлені як ЦП не є інституціалізованими належним чином, п. 10 ч. 1 ст. 28 ЗУ «Про держ. реєстрацію...» зобов'язує державних реєстраторів відмовляти у державній реєстрації змін до відомостей ЄДР, пов'язаних із зміною учасників юридичної особи, щодо якої проведено державну реєстрацію рішення про припинення юридичної особи в результаті її ліквідації [275], що є певним аналогом зупинення обігу акцій АТ. Водночас погашення корпоративних паїв (часток) при ліквідації КГО, відмінних від АТ, жодним чином не інституціалізоване. Отже, має відбуватися зупинення обігу корпоративних паїв (часток), які не є ЦП державним реєстратором в момент державної реєстрації рішення про ліквідацію КГО, тобто на самому початку ліквідаційної процедури. Також слід визнати, що затвердження ліквідаційного балансу КГО незалежно від його організаційно-правової форми є підставою, що обумовлює як перетворення корпоративного права на майнову корпоративну квоту на відповідне зобов'язальне право вимоги учасника до КГО, так і, власне, погашення корпоративного паю (частки). Погашення корпоративних паїв (часток), які не є ЦП, доцільно здійснювати одночасно з державною реєстрацією припинення самої КГО.

Водночас необхідно зауважити, що захищаючи інтереси кредиторів КГО, законодавство не приділяє уваги питанням захисту прав учасників КГО у ході її ліквідації: існує можливість того, що недобросовісний голова ліквідаційної комісії після затвердження ліквідаційного балансу здійснить поділ майна КГО між учасниками з порушенням прав окремих учасників, а державна реєстрація ліквідації КГО унеможливить захист і поновлення таких прав. Доказом належного виконання КГО обов'язку щодо поділу майна між учасниками можуть бути заяви самих учасників, які отримали належну їм частину майна КГО, або ж, у разі великої кількості учасників – аудиторський висновок, який засвідчить правильність розрахунків відповідно до вимог ЗУ «Про аудиторську діяльність» [578]. З іншого боку, враховуючи можливі супутні витрати, слід надати учасникам можливість перед-

бачити в установчому документі відмову від підтвердження належного поділу учасниками майна при державній реєстрації припинення КГО.

З урахуванням вищезазначеного, доцільним є доповнення переліку документів, які подаються для державної реєстрації припинення (ліквідації) КГО ліквідаційним балансом. Якщо такий баланс містить відомості щодо майна, яке підлягає поділу між учасниками, державному реєстратору слід подавати також підтвердження факту реалізації учасниками права на отримання належної кожному з них майнової корпоративної (ліквідаційної) квоти: або заяви усіх учасників про отримання належної їм частини майна з нотаріально засвідченими підписами, або аудиторський висновок, який засвідчить правильність розрахунків відповідно до вимог ЗУ «Про аудиторську діяльність» [578]. Усі зазначені вище документи не подаються у випадках, коли установчий документ КГО передбачає відмову від підтвердження учасниками належного поділу майна при державній реєстрації припинення (ліквідації) КГО.

Дивестування корпоративного паю (частки). Умовний характер майнового корпоративного права означає, що волевиявлення учасника на його реалізацію презюмується і за настання передбачених законом юридичних фактів умовне майнове корпоративне право автоматично перетворюється на зобов'язальне право вимоги. Утім, право учасника на майнову корпоративну квоту може перетворюватися на зобов'язальне право вимоги також за окремим волевиявленням учасника (за наявності певної передбаченої законом сукупності юридичних фактів). За чинним законодавством таке волевиявлення учасника вважається волевиявленням щодо обов'язкового викупу (придбання) його акцій суб'єктом корпоративного обов'язку (в АТ) або виходу учасника (в інших видах КГО).

Ч. 1 ст. 100 ЦК України у редакції ЗУ № 2275-VIII від 06.02.2018 р. [50] передбачає, що учасники мають право вийти з товариства, якщо інше не впливає із закону [27]. Попередня редакція ст. 100 ЦК України визначала, що учасники мають право вийти з товариства, якщо установчими документами не встановлений обов'язок учасника письмово попередити про свій вихід з у строк, який не може перевищувати одного року [170]. До прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» законодав-

ство України передбачало норми, які прямо встановлювали право на вихід як для учасників ГТ (п. 3 ч. 1 ст. 116 ЦК України [27], п. «в» ч. 1 ст. 10 ЗУ «Про ГТ» [190]), зокрема, для учасників ТОВ та ТДВ (ст.148 ЦК України [27], ст.54 ЗУ «Про ГТ» [190]), учасників повних та командитних товариств (п. 1 ч. 1 ст. 125, ст. 126 ЦК України [27], ст.71 ЗУ «Про ГТ» [190]), так і членів ВК (ч. 4 ст. 98 ГК України [13], ч. 1 ст. 166 ЦК України [27], ч. 1 ст. 13 ЗУ «Про кооперацію» [191]). При цьому вихід учасників ТОВ, ТДВ, повних та командитних товариств здійснювався шляхом надання товариству заяви про вихід не пізніше ніж за три місяці до виходу (у ТОВ та ТДВ – якщо інший строк не встановлений статутом). Згідно з вимогами ЗУ №1666-VIII від 06.10.2016 р. справжність підпису на заяві про вихід із товариства підлягає нотаріальному засвідченню [579], за відсутності нотаріального засвідчення підпису така заява не створює правових наслідків (постанова КГС ВС №912/422/17 від 02.05.2018 р. [580]). Порядок виходу члена з ВК не врегульований законодавчо. Також слід зауважити, що у спеціальних нормах законодавства про АТ термін «право на вихід» не вживається, натомість ЗУ «Про АТ» передбачає право акціонера вимагати викупу його акцій у АТ, якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах і голосував проти з питання порядку денного, але рішення все одно було прийняте (ст.ст.68-69 ЗУ «Про АТ») та право вимагати придбання його акцій у мажоритарного акціонера, якщо такий акціонер сформував контрольний, домінуючий контрольний, а у ПАТ – також і значний контрольний пакет акцій (ст. ст. 65, 65¹, 65³ ЗУ «Про АТ» [63]).

Проблематика виходу з КГО досліджувалася, головним чином у контексті ТОВ. Як наслідок, панівним серед українських дослідників стало розуміння права виходу як безумовного права, а виходу – як одностороннього правочину [581, с.149; 582, с.3; 583; 584, с.140; 585]. Водночас Рекомендації Президії ВГСУ від 28.12.2007 р. № 04-5/14 визначали, що заява про вихід учасника з товариства є формою реалізації передбаченого законом права учасника на припинення корпоративних відносин шляхом виходу з товариства, а не правочином [156]. Зазначені рекомендації були скасовані Постановою Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4, у якій відсутні вказівки на правову природу заяви про вихід учасника з товариства.

Формою реалізації права, а не правочином називають вихід О. Климчук та Т. Христюк [586, с.378]. Згідно з п.28 Постанови Пленуму ВСУ від 24.10.2008 р. №13 учасник ТОВ чи ТДВ вправі у будь-який час вийти з товариства незалежно від згоди інших учасників та самого товариства, вихід не пов'язується ні з рішенням зборів учасників, ні з внесенням змін до установчих документів товариства, а положення установчих документів, які обмежують чи забороняють право на вихід учасника з товариства, є незаконними [157]. Схожим чином КГС ВС, приймаючи постанову № 927/699/17 від 21.03.2018 р. зауважив, що вихід зі складу учасників товариства не пов'язується ні з рішенням зборів учасників, ні з внесенням змін до установчих документів товариства [396]. З українських вчених, які заперечували безумовний характер права на вихід, слід відзначити Л. С. Нецьку, яка відстоювала необхідність законодавчої заборони виходу учасника з ТОВ у випадку зменшення статутного фонду за відсутності згоди кредиторів на зменшення статутного фонду та гарантій щодо оплати боргів кредиторам, а також якщо таке зменшення внаслідок виходу учасника призводить до порушення прав інших учасників [587, с.4, 13].

Слід зауважити, що безумовне право учасника на вихід відоме далеко не всім правовим системам. Зокрема, відповідно до ст. ст. 74, ч.1 ст. 93 ЦК Республіки Білорусь [588], ч. 1 ст. 103 Закону Республіки Білорусь «Про господарські товариства» [523] учасник повного, командитного товариства, ТОВ, ТДВ, може у будь-який час вийти з товариства незалежно від згоди інших учасників, домовленість про відмову від цього права є нікчемною. Водночас ч. 2 ст. 93 ЦК Республіки Білорусь [588] та ст.103 Закону Республіки Білорусь «Про господарські товариства» [523] прямо встановлюють неможливість виходу з ТОВ єдиного учасника товариства. При цьому у правовій системі Білорусі (ст.103 Закону Республіки Білорусь «Про господарські товариства» [523]) частка учасника, що вийшов, переходить до ТОВ. Натомість законодавство України завжди чітко розрізняло інститути виходу учасника з ТОВ та викупу частки у ТОВ (ч. 4 ст. 147 ЦК України [27], ч. 5 ст. 53 ЗУ «Про ГТ» [190]). Викуп частки розуміється як двосторонній правочин – договір купівлі-продажу, а вихід учасника (ст.148 ЦК України [27],

ст.54 ЗУ «Про ГТ» [190]), як зазначалося вище – як реалізація права, або односторонній правочин, внаслідок реалізації (вчинення) якого припиняється участь у товаристві, з чого слідує також припинення існування самої частки. ЗУ «Про ТОВ і ТДВ», попри зміни, яких зазнав вихід учасника, також розрізняє вихід учасника (ст.24) і викуп частки учасника товариством (ст.25) [50].

Ст.26 Федерального Закону РФ «Про товариства з обмеженою відповідальністю» встановлює, що вихід з ТОВ здійснюється через відчуження учасником, який виходить, частки на користь товариства, і ставить саму наявність права на вихід у залежність від положень статуту ТОВ [340], тоді як ст.77 ЦК РФ визначає вихід з повного товариства як відмову від участі [589]. При цьому серед російських дослідників триває дискусія щодо корисності надання учаснику необмеженого права на вихід: противники цієї ідеї так само, як і згадувана вище Л. С. Нецька [587, с.4, 13] вважають, що це може призвести до позбавлення ТОВ усіх активів у будь-який час, і, як наслідок, до його ліквідації та/або банкрутства [590, с.91-92; 591, с.192]. Натомість прихильники необмеженого права на вихід пишуть, що частка у ТОВ хоча і є формально оборотоздатним об'єктом прав, вільно на ринку не обертається, і тому учасник може не мати реальних можливостей припинити свою участь в товаристві за допомогою її продажу, тоді як право на вихід захищає права міноритарних учасників від прийняття не вигідних для них рішень мажоритарними учасниками [592, с.162-163].

Тенденцію щодо заміщення виходу учасника викупом частки доведено до логічного завершення, зокрема, у правових системах Польщі, Казахстану і Молдови: КСН Польщі [277], Закон Республіки Казахстан «Про ТОВ і ТДВ» [593], Закон Республіки Молдова «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [524] не знають інституту виходу учасника, який повністю витіснений інститутом придбання товариством частки учасника. В. М. Кравчук зауважував, що недоліки чинного законодавчого регулювання виходу учасника є настільки суттєвими, що від інституту виходу учасника слід відмовитися, замінивши його обов'язковим викупом частки товариством [96, с.16]. По суті, В. М. Кравчук пропонує поширити підхід, втілений законодавцем щодо АТ, де вихід учасника здійснюється через

викуп його акцій, на КГО, у яких корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП. Слід зауважити, що операції щодо корпоративних паїв (часток) таких КГО здійснюються поза депозитарною системою, де можливе налагодження механізмів, які працюють значною мірою автоматично (див. нижче). Ці операції не перебувають під контролем НКЦПФР, тобто учасники таких КГО, якщо вони забажають здійснити вихід через викуп, а КГО ухилятиметься від здійснення викупу, змушені будуть звертатися до суду, що означатиме значні втрати часу і відсутність гарантій досягнення учасником бажаного результату: такий учасник отримає у суді рішення про зобов'язання, наприклад, ТОВ вчинити певні дії, а саме – придбати належні учаснику корпоративні паї (частки), але примусове виконання такого рішення завжди є проблемним питанням. ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» обмежив можливості виходу учасника з ТОВ і ТДВ наступними умовами: неможливий вихід, якщо у товаристві не залишається жодного учасника (ч. 5 ст. 24), учасник товариства, частка якого у статутному капіталі становить 50 або більше відсотків, може вийти з товариства лише за згодою інших учасників (ч. 1 ст. 24), у такому разі вихід є можливим протягом одного місяця з дня надання згоди останнім учасником, якщо менший строк не визначений такою згодою (ч. 3 ст. 24) [50]. Як зауважує К. В. Шафоростов, з одного боку, ці новели скорочують обсяг диспозитивності, з іншого – знижують ризик можливих махінацій з боку мажоритарного учасника, стимулюють його замість виходу вдаватися до продажу своєї частки, що забезпечує збереження майнового комплексу товариства, і, як наслідок, його платоспроможність [594, с.441].

З викладеного вище вбачається, що старі підходи до виходу як до одностороннього правочину, який безумовно може вчинити будь-який учасник КГО у будь-який час, або як до реалізації безумовного права відтепер не можуть бути застосовані до мажоритарних учасників ТОВ і ТДВ. Прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» ставить питання про переосмислення інституту виходу в цілому. Вихідним пунктом такого переосмислення має бути збереження можливості припинення участі у КГО, корпоративні паї (частки) у якому не оформлені як ЦП, через одностороннє волевиявлення міноритарного учасника, оскільки така можливість пози-

тивно сприймається діловою спільнотою країни. У підрозділі 2.3 роботи аргументовано інституціоналізацію припинення буття корпоративного паю (частки) у формі погашення корпоративного паю (частки), яке відбувається з виплатою учаснику КГО відповідної майнової корпоративної квоти, у т.ч. – за волевиявленням учасника. Враховуючи зазначені вище характеристики (одностороннє волевиявлення, наслідки якого інші учасники правовідносин вимушені прийняти як даність), нерозривний зв'язок виходу учасника з КГО, у якому корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП з погашенням корпоративного паю (частки) та відштовхуючись від наведеного у Листі Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 20.06.2001 р. № 2-222/3824 розуміння виходу учасника з ТОВ як права учасника, що полягає у свободі вчиняти із своїм майном будь-які дії [595], це право у КГО, корпоративні паї (частки) у якому не оформлені як ЦП, має бути переосмислене як право погашати належні учаснику корпоративні паї (частки), яке здійснюватиметься через подачу заяви безпосередньо до державного реєстратора. При цьому якщо учасник має декілька корпоративних паїв (часток), його слід наділити правом погасити не усі належні йому паї (частки), а лише деякі з них, на його вибір. Бажання учасника вийти з КГО часто мотивоване необхідністю отримати певну суму коштів, яка може бути значною, але, водночас, дорівнювати половині чи третині майнової корпоративної квоти, яка припадає на сукупну корпоративну частку такого учасника. Вихід учасника з КГО за чинним законодавством означає повне припинення участі у КГО. Видається доцільним надати учаснику можливість звузити свою участь у КГО без повного її припинення шляхом погашення частини належних йому корпоративних паїв (часток). За такого підходу вихід учасника – це окремий випадок погашення корпоративних паїв (часток) на вимогу учасника, коли погашено усі належні даному учаснику корпоративні паї (частки) і участь у КГО повністю припиняється, по суті вихід учасника – це наслідок погашення усіх належних йому корпоративних паїв (часток) за його ініціативою [569, с.169].

Необхідність деконструкції концепції права учасника на вихід з КГО вбачається також з того, що попри задекларований ч. 1 ст. 100 ЦК України загальний

характер цього права: вихід мажоритарного учасника з ТОВ і ТДВ не є безумовним; припинення участі акціонера в АТ за його одностороннім волевиявленням не лише не є безумовним (можливе лише в окремих випадках), але й здійснюється через реалізацію іншого, відмінного права – права вимагати у суб'єкта корпоративного обов'язку (АТ або мажоритарного акціонера) викупу (придбання) належних міноритарному акціонеру акцій. Право на вихід міноритарних учасників ТОВ, ТДВ, а також учасників повних, командитних товариств не може бути задовільно описане у межах поділу корпоративних прав на майнові та немайнові, з іншого боку, воно «реалізується одностороннім волевиявленням ... уповноваженої особи ... забезпечується обов'язком прийняття (рос. – претерпівання) правових наслідків (раті) іншою особою» [129, с.12]: КГО вимушене прийняти вихід учасника, це «право досягти настання правового ефекту за допомогою одностороннього волевиявлення» [125, с.139], отже, право на вихід може розглядатися як секундарне. Проте, як зазначалося у підрозділі 1.2 роботи, відсутність навіть мінімального спільного знаменника у розумінні секундарних прав значною мірою знецінює цю категорію для цілей даного дослідження. Нарешті, існування права на обов'язковий викуп (придбання) акцій в АТ, визнання за учасниками інших КГО права на погашення належних їм корпоративних паїв (часток) робить право на вихід змістовно пустим дублікатом зазначених прав.

Можливість погашення лише частини корпоративних паїв (часток) з «неповним» виходом та звуженням відносин участі без повного припинення правового зв'язку учасника з КГО означає деконструкцію не лише права учасника КГО на вихід, але й самого інституту виходу з КГО. Категорія виходу є суб'єктно-орієнтованою: це вихід (кого?) – учасника. Видається доцільною заміна цієї категорії іншою, об'єктно-орієнтованою категорією дивестування (чого?) – корпоративного паю (частки). Якщо майнова корпоративна квота – це корпоративна дивестиція, протилежна за змістом корпоративному вкладу – інвестиції, то отримання учасником КГО дивестиції (майнової корпоративної квоти) за його волевиявленням з корпоративно-правових підстав видається дивестуванням – протилежним за змістом інвестуванню як акту внесення інвестиції. Отже, дивестування корпора-

тивного паю (частки) – це задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника КГО за його одностороннім волевиявленням через отримання ним майнової корпоративної квоти, що слідує з корпоративного паю (частки) за рахунок відповідного суб'єкта корпоративних правовідносин. Це узагальнююча для усіх КГО категорія, яка охоплює і погашення корпоративних паїв (часток), не оформлених як ЦП і оплатне переведення акцій в АТ (див. нижче).

Переусвідомлення виходу учасника як погашення належних йому корпоративних паїв (часток), неоформлених як ЦП з можливістю погашення лише їх частини не означає відмову від вимог ст.24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» щодо згоди учасників на вихід учасника, частка якого у статутному капіталі становить 50 або більше відсотків [50], отже, дивестування корпоративних паїв (часток) учасника ТОВ чи ТДВ, сукупна частка якого складає або перевищує 50% має здійснюватися за згодою інших учасників, незалежно від того, скільки паїв (часток) погашається (якщо мажоритарій зможе погашати окремі паї без згоди інших учасників, він погасить протягом певного нетривалого часу усі паї як «окремі»).

Слід розглянути співвідношення права учасника на погашення корпоративних паїв (часток) і корпоративного права на отримання майнової корпоративної квоти. Погашення корпоративного паю (частки), а за чинним законодавством – вихід учасника, не може здійснюватися без перетворення зазначеного майнового корпоративного права на зобов'язальне право вимоги. Щодо можливої відмови учасника від отримання майнової корпоративної квоти слід зазначити, що така відмова відбувається щодо зобов'язального права вимоги і може бути кваліфікована як припинення зобов'язання прощенням боргу відповідно до ст.605 ЦК України, а з точки зору податкового та бухгалтерського обліку – як отримання доходу (для КГО) та дарування (для учасника) [596, с.12], що також підтверджує нерозривний зв'язок дивестування корпоративного паю (частки), а за чинним законодавством – виходу учасника та отримання майнової корпоративної квоти. Таким чином, можна говорити про нерозривний зв'язок права на погашення корпоративного паю (частки) з майновим корпоративним правом на отримання відповідної майнової корпоративної квоти: це той випадок, коли одне волевиявлення має

декілька наслідків: не лише припиняє буття корпоративного паю (частки), але також з необхідністю охоплює перетворення майнового корпоративного права на майнову корпоративну квоту на зобов'язальне право вимоги, припиняє усі інші корпоративні права, засвідчені корпоративним паєм (часткою), що погашається, як наслідок, припиняє самі відносини участі, які слідують з корпоративних прав, засвідчених цим паєм (часткою). Натомість відмова від отримання майнової корпоративної квоти здійснюється учасником шляхом окремого волевиявлення. Зв'язок між правом на погашення корпоративного паю (частки) і правом на отримання майнової корпоративної квоти є двостороннім: так само як внесення інвестиції (корпоративного вкладу) у КГО є майною підставою, з якої з необхідністю слідує виникнення корпоративного паю (частки), відносин участі і корпоративних прав, дивестування вичерпує майнові підстави існування не лише корпоративних прав та паю (частки), але й участі як такої: Д. В. Ломакін зазначає, що отримання ліквідаційної квоти тягне припинення самого правовідношення участі, яке втілює правовий зв'язок між учасником і товариством [115, с.127]. Проте вказане є справедливим і при погашенні корпоративного паю (частки): неможливо отримати майнову корпоративну квоту і не припинити чи звузити, якщо погашається лише частина корпоративних паїв (часток), участь у КГО.

Предметом кожного суб'єктивного права є певні блага. Очевидним благом, яке отримує учасник, що дивестує корпоративний пай (частку), або переводить акції АТ чи мажоритарному акціонеру, є майнова корпоративна квота. Отже, правомочність щодо погашення корпоративного паю (в АТ – щодо оплатного переведення акцій) є складовою права на майнову корпоративну квоту, що забезпечує можливість її отримання за окремим волевиявленням учасника. Таким чином, право на погашення корпоративного паю (частки) нерозривно пов'язане з правом на отримання майнової корпоративної квоти та виявляється протилежним за змістом організаційно-установчим повноваженням власника та праву засновника на внесення корпоративного вкладу. Якщо у випадку ліквідації КГО або виключення учасника право на отримання майнової корпоративної квоти перетворюється на зобов'язальне право вимоги у зв'язку з волевиявленням КГО або інших учасників,

у випадку дивестування корпоративного паю (частки) це перетворення відбувається, і, відповідно, участь у КГО припиняється або звужується внаслідок волевиявлення самого учасника яке водночас може бути поставлене у залежність від певних зовнішніх обставин, тобто бути не безумовним.

Згідно з чинним законодавством у КГО, у яких корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП, вихід учасника є: безумовним для будь-яких учасників повних, командитних товариств та ВК, а також міноритарних учасників ТОВ і ТДВ; обумовленим необхідністю згоди інших учасників для учасників ТОВ і ТДВ, сукупна частка яких складає принаймні 50%; і неможливим у випадках, коли внаслідок виходу у ТОВ і ТДВ не залишається жодного учасника.

Враховуючи принципову подібність цих корпоративних відносин у різних видах КГО, доцільним є поширення засад щодо необхідності згоди на вихід учасника, сукупна частка якого дорівнює або перевищує 50% корпоративного капіталу, та неможливості виходу учасника, за наслідками якого КГО залишається без учасників, на усі КГО, у яких корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП з трансформацією цих положень, враховуючи висловлені у роботі пропозиції щодо заміни інституту виходу інститутом погашення корпоративних паїв (часток) та узагальненою категорією дивестування. Ч. 3 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» встановлює, що рішення щодо надання згоди на вихід мажоритарного учасника може бути прийнято протягом місяця з дня подання учасником заяви, якщо інший строк не передбачений статутом, відповідно до ч.4 цієї ж статті, якщо для виходу учасника необхідна згода інших учасників, він може вийти з товариства протягом місяця з дня надання такої згоди останнім учасником, якщо менший строк не визначений такою згодою [50]. З викладеного незрозуміло, чи оформлюється згода на вихід рішенням загальних зборів (у тексті згадується певне «рішення») або низкою заяв (у тексті йдеться про можливість отримання згоду у різний час). Проте, враховуючи можливість прийняття загальними зборами рішень шляхом опитування (ст.36 Закону), а також той факт, що у випадку подання окремих заяв різні заяви можуть містити різний «строк, визначений згодою», можна припустити, що

йдеться про отримання згоди на вихід при прийнятті відповідного рішення шляхом опитування на єдиних умовах, визначених проектом рішення.

Отже, на кожне КГО, у якому корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП, має бути покладений обов'язок скликати протягом десяти днів з моменту отримання заяви про погашення будь-якої кількості корпоративних паїв (часток) учасника, сукупна частка якого дорівнює або перевищує 50% корпоративного капіталу, загальні збори, до порядку денного яких повинно бути включене питання надання йому згоди на погашення таких корпоративних паїв (часток), причому таке рішення повинно прийматися одностайно загальними зборами учасників, у яких взяли участь всі учасники КГО. Доцільним є також визначення не лише максимального (місяць), але й мінімального можливого (три робочі дні) терміну погашення паю (частки) після прийняття зборами КГО зазначеного рішення і закріплення відповідної загальної норми у ГК України. Погашення корпоративних паїв (часток), не оформлених як ЦП за результатами якого у КГО не залишається жодного учасника має бути заборонено. В усіх інших випадках право учасників КГО на погашення корпоративних паїв (часток) має бути безумовним. Доцільним є закріплення у ГК України загальної норми з відповідними положеннями.

До прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» у правозастосовчій практиці України існувала проблема визначення моменту, з якого учасник вважається таким, що вийшов з ТОВ чи ТДВ. Законодавець не пропонував задовільного законодавчого регулювання цього питання, критерії, які використовуються в узагальненнях судової практики, також можна охарактеризувати як далекі від досконалості.

Ч. 1 ст. 148 ЦК України передбачала, що учасник може вийти з ТОВ/ТДВ, повідомивши останнє про свій вихід не пізніше ніж за три місяці до виходу, якщо інший строк не встановлений статутом [27]. Ст.77 ЗУ «Про ГТ» [190] та ст.126 ЦК України [27] досі містять аналогічну норму для повних товариств, не визначаючи можливість зміни строку установчим документом та із застереженням про те, що вихід учасника товариства, створеного на визначений строк, можливий лише з поважних причин. Річ у тім, що заява про вихід надавалася учасником ГТ, але відомості про склад його учасників та розміри їх часток містилися у статуті ГТ та

ЄДР, який вважається джерелом відкритих відомостей, що підтверджують безспірні юридичні факти у сфері діяльності юридичних осіб. Після отримання заяви будь-якого учасника про вихід ГТ проводило загальні збори, затверджувало на них нову редакцію статуту і ініціювало державну реєстрацію відповідних змін у ЄДР. Тобто можливою була ситуація, коли ГТ ігнорувало заяву учасника про вихід або збори учасників виявлялися неспроможними затвердити нову редакцію статуту, яка не міститиме відомостей про учасника, що вийшов, відповідно, зміни до ЄДР не вносилися і треті особи могли і далі вважати учасника, що подав заяву про вихід, чинним учасником ГТ [569, с.167-168]. З цього приводу І. Б. Саракун пропонувала скасувати вимогу щодо попередження товариства про вихід і вважати моментом виходу учасника з ТОВ дату подачі заяви посадовій особі товариства [201, с. 11], як це передбачено, зокрема, ст.103 Закону Республіки Білорусь «Про господарські товариства», у якій зазначено, що моментом виходу учасника з ТОВ є дата подачі (надходження) до ТОВ заяви про вихід або іншої зазначеної учасником в заяві дати виходу, але не раніше дати подання (надходження) заяви [523]. Схожим чином, на думку О. Климчук та Т. Христюк, моментом виходу слід вважати дату подачі заяви про вихід посадовій особі ТОВ або вручення відповідної заяви підприємству зв'язку [586, с.383]. Натомість А. В. Сороченко та В. М. Кравчук заперечували, що таким моментом слід вважати день спливу тримісячного (або іншого, встановленого статутом ТОВ) строку після повідомлення товариства учасником щодо виходу [206, с.12; 38, с.415].

ВГСУ, узагальнюючи судову практику у корпоративних спорах, у п. п. 4.12, 4.16 Постанови Пленуму від 25.02.2016 р. №4 виходив у своїй практиці з того, що вихід зі складу учасників ТОВ не пов'язується ні з рішенням загальних зборів учасників, ні з внесенням змін до статуту товариства, та зауважував, що встановлюючи момент виходу учасника з ТОВ, господарським судам слід враховувати, що таким моментом є дата спливу строку, передбаченого ч. 1 ст. 148 ЦК України, або інша дата, зазначена у заяві учасника, якщо така дата визначена з дотриманням вимог цієї норми ЦК України, та зауважив, що відкликання заяви про вихід після її отримання товариством допускається лише за згодою самого

ТОВ та у разі, якщо відповідні зміни у складі учасників ТОВ не пройшли державної реєстрації [36]. Такий підхід пропонував рішення, яке максимально захищало право учасника на вихід – він вважався таким, що вийшов, незалежно від дій інших учасників та самого товариства. Згідно з законодавством, яке діяло до прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ», це рішення було найкращим з усіх можливих. Однак недосконалість законодавчого регулювання зачіпала інтереси третіх осіб, які, за певних обставин, залишалися необізнаними щодо того, хто насправді є учасником ТОВ і яким є в ньому розподіл корпоративних паїв (часток) [569, с.168]. Існування досить значного строку між моментом подання заяви та моментом виходу передбачає імовірність зміни намірів учасника, який виходить. З цього приводу слід погодитися з В. М. Кравчуком, який вважає, що заява про вихід повинна бути безвідзивною [96, с.16-17]: безвідкличний характер волевиявлення щодо припинення участі у КГО, безсумнівно, усуває можливості для зловживань як з боку учасника, що подає заяву, так і спільних зловживань учасника та КГО, і у будь-якому випадку захищатиме інтереси третіх осіб.

Вихід через подання заяви учасника про вихід КГО створює також, в окремих випадках, проблему щодо ідентифікації самого факту виходу: зокрема, у постанові №912/422/17 від 02.05.2018 р. КГС ВС прийшов до висновку про те, що відсутність нотаріального засвідчення справжності підпису позивача на заяві про вихід з товариства, на підставі якої і заявлено позовні вимоги, господарські суди дійшли правильного висновку про те, що така заява є неналежно оформленою та не може бути підставою для виходу учасника з товариства і проведення з ним відповідних виплат, оскільки не створює правових наслідків для сторін. Таким чином, аргументи скаржника про те, що він вважається таким, що вибув із числа учасників товариства, було відхилено [580]. Можливість виникнення таких ситуацій слід усунути. Тобто погашення корпоративних паїв (часток), неоформлених як ЦП, припинення засвідчених ними корпоративних прав і відповідних правовідносин участі має здійснюватися в момент державної реєстрації волевиявлення учасника державним реєстратором у ЄДР на підставі відповідної заяви учасника, яку учасник адресує безпосередньо державному реєстратору (у випадку погашення

корпоративних паїв (часток) мажоритарного учасника, крім заяви, має подаватися також рішення загальних зборів) [208, с.98-99]. Саме цю ідею (у частині адресата заяви про вихід та моменту припинення участі) було реалізовано щодо ТОВ і ТДВ із прийняттям ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50], яким було внесено, серед іншого, зміни до ч. 5 ст. 17 ЗУ «Про держ. реєстрацію...» [275].

Викладене вище, а також реалізація пропозиції не вносити до установчого документу КГО, у якому корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП, відомості щодо його капіталу, складу учасників та актуального розподілу корпоративних паїв (часток) між ними, враховуючи обов'язкове внесення цих даних до ЄДР, які є доступними для широкого загалу, у тому числі через Інтернет [208, с.97] (детально див. підрозділ 2.3 роботи) повністю знімає проблему ідентифікації моменту погашення належних частки корпоративних паїв (часток), припинення його участі, корпоративних прав та можливої відмови учасника від дивестування корпоративного паю (частки): за відсутності необхідності вносити зміни до установчого документу КГО та, відповідно, скликати і проводити збори учасників, будь-які розумні доводи на користь існування попереднього строку між поданням заяви та погашенням корпоративного паю (частки) відсутні, оскільки певний строк потрібен для наступного проведення розрахунків між КГО та особою, яка погасила корпоративний пай (частку) про що йдеться нижче, але не для оформлення погашення корпоративного паю (частки) як такого [569, с.169]. Подібний підхід робить погашення корпоративного паю (частки) справді безумовним, безвідзивним, невідворотним актом та усуває будь-які двозначності з приводу статусу особи як учасника, або колишнього учасника КГО, і будь-які можливості маніпулювання ситуацією з боку учасника або КГО. Відмова від заявленого погашення корпоративних паїв (часток) залишається можливою тільки у мажоритарного учасника: з цього питання розумною видається позиція, зафіксована у п.4.16. Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4: відкликання заяви про вихід після її отримання товариством допускається лише за згодою самого товариства та у разі, якщо відповідні зміни у складі учасників не пройшли державної реєстрації [36].

В АТ припинення участі за одностороннім волевиявленням акціонера охоплює дві групи випадків, які істотно відрізняються як обставинами, що уможливають трансформацію умовного майнового корпоративного права у зобов'язальне, так і особою, на яку покладається відповідний обов'язок: АТ зобов'язане викупити акції акціонера, який зареєструвався для участі у загальних зборах і голосував проти прийняття стратегічного рішення, якщо рішення все одно було прийняте (ст.68 ЗУ «Про АТ»), причому вказана норма передбачає два відмінні переліки для простих та привілейованих акцій; особа, яка придбала контрольний (50%+1 проста акція), домінуючий контрольний (95% простих акцій), а у ПАТ також і значний контрольний пакет (75% простих акцій) зобов'язана придбати прості акції у акціонерів, які виявляють таке бажання (ст. ст. 65, 65¹, 65³ ЗУ «Про АТ») [63]. У доктрині право акціонера вимагати обов'язкового викупу в АТ акцій у разі, якщо він голосував проти прийняття стратегічного рішення іменується «правом на незгоду» [597, с.89; 5, с.161; 598, с.55; 599, с.6]. Існує думка про те, що реалізація «права на незгоду» є різновидом виходу [5, с.160-161; 600, с.380], натомість В. Цікало вважає, що оскільки законом не встановлено необхідності продажу акціонером усіх акцій (повного пакету), акціонер може вимагати придбання в нього певної кількості акцій (частини пакету); відповідно, через це важко погодитися з ототожненням права на обов'язковий викуп із правом на вихід із товариства [598, с.52]. Переусвідомлення цих питань у контексті категорії дивестування дозволяє погодитися з В. Цікало.

Щодо обов'язкового придбання акцій особою, яка набула контрольний, домінуючий контрольний, а у ПАТ – також значний контрольний пакет акцій слід зауважити, що сутнісно його відмінність від «права на незгоду» полягає лише у обставині, з якою закон пов'язує трансформацію майнового корпоративного права на майнову корпоративну квоту у зобов'язальне право вимоги, та суб'єкті відповідного обв'язку: акціонер демонструє незгоду не з рішенням загальних зборів стратегічного характеру, а з особою нового мажоритарного акціонера, який є для АТ «стратегічною особою», тобто суб'єктом обв'язку виявляється не АТ, а його

новий мажоритарний акціонер. Отже, треба говорити про єдине право акціонера, яке за різних обставин забезпечують різні суб'єкти.

Встановлена ст. 69 ЗУ «Про АТ» процедура обов'язкового для АТ викупу акцій передбачає: повідомлення акціонерів, які мають право вимагати обов'язкового викупу акцій, про виникнення права вимоги; подання акціонером вимоги щодо викупу; здійснення АТ оплати акцій, а акціонером – усіх дій, необхідних для набуття АТ права власності на акції [63]. Можна бачити, що ігнорування товариством цієї процедури означає повну неможливість для акціонера вийти з АТ. Для обов'язкового придбання мажоритарієм акцій ПрАТ внаслідок набуття контрольного пакета акцій, акцій ПАТ внаслідок придбання контрольного та значного контрольного пакета акцій, а також для акцій будь-якого АТ – внаслідок придбання домінуючого контрольного пакету акцій ст. ст. 65, 65¹, 65³ ЗУ «Про АТ» встановлює дві відмінні процедури, що засновані на принципово подібних засадах, але відрізняються ступенем деталізації. Обидві передбачають вчинення низки дій товариством, мажоритарієм та міноритарним акціонером, який хоче припинити участь в АТ, при цьому невиконання хоча б однієї дії зумовлює неможливість доведення процедури до кінця і неможливість для акціонера-міноритарія ефективно захистити свої права. Законодавець врегульовує припинення участі в АТ за одностороннім волевиявленням акціонера використовуючи категоріальний апарат договірної права: йдеться про «обов'язковий викуп», який здійснюється з укладенням договору купівлі-продажу у письмовій формі (якщо акції набуває АТ згідно ст.ст.68-69 ЗУ «Про АТ»), або «придбання акцій», яке здійснюється через подання мажоритарієм оферти, у свою чергу міноритарій «вчиняє усі дії, необхідні для набуття особою, яка придбала ... пакет акцій ... права власності на його акції» (якщо акції набуває мажоритарний акціонер згідно ст. ст. 65, 65¹, 65³ ЗУ «Про АТ» [63]). Однак насправді двостороннє волевиявлення у цих випадках відсутнє, документи, які оформлюють припинення участі акціонера в АТ з цих підстав втілюють виключно його волевиявлення. При цьому суб'єкт обов'язку щодо сплати акціонеру майнової корпоративної квоти (мажоритарій або АТ) не може ані відмовитися від придбання акцій, ані вплинути на їх

ціну, тобто «оферта мажоритарія» та «договір купівлі-продажу» видаються змістовно пустими і зайвими етапами у цій процедурі. У цілому доцільно уніфікувати термінологію і вести мову не про «право на незгоду», «викуп акцій АТ» та «придбання акцій мажоритарним акціонером», а про єдине право акціонера на «оплатне переведення акцій», яке є складовою правомочністю права на майнову корпоративну квоту, що забезпечує можливість її отримання за окремим волевиявленням акціонера АТ (див. вище) за наявності визначених законом фактичних складів.

Слід також відзначити, що законодавець стимулює мажоритарія до виконання його корпоративного обов'язку положеннями ст.65⁴ ЗУ «Про АТ», яка визначає, що мажоритарій, який не виконав обов'язок щодо придбання акцій має право голосу лише за акціями, що становлять відповідно 50%, 75%, 95%-1 голос, тобто набуваючи акції, не набуває відповідний ступінь корпоративного контролю [63]. Водночас слід зауважити, що при виключенні акціонера з АТ мажоритарієм, який набув 95% акцій, застосовуються цілком відмінні процедури, що передбачають сплату вартості акцій через рахунок умовного зберігання (ескроу). Тобто відповідно до п. 1.8. Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах [601] у редакції, затвердженій Постановою Правління Національного банку України 18.12.2017 р. №133 [602], через рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зарахування на рахунок коштів та перерахування їх/видачі коштів готівкою у випадках, передбачених законодавством України, особі (особам), зазначеній (зазначеним) клієнтом (бенефіціару або бенефіціарам), або повернення таких коштів клієнту за настання підстав, передбачених договором.

При виключенні міноритарного акціонера такий рахунок відкриває особа, на яку покладається корпоративний обов'язок сплатити міноритарному акціонеру його майнову корпоративну квоту у вигляді вартості акцій – мажоритарій, який зараховує на цей рахунок сукупну вартість акцій, що будуть придбані ним. Через застосування ескроу процедура придбання акцій при виключенні акціонера є значно більш «автоматизованою» та деталізованою, ніж при викупі акцій АТ та придбанні акцій мажоритарієм. З урахуванням вищевказаного доцільним є запрова-

дження процедури оплатного переведення акцій за волевиявленням акціонера шляхом здійснення розрахунків через ескроу, який відкриватиме АТ (якщо акції переводяться у зв'язку із прийняттям загальними зборами стратегічного рішення) або мажоритарій (якщо акції переводяться у зв'язку з придбанням контрольного, значного контрольного чи домінуючого контрольного пакету акцій) і на який зараховуватиметься сукупна вартість простих акцій, що потенційно можуть бути переведені акціонерами. Відкриття ескроу та перерахування на нього грошей повинно здійснюватися суб'єктом корпоративного обов'язку безумовно – за наявності факту, що уможливує волевиявлення акціонера щодо оплатного переведення акцій та перетворює майнове корпоративне право на отримання корпоративної майнової квоти на зобов'язальне право вимоги сплати відповідної суми. Тобто у разі виявлення АТ факту голосування акціонерів проти прийняття визначених законом стратегічних рішень або у разі набуття права власності на контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій. Також виконання рішень загальних зборів, проти яких голосували акціонери, що бажають отримати майнову корпоративну квоту, має ставати можливим за умови відкриття АТ рахунку ескроу та зарахування на нього сукупної вартості акцій акціонерів, які голосували проти прийняття загальними зборами відповідного рішення. Так само акції, які складають контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій, повинні блокуватися на рахунку набувача до повного виконання корпоративного зобов'язання із сплати акціонерам-міноритаріям належної їм майнової корпоративної квоти: розблокування цих акцій має відбуватися лише після настання усіх зазначених нижче умов (відкриття рахунку ескроу та зарахування на нього можливої сукупної вартості акцій, власники яких можуть ініціювати оплатне переведення акцій).

У такому разі акціонер-міноритарій здійснюватиме дивестування акцій вчиненням одного волевиявлення – заявою-вимогою про оплатне переведення акцій, внаслідок якого депозитарні установи перераховуватимуть акції з його рахунку на рахунок, відповідно, самого АТ або мажоритарія та зараховуватимуть на його рахунок вартість акцій.

Отже, процедура оплатного переведення акцій зв'язку з незгодою акціонера із стратегічним рішенням загальних зборів АТ виглядатиме таким чином:

- затвердження товариством ринкової ціни акцій, відкриття рахунку умовного зберігання (ескроу), бенефіціарами якого є відповідні акціонери-міноритарії (їхні спадкоємці або правонаступники або інші особи, які відповідно до законодавства мають право на отримання коштів), внесення сукупної вартості акцій акціонерів, які мають право на оплатне переведення акцій, на рахунок ескроу, а також повідомлення таких акціонерів про ціну, кількість та загальну вартість належних їм акцій, строк здійснення права на оплатне переведення акцій – протягом двадцяти днів з дати завершення проведення загальних зборів;

- розміщення такого повідомлення на веб-сайті АТ та у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР, надіслання копії повідомлення НКЦПФР і Центральному депозитарію ЦП з переліком акціонерів, які мають право на оплатне переведення акцій доказами відкриття ескроу та зарахування на нього сукупної вартості акцій акціонерів, які мають право на оплатне переведення акцій, наступного робочого дня (далі – оприлюднення інформації про дивестування);

- надання Центральним депозитарієм ЦП депозитарним установам, на рахунках яких обліковуються акції товариства, що належать акціонерам, які мають право на оплатне переведення акцій, повідомлення товариства;

- подання акціонерами, які мають право на оплатне переведення акцій, банківській установі, в якій відкрито рахунок умовного зберігання (ескроу), безвідзивних заяв-вимог про на оплатне переведення акцій, за якими банківська установа того ж дня інформує депозитарну устанovu, у якій зберігаються акції такого акціонера; депозитарна установа блокує ці акції і інформує банківську устанovu, яка отримавши повідомлення депозитарної установи про блокування акцій, здійснює перерахування коштів акціонерам, акції яких придбаваються (їхнім спадкоємцям або правонаступникам або іншим особам, які відповідно до законодавства мають право на отримання коштів), на зазначені ними рахунки у банківських установах або здійснює виплату відповідних коштів готівкою та повідомляє про факт оплати товариство та депозитарну устанovu, у якій зберігаються акції міноритарія, яка,

отримавши повідомлення банківської установи про виплату коштів міноритарієві, переводить акції з рахунку міноритарія на рахунок товариства;

- із спливом місяця після оприлюднення інформації про оплатне переведення акцій рахунок ескроу закривається, а кошти, які залишилися на ньому, перераховуються АТ.

Відповідно процедура оплатного переведення акцій у зв'язку з придбанням іншою особою контрольного, значного контрольного або домінуючого контрольного пакету і появою нового мажоритарія може бути наступною:

- повідомлення АТ, Центрального депозитарія ЦП та НКЦПФР особою, яка уклала договір купівлі-продажу акцій, за наслідками виконання якого вона з урахуванням кількості акцій, які належать їй та її афілійованим особам, стане (прямо або опосередковано) власником контрольного, значного контрольного або домінуючого контрольного пакета акцій, про укладення такого договору протягом одного робочого дня з дати укладення договору з розміщенням зазначеного повідомлення на веб-сайті товариства та у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР про ринок ЦП (не пізніше 24 години наступного робочого дня);

- повідомлення особою, яка внаслідок придбання акцій товариства з урахуванням кількості акцій, які належать їй та її афілійованим особам, стала (прямо або опосередковано) власником контрольного, значного контрольного або домінуючого контрольного пакета акцій НКЦПФР, Центрального депозитарія ЦП та товариства про набуття права власності на пакет та надання інформації про найвищу ціну, за якою вона придбавала акції цього товариства протягом 12 місяців, що передують дню набуття пакета акцій включно з днем набуття, в одноденний строк з дня набуття нею права власності на такий пакет акцій з розміщенням цієї інформації товариством на веб-сайті товариства та у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР протягом ще одного дня;

- встановлення Центральним депозитарієм ЦП обмеження на здійснення операцій у системі депозитарного обліку з акціями товариства, які входять до складу контрольного, значного контрольного чи домінуючого контрольного пакету товариства;

- затвердження ринкової вартості акцій наглядовою радою (або виконавчим органом товариства, якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом товариства) і повідомлення про таку вартість особи, яка придбала контрольний пакет та її афілійованих осіб, не пізніш як за 25 робочих днів – у ПрАТ, 5 робочих днів – у ПАТ з дня отримання товариством інформації про найвищу ціну придбання акцій;

- відкриття особою, яка придбала пакет акцій рахунку умовного зберігання (ескроу), бенефіціарами якого є відповідні акціонери-міноритарії (їхні спадкоємці або правонаступники, або інші особи, які відповідно до законодавства мають право на отримання коштів), внесення сукупної вартості акцій акціонерів, які мають право на оплатне переведення акцій, на рахунок ескроу – протягом десяти днів з дати отримання інформації про ціну придбання акцій та повідомлення про це НКЦПФР, Центрального депозитарія ЦД та товариства протягом наступного робочого дня;

- повідомлення мажоритарним акціонером Центрального депозитарія ЦД про повне перерахування грошових сум за акції на рахунок ескроу протягом наступного робочого дня з дати отримання цієї інформації;

- зняття обмеження з акцій, що входять до складу контрольного, значного контрольного чи домінуючого контрольного пакету акцій Центральним депозитарієм ЦД протягом наступного робочого дня з дати отримання інформації про повне перерахування грошових сум за акції на рахунок ескроу;

- розміщення товариством (наглядовою радою або виконавчим органом, якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом АТ) на веб-сайті АТ та у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР, а також надіслання кожного власнику простих акцій відповідно до переліку акціонерів АТ інформації про ціну, кількість та загальну вартість належних їм акцій, строк здійснення права на оплатне переведення акцій, а у ПАТ також – інформування наглядовою радою представників працівників або, якщо таких представників немає, самих працівників АТ у спосіб, визначений внутрішніми документами товариства про умови дивестування акцій, а також затвердження та оприлюднення на веб-сайті товариства

документу, що міститиме висновок щодо реалізації акціонерами права на оплатне переведення акцій включно з оцінкою його впливу на інтереси товариства, особливо на працевлаштування працівників та керівництва товариства, та щодо стратегічних планів особи, яка придбала контрольний або значний контрольний пакет акцій товариства та ймовірні наслідки, що стосуються напрямів подальшої діяльності товариства, інформування про зазначене представників працівників або, якщо таких представників немає, самих працівників товариства; при цьому, якщо наглядова рада (виконавчий орган) у визначений строк отримає окремі висновки представників працівників щодо впливу дивестування акцій на зайнятість, такі висновки додаються до документа та оприлюднюються на веб-сайті товариства;

- подання акціонерами, які мають право на оплатне переведення акцій, банківській установі, в якій відкрито рахунок умовного зберігання (ескроу), безвідзивних заяв про оплатне переведення акцій, за якими банківська установа того ж дня інформує депозитарну установу; у якій зберігаються акції такого акціонера, депозитарна установа блокує ці акції і інформує банківську установу, яка, отримавши повідомлення депозитарної установи про блокування акцій здійснює перерахування коштів акціонерам, акції яких придбаваються (їхнім спадкоємцям або правонаступникам або іншим особам, які відповідно до законодавства мають право на отримання коштів), на зазначені ними рахунки у банківських установах або здійснює виплату відповідних коштів готівкою та повідомляє про факт оплати мажоритарного акціонера, товариство та депозитарну установу, у якій зберігаються акції міноритарія, яка, отримавши повідомлення банківської установи про виплату коштів міноритарієві, переводить акції з рахунку міноритарія на рахунок мажоритарія;

- із спливом двох місяців після оприлюднення інформації про дивестування акцій рахунок ескроу закривається, а кошти, які залишилися на ньому, перераховуються акціонерному мажоритарію.

Як зазначалося вище, однією з підстав, що уможливають оплатне переведення акцій, є незгода акціонера з рішенням про вчинення значного правочину. Ч. 5 ст. 70 Закону «Про АТ» прямо забороняє ділити предмет значного правочину

з метою ухилення від передбаченого Законом порядку прийняття рішень про його вчинення [63]: отже, якщо предмет правочину був об'єктом розгляду декількох загальних зборів, з відповідним його поділом на частини, а акціонер-міноритарій на перших зборах голосував «за», а на наступних зборах «проти», враховуючи те, що при першому голосуванні він може і не знати про повну вартість предмету правочину, за акціонером слід визнати право на оплатне переведення належних йому акцій у разі, якщо він голосував проти рішення про укладення значного правочину хоча б на одних зборах [603, с.38].

Виключення учасника. Відповідно до ч.2 ст.100 ЦК України учасник товариства у випадках та в порядку, встановлених законом, може бути виключений з товариства [27]. На відміну від дивестування (за чинним законодавством – виходу) це недобровільне припинення участі учасника у КГО, яке відбувається внаслідок волевиявлення іншої особи, в результаті чого корпоративні права учасника і його участь у КГО припиняються.

До прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» законодавство України містило низку норм, а саме ст. ст. 54, 55, 63, 72 ЗУ «Про ГТ» [190], п. 2 ч.1 ст. 125, ст. 28, ч. 2 ст. 166 ЦК України [27], які передбачали можливість виключення учасника з КГО, у якому корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП, на схожих між собою засадах у зв'язку з систематичним невиконанням, неналежним виконанням учасником обов'язків, або перешкоджання діями досягненню цілей товариства.

Інститут виключення учасника зі складу та принципово подібні підстави виключення передбачені законодавством інших країн – це, зокрема, ч. 3 ст. 103 Закону Республіки Білорусь «Про господарські товариства» [523], ст.10 Федерального Закону Російської Федерації «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [340], ч. 1 ст. 22 Закону Республіки Вірменія «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [359]. Ст.2.336 ЦК Нідерландів визначає підставою виключення учасника з компанії вчинення ним шкоди інтересам компанії засобом, який робить продовження перебування у його власності часток компанії неприпустимим [604]. У Німеччині виключення учасника не передбачене законодавством, але визнається у судовій практиці, якщо учасник, якого виключають становить загрозу

для подальшого існування товариства, від інших учасників не можна розумно очікувати подальшого продовження відносин з ним, а інші засоби розв'язання конфлікту відсутні [605, с.128]. Слід зазначити, що у правових системах, у яких корпоративні паї (частки) мають високий ступінь інституціалізації, зокрема, у ст.266 KSH Польщі [277] та ст.2.336 ЦК Нідерландів [604] виключення розуміється як примусове погашення (анулювання) або викуп частки. Оскільки виключення пов'язується законом з порушенням учасником певних обов'язків, дослідники ідентифікували виключення як примусове припинення участі у товаристві [606, с.113], як форму корпоративної відповідальності учасника [38, с.282], як найбільш радикальну організаційну санкцію, яку можна застосувати до учасника у випадку, коли він є причиною негативних явищ у діяльності товариства [607, с.233]. У всіх вказаних вище правових системах виключення учасника відбувається за рішенням суду, яке приймається за позовом учасників, що володіють корпоративними паями (частками), сукупна частка яких є не меншою за 10% корпоративного капіталу, у Нідерландах – учасниками, які представляють не менше ніж третину, а у Польщі – більше половини корпоративних паїв (часток).

В Україні виключення здійснюється за рішенням загальних зборів, при цьому В. М. Кравчук пропонував віднести виключення учасника з певних «безумовних» підстав (зокрема, невнесення вкладу) до компетенції виконавчого органу товариства, а з інших підстав – до компетенції суду [38, с.417-418]. П.4.24. Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4 з цього приводу прямо встановлює, що оскільки прийняття рішення про виключення учасника з ГТ законом віднесено до компетенції загальних зборів ГТ, а не суду, виключення учасника з ГТ судом є втручанням у господарську діяльність ГТ, а тому суд не має права брати на себе функції органів управління товариством; суд перевіряє обґрунтованість та законність прийняття рішення про виключення учасника у разі подання ним позову про визнання такого рішення недійсним [36].

Віднесення прийняття рішення про виключення учасника з КГО до кола виключних повноважень загальних зборів учасників призвело до того, що спори про оскарження відповідних рішень стали складати питому вагу серед корпоративних

спорів. П.4.24. Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4 вимагає від судів зазначати у рішенні загальних зборів про виключення учасника обґрунтування причин такого виключення і викладення конкретних фактів невиконання статутних обов'язків, які стали підставою для виключення, зокрема, в чому полягає систематичність невиконання учасником його обов'язків, якими саме діями (бездіяльністю) учасник перешкоджає досягненню цілей товариства, тобто вирішуючи питання про наявність факту перешкоджання учасником своїми діями досягненню цілей товариства, суд повинен встановити, що поведінка учасника суттєво ускладнює діяльність товариства чи робить її практично неможливою [36]. Аналіз новітньої практики КГС ВС свідчить про те, що у ній так само використовуються зазначені вище критерії для оцінки законності виключення учасника [517]. Можна бачити, що підстави виключення учасника є значною мірою оціночними категоріями, що не могло не викликати появи суперечливої судової практики.

ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» (ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 23) [50] повністю змінив формат виключення учасника з ТОВ і ТДВ: виключення не є більше універсальною формою відповідальності учасника, а виходячи із запропонованого у цій роботі розуміння внесення учасником корпоративного вкладу як права, а не обов'язку, не може взагалі розумітися як форма відповідальності, оскільки виключення засновника, який не вносить вклад, є не санкцією, а констатацією його небажання ставати учасником КГО і брати участь в ньому на погоджених раніше умовах, так само констатацією небажання спадкоємців учасника брати участь у КГО є виключення з нього померлого учасника за неподання спадкоємцями відповідної заяви протягом року: таким чином виключення учасника за ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» можна розглядати скоріше як суто технічну операцію [181, с.139].

Водночас запропонований у цій роботі підхід, за якого кожний корпоративний пай (частка) формується, а відносини участі і корпоративні права виникають лише після державної реєстрації внесення корпоративного вкладу, усуває необхідність виключати учасника з підстав, що передбачені ч. 2 ст. 15 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50], оскільки ані корпоративні паї (частки), ані корпоративні права, ані відносини участі не виникатимуть «авансом». Отже, можна казати не про виклю-

чення учасника, а про виключення державним реєстратором відомостей про засновника КГО як його майбутнього учасника з ЄДР у зв'язку з невнесенням ним вкладу протягом місяця після державної реєстрації КГО.

Виключення померлого учасника, спадкоємці якого не подали заяви про вступ до КГО протягом року з дня закінчення строку для прийняття спадщини також видається суто технічною дією: участь особи у КГО припиняється внаслідок її смерті, тобто неможливо виключити (припинити участь) з КГО особу, яка вже померла. Цю ситуацію можна було би охарактеризувати як погашення корпоративного паю (частки) у разі, якщо спадкоємці особи не виявили бажання бути прийнятими до КГО. Однак, оскільки набуття права власності на корпоративний пай (частку) невідривно пов'язане з виникненням відносин участі і корпоративних прав, спадкоємці учасника КГО повинні ставати учасниками КГО одночасно з оформленням права на спадщину, до складу якої входять корпоративні паї (частки), і державної реєстрації права власності на пай (частку), а це, у свою чергу, виключає необхідність подання ними жодних заяв до КГО про вступ до КГО. Якщо нові учасники – спадкоємці померлого учасника виявляться незаінтересованими в участі у КГО, вони можуть погасити корпоративні паї (частки) і отримати майнову корпоративну квоту.

Загалом, закладена у ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» ідея щодо радикальної трансформації інституту виключення учасника з КГО видається слушною, оскільки усуває підґрунтя для численних корпоративних конфліктів, у ході яких учасники КГО вдаються до маніпулятивних дій та судових спорів, які розв'язуються на підставі оціночних категорій. Послідовна реалізація цієї ідеї призводить до повного усунення виключення учасника – як недобровільного припинення участі учасника у КГО, корпоративні паї (частки) у якому не оформлені як ЦП. Це знімає, серед іншого, проблему вираховування кількості голосів, необхідних для виключення учасника. Велика кількість ТОВ створюється за принципом «50/50», тобто двома учасниками у рівних частках, що призводило: з одного боку, до відсутності у жодного з учасників більшості голосів, необхідної для виключення другого учасника; з іншого боку, сама наявність у позитивному праві інституту виключення уча-

сника з оціночних підстав стимулювала учасників вдаватися до оформлення протоколів зборів, на яких учасники з рівною кількістю голосів виключали одне одного [608, с.25]. Це, у свою чергу, створювало підстави для виникнення безперспективних корпоративних спорів. З іншого боку, В. М. Кравчук відстоював точку зору, відповідно до якої при обчисленні кворуму загальних зборів, що розглядають питання про виключення учасника, голоси учасника, якого виключають з товариства, не повинні враховуватися [609, с.76]. Проте ситуація, коли учасник, що має 1% голосів, виявляється здатним виключити учасника, який має 99% голосів, не є прийнятною. Крім того, ст.64 ЗУ «Про ГТ», до якої апелював зазначений автор передбачала лише, що учасник, якого виключають, не бере участі у голосуванні [190], а не що його голоси не враховуються при голосуванні або при визначенні кворуму. Враховуючи викладене вище, доцільним видається повне усунення можливості виключення учасника з КГО, корпоративні паї (частки) у якому не оформлені як ЦП, як наслідок, зникає відповідна умова реалізації права на отримання майнової корпоративної квоти.

Виключення акціонера з АТ відбувається лише в одному випадку – за одностороннім волевиявленням особи, яка придбала домінуючий контрольний пакет акцій, і здійснюється шляхом обов'язкового продажу акцій міноритаріями. Витиснення, виключення акціонерів-міноритаріїв з АТ (*squeeze out*), є новим інститутом корпоративного права України, введеним ЗУ від 23.03.2017 р. №1983-VIII [411]. Цей інститут є відомим багатьом правовим системам, а також передбачений Директивою Європейського парламенту та Ради від 21.04.2004 р. №2004/25/ЕС щодо пропозицій про поглинання (*on takeover bids*) [610], яка визначає можливість закріплення у національному законодавстві розміру домінуючого контрольного пакету від 90 до 95% (зокрема, процедури *sell-out* та *squeeze-out* застосовуються при досягненні 90% у Великій Британії [11], Австрії, Угорщині, Польщі, США, 95% – у Люксембурзі, Франції, Німеччині, Італії, та Словаччині – 95% [611, с.11]), також ці процедури передбачені законодавством Чехії та Румунії [612, с.13].

Щодо введення цього інституту до правової системи України дослідники висловлюють різні точки зору. Зокрема, О. І. Виговський в цілому позитивно оцінює цю новелу як засіб усунення з АТ «мертвих душ», тобто у контексті поширених ситуацій, коли мінотарні акціонери не з'являються на загальних зборах і не беруть жодної участі в діяльності товариства, оскільки розуміють, що вони не мають жодної можливості впливати на прийняття рішень [613]. М. Пенчукова вважає, що даний інститут надає серйозні переваги мажоритаріям, певною мірою обмежує права міноритаріїв і створює підґрунтя для корпоративних спорів [614, с.25]. А. Слободянюк зауважує, що у великих АТ навіть мінімальна кількість акцій може приносити значний прибуток, тобто можливі ситуації, коли мінотарії не будуть зацікавлені в продажу своїх акцій, а оскільки закон не передбачає умов для відмови, вірогідним є виникнення корпоративних конфліктів. Водночас цей дослідник визнає, що подібна до *squeeze-out* норма вже міститься у ЦК України (ст.365), яка встановлює, що якщо частка у спільному майні є незначною, суд, з урахуванням кількох інших умов, постановляє рішення про припинення права особи на частку у спільному майні, якщо позивач попередньо вніс вартість цієї частки на депозитний рахунок суду і порівнює право власності з пружиною, «яка намагається вирівнятися на всю свою довжину (принцип еластичності), для ефективнішої реалізації своїх прав основним власником» [611, с.11]. Нарешті, Є. Соколовська визнає, що інститут *squeeze-out* має як позитивні риси, так і негативні, оскільки: з одного боку, надає можливість мажоритарним учасникам повністю сконцентрувати в своїх руках механізми управління товариством, що дозволяє спростити і прискорити процес прийняття рішень і знизити витрати (не треба буде скликати загальні збори, рішення прийматимуться одноосібно мажоритарієм, водночас цей автор не виключає можливості зловживань з боку мажоритарія у тому, що стосується визначення ціни акцій, що підлягають викупу) [612, с.13].

По суті, мажоритарний акціонер – власник домінуючого контрольного пакету наділений специфічним корпоративним правом – правом виключення інших акціонерів (які є міноритаріями) з товариства, яке він може реалізувати протягом визначеного законом строку (див. нижче). Це право виявляється пов'язаним з

правом кожного акціонера-міноритарія на отримання майнової корпоративної квоти, оскільки реалізація акціонером-мажоритарієм права виключити інших акціонерів є обставиною, що перетворює відповідне майнове корпоративне право на право вимоги і є протилежним праву міноритарія на дивестування акцій, оскільки волевиявлення щодо припинення участі акціонера-міноритарія в АТ і отримання майнової корпоративної квоти здійснює не він сам, а інша особа. Водночас право мажоритарія – власника домінуючого корпоративного пакету виключати акціонерів-міноритарієв з АТ супроводжується невід’ємним корпоративним обов’язком щодо виплати акціонерам-міноритаріям майнової корпоративної квоти. Можна бачити, що в АТ виключення міноритарного акціонера також не може розглядатися як форма корпоративної відповідальності, оскільки не є наслідком вчинення таким акціонером жодних протиправних дій.

Таким чином, виключення учасника з КГО можна розглядати як недобровільне припинення участі у КГО за волевиявленням іншого суб’єкта корпоративних правовідносин та з підстав, передбачених законом з обов’язковим отриманням майнової корпоративної квоти за рахунок суб’єкту, за чиїм волевиявленням учасника виключено. У КГО, у яких корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП, виключення учасника (за збереження такої можливості) супроводжується погашенням належних йому корпоративних паїв (часток). Натомість в АТ корпоративні паї (акції) набуває суб’єкт корпоративного обов’язку щодо виплати учаснику майнової корпоративної квоти. Процедура виключення акціонера з АТ передбачена ст.65² ЗУ «Про АТ», базується на використанні рахунку умовного зберігання (ескроу), при цьому законодавець використовує для опису переходу акцій від міноритарного акціонера до мажоритарія при реалізації процедури *squeeze out* термін «продаж». Однак при виключенні акціонера з АТ так само, як і при «обов’язковому викупі акцій», двостороннє волевиявлення відсутнє, документи, які оформлюють виключення, втілюють волевиявлення лише мажоритарного акціонера (публічна безвідклична вимога). Отже, доцільно говорити саме про виключення акціонерів, а не про обов’язковий продаж акцій.

Обчислення розміру майнової корпоративної квоти здійснюється різним чином у разі її отримання з різних підстав та у різних КГО.

Фіксованою є майнова корпоративна квота, яку отримують акціонери – власники привілейованих акцій як їх ліквідаційну вартість відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 2, п. 2 ч. 2 ст. 26 ЗУ «Про АТ»: її розмір визначається статутом АТ [63]. У випадку запровадження привілейованих корпоративних паїв (часток) у інших КГО доцільно передбачити відповідні положення щодо встановлення ліквідаційної вартості таких корпоративних паїв (часток) в установчому документі КГО. Виходячи з даних фінансової звітності визначається власний капітал КГО, тобто відповідно до п. 3 Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань [560], яка і представляє собою базис для вирахування вартості майнової корпоративної квоти відповідного учасника. Власний капітал КГО визначається на підставі балансу (фінансового звіту), який відповідно до п. 3 зазначеного Стандарту є звітом про фінансовий стан підприємства, що відображає його активи, зобов'язання і власний капітал на певну дату [560], тобто як документ фінансової звітності, відповідно до ч. 1 ст. 11 ЗУ «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» складається за даними бухгалтерського обліку, який, у свою чергу, є процесом виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень (ст. 1 зазначеного Закону), що ведеться на підприємстві безперервно з дня реєстрації підприємства до його ліквідації (ч. 1 ст. 8 Закону) і є основою для фінансової, податкової, статистичної та інших видів звітності, що використовують грошовий вимірник (ч. 2 ст. 3 Закону) [615].

Незалежна оцінка дозволяє з'ясувати ринкову вартість корпоративної майнової квоти і є відповідно до ст. 3 ЗУ «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» процесом визначення вартості на дату оцінки за процедурою, передбаченою нормативно-правовими актами з оцінки майна, і, водночас результатом практичної діяльності суб'єкта оціночної діяльності [616],

тобто незалежного професійного оцінювача, який є зовнішнім щодо КГО суб'єктом. Оцінка майнової корпоративної квоти здійснюється відповідно до Національного стандарту №3 «Оцінка цілісних майнових комплексів» із застосуванням майнового, дохідного та порівняльного методичних підходів (п.7 Стандарту) [274], використовуючи які оцінювач визначає ринкову вартість цілісного майнового комплексу, корпоративної частки, і відповідно майнової корпоративної квоти. Балансова вартість враховує лише показники бухгалтерського обліку, як наслідок, ринкова (дійсна) вартість може істотно відрізнятися від балансової. З іншого боку, оскільки, як зазначалося вище, бухгалтерський облік ведеться КГО протягом всього часу його існування, використання балансової вартості не вимагає проведення окремого дослідження і оплати послуг оцінювача. Нарешті, найвища ціна продажу корпоративної частки (в окремих випадках – подвійна) використовується лише при дивестуванні акцій у разі придбання третьою особою контрольного, значного контрольного та домінуючого пакета, або при виключенні акціонера з АТ у разі придбання третьою особою домінуючого контрольного пакету – якщо найвища ціна, за якою мажоритарій придбав акції протягом останніх 12 місяців, виявиться вищою за їх ринкову вартість.

Отже, принципово майнова корпоративна квота може бути фіксованою, визначатися виходячи з даних фінансової звітності, за результатами незалежної оцінки, або дорівнювати найвищій ціні продажу корпоративного паю (акції).

Зазначені вище способи визначення розміру майнової корпоративної квоти застосовуються при ліквідації КГО, дивестуванні ккорпоративного паю (частки) або виключенні учасника наступним чином. Як зазначалося вище, при ліквідації КГО складаються проміжний ліквідаційний і ліквідаційний баланси, які фіксують майновий стан КГО відповідно до і після проведення розрахунків з кредиторами. Ч. 12 ст. 111 ЦК України встановлює, що майно, яке залишилося після задоволення вимог кредиторів (у тому числі за податками, зборами, єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та іншими коштами, що належить сплатити до державного або місцевого бюджету, Пенсійного фонду України, фондів соціального страхування), передається учасникам юридичної особи,

якщо інше не встановлено установчими документами юридичної особи або законом. Відповідно до ч. 4 ст. 111 ЦК України у випадках, установлених законом, ліквідаційна комісія (ліквідатор) забезпечує проведення незалежної оцінки майна юридичної особи, що припиняється [27]. Такий випадок передбачений ч. 2 ст. 7 ЗУ «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» – це ліквідація КГО з корпоративною часткою, що перебуває у державній або комунальній власності. Таким чином, розподіл майна КГО між його учасниками відбувається, а майнова корпоративна квота кожного учасника, якою погашається його корпоративний пай (частка), вираховується згідно з даними ліквідаційного балансу, а у випадку, якщо певні корпоративні паї (частки) перебувають у державній або комунальній власності, здійснюється незалежна оцінка цілісного майнового комплексу КГО.

Певні особливості в обчисленні розміру майнової корпоративної квоти наявні у ВК і у АТ щодо привілейованих акцій. Зокрема, відповідно до ч. 7 ЗУ «Про кооперацію» майно неподільного фонду не підлягає поділу між його членами і передається за рішенням ліквідаційної комісії іншій (іншим) кооперативній організації (кооперативним організаціям) або зараховується до доходу бюджету. Ця норма з очевидністю є запозиченням із законодавства про громадські об'єднання (ч. 3 ст. 24, ч. 3 ст. 28 чинного ЗУ «Про громадські об'єднання», ст. 21 ЗУ «Про об'єднання громадян», що був чинним у 1992-2012 р.р. [617; 618]. Існування подібних обмежень щодо суб'єкту господарської, підприємницької діяльності, яким є ВК, не є виправданим, тим більше, що неподільний фонд ВК є єдиним фондом, мета створення якого не визначається законом. Тому положення щодо неподільного фонду ВК, у тому числі щодо поділу цих коштів у ході ліквідації ВК, доцільно скасувати.

У контексті проблематики привілейованих акцій Ю. С. Поваров пише, що право на ліквідаційну квоту можна розуміти у двох сенсах: у вузькому розумінні – як право отримати ліквідаційну вартість привілейованих акцій певного класу (відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 2, п. 2 ч. 2 ст. 26 ЗУ «Про АТ» ліквідаційна вартість – це сума коштів, яка належатиме власнику такої акції під час ліквідації АТ, що визна-

чається статутом АТ [63]), яку акціонери – власники привілейованих акцій отримують першочергово, у широкому – як синонім права отримати частину майна у випадку ліквідації товариства, яке має кожний акціонер [619, с.358]. Однак це протиставлення є, скоріше, штучним: відповідно до ч. 1 ст. 89 ЗУ «Про АТ» виплати ліквідаційної вартості привілейованих акцій здійснюються у сьому чергу, а розподіл майна між акціонерами – власниками простих акцій пропорційно до кількості належних їм акцій – у дев'яту чергу, після виплати за простими акціями, у зв'язку з виходом акціонера, який голосував проти стратегічного рішення загальних зборів. Схожим чином ч. 2 ст. 139 ЦК України встановлює, що у разі ліквідації командитного товариства після розрахунків з кредиторами вкладники мають переважне право перед повними учасниками на одержання вкладів [27], а ч. 2 ст. 14 ЗУ «Про кооперацію» – що при ліквідації ВК асоційований член має переважне порівняно з членами ВК право на одержання паю [191]. Таким чином, йдеться про єдине явище – майнову корпоративну (ліквідаційну) квоту, яка є фіксованою для акціонерів – власників привілейованих акцій. Відповідно, уніфікуючи корпоративні паї (частки) у різних видах КГО, доцільно передбачити закріплення установчим документом розміру майнової корпоративної (ліквідаційної) квоти для привілейованих паїв (часток) усіх видів КГО. Натомість майнова корпоративна (ліквідаційна) квота, що припадає на прості корпоративні паї (частки) визначається за даними ліквідаційного балансу, який у разі, якщо певні корпоративні паї (частки) перебувають у державній або комунальній власності, повинен засновуватися на незалежній оцінці цілісного майнового комплексу КГО.

Якщо учасник отримує майнову корпоративну квоту не внаслідок ліквідації, а у зв'язку з дивестуванням корпоративного паю (частки) чи виключенням з КГО, порядок її вираховування залежить від того, чи погашається корпоративний пай (частка) з припиненням відносин участі. Оскільки в АТ при виключенні учасника або дивестуванні корпоративні паї (акції) не погашаються, а переходять до мажоритарного акціонера або самого АТ, обсяг корпоративної майнової квоти акціонера визначається завжди через сукупну вартість корпоративних паїв (акцій) акціонера, які набуває мажоритарій або АТ. У свою чергу, положення ст. ст. 65–65³, 69

ЗУ «Про АТ» свідчать про те, що ціна кожної акції може прив'язуватися: до її ринкової вартості; до найвищої ціни придбання таких акцій мажоритарієм протягом визначеного законом строку; до найвищої ціни придбання мажоритарієм протягом визначеного законом строку корпоративних паїв (часток) іншої юридичної особи, якій, у свою чергу, прямо або опосередковано належать акції цього АТ; до найвищої ціни придбання мажоритарієм протягом визначеного законом строку корпоративних паїв (часток) іншої юридичної особи, якій прямо або опосередковано належать акції цього АТ, за умови що вартість акцій АТ, які прямо або опосередковано належать такій особі, за даними її останньої річної фінансової звітності становить не менше 90 відсотків загальної вартості активів такої особи, також може використовуватися подвійна вартість акцій [63].

Майнова корпоративна квота за корпоративним паєм (часткою), неоформленим як ЦП, іменується в різних правових системах по-різному: як вартість частки (ст. 23 Закону Республіки Вірменія «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [359]), бухгалтерська (ч. 3 ст. 47 Закону Республіки Молдова «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [524]) або дійсна вартість частки (п. 6.1 ст. 23 Федерального Закону РФ «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [340], ст. 103 Закону Республіки Білорусь «Про господарські товариства» [523], яка додатково передбачає, що Президентом Республіки Білорусь може бути встановлено інше), і, нарешті, як винагорода – wynagrodzenie (ст. 199 KSH Польщі [277]). У законодавстві України щодо повних та командитних товариств ч. 3 ст. 71 ЗУ «Про ГТ» передбачає виплату учаснику, який виходить або якого виключено, вартості його внеску за балансом, складеним на дату виходу [190], а ч. 1 ст. 130 ЦК України – виплату вартості частини майна товариства, пропорційної частці цього учасника у складеному капіталі товариства, якщо інше не встановлено засновницьким договором [27].

Так само відповідно до ч. ч. 1, 2 ст. 166 ЦК України [27] при виході або виключенні члену ВК виплачується вартість паю або видається майно, пропорційне розміру його паю, а також здійснюються виплати, встановлені статутом ВК. Водночас ст. 21 ЗУ «Про кооперацію» передбачає, що у разі виходу або виключення з

ВК фізична чи юридична особа має право на одержання своєї загальної частки натурою, грошми або (за бажанням) ЦП відповідно до їх вартості на момент виходу, а земельної ділянки – у натурі [191]. Балансова вартість внеску і вартість частини майна, пропорційна частці учасника у складеному капіталі у повних та командитних товариствах, є вочевидь двома відмінними сутностями, так само відрізняються вартість паю і загальна частка у ВК, що доводить необхідність уніфікації категоріального апарату корпоративного права, зокрема, шляхом введення поняття майнової корпоративної квоти. Щодо ТОВ та ТДВ до прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» законодавство України передбачало виплату учаснику, який вийшов або якого було виключено, частини вартості майна товариства, пропорційної розміру частки учасника (його частці) в статутному капіталі (ч. 2 ст. 148 ЦК України [27], ч. 1 ст. 54 ЗУ «Про ГТ» [190]). Слід зазначити, що у всіх випадках мова йде саме про отримання грошової суми, а не про повернення вкладу в натурі. Так, в Молдові, де інститут виходу учасника з товариства відсутній і можливе лише його виключення за рішенням суду, закон встановлює, що виключений з товариства учасник не має права на пропорційну частину майна товариства, а має право тільки на грошову суму, яка відповідає бухгалтерській вартості частки у статутному капіталі товариства на дату виключення, якщо судовим рішенням не передбачено інше. При цьому якщо вартість частки не покриває розміру шкоди, що її виключений учасник заподіяв товариству, він зобов'язаний внести різницю (ч. 3 ст. 47 Закону Республіки Молдова «Про товариства з обмеженою відповідальністю») [524]. В інших правових системах повернення майна колишньому учасникові в натурі, в тому числі повернення йому вкладу до статутного капіталу, розглядається як виняток з правила, обумовлений наявністю угоди з даного питання між цим учасником і КГО.

У більшості правових систем розмір майнової корпоративної квоти обчислюється, в термінології правової системи України, виходячи з балансової вартості чистих активів (власного капіталу) КГО за даними його бухгалтерської звітності. Відповідна сума визначається за даними на момент припинення участі (ст. 103 Закону Республіки Білорусь «Про господарські товариства» [523], ч. 3 ст. 47 Зако-

ну Республіки Молдова «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [524]) або виходячи з бухгалтерської звітності за останній звітний період, що передував моменту припинення участі в товаристві (ч. 4 ст. 23 Федерального Закону РФ «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [340]), або за попередній рік (ст.199 KSH Польщі [277]). При цьому, наприклад, законодавство Вірменії передбачає обидва ці критерії (ст.23 Закону Республіки Вірменія «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [359] і ст.104 ЦК Республіки Вірменія [620]), що розуміються на практиці як альтернативні [621, с.8]. Слід зауважити, що за законодавством Польщі при добровільному погашенні корпоративного паю (*udział*) розмір винагороди учасника визначається за згодою сторін [349, с.98], при цьому товариство виходить з того, які положення щодо розміру винагороди за добровільно погашений пай (частку) містить договір товариства, а за відсутності таких положень – з рішення, прийнятого учасниками [622, с. 257]. У разі примусового чи спеціального (автоматичного) анулювання частки відповідно до ч. ч. 2, 4 ст. 199 KSH винагорода не може бути нижче, ніж вартість, що припадає на частку у чистих активах (*udział aktywów netto*) згідно з останньою фінансовою річною звітною, за вирахуванням суми, що підлягає розподілу між учасниками [277].

Водночас законодавство України до прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» (абз. 4 ч. 2 ст.148 ЦК України) передбачало, що порядок і спосіб визначення вартості компенсації встановлюється статутом товариства і законом [27]. При цьому законодавство не містило з даного питання жодних спеціальних норм, а статuti товариств часто також не передбачають відповідних положень, як наслідок, у судовій практиці України склався наступний підхід:

- за відсутності положень статуту про спосіб визначення вартості компенсації суд використовує балансову вартість (п.30 Постанови Пленуму ВСУ від 24.10.2008 р. № 13 [157]). Слід також зазначити, що п.3.7. скасованих Рекомендацій Президії ВГСУ від 28.12.2007 р. № 04-5/14 визначав, що оскільки майно товариства обліковується на його балансі, де відображається вартість активів та джерел їх формування, в основу розрахунку вартості частини майна товариства, на-

лежної до сплати учаснику, що виходить з товариства, за загальним правилом, повинна братись балансова вартість майна товариства [156];

- на вимогу учасника, що вийшов, незалежно від положень статуту, застосовується ринкова вартість (п.4.20 Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4 [36]). Однак слід зазначити, що судова практика з цього питання була мінливою, і ВСУ тривалий час не поділяв підхід щодо застосування ринкової вартості за бажанням учасника, що вийшов. Зокрема, приймаючи Постанову від 18.11.2014 р. у справі № 910/10168/13 Судова палата у господарських справах ВСУ попри бажання позивача застосувати ринкову (дійсну) вартість, яка, до того ж, передбачалася положеннями статуту, про що прямо зазначено у Постанові, прийшла до висновку, що вартість частини майна ГТ, що підлягає виплаті, повинна відповідати вартості чистих активів товариства, яка визначається на підставі балансу, складеного на дату виходу (виключення) [623]. Нарешті, ВП ВС прийняла постанову № 925/1165/14 від 24.04.2018 р., у якій прямо зазначила, що вважає за необхідне відійти від цієї правової позиції, оскільки за наявності спору між учасником і ГТ щодо визначення вартості майна останнього, учасник ГТ має право вимагати проведення з ним розрахунків на підставі дійсної (ринкової) вартості майна товариства, а не на підставі вартості, за якою майно обліковується у товаристві: взяття майна на облік за певною вартістю є односторонньою вольовою дією ГТ, яка не може бути беззаперечним доказом дійсної вартості майна, тобто сторони можуть доводити дійсну вартість майна будь-якими належними доказами, серед іншого – висновками експертів [624] (таким чином, ВС у новітній практиці пристав до позиції, яку довгий час просував ВГСУ).

Також ринкова вартість завжди має застосовуватися в разі, якщо одним з учасників ГТ є держава, територіальна громада або юридична особа, повністю заснована на державній власності (ст. 7 ЗУ «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність» [616])).

Вартість майнової корпоративної квоти в Україні обчислюється за станом на дату подання учасником заяви про вихід або на момент виключення учасника (п. 4.14. Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4 [36]), цей підхід закріп-

лений також у ч. 6 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ», згідно з якою вартість частки учасника визначається станом на день, що передував дню подання учасником відповідної заяви у порядку, передбаченому ЗУ «Про держ. реєстрацію...» [50]. Натомість наприклад, відповідно до ст.199 КШН Польщі вартість визначається за даними останньої річної фінансової звітності (тобто за станом на кінець року, що передує погашенню частки) [277]. У Вірменії згідно зі ст. 23 Закону Республіки Вірменія «Про товариства з обмеженою відповідальністю» вартість частки у статутному капіталі визначається на підставі бухгалтерської звітності товариства *за останній звітний період*, який передував даті подання заяви про вихід [359], водночас ст. 104 ЦК Республіки Вірменія передбачає, що вартість частки у статутному капіталі визначається за балансом, складеним *на момент подання учасником заяви про вихід з товариства, якщо інше не передбачено статутом товариства* [620]. Як зауважує Л. А. Бегларян, двозначність законодавчих положень та можливість врегулювати це питання у статуті має наслідком те, що вартість частки у статутному капіталі у судовій практиці Вірменії може бути визначена як безпосередньо на момент виходу, шляхом складання балансу товариства на конкретну дату, так і на момент складання останньої бухгалтерської звітності за попередній звітний період [621, с.8].

ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» встановив принципово інший підхід до вираховування вартості майнової корпоративної квоти: відповідно до ч. 8 ст. 24 Закону учаснику виплачується вартість його частки, яка визначається виходячи з ринкової вартості сукупності всіх часток учасників товариства пропорційно до розміру частки такого учасника, тобто майнова корпоративна квота прив'язується до ринкової вартості корпоративних паїв (часток). Ч. 6 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» зобов'язує товариство не пізніше 30 днів з дня, коли воно дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника, повідомити такому колишньому учаснику вартість його частки, надати обґрунтований розрахунок та копії документів, необхідних для розрахунку, ч. 11 ст. 24 – зобов'язує товариство надавати учаснику, який вийшов, доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості його частки [50]. Таким чином, йдеться не про вартість частини майна

КГО, пропорційну розміру корпоративного паю (частки), а про вартість самого корпоративного паю (частки). Також фактично відтепер застосування ринкової вартості є обов'язковим, а тягар проведення оцінки вартості відповідного корпоративного паю (частки) покладається на КГО.

Аналіз Національного стандарту №3 «Оцінка цілісних майнових комплексів» [274] дозволяє дійти висновку про те, що принципова різниця між підходами до оцінки корпоративного паю (частки) і частини вартості майна КГО, пропорційної розміру паю (частки), відсутня, оскільки визначення вартості корпоративного паю (частки) у КГО, неформленого як ЦП, відштовхується від вартості цілісного майнового комплексу КГО.

Закріплення положення про обчислення майнової корпоративної квоти виходячи з даних звіту про незалежну оцінку, безперечно спрямоване на захист інтересів учасників ТОВ та ТДВ. Проте слід зазначити, що, як було вказано вище, цей шлях передбачає здійснення певного дослідження, яке має бути кимось оплачене і для проведення якого товариство має надати усі необхідні дані. Тобто за наявності конфлікту з товариством, яке протидіятиме учасникові і відмовиться надавати інформацію, такий учасник змушений буде звертатися до суду.

Ч. 12 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» передбачає, що статутом товариства можуть бути передбачені інші строк, порядок, розмір та спосіб проведення розрахунків з учасником, що виходить з товариства, а також порядок вибору суб'єкта оціночної діяльності: відповідні положення можуть бути внесені до статуту, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства [50]. Проте доцільним видається законодавче закріплення можливості учасника, який погашає корпоративний пай (частку), обирати між балансовою та ринковою вартістю, на підставі яких визначатиметься його майнова корпоративна квота (такий спосіб пропонується нижче).

Що стосується права учасника отримати частину прибутку КГО, слід зауважити, що учасник, який здійснив оплатне переведення акцій або якого було виключено з АТ, прибутку не отримує: зазначені факти належать до обставин, що спричиняють утворення зобов'язального права вимоги з майнового корпоратив-

ного права на отримання дивідендів. Так само ані законодавство Вірменії ані законодавство РФ, ані законодавство Польщі не містять прямої вказівки на право учасника, який вийшов або якого було виключено, отримати частину прибутку. Як наслідок, дане питання в судовій практиці Вірменії, наприклад, вирішується таким чином, що отримання учасником, який вийшов з товариства, частини прибутку товариства повністю залежить від положень статуту, якщо дане питання статутом не врегульовано, товариство звільняється від обов'язку сплатити колишньому учасникові частину прибутку [621, с.7].

Натомість у Республіці Білорусь учасник, який вийшов або якого було виключено з ТОВ чи ТДВ, має право на отримання прибутку за станом на момент розрахунку, тобто на момент виплати учаснику майнової корпоративної квоти, причому дата виплати визначається рішенням загальних зборів товариства (ст. 103 Закону Республіки Білорусь «Про господарські товариства» [523]). У Молдові, де інститут виходу учасника відсутній, учаснику, якого було виключено, сплачується частина прибутку, наявна на момент його виключення (ч. 4 ст. 47 Закону Республіки Молдова «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [524]). Таким чином, право на отримання частини прибутку колишнім учасником не є безумовним у всіх правових системах.

Ч. 4 ст. 71 ЗУ «Про ГТ» визначає, що учаснику, який вибув з повного товариства, виплачується належна йому частина прибутку, одержаного товариством у даному році. Щодо ТОВ та ТДВ ч. 2 ст. 54 ЗУ «Про ГТ» встановлювала норму, згідно з якою учасник, який вийшов або якого було виключено, має право на отримання прибутку товариства за станом на момент виходу або виключення учасника ([190]). Однак ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» не передбачає виплати учаснику, який вийшов з товариства, частини його прибутку.

Слід відзначити, що закріплення права учасника, який погасив корпоративний пай (частку), на отримання прибутку ставить його в привілейоване становище порівняно з іншими учасниками: дивіденди за непривілейованими корпоративними паями (частками) у КГО виплачуються, за загальним правилом, тільки за наявності відповідного рішення загальних зборів учасників, яке може бути прийняте

або ні, єдиний виняток зроблено для КГО з державною часткою: як зазначалося вище, вони зобов'язані не пізніше 1 травня року, наступного за звітним, прийняти рішення про виплату не менше ніж 30% прибутку як дивіденди і не пізніше 1 липня здійснити відповідний платіж (ч. 5 ст. 11 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» [565]). Таким чином, може скластися ситуація, у якій колишній учасник отримує дивіденди, а особи, які залишились учасниками – ні, оскільки рішення про розподіл прибутку не було прийнято або було прийнято рішення не виплачувати дивіденди, а залишити прибуток у КГО [625, с.135].

Тому доцільним видається поширення підходу, який законодавець застосовує щодо АТ, а з прийняттям ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» – також і щодо ТОВ і ТДВ, на усі КГО: дивестування корпоративного паю (частки) не є умовою для «остаточного» перетворення майнового корпоративного права на дивіденди у зобов'язальне право вимоги щодо сплати дивідендів, тобто дивіденди, як зазначалося у підрозділі 4.2 роботи отримують особи, які є учасниками на момент прийняття загальними зборами рішення про сплату дивідендів, а за привілейованими корпоративними паями (частками), не оформленими як ЦП (у разі їх впровадження), право на отримання дивідендів за звітний період повинні мати особи, які були власниками привілейованих паїв на момент завершення відповідного звітного періоду.

З іншого боку, треба відзначити, що виплата учаснику, який дивестував корпоративний пай (частку), майнової корпоративної квоти не є підставою для відмови у виплаті йому дивідендів, щодо яких було прийняте рішення загальних зборів протягом його участі у КГО: саме такий підхід реалізовано, зокрема, у Постанові КГС ВС № 908/660/17 від 23.05.2018 р. [568]. Дійсно, право на майнову корпоративну квоту і право на дивіденди є двома відмінними майновими корпоративними правами, що покликані задовольнити різні аспекти вихідного інвестиційного інтересу учасника, умови, за наявності яких виникають похідні від цих прав зобов'язальні права вимоги, відрізняються, і реалізація одного з цих прав не є підставою для відмови у реалізації другого.

Нарешті, важливим питанням є строк, протягом якого КГО повинна сплатити учаснику його майнову корпоративну квоту при дивестуванні корпоративного паю (частки) або виключенні.

В АТ ці строки передбачені процедурами придбання акцій мажоритарієм або викупу їх АТ і складають 20-30 днів залежно від процедури, що застосовується. За використання ескроу внесення мажоритарієм вартості майнової корпоративної квоти передує самому викупу акцій, але акціонер повинен з'явитися до банку, який переводить йому гроші з рахунку умовного зберігання. Щодо КГО, у яких корпоративні паї (частки) не оформлюються як ЦП, законодавство України встановлює строк виплати майнової корпоративної квоти колишньому учаснику щодо ВК, ТОВ, ТДВ. У ВК цей строк відповідно до ст.21 ЗУ «Про кооперацію» визначається статутом ВК, але не може перевищувати двох років, що обраховуються з 1 січня року, що настає з моменту виходу або виключення з ВК [191]. Щодо ТОВ і ТДВ цей строк відповідно до ст.54 ЗУ «Про ГТ» визначався як «після затвердження звіту за рік, в якому він вийшов з товариства, і в строк до 12 місяців з дня виходу» [190], або – як один рік з дня, коли товариство дізналося чи мало дізнатися про вихід учасника відповідно до ч. 7 ст. 24 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]. За законодавством Білорусі розрахунки повинні бути проведені після закінчення фінансового року і після затвердження звіту за рік, в якому учасник вийшов з товариства, протягом 12 місяців з дня виходу (виключення), якщо інше не передбачено статутом товариства (ст.103 Закону Республіки Білорусь «Про господарські товариства» [523]), у Вірменії цей термін становить 6 місяців (ст.23 Закону Республіки Вірменія «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [359]), в РФ для випадків виходу учасника – 3 місяці, для інших випадків переходу частки до товариства – 1 рік (ст.23 Федерального Закону РФ «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [340]), законодавство Польщі взагалі не встановлює подібного терміну, таким чином, він визначається положеннями установчих документів товариства. У Молдові виплата бухгалтерської вартості частки учаснику, якого було виключено, здійснюється протягом шести місяців з дня виключення, але тільки після відшкодування їм завданої товариству шкоди, в той час як виплата йому чи-

стого прибутку – протягом 30 днів з дня прийняття рішення про його розподіл або з дня, що є граничним терміном прийняття такого рішення (ч. ч. 3, 4 ст. 47 Закону Республіки Молдова «Про товариства з обмеженою відповідальністю» [524]). В Україні, де передбачений річний строк виплат у зв'язку з припиненням участі в товаристві внаслідок виходу або виключення учасника, установчі документи, як правило, передбачають значно коротші строки. На практиці досить часто виплата здійснюється в момент виходу учасника та підписання всіх пов'язаних з цим документів. Водночас ВГСУ у п. 4.15. Постанови Пленуму від 25.02.2016 р. № 4 зазначив, що в разі виходу учасника з товариства чинне законодавство не передбачає виникнення зобов'язання товариства виплатити такому учаснику вартість частини майна товариства, пропорційну його частці у статутному капіталі в терміни, коротші, ніж встановлені законодавством, при цьому обов'язок товариства з розрахунків при виході з нього учасника виникає на підставі відповідного припису закону і не пов'язаний з наявністю або відсутністю вимоги виплати [36]. Цей підхід реалізується також і у новітній практиці КГС ВС, який, приймаючи постанову №910/21160/16 від 28.02.2018 р., відмовив у задоволенні позову учасника, який вийшов про стягнення з ТОВ частини вартості його майна, поданого до спливу 12 місяців з моменту виходу, як «поданого передчасно», оскільки правовою підставою для звернення до господарського суду є захист порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, право на позов у особи виникає після порушення відповідачем її права, тобто захисту підлягає вже порушене право, а не те, яке може бути тільки порушено у майбутньому і щодо якого невідомо, буде воно порушено чи ні [626].

Прив'язка строку виплати майнової корпоративної квоти з дивестованого паю (частки) до затвердження результатів року є зайвою. В цілому, підхід законодавців різних країн, які встановили строки тривалістю у півроку – рік, або навіть два роки для такого роду розрахунків складно визнати розумним: за цей час може змінитися багато обставин, у першу чергу, платоспроможність КГО. З урахуванням вказаного розумним видається підхід, за якого момент внесення державним реєстратором запису до державного реєстру про погашення корпоративного паю

(частки) за ініціативою учасника становитиме початок перебігу строку для сплати йому майнової корпоративної квоти. Цей строк може визначатися установчим документом і у будь-якому разі не повинен перевищувати 60 днів (мінімальний строк пред'явлення вимог кредиторами до товариства при його ліквідації). Із спливом зазначеного строку учасник, корпоративний пай (частку) якого було погашено (який вийшов), набуватиме право стягнути вартість майнової корпоративної квоти з КГО [627, с.117].

Враховуючи викладене вище у тому, що стосується визначення розміру майнової корпоративної квоти при погашенні корпоративних паїв (часток) не оформлених як ЦП, доцільним видається законодавче закріплення механізму правового регулювання реалізації майнового інтересу учасника, пов'язаного з участю у КГО, що розвиватиме ідею інституціоналізації корпоративних паїв (часток) і інституту їх погашення [625, с.138-139] та впровадження комбінованого підходу, за якого учасник, пай (частка) якого було погашено матиме так можливості на вибір:

- «легкий» шлях: стягнути майнову корпоративну квоту у безспірному порядку, виходячи з балансової вартості чистих активів КГО, визначеної на підставі останнього «звітнього» балансу, що передує даті погашення паю (частки). Для цього необхідно уповноважити державних реєстраторів видавати такому учаснику виконавчий документ для безспірного стягнення зазначеної суми (це може бути, зокрема, виконавчий напис державного реєстратора на виписці з реєстру про погашення відповідного паю). Також КГО повинні на регулярній основі надавати звітні – квартальні та річні баланси державним реєстраторам, які вводитимуть ці документи до ЄДР (див. підрозділ 2.2 роботи);

- «складний» шлях стягнути майнову корпоративну квоту через господарський суд виходячи з балансової вартості чистих активів КГО, визначеної на підставі балансу, складеного за станом безпосередньо на дату погашення корпоративних паїв (часток) або, виходячи з ринкової вартості погашених корпоративних паїв (часток) учасника, яка є похідною від ринкової вартості цілісного майнового комплексу КГО і визначається незалежним оцінювачем;

- «договірний» шлях: майнова корпоративна квота визначається за домовленістю учасника з КГО, виходячи з одного з вище зазначених критеріїв (балансова вартість чистих активів станом на момент погашення або на момент складання останньої звітності, або – ринкова вартість корпоративного паю), і фіксується в протоколі зборів; відповідне рішення має прийматися одностайно всіма учасниками КГО. Цей варіант охоплює також випадки повернення учаснику його корпоративного вкладу в натурі або іншого майна в матеріальній формі [625, с.139].

Реалізація цього комбінованого підходу дозволяє учаснику, який погасив корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП, швидко отримати належну йому майнову корпоративну квоту, розраховану на підставі балансової вартості майна КГО, виходячи з доступних документів фінансової звітності, або домовитися з КГО про сплату йому квоти, розрахованої виходячи з ринкової вартості корпоративного паю (частки) чи даних фінансової звітності за станом на момент погашення, а за неможливості досягти такої домовленості – вимагати цього у суді.

Щодо питання оборотоздатності зобов'язального права вимоги сплати майнової корпоративної квоти слід зауважити наступне. Як зазначалося у підрозділі 4.2 роботи зобов'язальне право вимоги сплати дивідендів є похідним від майнового корпоративного права, але не є, власне, майновим корпоративним правом. Корпоративний пай (частка) не представляє це право в обороті, припинення права власності на корпоративний пай (частку), припинення участі у КГО жодним чином не впливає на це право. Так само може бути відступлене і зобов'язальне право вимоги щодо сплати майнової корпоративної квоти: воно є звичайним об'єктом господарського обороту нарівні з будь-якими іншими майновими правами. Набувач цього права як сингулярний правонаступник заміщує учасника (якщо йдеться про ліквідаційну квоту) або колишнього учасника (у всіх інших випадках) у відповідних корпоративних правовідносинах (див. підрозділ 1.3 роботи). На відміну від відносин щодо сплати дивідендів, які співіснують, як правило, з відносинами участі, у відносинах «пост-участі» залишається тільки зобов'язальне право вимоги щодо сплати майнової корпоративної квоти, у яке трансформувалось відповідне майнове корпоративне право. Це право не може бути представлене в обороті

жодним оборотоздатним символом, оскільки корпоративний пай (частка) більше не існує, отже, ніщо не перешкоджає відступати зобов'язальне право вимоги щодо сплати КГО майнової корпоративної квоти у відносинах «пост-участі» третім особам [139, с.498]. Водночас у разі реалізації ідеї з виконавчим написом нотаріуса на виписці з ЄДР про погашення корпоративного паю (частки) або при фіксації суми, що підлягає виплаті в рішенні суду, питання про можливість відступлення такого зобов'язального права вимоги має вирішуватися в контексті питання про можливість та особливості відступлення прав у виконавчому провадженні.

4.4. Переважні права на придбання корпоративних паїв (часток)

Правовій системі України відомі два види переважних прав на придбання корпоративних паїв (часток):

- переважне право на придбання корпоративних паїв (часток), які відчужуються іншими учасниками, наявне в усіх видах КГО щодо усіх видів корпоративних паїв (часток) за наступними винятками: не мають переважного права акціонери ПАТ і повні учасники командитних товариств (п. 3 ч. 2 ст. 137 ч. 3 ст. 153, ч. 3 ст. 166 ЦК України [27], п. «в» ч. 1 ст. 79 ЗУ «Про ГТ» [190], ст. 7 ЗУ «Про АТ» [63], ст.20 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]), при цьому акціонери ПрАТ мають переважне право лише якщо воно передбачене статутом товариства, кількість акціонерів якого станом на дату прийняття такого рішення не перевищує 100 осіб, натомість у ТОВ і ТДВ це переважне право, навпаки, може виключатися положеннями статуту, які затверджуються одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники товариства;

- переважне право на придбання корпоративних паїв (часток), які формується (емітуються) КГО передбачене тільки в АТ, ТОВ і ТДВ (ст.27 ЗУ «Про АТ» [63], ст.18 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]).

Принципова різниця між цими двома переважними правами полягає у тому, що перше стосується корпоративних паїв (часток), які були колись сформовані

(емітовані) КГО і вже перебувають у власності особи, яка придбала їх при формуванні (емісії), або на вторинному ринку, а тепер виявила бажання здійснити відчуження, натомість друге є правом щодо нових корпоративних паїв (часток), які ще не існують, лише будуть формуватися (розміщуватися у ході додаткової емісії) і виникнуть як об'єкт прав у майбутньому [51, с.121].

Питання правової природи переважних прав активно дискутується у правовій доктрині. Зокрема, І. О. Покровський та К. М. Анненков розглядали переважне право покупки як право на чужі речі, тобто речове право [628, с.208; 629, с.310], С. Є. Нікольський та М. В. Субботін, навпаки відстоюють зобов'язальний характер цих прав [630, с.4; 631, с.5], тоді як О. А. Глушкова та В. І. Крат вважають їх похідними правами особливої правової природи, що реалізуються у правовідносинах різного типу – речових, зобов'язальних, корпоративних, спадкових [632, с.81-82; 633, с.4-5], нарешті, на думку Л. В. Кузнецової та Р. Ю. Пивовара переважні права у різних правовідносинах мають різну правову природу і можуть бути абсолютними або відносними, речовими, зобов'язальними або корпоративними ([634, с.53; 635, с.4]). Корпоративісти як правило вважають переважні права у корпоративних правовідносинах окремою групою майнових корпоративних прав (Д. В. Ломакін [115, с.234], І. Я. Бабецька [636, с.7-8], Л. Ф. Гатауліна [68, с.170]). Слід погодитися з останньою з наведених тез, отже, розглядаючи переважні права на придбання корпоративних часток, як різновид майнових корпоративних прав, доречним видається відштовхуватися від викладеного вище розуміння майнових корпоративних прав як прав щодо КГО або інших учасників, які виникають в момент набуття особою права власності на корпоративний пай (частку) і є безумовними в аспекті їх існування, але умовними в аспекті їх реалізації і з яких за настання визначених законом обставин утворюються зобов'язальні права вимоги корпоративного походження.

Визначення переважних корпоративних прав, що їх пропонують науковці також істотно відрізняються одне від одного. На думку В. І. Крата переважне право є суб'єктивним правом, яке надає його носієві можливість пріоритетно перед іншими особами набути інше або здійснити існуюче суб'єктивне право [633, с.4].

В. П. Грибанов писав, що під переважними правами слід розуміти «такі випадки, коли при всіх інших рівних умовах перевагу надано законом певній групі осіб, що володіють якимись особливими ознаками» [507, с.294-295]. Проте вказаний вислів не є доктринальним визначенням. І. Я. Бабецька визначає переважні права як встановлені законом і статутом суб'єктивні права, які надають носію можливість пріоритетно перед іншими особами придбати певні блага (цінності) [636, с.4]. Р. Ю. Пивовар вважає, що під переважним правом слід розуміти суб'єктивне право, виникнення якого передбачене або санкціоноване законом у строго визначених ситуаціях, яке дістає вияв у наданні уповноваженій особі можливості задовольнити її майновий інтерес у першочерговому порядку порівняно з третіми особами [635, с.4]. Схожим чином Л. Ю. Леонова називає переважними права, що надають цій особі за інших рівних умов встановлені законом переваги перед іншими особами лише в прямо встановлених законом випадках, зміст, порядок здійснення та захисту яких визначається самим законом, а не волею сторін, відступлення яких не допускається і відмова від яких може бути здійснена тільки самою уповноваженою особою [637, с.7]. Нарешті, М. В. Субботін пропонує розгорнуте визначення переважного права як наданого законом спеціальним суб'єктам і обмеженого пресічним строком зобов'язального права переважно перед іншими особами за всіх інших рівних умов вимагати укладення договору і отримання прав на майно, з приводу якого укладається договір, що відрізняється особливим порядком реалізації і наявністю спеціального засобу захисту у вигляді права вимагати переведення на себе прав і обов'язків за договором, укладеним з третьою особою, і (або) вимагати визнання за собою відповідного права на майно в разі, коли договір з третьою особою виконаний (права першої групи), або суб'єктивне цивільне право на придбання певного майна в порядку спадкування переважно перед іншими спадкоємцями (права другої групи) [631, с.5].

Існує також низка визначень переважного права у корпоративних правовідносинах. Зокрема, на думку В. М. Кравчука переважне право у корпоративних правовідносинах – це належна учасникам або самій юридичній особі правова можливість привілейованого (перед усіма третіми особами) придбання майна (час-

ток, акцій, паїв), відчужуваного учасниками корпоративних правовідносин [38, с.130]. Л. В. Кузнецова визначає переважне право купівлі в корпоративних правовідносинах як належну учасникам корпорації, а також в певних випадках, встановлених законом, їй самій, привілейовану можливість (перед третіми особами) покупки майна (акцій, паїв), що відчужується іншими учасниками корпоративних правовідносин [638, с.130]. І. Я. Бабецька пише, що переважне право у корпоративних правовідносинах – це пріоритетна можливість учасників корпоративних правовідносин отримати майнові права, а також інші права та правомочності, передбачені законом та статутними документами [636, с.8-9], або переважаючі правові можливості, якими наділені учасники корпоративних правовідносин перед іншими, на отримання певних благ [636, с.8], нарешті В. Косенчук визначає переважні права у корпоративних правовідносинах як переважаючі правові можливості, якими наділені учасники корпоративних правовідносин перед іншими, на отримання певних благ (переважне право придбання акцій, частки, переважне право отримання дивідендів і т. п.) [639, с.96].

Дослідники виділяють також низку ознак переважних прав придбання, які надаються нижче у контексті корпоративних правовідносин з коментарями:

- переважні права виникають, існують і припиняються лише у випадках, передбачених законом [631, с.5;639, с.96; 68, с.170], або існують у випадках, передбачених законом та статутом, а виникають, здійснюються та припиняються у випадках, передбачених законом [636, с.7-8], їх зміст і умови здійснення також визначаються законом, що пояснюється їх особливим характером (вилучення з принципу рівності і свободи договору не може бути необмеженим) [631, с.5]. У цій роботі переважні майнові корпоративні права придбання корпоративних паїв (часток) доцільно розуміти як такі, що входять до неподільної сукупності корпоративних прав, існують протягом всього часу участі у КГО, якщо їх існування передбачене законом, а у ПрАТ – також і установчим документом – статутом;

- змістом переважних прав є можливість придбання певних майнових благ шляхом укладання договору [631, с.5], інакше кажучи переважні права спрямовані на набуття інших майнових прав, їх здійснення у корпоративних правовідносинах

прямо або непрямо спрямоване на задоволення майнових інтересів відповідних учасників [636, с.7-8]. У цій роботі під змістом переважних майнових корпоративних прав на придбання корпоративних паїв (часток) розуміється можливість набуття у власність корпоративних паїв (часток) при їх формуванні (емісії) або відчуженні;

- переважне право не може бути об'єктом обороту, відступлення, переведення переважного права третій особі неможливе [631, с.5; 639, с.96; 636, с.7-8] (М. В. Субботін слушно зауважує, що в силу особливої мети і змісту переважні права покликані забезпечити особі, яка має певний правовий статус, можливість придбання відповідних майнових благ, тому в разі відступлення переважного права особі, що не наділена відповідним правовим статусом, зникає сенс встановлення цього права [631, с.5], схожим чином І. Я. Бабецька підкреслює, що передача цього права іншій особі буде виходити за межі сенсу призначення переважного права [636, с.7]). У цій роботі зазначені тези приймаються без жодних зауважень, адже будь-які майнові корпоративні права безумовно не можуть бути відступлені, водночас неможливість відступлення зобов'язального права вимоги похідного від корпоративного переважного права відрізняє його від зобов'язальних прав вимоги, що є похідними від інших майнових корпоративних прав (на дивіденди, на майнову корпоративну квоту), котрі можуть бути відступлені: така неможливість визначається специфікою самого переважного права. Щодо призначення переважного права придбання паїв (часток) існує думка про те, що метою переважного права в корпоративних правовідносинах є намагання відмежувати існуючих учасників товариств від ризиків, пов'язаних з появою нових учасників у їх складі [640, 179], водночас більшість дослідників визнає метою цього права збереження або збільшення частки участі у товаристві, що, у свою чергу, визначає рівень впливу на його діяльність [641, с.95; 38, с.130; 638, с.133]. Видається, що метою переважного права на придбання корпоративних паїв (часток) є забезпечення можливості збереження пропорційного розподілу паїв (часток) між учасниками при формуванні або відчуженні вже сформованих паїв (часток) і, як наслідок, ступеня корпоративного контролю учасників;

- для захисту переважних прав, які реалізуються шляхом укладення договору, використовується спеціальний засіб – судове переведення прав і обов'язків за договором [631, с.5; 636, с.7-8]. Принципово подібний спосіб захисту прав може реалізовуватися і у тому, що стосується переважного права на придбання корпоративного паю (частки) при його формуванні (емісії);

- при визначенні умов здійснення переважного права не враховується воля його суб'єкта, оскільки для реалізації свого права він змушений погодитися на умови, запропоновані боржником [631, с.5] (придбає корпоративний пай на умовах, запропонованих іншим учасником). У цій роботі зазначена теза приймається без жодних зауважень;

- можливість реалізації переважного права обмежена пресічним строком, тобто строком існування права ([631, с.5; 636, с.7-8], наявність такого строку обумовлена вилученням з принципів рівності і свободи договору і необхідністю забезпечити стабільність обороту [631, с.5]. Строком обмежується існування не переважного майнового корпоративного права, а похідного від нього зобов'язального права вимоги, адресованого конкретному учаснику щодо конкретних корпоративних паїв (часток);

- невід'ємною ознакою переважних прав є можливість відмови від їх здійснення до закінчення строку їх існування [631, с.5]. Виходячи із запропонованої у цій роботі концепції майнових корпоративних прав відмовитися можна від зобов'язального права вимоги, яке є похідним від майнового корпоративного права, адресоване конкретному учаснику щодо конкретних корпоративних паїв (часток) але не від вихідного переважного майнового корпоративного права;

- переважне право суб'єкта завжди пов'язане з іншим правом [639, с.96; 636, с.7; 633, с.4]: цю тезу найбільш повно висловив В. І. Крат, на думку якого переважне право надає його носієві можливість пріоритетно перед іншими особами набути інше або здійснити існуюче суб'єктивне право [633, с.4]. Однак за такого підходу об'єктом переважного права є інше суб'єктивне право, саме переважне право виявляється правом, яке надає такому іншому суб'єктивному праву переважність. С. Є. Нікольський пише, що переважне право опосередковує собою ін-

терес особи, якому законодавець надає істотне значення і який не опосередкований жодним, крім переважного, суб'єктивним правом, при цьому переважний характер права обумовлений тим, що якби таке право не було переважним, реалізувати опосередкований цим правом інтерес було б неможливо [630, с.4]. Таким чином переважне право не наділяє інше право властивістю «переважності», воно не є похідним, або додатковим щодо іншого права: переважне право це право, якому властива «переважність», тобто існує єдине суб'єктивне майнове корпоративне право, яке є переважним. Водночас з цього переважного майнового корпоративного права за настання визначених законом обставин походить (утворюється) право вимоги зобов'язально-правової природи, адресоване КГО або іншому учаснику.

- реалізація переважного права можлива лише за певних умов (В. Косенчук [639, с.96]), момент виникнення переважних прав обумовлений наявністю певного законом фактичного складу (М. В. Субботін [631, с.5]), переважному праву конкретного суб'єкта протистоїть обов'язок, що виникає тільки при дотриманні сукупності певних умов, необхідних для реалізації конкретного переважного права, при цьому для реалізації кожного окремого переважного права закон закріплює свою особливу сукупність умов (О. А. Глушкова [642, с.86]), переважне право є абстрактною категорією і підлягає реалізації лише за настання певних юридичних фактів (Н Л. Бондаренко, А. А. Капітанова [632, с.81]), до настання таких фактів переважне право перебуває у пасивному стані (В. І. Крат [633, с.4]), переважні права перебувають в неактивному (пасивному) стані, а для їх виникнення необхідні певні юридичні факти, тобто моментом виникнення переважних корпоративних прав є «момент вступу самих корпоративних прав, а реалізація відбувається з моменту прийняття рішення про відчуження частки або її частини одним з учасників і прийняття пропозиції іншим учасником – потенційним покупцем (акцій, частки, паю і т. д.)» (І. Я. Бабецька [636, с.4]), переважні права виникають у випадках, що мають виключний характер (Л. Ф. Гатауліна [68, с.170]). Наведене вище підтверджує, що переважні права мають умовну природу, є моделями або прообразами прав вимоги зобов'язальної природи, які походять з переважних прав за

кожного настання визначеної законом сукупності обставин, причому слід підкреслити, що це твердження є справедливим не лише щодо корпоративних, але також і щодо будь-яких інших переважних прав.

Слід також зауважити, що А. Б. Бабаєв вважає переважні права секундарними суб'єктивними правами (цей дослідник виходить з того, що секундарні права є суб'єктивними) [123, с.9], водночас П. О. Гринько заперечує секундарний характер переважних прав саме через те, що вони є суб'єктивними правами (цей дослідник вважає секундарні права самостійною універсальною правовою категорією цивільного права, яка займає особливе місце поряд з такими категоріями, як правоздатність та суб'єктивне право) [134, с.4].

Виходячи з викладеного вище переважне право на придбання корпоративних паїв (часток) можна визначити як майнове корпоративне право, змістом якого є можливість набуття у власність корпоративних паїв (часток) при їх формуванні (емісії) або відчуженні на умовах, запропонованих для третіх осіб, метою якого є забезпечення можливості збереження сукупних часток і, як наслідок, ступенів корпоративного контролю учасників над КГО.

Таке переважне право на придбання корпоративних паїв (часток) є майновим корпоративним правом, відповідно, входить до неподільної сукупності корпоративних прав, посвідчується корпоративним паєм (часткою) і є умовним у тому, що стосується його реалізації: з переважного майнового корпоративного права придбання корпоративного паю (частки) за настання визначених законом умов виникає адресоване КГО або іншому учаснику право вимоги зобов'язальної природи. Відступлення ані переважного майнового корпоративного права на придбання корпоративних паїв (часток), ані похідного від нього права вимоги зобов'язальної природи, неможливе.

Переважне право на придбання корпоративних паїв (часток) при їх формуванні (емісії) детально врегульоване щодо АТ у ст. 27 ЗУ «Про АТ», відповідно до ч.1 якої переважним правом визнається: право акціонера – власника простих акцій придбавати розміщувані АТ прості акції пропорційно частці належних йому простих акцій у загальній кількості простих акцій; право акціонера – власника приві-

лейованих акцій придбавати розміщувані АТ привілейовані акції цього або іншого класу, якщо акції такого класу надають їх власникам перевагу щодо черговості отримання дивідендів чи виплат у разі ліквідації АТ пропорційно частці належних акціонеру привілейованих акцій певного класу у загальній кількості привілейованих акцій цього класу [63].

Ч. 2 ст. 6 ЗУ «Про ЦП та ФР» визначає, що переважне право застосовується при приватному розміщенні акцій як у ПрАТ, так і у ПАТ [189]. Однак ЗУ № 2210-VIII від 16.11.2017 р. передбачив можливість прийняття загальними зборами АТ рішення про незастосування цього права більш як 95 відсотками голосів акціонерів від їх загальної кількості, які зареєструвалися для участі у загальних зборах [397]. Логіка законодавця зрозуміла – переважне право не застосовуватиметься за наявності домінуючого контрольного пакету, проте формулювання ч. 2 ст. 27 ЗУ «Про АТ», яке передбачає прийняття рішення «більш як 95 відсотками голосів акціонерів від їх загальної кількості, які зареєструвалися для участі у загальних зборах» поєднує два можливі критерії для обрахування більшості – від загальної кількості голосів акціонерів, і, водночас від голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у зборах, тому доцільно виключити цю двозначність, прямо встановивши, що такі рішення приймається «більш як 95 відсотками голосів акціонерів від їх загальної кількості», оскільки обрахування цієї більшості від кількості голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у зборах явно зачіпатиме інтерес міноритаріїв в АТ, де не сформований домінуючий контрольний пакет щодо збереження за ними ступеня корпоративного контролю над АТ і використовуватиметься для розмивання їх пакетів. Таким чином обставиною, через яку з переважного майнового корпоративного права акціонера на придбання акцій утворюється відповідне права вимоги є прийняття загальними зборами рішення про приватне розміщення акцій відповідного типу (класу). Після цієї події йдеться вже про право вимоги акціонера до АТ щодо оплатної передачі йому певної кількості акцій, яке має зобов'язально-правову природу і є похідним від переважного майнового корпоративного права на придбання акцій АТ при їх приватному розміщенні.

У ТОВ та ТДВ відповідне переважне право вперше було врегульоване ст.18 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ», однак у зв'язку з недостатньою інституціалізацією корпоративних часток ТОВ та ТДВ у правовій системі України, у зазначеній вище нормі йдеться про переважне право учасника зробити додатковий вклад у межах суми збільшення статутного капіталу пропорційно до його частки у статутному капіталі [50]. Безумовним наслідком внесення додаткового вкладу як в АТ, так і у ТОВ/ТДВ стає виникнення відповідного корпоративного паю, при цьому чинне законодавство містить відмінні формулювання щодо назви права, реалізуючи яке учасник вносить вклад і отримує корпоративний пай (частку, у тому числі акцію): в АТ це – переважне право придбавати розміщені акції, а у ТОВ та ТДВ – переважне право зробити додатковий вклад. Слід водночас зауважити, що предмет цього переважного права є як внесення вкладу, так і отримання частки, це право є корпоративним, оскільки посвідчується вже існуючим корпоративним паєм (часткою) і є переважним щодо можливих квазізасновницьких (некорпоративних) прав третіх осіб, заснованих на рішенні про збільшення корпоративного капіталу. Отже, це право у всіх видах КГО слід розуміти як переважне право внести додатковий корпоративний вклад до корпоративного капіталу і придбати корпоративний пай (частку), що формується. В АТ переважне право наявне при приватному розміщенні акцій і відсутнє при публічному. Оскільки формування корпоративних паїв (часток) в інших видах КГО відбувається за засадами, що докорінно відрізняються від публічного розміщення акцій, але є принципово подібними до приватного розміщення, доцільним є визнання переважного права учасника на придбання корпоративних паїв (часток) при їх формуванні шляхом за учасниками усіх корпоративних господарських організацій, корпоративні паї (частки) у яких не оформлено як цінні папери із закріпленням відповідної загальної норми у ГК України.

Відповідно до ч. 2 ст. 18 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» треті особи та учасники товариства можуть зробити додаткові вклади після реалізації кожним учасником свого переважного права або відмови від реалізації такого права в межах різниці між сумою збільшення статутного капіталу та сумою внесених учасниками додаткових вкладів, лише якщо це передбачено рішенням загальних зборів про залучення

додаткових вкладів [50]. Ч. ч. 5, 6 ст. 18 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» визначає, що учасники товариства можуть вносити додаткові вклади протягом строку, встановленого рішенням загальних зборів учасників, але не більше ніж протягом року з дня прийняття рішення про залучення додаткових вкладів, при цьому треті особи та учасники можуть вносити додаткові вклади протягом шести місяців після спливу строку для внесення додаткових вкладів учасниками, які мають намір реалізувати своє переважне право, якщо рішенням загальних зборів про залучення додаткових вкладів не встановлено менший строк [50].

Втілення запропонованого у цій роботі підходу, відповідно до якого корпоративні права не надаються, корпоративні паї (частки) не виникають «авансом», а відображують лише *de facto* внесені корпоративні вклади вимагає зменшення строку внесення додаткових вкладів до одного місяця з моменту державної реєстрації рішення загальних зборів про збільшення корпоративного капіталу та формування корпоративних паїв (часток) – за аналогією із запропонованим у цій роботі порядком первинного формування корпоративного капіталу у КГО, корпоративні паї (частки) у яких не оформлені як ЦП.

Ч. 3 ст. 18 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» визначає, що у рішенні загальних зборів про залучення додаткових вкладів визначаються загальна сума збільшення статутного капіталу товариства, коефіцієнт відношення суми збільшення до розміру частки кожного учасника у статутному капіталі та запланований розмір статутного капіталу [50], проте, виходячи з тези про підвищення ступеню інституціалізації корпоративних паїв (часток) таке рішення повинно визначати не лише вартість додаткових вкладів, але й кількість і майбутню належність корпоративних паїв (часток). У цілому слід зауважити, що ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» не пропонує, фактично задовільної процедури реалізації переважного права учасника на внесення додаткових вкладів. Таким чином доцільно визначити єдину для усіх КГО, у яких корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП процедуру реалізації переважного права на придбання корпоративних паїв (часток) при їх формуванні, що передбачатиме тісну взаємодію з державним реєстратором і включатиме наступні етапи: прийняття загальними зборами рішення про формування корпоративних паїв із

зазначенням: типу, кількості і номінальної вартості корпоративних паїв, що формуватимуться; запланованої належності корпоративних паїв, що формуються (тобто належності особам, які планують внести відповідні додаткові корпоративні вклади і які можуть бути як учасниками, так і сторонніми інвесторами, яких залучає КГО); складу і вартості корпоративних вкладів (гроші, або майно з певними характеристиками), за рахунок яких формуватимуться корпоративні паї, номеру рахунку КГО на який вноситимуться додаткові корпоративні вклади у грошовій формі; державна реєстрація рішення загальних зборів про формування корпоративних паїв з розміщенням державним реєстратором у відкритому доступі розрахунку із зазначенням кількості корпоративних паїв, які може придбати кожний з учасників корпоративної господарської організації (державна реєстрація є обставиною, що обумовлює виникнення у кожного учасника КГО права вимоги щодо придбання корпоративних паїв (часток), що формуються КГО похідного від відповідного переважного майнового корпоративного права; учасник, який бажає, виходячи з переважного права, набути корпоративні паїв (частки), що формуються КГО, протягом місяця з моменту державної реєстрації рішення сплачує вартість таких корпоративних паїв (часток) пропорційно кількості належних йому корпоративних паїв (часток) на зазначений у рішенні загальних зборів рахунок КГО і інформує про це державного реєстратора (при реалізації переважного права корпоративні паї (частки) формуються виключно грошовими коштами); державний реєстратор протягом 24 годин формує корпоративні паї (частки) учасників, які скористалися переважним правом; із спливом місячного строку для реалізації переважного права учасників на внесення додаткових корпоративних вкладів та придбання корпоративних паїв (часток), що формуються КГО починається сплив місячного строку для внесення додаткових вкладів та формування корпоративних паїв (часток) особами, визначеними у рішенні загальних зборів – при цьому кожна така особа інформує державного реєстратора про факт внесення передбаченого рішенням загальних зборів корпоративного вкладу, а державний реєстратор, у свою чергу, формує відповідні корпоративні паї (частки), кількість і вартість яких може виявитися меншою від запланованої у рішенні загальних зборів у зв'язку з

реалізацією учасниками їх переважного права; КГО повертає відповідним особам частини корпоративних вкладів, які виявилися надлишково отриманими у зв'язку з реалізацією учасниками їх переважного права, а у разі, якщо формування певних корпоративних паїв (часток) планувалося за рахунок *de facto* внесених корпоративних вкладів у матеріальній формі – повертає відповідним особам грошові суми, що припадають на вартість корпоративних вкладів учасників, які реалізували своє переважне право.

Щодо переважного права на придбання корпоративних паїв (часток) при їх відчуженні слід зазначити, що у ТОВ і ТДВ це право діє у випадках продажу корпоративного паю (частки) третім особам, за винятком продажу на аукціоні чи публічних торгах (ч. ч. 1, 7 ст. 20 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ»), тоді як у ПрАТ переважне право акціонера поширюється на купівлю-продаж акцій та звернення стягнення на акції ПрАТ у зв'язку з їх заставою і не поширюється на випадки переходу права власності акцій в результаті їх спадкування чи правонаступництва (ч. ч. 7-8 ст. 7 ЗУ «Про АТ» [63]). При цьому п.п.4.10. та 4.25. Постанови Пленуму ВГСУ від 25.02.2016 р. №4 визначають, що переважне право в АТ, у ТОВ і ТДВ не поширюється на відносини спадкування, правонаступництва, дарування, іншого безоплатного відчуження акцій і часток, а також обміну на інше індивідуально визначене майно [36].

Аналіз ч. ч. 2-4 ст. 7 ЗУ «Про АТ» [63] дозволяє зробити висновок про те, що зобов'язальне право акціонера ПрАТ вимагати придбання акцій, похідне від відповідного переважного майнового корпоративного права, виникає у момент повідомлення товариства акціонером, який планує здійснити продаж належних йому акцій про майбутнє їх відчуження, а якщо він здійснює відчуження без повідомлення ПрАТ та є порушенням переважного права – з моменту вчинення дій, які свідчать про намір здійснити відчуження. На жаль ЗУ «Про АТ»: (1) не розкриває зміст поняття «реалізація права», тому незрозуміло, чи достатньо акціонеру зробити повідомлення про свій намір із тим, щоб вважатися таким, що реалізував своє право; (2) не зазначає, кого має повідомити акціонер – ПрАТ чи акціонера, який продає акції; (3) не визначає порядок дій у разі, якщо акціонер заявив про

свій намір придбати акції, але не робить цього [51, с.122], не визначає порядок реалізації переважного права при зверненні стягнення на акції ПрАТ, тому зазначені питання необхідно врегулювати у статуті ПрАТ. Слід зауважити, що ст. 7 ЗУ «Про АТ» встановлює переважне право акціонера придбавати акції, які продаються пропорційно кількості акцій, що належать кожному з них [63], тоді як ст.20 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» передбачає пропорційність лише у випадку, якщо кілька учасників товариства скористаються своїм переважним правом [50].

З огляду на висловлену у підрозділі 2.1 роботи пропозицію щодо введення неподільних та рівних корпоративних паїв (часток) у всіх КГО видається доцільним введення у ТОВ, ТДВ, а також у всіх інших КГО, у яких корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП пропорційності переважного права придбання корпоративних паїв (часток), що відчужуються, тобто учасник, який бажатиме придбати корпоративні паї (частки), що відчужуться набуватиме не всі паї (частки), а лише їх частину – пропорційно до кількості його паїв (часток).

Також доцільним є наділення переважним правом на придбання корпоративних паїв (часток) усіх учасників КГО, корпоративні права у яких не оформлюються акціями, у тому числі повних учасників командитних товариств (а за об'єднання повних та командитних товариств у єдину організаційно-правову форму – повних учасників повних товариств з привілейованими корпоративними паями) та визначення єдиного підходу до переважного права на придбання корпоративних паїв (часток), що відчужуються для усіх таких КГО, що передбачатиме пропорційність переважного права набуття корпоративних паїв (часток), застосування цього права у випадку продажу або звернення на паї (частки) стягнення, можливість внесення до установчого документу КГО положення про відсутність переважного права за одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники КГО та незастосування переважного права у разі, якщо це передбачено корпоративним договором, стороною якого є відповідний учасник.

Щодо передбаченого ч. ч. 3-4 ст. 20 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» порядку реалізації переважного права у ТОВ і ТДВ слід зауважити, що ані наведені норми, ані положення ч. 5 ст. 17 ЗУ «Про держ. реєстрацію...» [275], що визначає склад докумен-

тів, які подаються для державної реєстрації змін до відомостей про склад учасників ТОВ та ТДВ, не встановлюють дієвого механізму, який заважав би учаснику, що продає частку на користь третьої особи обійти переважне право. До прийняття ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» склад учасників ТОВ і ТДВ обов'язково вносився до їх статутів, що вимагало затвердження загальними зборами нової редакції статуту за кожної зміни складу учасників, яка підлягала державній реєстрації. Побічним ефектом цього була необхідність для покупця частки, при відчуженні якої було порушено переважні права учасників звертатися до загальних зборів, що, у свою чергу, призвело до визнання у судовій практиці та доктрині можливості набуття статусу власника корпоративної частки без одночасного набуття статусу учасника товариства, водночас це надавало певні гарантії щодо додержання переважного права учасників на придбання частки, адже покупець частки, набутої із порушенням такого переважного права не набував прав учасника товариства.

З огляду на наведене вище видається доцільним закріплення у законодавстві порядку реалізації переважного права у всіх КГО, у яких корпоративні паї (частки) не оформлені як ЦП із залученням державного реєстратора, за наступною процедурою: учасник КГО, який має намір продати свій корпоративний пай (частку) третій особі, письмово повідомляє про це інших учасників та інформує їх про ціну та кількість корпоративних паїв (часток), що відчужуються, інші умови такого продажу, номер рахунку, а також державного реєстратора, якому надаються докази повідомлення інших учасників про запланований продаж, причому повідомлення повинно містити усі істотні умови договору купівлі-продажу і вважається безвідкличною офертою; державний реєстратор вносить до ЄДР запис про запланований продаж та розміщує у відкритому доступі повідомлення з усіма істотними умовами договору купівлі-продажу та із зазначенням кількості паїв (часток), на які може претендувати кожний з учасників КГО (у цей момент з переважного майнового корпоративного права виникає зобов'язальне право учасника вимагати продажу йому корпоративного паю на відповідних умовах); учасник, який бажає придбати корпоративні паї (частки) протягом місяця сплачує їх ціну на рахунок, зазначений у повідомленні та подає заяву державному реєстратору з підтвер-

дженням сплати ціни корпоративних паїв (часток), що вважається прийняттям оферти та укладенням договору на умовах, запропонованих продавцем щодо частини корпоративних паїв (часток), які відчужуються пропорційно кількості корпоративних паїв (часток), які належать учаснику – продавцю; державний реєстратор на підставі поданих документів реєструє відповідні корпоративні паї (частки) за учасником – покупцем; із спливом місяця після внесення запису про запланований продаж до ЄДР та розміщення у відкритому доступі повідомлення учасник, який бажав продати належні йому корпоративні паї (частки) може укласти договір купівлі-продажу щодо тих корпоративних паїв (часток), які не були придбані іншими учасниками при реалізації їх переважного права, на підставі якого державний реєстратор зареєструє перехід права власності на такі корпоративні паї (частки) до покупця.

Способами захисту переважного права на придбання корпоративних паїв (часток) в АТ, ТОВ і ТДВ є позов про переведення на відповідного учасника (акціонера) прав та обов'язків покупця частки (ч. 5 ст. 7 ЗУ «Про АТ» [63], ч. 5 ст. 20 ЗУ «Про ТОВ і ТДВ» [50]), при цьому строк позовної давності складає три місяці, а у ТОВ і ТДВ – один рік з дня, коли учасник дізнався або повинен був дізнатися про таке порушення.

Доцільним видається закріплення можливості захисту переважного права для усіх КГО подачею позову про переведення на відповідного учасника прав та обов'язків покупця корпоративного паю (частки) та встановлення єдиного, річного строку позовної давності у загальній нормі корпоративного права у ГК України. Це виключить необхідність застосування норм корпоративного або цивільного права за аналогією, подібно до того, як Пленум ВГСУ у п.4.9. Постанови від 25.02.2016 р. №4 обґрунтовував можливість подання позову про переведення прав за договором купівлі-продажу частки у статутному капіталі ТОВ або ТДВ посиленнями на ст.362 ЦК України, за якою співвласник речі може пред'явити до суду позов про переведення на нього прав та обов'язків покупця [36], оскільки чинне на той час корпоративне законодавство не передбачало прямо такої можливості.

Також, наочною є необхідність внесення змін до ч. 3 ст. 166 ЦК України, яка передбачає, що передання паю (його частини) особі, яка не є членом ВК, допускається лише за згодою ВК та встановлює, що у цьому разі інші члени ВК користуються переважним правом купівлі такого паю (його частини) [27]. Переважне право на придбання корпоративного паю іншими членами ВК забезпечене можливістю подати позов про переведення прав та обов'язків покупця корпоративного паю на члена ВК. Це видається цілком достатнім засобом захисту законних інтересів, натомість вимога щодо надання згоди ВК на відчуження паю третій особі видається позбавленими розумних підстав і такою, що порушує право особи як власника корпоративного паю на розпорядження належним їй майном. Отже, доцільно виключити з ч. 3 ст. 166 ЦК України положення щодо надання згоди ВК на відчуження паю його членом.

Також, слід зауважити, що п.1.4. Постанови Пленуму ВГСУ у п.4.9. Постанови від 25.02.2016 р. №4 згадує переважні права на придбання акцій, що відчужуються акціонерами і акцій, що розміщуються АТ шляхом приватного розміщення в одному контексті як такі, що захищаються позовами про переведення прав і обов'язків покупця акцій [36]. Виходячи з викладеного видається доцільним пряме закріплення такого засобу захисту переважних прав на придбання корпоративних паїв (часток), що формуються у всіх видах КГО, у тому числі при приватному розміщенні акцій АТ та при формуванні корпоративних паїв (часток), неоформлених як ЦП.

Висновки до розділу 4

На основі дослідження наукової літератури, законодавства та судової практики сформульовано наступні основні теоретичні та практичні висновки.

Обґрунтовано, що майнові корпоративні права (безумовні в аспекті виникнення і умовні в аспекті реалізації) є прообразами зобов'язальних прав вимоги корпоративного походження (умовних в аспекті виникнення і безумовних в аспекті реалізації), які виникають за настання передбачених законом фактичних скла-

дів шляхом одноразового перетворення майнових корпоративних прав або через неодноразове утворення з них.

Запропоновано удосконалити порядок сплати дивідендів шляхом диференціації строків сплати залежно від типу корпоративного паю (частки), оформлення корпоративного паю (частки) як цінного паперу та кількості учасників корпоративної господарської організації.

Запропоновано визначення поняття «майнова корпоративна квота» як частини майна корпоративної господарської організації, або її вартості, що складає об'єкт як майнового корпоративного права учасника і корпоративного обов'язку мажоритарія або обов'язку корпоративної господарської організації, так і похідного від зазначеного корпоративного права зобов'язального права вимоги колишнього учасника до зазначених вище осіб і їх зобов'язання, є пропорційною сукупній корпоративній частці учасника і підлягає передачі або сплаті учаснику корпоративної господарської організації внаслідок її ліквідації, дивестування корпоративного паю (частки) або виключення учасника для остаточного задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника щодо участі у корпоративній господарській організації. Запропоновано багатоваріантний підхід до обрахування розміру та способів стягнення (у безспірному порядку за виконавчим написом державного реєстратора – за вартістю чистих активів за даними квартального балансу або через господарський суд за вартістю чистих активів за даними балансу на дату дивестування чи за ринковою вартістю) такої квоти при дивестуванні корпоративного паю (частки), неформленого як цінний папір на вибір учасника.

Запропоновано визначення поняття «дивестування корпоративного паю (частки)» як задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника корпоративної господарської організації за його одностороннім волевиявленням через отримання ним майнової корпоративної квоти, що слідує з корпоративного паю (частки) за рахунок відповідного суб'єкта корпоративних правовідносин.

Обґрунтовано, що правомочності щодо оплатного переведення акцій та погашення корпоративних паїв (часток), неформлених як цінні папери є складовими права учасника на майнову корпоративну квоту і формами одностороннього

волевиявлення учасника щодо дивестування корпоративного паю (частки) з можливістю дивестування окремих корпоративних паїв (часток), належних учасникові корпоративної господарської організації, на його вибір.

Доопрацьовано положення щодо правомочностей акціонера на обов'язкове придбання його акцій мажоритарним акціонером та на обов'язковий викуп його акцій акціонерним товариством шляхом визнання єдиного права акціонера на оплатне переведення акцій за настання передбачених законом обставин на користь акціонерного товариства або мажоритарного акціонера, який набув контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій, яке реалізуватиметься з використанням ескроу.

Доопрацьовано положення щодо переважного права учасника на придбання корпоративних паїв (часток) при їх формуванні шляхом визнання такого права за учасниками усіх корпоративних господарських організацій, корпоративні паї (частки) у яких не оформлено як цінні папери із встановленням єдиного місячного строку внесення корпоративних вкладів при реалізації права вимоги, похідної від такого переважного права з можливістю переведення прав і обов'язків набувача корпоративних паїв (часток) при їх формуванні на учасника за його позовом.

Основні результати, викладені в даному розділі дослідження, відображено в таких публікаціях: [51; 139; 181; 208-209; 554-555; 567; 569; 572; 603; 608; 625; 627].

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дало змогу вирішити наукову проблему, що полягає в обґрунтуванні цілісної концепції господарсько-правового регулювання корпоративних прав та корпоративних паїв (часток) та визначенні шляхів втілення її основних елементів у корпоративному законодавстві України. Зокрема, у дисертації сформульовано наступні основні висновки:

1. Запропоновано визначення поняття корпоративної господарської організації як системоутворюючої організаційно-правової форми господарювання, що охоплює усі господарські організації, до складу яких не входять інші господарські організації і які можуть (акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю, фермерські господарства) або повинні (повні, командитні товариства, виробничі кооперативи) створюватися більше ніж однією особою на засадах внесення (об'єднання) майна (акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю), а також спорідненості (фермерські господарства), або об'єднання підприємницької (повні, командитні товариства) чи трудової (виробничі кооперативи) діяльності таких осіб.

2. Запропоновано визначення поняття корпоративних прав як неподільного комплексу недоступних для третіх осіб (ексклюзивних) прав особи щодо корпоративної господарської організації та інших суб'єктів корпоративних прав (за наявності), які у сукупності покликані забезпечити реалізацію інвестиційного інтересу особи, дозволяють здійснювати на корпоративну господарську організацію безпосередній і системний вплив, а також отримувати блага, у тому числі матеріальні, від її діяльності.

Запропоновано уніфікацію кола та обсягу правомочностей, які складають корпоративні права учасника корпоративної господарської організації, корпоративні паї (частки) у якій не оформлені як цінні папери з наділенням учасників деталізованими правомочностями, що охоплюватимуть усі немайнові та майнові корпоративні права.

Доповнено класифікацію корпоративних прав з поділом за ознакою характеру на матеріальні права та право процесуального представництва корпоративної господарської організації.

3. Удосконалено положення щодо співвідношення організаційно-господарських повноважень та корпоративних прав наступним чином: корпоративні права не є організаційно-господарськими повноваженнями, за виключенням немайнового корпоративного права брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією, якщо обсяг правомочностей, які складають це право, дозволяє учаснику здійснювати щодо корпоративної господарської організації вирішальний корпоративний контроль.

Уточнено положення щодо організаційно-установчих повноважень власника, зокрема, щодо припинення зазначених повноважень у момент державної реєстрації корпоративної господарської організації.

Обґрунтовано відсутність у засновника (квazізасновника) обов'язку вносити корпоративний вклад з визначенням засновницького (квazізасновницького) права як відносного права передати корпоративний вклад корпоративній господарській організації і набути корпоративний пай (частку), що формується, якому кореспондує обов'язок корпоративної господарської організації прийняти корпоративний вклад.

Розмежовані поняття «корпоративний обов'язок» учасника корпоративної господарської організації і «обов'язок корпоративної господарської організації у корпоративних правовідносинах».

Аргументовано, що: основу правового статусу учасників корпоративних господарських організацій складають корпоративні права щодо корпоративної господарської організації; корпоративні обов'язки учасника мають фрагментарний та допоміжний характер; управленим суб'єктом щодо учасника, на якого покладено корпоративний обов'язок, є інший учасник корпоративної господарської організації.

Запропоновано визначення поняття корпоративних правовідносин як правовідносин, у яких здійснюються: засновницьке (квazізасновницьке) право; корпо-

ративні права; зобов'язальні права вимоги корпоративного походження та виконуються корпоративні обов'язки.

4. Удосконалено визначення поняття корпоративного паю (частки) як оборотоздатного символу (транзитивного знаку), що посвідчує корпоративні права, є субститутом корпоративного вкладу, об'єктом речових прав і повинен обліковуватися у Єдиному державному реєстрі або у депозитарній системі (якщо корпоративний пай є акцією).

Доопрацьовано поділ корпоративних паїв (часток) на прості та привілейовані шляхом його поширення на всі корпоративні господарські організації з уможливленням набуття у власність простих і привілейованих паїв (часток) однією особою із скасуванням командитних товариств та інкорпорацією норм про вкладників командитних товариств до положень законодавства про повні товариства та уніфікацією правового режиму простих та привілейованих корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери.

У межах поділу корпоративних паїв (часток) на прості та привілейовані доводиться неподільність та рівність за обсягом посвідчених корпоративних прав усіх корпоративних паїв (часток) окремої корпоративної господарської організації.

Обґрунтовано, що корпоративний пай (частка) виконує інвестиційну, ідентифікаційну, колегіальну, мобільну та облікову функції.

Аргументовано, що сукупною корпоративною часткою є частка, яку складає належна особі (особам) сукупність корпоративних паїв (часток) щодо загальної кількості корпоративних паїв (часток) корпоративної господарської організації.

Обґрунтовано, що юридичний факт набуття особою корпоративного паю (частки) має наслідком виникнення нерозривної ідеальної сукупності двох комплексарних правових статусів особи різної правової природи: правового статусу особи як власника корпоративного паю (частки); правового статусу особи як учасника корпоративної господарської організації, при цьому правовий статус особи як учасника корпоративної господарської організації є похідним від статусу особи як власника корпоративного паю (частки).

5. Запропоновано визначення поняття «корпоративного вкладу» під яким пропонується розуміти належне особі на праві власності майно, яке передається корпоративній господарській організації з метою набуття особою корпоративних прав.

Удосконалено визначення поняття оголошеного корпоративного капіталу як зареєстрованої у Єдиному державному реєстрі сукупної вартості корпоративних вкладів, які певні особи (засновники або квазізасновники) мають право передати корпоративній господарській організації з метою набуття корпоративних прав.

Удосконалено визначення поняття сформованого корпоративного капіталу як зареєстрованої у Єдиному державному реєстрі сукупної вартості корпоративних вкладів, переданих корпоративній господарській організації засновниками або квазізасновниками з метою набуття корпоративних прав та сум прибутку корпоративної господарської організації, за рахунок яких було сформовано непогашені та неанульовані корпоративні паї (частки) і визначено їх номінальну вартість.

6. Аргументовано покладення на державних реєстраторів обов'язку з ідентифікації усіх корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери, прав на них та обтяжень з наданням новоствореному паю (частці) унікального номеру.

Обґрунтовано, що первинне формування корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери та виникнення посвідчених ними корпоративних прав і корпоративних правовідносин участі має відбуватися одночасно, не пізніше місяця після державної реєстрації створення корпоративної господарської організації або рішення про збільшення корпоративного капіталу, оголошеного корпоративного капіталу та запланованих до формування корпоративних паїв (часток) на підставі доказів передачі корпоративних вкладів корпоративній господарській організації.

Запропоновано впровадження модельного договору купівлі-продажу корпоративних паїв (часток), укладення якого передбачатиме надання державному реєстратору спільної заяви покупця та продавця з відомостями про сторони, пред-

мет договору та ціну продажу і відбуватиметься на умовах, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Виділено форми припинення корпоративного паю (частки), що неоформлений як цінний папір, а саме: (1) погашення корпоративного паю (частки); (2) анулювання корпоративного паю (частки).

Запропоновано удосконалити порядок звернення стягнення на корпоративні паї (частки), неоформлені як цінні папери через встановлення черговості осіб, які можуть набути корпоративні паї (частки) учасника-боржника у власність і сплатити борг (інші учасники, корпоративна господарська організація, переможець аукціону) з наданням кредитору можливості набути корпоративні паї (частки) учасника-боржника у власність або звернути стягнення безпосередньо на майно корпоративної господарської організації, якщо зазначені вище особи не задовольнили майновий інтерес кредитора.

7. Удосконалено визначення поняття немайнових корпоративних прав як групи корпоративних прав, які забезпечують законний інвестиційний інтерес учасника не безпосередньо, а через досягнення певної проміжної мети, яка складає предмет кожного немайнового корпоративного права.

8. Розширено зміст права учасника корпоративної господарської організації – власника привілейованого корпоративного паю (частки) брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією правомочностями: ініціювати проведення перевірок фінансової звітності корпоративної господарської організації та її господарської діяльності як в цілому, так і за окремими напрямками; голосувати з усіх питань порядку денного загальних зборів у разі невиплати (неповної виплати) учаснику дивідендів у встановлений законом строк з моменту спливу такого строку і до моменту повної сплати дивідендів.

Удосконалено визначення корпоративного контролю як впливу (позитивного або негативного, кожен з яких, у свою чергу, виявляється вирішальним, кворумним або ініціюючим), який здійснює чи може здійснювати учасник або група учасників корпоративної господарської організації на таку організацію та її господарську діяльність, реалізуючи коло правомочностей, що визначають обсяг ко-

рпоративного права учасника (учасників) брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією або через забезпечення неможливості набуття чи реалізації іншими учасниками певних правомочностей чи ініціювання ними корпоративних процедур, передбачених законом і локальними корпоративними актами, залежно від розміру сукупної корпоративної частки учасника (учасників) корпоративної господарської організації.

Аргументовано універсальність видів корпоративного контролю і конкретність ступенів корпоративного контролю, які завжди прив'язуються до певного розміру сукупної корпоративної частки учасника у корпоративній господарській організації певного виду.

Запропоновано удосконалити ступені корпоративного контролю шляхом скасування ситуативних та умовних ступенів з відмовою від концепції кворуму в акціонерних товариствах, у яких кількість акціонерів не перевищує 100 осіб, та у корпоративних господарських організаціях інших організаційно-правових форм, незалежно від кількості учасників та з уніфікацією ступенів корпоративного контролю у таких корпоративних господарських організаціях.

Удосконалено визначення юридично мотивованого корпоративного загарбання (корпоративного рейдерства) як дій, спрямованих на отримання корпоративного контролю над корпоративною господарською організацією без згоди учасників, що вже здійснюють корпоративний контроль та призначених ними органів управління корпоративної господарської організації у ході корпоративного конфлікту через корпоративно-правові процедури відповідно до удаваного правового обґрунтування.

Запропоновано класифікацію юридично мотивованих корпоративних загарбань (корпоративного рейдерства) на зовнішні, коли корпоративний контроль намагається отримати особа, яка на момент початку загарбання не є учасником корпоративної господарської організації, та внутрішні, коли корпоративний контроль намагається отримати особа, яка на момент початку загарбання є учасником, що не здійснює корпоративний контроль.

9. Запропоновано конкретизувати предмет та порядок реалізації учасником права на інформацію шляхом встановлення єдиних для всіх корпоративних господарських організацій, корпоративні паї (частки) у яких неоформлені як цінні папери: переліку відомостей про корпоративну господарську організацію та її діяльність, що задовольнятимуть законний інтерес учасника бути обізнаним про значні факти про корпоративну господарську організацію та її діяльність; єдиного порядку отримання таких відомостей на запит учасника.

10. Обґрунтовано, що майнові корпоративні права (безумовні в аспекті виникнення і умовні в аспекті реалізації) є прообразами зобов'язальних прав вимоги корпоративного походження (умовних в аспекті виникнення і безумовних в аспекті реалізації), які виникають за настання передбачених законом фактичних складів шляхом одноразового перетворення майнових корпоративних прав або через неодноразове утворення з них.

11. Запропоновано удосконалити порядок сплати дивідендів шляхом диференціації строків сплати залежно від типу корпоративного паю (частки), оформлення корпоративного паю (частки) як цінного паперу та кількості учасників корпоративної господарської організації.

12. Запропоновано визначення поняття «майнова корпоративна квота» як частини майна корпоративної господарської організації, або її вартості, що складає об'єкт як майнового корпоративного права учасника і корпоративного обов'язку мажоритарія або обов'язку корпоративної господарської організації, так і похідного від зазначеного корпоративного права зобов'язального права вимоги колишнього учасника до зазначених вище осіб і їх зобов'язання, є пропорційною сукупній корпоративній частці учасника і підлягає передачі або сплаті учаснику корпоративної господарської організації внаслідок її ліквідації, дивестування корпоративного паю (частки) або виключення учасника для остаточного задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника щодо участі у корпоративній господарській організації. Запропоновано багатоваріантний підхід до обрахування розміру та способів стягнення (у безспірному порядку за виконавчим написом державного реєстратора – за вартістю чистих активів за даними квартального балансу

або через господарський суд за вартістю чистих активів за даними балансу на дату дивестування чи за ринковою вартістю) такої квоти при дивестуванні корпоративного паю (частки), неоформленого як цінний папір на вибір учасника.

Запропоновано визначення поняття «дивестування корпоративного паю (частки)» як задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника корпоративної господарської організації за його одностороннім волевиявленням через отримання ним майнової корпоративної квоти, що слідує з корпоративного паю (частки) за рахунок відповідного суб'єкта корпоративних правовідносин.

Обґрунтовано, що правомочності щодо оплатного переведення акцій та погашення корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери є складовими права учасника на майнову корпоративну квоту і формами одностороннього волевиявлення учасника щодо дивестування корпоративного паю (частки) з можливістю дивестування окремих корпоративних паїв (часток), належних учасникові корпоративної господарської організації, на його вибір.

Доопрацьовано положення щодо правомочностей акціонера на обов'язкове придбання його акцій мажоритарним акціонером та на обов'язковий викуп його акцій акціонерним товариством шляхом визнання єдиного права акціонера на оплатне переведення акцій за настання передбачених законом обставин на користь акціонерного товариства або мажоритарного акціонера, який набув контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій, яке реалізовуватиметься з використанням ескроу.

13. Доопрацьовано положення щодо переважного права учасника на придбання корпоративних паїв (часток) при їх формуванні шляхом визнання такого права за учасниками усіх корпоративних господарських організацій, корпоративні паї (частки) у яких не оформлено як цінні папери із встановленням єдиного місячного строку внесення корпоративних вкладів при реалізації права вимоги, похідної від такого переважного права з можливістю переведення прав і обов'язків набувача корпоративних паїв (часток) при їх формуванні на учасника за його позовом.

За результатами дослідження на основі теоретичних положень дисертації розроблено пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Господарського кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного кодексу України, Законів України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про кооперацію», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про управління об'єктами державної власності», «Про фермерське господарство», «Про цінні папери та фондовий ринок».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беляневич О. А., Мягкий А. В. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми : монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2017. 320 с.
2. Глусь Н.С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2000. 23 с.
3. Крупчан О. Публічні і приватні засади в корпоративному праві України: правові питання. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 2(37). С. 71–79.
4. Лукач І. В. Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні: теоретичні проблеми : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2016. 474 с.
5. Луць В. В., Сивий Р. Б., Яворська О. С. Акціонерне право : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Луця, О. Д. Крупчана. Київ : Ін Юре, 2004. 256 с.
6. Корпоративное право : учебник / отв. ред. И. С. Шиткина. Москва : Волтерс Клувер, 2007. 648 с.
7. Авдякова В.А. Правовая природа корпоративных прав. *Северо-Кавказский юридический вестник*. 2011. №2. С. 35–38.
8. Кашанина Т. В. Корпоративное право (Право хозяйственных товариществ и обществ): учебник. Москва : НОРМА-ИНФРА М, 1999. 815 с.
9. Актуальні проблеми господарського права : навч. посіб. / за ред. В. С. Щербини. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 528 с.
10. Кібенко О. Р. Сучасний стан та перспективи правового регулювання корпоративних відносин: порівняльно-правовий аналіз права ЄС, Великобританії та України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2006. 526 с.
11. Companies Act Law of the United Kingdom dd. 08.11.2006 №105. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.

12. Directive (EU) 2017/1132 of the European Parliament and of the Council of 14.07.2017 relating to certain aspects of company law (codification). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017L1132&from=es>.
13. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436–IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
14. Джуринський В. О. Правове становище об'єднань в Україні. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 224 с.
15. Корпоративне право : навч. посіб. / О. В. Гарагонич, С. М. Грудницька, Е. Е. Бекірова, Ю. М. Бисага та ін.; за заг. ред. О. В. Гарагонича, С. М. Грудницької. Київ : Слово, 2014. 344 с.
16. Хозяйственное право : учебник / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулина и др.; под ред. В. К. Мамутова. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 912 с.
17. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
18. Бойко О. С. Правове становище приватних підприємств. URL: <http://www.minjust.gov.ua/7392>.
19. Господарське право: підруч. у 2 ч. / В. Ф. Опришко, Н. С. Хатнюк, Н. А. Фукс та ін.; за заг. ред. В. Ф. Опришка та Н. С. Хатнюк. Київ : КНЕУ, 2011. Ч. 1. 507 с.
20. Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. Київ : Правова єдність, 2009. 766 с.
21. Господарське право : підруч. / О. П. Подцерковний, О. О. Квасницька, А. В. Смітюх та ін.; за ред. О. П. Подцерковного. Харків : Одісей, 2011. 640 с.
22. Кібенко О. Правовий режим майна приватного підприємства. *Юридичний радник*. 2005. №1(3). С. 37–41.
23. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. 37 с.

24. Господарський кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. Д. М. Притики, І. В. Булгакової. Київ : Юрисконсульт, Юстініан, 2010. 1088 с.
25. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
26. Корпоративне право України : підруч. / В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва [та ін.]; за заг. ред. В. В. Луця. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 384 с.
27. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. (Зі змін. та доп.). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
28. Кравець І. М. Правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 240 с.
29. Бутрин Н. С. Поняття та зміст корпоративних прав. *Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав*: зб. тез наук. повід. учасників наук.-практ. столу (м. Херсон, 31 жовтня – 01 листопада 2008 р.) / ред. кол. В. В. Луць, І. Е. Берестова. Київ, 2009. С. 57–65.
30. Бутрин-Бока Н. С. Поняття «Корпоративне право» та «корпоративні права» у законодавстві України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 3. Т. 1. С. 84–88.
31. Ломакин Д. В. Корпоративные отношения и предмет гражданско-правового регулирования. *Законодательство*. 2004. № 6. С. 56–57.
32. Гражданское право : учеб. в 2 т. / отв. ред. проф. Е. А. Суханов. Москва : БЕК, 2000. Т. II, полутом 1. 646 с.
33. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 925/1321/16 від 23.01.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71829024>.
34. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 917/87/17 від 23.01.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71828953>.

35. Господарське право України : підруч. / В. М. Гайворонський, В. П. Жушман, Н. В. Погорецька та ін.; за ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. Харків : Право, 2005. 384 с.

36. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 р. № 4. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16>.

37. Шимон С. Сущность корпоративных прав: несколько ремарок к научной дискуссии. *Leges si Viata*. 2013. №7. С. 35–39.

38. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : монографія. Львів : Край, 2009. 464 с.

39. Артеменко С.В. Цивільно-правові проблеми управління акціонерним товариством : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. 195 с.

40. Смитюх А. В. О предмете и критерии классификации предприятий на корпоративные и унитарные по Хозяйственному кодексу Украины. *10 років застосування господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації*: зб. доп. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14 листопада 2014 р.). Одеса : Юрид. літ., 2014. С. 228–233.

41. Петрина В. Організаційно-правові форми об'єднання підприємств: порівняльний аналіз. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2014. № 6. С. 134–141.

42. Смитюх А. В. Корпоративные и унитарные предприятия: de lege lata vs. de lege ferenda. *Leges si Viata*. 2014. №2/3. С. 152–157.

43. Про холдингові компанії: Закон України від 15.03.2006 р. № 3528–IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3528-15>.

44. Рішення Конституційного Суду України від 19.09.2012 р. № 17–рп/2012 у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ІКІО» щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12>.

45. Смитюх А. В. Институт частного предприятия в правовой системе Украины. *Leges si Viata*. 2014. № 1/3. С. 145–148.
46. Кількість юридичних осіб за організаційними формами на 01.07.2018 р.: Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2018/xls/ks_opfg_0718.xls.
47. Про підприємства в Україні: Закон України від 27.03.1991 р. № 887–XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 24. Ст.272.
48. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №436–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. Ст.144.
49. Джабраїлов Р. А. Господарська правосуб'єктність міста: теорія і практика : монографія. Донецьк : Ноулідж, 2010. 455 с.
50. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 р. № 2275–VIII. *Офіційний вісник України*. 2018. № 524. Ст. 850.
51. Смітюх А. В. Корпоративне право у схемах : навч. посіб. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2017. 322 с.
52. Несинова С. В., Воронко В. С., Чебикіна Т. С. Господарське право України : навч. посіб. / за заг. ред. С. В. Несинової. Київ : ЦУЛ, 2012. 564 с.
53. Постанова Львівського апеляційного господарського суду по справі № 907/167/17 від 13.09.2017 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/68964851>.
54. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 907/167/17 від 06.03.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72645204>.
55. Спасибо-Фатеева И. Последняя попытка расшифровать «код да Винчи», т.е. Хозяйственный кодекс Украины. *Юридичний радник*. 2006. № 2. С. 57–60.
56. Спасибо-Фатеева И., Шевченко Я. Частные предприятия – ошибка ХК? *Юридическая практика*. 2007. № 8(478). С. 1, 12–13.

57. Кучеренко І. М. Види підприємницьких юридичних осіб за новими Цивільним та Господарським кодексами. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2002. №2. С. 20–22.

58. Демченко С. Ф. Про основоположні засади та значення кодифікації господарського законодавства. *10 років застосування господарського кодексу України: сучасний стан та перспективи вдосконалення кодифікації*: зб. доп. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14 листоп. 2014 р.). Одеса : Юрид. література, 2014. С. 25–31.

59. Смітюх А. В. Щодо проблем реформування системи суб'єктів господарської діяльності та їх прав на майно. *Концепція модернізації господарського законодавства: вдосконалення чинного Господарського кодексу України чи прийняття Закону «Про основні засади господарської діяльності»*: матеріали круглого столу (м. Одеса, 13 жовтня 2008 р.) / упорядн. О. В. Обод. Одеса : Одеська нац. юрид. академія, 2008. С. 30–33.

60. Смітюх А. В. Критичний аналіз системи суб'єктів господарської діяльності за проектом Закону України «Про основні засади господарської діяльності». *Динаміката на сьвременната наука*: матеріали за 5–а Междунар. науч. практ. конф. (17–25 юли 2009). Закон. Държавна администрация. София : «Бял ГРАД–БГ» ООД, 2009. Т. 5. С. 72–73.

61. Смитюх А. В. Аналогия законна: В связи с отсутствием норм, регулирующих раздел между супругами имущества фермерского хозяйства, правомерным следует признать применение по аналогии норм, регулирующих отношения участников ООО. *Юридическая практика*. 2013. № 46(829) (12 ноября). С. 28–29.

62. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755–VI. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/paran8575#n8575>.

63. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. № 514–VI. (Зі змін. та доп.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/514-17>.

64. Цікало В. І. Корпоративні права: поняття, ознаки та класифікація. *Право України*. 2010. № 11. С. 102–111.

65. Кудряшов В.П. Сіленков В.Б. Використання корпоративних прав в управлінні державними активами. *Формування ринкових відносин в Україні* : зб. наук. пр. Київ : НДЕІ, 2004. № 10 (41). С.72–77.
66. Корпоративне управління крупним промисловим комплексом : навч. посіб. / Ю.Г. Лисенко, В.Н. Андрієнко, Т.Ю. Белікова та ін.; під заг. ред. Ю.Г. Лисенко та В.Н. Андрієнко. Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2003. 243 с.
67. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ : Істина, 2005. 720 с.
68. Гатаулина Л. Ф. К вопросу о правовой природе корпоративных прав. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2016. №4(111). С. 167–172.
69. Сліпенчук Н. А. Цивільно-правові способи захисту корпоративних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 20 с.
70. Алексеев С. С. Общая теория права : в 2 т. Москва : Юрид. лит., 1982. Т. II. 360 с.
71. Леушин В. И. Теория государства и права : учеб. / под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. Москва : ИНФРА М–НОРМА, 1997. 570 с.
72. Вишневский А. Ф., Горбатов Н. А., Кучинский В. А. Общая теория государства и права : учеб. / под общ. ред. В. А. Кучинского. Минск : Интегралполиграф, 2009. 552 с.
73. Тиунова Л. Б. Системные связи правовой действительности: Методология и теория. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петербургского университета, 1991. 136 с.
74. Протасов В. Н. Правоотношения как система. Москва : Юрид. лит., 1991. 144 с.
75. Явич Л. С. Общая теория права. Ленинград : ЛГУ, 1976. 287 с.
76. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник. Харків : Эспада, 2005. 840 с.
77. Гревцов Ю. И. Проблемы теории правового отношения. Ленинград : ЛГУ, 1981. 85 с.

78. Бекбаев Е.З. Проблема начала в теоретическом познании правовой системы (попытка обоснования). URL: <http://www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum7129/item7150.html>.
79. Про громадянство: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235–III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.
80. Фрицький О. Ф. Конституційне право України : підруч. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 510 с.
81. Черкес М. Ю. Міжнародне право : підруч. Київ : Знання, 2001. 284 с.
82. Черниченко С. В. Курс международного права : в 7 т. / М. М. Аваков, М. М. Богуславский, В. А. Вадапалас и др. Москва : Наука, 1990. Т. 3. Основные институты международного права. 260 с.
83. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. № 2947–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст.135.
84. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: наук.-практ. коментар. Київ : Ін Юре, 2003. 532 с.
85. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
86. Смітюх А. В. Участь у господарському товаристві як правовий зв'язок. *Правова держава*. 2014. №18. С. 58–65.
87. Смітюх А. В. Щодо визначення поняття корпоративних прав учасника господарського товариства. *Правова держава*. 2015. №20. С. 81–86.
88. Корпоративне управління : монографія / І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; за ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Право, 2007. 500 с.
89. Кравченко С. С. Юридична природа прав учасників господарських товариств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 213 с.
90. Погрібний Д. І. Корпоративні права держави: поняття, підстави виникнення, механізм реалізації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2008. 20 с.

91. Господарське право : підруч. / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін. ; за заг. ред.: Д. В. Задихайло, В. М. Пашков. Харків : Право, 2012. 694 с.
92. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины : учеб. пособ. Харків : Эспада, 2001. 288 с.
93. Саракун І. Суб'єкти корпоративних відносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 3. С. 16–20.
94. Долинська О. В. Юридична природа корпоративних прав учасників господарських товариств. *Університетські наукові записки*. 2008. №4(28). С. 190–194.
95. Спасибо-Фатєєва І., Дуденко Т. Правова природа майнових і корпоративних прав, їх оборотоздатність та деякі аспекти застави. *Юридичний радник*. 2005. № 2. С. 26–30.
96. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2010. 38 с.
97. Бірюков В. Аналіз деяких спірних питань корпоративних відносин. *Право України*. 2011. №8. С. 24–28.
98. Миколенко О. І. Теорія адміністративного процедурного права : монографія. Харків : Бурун Книга, 2010. 336 с.
99. Тютрюмов И. М. Гражданское право. Юрьев : типография К. Маттисена, 1922. 528 с.
100. Александров В. Учение о лицах юридических, по началам науки. Разсуждение. Москва : Унив. тип. (Катков и Ко), 1865. 152 с.
101. Лапач В. А. Система объектов гражданских прав. Теория и судебная практика. Санкт-Петербург : Юрид. центр Пресс, 2002. 542 с.
102. Пахомова Н. Н. Цивилистическая теория корпоративных отношений. Екатеринбург : Налоги и финансовое право, 2005. 336 с.
103. Победоносцев К. П. Курс гражданского права. Москва : Статут, 2002. Ч. 1: Вотчинные права. 800 с.

104. Галов В. В., Зинченко С. А. Собственность и производные вещные права: теория и практика : монография. Ростов-на-Дону : Изд-во СКАГС, 2003. 200 с.
105. Эрделевский А. М. О защите личных неимущественных прав акционеров. *Хозяйство и право*. 1997. №6. С. 69–74.
106. Ломидзе О. Г. Переход обязательственных прав участников юридических лиц. *Российская юстиция*. 1999. № 10. С. 15-17.
107. Иоффе О. С. Обязательственное право. Москва : Юрид. лит., 1975. 880 с.
108. Зобов'язальне право: теорія і практика : навч. посіб. / О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць та ін.; за ред. О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 912 с.
109. Дождев Д. В. Римское частное право : учеб. Москва : ИНФРА-М-НОРМА, 1999. 784 с.
110. Мартемьянов В. С. Хозяйственное право. Том 1. Общие положения. Курс лекций. Москва : Издательство БЕК, 1994. 295 с.
111. Могилевский С. Д. Общество с ограниченной ответственностью: законодательство и практика его применения. Москва : Статут, 2010. 421 с.
112. Щербина О. В. Правове становище акціонерів за законодавством України. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 160 с.
113. Кашанина Т. В. Корпоративное (внутрифирменное) право : Краткий учебный курс. Москва : Изд-во Норма, 2009. 320 с.
114. Лиухан Т. Н. Понятие имущественных отношений в российском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Санкт-Петербург, 2003. 24 с.
115. Ломакин Д. В. Корпоративные правоотношения: общая теория и практика ее применения в хозяйственных обществах. Москва : Статут, 2008. 350 с.
116. Саванець Л. М. Природа прав, посвідчених бездокументарними цінними паперами. *Юридичний вісник*. 2012. № 3(24). С. 93–98.

117. Спасибо-Фатеєва І. Поняття майна, майнових та корпоративних прав як об'єктів права власності. *Українське комерційне право*. 2004. № 5. С. 9-18.
118. Спасибо-Фатеева И. В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения. Харків : Право, 1998. 256 с.
119. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права. Москва : Фирма Спарк, 1994. 335 с.
120. Щербина В. С. Акціонерне право : навч. посіб. Київ : Атіка, 2000. 336 с.
121. Господарське право України : навч. посіб. / За заг. ред. Н. О. Саніахметової. Харків : Одіссей, 2005. 608 с.
122. Лукач І. Класифікація засобів регулюючого впливу держави на здійснення корпоративних прав. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. № 93. С. 46–51.
123. Бабаев А. Б. Проблема секундарных прав в российской цивилистике : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2006. 22 с.
124. Жорнокуй Ю. М. «Суб'єктивне корпоративне право» vs. «секундарне право»: et pro contra. *Право та інновації*. 2015. №4(12). С. 31–36.
125. Зеккель Э. Секундарные права в гражданском праве. *Вестник гражданского права*. 2007. №2. С. 204–252.
126. Иоффе О. С. Правоотношение по советскому гражданскому праву. Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1949. 143 с.
127. Толстой Ю. К. Проблема обеспечения субъективных гражданских прав. *Вестник Ленингр. гос. ун-та*. 1952. № 3. С. 113–130.
128. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права. Москва : Юрид. лит., 1950. 268 с.
129. Кравченко А. А. Секундарные права в российском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2015. 28 с.
130. Агарков М. М. Обязательство по советскому гражданскому праву. Москва : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1940. 192 с.
131. Алексеев С. С. Общая теория права : учебник. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : ТК Велби, Проспект, 2008. 576 с.

132. Алексеев С. С. Односторонние сделки в механизме гражданско-правового регулирования. *Антология уральской цивилистики. 1925–1989*: сб. статей. Москва : Статут, 2001. С. 54–68.

133. Богатырев Ф. О. Секундарное право на примере постановления Президиума Верховного Суда России. *Журнал российского права*. 2005. № 2. С. 68–72.

134. Гринько П. О. Секундарні права у цивільному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2017. 16 с.

135. Певзнер А. Г. Понятие гражданского правоотношения и некоторые вопросы теории субъективных гражданских прав: Вопросы гражданского права. *Ученые записки Всесоюзного юридического заочного института*. Москва : ВЮЗИ, 1958. Вып. 5. С. 3–34.

136. Скловский К. И. Правомочие и полномочие в механизме возникновения гражданских прав. *Хозяйство и право*. 2004. №11. С. 106–110.

137. Останина Е. А. О соотношении понятий «секундарное право» и «право ожидания». *Вестник Челябинского государственного университета*. 2011. № 29(244). С. 48–51.

138. Азимов Ч. Н. Самозащита в гражданском праве. *Актуальні проблеми формування правової держави в Україні. До 50-ї річниці Конвенції про захист прав людини та основних свобод*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2000. Ч. 2. С. 20–22.

139. Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-праваові аспекти : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 662 с.

140. Вінник О. Акціонерні угоди. *Юридична Україна*. 2010. № 5. С. 20–27.

141. Штим Т. Б. Правова природа акціонерної угоди. *Європейські перспективи*. 2013. № 1. С. 146–150.

142. Грибкова Т. В. Акционерные соглашения как средство правового регулирования корпоративных отношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2011. 25 с.

143. Щербакова Н. В. Корпоративний договір – новела законодавства у механізмі корпоративного управління. *Восьмі юридичні диспути з актуальних*

проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова ; ЕПФ ОНУ ім. І. І Мечникова. Одеса : Астропринт, 2018. С. 46–51.

144. Жорнокуй Ю. М. Предмет акціонерного договору в різних юрисдикціях. *Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 травня 2017 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова ; ЕПФ ОНУ ім. І. І Мечникова. Одеса : Астропринт, 2017. С. 104–108.*

145. Могилевский С. Д. Акционерные общества. Москва : Дело, 1998. 536 с.

146. Щербина О. В. Правове становище акціонерів за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2000. 15 с.

147. Тарасов И. Т. Учение об акционерных компаниях. Москва : Статут, 2000. 666 с.

148. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798–ХІІ. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

149. Смітюх А. В. Проблемні питання похідних позовів акціонерів про визнання недійсними правочинів акціонерного товариства. *Економіко-правові дослідження в ХХІ веку: історія, сучасне становище і перспективи удосконалення господарського законодавства: матеріали 1-й Міжнарод. науч.-практ. Інтернет-конф. (г. Донецьк, 16–18 лютого 2009 г.); ІЗПИ НАН України. Донецьк: Вебер, 2009. С. 256–260.*

150. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів: Закон України від 07.04.2015 р. № 289–VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 25. Ст. 188.

151. Смітюх А. В. Позови акціонерів про визнання недійсними правочинів акціонерного товариства за Законом України «Про акціонерні товариства». *Юридичний радник*. 2009. № 2(28). С. 64–68.

152. Вронская А. Оскарження учасником (акціонером) правочинів: огляд судової практики КГС ВС. URL: <http://blog.liga.net/user/avronskaya/article/30655>.

153. Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України по справі №3–1043ко4 від 18.05.2004 р. *Постанови Верховного Суду України та Вищого господарського суду України у господарських справах*. 2005. №1 (16). С. 116–120.

154. Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 30.09.2003 р. *Господарське судочинство в Україні; Судова практика. Корпоративні правовідносини*. Київ : Ін Юре, 2004. С. 444–450.

155. Рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 р. №18–рп/2004 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>.

156. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Президії Вищого господарського суду України від 28.12.2007 р. № 04–5/14. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v5_14600-07.

157. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 р. № 13. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08>.

158. Смітюх А. В. Похідні позови акціонерів за Законом України «Про акціонерні товариства». *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: наук. праці ЕПФ ОНУ ім. І. І Мечникова. Одеса : Наука і техніка, 2008. Т. 11. Вип. 22. Ч. 2. С. 92–97.

159. Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України № 3-327гс15 від 01.07.2015 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/46078534>.

160. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 916/2872/16 від 16.05.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74203805>.

161. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду № 927/976/17 від 12.06.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74670250>.

162. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 923/20/17 від 02.05.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74160438>.

163. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 908/4550/15 від 19.06.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74991657>.

164. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 908/1029/16 від 06.06.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74691763>.

165. Віхров О. П. Організаційно-господарські правовідносини : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2009. 30 с.

166. Хачук К. Д. Понятіе и признаки организационно-хозяйственных полномочий органов местного самоуправления. *Хозяйственное законодательство Украины: практика применения и перспективы развития в контексте европейского выбора*: сб. науч. тр. Донецк : Юго-Восток Лтд, 2005. С. 250–255.

167. Смітюх А.В. Щодо співвідношення корпоративних прав, організаційно-господарських повноважень та організаційно-установчих повноважень власника. *Право України*. 2018. №6. С.132–142.

168. Смітюх А. В. Щодо кола юридичних осіб, права учасників яких можна вважати корпоративними. *Матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова, присвяченої 150-й річниці Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (25-27 листопада 2015 р., м. Одеса) / МОН України; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова ; екон.-прав. ф-т ; відп. ред. О. О. Нігреєва. Одеса: Астропринт, 2015. С. 138–141.*

169. Демченко С. Ф. Теоретико-методологічні засади ефективності господарського судочинства : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2010. 36 с.
170. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
171. Спасибо-Фатєєва І. В. Обороздатність об'єктів цивільних прав. *Право України*. 2005. № 6. С. 34–37.
172. Вінник О. М. Деякі аспекти вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 1. С. 118–125.
173. Смітюх А. В. Щодо співвідношення категорій «право на участь у товаристві», «права учасника господарського товариства», «корпоративні права». *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління: наук. праці ЕПФ ОНУ ім. І. І Мечникова*. Одеса : Наука і техніка, 2014. Т. 1. Вип. 1/1. С. 147–152.
174. Кравченко С. С. Поняття права участі в товаристві, його юридична природа та види. *Адвокат*. 2009. №11(110). С. 17–21.
175. Кравченко С. С. Юридична природа прав учасників господарських товариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 18 с.
176. Ярема А. Г., Карабань В. Я., Кривенко В. В., Ротань В. Г. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України : У 4 т. : Т. 1. Київ : А.С.К. ; Севастополь : Ін-т юрид. дослідж., 2004. 928 с.
177. Смітюх А. В. Розділ 4. Корпоративні права та обов'язки. *Корпоративне право* : навч. посіб. / О. В. Гарагонич, С. М. Грудницька, Е. Е. Бекірова, Ю. М. Бисага [та ін.]; за заг. ред. О. В. Гарагонича, С. М. Грудницької. Київ : Слово, 2014. С. 104–152.
178. Смітюх А. В. Суть і співвідношення різних видів господарських товариств. Правовий статус акціонерного товариства. Правовий статус товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю. *Господарське право: підруч.* / О. П. Подцерковний, О. О. Квасницька, А. В. Смітюх та ін.; за ред. О. П. Подцерковного. Харків : Одиссей, 2011. С. 159–174.

179. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження принципу державної реєстрації юридичних осіб на підставі модельного статуту: Закон України від 21.04.2011 р. № 3262–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 43. Ст.445.

180. Купчак Б., Гачак-Величко Л. Корпоративні права та їх застосування в господарській діяльності. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2010. Вип. 5. С. 145–155.

181. Смітюх А. В. Право засновника корпоративного підприємства на внесення вкладу. *Правова держава*. 2018. №30. С. 137–141.

182. Гражданское и торговое право капиталистических государств : учеб.; изд. 3-е, перераб. и доп. Москва : Междунар. отношения, 1993. 522 с.

183. Толстой Ю. К. К теории правоотношения. Ленинград : Изд-во Ленинградского Университета, 1959. 88 с.

184. Афанасьев В.С., Гранат Н.Л. Общая теория права и государства : учебник / под ред. В.В. Лазарева. Москва : Юристъ, 1996. 472 с.

185. Шиткина И. С. Правовое регулирование корпоративных прав и обязанностей. *Хозяйство и право*. 2011. № 1. Приложение. С. 2–23.

186. Ахметова Ю. В. К вопросу об особенностях корпоративно-правового статуса акционера. *Актуальные проблемы экономики и права*. 2012. № 3 (23). С. 222–225.

187. Бутрин Н. С. Правочин як підстава виникнення та припинення корпоративних прав : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 207 с.

188. Жорнокуй Ю. Корпоративний обов'язок акціонера. *Юридичний вісник*. 2012. № 2. С. 70–75.

189. Про цінні папери і фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. № 3480–IV. *Офіційний вісник України*. 2006. № 13. Ст. 857.

190. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. №1576–XII. (Зі змін. та доп.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.

191. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. №1087–IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 5. Ст. 35.

192. Ломакин Д. В. Корпоративные правоотношения как составная часть системы гражданско-правовых отношений: на примере хозяйственных обществ : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2009. 65 с.

193. Переверзев О. М. Господарсько-правове забезпечення корпоративного контролю в акціонерних товариствах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / НАН України. Ін-т екон.- прав. дослідж. Донецьк, 2004. 20 с.

194. Ушницкий Р. Р. Гражданско-правовая форма корпоративного отношения : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Санкт-Петербург, 2013. 30 с.

195. Кирилловых А. А. Корпоративное право : курс лекций. Москва : ЮСТИЦИНФОРМ, 2009. 192 с.

196. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2004. 32 с.

197. Прилуцький Р. Б. Про поняття корпоративного права та його місце у системі права України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 2 (19). С. 1–10.

198. Смитюх А. В. К вопросу об определении понятия корпоративного правоотношения. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 134–141.

199. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 10.10.2013 р. № 642–VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 22. Ст.773.

200. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів: Закон України від 15.12.2006 р. №483–V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 9. Ст. 77.

201. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2008. 20 с.

202. Бабецька І. Я. Корпоративні правовідносини та корпоративні права: до проблеми визначення поняття. *Науково-інформаційний вісник*. Право. 2013. № 8. С. 150–155.

203. Симонян Ю. Ю. Корпоративні відносини у командитних товариствах (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2010. 20 с.

204. Сердюк Е. Б. Акционерные общества и акционеры. Корпоративные и обязательственные правоотношения : учеб. пособ. Москва : Юриспруденция, 2005. 192 с.

205. Степанов П. В. Корпоративные отношения в коммерческих организациях как составная часть предмета гражданского права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 1999. 190 с.

206. Сороченко А. В. Корпоративні права та обов'язки: господарсько-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2015. 204 с.

207. Вінник О. М. Проблеми правового регулювання корпоративних і партнерських відносин : монографія. Київ : НДІ приватного права та підприємництва НАПрН України, 2010. 166 с.

208. Смітюх А. В. Щодо класифікації корпоративних прав, їх суб'єктів та корпоративних правовідносин. *Правова держава*. 2016. №21. С. 94–100.

209. Смітюх А. В. Правові основи інвестиційної діяльності : навч. посіб. Київ : Істина, 2013. 420 с.

210. Петрина В. Н. Про організаційно-правові форми господарських організацій – суб'єктів корпоративних відносин. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин*: зб. наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф. / ред. кол.: О. Д. Крупчан, В. В. Луць, В. А. Васильєва, І. Б. Саракун. Київ : НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України, 2012. С. 102–107.

211. Сулейменов М. К. Гражданское право и корпоративные отношения: проблемы теории и практики. *Юрист*. 2013. №6. С. 21–31.

212. Мозолин В. П. О юридической природе внутрикорпоративных отношений. *Государство и право*. 2008. № 3. С. 28–37.

213. Каржавина Н. С. Юридическая природа внутрикорпоративного договора : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2009. 23 с.
214. Долинская В. В. Акционерное право. Основные положения и тенденции : монография. Москва : Волтерс Клувер, 2006. 736 с.
215. Кукушкин С. Н. Проблема квалификации объекта корпоративного правоотношения. *Юрист*. 2014. № 21. С. 10–15.
216. Смітюх А. В. Корпоративні спори як вид господарських спорів. *Тези доповідей і наукових повідомлень 63-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І.І. Мечникова* (м. Одеса, 17 – 20 листопада 2008 р.). Одеса : ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2008. С. 94–97.
217. Жилінкова І. В. Корпоративні права осіб з подружнім статусом. *Проблеми здійснення та захисту корпоративних прав*: зб. тез наук. повідомлень учасників наук.-практ. столу. (м. Херсон, 31 жовтня – 01 листопада 2008 р.) / ред. кол. В. В. Луць, І. Е. Берестова. Київ, 2009. С. 17–24.
218. Залесский В. Общества с ограниченной ответственностью в системе хозяйственных товариществ и обществ. *Право и экономика*. 1998. №3. С. 13–20.
219. Томчишен С. В. Відчуження учасником частки у статутному капіталі як підстава припинення в ньому та виникнення у її набувача корпоративних прав у товаристві з обмеженою відповідальністю (Аналіз чинного законодавства та проблем правозастосування його норм). *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2008. № 3. С. 73–76.
220. Камышанский В. П. Некоторые особенности формирования уставного капитала ООО. *Актуальные проблемы частного правового регулирования*: материалы Всерос. IV науч. конф. молодых ученых (г. Самара, 23–24 апреля 2004 г.) / отв. ред. Ю. С. Пивоваров, В. Д. Рузанова. Самара : Изд-во «Самарский Университет», 2004. С. 78–80.
221. Скловский К. И. Собственность в гражданском праве : учебно-практ. пособие. Москва : Дело, 1999. 512 с.
222. Урюжникова А. В. Правовая природа доли в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью. *Гражданское право*. 2006. № 1. С. 41–45.

223. Победоносцев К. П. Курс гражданского права. Москва : Статут, 2003. Ч. 3: Договоры и обязательства. 622 с.
224. Рабовська С.Я. Спадкування прав засновника (учасника) корпоративного підприємства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 28 с.
225. Пелипенко Е. Нормативное регулирование залога корпоративных прав (предложения по совершенствованию законодательства). *Leges si viata*. 2014. № 12/2. С. 94–97.
226. Бутрин Н. Корпоративные права как самостоятельный предмет правовой сделки. *Leges si Viata*. 2014. № 5. С. 35–39.
227. Оприско М. В. Договори про відчуження корпоративних прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2014. 20 с.
228. Кравченко С. С. Право власності учасників товариств. *Часопис Київського університету права*. 2009. №4. С. 209–213.
229. Спасибо-Фатєєва І. В. Обороздатність об'єктів цивільних прав та її значення для вчинення правочинів. *Цивілістика на шляху формування доктрин*: вибр. наук. пр. Харків : Золоті сторінки, 2012. С. 367–379.
230. Тимохина Е. Продажа доли в уставном капитале ООО: платит ли НДС? *Экономика и жизнь*. 2000. №7. С. 34–36.
231. Васильєва В. А. Корпоративне право як об'єкт спадкових прав. *Вісник господарського судочинства*. 2007. №6. С. 127–130.
232. Васильєва В. А. Корпоративне право як об'єкт спадкових прав. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 23. С. 109-113.
233. Федотов Д. В. Бестелесное имущество в гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Екатеринбург, 2012. 30 с.
234. Фатхутдинов Р. С. Правовые проблемы уступки доли в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2009. 29 с.
235. Смітюх А. В. Щодо правової природи частки у статутному капіталі господарського товариства. *Правова держава*. 2015. №19. С. 89–94.

236. Бобков С. А. Уступка доли в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью. *Журнал российского права*. 2002. №7. С. 63–69.

237. Розенберг В. В. Товарищество с ограниченной ответственностью: о необходимости введения этой формы в России. Санкт-Петербург : Тип. ред. период. изданий М-ва финансов, 1912. 211 с.

238. Шевченко С. Переход долей общества с ограниченной ответственностью. *Законность*. 2004. № 10. С. 14–19.

239. Ломакин Д. В. Доли участия в уставных капиталах хозяйственных обществ как особые объекты гражданского права. *Хозяйство и право*. 2008. № 2. С. 44–57.

240. Новоселова Л. А. Оборотоспособность доли в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью. *Объекты гражданского оборота*: сб. статей. Москва : Статут, 2007. С. 197–230.

241. Ремизова А. В. Переход доли в уставном капитале общества с ограниченной ответственностью в порядке наследственного правопреемства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2013. 28 с.

242. Добровольский В. И. Правовая природа акции и доли в уставном капитале. Способы защиты прав их владельцев. *Арбитражная практика*. 2004. № 3. С. 13–25.

243. Захарченко А. М. Управління об'єктами державної власності (господарсько-правові аспекти) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Вінниця, 2017. 536 с.

244. Майфат А. В. Некоторые особенности акционерных отношений. *Юридический мир*. 2004. № 4. С. 29–34.

245. Салатко А. Л. Проблеми розвитку цивільного законодавства про цінні папери в умовах переходу до ринкової економіки. *Розвиток цивільного і трудового законодавства в Україні* : монографія / уклад.: Я. М. Шевченко, О. М. Молявко, А. Л. Салатко. Харків : Консум, 1999. С. 37–48.

246. Lioudis N. What's the difference between shares and stocks? URL: <https://www.investopedia.com/ask/answers/difference-between-shares-and-stocks/>.

247. Саванець Л. Правова природа бездокументарних цінних паперів. *Вісник Львівського Університету. Серія юридична*. 2011. №54. С. 253–259.
248. Швиденко О.С. Акція як об'єкт права власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 20 с.
249. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657–ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
250. Мілаш В. С. Правові аспекти укладання договорів суб'єктами господарювання в мережі Інтернет. *Правове регулювання інноваційних відносин* : кол. монографія / кол. авторів: А. П. Гетьман [та ін.]. Харків, 2013. Розд. 4., підр. 4.4. С. 489–509.
251. Писемский П. Акционерные компании с точки зрения гражданского права. Москва : Типография Грачева и Ко, 1876. 231 с.
252. Белов В. А. Юридическая природа бездокументарных ценных бумаг и безналичных денежных средств. *Рынок ценных бумаг*. 1997. №5. С.23–26.
253. Лебедев К. К. Защита прав обладателей бездокументарных ценных бумаг (материально- и процессуально-правовые аспекты разрешения споров, связанных с отчуждением бездокументарных ценных бумаг). Москва : Волтерс Клувер, 2007. 167 с.
254. Виговський О. І. Бездокументарні цінні папери в системі об'єктів цивільних прав. *Право України*. 2010 . №12 . С. 95–100.
255. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Москва : Статут, 2003. Т. I: Введение. Торговые деятели. 480 с.
256. Смітюх А. В. Акція як символічний оборотоздатний об'єкт прав. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. № 4(14). С. 82–87.
257. Яроцький В. Л. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : монографія. Харків : Право, 2006. 544 с.
258. Крашенинников Е. А. Понятие и виды предъявительских ценных бумаг. *Российский юридический журнал*. 1994. №2. С. 55–64.

259. Демушкина Е. Становление системы безналичных ценных бумаг в России: правовые проблемы. *Экономика и жизнь*. 1995. №25. С. 19–25.
260. Шевченко Г. Н. Эмиссионные ценные бумаги: понятие, эмиссия, обращение. Москва : Статут, 2006. 269 с.
261. Степанов Д. Современное российское правопонимание ценных бумаг. *Журнал российского права*. 2000. № 7. С. 123–134.
262. Солонская Л. А. Ценные бумаги : учеб. пособие. Санкт-Петербург : СЗТУ, 2002. 45 с.
263. Басин Ю. Г. Вытеснение бумажного носителя из оборота ценных бумаг. *Предприниматель и право*. 2001. № 3. С. 22–26.
264. Лукин В. А. Семиотика денег: деньгоцентричность человека и антропоцентричность денег. *Политическая лингвистика*. 2013. №2(44). С. 55–64.
265. Жорнокуй В. Г. До питання про оборотоздатність немайнових прав учасників господарських товариств. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин*: зб. наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 21–22 вересня 2012 р.) / ред. кол. : О. Д. Крупчан, В. В. Луць, В. А. Васильєва, І. Б. Саракун. Київ : НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. С. 113–116.
266. Алексеев С. С. Гражданское право в современную эпоху. Москва : Юрайт, 1999. 40 с.
267. Моррис Ч. У. Основания теории знаков. *Семиотика: антология*. Москва : Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. С. 45–97.
268. Пирс Ч. *Grammatica speculativa. Начала прагматизма*. Санкт-Петербург : Лаборатория метаф. исследований философ. ф-та СПбГУ; Алетейя, 2000. Т. 2. С. 40–223.
269. Смитюх А. В. Правовая концепция оборотоспособных символов прав. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 88–93.
270. Пирс Ч. Принципы философии. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургское философ. общество, 2001. Т. II. 320 с.

271. Пирс Ч. Некоторые последствия четырех неспособностей. *Начала прагматизма*. Санкт-Петербург : Лаборатория метаф. исследований философ. ф-та СПбГУ; Алетейя, 2000. Т. 1. С. 10–50.

272. Степанов Д. А. Общества с ограниченной ответственностью: законодательство и практика. *Хозяйство и право*. 2000. №12. С. 54–66.

273. Спасибо-Фатеева І. В. Проблематика поняття статутного капіталу та пов'язаних з ним об'єктів і прав учасників господарських товариств. *Проблеми виникнення та припинення корпоративних відносин*: зб. праць наук.-практ. семінару. Львів : ЛДУВС, 2006. С. 6–15.

274. Національний стандарт №3 «Оцінка цілісних майнових комплексів»: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.11.2006 р. № 1655. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1655-2006-%D0%BF>.

275. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 р. №755–IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.

276. Смітюх А. В. Розділ 6. Правова природа корпоративних часток. *Механізм публічно-правової і приватноправової регламентації суспільних відносин у адміністративно-політичній, соціально-культурній та господарській сферах*: монографія / П. П. Білик, О. І. Миколенко, О. М. Миколенко та ін.; за заг. ред. О. І. Миколенка. Одеса : Фенікс, 2016. С. 152–192.

277. Kodeks spółek handlowych: Ustawa z dnia 15 września 2000 r. № 94 poz. 1037. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20000941037>.

278. Classes of shares. URL: <https://www.companylawclub.co.uk/classes-of-shares>.

279. Яценко Г. Т. Пай. *Словник української мови*: в 11 т. АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1975. Т. 6. С.16.

280. Лапач В. Доля в уставном капитале как имущество. *ЭЖ – Юрист*. 2005. № 28. С. 4–11.

281. Доклад о концептуальных подходах к месту и роли депозитарной деятельности на современном рынке ценных бумаг: утв. Банком России № 01-04/804,

ФКЦБ РФ № ДВ-4117, Минфином РФ № 05-01-01 01.07.1997 р. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_16146/.

282. Белов В. А. Денежные обязательства. Москва : АО «Центр ЮрИнфоР», 2001. 237 с.

283. Институции Гая. *Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана*. Москва : Зерцало, 1997. С. 45–151.

284. Дигесты Юстиниана. *Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана*. Москва : Зерцало, 1997. С. 152–598.

285. Grimm D. D. Лекции по догме римского права. Москва : Зерцало, 2003. 496 с.

286. Гамбаров Ю. С. Гражданское право. Общая часть. Москва : Зерцало, 2003. 816 с.

287. Bürgerliches Gesetzbuch vom 18 August 1896. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.

288. Мурзин Д. В. Бестелесные вещи. URL: <http://www.privatelaw.ru/index.php/ru/izdatelskaya-deyatelnost/d-v-murzin-bestelesnye-veshchi>.

289. Хвостов В. М. Система римского права : учеб. Москва : Спарк, 1996. 522 с.

290. Смитюх А. В. Оборотоспособные символы прав (транзитивные знаки) в системе объектов прав по ГК Украины. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 84–91.

291. Мілаш В. С. Деякі аспекти правового регулювання торговельної діяльності з використанням мережі Інтернет. *Вісник господарського судочинства*. 2015. № 1. С. 139–148.

292. Никифоров А. Ю. Бездокументарные ценные бумаги как объекты гражданских правоотношений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Томск, 2010. 26 с.

293. Посполітак В. В. Передача права власності на цінні папери та прав за цінними паперами в Україні (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2001. 226 с.

294. Коммерческий Закон Латвийской Республики от 13.04.2000 г. URL: http://www.pravo.lv/likumi/02_kz.html.

295. Алексеев С. С. Тайна права. Его понимание, назначение, социальная ценность. Москва : НОРМА, 2001. 176 с.

296. Братусь Д. А. Институт бестелесных вещей в гражданском праве: проблемы теории и практики. *Объекты гражданских прав*: материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Алматы, 25–26 сентября 2003 г.). Алматы : КазГЮУ, 2004. С. 65–78.

297. Смитюх А. В. Бестелесное имущество и символические оборотоспособные объекты. *Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 травня 2017 р.). Одеса : Астропринт, 2017. С. 42–46.

298. Подцерковний О. П. Грошові зобов'язання господарського характеру: проблеми теорії і практики. Київ : Юстиніан, 2006. 424 с.

299. Копылов В. А. Информационное право : учеб. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ, 2005. 512 с.

300. Кодинець А. О. Інформація як об'єкт цивільно-правової охорони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 39. Т. 1. С. 58–61.

301. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, М-ва юстиції, науковців, фахівців). Т. 4 : Об'єкти. Представництво. Строки / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ФОП Колісник А. А., 2010. 768 с.

302. Боер В. М., Павельева О. Г. Информационное право : учеб. пособие. Санкт-Петербург, 2006. Ч. 1. 116 с.

303. Шершеневич Г.Ф. Курс торгового права. Введение. Торговые деятели. Т. 1. 4-е изд. С.-Пб.: Бр. Башмаковы, 1908. 520 с.

304. Заборовський В. В. Правова природа акцій та процедура їх конвертації в Україні та Російській Федерації : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Одеська національна юридична академія. Одеса, 2010. 19 с.

305. Смитюх А. В. Привилегированные доли корпоративных предприятий. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 103–109.

306. Захарченко М. В. Щодо деяких аспектів впровадження інституту привілейованих часток в корпоративних підприємствах. *Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова; ЕПФ ОНУ І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2018. С. 52–56.

307. Захарченко М. В. Привілейовані частки в корпоративних підприємствах: аналіз та можливості впровадження. *Тези доповідей і наукових повідомлень 72-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І.І. Мечникова* (м. Одеса, 29 листопада – 1 грудня 2017 р.). Одеса : Фенікс, 2017. С. 15–18.

308. Халфина Р. О. Общее учение о правоотношении. Москва : Юрид. лит., 1974. 340 с.

309. Витрук Н. В. Основы теории правового положения личности в социалистическом обществе. Москва : Наука, 1979. 229 с.

310. Основы государства и права : учеб. пособ. / М. А. Баймуратов, А. С. Васильев, Е. В. Додин; [и др.]. изд. 4-е, доп. и перераб. Одесса : Астропринт, 1997. 264 с.

311. Мигачев Ю. И. Правовые гарантии реализации статуса военнослужащих. Москва : Военный ун-т, 1999. 565 с.

312. Стремоухов А. А. Юридический статус специального субъекта права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Санкт-Петербург, 2002. 215 с.

313. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. Харків : Одиссей, 2010. 904 с.

314. Науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу України : у 2 т. / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-тє вид., перероб. та доп. Київ : Алерта; КНТ ; ЦУЛ, 2009. Т. 1. 964 с.

315. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. / за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ-Харків : Юрінком Інтер-Право, 2008. 416 с.

316. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. Харків : Фактор, 2011. 1280 с.

317. Смитюх А. В. Участник хозяйственного общества и собственник доли в уставном (складочном) капитале как идеальная совокупность правовых статусов. *Leges si Viata*. 2015. №6/2. С. 115–118.

318. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 914/2259/17 від 31.10.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77624321>.

319. Вэриан Хэл Р. Микроэкономика. Промежуточный уровень. Современный подход : учеб. для вузов / пер. с англ. под ред. Н. Л. Фроловой. Москва : ЮНИТИ, 1997. 767 с.

320. Комплементарность. *Химическая энциклопедия* : в 5 т. / редкол.: И. Л. Кнунянц (главред.) и др. Москва : Сов. энциклопедия, 1990. Т.2. С. 442–443.

321. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121–III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

322. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 р. № 4452–VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/4452-17>.

323. Резнікова В. В. Договір простого товариства: господарсько-правовий аспект. *Університетські наукові записки*. 2013. №3(47). С. 248–253.

324. Смітюх А. В. Щодо впровадження до законодавства понять корпоративного вкладу, унітарного вкладу та вкладу у підприємство. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 9–11 вересня 2016 р.)*. Миколаїв : НУК, 2016. С. 119–124.

325. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576–XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. №49. Ст. 682.

326. Про введення в дію Інструкції № 10 «Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків»: Постанова Правління Національного банку України від 30.12.1996 р. № 343. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0010500-96>.

327. Інструкція про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків: Затв. постановою Правління Національного банку України від 14.04.1998 р. № 141. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0323-98>.

328. Янкова О. С. Правове регулювання статутного фонду комерційних організацій : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2000. 20 с.

329. Хорт Ю. В. Механізм захисту інтересів учасників акціонерних правовідносин через конструкцію статутного капіталу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Харків, 2009. 19 с.

330. Ліцензійні умови провадження страхової діяльності: Затв. розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 28.08.2003 р. №40. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0805-03>.

331. Смітюх А. В. Коментар та зауваження до Концепції розвитку корпоративного законодавства України. *Юридичний радник*. 2007. №5(19). С. 19–20.

332. Смітюх А. В. Щодо впровадження категорій корпоративного капіталу та оголошеного корпоративного капіталу господарських товариств до корпоративного права. *Правова держава*. 2014. №17. С. 45–49.

333. Коверзнев В. О. Господарсько-правове забезпечення кооперації в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2018. 32 с.

334. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі №922/2433/14 від 23.01.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71884439>.

335. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 р. № 973–IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973-15>.

336. Смитюх А. В. Залог доли в уставном капитале ООО. Правовой анализ залога доли в уставном капитале ООО: проблемы и перспективы. *Юридическая практика*. 2010. №38 (665) (21 сентября). С. 20–21.

337. Бергман В. Торговое уложение Германии. Закон об акционерных обществах. Закон об обществах с ограниченной ответственностью. Закон о производственных и хозяйственных кооперативах / сост. В. Бергман; пер. с нем. Е. А. Дубовицкая; науч. ред. Т. Ф. Яковлева. 2-е изд., перераб. Москва : Волтерс Клувер, 2009. С. 477–520.

338. Aktiengesetz: Федеральный закон Німеччини від 06.09.1965 р. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/aktg/>.

339. О компаниях: Закон КНР от 29.12.1993 р. URL: http://chinalawinfo.ru/economic_law/law_company.

340. Об обществах с ограниченной ответственностью: Федеральный Закон Российской Федерации от 08.02.1998 г. № 14–ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_17819.

341. Об акционерных обществах: Федеральный Закон Российской Федерации от 26.12.1995 г. № 208–ФЗ. URL: http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&link_id=0&nd=102038864.

342. Рішення Конституційного Суду України від 05.02.2013 р. №1–рп/2013 у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Ліхтнер Бетон Львів» щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 58, частини першої статті 64 Закону України «Про господарські товариства». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-13>.

343. Кравчук В. М. Неоплачені частки статутного капіталу не можуть урахуватися при визначенні кворуму загальних зборів учасників ТОВ. URL: http://zib.com.ua/ua/14823-neoplacheni_chastki_statutnogo_kapitalu_ne_mozhut_urahovuvat.html.

344. Пилипчук П. В. Порядок формування статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю за Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». зб. тез доп. студентів, аспірантів та

здобувачів – учасників 74-ї звітної конф. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Секція економ. і прав. наук (м. Одеса, 25–27 квітня 2018 р.). Одеса : Фенікс, 2018. С. 425–428.

345. Шевченко Г. М. Деякі аспекти правового режиму частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. № 9. С. 134–141.

346. Кравчук В. Момент переходу права на частку в статутному капіталі господарського товариства. *Юридична Україна*. 2007. № 8. С. 61–63.

347. Просянюк О. Деякі проблеми передання права на частку в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. *Вісник Академії адвокатури України*. №1. 2013. С. 90–94.

348. Bieniek T., Wawrzyńczak-Jędryka B. *Prawo Spółek 2006/2007*. Warszawa : Dom Wydawniczy ABC, 2006. 1512 s.

349. Яценко І. С. Корпоративне право Республіки Польща (основні положення): наук.-практ. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 232 с.

350. Смітюх А. В. Товариство з обмеженою відповідальністю: порівняльно-правове дослідження права виходу учасника з товариства за законодавством України та добровільного або спеціального анулювання частки учасника за законодавством Польщі. *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa*. Uniwersytet Łódzki ; red.: T. Lachowski, V. Mazurenko. Lodz; Olsztyn : Bookmarked Publishing & Editing, 2017. S. 165-173.

351. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. №1404–VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.

352. Смітюх А. В., Пенчукова М. Ю. Правові засади звернення стягнення на корпоративні частки. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 13. С. 101–109.

353. Калінін Р.С. Звернення стягнення на корпоративні права боржника у виконавчому провадженні за законодавством України: сучасний стан та правові засади. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. № 4. Т. 1. С. 183–187.

354. Кравчук В. М. Звернення стягнення на частку в статутному капіталі товариства. URL: <http://vvlas.kiev.ua/poslугy/sudtaarbitrazh/131-2010-11-16-17-59-09.html>.

355. Беликов О. Взыскать с юрлица по «чужим» долгам. *Юридическая практика*. 2007. № 3 (473). С. 8.

356. Воловик О. А. Інтереси господарських товариств. Проблеми правового забезпечення в корпоративних відносинах : монографія. Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. 132 с.

357. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 14.09.2014 р. у справі 6-31цс14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/41019648>.

358. Пенчукова М. Ю. Звернення стягнення на частку учасника товариства з обмеженою відповідальністю за Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: зб. тез доп. студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 74-ї звітної конф. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Секція економ. і прав. наук (м. Одеса, 25–27 квітня 2018 р.). Одеса : Фенікс, 2018. С. 420–422.

359. Об обществах с ограниченной ответственностью: Закон Республики Армения от 24.11.2001 г. № ЗР–252. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1298&lang=rus>.

360. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія. Хмельницький : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2007. 626 с.

361. Федюк Л. Прогрессивная концепция личных неимущественных прав юридических лиц. *Leges Si Viata*. 2014. № 11/3. С. 112–115.

362. Артеменко С. Права акціонерів за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. № 6. С. 27–30.

363. Великорода О. М. Поділ корпоративних прав між подружжям. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2010. № 2 (21). С. 34–36.

364. Агарков М. М. Право на имя. *Сборник статей по гражданскому и торговому праву. Памяти проф. Г. Ф. Шершеневича.* Москва : Статут, 2005. С. 136–162.

365. Гражданское право: актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В. А. Белова. Москва : Юрайт-Издат, 2008. 993 с.

366. Жорнокуй В. Г. Про проблему визначення місця немайнових прав учасників господарських товариств у системі цивільних прав. *Право та інновації.* 2015. № 4 (12). С. 51–57.

367. Коссак В. М. Права та обов'язки акціонерів. *Проблеми правового регулювання корпоративних відносин в Україні.* Львів : Юр. ф-т Львівського нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2004. С. 75–88.

368. Ем В. С. Понятие, содержание и виды гражданских правоотношений. *Гражданское право: учебник.* В 2 т. / отв.ред. Е. А. Суханов. Москва, 2004. Т. 1. Гл. 5. С. 117–136.

369. Козлова Н. В. Правосубъектность юридического лица. Москва : Статут, 2005. 220 с.

370. Карагусов Ф. С. Правовой режим ценных бумаг в Республике Казахстан. Алматы : Гылым, 1995. 216 с.

371. Юлдашбаева Л. Р. Правовое регулирование оборота эмиссионных ценных бумаг (акций, облигаций). Москва : Статут, 1999. 205 с.

372. Смітюх А. В. Щодо співвідношення майнових та немайнових корпоративних прав. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство.* Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова. 2017. Т. 22. Вип. 2 (31). С. 21–27.

373. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560–XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.

374. Чепис О. І. Інтереси в цивільному праві: сутність, місце та особливості захисту : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Ужгород, 2010. 230 с.

375. Вінник О. М. Теоретичні аспекти правового забезпечення реалізації публічних і приватних інтересів в господарських товариствах : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2004. 631 с.

376. Малько А. В. Теория государства и права в вопросах и ответах: Учеб.-метод. пособ. Москва : Юристъ, 1999. 272 с.
377. Тихонравов Ю. В. Основы философии права : Учеб. пособ. Москва : Вестник, 1997. 608 с.
378. Проблемы теории государства и права : Учеб. пособ. Москва : Проспект, 1999. 504 с.
379. Кібенко О. Р. Європейське корпоративне право на етапі фундаментальної реформи. Перспективи використання Європейського законодавчого досвіду у правовому полі України. Харків : Страйд, 2005. 432 с.
380. Жорнокуй В. Г. Правова природа права участі в управлінні господарським товариством. *Право і безпека*. 2011. № 5(42). С. 216–220.
381. Суханов Е. А. Гражданское право : учеб. для вузов : в 4 т. Т. 1: Общая часть. Москва : Волтерс Клувер, 2007. 720 с.
382. Фатхутдинов Р. С. Уступка доли в уставном капитале ООО : теория и практика : монография. Москва : Волтерс Клувер, 2009. 184 с.
383. Півкопа Р. Ю. Право на участь в управлінні товариством у контексті поділу прав на абсолютні та відносні. *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 14–15 верес. 2018 р.) / ОНУ імені І. І. Мечникова ; відп. ред. І. А. Ломачинська, А. В. Смітюх. Одеса : Фенікс, 2018. С. 423-426.
384. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 904/6983/17 від 27.03.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73160525>.
385. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 914/1968/16 від 12.04.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73410612>.
386. Вронська Г. Визнання недійсними рішень загальних зборів юрособи: огляд судової практики КГС ВС. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/119278->

viznannya-nediysnimi-rishen-zagalnikh-zboriv-yuridichnoyi-osobi-oglyad-sudovoyi-praktiki-kgs-vs.

387. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 916/4139/15 від 01.03.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72568636>.

388. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 927/265/17 від 31.01.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71954888>.

389. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 904/9431/15 від 27.03.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73097954>.

390. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 910/22291/16 від 28.03.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73081560>.

391. Здоронок Г. Актуальні питання діяльності акціонерних товариств. Київ : Юрид. практика, 2007. 480 с.

392. Смітюх А. В. Скликання позачергових загальних зборів акціонерного товариства: недоліки регулювання за Законом України «Про акціонерні товариства». *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління: наук. праці ЕПФ ОНУ ім. І. І Мечникова*. Одеса : Астропринт, 2009. Т. 12. Вип. 26. Ч. 2. С. 86–91.

393. Смітюх А. В. Щодо відмінностей складу правомочностей у правах акціонера вимагати скликання загальних зборів та скликати загальні збори АТ: *тези доп. і наук. повідомлень 68-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І. І Мечникова* (м. Одеса, 26–28 листопада 2013 р.). Одеса : Астропринт, 2013. С. 162–165.

394. Смитюх А. В. Временное право акционера-собственника привилегированных акций голосовать по всем вопросам повестки дня общего собрания акционеров. *Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні*

виклики: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. НУ «ОМА» (м. Одеса, 6–7 квітня 2017 р.) / НУ «ОМА». Одеса : НУ «ОМА», 2017. Вип. 11. С. 180–182.

395. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 910/783/17 від 14.02.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72253399>.

396. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 927/699/17 від 21.03.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72938985>.

397. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів: Закон України від 16.11.2017 р. № 2210–VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 6–7. Ст. 38.

398. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210–III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.

399. Ігнат'єва І. А., Гарафонова О. І. Корпоративне управління: підруч. Київ : ЦУЛ, 2013. 600 с.

400. Черпак А. Є. Розвиток корпоративного контролю в умовах трансформації економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Київ, 2006. 20 с.

401. Чуб О. Банки на ринку корпоративного контролю: проблеми оцінки вартості бізнесу. *Вісник Національного банку України*. 2008. № 10. С. 54–56.

402. Управление – это наука и искусство / А. Файоль, Г. Эмерсон, Ф. Тейлор, Г. Форд. Москва : Республика, 1992. 351 с.

403. Костюк О. М. Корпоративное управление в банке : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 332 с.

404. Кукукина И. Г. Методология и инструментарий управления финансовыми потоками в условиях трансформации корпоративного контроля : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.10. Иваново, 2011. 44 с.

405. Котуа Д. А. Банковский контроль над крупными корпорациями в США. Москва : Финансы, 1982. 234 с.

406. Степанов Д. И. Феномен корпоративного контроля. *Вестник гражданского права*. 2009. № 3. С. 149–206.
407. Губин Е. П. Управление и корпоративный контроль в акционерном обществе: практ. пособ. Москва : Юристъ, 1999. 248 с.
408. Искужин И. Р. Корпоративный контроль: понятие и защита. *Евразийский юридический журнал*. 2012. № 7 (50). С. 149–150.
409. Лукач І. В. Правове положення холдингових компаній : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 240 с.
410. Щербина В. С. Господарське право: підруч. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 636 с.
411. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах: Закон України від 23.03.2017 р. № 1983–VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 25. Ст. 289.
412. Смітюх А. В. Щодо визначення поняття та сутності корпоративного контролю. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2018. Т. 23. Вип. 1 (32). С. 42–48.
413. Лавров М. В. Риск в сфере корпоративного контроля: гражданско-правовые аспекты : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Волгоград, 2006. 26 с.
414. Басова Т. Ю. Корпоративные договоры в рамках холдинговых структур. *Право и экономика*. 2011. № 12. С. 33–39.
415. Бурцев В. В. Управленческий контроль на предприятии: методология и организация. *Управленческий учет*. 2005. № 4. С. 30–38.
416. Цепилова Е. С. Уточнение содержания корпоративного контроля в хозяйствующих субъектах. *Финансовые исследования*. 2015. № 4. С. 192–199.
417. Дорожинская Е. А. Корпоративное право: учеб. пособ. Новосибирск: СибАГС, 2017. 197 с.

418. Зайцева О. П., Аманжолова Б. А. Корпоративный внутренний контроль: принципы, организация, интеграция подходов. *Экономика и менеджмент*. 2011. № 6. С. 125–130.

419. Касюк Е. А. Внутренний корпоративный контроль: принципы и интеграция подходов к организации. *Вестник Омского университета. Серия «Экономика»*. 2014. № 3. С. 38–44.

420. Півкопа Р. Ю. Щодо визначення поняття корпоративного контролю: зб. тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 74-ї звітної конф. ОНУ ім. І. І. Мечникова. Секція економ. і прав. наук (м. Одеса, 25-27 квітня 2018 р.). Одеса : Фенікс, 2018. С.429–431.

421. Лагутіна А. В. Вплив. *Словник української мови*: в 11 т. АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970. Т. 1. С. 751.

422. Пригожий С. П. Можливість. *Словник української мови*: в 11 т. АН УРСР. Ін-т мовознавства / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4. С. 778.

423. Миловидов В. Д., Шиткина И. С. Понятие управления и контроля. *Управление и корпоративный контроль в акционерном обществе*: практ. пособ. Москва : Юрист, 1999. С. 13–39.

424. Шиткина И. С. Холдинги: правовое регулирование и корпоративное управление. Научно-практическое издание. Москва : Волтерс Клувер, 2006. 648 с.

425. Долгопятова Т. Модели и механизмы корпоративного контроля в российской промышленности (опыт эмпирического исследования). *Вопросы экономики*. 2001. №5. С. 46–60.

426. Кільчевський І. О. Вид. *Словник української мови*: в 11 т. АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1970. Т. 1. С. 381.

427. Симоненко Л. О. Ступінь. *Словник української мови*: в 11 т. АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1978. Т. 9. С. 806.

428. Кобецька Н. Р. Корпоративний контроль в акціонерних товариствах: суть, особливості, законодавчі обмеження. *Актуальні питання цивільного та господарського права*. 2009. №6. С. 62–68.

429. Шимбарева Е. В. Корпоративные конфликты и контроль : гражданско-правовой аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Ростов-на-Дону, 2010. 30 с.

430. Самойленко В. Некоторые юридические аспекты сделок по слиянию и поглощению в Украине. *Юридичний радник*. 2005. № 4(6). С. 29–34.

431. Смитюх А. В. Арифметика корпоративного контроля. О классификации степеней корпоративного контроля в акционерных обществах. *Юридическая практика*. 2009. № 7 (582) (17 февраля). С. 11–13.

432. Про внесення змін до Закону України «Про акціонерні товариства»: Закон України від 19.03.2015 р. №272–VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 22. Ст. 152.

433. Шаповал В. М. Кворум. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2001. Т. 3. С. 78.

434. Смитюх А. В. Ситуативная форма корпоративного контроля в акционерных обществах: *Конституційно-правове регулювання суспільних відносин: минуле, сучасне, майбутнє*: матеріали наук. конф. (м. Одеса, 27 березня 2009 р.). Одеса : Атлант, 2009. С. 206–211.

435. Коваль А. Собрание акционеров: нечестные игры. Недопуск к участию в общем собрании акционеров – что это такое и как с ним бороться акционеров. *Юридическая практика*. 2007. № 17(487). С. 11–13.

436. Спасибо-Фатеева І. Загрозливий поступ рейдера. *Юридичний радник*. 2008. № 2(22). С. 6–14.

437. Смітюх А. В. Рейдерство: зловживання правами щодо скликання позачергових зборів акціонерів і внесення пропозицій до порядку денного. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 3. С. 111–114.

438. Про внесення змін до Закону України «Про акціонерні товариства» щодо вдосконалення механізму діяльності акціонерних товариств: Закон України від 03.02.2011 р. № 2994–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 35. Ст. 344.

439. Устименко В. А., Джабраїлов Р. А. Вдосконалення конституційно-правового регулювання відносин власності як основи економічної системи держави. *Конституційні засади економічної системи України* : монографія / В. А. Устименко, Р. А. Джабраїлов, В. М. Кампо, Р. О. Коваленко, М. В. Савчин; ІСПД НАН України. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток», 2011. 258 с.

440. Захарченко А. М. Поняття і склад суб'єктів господарювання державного сектора економіки. *Економіка и право*. 2012. № 2. С. 160–166.

441. Байкова Ю. Э. Рейдерство как девиантная форма социально-экономического поведения : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 22.00.03. Москва, 2011. 28 с.

442. Пряников Р. В. Развитие института рейдерства: нивелирование негативного воздействия на национальное хозяйство современной России : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01. Тамбов, 2012. 23 с.

443. Филатов А. В., Стельмашук А. В. «Разделяй и властвуй» или «отнять и поделить»: украинский опыт. *Враждебные поглощения в Украине*. 2007. № 3. С. 5–9.

444. Шемчук В. Рейдерство та корупція. *Вісник прокуратури*. 2006. № 11(65). С. 13–18.

445. Медведько О. Протидія корупції і рейдерству часто ускладнюється діями окремих суддів. *Юридичний вісник України*. 2007. № 37. С. 4–5.

446. Погорецький М., Шеломенцев В. Рейдерство в Україні: проблеми кримінальної відповідальності. *Юридичний радник*. 2008. № 2 (22). С. 15–19.

447. Здоронок Г. Хозяйственный спор или «рейдерство»? *Юридическая практика*. 2008. № 18 (540) (29 апреля). С. 28–30.

448. Кия Д. Неправомерное поглощение предприятий как угроза экономической безопасности государства. *Лучшее о безопасности* [информ.-аналит. журнал о безопасности общества, государства и личности]. 2007. № 3 (15). С. 14–18.

449. Челембій Ю. Недосконалість українського законодавства є живильним ґрунтом для українських рейдерів. *Вісник Української спілки промисловців та підприємців*. 2007. № 4. С. 24.
450. Симаков С. Рейдерство по-українски (краткий очерк). *Юридичний радник*. 2006. № 6 (14). С. 23–25.
451. Пащенко О. Антирейдерське законодавство: аналіз окремих положень. *Юридичний радник*. 2007. № 2 (16). С. 23–27.
452. Гуторова Н. Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство. *Юридичний радник*. 2007. № 2 (16). С. 6–9.
453. Зеркалов Д. В. Рейдеры : пособие. Київ : КНТ, 2007. 188 с.
454. Борисов Ю. Рейдерство – это купить на грош пятаков. *Известия*. 2006. 20 июля. С. 9.
455. Шустік О. Корпоративні конфлікти: удосконалення процедури вирішення. *Юридичний вісник України*. 2007. № 1. С. 1, 9.
456. Марущак А. Друковані ЗМІ напередодні реформування: реальність і перспективи. *Юридичний радник*. 2007. №5(19). С. 88–91.
457. Горбатюк Л. А. Злиття та поглинання у банківському секторі України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2015. 22 с.
458. Игнатишин Ю. В. Слияния и поглощения: стратегия, тактика, финансы. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 208 с.
459. Радыгин А., Шмелева Н., Энтов Р. Проблемы слияний и поглощений в корпоративном секторе. Москва : ИЭПП, 2002. 181 с.
460. Молотников А. Е. Слияния и поглощения. Российский опыт. Москва : Вершина, 2006. 344 с.
461. Астахов П. А. Противодействие рейдерским захватам. Москва : Эксмо, 2008. 240 с.
462. Гомцял С. В. Правила поглощения акционерных обществ: сравнительно-правовой анализ. Москва : Волтерс Клувер, 2010. 320 с.

463. Мельникова Т. В. Недружественное поглощение как вид рейдерства по российскому гражданскому праву. *Вестник Красноярского государственного аграрного университета*. 2013. № 9. С. 231–235.

464. Бегаева А. А. Корпоративные слияния и поглощения: проблемы и перспективы правового регулирования. Москва : Инфортропик Медиа, 2010. 256 с.

465. Федоров А. Ю. Проблема разграничения понятий «рейдерство» и «недружественные поглощения». *Современное право*. 2010. № 6. С. 21–25.

466. Костин И. Банки и «рейдеры» – опасность для экономики. *Юридический радник*. 2007. № 2 (16). С. 28–29.

467. Бабкін С. І. Слияния и поглощения – уточнение терминологии. *Бизнес в законе*. 2013. № 5. С. 215–218.

468. Смітюх А. В. Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 3. С. 92–101.

469. Бусел В. Т. Захоплення. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 434.

470. Бусел В. Т. Загарбання. *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 386.

471. Смітюх А. В. Поняття та ознаки рейдерства у контексті суміжних понять поглинання та загарбання. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство*. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2014. Т. 19. Вип. 2 (23). С. 56–62.

472. Смітюх А. В. Щодо причин поширення в Україні практики корпоративних загарбань («сірого» та «чорного» рейдерства). *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 5. С. 7–10.

473. Смітюх А. В. «Корпоративні вторгнення» та «корпоративні перевороти» як специфічні види корпоративного рейдерства. *Вісник господарського судочинства*. 2008. №4. С. 77–82.

474. Смітюх А. В. «Внутрішнє» та «зовнішнє» корпоративне рейдерство. *Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Черкаси, 5–*

6 червня 2008 р.). Черкаси: Вид. від. ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. С. 309–313.

475. Смітюх А. В. Правовий погляд на рейдерську діяльність як на систему тактичних операцій. *Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13–14 червня 2008 р.). Одеса : Фенікс, 2008. С. 159–160.

476. Смітюх А. В. Нерешенные проблемы «альтернативных» обществ акционеров: судебный аспект. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: наук. праці ЕПФ ОНУ ім. І. І Мечникова. Одеса : Астропринт, 2007. Т. 10. Вип. 14. С. 88–94.

477. Смітюх А. В. Рейдерство – модний термін чи актуальна проблема. *Город, регион, государство: экономико-правовые проблемы хозяйствования*: сб. науч. тр.; в 2-х т.; ИЭПИ НАН Украины. Донецк: Ноулидж, 2009. Т. 2: С. 210–215.

478. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення процедури започаткування підприємництва: Закон України від 21.04.2011 р. № 3263–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 43. Ст. 446.

479. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 26.11.2015 р. № 835–VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>.

480. Смітюх А. В. Скрытые угрозы благих намерений. О неоднозначных нововведениях Закона об упрощении процедуры учреждения предпринимательской деятельности. *Юридическая практика*. 2011. № 24 (703) (14 июня). С. 10.

481. Вирок Дарницького районного суду міста Києва від 09.11.2017 р. по справі № 753/16501/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/70170950>.

482. Вирок Жовтневого районного суду міста Дніпропетровська від 21.03.2018 р. по справі № 201/13418/16к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72861977>.

483. Вирок Кіровського районного суду міста Дніпропетровська від 16.12.2016 р. по справі № 203/5069/16–к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64542612>.

484. Вирок Приморського районного суду міста Одеси від 18.01.2018 р. по справі № 522/24314/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71679281>.

485. Вирок Генічеського районного суду Херсонської області від 19.12.2014 р. по справі № 653/3368/14–к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43523481>.

486. Смітюх А. В. Заходи щодо протидії акціонерного товариства корпоративному рейдерству: системний підхід. *Вісник Одеського національного університету. Право*. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2007. Т. 12. Вип. 12. С. 70–78.

487. Головань І. В. Правова робота і захист прав підприємців. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, ЛТД», 2003. 168 с.

488. Смітюх А. В. Організація правової роботи щодо запобігання й усунення неправомірних поглинань і захоплень підприємств. *Господарське право: підруч.* / О. П. Подцерковний, О. О. Квасницька, А. В. Смітюх та ін.; за ред. О. П. Подцерковного. Харків : Одісей, 2011. С. 627–631.

489. Вінник О. М. Корпоративна конфліктологія як новий напрямок науки господарського права. *Вісник Вищого арбітражного суду України*. 2000. № 4. С. 110–114.

490. Смітюх А. В. Корпоративне рейдерство як вид корпоративних конфліктів. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: наук. праці ЕПФ ОНУ ім. І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2008. Т. 11. Вип. 20. С. 120–125.

491. Дуткевич Т. В. Конфліктологія з основами психології управління : навч. посіб. Київ : ЦНЛ, 2005. 456 с.

492. Будіянський М. Ф., Дмітрієва С. І., Дмітрієв А. О. Правова конфліктологія : навч. посіб. Одеса : Астропринт, 2005. 120 с.

493. Смітюх А. В. Корпоративне рейдерство у світлі корпоративної конфліктології. *Юридичний радник*. 2008. №2(22). С. 26–30.
494. Корпоративні конфлікти: кримінальні способи та методи встановлення контролю над підприємством: Методичні рекомендації / В. Ф. Ущатовський, О. Б. Сахарова, С. І. Лопатінта ін. Київ : Держ. наук.-дослід. ін-т МВС України, 2007. 63 с.
495. Шеллинг Т. Стратегия конфликта; пер. с англ. Т. Даниловой / под ред. Ю. Кузнецова, Ю. Сони́на. Москва : ИРИСЭН , 2007. 366 с.
496. Бруль М. С. Роль «белого рыцаря» в защите от враждебных поглощений. *Враждебные поглощения в Украине*. 2007. №3. С. 10–13.
497. Смітюх А. В. Корпоративне рейдерство та теорія стратегії конфлікту. *Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи*: матеріали III Міжнар. конф. для викладачів, аспірантів та молодих вчених (м. Одеса, 28–29 березня 2008 р.) / ОНУ ім. І. І. Мечникова. Одеса: Негоціант, 2008. С. 101–102.
498. Беліков О. Можливі шляхи протидії рейдерським захопленням. *Юридичний журнал*. 2007. №5. С. 115–118.
499. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З. С. Варналія. Київ : НІСД, 2006. 576 с.
500. Швайка І. Окремі питання виконання ухвал про забезпечення позову. *Юридичний радник*. 2006. № 6 (14). С. 20–22.
501. Селиванова И. Правовые аспекты поглощения компаний в Украине. *Юридичний радник*. 2006. № 3 (11). С. 35–38.
502. Гринкевич А. И. Недружественные (рейдерские) поглощения через призму понятий о безопасности (безпекознавства). *Враждебные поглощения в Украине*. 2007. № 3. С. 34–42.
503. Нікульников Д. Грінмейл і право акціонера на отримання інформації про діяльність товариства. *Юридичний радник*. 2007. №1(15). С. 20–23.
504. Greenmail. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/greenmail>.

505. Лысихин И. Все начатое дурно крепнет злом. *Российская газета*. Федеральный вып. 2004. № 3467 (29 апреля). С. 8.
506. Круглова А. В. Гринмейл как новое явление в акционерном праве. *Безопасность бизнеса*. 2011. № 3. С. 26–28.
507. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. Москва : Статут, 2001. 411 с.
508. Яценко Т. С. Категория шиканы в гражданском праве: история и современность. Москва : Статут, 2003. 157 с.
509. Осипенко О. В. Гринмейл в призме теории и практики недобросовестной конкуренции. *Современная конкуренция*. 2009. № 6 (18). С. 35–48.
510. Тарханова З. Э. Функционирование института рейдерства в РФ : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.01. Владикавказ, 2008. 24 с.
511. Смітюх А. В. Грінмейл: поняття та правова сутність. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 7. С. 20–22.
512. Вінник О. М. Право на інформацію як умова реалізації корпоративних прав в українському та зарубіжному праві: порівняльний аспект. *Інформація і право*. 2016. № 1 (16). С. 28–36.
513. Про схвалення методичних рекомендацій щодо доступу акціонерів та інших заінтересованих осіб до інформації про акціонерне товариство: Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 27 від 26.01.2005 р. *Вісник. Цінні папери*. 2005. № 033–034.
514. Рязанова Н. Розкриття інформації і прозорість з позицій фінансового рахівництва акціонерних товариств. *Бюлетень корпоративного управління*. 2000. № 9 (18). С. 18–19.
515. Горбатенко В. Розкриття інформації відкритими акціонерними товариствами як складова частина ефективного корпоративного управління. *Бюлетень з корпоративного управління*. 2000. № 9 (18). С. 14.

516. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної та комунальної власності: Закон України від 02.06.2016 р. №1405–VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 28. Ст. 533.

517. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 920/888/17 від 17.04.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73441769>.

518. Постанова Вищого господарського суду України від 04.03.2003 р. *Господарське судочинство в Україні; Судова практика. Корпоративні правовідносини*. Київ : Ін Юре, 2004. С. 372–374.

519. Про порядок застосування п. «г» ст. 10 Закону України «Про господарські товариства»: Роз'яснення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 29.10.2002 р. № 5. *Цінні папери України*. 2002. 12. № 46.

520. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Лист Верховного суду України від 01.08.2007 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2008. № 2.

521. Смітюх А. В. Щодо змісту права учасника корпоративного підприємства на отримання інформації про діяльність підприємства. *Тези доповідей і наукових повідомлень 72-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І. І. Мечникова* (м. Одеса, 29 листопада – 1 грудня 2017 р.). Одеса : Фенікс, 2017. С. 31–35.

522. Про ТОВ і ТДВ: Проект Закону України від 13.05.2016 р. № 4666. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59093.

523. О хозяйственных обществах: Закон Республики Беларусь от 09.12.1992 г. № 2020–XII. URL: http://kodeksyby.com/zakon_rb_o_hozyajstvennyh_obwestvah.htm.

524. Об акционерных обществах: Закон Республики Молдова от 02.04.1997 г. № 1134–XIII. *Monitorul Oficial*. 2008. № 1–4. Ст. 1.

525. Отченаш М. М. Співвідношення понять «фінансова інформація» та «комерційна таємниця» в аспекті прав акціонерів та учасників ТОВ на отримання інформації на шляху забезпечення балансу та захисту інтересів суб'єктів господарювання. *Город, регион, государство: экономико-правовые проблемы хозяйство-*

вання: сб. науч. тр.; в 2-х т. ИЭПИ НАН Украины. Донецк : Ноулидж, 2009. Т. 2: С. 126–132.

526. Постанова Вищого господарського суду України по справі № 12/465 від 04.03.2004 р. *Вісник Вищого господарського суду України*. 2005. № 3. С. 23–24.

527. Постанова Вищого господарського суду України по справі № 926/468/14 від 16.02.2016 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56249146>.

528. Постанова Верховного Суду України по справі № 3–208гс14 від 21.01.2015 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/42496129>.

529. Рішення Господарського суду Одеської області від 12.12.2017 р. у справі № 916/2584/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71002801>.

530. Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях: Затв. наказом Міністерства юстиції України від 18.06.2015 р. № 1000/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15>.

531. Рішення господарського суду міста Києва по справі № 910/2383/15–г від 02.06.2015 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44665063>.

532. Гуреев В. А. Проблемы защиты прав и интересов акционеров в Российской Федерации. Москва : Волтерс Клувер, 2007. 208 с.

533. Гулик А. Право акціонера на дивіденди. *Юридична Україна*. 2005. №7. С. 33–40.

534. Саватье Р. Теория обязательств. Юридический и экономический очерк. Москва : Прогресс, 1972. 440 с.

535. Богдан Й. Г. Предмет судового захисту в корпоративних правовідносинах. *Захист корпоративних прав інвесторів у світлі нового Цивільного кодексу України*: матеріали семінару (м. Львів, 16–18 квітня 2003 р.). Львів : Юр. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2003. С. 20–28.

536. Шлыкова Т. А. Права участников общества с ограниченной ответственностью. Юридическая природа, понятие, виды : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2005. 169 с.

537. Лавягина Е. А. Общества с ограниченной ответственностью: нормативная база. Комментарий. Москва : Приор, 1998. 452 с.

538. Ломакин Д. В. Акционерное правоотношение : монография. Москва : Спарк, 1997. 156 с.

539. Ломакин Д. В. Право акционера на дивиденд: Понятие, порядок осуществления. *Законодательство*. 1998. № 8. С. 21–27.

540. Спасибо-Фатеева І. В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2000. 36 с.

541. Степанов А. Ликвидация юридического лица. *Право и экономика*. 2004. № 8. С. 18–24.

542. Коссак В. М. Правова природа відносин у разі виходу учасника з господарського товариства. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин* : зб. наук. пр. / редкол.: О. Д. Крупчан [та ін.]. за ред. В. В. Луця. НДІ приват. права і підприємництва НАПрН України. Київ : Ред. журн. «Право України», 2013. С. 25–28.

543. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 906/1283/16 від 23.01.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71834464>.

544. Постанова Верховного Суду України по справі № 14/214(10) від 12.12.2011 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20533663>.

545. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 910/11316/17 від 17.01.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71659611>.

546. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 910/8399/17 від 31.01.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71954797>.

547. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пономарьов проти України» від 03.04.2008 р. (заява № 3236/03). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_434.

548. Алексеев С. С. Предмет советского социалистического гражданского прав. *Алексеев С.С. Собрание сочинений: Сочинения 1958–1970 гг.*; в 10 т. Москва : Статут, 2010. Т. 1: Гражданское право. С. 16–317.

549. Иоффе О. С. Избранные труды по гражданскому праву. Москва : Статут, 2000. 777 с.

550. Мейер Д. И. Русское гражданское право; в 2-х ч. Москва : Статут, 1997. Ч. 1. 290 с.

551. Гамбаров Ю. С. Курс гражданского права. Часть общая. Санкт-Петербург : Тип. М. М. Стасюлевича, 1911. Т. 1. 793 с.

552. Мумриков А. М. Тертуллиан и его «Апология». *Богословские труды*. 1984. №25. С. 169–175.

553. Ермолова Н. А. Условные сделки в российском гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Краснодар, 2011. 25 с.

554. Смітюх А. В. Юридичні факти, що визначають походження зобов'язальних прав вимоги від майнових корпоративних прав. *Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права*, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова; ЕПФ ОНУ ім. І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2018. С. 41–46.

555. Смітюх А. В. Щодо правової природи права на дивіденд. *Правова держава*. 2018. №29. С. 85–90.

556. Каллаур Н. А. Дивиденды организации. Москва : АКДИ «Экономика и жизнь», 2009. 159 с.

557. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність : підруч. 5-те вид. Київ : Алерта, 2011. 976 с.

558. Економічна енциклопедія: у 3-х т. / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ : Академія, 2000. Т. 1. 952 с.

559. Кузьменко Л. В., Кузьмін В. В., Шаповалова В. М. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. Херсон : К-89 Олді-плюс, 2003. 240 с.

560. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

561. Подцерковный О. П. Денежные обязательства и расчетные правоотношения в Украине. Одесса : Негоциант, 2005. 308 с.

562. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15–93. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/15-93>.

563. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473–VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.

564. Устименко В. А., Джабраїлов Р. А., Князев С. І. Реалізація принципу справедливості як основа вдосконалення правового забезпечення управління економікою. *Правове забезпечення дотримання принципу справедливості в управлінні економікою* : монографія / під заг. ред. В. А. Устименка. Київ : ІЕПД НАН України, 2017. С. 6–16.

565. Про управління об'єктами державної власності: Закон України від 21.09.2006 р. № 185–V. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 46. Ст.456.

566. Бондаренко Н. Некоторые проблемы защиты прав акционеров-миноритариев в законодательстве Республики Беларусь и пути их преодоления. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2011. № 1(4). С. 115–119.

567. Смітюх А. В. Щодо механізмів забезпечення права акціонерів на отримання дивідендів. *Євроінтеграція в умовах світової глобалізації* : зб. наук. ст. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27–29 квіт. 2016 р.) / ред. кол.: І. А. Дришлюк, К. Ю. Кармазіна, Л. О. Корчевна [та ін.]; уклад. К. Ю. Кармазіна. Одеса : Астропринт, 2016. С. 270–272.

568. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 908/660/17 від 23.05.2018 р. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74378042>.

569. Смітюх А. В. Товариство з обмеженою відповідальністю: порівняльно-правове дослідження права виходу учасника з товариства за законодавством України та добровільного або спеціального анулювання частки учасника за законодавством Польщі. *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa* ; Uniwersytet Łódzki ; red.: T. Lachowski, V. Mazurenko. Lodz; Olsztyn : Bookmarked Publishing & Editing, 2017. S. 165–173.

570. Яценко Н. Е. Дивестиция. *Толковый словарь обществоведческих терминов*. Санкт-Петербург : Лань, 1999. С. 69.

571. Howard E. A beginner's guide to fossil fuel divestment. URL: <https://www.theguardian.com/environment/2015/jun/23/a-beginners-guide-to-fossil-fuel-divestment/>.

572. Смітюх А. В. Щодо поняття майнової корпоративної квоти. *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 14–15 верес. 2018 р.) / ОНУ імені І. І. Мечникова ; відп. ред. І. А. Ломачинська, А. В. Смітюх. Одеса : Фенікс, 2018. С.426.-431.

573. Горещкий П. Й. Квота. *Словник української мови*: в 11 т. АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1978. Т.4. С. 138.

574. Повар П. О. Правове регулювання ліквідації підприємств в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2009. 18 с.

575. Повар П. О. Поняття ліквідації підприємства. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 1(87). С. 135–144.

576. *Хозяйственный кодекс Украины: научно-практический комментарий* / под общ. ред. А. Г. Бобковой. Харків : ФЛ-П Вапнярчук Н. Н., 2008. 1296 с.

577. Порядок скасування реєстрації випусків акцій: Затв. рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 23.04.2013 р. № 737. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0822-13>.

578. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 р. № 3125–XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.

579. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності: Закон України від 06.10.2016 р. № 1666–VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 47. Ст.800.

580. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 912/422/17 від 02.05.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73836520>.

581. Просянюк О. В. Правове регулювання виходу з товариства з обмеженою відповідальністю. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1. С. 148–152.

582. Кравчук В. М. Правова сутність виходу з товариства. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 1. С. 3–4.

583. Трикур С. Вихід учасника з товариства з обмеженою відповідальністю: теорія та практика. *Юридичний журнал*. 2002. № 2. С. 21–25.

584. Таш'ян Р. І. Односторонні правочини у цивільному праві : монографія. Харків : Право, 2010. 200 с.

585. Уразова Г. О. Право учасника на вихід із товариства з обмеженою відповідальністю. *Проблеми законності*. 2015. Вип. 129. С. 129–138.

586. Климчук О., Христюк Т. Корпоративные правоотношения в обществе с ограниченной ответственностью в Украине : практ. пособие. Київ : Алерта, 2010. 476 с.

587. Нецька Л. С. Правовий статус товариства з обмеженою відповідальністю (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2001. 20 с.

588. Гражданский кодекс Республики Беларусь от 07.12.1998 г. № 218–З. URL: http://etalonline.by/?type=text®num=НК9800218#load_text_none_1_.

589. Гражданский кодекс Российской Федерации от 30.11.1994 г. № 51–ФЗ. Часть первая. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_5142/.

590. Суханов Е. А. Акционерные общества и другие юридические лица в новом гражданском законодательстве. *Хозяйство и право*. 1997. № 1. С. 90–100.

591. Авилов Г. Е. Хозяйственные товарищества и общества в Гражданском кодексе России. *Гражданский кодекс России. Проблемы. Теория. Практика* : сб. памяти С. А. Хохлова / отв. ред. А. Л. Маковский ; Исследовательский центр частного права. Москва : Междунар. центр финан.-эконом. развития, 1998. С. 176–202.

592. Филиппова С. Ю. Корпоративный конфликт: возможности правового воздействия : монография. Москва : Российская акад. правосудия, 2009. 308 с.

593. О товариществах с ограниченной и дополнительной ответственностью: Закон Республики Казахстан от 22.04.1998 г. № 220–І. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1009179.

594. Шафоростов К. В. Вихід учасника з товариства з обмеженою відповідальністю за Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»: збірник тез доповідей студентів, аспірантів та здобувачів – учасників 74-ї звітної конф. ОНУ ім. І. І Мечникова. Секція економ. і прав. наук (м. Одеса, 25–27 квітня 2018 р.). Одеса : Фенікс, 2018. С. 44–442.

595. Щодо роз'яснення порядку виходу із товариств з обмеженою відповідальністю: Лист Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва від 20.06.2001 р. № 2–222/3824. URL: <http://www.uazakon.com/document/spart28/inx28825.htm>.

596. Білова Н., Вороная Н., Дзюба Н., Чернишова Н. Статутний капітал ТОВ. Облік операцій по виходу учасника з ТОВ. *Податки та бухгалтерський облік*. 2015. №77. С. 12.

597. Сороченко А. Проблеми реалізації акціонерами «права на незгоду» за законодавством України. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 8. С. 89–93.

598. Цікало В. Умови здійснення та захисту права акціонера на обов'язковий викуп акцій товариством. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 10. С. 52–56.

599. Вінник О. Право акціонера на незгоду. *Юридичний вісник України*. 1997. №5. С. 6.

600. Осадчук С. Міноритарний акціонер: міф чи реальність. *Актуальні проблеми правознавства*: зб. наук. пр. Тернопіль: Вектор, 2011. № 1. С. 377–387.

601. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Затв. постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>.

602. Зміни до Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Затв. постановою Правління Національного банку України 18.12.2017 р. № 133. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0133500-17>.

603. Смітюх А. В., Капеліст М. М. Право акціонерів вимагати обов'язкового викупу акцій у зв'язку із вчиненням акціонерним товариством значних правочинів. *Правова держава*. 2011. № 13. С. 35–40.

604. Civil Code of Netherlands. URL: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm>.

605. Müller K. J. The GMBH. A Guide to the German Limited Liability Company. Munchen: C.H. Beck, 2009. 234 p.

606. Гарагонич О. В. Припинення корпоративних відносин з ініціативи учасника ТОВ шляхом виходу із товариства. *Часопис кримінального та цивільного судочинства*. 2012. № 2. С. 110–117.

607. Kidyba A., Koraczynska-Pieczniak K., Brylowski P. Prawo spolek handlowych. Krakow: Kantor Wydawniczy Zakamycze, 2004. 511 s.

608. Смітюх А. В. Щодо питання про можливість виключення з товариства з обмеженою відповідальністю учасника, який володіє 50% голосів. *Науковий потенціал світу '2004*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 1–15 листопада 2004 р.). Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. Т. 51: Право. С. 24–26.

609. Кравчук В. М. Проблема судової юрисдикції спорів про виключення учасника з товариства з обмеженою відповідальністю. *Вісник господарського судочинства*. 2014. № 1. С. 73–77.

610. Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21.04.2004 on takeover bids. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004L0025>.

611. Слободенюк А. Акціонер мажоритарний, акціонер міноритарний: балансу досягнуто? *Юридическая газета*. 2017. №16(566). С. 11.

612. Соколовська Є. Хто багатий, той і радий: інститут публічної вимоги дозволить мажоритаріям акумулювати у своїх руках повний пакет акцій товариства. *Закон і бізнес*. 2017. №24(1322). С. 13.

613. Выговский А. Сможет ли закон о squeeze-out избавить компании от «мертвых душ». URL: <http://finance.liga.net/ekonomika/opinion/smojet-li-zakon-o-squeeze-out-izbavit-kompanii-ot-mertvyh-dush>.

614. Пенчукова М. Ю. Институт вытеснения (squeeze out) миноритарного акционера из акционерного общества. *Тези доповідей і наукових повідомлень 72-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І.І. Мечникова* (м. Одеса, 29 листопада – 1 грудня 2017 р.). Одеса : Фенікс, 2017. С.23–26.

615. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996–XIV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

616. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 р. №2658–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 47. Ст. 251.

617. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572–VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.

618. Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 р. № 2460–XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>.

619. Поваров Ю. С. Акционерное право России: учебник. Москва : Юрайт, 2012. 705 с.

620. Гражданский кодекс Республики Армения от 28.07.1998 г. № ЗР–239. URL: http://www.parliament.am/law_docs/050598HO239rus.html?lang=rus#5-2.

621. Бегларян Л. А. Вихід учасника з товариства з обмеженою відповідальністю за законодавством України та Вірменії, як підстава припинення корпоративних правовідносин: порівняльно-правовий аналіз: *тези доповідей і наукових повідомлень 72-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І. І. Мечникова* (м. Одеса, 30 листопада – 01 грудня 2017 р.). Одеса : Фенікс, 2017. С. 6–9.

622. Pabis R. Spółka z o.o. : komentarz. Warszawa: C. H. Beck, 2006. 664 s.

623. Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України по справі № 910/10168/13 від 18.11.2014 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41735946>.

624. Постанова Великої Палати Верховного Суду по справі № 925/1165/14 від 24.04.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73627920>.

625. Смитюх А. В. Остаточные корпоративные права в обществе с ограниченной ответственностью. *Вестник Полоцкого государственного университета. Серия D. Экономические и юридические науки*. 2017. № 14. С. 133–140.

626. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду по справі № 910/21160/16 від 28.02.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72551127>.

627. Смитюх А. В. Право на выход участника из общества с ограниченной ответственностью в правовых системах Беларуси и Украины. *Традиции и инновации в праве*: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 20-летию юрид. ф-та и 50-летию Полоцкого гос. ун-та (г. Новополоцк, 6–7 октября 2017 г.); в 3 т. Новополоцк: ПГУ, 2017. Т. 2. С. 115–118.

628. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права. Москва : Статут, 2001. 352 с.

629. Анненков К. Н. Система русского гражданского права : Сочинения 1894–1902 гг.; в 6 т. Санкт-Петербург : Тип. М. М. Стасюлевича, 1895. Т. 2 : Права вещные. 697 с.

630. Никольский С. Е. Преимущественные права в наследственном праве России : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2007. 25 с.

631. Субботин М. В. Преимущественные права в российском гражданском законодательстве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2007. 28 с.
632. Бондаренко Н. Л., Капитанова А. А. Понятие и правовая природа преимущественных прав (на материалах республики Беларусь). *Вестник Омского университета. Серия «Право»*. 2018. №1(54). С. 75–83.
633. Крат В. І. Переважні права: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2008. 20 с.
634. Кузнецова Л. В. Преимущественное право: понятие и правовая природа. *Журнал российского права*. 2004. № 10. С. 46–54.
635. Пивовар Р. Е. Понятие, виды, осуществление и защита преимущественных прав в гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2007. 34 с.
636. Бабецкая И. Я. Преимущественные права в корпоративных правоотношениях: понятие, признаки и общая характеристика. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. 2013. Сер.14. Вып. 2. С. 3–9.
637. Леонова Л. Ю. Преимущественные права в гражданском праве : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2005. 30 с.
638. Кузнецова Л. В. Преимущественные права в гражданском праве России : монография. Москва : Ось-89, 2007. 336 с.
639. Косенчук В. Переважні права в корпоративних правовідносинах. *Юридичний журнал*. 2008. № 10(76). С. 94–99.
640. Белов В. А., Пестерева Е. В. Хозяйственные общества. Москва : ЮрИнфоР, 2002. 333 с.
641. Бондар В. Переважні права в акціонерному товаристві та способи їх захисту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. №89. С. 95–99.
642. Глушкова Е. А. К вопросу о правовой природе преимущественных гражданских прав как субъективных прав. *Актуальные проблемы российского права*. 2015. № 7 (56). С. 82–87.

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Ректор

Національного університету
кораблебудування
імені адмірала Макарова

Грушляков Є.І.

3 вересня 2018 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ
у навчальний процес Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова результатів дисертаційного дослідження Смітюха Андрія Володимировича на тему: «Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади»

3 вересня 2018 року

м. Миколаїв

Комісія у складі: *Дубинського О.Ю.* – декана факультету морського права – голова комісії, *Ломжець Ю.В.* – к.політ.н., доцента, завідувача кафедри морського та господарського права – член комісії, *Ломакіної О.А.* – к.ю.н., доцента кафедри морського та господарського права – член комісії, склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «господарське право, господарсько-процесуальне право» Смітюха Андрія Володимировича на тему: «Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади» впроваджені в навчальний процес Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова при викладанні навчальної дисципліни «Господарське право», при написанні курсових та магістерських робіт, при підготовці методичних рекомендацій з відповідних дисциплін, при написанні навчальних посібників та підручників.

Голова комісії:

Декан факультету морського права
НУК імені адмірала Макарова

О.Ю.Дубинський

Члени комісії:

Кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри морського
та господарського права

Ю.В. Ломжець

Кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри морського
та господарського права

О.А. Ломакіна

Додаток Б

ЗАТВЕРДЖУЮ:
Ректор
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

професор Коваль І. М.
«11» вересня 2018 р.

АКТ
впровадження у навчальний процес
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
результатів дисертаційного дослідження
Смітюха Андрія Володимировича
на тему: «Корпоративні права та корпоративні паї (частки):
теоретико-правові засади»

05 вересня 2018 року

м. Одеса

Комісія у складі: Труби В.І. – декана економіко-правового факультету – голова комісії, Миколенка О.І. – д.ю.н., професора, завідувача кафедри адміністративного та господарського права – член комісії, Стукаленко О.В. – д.ю.н., професора кафедри адміністративного та господарського права – член комісії, склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «господарське право, господарсько-процесуальне право» Смітюха Андрія Володимировича на тему «Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади» впроваджені в навчальний процес Одеського національного університету імені І.І.Мечникова при викладанні навчальних дисциплін «Господарське право», «Корпоративне право» і «Правові основи інвестиційної діяльності», при написанні курсових та магістерських робіт, при підготовці методичних рекомендацій з відповідних дисциплін, при написанні навчальних посібників та підручників.

Голова комісії:

Декан економіко-правового факультету
ОНУ імені І.І. Мечникова

В.І. Труба

Члени комісії:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного
та господарського права

О.І. Миколенко

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного
та господарського права

О.В. Стукаленко

Додаток В

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ОЙЛ ТРАНСШИПМЕНТ»

57130, Україна, Миколаївська обл., с. Сливино, вул. Південна, буд. 4, кв. 37. ЄДРПОУ 41268404
свідоцтво платника ПДВ №1714234500016 п/р №2600033735 в ПАТ «ПУМБ» в м. Київ, код банку
334851 тел./факс (0512) 50-82-40 E-MAIL: oiltransshipment@notc.com.ua
Поштова адреса: 54018, Україна, м. Миколаїв, вул. Космонавтів, 1-н

Вих.№ 176 від 07.09.2018 р.

Довідка про використання результатів дисертаційної роботи Смітюха А.В.

Працівниками юридичного відділу ТОВ «ОЙЛ ТРАНСШИПМЕНТ» заслухана доповідь Смітюха А.В. щодо результатів виконаної ним дисертації на тему «Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади».

Висновки, пропозиції та рекомендації дисертації по вдосконаленню правового регулювання корпоративних прав та корпоративних паїв (часток) мають практичний інтерес, а саме:

- висновки щодо поняття, системи видів та ступенів корпоративного контролю у корпоративних підприємствах, у тому числі пропозиції щодо усунення ситуативних та умовних форм вирішального корпоративного контролю з практики корпоративних правовідносин у корпоративних підприємствах, крім АТ з великою кількістю акціонерів, а також щодо уніфікації критерію виникнення позитивних ступенів корпоративного контролю у всіх організаційно-правових формах корпоративних підприємств;
- обґрунтування переліку відомостей, які корпоративне підприємство, незалежно від його виду, повинно надавати на запит його учасника;
- пропозиції щодо поширення вимоги про інформування корпоративним підприємством учасників про дату, розмір, порядок, строки виплати дивідендів та про заплановане формування корпоративних паїв (часток) для реалізації переважного корпоративного права на внесення корпоративного вкладу до корпоративного капіталу та набуття корпоративного паю (частки), що формується, на усі корпоративні підприємства;
- обґрунтування доцільності закріплення місячного строку сплати дивідендів за простими корпоративними паями (частками, у тому числі акціями) з моменту прийняття зборами відповідного рішення для корпоративних підприємств з кількістю учасників до 100 осіб, незалежно від організаційно-правової форми;
- пропозиції щодо системи захисту корпоративного підприємства від корпоративного загарбання.

За підсумками заслуховування доповіді працівникам юридичного відділу зроблені відповідні вказівки по вдосконаленню діяльності.

Довідка надається спеціалізованій вченій раді Д 11.170.02. з захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті економіко-правових досліджень НАН України (м.Київ).

Директор:

С.І. Цимбаліст

Додаток Д

	<p>Товариство з обмеженою відповідальністю «ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ «ЮСТА» 73000 м. Херсон, вул. Гоголя, 37, оф. 2 тел. (050) 5796090 Код ЄДРПОУ 40262030</p>	
---	---	---

10.09.2018р. вих. № 34/18

ДОВІДКА ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ А.В. СМІТЮХА

На зборах трудового колективу ТОВ «ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ «ЮСТА» була заслухана доповідь А.В. Смітюха щодо результатів виконаної ним дисертації на тему “Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади”.

Низка висновків і рекомендацій дисертації щодо обґрунтування вдосконалення теоретичних засад та правового регулювання корпоративних прав та корпоративних часток (паїв) мають практичний інтерес, зокрема:

- висновок про те, що статус власника корпоративного паю (частки, у тому числі у статутному капіталі ТОВ) і статус учасника корпоративного підприємства (у тому числі ТОВ), попри відмінність їх правових природ, є нерозривно пов'язаними, одночасно виникають і припиняються та не існують окремо один від одного: власник корпоративного паю (частки, у тому числі у статутному капіталі ТОВ) завжди є учасником корпоративного підприємства (у тому числі ТОВ), і навпаки;

- висновок про те, що право учасника вимагати скликання позачергових загальних зборів включає лише правомочності з визначення порядку денного зборів і ініціювання процедури їх скликання, натомість право скликати позачергові загальні збори, якщо уповноваженим органом корпоративного підприємства не було прийняте рішення про їх скликання у встановлений законом строк, включає правомочності з визначення: дати і часу початку проведення загальних зборів; місця проведення загальних зборів; часу початку і закінчення реєстрації акціонерів для участі у загальних зборах; порядку денного зборів; порядку ознайомлення учасників з проектами рішень та документами, необхідними для їх прийняття і здійснення усіх дій, необхідних для скликання і проведення загальних зборів;

- розмежування, з одного боку, майнових корпоративних прав, які безумовно існують стільки, скільки тривають відносини участі у корпоративному підприємстві, представлені в обороті транзитивним знаком – корпоративним паєм (часткою), підлягають захисту, зокрема,

Продовження додатка Д

через визнання судом, але є умовним у тому, що стосується аспекту його реалізації, оскільки є лише моделлю або прообразом зобов'язальних прав вимоги, а з іншого боку, зобов'язальних прав вимоги, які є безумовними в аспекті отримання блага, що складає їх предмет, але умовними в аспекті їх виникнення. Слід враховувати у практичній роботі тезу про те, що зазначене зобов'язальне право вимоги не засвідчене корпоративним паєм (часткою, у тому числі акцією), є звичайним об'єктом господарського обороту нарівні з будь-якими іншими майновими правами, а набувач цього права при його відступленні заміщує учасника корпоративного підприємства у відповідному модусі корпоративних правовідносин.

За результатами розгляду доповіді директором товариства зроблені відповідні вказівки по вдосконаленню правової роботи працівників ТОВ «ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ «ЮСТА».

Довідка надана для подання в спеціалізовану вчену раду Д 11.170.02 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора (кандидата) наук в Інституті економіко-правових досліджень НАН України.

Директор
ТОВ «ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ «ЮСТА»

Н.О.Петренко

Додаток Е

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені І.І.МЕЧНИКОВА ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Україна, Одеса, 65058
Французький бульвар, 24/26

тел: 8 (048) 7761325, 7762488
електронна пошта: econ.pravo@onu.edu.ua

Вих. № 3030/2 від "02 " листопада 2018 р.

Голові Комітету Верховної Ради України
з питань правової політики та правосуддя
Князевичу Р.П.

Шановний Руслане Петровичу!

За підсумками обговорення дисертаційного дослідження Смітюха Андрія Володимировича на тему «Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади» на спільному засіданні кафедри адміністративного та господарського права і кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (протокол № 3 від 12 жовтня 2018 р.) направляємо до Комітету з питань правової політики та правосуддя проект змін до законодавства, запропонованих докторантом кафедри адміністративного та господарського права економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І.Мечникова Смітюхом А.В.

Додаток на 53 арк.

З повагою,

Декан
економіко-правового
факультету

Труба В.І.

ПРОЕКТ**ЗАКОН УКРАЇНИ****Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних прав та корпоративних паїв**

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Господарському кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 18-22, ст. 144):

частину четверту статті 57 викласти в такій редакції:

«4. Статут суб'єкта господарювання повинен містити відомості про його найменування, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного капіталу (крім корпоративних господарських організацій) та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми суб'єкта господарювання, передбачені законодавством. Статут може містити й інші відомості, що не суперечать законодавству»;

доповнити Розділ II Главою 8-1 такого змісту:

«Глава 8-1**КОРПОРАТИВНІ ГОСПОДАРСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ**

Стаття 78-2. Корпоративна господарська організація

1. Корпоративна господарська організація є господарською організацією до складу якої не входять інші господарські організації і яка може або повинна створюватися більше ніж однією особою.

2. Корпоративними господарськими організаціями є господарські товариства, виробничі кооперативи та фермерські господарства – юридичні особи.

3. Господарська організація може створюватися більше ніж однією особою виключно як корпоративна господарська організація або об'єднання підприємств.

4. Установчий документ корпоративної господарської організації може не містити відомості про склад учасників. Установчий документ корпоративної господарської організації, крім акціонерного товариства може не містити відомості про

розмір її оголошеного корпоративного капіталу та сформованого корпоративного капіталу.

Стаття 78-3. Майно корпоративної господарської організації

1. Корпоративна господарська організація є власником:

- 1) майна, переданого їй у власність як корпоративний вклад;
- 2) продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності;
- 3) одержаних доходів;
- 4) іншого майна, набутого на підставах, що не заборонені законом.

Стаття 78-4. Управління корпоративною господарською організацією

1. Управління діяльністю корпоративної господарської організації здійснюють її органи та посадові особи, склад і порядок обрання (призначення) яких визначається залежно від виду корпоративної господарської організації, а у визначених законом випадках - учасники корпоративної господарської організації.

Особливості управління корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої належать державі, визначаються законами України.

2. Посадові особи відповідають за збитки, завдані ними корпоративній господарській організації. Відшкодування збитків, завданих посадовою особою корпоративній господарській організації її діями (бездіяльністю), здійснюється у разі, якщо такі збитки були завдані:

діями, вчиненими посадовою особою з перевищенням або зловживанням службовими повноваженнями;

діями посадової особи, вчиненими з порушенням порядку їх попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень щодо вчинення подібних дій, встановленої установчими документами організації;

діями посадової особи, вчиненими з дотриманням порядку їх попереднього погодження або іншої процедури прийняття рішень щодо вчинення відповідних дій, встановленої організацією, але для отримання такого погодження та/або дотримання процедури прийняття рішень посадова особа організації подала недостовірну інформацію;

бездіяльністю посадової особи у випадку, коли вона була зобов'язана вчинити певні дії відповідно до покладених на неї обов'язків;

іншими винними діями посадової особи.

3. Корпоративна господарська організація більше 50 відсотків корпоративних паїв якої прямо чи опосередковано належить державі, зобов'язане на кожний наступний рік складати і виконувати річний фінансовий план відповідно до статті 75 цього Кодексу.

Стаття 78-5. Прийняття рішень загальними зборами учасників корпоративної господарської організації

1. Рішення загальних зборів корпоративної господарської організації приймаються простою більшістю від загальної кількості голосів учасників корпоративної господарської організації, які мають право голосу з відповідних питань, якщо інше не встановлено установчим документом або законом.

2. Рішення загальних зборів корпоративної господарської організації про внесення змін до установчого документу, виділ, злиття, поділ, приєднання, ліквідацію та перетворення корпоративної господарської організації, обрання комісії з припинення (ліквідаційної комісії) корпоративної господарської організації, затвердження порядку припинення корпоративної господарської організації, порядок розподілу між учасниками корпоративної господарської організації у разі її ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів та припадає на майнову корпоративну квоту кожного з учасників, затвердження ліквідаційного балансу корпоративної господарської організації приймаються більш як трьома чвертями від загальної кількості голосів учасників корпоративної господарської організації, які мають право голосу з відповідних питань, якщо інше не встановлено установчим документом або законом.

3. Рішення загальних зборів корпоративної господарської організації про затвердження грошової оцінки негрошового корпоративного вкладу, створення органів корпоративної господарської організації, не передбачених законом та визначення порядку їх діяльності, прийняття рішення про придбання корпоративною господарською організацією корпоративного паю учасника, розмір майнової корпоративної квоти, яка сплачується учаснику та / або склад майна, що передається учаснику в рахунок майнової корпоративної квоти у випадку дивестування корпоративного паю, неоформленого як цінний папір або виключення учасника з корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери, надання згоди на дивестування корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери, якщо вони належать учаснику, сукупна частка якого дорівнює або перевищує 50 відсотків, незалежно від того, скільки корпоративних паїв погашається, приймаються одностайно всіма учасниками корпоративної господарської організації, які мають право голосу з відповідних питань, якщо інше не встановлено законом.

4. Обчислення голосів при прийнятті рішень загальними зборами корпоративних господарських організацій, корпоративні паї яких не оформлені як цінні папери здійснюється без урахування голосів, які припадають на корпоративні паї померлого учасника до моменту виникнення права власності на такі корпоративні паї у його спадкоємців»;

статтю 80 викласти у такій редакції:

«Стаття 80. Поняття і види господарських товариств

1. Господарським товариством є корпоративна господарська організація, створена на засадах об'єднання майна, або майна і підприємницької діяльності учасників.

2. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства.

3. Акціонерним товариством є господарське товариство, корпоративні паї у якому оформлені цінними паперами (акціями), яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом.

4. Товариством з обмеженою відповідальністю є господарське товариство, яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном. Учасники товариства несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах вартості своїх корпоративних паїв.

5. Товариством з додатковою відповідальністю є господарське товариство, яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства – власники простих корпоративних паїв несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчим документам однаково кратному розмірі до корпоративного вкладу кожного з учасників.

6. Повним є товариство, усі, або частина учасників якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить.

7. Повними учасниками повного товариства можуть бути лише особи, зареєстровані як суб'єкти підприємництва»;

частину першу статті 82 викласти в такій редакції:

«1. Установчим документом повного товариства є засновницький договір або меморандум. Установчим документом акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю є статут»;

частину другу статті 82 викласти в такій редакції:

«2. Установчий документ корпоративної господарської організації повинен містити відомості про вид корпоративної господарської організації, предмет і цілі її діяльності, склад і компетенцію органів корпоративної господарської організації та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, з яких необхідна одностайність або кваліфікована більшість голосів, типи корпоративних паїв, що формуються корпоративною господарською організацією та їх номінальну вартість, інші відомості, передбачені статтею 57 цього Кодексу»;

частину шосту статті 82 викласти в такій редакції:

«6. Найменування господарського товариства повинно містити зазначення виду товариства, для повних товариств прізвища (найменування) повних учасників товариства, які несуть додаткову відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, а також інші необхідні відомості. Найменування господар-

ського товариства не може вказувати на належність товариства до органів державної влади чи органів місцевого самоврядування»;

частину третю, четверту, п'яту статті 82 виключити;

статтю 89 виключити;

частину першу статті 95 викласти у такій редакції:

«1. Виробничим кооперативом є корпоративна господарська організація, що створюється на засадах об'єднання майна та особистої трудовій участі фізичних осіб»;

абзац шостий частини першої статті 96 виключити.

частину третю статті 98 викласти в такій редакції:

«Корпоративні паї виробничого кооперативу можуть набувати лише особи, які перебувають у трудових відносинах з виробничим кооперативом»;

у частині четвертій статті 98 виключити слова «незатвердження загальними зборами членів кооперативу рішення правління (голови) про прийняття до кооперативу»;

у частині першій статті 99 слова «кооперативних виплат та частки доходу на пай» замінити словами «дивідендів»;

у частині другій статті 100 слова «пайовий внесок» замінити словами «корпоративний пай»;

частини четверту, п'яту, шосту статті 100, частини четверту, п'яту статті 107 виключити;

частину восьму статті 111 викласти у такій редакції:

«8. Підприємством споживчої кооперації визнається підприємство, що діє на основі закріпленого за ним на праві господарського відання (якщо воно створюється для здійснення підприємницької діяльності з метою отримання прибутку) або оперативного управління (якщо мета створення – некомерційна господарська діяльність) майна, що перебуває у власності єдиного і незмінюваного засновника – споживчого товариства або спілки (об'єднання) споживчих товариств.

Обмеження повноважень підприємства споживчої кооперації з розпорядження закріпленим за ним майном встановлюються його статутом.

У разі ліквідації учасника підприємства споживчої кооперації підлягає ліквідації»;

частину першу статті 114 викласти у такій редакції:

«1. Приватним підприємством визнається підприємство, що діє на основі майна, що знаходиться в приватній власності єдиного і незмінюваного учасника – фізичної або юридичної особи, закріпленого за приватним підприємством на праві господарського відання (якщо приватне підприємство створюється для здійснення підприємницької діяльності з метою отримання прибутку) або оперативного

управління (якщо мета створення приватного підприємства – некомерційна господарська діяльність).

Обмеження повноважень приватного підприємства з розпорядження закріпленим за ним майном встановлюються його статутом.

У разі смерті учасника приватне підприємство підлягає ліквідації»;

частину першу статті 135 викласти в такій редакції:

«1. Організаційно-установчі повноваження – це правомочності власника майна абсолютного характеру одноосібно або спільно з іншими власниками на основі належного йому (їм) майна засновувати господарські організації або здійснювати господарську діяльність в інших організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом, на свій розсуд, визначаючи мету і предмет, структуру утвореного ним суб'єкта господарювання, склад і компетенцію його органів управління, порядок використання майна, інші питання при заснуванні господарської організації – до моменту її державної реєстрації»;

частину другу статті 135 викласти в такій редакції:

«2. Власник має право особисто або через уповноважені ним органи з метою здійснення підприємницької діяльності засновувати господарські організації, закріплюючи за ними належне йому майно на праві власності, праві господарського відання, а для здійснення некомерційної господарської діяльності - на праві оперативного управління»;

частину третю статті 135 викласти в такій редакції:

«3. З моменту державної реєстрації корпоративної господарської організації (рішення загальних зборів учасників про формування корпоративних паїв та збільшення корпоративного капіталу корпоративної господарської організації) у засновника (квazізасновника – особи, щодо якою рішенням загальних зборів учасників про формування корпоративних паїв та збільшення корпоративного капіталу корпоративної господарської організації передбачене внесення корпоративних вкладів) виникає відносне право на внесення корпоративного вкладу до корпоративного капіталу і набуття корпоративного паю, що формується, якому кореспондує обов'язок корпоративної господарської організації прийняти корпоративний вклад (засновницьке або квazізасновницьке право)»;

частину сьому статті 139 викласти у такій редакції:

«7. Особливим видом майна суб'єктів господарювання є фінансові інструменти: цінні папери, корпоративні паї, строкові контракти (ф'ючерси), відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) у разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу або фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони)»;

главу 18 викласти у такій редакції:

«Глава 18

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ТА КОРПОРАТИВНІ ПАЇ

Стаття 167. Корпоративні права та корпоративні правовідносини

1. Корпоративні права – це неподільний комплекс недоступних для третіх осіб (ексклюзивних) прав особи щодо корпоративної господарської організації та інших суб'єктів корпоративних прав (за наявності), які у їх сукупності покликані забезпечити реалізацію інвестиційного інтересу особи, дозволяють здійснювати на корпоративну господарську організацію безпосередній і системний вплив, а також отримувати блага, у тому числі матеріальні, від її діяльності.

Основними корпоративними правами є право брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією, право одержувати інформацію про корпоративну господарську організацію та її діяльність, право брати участь у розподілі прибутку корпоративної господарської організації і одержувати його частину (дивіденди), право отримати майнову корпоративну квоту.

2. Корпоративні правовідносини – це правовідносини, у яких здійснюються: засновницьке (квазізасновницьке) право; корпоративні права; зобов'язальні права вимоги корпоративного походження та виконуються корпоративні обов'язки.

3. Здійснення корпоративних прав не вважається підприємництвом. Законом можуть бути встановлені обмеження певним особам щодо здійснення корпоративних прав.

Стаття 167-1. Право учасника брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією

1. Учасник має право брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією.

2. Порядок і форми участі учасника в управлінні корпоративною господарською організацією, обмеження цього права встановлюються цим Кодексом, Законами та установчим документом корпоративної господарської організації.

Стаття 167-2. Право учасника корпоративної господарської організації скликати загальні збори та брати участь у формуванні їх порядку денного

1. Кожний учасник корпоративної господарської організації має право вносити пропозиції до порядку денного загальних зборів, у тому числі вже скликаних загальних зборів, протягом строку, передбаченого законом для такого виду корпоративної господарської організації, а якщо такий строк не встановлений – протягом 10 днів з моменту отримання учасником повідомлення про збори, що скликаються.

2. Пропозиції учасників, сукупна корпоративна частка яких перевищує 5 відсотків, незалежно від типу корпоративних паїв, власниками яких вони є, вважаються включеними до порядку денного автоматично, якщо вони відповідають вимогам, встановленим законом. Щодо пропозицій інших учасників орган або особа, що скликає загальні збори, приймає рішення про їх включення до порядку

денного. Відмова у включенні до порядку денного можлива як з підстав, передбачених законом, так і з підстав, визначених установчим документом корпоративної господарської організації.

Установчі документи повних товариств та виробничих кооперативів можуть визначати, що безумовно приймаються пропозиції до порядку денного учасників (членів), кількість яких перевищує 5 відсотків кількості учасників (членів) відповідної корпоративної господарської організації із внесенням відповідного запису до Єдиного державного реєстру.

3. Учасники корпоративної господарської організації, сукупна корпоративна частка яких перевищує 10 відсотків, можуть вимагати скликання загальних зборів, а у разі незадоволення такої вимоги відповідним органом корпоративної господарської організації – скликати загальні збори у порядку, визначеному законодавством та установчим документом корпоративної господарської організації.

Установчі документи повних товариств та виробничих кооперативів можуть надавати таке право учасникам (членам), кількість яких перевищує 10 відсотків кількості учасників (членів) відповідної корпоративної господарської організації із внесенням відповідного запису до Єдиного державного реєстру.

Стаття 167-3. Право учасника корпоративної господарської організації брати участь у загальних зборах

1. Учасник корпоративної господарської організації має право бути присутнім на загальних зборах і брати участь в обговоренні питань порядку денного, незалежно від типу корпоративних паїв, які йому належать.

2. Учасник корпоративної господарської організації, який є власником простого корпоративного паю, неоформленого як цінний папір має право голосувати з усіх питань порядку денного.

3. Учасник корпоративної господарської організації, який є власником привілейованого корпоративного паю, неоформленого як цінний папір має право голосувати з питань формування привілейованих корпоративних паїв та внесення змін до установчого документу, які обмежують права таких учасників.

Установчий документ корпоративної господарської організації, крім повних товариств та товариств з додатковою відповідальністю, може передбачати право учасника, який є власником привілейованого корпоративного паю, неоформленого як цінний папір голосувати з інших питань порядку денного загальних зборів.

Учасник, який є власником привілейованого корпоративного паю має право голосу з усіх питань порядку денного загальних зборів у разі невиконання (неповної виплати) такому учаснику дивідендів у встановлений законом строк з моменту спливу такого строку і до моменту повної сплати дивідендів.

4. Один голосуючий корпоративний пай, неоформлений як цінний папір, надає учаснику один голос для вирішення кожного з питань, винесених на голосування на загальних зборах корпоративної господарської організації.

Установчі документи повних товариств та виробничих кооперативів можуть надавати учаснику (члену) один голос для вирішення кожного з питань, винесених на голосування на загальних зборах із внесенням відповідного запису до Єдиного державного реєстру.

5. При спільному голосуванні учасників – власників простих та привілейованих паїв, неформлених як цінні папери голоси за простими та привілейованими паями підраховуються окремо і рішення вважається прийнятим, якщо за нього подана необхідна кількість голосів як учасників власників – простих корпоративних паїв так і учасників – власників привілейованих корпоративних паїв, якщо інше не передбачено установчим документом корпоративної господарської організації.

Стаття 167-4. Право учасника – власника корпоративних паїв, неформлених як цінні папери вимагати проведення перевірок фінансової звітності та фінансово-господарської діяльності корпоративної господарської організації

1. На вимогу учасника (учасників) – власників корпоративних паїв, неформлених як цінні папери, сукупна корпоративна частка яких перевищує 10 відсотків, незалежно від типу корпоративних паїв, проводиться, на вибір учасників, перевірка фінансової звітності, фінансово-господарської діяльності (в цілому або окремих напрямів) корпоративної господарської організації залученим такими учасниками аудитором, ревізійною комісією чи ревізором корпоративної господарської організації (за наявності).

Установчі документи повних товариств та виробничих кооперативів можуть надавати таке право учасникам (членам), кількість яких перевищує 10 відсотків кількості учасників (членів) відповідної корпоративної господарської організації із внесенням відповідного запису до Єдиного державного реєстру.

2. При проведенні аудиторської перевірки учасник корпоративної господарської організації самостійно укладає з визначеним ним аудитором (аудиторською фірмою) договір про проведення аудиту, в якому зазначається обсяг аудиторських послуг. Для проведення аудиторської перевірки учасник (учасники) можуть залучати аудитора (аудиторську фірму), не пов'язаного (не пов'язану) майновими інтересами з корпоративною господарською організацією, її посадовими особами чи учасниками.

3. Витрати, пов'язані з проведенням аудиторської перевірки, покладаються на учасника (учасників), на вимогу якого проводиться така перевірка, якщо інше не встановлено установчим документом корпоративної господарської організації. Загальні збори учасників корпоративної господарської організації можуть ухвалити рішення про відшкодування витрат учасника на проведення аудиторської перевірки.

4. Корпоративна господарська організація протягом 10 днів з дати отримання запиту учасника (учасників) про проведення перевірки та примірника оригіналу договору про проведення аудиту, зобов'язана забезпечити аудитору можливість проведення аудиту та надати завірені підписом уповноваженої особи корпоратив-

ної господарської організації копії всіх документів відповідно до визначеного у договорі обсягу аудиторських послуг. Порядок проведення перевірок ревізійною комісією (ревізором) визначається установчим документом корпоративної господарської організації.

Стаття 167-5. Право учасника корпоративної господарської організації на інформацію

1. Корпоративна господарська організація забезпечує кожному учаснику доступ до таких документів та відомостей:

протокол зборів засновників (рішення одноосібного засновника) корпоративної господарської організації;

установчий документ корпоративної господарської організації та зміни до нього;

протоколи загальних зборів учасників корпоративної господарської організації;

документи корпоративної господарської організації, що регулюють діяльність її органів та зміни до них;

положення про філії (представництва) корпоративної господарської організації у разі їх створення (відкриття);

протоколи засідань колегіальних органів корпоративної господарської організації, накази та розпорядження одноосібних органів корпоративної господарської організації та їх посадових осіб;

корпоративні договори, укладені учасниками корпоративної господарської організації;

аудиторські висновки та результати надання інших аудиторських послуг;

річна та квартальна фінансову звітність корпоративної господарської організації;

документи звітності корпоративної господарської організації, що подаються відповідним державним органам;

документи, пов'язані з випуском емісійних цінних паперів корпоративної господарської організації;

документи, що підтверджують права корпоративної господарської організації на майно;

документи бухгалтерського обліку корпоративної господарської організації;

відомості про виплату учасникам корпоративної господарської організації дивідендів;

інформація про афілійованих осіб корпоративної господарської організації, про вчинення значних правочинів або правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість, або про попереднє надання згоди на вчинення таких правочинів, осіб,

заінтересованих у вчиненні правочинів із заінтересованістю, та обставини, існування яких створює заінтересованість;

судові рішення у спорах, пов'язаних зі створенням корпоративною господарською організацією, управлінням нею або участю в ній, у тому числі у справах про відшкодування корпоративній господарській організації збитків, завданих її посадовою особою, а також судові акти щодо таких спорів, в тому числі ухвали про відкриття провадження у справі та прийняття позовної заяви або заяви про зміну підстави або предмету раніше заявленого позову;

документи, що засвідчують права корпоративної господарської організації на земельні ділянки;

дані про структуру капіталу корпоративної господарської організації та про придбання корпоративною господарською організацією власних корпоративних паїв;

відомості про участь корпоративної господарської організації в інших юридичних особах, установчі документи унітарних підприємств, створених корпоративною господарською організацією та інших корпоративних господарських організацій, щодо яких відповідна корпоративна господарська організація здійснює вирішальний контроль;

платіжні чи інші документи, що підтверджують внесення корпоративного вкладу до корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, висновки про оцінку вартості негрошового корпоративного вкладу;

документи, на підставі яких визначена ринкова вартість майна корпоративної господарської організації;

звіти органів корпоративної господарської організації;

бюлетені, якими здійснювалося голосування на загальних зборах корпоративної господарської організації, якщо голосування здійснювалося бюлетенями; біографічні довідки (включаючи професійні характеристики) членів наглядової ради (у разі її утворення) корпоративної господарської організації (з урахуванням вимог законодавства про захист персональних даних), принципи їх добору, їхнє членство у наглядових радах інших суб'єктів господарювання із зазначенням, хто із членів наглядової ради є незалежним;

інформація про структуру, принципи формування і розмір винагороди голови та членів виконавчого органу та членів наглядової ради корпоративної господарської організації, включаючи компенсаційні пакети і додаткові блага, які вони отримують (або на отримання яких мають право) під час виконання посадових обов'язків, а також у зв'язку із звільненням;

інші документи, передбачені законодавством, установчим документом корпоративної господарської організації, рішеннями загальних зборів учасників, наглядової ради та виконавчого органу корпоративної господарської організації.

Спеціальними Законами України можуть встановлюватися додаткові документи та відомості, доступ до яких корпоративна господарська організація забезпечує учаснику.

2. Протягом 10 робочих днів з дня надходження письмової вимоги учасника корпоративна господарська організація зобов'язана надати цьому учаснику завірені підписом уповноваженої особи корпоративної господарської організації копії відповідних документів, визначених частиною першою цієї статті. За надання копій документів корпоративна господарська організація може стягувати плату, розмір якої не може перевищувати вартості витрат на виготовлення копій документів та витрат, пов'язаних з пересиланням документів поштою, до моменту надання таких документів.

3. Будь-який учасник, за умови повідомлення корпоративної господарської організації не пізніше ніж за 3 робочі дні, має право на ознайомлення з документами, передбаченими частиною першою цієї статті, у приміщенні корпоративної господарської організації за її місцезнаходженням у робочий час. Строк ознайомлення не може бути меншим 10 робочих днів з дати отримання корпоративною господарською організацією повідомлення про намір ознайомитися з документами корпоративної господарської організації.

4. Учасник корпоративної господарської організації має право отримувати інформацію про корпоративну господарську організацію та її діяльність за весь період існування корпоративної господарської організації.

5. Корпоративна господарська організація повідомляє осіб, які мають право на отримання дивідендів, про дату, розмір, порядок та строк їх виплати.

6. Корпоративна господарська організація, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери повідомляє учасників про заплановане формування корпоративних паїв для реалізації переважного корпоративного права на придбання корпоративного паю при його формуванні.

7. Особа, яка скликає загальні збори корпоративної господарської організації повинна повідомити учасників корпоративної господарської організації про збори, що скликаються із зазначенням дати, часу, місця проведення (із зазначенням номеру кімнати, офісу або залу, куди повинні прибути учасники), порядку денного загальних зборів, часу початку і закінчення реєстрації для участі у загальних зборах, порядку ознайомлення учасників з матеріалами, з якими вони можуть ознайомитися під час підготовки до загальних зборів.

Повідомлення про збори, що скликаються здійснюється протягом передбачених законом строків у спосіб, визначений законом або установчим документом корпоративної господарської організації, а якщо такий строк та / або спосіб не визначені – то не пізніше ніж за 30 днів до зборів рекомендованим поштовим відправленням.

Стаття 167-6. Право учасника корпоративної господарської організації на дивіденди

1. Дивіденд – частина чистого прибутку корпоративної господарської організації, що виплачується учаснику з розрахунку на один належний йому корпоративний пай певного типу. За корпоративними паями, неоформленими як цінні папери, що належать до одного типу, нараховується однаковий розмір дивідендів.

2. Розмір дивідендів за привілейованими корпоративними паями визначається установчим документом корпоративної господарської організації.

3. Розмір дивідендів за простими корпоративними паями визначається рішенням загальних зборів корпоративної господарської організації.

4. Виплата дивідендів здійснюється з чистого прибутку звітного періоду та/або нерозподіленого прибутку.

5. Виплата дивідендів власникам корпоративних паїв одного типу має відбуватися пропорційно до кількості належних їм корпоративних паїв, а умови виплати дивідендів (зокрема щодо строків, способу та суми дивідендів) мають бути однакові для всіх власників корпоративних паїв одного типу.

6. Корпоративна господарська організація виплачує дивіденди виключно грошовими коштами.

7. Виплата дивідендів за простими корпоративними паями у корпоративній господарській організації з кількістю учасників, що не перевищує 100 осіб здійснюється протягом місяця з моменту прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів та у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів в інших корпоративних господарських організаціях.

8. Виплата дивідендів за привілейованими корпоративними паями, неоформленими як цінні папери, здійснюється за результатами визначеного установчим документом корпоративної господарської організації звітного періоду, кратного кварталу, але не рідше рази на рік. Така сплата повинна відбуватися протягом місяця з дня завершення звітного періоду, якщо кількість учасників відповідної корпоративної господарської організації не перевищує 100 осіб, і у строк, визначений установчим документом, який не може перевищувати шести місяців з моменту завершення звітного періоду, якщо кількість учасників перевищує 100 осіб.

9. Виплата дивідендів за простими корпоративними паями, неоформленими як цінні папери, здійснюється особам, які були учасниками відповідної корпоративної господарської організації на день прийняття рішення про виплату дивідендів.

10. Виплата дивідендів за привілейованими корпоративними паями, неоформленими як цінні папери, здійснюється особам, які були учасниками відповідної корпоративної господарської організації на останній день звітного періоду, за який сплачуються дивіденди.

Стаття 167-7. Право учасника корпоративної господарської організації на майнову корпоративну квоту

1. Учасник корпоративної господарської організації має право на майнову корпоративну квоту, тобто частину майна корпоративної господарської організації, або її вартість, що складає об'єкт як майнового корпоративного права учасника і обов'язку корпоративної господарської організації у визначених законом випадках – корпоративного обов'язку мажоритарного учасника), так і похідного від зазначеного корпоративного права зобов'язального права вимоги колишнього учасника до зазначених вище осіб і їх зобов'язання, яка є пропорційною сукупній корпоративній частці учасника і підлягає передачі або сплаті учаснику корпоративної господарської організації внаслідок її ліквідації, погашення корпоративного паю через його дивестування або внаслідок виключення учасника для остаточного задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника щодо участі у корпоративній господарській організації.

Розмір майнової корпоративної квоти, яка сплачується у випадку ліквідації корпоративної господарської організації за привілейованим корпоративними паями, визначається установчим документом корпоративної господарської організації. Розмір майнової корпоративної квоти, яка сплачується у випадку ліквідації корпоративної господарської організації за простими корпоративними паями, визначається за даними ліквідаційного балансу, який у разі, якщо певні корпоративні паї перебувають у державній або комунальній власності, повинен засновуватися на незалежній цінці цілісного майнового комплексу корпоративної господарської організації.

Майнова корпоративна квота, яка сплачується учаснику у випадку дивестування корпоративного паю, неоформленого як цінний папір або виключення учасника з корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери, може стягуватися учасником з корпоративної господарської організації у безспірному порядку, виходячи з балансової вартості чистих активів корпоративної господарської організації, визначеної на підставі останнього звітнього балансу, що передує даті погашення корпоративного паю на підставі виконавчого напису державного реєстратора на виписці з реєстру про погашення відповідного корпоративного паю.

Учасник корпоративної господарської організації може вимагати сплати йому майнової корпоративної квоти, у випадку дивестування корпоративного паю, неоформленого як цінний папір або виключення учасника з корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери виходячи з балансової вартості чистих активів корпоративної господарської організації, визначеної на підставі балансу, складеного за станом безпосередньо на дату погашення корпоративного паю або виходячи з ринкової вартості погашених корпоративних паїв, яка визначається незалежним оцінювачем.

Розмір майнової корпоративної квоти, яка сплачується учаснику та / або склад майна, що передається учаснику в рахунок майнової корпоративної квоти у випадку дивестування корпоративного паю, неоформленого як цінний папір або виключення учасника з корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери може визначатися за домовленістю між учас-

ником та корпоративною господарською організацією на підставі рішення загальних зборів корпоративної господарської організації, яке приймається одностайно всіма учасниками корпоративної господарської організації, які мають право голосу з відповідних питань, якщо інше не встановлено установчим документом або законом.

У випадку дивестування корпоративного паю, неоформленого як цінний папір або виключення учасника з корпоративної господарської організації, майнова корпоративна квота сплачується протягом 60 днів з моменту внесення державним реєстратором запису до державного реєстру про погашення корпоративного паю. Установчий документ корпоративної господарської організації може встановлювати менший строк.

Стаття 167-8. Переважне права учасника корпоративної господарської організації на придбання корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери при їх формуванні

1. Переважним правом учасника корпоративної господарської організації на придбання корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери при їх формуванні визнається право учасника – власника корпоративних паїв певного типу придбавати корпоративні паї такого типу, що формуються корпоративною господарською організацією пропорційно сукупній корпоративній частці такого учасника.

2. Переважне право учасника корпоративної господарської організації на придбання корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери при їх формуванні реалізується у наступному порядку:

прийняття загальними зборами корпоративної господарської організації рішення про формування корпоративних паїв із зазначенням: типу, кількості і номінальної вартості корпоративних паїв, що формуватимуться; запланованої належності корпоративних паїв, що формуються; складу і вартості корпоративних вкладів (гроші, або майно з певними характеристиками), за рахунок яких формуватимуться корпоративні паї; номеру рахунку корпоративної господарської організації, на який вноситимуться корпоративні вклади у грошовій формі;

державна реєстрація рішення загальних зборів корпоративної господарської організації про формування корпоративних паїв державним реєстратором із розміщенням у відкритому доступі розрахунку із зазначенням кількості корпоративних паїв, які може придбати кожний з учасників корпоративної господарської організації;

сплата учасником, який має переважне право на придбання корпоративних паїв, що формуються, корпоративного вкладу у межах вартості корпоративних паїв, що формуються пропорційно сукупній корпоративній частці учасника на зазначений у рішенні загальних зборів рахунок корпоративної господарської організації з повідомленням державного реєстратора протягом одного місяця після державної реєстрації рішення загальних зборів про формування корпоративних паїв;

формування державним реєстратором корпоративного паю протягом 24 годин після повідомлення учасником про сплату корпоративного вкладу;

передача корпоративних вкладів корпоративній господарській організації особами, зазначеними у рішенні загальних зборів про формування корпоративних паїв протягом місяця після спливу місячного строку для реалізації переважного права учасників корпоративної господарської організації на придбання корпоративного паю, що формується з повідомленням державного реєстратора про факт внесення передбаченого рішенням загальних зборів корпоративного вкладу;

формування державним реєстратором корпоративного паю особи, зазначеної у рішенні загальних зборів про формування корпоративних паїв протягом 24 годин після повідомлення про передачу корпоративного вкладу з урахуванням кількості корпоративних паїв, які залишилися неформованими після реалізації учасниками їх переважного права;

повернення корпоративною господарською організацією особам, зазначеним у рішенні загальних зборів про формування корпоративних паїв частин корпоративних вкладів, які виявилися надлишково отриманими у зв'язку з реалізацією учасниками корпоративної господарської організації їх переважного права, а у разі, якщо формування певних корпоративних паїв планувалося за рахунок корпоративних вкладів, внесених у матеріальній формі – повернення відповідним особам грошових сум, що припадають на вартість корпоративних вкладів учасників, які реалізували своє переважне право.

Стаття 167-9. Переважне права учасника корпоративної господарської організації на придбання корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери при їх відчуженні

1. Переважним правом учасника корпоративної господарської організації на придбання корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери при їх відчуженні визнається право учасника – власника корпоративних паїв певного типу придбавати корпоративні паї такого типу пропорційно сукупній корпоративній частці такого учасника у разі їх продажу третій особі або звернення на них стягнення.

2. Установчий документ корпоративної господарської організації може встановлюватися, що учасники не мають переважного права на придбання корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери при їх відчуженні. Відповідні положення можуть бути внесені до установчого документу, змінені або виключені з нього одностайним рішенням загальних зборів учасників, у яких взяли участь всі учасники корпоративної господарської організації.

3. Якщо продаж корпоративного паю, неоформленого як цінний папір здійснюється на аукціоні (публічних торгах) відповідно до закону, переважне право учасника корпоративної господарської організації не застосовується.

4. Переважне право учасника корпоративної господарської організації не застосовується у разі, якщо це передбачено корпоративним договором, стороною якого є такий учасник.

5. Переважним правом учасника корпоративної господарської організації на придбання корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери при їх продажу реалізується у наступному порядку:

надсилання державному реєстратору та іншим учасникам корпоративної господарської організації письмового повідомлення про продаж учасника корпоративної господарської організації, який має намір продати свій корпоративний пай третій особі, яке вважається безвідкличною офертою і містить інформацію про ціну та кількість корпоративних паїв, що відчужуються, усі істотні умови договору, на підставі якого відбуватиметься продаж інші умови такого продажу, номер рахунку на яких може бути перерахована ціна корпоративних паїв, що пропонуються до продажу;

внесення державним реєстратором до Єдиного державного реєстру запису про запланований продаж корпоративних паїв та розміщення у відкритому доступі повідомлення про продаж з усіма істотними умовами договору купівлі-продажу та розрахунок із зазначенням кількості корпоративних паїв, які може придбати кожний з учасників корпоративної господарської організації;

сплата учасником, який має переважне право на придбання корпоративних паїв, що відчужуються, ціни продажу корпоративних паїв на рахунок, зазначений у повідомленні про продаж пропорційно сукупній корпоративній частці учасника з наданням підтвердження державному реєстратору протягом одного місяця після державної реєстрації повідомлення про продаж корпоративних паїв;

реєстрація державним реєстратором права власності учасника, що реалізував переважне право на корпоративний пай протягом 24 годин після підтвердження таким учасником сплати ціни продажу корпоративного паю;

укладення учасником, який розмістив повідомлення про продаж корпоративних паїв, договору купівлі-продажу корпоративних паїв щодо корпоративних паїв, які не були придбані учасниками, що реалізували своє переважне право на придбання корпоративних паїв, що відчужуються.

Стаття 167-10. Корпоративний пай

1. Корпоративні права посвідчуються корпоративним паєм, який є оборотоздатним символом корпоративних прав, об'єктом речових прав і обліковується у Єдиному державному реєстрі, або у депозитарній системі (якщо корпоративний пай є акцією).

2. Корпоративний пай, оформлений як цінний папір є акцією.

3. Права на корпоративні паї, оформлені як цінні папери та їх обтяження обліковуються відповідно до законодавства про депозитарну систему України.

Права на корпоративні паї, неоформлені як цінні папери та їх обтяження обліковуються у Єдиному державному реєстрі. Кожному корпоративному паю, неоформленому як цінний папір присвоюється унікальний номер.

Корпоративний пай є об'єктом права власності та інших речових прав. Корпоративний пай може бути проданий, подарований, відчужений іншим чином. У встановлених цим Кодексом та Законами випадках учасники корпоративної господарської організації мають переважні права на придбання корпоративного паю, що відчужується.

Набуття корпоративних паїв у власність не вважається підприємництвом. Законом можуть бути встановлені обмеження певним особам щодо набуття корпоративних паїв у власність.

Речові права на корпоративний пай, неоформлений як цінний папір і обтяження цих прав виникають, змінюються та припиняються в момент державної реєстрації таких прав і обтяжень у Єдиному державному реєстрі.

Особа набуває або втрачає корпоративні права щодо корпоративної господарської організації в момент виникнення або припинення права власності на корпоративний пай.

У разі набуття корпоративною господарською організацією права власності на сформований нею корпоративний пай, така корпоративна господарська організація повинна протягом року або здійснити його відчуження, або анулювати його. Корпоративна господарська організація не отримує корпоративні права за сформованим нею корпоративним паєм.

4. За типом корпоративні паї є простими або привілейованими.

Загальна номінальна вартість простих корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери, повинна перевищувати 50 відсотків загальної номінальної вартості усіх корпоративних паїв корпоративної господарської організації.

Особа може набувати у власність і прості і привілейовані корпоративні паї корпоративної господарської організації.

5. Корпоративні паї, неоформлені як цінні папери є рівними за обсягом повідчених ними корпоративних прав. Корпоративні паї є неподільними.

Частка, яку складає належна особі (особам) сукупність корпоративних паїв щодо загальної кількості корпоративних паїв корпоративної господарської організації є сукупною корпоративною часткою такої особи (таких осіб).

Стаття 167-11. Модельний договір купівлі-продажу корпоративного паю, неоформленого як цінний папір

1. Продаж корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери може здійснюватися на підставі модельного договору купівлі-продажу.

2. Модельний договір купівлі-продажу корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери затверджується Кабінетом Міністрів України.

3. Продаж корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери здійснюватися на підставі модельного договору купівлі-продажу шляхом подання державному реєстратору спільної заяву встановленої форми, що містить лише істотні умови договору, на підставі якої державний реєстратор здійснює реєстрацію переходу права власності на корпоративні паї від продавця (учасника) до покупця.

Стаття 167-12. Формування корпоративних паїв

1. Формування корпоративних паїв здійснюється за рахунок корпоративних вкладів (первинне формування), або шляхом консолідації чи дроблення (вторинне формування).

Стаття 167-13. Корпоративні вклади

1. Корпоративним вкладом є належне особі на праві власності майно, яке передається корпоративній господарській організації з метою набуття особою корпоративних прав щодо такої корпоративної господарської організації.

2. За рахунок майна корпоративних вкладів формуються корпоративні паї.

3. Корпоративним вкладом можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. Грошова оцінка вкладу учасника господарського товариства здійснюється за згодою учасників товариства, а у випадках, встановлених законом, вона підлягає незалежній експертній перевірці.

4. Корпоративні вклади передаються корпоративній господарській організації протягом одного місяця, що обчислюється з моменту державної реєстрації корпоративної господарської організації (при її створенні) або з моменту державної реєстрації рішення про формування корпоративних паїв.

Цей строк може бути продовжений за рішенням загальних зборів корпоративної господарської організації.

Стаття 167-14. Поняття сформованого та оголошеного корпоративного капіталу

2. Сформованим корпоративним капіталом є зареєстрована у Єдиному державному реєстрі сукупна вартість корпоративних вкладів, переданих корпоративній господарській організації засновниками або квазізасновниками з метою набуття корпоративних прав, та сум прибутку корпоративної організації, за рахунок яких було сформовано непогашені та неанульовані корпоративні паї і визначено їх номінальну вартість.

3. Оголошеним корпоративного капіталом є зареєстрована у Єдиному державному реєстрі сукупна вартість корпоративних вкладів, які певні особи (засновники або квазізасновники) зобов'язалися передати корпоративній господарській організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери з метою набуття корпоративних прав.

4. Рішення засновника (зборів засновників) про створення корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери, повинно містити дані про розмір оголошеного корпоративного капіталу корпоративної господарської організації кількість, номінальну вартість, тип корпоративних паїв, запланованих до формування, їх розподіл між засновниками, вартість корпоративних вкладів засновників та їх опис.

Підписи засновника (зборів засновників) на рішенні про створення корпоративної господарської організації засвідчуються нотаріально.

4. Внаслідок державної реєстрації формування корпоративного паю, неоформленого як цінний папір, сформованого за рахунок корпоративного вкладу, розмір сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації

збільшується за записом державного реєстратора у Єдиному державному реєстрі в момент державної реєстрації формування такого корпоративного паю.

Стаття 167-15. Збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери

1. Сформований корпоративний капітал корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери, збільшується шляхом підвищення номінальної вартості корпоративних паїв або формування додаткових паїв існуючої номінальної вартості.

2. Збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери із залученням додаткових корпоративних вкладів здійснюється шляхом розміщення додаткових корпоративних паїв.

3. Збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери за рахунок прибутку корпоративної господарської організації здійснюється шляхом підвищення номінальної вартості корпоративних паїв.

4. Рішення загальних зборів учасників про збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери за рахунок корпоративних вкладів (про формування корпоративних паїв) повинно містити дані про розмір оголошеного корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, кількість, номінальну вартість, тип корпоративних паїв, запланованих до формування, їх розподіл між квазізасновниками, вартість корпоративних вкладів квазізасновників та їх опис.

Підписи осіб, уповноважених підписувати рішення загальних зборів учасників про збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери (про формування корпоративних паїв) засвідчуються нотаріально.

Стаття 167-16. Зменшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери

1. Сформований корпоративний капітал корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери, зменшується шляхом зменшення номінальної вартості корпоративних паїв, або внаслідок погашення чи анулювання корпоративних паїв.

2. Зменшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери внаслідок погашення або анулювання корпоративних паїв, неформлених як цінні папери здійснюється за записом державного реєстратора у Єдиному державному реєстрі в момент погашення або анулювання корпоративних паїв.

3. Зменшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери шляхом зменшення номінальної вартості корпоративних паїв здійснюється на підставі рішення загальних зборів корпоративної господарської організації.

4. Внаслідок погашення або анулювання корпоративних паїв, неформованих як цінні папери розмір сформованого корпоративного капіталу зменшується за записом державного реєстратора у Єдиному державному реєстрі.

Стаття 167-17. Консолідація та дроблення корпоративних паїв

1. Корпоративна господарська організація має право здійснити консолідацію всіх сформованих нею корпоративних паїв, внаслідок чого два або більше корпоративні паї конвертуються в один новий корпоративний пай того самого типу. Обов'язковою умовою консолідації є обмін корпоративних паїв старої номінальної вартості на цілу кількість корпоративних паїв нової номінальної вартості для кожного з учасників.

2. Корпоративна господарська організація має право здійснити дроблення всіх сформованих нею корпоративних паїв, внаслідок чого один корпоративний пай конвертується у два або більше корпоративні паї того самого типу.

3. Консолідація та дроблення корпоративних паїв здійснюються за рішенням загальних зборів, яке приймається простою більшістю від загальної кількості голосів учасників корпоративної господарської організації, які мають право голосу з відповідних питань.

4. Консолідація та дроблення корпоративних паїв не повинні призводити до зміни розміру сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації.

Стаття 167-18. Погашення та анулювання корпоративного паю, неформованого як цінний папір

1. Корпоративний пай, неформований як цінний папір припиняється у формі погашення або анулювання.

2. Погашення корпоративного паю, неформованого як цінний папір відбувається з виплатою учаснику корпоративної господарської організації відповідної майнової корпоративної квоти при ліквідації корпоративної господарської організації, дивестуванні корпоративного паю або виключенні учасника.

3. Анулювання корпоративного паю, неформованого як цінний папір відбувається без виплати майнової корпоративної квоти за результатами їх викупу корпоративною господарською організацією – якщо їх не було відчужено протягом року, а також за результатами звернення стягнення безпосередньо на майно корпоративної господарської організації за боргами її учасника.

Стаття 167-19. Дивестування корпоративного паю

1. Дивестування корпоративного паю – це задоволення інвестиційного майнового інтересу учасника корпоративної господарської організації за його однос-

тороннім волевиявленням через отримання ним майнової корпоративної квоти, що слідує з корпоративного паю за рахунок відповідного суб'єкта корпоративних правовідносин.

2. Дивестування корпоративного паю, неоформленого як цінний папір здійснюється через його погашення за волевиявленням учасника із сплатою майнової корпоративної квоти корпоративною господарською організацією.

3. Дивестування акції здійснюється через оплатне переведення акцій на користь акціонерного товариства або мажоритарного акціонера, який набув контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій за настання передбачених законом обставин із сплатою майнової корпоративної квоти корпоративною зазначеними суб'єктами корпоративних правовідносин.

4. Учасник корпоративної господарської організації, сукупна корпоративна частка якого становить менше 50 відсотків, може здійснити дивестування належних йому корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери у будь-який час без згоди інших учасників.

5. Учасник корпоративної господарської організації, сукупна корпоративна частка якого становить 50 або більше відсотків, може здійснити дивестування належних йому корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери за рішенням загальних зборів корпоративної господарської організації, незалежно від того, скільки корпоративних паїв погашається.

Корпоративна господарська організація, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери, протягом десяти днів з моменту отримання заяви про погашення корпоративних паїв учасника, сукупна частка якого дорівнює або перевищує 50 відсотків, незалежно від того, скільки корпоративних паїв погашається, скликає загальні збори, до порядку денного яких повинно бути включене питання про надання згоди учаснику на погашення таких корпоративних паїв. Рішення загальних зборів про погашення корпоративних паїв учасника, сукупна частка якого дорівнює або перевищує 50 відсотків, незалежно від того, скільки корпоративних паїв погашається, приймається одностайно всіма учасниками корпоративної господарської організації, які мають право голосу з відповідних питань. Загальні збори визначають строк, протягом якого учасник корпоративної господарської організації, сукупна частка якого дорівнює або перевищує 50 відсотків, погашає належні йому корпоративні паї, неоформлені як цінні папери. Такий строк не може бути меншим за 3 робочі дні і більшим за місяць.

6. Погашення корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери, за результатами якого у корпоративній господарській організації не залишається жодного учасника, забороняється.

Стаття 167-20. Звернення стягнення на корпоративний пай, не оформлений як цінний папір

1. Звернення стягнення на корпоративний пай, не оформлений як цінний папір, здійснюється на виконання виконавчого документу про стягнення з учасника грошових коштів або про звернення стягнення на корпоративні паї, які передані у

заставу на забезпечення зобов'язання учасника корпоративної господарської організації чи іншої особи, якщо учасник корпоративної господарської організації є поручителем такої особи.

2. Звернення стягнення на корпоративний пай, не оформлений як цінний папір, здійснюється у наступному порядку:

Виконавець повідомляє корпоративну господарську організацію про намір звернути стягнення на корпоративні паї учасника-боржника та надсилає корпоративній господарській організації постанову про накладення арешту на корпоративні паї. Виконавець повідомляє кредитора про балансову вартість корпоративних паїв учасника-боржника, розраховану на підставі даних фінансової звітності корпоративної господарської організації, введеної до Єдиного державного реєстру і пропонує кредитору протягом десяти днів повідомити про незгоду і необхідність застосування ринкової вартості. У разі незгоди кредитора з балансовою вартістю, державний виконавець повідомляє корпоративну господарську організацію про необхідність надати відомості, необхідні для розрахунку ринкової вартості корпоративних паїв.

Корпоративна господарська організація повинна протягом 30 днів з дня одержання такого повідомлення надати відомості, необхідні для розрахунку ринкової вартості корпоративних паїв учасника-боржника, виходячи з ринкової вартості сукупності всіх корпоративних паїв учасників корпоративної господарської організації. З дня одержання такого повідомлення корпоративна господарська організація зобов'язана надавати виконавцю та учаснику-боржнику доступ до документів фінансової звітності, інших документів, необхідних для визначення вартості корпоративних паїв учасника-боржника. Протягом 15 днів з дня спливу зазначених вище 30 днів виконавець здійснює розрахунок вартості корпоративних паїв учасника-боржника, виходячи з ринкової вартості сукупності всіх корпоративних паїв учасників корпоративної господарської організації станом на день, що передував накладенню арешту на його корпоративні паї.

Виконавець пропонує іншим учасникам корпоративної господарської організації (крім тих, які письмово відмовилися від свого переважного права придбання корпоративних паїв), протягом 30 днів придбати корпоративні паї учасника-боржника. Пропозиція є безвідзивною офертою і здійснюється шляхом повідомлення кожного учасника про вартість усіх або частини корпоративних паїв учасника-боржника, строк оплати корпоративних паїв та номер рахунку шляхом надіслання кожному учаснику повідомлення та внесення до Єдиного державного реєстру запису про повідомлення із зазначенням вартості усіх, або частини корпоративних паїв учасника-боржника, строку оплати та номеру рахунку, на який повинна надійти вартість корпоративних паїв.

Учасники корпоративної господарської організації мають право придбати корпоративні паї учасника-боржника пропорційно кількості належних їм корпоративних паїв .

Сплата учасником вартості корпоративних паїв є підставою для внесення змін до Єдиного державного реєстру щодо належності корпоративних паїв відповідному учаснику корпоративної господарської організації.

Якщо учасники корпоративної господарської організації не скористаються правом на придбання корпоративних паїв учасника-боржника, корпоративна господарська організація має право протягом десяти днів задовольнити вимоги кредиторів учасника-боржника з наступним анулюванням відповідної кількості належних йому корпоративних паїв.

Якщо корпоративна господарська організація не виконає обов'язків щодо надання виконавцеві відомостей та доступу до документів фінансової звітності, інших документів для розрахунку ринкової вартості корпоративних паїв учасника-боржника, або учасники корпоративної господарської організації не скористаються правом на придбання корпоративних паїв учасника-боржника, такі корпоративні паї передаються на реалізацію на електронних торгах у загальному порядку.

У разі нереалізації корпоративних паїв учасника-боржника на третій електронних торгах виконавець протягом трьох робочих днів повідомляє про це стягувача-кредитора і пропонує йому на вибір здійснити примусовий виділ частини майна корпоративної господарської організації, пропорційної сукупній корпоративній частці учасника-боржника з наступним анулюванням таких корпоративних паїв для задоволення вимог стягувача-кредитора, або набути право власності на такі корпоративні паї. Стягувач – кредитор учасника – боржника або подає заяву державному реєстратору про набуття право власності на корпоративні паї на підставі повідомлення виконавця, або звертається до виконавця із заявою про примусовий виділ частини майна корпоративної господарської організації, пропорційної сукупній корпоративній частці учасника-боржника. Примусовий виділ частини майна корпоративної господарської організації, пропорційної сукупній корпоративній частці учасника-боржника, є підставою для анулювання відповідних корпоративних паїв учасника – боржника.

3. При зазначених вище розрахунках ринкова вартість застосовується, якщо одним з учасників є держава, або якщо на цьому наполягає кредитор; у інших випадках розрахунки можуть проводитися виходячи з балансової вартості майна корпоративної господарської організації.

Стаття 172. Законодавство про корпоративні паї держави

1. Відносини, пов'язані з управлінням корпоративними паями держави, регулюються Законом України "Про управління об'єктами державної власності", іншими законами України та нормативно-правовими актами, прийнятими відповідно до них».

2. У Господарському процесуальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 48, ст. 436):

пункт 3 частини першої статті 20 викласти у такій редакції:

«3) справи у спорах, що виникають при здійсненні корпоративних прав, похідних від них зобов'язальних прав, права на внесення корпоративного вкладу і набуття корпоративного паю, що формується та при виконанні корпоративних обов'язків між суб'єктами таких прав та обов'язків, а також між суб'єктами таких прав та відповідною корпоративною господарською організацією»;

статтю 54 викласти у такій редакції:

«Стаття 54. Особливості участі у судовому процесі осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах корпоративної господарської організації у спорах про відшкодування збитків, заподіяних їй посадовою особою

1. Учасник корпоративної господарської організації, сукупна корпоративна частка якого перевищує 10 відсотків, може подати в інтересах такої корпоративної господарської організації позов про відшкодування збитків, заподіяних корпоративній господарській організації її посадовою особою.

2. У разі відкриття провадження за таким позовом корпоративна господарська організація набуває статусу позивача, але не вправі здійснювати свої процесуальні права та обов'язки без згоди учасника, який подав позов. Посадова особа, до якої пред'явлений позов, не вправі представляти корпоративну господарську організацію та призначати іншу особу для представництва корпоративної господарської організації в даній справі.

3. До закінчення підготовчого засідання у справі інший учасник цієї корпоративної господарської організації сукупна корпоративна частка якого перевищує 10 відсотків, має право приєднатися до поданого позову шляхом подання до суду відповідної заяви, після чого він набуває таких самих процесуальних прав та обов'язків, як і учасник, який подав позов.

4. У спорах про відшкодування збитків, заподіяних корпоративній господарській організації її посадовою особою, відмова від позову, поданого відповідно до цієї статті, зменшення розміру позовних вимог, зміна предмета або підстави позову, укладення мирової угоди, відмова від апеляційної або касаційної скарги, заяви про перегляд рішення суду за нововиявленими або виключними обставинами можлива лише за письмовою згодою всіх учасників, які в даній справі діють в інтересах корпоративної господарської організації»;

у статті 55 замінити слова «юридична особа» словами «корпоративна господарська організація» у відповідних відмінках.

3. У Цивільному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 40-44, ст. 356):

частину другу статті 83 викласти у такій редакції:

«2. Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право брати участь в управлінні цим товариством, крім випадків встановлених законом. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом»;

статті 115, 116, 117, 119-139 виключити;

у частині першій статті 84, частині другій статті 113 слова «командитне товариство» у відповідних відмінках виключити;

статтю 113 викласти у такій редакції:

«Стаття 113. Поняття і види господарських товариств

1. Господарським товариством є корпоративна господарська організація, створена на засадах об'єднання майна, або майна і підприємницької діяльності учасників.

2. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства»;

частину другу статті 114 викласти у такій редакції:

«2. Господарське товариство, крім повних товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником»;

у статті 118 слова «статутного капіталу» замінити словами «корпоративних паїв»;

у статтях 154-159 слова «статутний капітал» замінити словами «сформований корпоративний капітал» у відповідних відмінках;

частину першу статті 152 викласти у такій редакції:

«1. Акціонерним товариством є господарське товариство, корпоративні паї у якому оформлені цінними паперами (акціями), яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом»;

частину першу статті 163 викласти у такій редакції:

«1. Виробничим кооперативом є корпоративна господарська організація, що створюється на засадах об'єднання майна та особистої трудовій участі фізичних осіб»;

частину другу статті 164 викласти у такій редакції:

«2. Статут виробничого кооперативу має містити крім відомостей, передбачених статтею 88 цього Кодексу, відомості про: характер і порядок трудової участі його членів у діяльності кооперативу та їхньої відповідальності за порушення зобов'язань щодо особистої трудової участі; порядок розподілу прибутку і збитків кооперативу; розмір і умови субсидіарної відповідальності його членів за зобов'язаннями кооперативу; склад і компетенцію органів управління кооперативу та про порядок ухвалення ними рішень»;

частину четверту статті 165, статтю 166 виключити.

4. У Законі України «Про акціонерні товариства» (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 40-44, ст. 356):

частину першу статті 3 викласти у такій редакції:

«3. Акціонерним товариством є господарське товариство, корпоративні паї у якому оформлені цінними паперами (акціями), яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом»;

пункт 15-1 частини першої статті 2 викласти у такій редакції:

«15-1) порогові значення пакета акції – більше ніж 5, 10 відсотків акцій, 90, 95 відсотків акцій, а також більше ніж 25; 37,5; 50; 75 відсотків голосуючих акцій, 12,5; 25; 50 голосуючих акцій публічного акціонерного товариства»;

абзац четвертий частини другої статті 27 викласти у такій редакції:

«Рішення про невикористання переважного права акціонерами на придбання акцій додаткової емісії у процесі їх розміщення приймається більш як 95 відсотками голосів акціонерів від їх загальної кількості»;

абзац перший частини другої статті 30 викласти в такій редакції:

«Виплата дивідендів за простими акціями здійснюється з чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку на підставі рішення загальних зборів акціонерного товариства у строк, що не перевищує одного місяця з дня прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів у товаристві з кількістю учасників, що не перевищує 100 осіб та у строк, що не перевищує шість місяців з дня прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів в інших товариствах. У разі, якщо товариство не провело річні загальні збори та / або річні загальні збори товариства не прийняли рішення з питання, передбаченого пунктом 12 частини другої статті 33 цього Закону, товариство зобов'язане розподілити весь прибуток між акціонерами і сплатити його у встановлені цим Законом строки, що обраховуватимуться починаючи з 30 квітня відповідного року»;

частину першу статті 34 викласти у такій редакції:

«У загальних зборах акціонерного товариства можуть брати участь особи, включені до переліку акціонерів, які мають право на таку участь, або їх представники. Акціонер має право бути присутнім на загальних зборах і брати участь в обговоренні питань порядку денного, незалежно від типу акцій, які йому належать. На загальних зборах за запрошенням особи, яка скликає загальні збори, також можуть бути присутні представник незалежного аудитора (аудиторської фірми) товариства та посадові особи товариства незалежно від володіння ними акціями цього товариства, представник органу, який відповідно до статуту представляє права та інтереси трудового колективу»;

абзац перший частини п'ятої статті 38 викласти у такій редакції:

«Пропозиції акціонерів (акціонера), які сукупно є власниками більше ніж 5 відсотків акцій, підлягають обов'язковому включенню до проекту порядку денного загальних зборів. У такому разі рішення наглядової ради про включення питання до проекту порядку денного не вимагається, а пропозиція вважається вклю-

ченою до проекту порядку денного, якщо вона подана з дотриманням вимог цієї статті. Акції акціонерного товариства, які належать юридичній особі, що перебуває під контролем такого акціонерного товариства, не враховуються при не дають такого права»;

абзац перший частини четвертої статті 40 викласти у такій редакції:

«Акціонери (акціонер), які на дату складення переліку акціонерів, які мають право на участь у загальних зборах акціонерного товариства, сукупно є власниками більше ніж 10 відсотків акцій, а також Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку можуть призначати своїх представників для нагляду за реєстрацією акціонерів, проведенням загальних зборів, голосуванням та підбиттям його підсумків. Про призначення таких представників товариство повідомляється письмово до початку реєстрації акціонерів. Акції акціонерного товариства, які належать юридичній особі, що перебуває під контролем такого акціонерного товариства, не враховуються при не дають такого права»;

частину першу статті 41 викласти у такій редакції:

«Наявність кворуму загальних зборів акціонерного товариства, кількість акціонерів у якому перевищує 100 осіб визначається реєстраційною комісією на момент закінчення реєстрації акціонерів для участі у загальних зборах акціонерного товариства»;

частину другу статті 41 викласти у такій редакції:

«2. Загальні збори акціонерного товариства, кількість акціонерів у якому перевищує 100 осіб мають кворум за умови реєстрації для участі у них акціонерів, які сукупно є власниками більш як 50 відсотків голосуючих акцій. На загальних зборах акціонерного товариства, кількість акціонерів у якому не перевищує 100 осіб, кворум не визначається»;

Абзац перший частини третьої статті 42 викласти у такій редакції:

«3. Рішення загальних зборів акціонерного товариства з питання, винесеного на голосування, приймається простою більшістю голосів акціонерів, які є власниками голосуючих з цього питання акцій, крім випадків, встановлених цим Законом. В акціонерних товариствах, у яких кількість акціонерів перевищує 100 осіб ця більшість обраховується від кількості голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій. В акціонерних товариствах, у яких кількість акціонерів не перевищує 100 осіб ця більшість обраховується від загальної кількості голосів акціонерів акціонерного товариства»;

частину п'яту статті 42 викласти у такій редакції:

«5. Рішення загальних зборів з питань, передбачених пунктами 2-7, 23 частини другої статті 33 цього Закону, приймається більш як трьома чвертями голосів акціонерів, які є власниками голосуючих з відповідного питання акцій. В акціонерних товариствах, у яких кількість акціонерів перевищує 100 осіб ця більшість обраховується від кількості голосів акціонерів, які зареєструвалися для

участі у загальних зборах та є власниками голосуючих з відповідного питання акцій. В акціонерних товариствах, у яких кількість акціонерів не перевищує 100 осіб ця більшість обраховується від загальної кількості голосів акціонерів акціонерного товариства»;

доповнити частину другу статті 43 абзацем третім такого змісту:

«Акціонер, який є власником привілейованої акції має право голосу з усіх питань порядку денного загальних зборів у разі невиплати (неповної виплати) такому акціонеру дивідендів у встановлений законом строк з моменту спливу такого строку і до моменту повної сплати дивідендів»;

абзац п'ятий частини першої статті 47 викласти у такій редакції:

«на вимогу акціонерів (акціонера), які на день подання вимоги сукупно є власниками більше ніж 10 відсотків акцій товариства (акції акціонерного товариства, які належать юридичній особі, що перебуває під контролем такого акціонерного товариства, не враховуються при не дають такого права)»;

абзац перший частини шостої статті 47 викласти у такій редакції:

«У разі неприйняття наглядовою радою рішення про скликання позачергових загальних зборів на вимогу акціонерів (акціонера), які на день подання вимоги сукупно є власниками більше ніж 10 акцій товариства, протягом 10 днів з моменту отримання такої вимоги або прийняття рішення про відмову у такому скликанні позачергові загальні збори такого товариства можуть бути проведені акціонерами (акціонером), які подавали таку вимогу відповідно до Закону, протягом 90 днів з дати надсилання такими акціонерами (акціонером) товариству вимоги про їх скликання. Акції акціонерного товариства, які належать юридичній особі, що перебуває під контролем такого акціонерного товариства, не враховуються при не дають такого права. Рішення наглядової ради про відмову у скликанні позачергових загальних зборів акціонерів може бути оскаржено акціонерами до суду»;

доповнити Закон статтею 64-2 такого змісту:

«Стаття 64-2. Право акціонера на оплатне переведення належних йому акцій, або їх частини на користь особи, яка придбала контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій

1. Акціонер має право на оплатне переведення акцій на користь особи, яка придбала контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій.

2. Ціна, за якою здійснюється оплатне переведення акцій, на користь особи, яка придбала контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій, особливості здійснення цього права у публічних та приватних акціонерних товариствах встановлюються статтями 65, 65-1, 65-3, 65-4, 65-5 цього Закону.

3. Оплатне переведення акцій на користь особи, яка придбала контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій на вимогу акціонера здійснюється у такому порядку:

Особа, яка уклала договір купівлі-продажу акцій, за наслідками виконання якого вона з урахуванням кількості акцій, які належать їй та її афілійованим особам, стане (прямо або опосередковано), власником контрольного, значного контрольного або домінуючого контрольного пакета акцій повідомляє акціонерне товариство, Центрального депозитарія цінних паперів та Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку про укладення такого договору не пізніше 24 години наступного робочого дня після дати укладення договору з розміщенням зазначеного повідомлення на веб-сайті товариства та у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів.

Особа, яка внаслідок придбання акцій товариства з урахуванням кількості акцій, які належать їй та її афілійованим особам, стала (прямо або опосередковано), власником контрольного, значного контрольного або домінуючого контрольного пакета акцій повідомляє Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, Центрального депозитарія цінних паперів та товариство про набуття права власності на пакет та надає інформацію про найвищу ціну, за якою вона придбавала акції цього товариства протягом 12 місяців, що передують дню набуття пакета акцій включно з днем набуття, в одноденний строк з дня набуття нею права власності на такий пакет акцій з розміщенням цієї інформації товариством на веб-сайті товариства та у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку про ринок цінних паперів протягом ще одного робочого дня.

Не пізніше наступного робочого дня Центральний депозитарій цінних паперів встановлює обмеження на здійснення операцій у системі депозитарного обліку з акціями товариства, які входять до складу контрольного, значного контрольного чи домінуючого контрольного пакету товариства.

Наглядова рада акціонерного товариства (або виконавчий орган акціонерного товариства, якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом товариства) затверджує ринкову вартість акцій і повідомляє про таку вартість особу, яка придбала контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій та її афілійованих осіб, не пізніше як протягом 25 робочих днів – у приватному акціонерному товаристві, 5 робочих днів – у публічному акціонерному товаристві з дня отримання товариством інформації про найвищу ціну придбання акцій.

Особа, яка придбала контрольний, значний контрольний або домінуючий контрольний пакет акцій протягом десяти днів з дати отримання інформації про ціну придбання акцій відкриває рахунок умовного зберігання (ескроу), бенефіціарами якого є відповідні акціонери-міноритарії (їхні спадкоємці або правонаступники, або інші особи, які відповідно до законодавства мають право на отримання коштів) і вносить сукупну вартість акцій акціонерів, які мають право на оплатне переведення акцій, на рахунок ескроу з повідомленням про це Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Центрального депозитарія цінних паперів та товариства протягом наступного робочого дня;

Протягом наступного робочого дня з дати отримання інформації про повне перерахування сукупної вартості акцій акціонерів, які мають право на оплатне переведення акцій на рахунок ескроу Центральний депозитарій цінних паперів знімає обмеження з акцій, що входять до складу контрольного, значного контрольного чи домінуючого контрольного пакету акцій.

Наглядова рада або виконавчий орган, якщо утворення наглядової ради не передбачено статутом акціонерного товариства протягом наступних десяти днів розміщує на веб-сайті товариства та у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, а також надсилає кожному власнику простих акцій відповідно до переліку акціонерів товариства інформацію про ціну, кількість та загальну вартість належних їм акцій, строк здійснення права на оплатне переведення акцій, а у публічному акціонерному товаристві також – інформує представників працівників або, якщо таких представників немає, самих працівників товариства у спосіб, визначений внутрішніми документами товариства про умови оплатного переведення акцій, а також затверджує та оприлюднює на веб-сайті товариства документ, що міститиме висновок щодо реалізації акціонерами права на оплатне переведення акцій включно з оцінкою його впливу на інтереси товариства, особливо на працевлаштування працівників та керівництва товариства, та щодо стратегічних планів особи, яка придбала контрольний або значний контрольний пакет акцій товариства та ймовірні наслідки, що стосуються напрямів подальшої діяльності товариства, інформує про зазначене представників працівників або, якщо таких представників немає, самих працівників товариства; при цьому, якщо наглядова рада (виконавчий орган) у визначений строк отримає окремі висновки представників працівників щодо впливу оплатного переведення акцій на зайнятість, такі висновки додаються до документа та оприлюднюються на веб-сайті товариства.

Протягом місяця після оприлюднення інформації про оплатне переведення акцій, акціонери, які мають право на оплатне переведення акцій надсилають банківській установі, в якій відкрито рахунок умовного зберігання (ескроу), безвідзивні заяви про оплатне переведення акцій, за якими банківська установа того ж дня інформує депозитарну установу; у якій зберігаються акції такого акціонера, депозитарна установа блокує ці акції і інформує банківську устанovu, яка, отримавши повідомлення депозитарної установи про блокування акцій здійснює перерахування коштів акціонерам, акції яких придбаваються (їхнім спадкоємцям або правонаступникам або іншим особам, які відповідно до законодавства мають право на отримання коштів), на зазначені ними рахунки у банківських установах або здійснює виплату відповідних коштів готівкою та повідомляє про факт оплати акціонера – власника контрольного, значного контрольного чи домінуючого контрольного пакету акцій, товариство та депозитарну установу, у якій зберігаються акції, щодо яких здійснюється оплатне переведення, яка, отримавши повідомлення банківської установи про виплату коштів акціонерам, щодо акцій яких здійснюється оплатне переведення, переводить такі акції на рахунок акціонера – власника контрольного, значного контрольного чи домінуючого контрольного пакету акцій.

Із спливом двох місяців після оприлюднення інформації про оплатне переведення акцій рахунок ескроу закривається, а кошти, які залишилися на ньому, перераховуються акціонеру – власнику контрольного, значного контрольного чи домінуючого контрольного пакету акцій»;

назву статті 65 викласти у такій редакції:

«Стаття 65. Особливості реалізації права акціонера на оплатне переведення належних йому акцій, або їх частини на користь особи, яка придбала контрольний пакет акцій приватного акціонерного товариства»;

частини першу, другу, четверту, п'яту, шосту, сьому, восьму статті 65 виключити;

назву статті 65-1 викласти у такій редакції:

«Стаття 65. Особливості реалізації права акціонера на оплатне переведення належних йому акцій, або їх частини на користь особи, яка придбала контрольний або значний контрольний пакет акцій публічного акціонерного товариства»;

частини першу, другу, четверту, п'яту, шосту, сьому, восьму, дев'яту статті 65-1 виключити;

назву статті 65-3 викласти у такій редакції:

«Стаття 65. Особливості реалізації права акціонера на оплатне переведення належних йому акцій, або їх частини на користь особи, яка придбала домінуючий контрольний пакет акцій акціонерного товариства»;

частини першу, другу, третю, п'яту, шосту, сьому, дев'яту статті 65-3 виключити;

назву статті 68 викласти у такій редакції:

«Стаття 68. Право акціонера на оплатне переведення належних йому акцій, або їх частини на користь акціонерного товариства»;

абзац перший частини першої статті 68 викласти у такій редакції:

«Кожний акціонер – власник простих акцій товариства має право на оплатне переведення належних йому простих акцій, або їх частини на користь акціонерного товариства, якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах та голосував проти прийняття загальними зборами рішення про:»;

абзац перший частини другої статті 68 викласти у такій редакції:

«Кожний акціонер - власник привілейованих акцій має на оплатне переведення привілейованих йому простих акцій, або їх частини на користь акціонерного товариства, якщо він зареєструвався для участі у загальних зборах та голосував проти прийняття загальними зборами рішення про:»;

статтю 69 викласти у такій редакції:

«Стаття 69. Порядок реалізації акціонерами права вимоги щодо оплатного переведення акцій на користь акціонерного товариства

1. Ціна, за якою здійснюється оплатне переведення акцій на користь акціонерного товариства не може бути меншою за ринкову вартість, визначену відповідно до статті 8 цього Закону.

Ринкова вартість акцій визначається станом на останній робочий день, що передує дню розміщення в установленому порядку повідомлення про скликання загальних зборів, на яких було прийнято рішення, яке стало підставою для вимоги щодо оплатного переведення акцій за користь акціонерного товариства.

2. Оплатне переведення акцій на користь акціонерного товариства на вимогу акціонера здійснюється у такому порядку:

Протягом двадцяти днів з дати завершення проведення загальних зборів товариство затверджує ринкову ціну акцій, відкриває рахунок умовного зберігання (ескроу), бенефіціарами якого є відповідні акціонери-міноритарії (їхні спадкоємці або правонаступники або інші особи, які відповідно до законодавства мають право на отримання коштів) і вносить сукупну вартість акцій акціонерів, які мають право на оплатне переведення акцій, на рахунок ескроу, а також повідомляє таких акціонерів про ціну, кількість та загальну вартість належних їм акцій і строк здійснення ними права на оплатне переведення акцій.

Не пізніше наступного робочого дня акціонерне товариство розміщує повідомлення про ринкову ціну акцій та відкриття рахунку ескроу на веб-сайті товариства та у загальнодоступній інформаційній базі даних Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, надсилає копії повідомлення Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку і Центральному депозитарію цінних паперів з переліком акціонерів, які мають право на оплатне переведення акцій, доказами відкриття рахунку ескроу та зарахування на нього сукупної вартості акцій акціонерів, які мають право на оплатне переведення акцій, (далі – оприлюднення інформації про дивестування);

Не пізніше наступного робочого дня Центральний депозитарій цінних паперів надсилає депозитарним установам, на рахунках яких обліковуються акції товариства, що належать акціонерам, які мають право на оплатне переведення акцій, повідомлення товариства.

Протягом місяця після оприлюднення інформації про оплатне переведення акцій, акціонери, які мають право на оплатне переведення акцій, надсилають банківській установі, в якій відкрито рахунок умовного зберігання (ескроу), безвідзивні заяви-вимоги на оплатне переведення акцій, за якими банківська установа того ж дня інформує депозитарну установу, у якій зберігаються акції такого акціонера. Депозитарна установа блокує ці акції і інформує банківську установу, яка, отримавши повідомлення депозитарної установи про блокування акцій, здійснює перерахування коштів акціонерам, акції яких придбаваються (їхнім спадкоємцям або правонаступникам або іншим особам, які відповідно до законодавства мають право на отримання коштів), на зазначені ними рахунки у банківських установах або здійснює виплату відповідних коштів готівкою та повідомляє про факт оплати товариство та депозитарну установу, у якій зберігаються акції міноритарія, яка,

отримавши повідомлення банківської установи про виплату коштів міноритарієві, переводить акції з рахунку міноритарія на рахунок товариства.

Із спливом місяця після оприлюднення інформації про оплатне переведення акцій рахунок ескроу закривається, а кошти, які залишилися на ньому, перераховуються акціонерному товариству»;

абзац другий частини шостої статті 75 викласти у такій редакції:

«Аудиторська перевірка на вимогу акціонера (акціонерів), який є власником більше ніж 10 відсотків акцій товариства, може проводитися не частіше двох разів на календарний рік. Акції акціонерного товариства, які належать юридичній особі, що перебуває під контролем такого акціонерного товариства, не враховуються при не дають такого права»;

абзац третій частини шостої статті 75 викласти у такій редакції:

«У разі проведення аудиту товариства за заявою акціонера (акціонерів), який (які) є власником (власниками) більше 10 відсотків акцій товариства, виконавчий орган товариства на вимогу такого акціонера (акціонерів) зобов'язаний надати завірені підписом уповноваженої особи товариства копії всіх документів протягом п'яти робочих днів з дати отримання відповідного запиту аудитора (аудиторської фірми). Акції акціонерного товариства, які належать юридичній особі, що перебуває під контролем такого акціонерного товариства, не враховуються при не дають такого права».

5. У Законі України «Про господарські товариства» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 49, ст. 682):

статтю 1 викласти у такій редакції:

«Стаття 1. Поняття і види господарських товариств

Господарським товариством є корпоративна господарська організація, створена на засадах об'єднання майна, або майна і підприємницької діяльності учасників.

До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства»;

частину четверту статті 3 викласти у такій редакції:

«Господарське товариство, крім повних товариств, може бути створене однією особою, яка стає його єдиним учасником»;

частину першу статті 4 викласти у такій редакції:

«Установчим документом повного товариства є засновницький договір або меморандум. Установчим документом акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю і товариства з додатковою відповідальністю є статут»;

частину другу статті 4 викласти у такій редакції:

«Установчі документи повинні містити відомості про вид товариства, предмет і цілі його діяльності, найменування, порядок розподілу прибутків та збитків, склад та компетенцію органів товариства та порядок прийняття ними рішень, включаючи перелік питань, по яких необхідна кваліфікована більшість голосів, порядок підписання установчих документів, порядок внесення змін до установчих документів та порядок ліквідації і реорганізації товариства»;

частину третю статті 4, статті 10, 11 виключити;

статті 66-72 викласти у такій редакції:

«Стаття 66 Поняття повного товариства

Повним є товариство, усі, або частина учасників якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить.

Учасники повного товариства, які відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належить є повними учасниками.

Повним учасником повного товариства вважається кожна особа, яка набула у власність простий корпоративний пай повного товариства.

Учасники повного товариства, які є власниками виключно привілейованих корпоративних паїв не здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства, не несуть солідарно додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями і є вкладниками.

Особа може бути повним учасником тільки одного повного товариства.

Повний учасник повного товариства не має права без згоди інших учасників вчиняти від свого імені та у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб правочини, що є однорідними з тими, які становлять предмет діяльності товариства.

У разі порушення цього правила товариство має право за своїм вибором вимагати від такого учасника або відшкодування завданих товариству збитків, або передання товариству усієї вигоди, набутої за такими правочинами.

Найменування повного товариства має містити імена (найменування) всіх його учасників, слова "повне товариство" або містити ім'я (найменування) одного чи кількох учасників з доданням слів "і компанія", а також слова "повне товариство".

Якщо у найменування повного товариства включене ім'я вкладника, такий вкладник стає повним учасником товариства.

Стаття 67 Засновницький договір повного товариства

Повне товариство створюється і діє на підставі засновницького договору. При укладенні засновницького договору або при внесенні до нього змін засновницький договір підписується всіма повними учасниками.

Придбання простого корпоративного паю повного товариства визнається приєднанням до засновницького договору повного товариства.

Якщо внаслідок у повному товаристві залишився один повний учасник, засновницький договір переоформляється в одноособову заяву, підписану повним учасником. Якщо повне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум).

Стаття 68 Управління повним товариством

Один голосуючий корпоративний пай, неоформлений як цінний папір, надає учаснику один голос для вирішення кожного з питань, винесених на голосування на загальних зборах повного товариства.

Засновницький договір повного товариства може надавати учаснику один голос для вирішення кожного з питань, винесених на голосування на загальних зборах із внесенням відповідного запису до Єдиного державного реєстру.

Кожний повний учасник повного товариства, незалежно від того, чи уповноважений він вести справи товариства, має право ознайомлюватися з усією документацією щодо ведення справ товариства. Відмова від цього права чи його обмеження, зокрема за домовленістю учасників товариства, є нікчемною.

Стаття 69 Ведення справ повного товариства

Кожний повний учасник повного товариства має право діяти від імені товариства, якщо засновницьким договором не визначено, що всі повні учасники ведуть справи спільно або що ведення справ доручено окремим повним учасникам.

У разі спільного ведення повними учасниками справ товариства для вчинення кожного правочину є необхідною згода всіх повних учасників товариства. Якщо ведення справ доручено повним окремим учасникам повного товариства, інші повні учасники можуть вчиняти правочини від імені товариства за наявності у них довіреності, виданої повними учасниками, яким доручено ведення справ товариства.

У відносинах з третіми особами повне товариство не може посилається на положення засновницького договору, які обмежують повноваження повних учасників повного товариства щодо права діяти від імені товариства, крім випадків, коли буде доведено, що третя особа у момент вчинення правочину знала чи могла знати про відсутність у повного учасника товариства права діяти від імені товариства.

Повний учасник повного товариства, що діяв у спільних інтересах, але не мав на це повноважень, має право у разі, якщо його дії не були схвалені іншими повними учасниками, вимагати від товариства відшкодування здійснених ним витрат, якщо він доведе, що у зв'язку з його діями товариство зберегло чи набуло майно, яке за вартістю перевищує ці витрати.

У разі спору між повними учасниками повного товариства повноваження на ведення справ товариства, надані одному чи кільком повним учасникам, можуть бути припинені судом на вимогу одного чи кількох інших повних учасників това-

риства за наявності для цього достатніх підстав, зокрема внаслідок грубого порушення повним учасником, уповноваженим на ведення справ товариства, своїх обов'язків чи виявлення його нездатності до розумного ведення справ. На підставі рішення суду до засновницького договору товариства вносяться необхідні зміни.

Вкладники повного товариства можуть діяти від імені товариства тільки за довіреністю.

Стаття 70 Відповідальність учасників повного товариства за його зобов'язаннями

У разі недостатності у повного товариства майна для задоволення вимог кредиторів у повному обсязі повні учасники повного товариства солідарно відповідають за зобов'язаннями товариства усім своїм майном, на яке може бути звернене стягнення.

Повний учасник повного товариства відповідає за боргами товариства незалежно від того, виникли ці борги до чи після його вступу в товариство.

Повний учасник повного товариства, який вибув із товариства, відповідає за зобов'язаннями товариства, що виникли до моменту його вибуття, рівною мірою з повними учасниками, що залишилися, протягом трьох років з дня затвердження звіту про діяльність товариства за рік, у якому він вибув із товариства.

Повний учасник повного товариства, який сплатив повністю борги товариства, має право звернутися з регресною вимогою у відповідній частині до інших повних учасників, які несуть перед ним відповідальність пропорційно розмірам їх сукупних корпоративних часток.

Стаття 71 Ліквідація повного товариства

Повне товариство ліквідується на підставах, встановлених статтею 110 Цивільного кодексу України, а також у разі, якщо в товаристві залишається один учасник. Цей учасник має право протягом шести місяців з моменту, коли він став єдиним учасником товариства, перетворити таке товариство в інше господарське товариство. Повне товариство не зобов'язане ліквідуватись, якщо в ньому залишаються хоча б один повний учасник і один вкладник.

Стаття 72 Відповідальність вкладника повного товариства

Якщо вкладник повного товариства вчиняє правочин від імені та в інтересах товариства без відповідних повноважень, то в разі схвалення його дій повним товариством він звільняється від відповідальності перед кредиторами за вчинений правочин.

Якщо схвалення повного товариства не буде отримано, вкладник відповідає перед третіми особами за вчиненим ним правочином усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернене стягнення»;

статті 73-83 виключити.

5. У Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» (Відомості Верховної Ради України, 2003, № 31-32, ст.263):

пункт 15 частини другої статті 9 викласти у такій редакції:

«15) ідентифікаційні номери корпоративних паїв, неформлених як цінні папери, дані про речові права на корпоративні паї, суб'єктів таких прав (у тому числі щодо погашених та анульованих корпоративних паїв), та обтяження речових прав на корпоративні паї, розмір оголошеного (за наявності) та сформованного корпоративного капіталу корпоративної господарської організації»;

доповнити частину другу статті 9 пунктом 15-1 такого змісту:

«15-1) розмір чистих активів корпоративної господарської організації за даними річної та квартальної фінансової звітності»;

абзац другий пункту 1 частини другої статті 11 викласти у такій редакції:

«відомостей з Єдиного державного реєстру, які актуальні на момент запиту, необхідних для видачі документів дозвільного характеру та ліцензій, а також про видані документи дозвільного характеру та ліцензії, для укладення цивільно-правових договорів, у тому числі щодо наявності запису про державну реєстрацію припинення або перебування юридичної особи у стані припинення, державну реєстрацію припинення чи перебування у процесі припинення підприємницької діяльності фізичної особи - підприємця, про місцезнаходження, види діяльності, центральний чи місцевий орган виконавчої влади, до сфери управління якого належить державне підприємство або корпоративні паї держави, якщо сукупна частка, яку складають такі корпоративні паї, становить не менше 25 відсотків, про юридичних осіб, правонаступником яких є зареєстрована юридична особа, про юридичних осіб - правонаступників, про відокремлені підрозділи юридичної особи, про осіб, які можуть вчиняти дії від імені особи, у тому числі відомості про розпорядника майна, санатора, голову комісії з припинення, ліквідатора, управителя майна, наявність обмежень щодо представництва, про відкриття виконавчого провадження, - шляхом їх пошуку за повним чи скороченим найменуванням, іменем, ідентифікаційним кодом, реєстраційним номером облікової картки платника податків, серією та номером паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовилися від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків, повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті про право здійснювати платежі за серією та номером паспорта), перегляду, копіювання та роздрукування»;

пункт 10 частини четвертої статті 17 викласти у такій редакції:

«10) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) рішення уповноваженого органу управління юридичної особи про дивестування корпоративних паїв, неформлених як цінні папери та/або заява фізичної особи про дивестування корпоративних паїв, неформлених як цінні папери, справжність підпису на якій нотаріально засвідчена, та/або договору, іншого документа про перехід чи передачу корпоративних паїв, та/або рішення уповноваженого органу управління

юридичної особи про примусове виключення із складу засновників (учасників) юридичної особи або ксерокопія свідоцтва про смерть фізичної особи, судове рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою - у разі внесення змін, пов'язаних з дивестуванням корпоративних паїв та/або зміною складу засновників (учасників) юридичної особи»;

частину четверту статті 17 доповнити пунктом 14 такого змісту:

«14) примірник оригіналу (нотаріально засвідчена копія) балансу корпоративної господарської організації – у разі внесення змін, пов'язаних із внесенням даних про чисті активи корпоративної господарської організації»;

Частину п'яту статті 17 викласти у такій редакції:

«5. Для державної реєстрації рішення загальних зборів учасників про збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери за рахунок корпоративних вкладів (про формування корпоративних паїв) подається:

1) заява про державну реєстрацію рішення загальних зборів учасників про збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери за рахунок корпоративних вкладів (про формування корпоративних паїв);

2) документ про сплату адміністративного збору;

3) рішення загальних зборів учасників про збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери за рахунок корпоративних вкладів (про формування корпоративних паїв).

Справжність підписів учасників, які голосували за рішення, зазначене у пункті 3 цієї частини, засвідчується нотаріально.

Зазначені документи подає корпоративна господарська організація.

Здійснюючи державну реєстрацію формування корпоративного паю державний реєстратор вносить до Єдиного державного реєстру запис про розмір оголошеного корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, кількість, номінальну вартість, тип корпоративних паїв, запланованих до формування, їх розподіл між квазізасновниками, вартість корпоративних вкладів квазізасновників та їх опис»;

після частини п'ятої доповнити сьома новими частинами такого змісту:

«6. Для державної реєстрації первинного формування корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери, подаються такі документи:

1) заява про державну реєстрацію формування корпоративних паїв;

2) документ про сплату адміністративного збору;

3) докази передачі (сплати) корпоративного вкладу корпоративній господарській організації відповідно до рішення засновника (зборів засновників) про ство-

рення корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери або рішення загальних зборів учасників про збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери за рахунок корпоративних вкладів (про формування корпоративних паїв);

Здійснюючи державну реєстрацію первинного формування корпоративного паю державний реєстратор здійснює збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації.

Зазначені документи подає учасник корпоративної господарської організації.

7. Для державної реєстрації збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери за рахунок прибутку, або про зменшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери шляхом визначення нижчої номінальної вартості корпоративних паїв державному реєстратору подається:

1) заява про державну збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери за рахунок прибутку;

2) документ про сплату адміністративного збору;

3) рішення загальних зборів учасників про збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери за рахунок прибутку, або про зменшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери шляхом визначення нижчої номінальної вартості корпоративних паїв.

Справжність підписів учасників, які голосували за рішення, зазначене у пункті 3 цієї частини, засвідчується нотаріально.

Зазначені документи подає корпоративна господарська організація.

Здійснюючи державну реєстрацію збільшення сформованого корпоративного капіталу корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери за рахунок прибутку, державний реєстратор вносить до Єдиного державного реєстру запис про номінальну вартість корпоративних паїв.

8. Для державної реєстрації встановлення або припинення договірної обтяження прав на корпоративні паї, неоформлені як цінні папери, подаються такі документи:

1) заява про державну реєстрацію формування корпоративних паїв;

2) документ про сплату адміністративного збору;

3) нотаріально посвідчений договір, що встановлює або припиняє обтяження корпоративних паїв;

Зазначені документи подає особа, на користь якої встановлене договірне обтяження корпоративних паїв.

9. Для державної реєстрації вторинного формування корпоративних паїв, не оформлених як цінні папери, подаються такі документи:

- 1) заява про державну реєстрацію формування корпоративних паїв;
- 2) документ про сплату адміністративного збору;
- 3) рішення загальних зборів корпоративної господарської організації про консолідацію чи дроблення корпоративних паїв.

Зазначені документи подає корпоративна господарська організація.

Справжність підписів учасників, які голосували за рішення, зазначене у пункті 3 цієї частини, засвідчується нотаріально.

10. Для державної реєстрації переходу права власності на корпоративні паї, не оформлені як цінні папери, подаються такі документи:

- 1) заява про державну реєстрацію формування корпоративних паїв;
- 2) документ про сплату адміністративного збору;
- 3) один із таких відповідних документів:
 - а) акт приймання-передачі корпоративних паїв за правочином, який передбачає перехід права власності на корпоративні паї з;
 - б) заяву про продаж корпоративних паїв за модельним договором;
 - в) судове рішення, що набрало законної сили, про визначення права власності на корпоративні паї;
 - г) доказ набуття права на спадщину щодо корпоративних паїв;
 - г) доказ правонаступництва юридичної особи щодо корпоративних паїв.

Документи подаються такими особами:

особою, яка набула корпоративні паї у власність, або особою, яка здійснила відчуження корпоративних паїв – якщо подаються документи, зазначені у підпункті "а" цієї частини;

продавцем та покупцем корпоративних паїв спільно – якщо подається документ, зазначений в підпункті "в" цієї частини;

позивачем – якщо подається документ, зазначений в підпункті "в" цієї частини;

спадкоємцем учасника – фізичної особи – якщо подається документ, зазначений в підпункті "г" цієї частини;

правонаступником учасника – юридичної особи – якщо подається документ, зазначений в підпункті "г" цієї частини.

Справжність підписів на документах, зазначених у підпунктах «а», «г» цієї частини, засвідчується нотаріально.

Якщо заява про продаж корпоративних паїв за модельним договором містить умови щодо оплати ціни корпоративних паїв у майбутньому з переходом права власності на корпоративні паї після здійснення оплати у визначений заявою строк, державний реєстратор вносить до Єдиного державного реєстру запис про отримання заяви про продаж корпоративних паїв за модельним договором. Державна реєстрація переходу права власності на корпоративні паї у такому випадку здійснюється у разі отримання підтвердження оплати ціни продажу корпоративних паїв покупцем у визначений заявою строк. За відсутності підтвердження оплати ціни продажу корпоративних паїв покупцем у визначений заявою строк протягом визначеного у заяві строку або спільної заяви сторін про зміну умов договору державний реєстратор вноситиме до Єдиного державного реєстру запис про розірвання договору купівлі-продажу корпоративних паїв.

11. Для державної реєстрації погашення корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери, подаються такі документи:

- 1) заява про державну реєстрацію погашення корпоративних паїв;
- 2) документ про сплату адміністративного збору;
- 3) один із таких відповідних документів:

а) рішення загальних зборів корпоративної господарської організації про погашення корпоративних паїв учасника, сукупна частка якого дорівнює або перевищує 50 відсотків – якщо погашаються корпоративні паї учасника, сукупна частка якого дорівнює або перевищує 50 відсотків, незалежно від кількості паїв, що погашаються (подається учасником – власником корпоративних паїв, які погашаються);

б) рішення загальних зборів корпоративної господарської організації про виключення учасника якщо корпоративні паї погашаються внаслідок виключення учасника з корпоративної господарської організації (подається корпоративною господарською організацією).

Зазначені документи подає учасник корпоративної господарської організації.

Справжність підписів учасників, які голосували за рішення, зазначене у підпунктах «а», «б» цієї частини, засвідчується нотаріально.

12. Для державної реєстрації анулювання корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери, подаються такі документи:

- 1) заява про державну реєстрацію погашення корпоративних паїв;
- 2) документ про сплату адміністративного збору;
- 3) один із таких відповідних документів:

а) постанова виконавця про зверення стягнення на майно корпоративної господарської організації за боргами учасника;

б) рішення загальних зборів корпоративної господарської організації про анулювання сформованих нею корпоративних паїв, які вона набула у власність за правочином.

Зазначені документи подає корпоративна господарська організація.

Справжність підписів учасників, які голосували за рішення, зазначене у підпункті «б» цієї частини, засвідчується нотаріально.

Із спливом року після набуття корпоративною господарською організацією права власності на сформовані нею паї, державний реєстратор, який зареєстрував зазначене право власності вносить до Єдиного державного реєстру запис про анулювання таких корпоративних паїв, якщо на цей момент корпоративна господарська організація залишається їх власником»;

у зв'язку з цим частини шосту-дев'яту вважати відповідно частинами тринадцятою -шістнадцятою;

частину тринадцяту статті 17 доповнити пунктом 3 такого змісту:

«3) ліквідаційний баланс (у разі ліквідації корпоративної господарської організації)»;

частину тринадцяту статті 17 доповнити пунктом 4 такого змісту:

«4) заяви усіх учасників корпоративної господарської організації про отримання належної їм майнової корпоративної квоти з нотаріально засвідченими підписами, або аудиторський висновок, який засвідчує правильність розрахунків корпоративної господарської організації з учасниками (якщо баланс корпоративної господарської організації містить відомості щодо майна, яке підлягає поділу між учасниками)»;

частину третю статті 25 викласти у такій редакції

«3. Якщо протягом місяця з моменту державної реєстрації корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлюються як цінні папери не було сформовано жодного корпоративного паю, державний реєстратор, який здійснив державну реєстрацію такої корпоративної господарської організації вносить до Єдиного державного реєстру запис про її припинення.

У момент державної реєстрації рішення про припинення корпоративної господарської організації, корпоративні паї якої не оформлені як цінні папери державний реєстратор зупиняє обіг корпоративних паїв такої організації. Погашення таких корпоративних паїв здійснюється одночасно з державною реєстрацією ліквідації корпоративної господарської організації»;

абзац п'ятий пункту 2 частини першої статті 24 викласти у такій редакції:

«накладення/зняття арешту корпоративних паїв, заборони вчинювати щодо корпоративних паїв певні дії»;

пункт 3 частини першої статті 28 викласти у такій редакції:

«3) у Єдиному державному реєстрі містяться відомості про судові рішення про обтяження речових прав щодо корпоративних паїв – якщо подано заяву про державну реєстрацію змін до відомостей Єдиного державного реєстру щодо таких корпоративних паїв»;

пункт 3-1 частини першої статті 28 викласти у такій редакції:

«3-1) заяву про державну реєстрацію змін до відомостей Єдиного державного реєстру щодо корпоративних паїв подано щодо учасника, який на момент подання заяви внесений до Єдиного реєстру боржників, зокрема за виконавчими провадженнями про стягнення аліментів за наявності заборгованості з відповідних платіжів понад три місяці, крім випадку збільшення розміру такої частки»;

пункт 12 частини першої статті 28 викласти у такій редакції:

«12) установчий документ корпоративної господарської організації поданий із змінами, прийнятими без врахування голосів, які припадають на корпоративні паї померлого учасника корпоративної господарської організації»;

доповнити частину першу статті 28 пунктом 13 такого змісту:

«13) Єдиний державний реєстр не містить даних про розмір чистих активів корпоративної господарської організації за звітний період що минув»;

доповнити Закон статтею 32-1 такого змісту:

«Стаття 32-1. Виконавчий напис державного реєстратора

1. Державний реєстратор вчинює виконавчі написи на виписках з Єдиного державного реєстру про погашення корпоративних паїв, неоформлених як цінні папери внаслідок їх дивестування або виключення учасника.

2. Виконавчий напис державного реєстратора підтверджує безспірну заборгованість корпоративної господарської організації учасника, корпоративний пай якого погашено у розмірі майнової корпоративної квоти, визначеної державним реєстратором на підставі даних Єдиного державного реєстру виходячи з розміру чистих активів корпоративної господарської організації.

3. Виконавчий напис державного реєстратора містить відомості про: дату (рік, місяць, число) його вчинення, державного реєстратора, який вчинив виконавчий напис; стягувача; боржника; суми, що підлягає стягненню; номер, за яким виконавчий напис зареєстровано; строк пред'явлення виконавчого напису до виконання

4. Виконавчий напис скріплюється підписом і печаткою державного реєстратора».

7. У Законі України «Про кооперацію» (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 5, ст. 35):

частину п'яту статті 15 викласти у такій редакції:

«Про збори, що скликаються із зазначенням дати, часу, місця проведення (із зазначенням номеру кімнати, офісу або залу, куди повинні прибути члени), порядку денного загальних зборів, часу початку і закінчення реєстрації для участі у загальних зборах, порядку ознайомлення учасників з матеріалами, з якими вони можуть ознайомитися під час підготовки до загальних зборів члени кооперативу повинні бути повідомлені не пізніше ніж за 30 днів до строку їх проведення способом передбаченим статутом кооперативу»;

частину шосту статті 15 викласти у такій редакції:

«Позачергові загальні збори членів кооперативу скликаються на вимогу:

не менше третини членів (в обслуговуючому або споживчому кооперативі) або на вимогу членів, що відповідають вимогам Господарського кодексу України (у виробничому кооперативі);

спостережної ради;

ревізійної комісії (ревізора);

органу управління кооперативного об'єднання, членом якого він є»

частини восьму, дев'яту статті 15 виключити;

частину десятую статті 15 викласти у такій редакції:

«Кожний член обслуговуючого або споживчого кооперативу має один голос»;

частину одинадцяту статті 15 викласти у такій редакції:

«Рішення загальних зборів кооперативу про прийняття до кооперативу (в обслуговуючих та споживчих кооперативах), внесення змін до установчого документу, виділ, злиття, поділ, приєднання, ліквідацію та перетворення кооперативу, обрання комісії з припинення (ліквідаційної комісії) кооперативу, затвердження порядку припинення кооперативу, порядок розподілу між членами кооперативу у разі його ліквідації майна, що залишилося після задоволення вимог кредиторів та припадає на майнову корпоративну квоту кожного з членів, затвердження ліквідаційного балансу кооперативу приймаються більш як трьома чвертями від загальної кількості голосів членів кооперативу, які мають право голосу з відповідних питань. У виробничих кооперативах рішення загальних зборів про затвердження грошової оцінки негрошового корпоративного вкладу, створення органів виробничого кооперативу, не передбачених законом та визначення порядку їх діяльності, прийняття рішення про придбання виробничим кооперативом корпоративного паю члена, розмір майнової корпоративної квоти, яка сплачується члену та / або склад майна, що передається члену в рахунок майнової корпоративної квоти у випадку дивестування корпоративного паю, неоформленого як цінний папір або виключення члена з кооперативу, надання згоди на дивестування корпоративних паїв кооперативу, якщо вони належать члену, сукупна частка якого дорівнює або перевищує 50 відсотків, незалежно від того, скільки корпоративних паїв погашається, приймаються одностайно всіма учасниками виробничого кооперативу, які мають право голосу з відповідних питань, якщо інше не встановлено установчим документом або законом. З інших питань рішення приймаються простою більшістю від загальної голосів членів кооперативу, які мають право голосу з відповідних питань»;

частину дванадцяту статті 15 викласти у такій редакції:

«Рішення загальних зборів кооперативу приймаються відповідно до його статуту відкритим або таємним голосуванням»;

абзац перший частини другої статті 25 викласти у такій редакції:

«Дохід обслуговуючого та споживчого кооперативу розподіляється на»;

частину четверту статті 18 викласти у такій редакції:

«перевірки фінансової звітності та фінансово-господарської діяльності кооперативу проводяться ревізійною комісією за власною ініціативою, а також за рішенням загальних зборів чи на вимогу не менш як 10 відсотків членів обслуговуючого або споживчого кооперативу»;

частину першу статті 26 викласти у такій редакції:

«Кооперативні виплати – частина доходу, що розподіляється за результатами фінансового року між членами обслуговуючих та споживчих кооперативів пропорційно їх участі в господарській діяльності відповідного кооперативу у порядку, визначеному рішенням вищого органу управління кооперативу. Ця норма не поширюється на сільськогосподарські обслуговуючі та виробничі кооперативи»;

частину другу статті 26 викласти у такій редакції:

«Виплати на паї – виплати частини доходу обслуговуючих та споживчих кооперативів на паї члена та асоційованого члена кооперативу».

8. У Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (Відомості Верховної Рад, 2018 р., № 13, ст.69):

частини другу, третю статті 12, частину першу статті 14, статтю 15, частини другу, третю, п'яту, шосту, сьому, дев'яту статті 18, статті 20, 21, 22, статтю 24, частини другу, четверту статті 26, частину третю статті 29, статтю 41 виключити.

пункт 5 частини другої статті 30 викласти у такій редакції:

«затвердження розміру майнової корпоративної квоти, яка сплачується учаснику та / або складу майна, що передається учаснику в рахунок майнової корпоративної квоти у випадку дивестування корпоративного паю або виключення учасника»;

доповнити частину другу статті 30 пунктом 5-1 такого змісту:

«надання згоди на дивестування корпоративних паїв, якщо вони належать учаснику, сукупна частка якого дорівнює або перевищує 50 відсотків, незалежно від того, скільки корпоративних паїв погашається»;

пункт 3 частини першої статті 31 викласти у такій редакції:

«на вимогу учасника або учасників товариства, сукупна частка яких на день подання вимоги перевищує 10 відсотків»;

частину третю статті 34 викласти у такій редакції:

«Рішення загальних зборів учасників з питань, передбачених пунктами 4, 5, 5-1, 9, 10 частини другої статті 30 цього Закону, приймаються одностайно всіма учасниками товариства, які мають право голосу з відповідних питань»;

частину першу статті 41 викласти у такій редакції:

«На вимогу учасника чи учасників, сукупна корпоративна частка яких перевищує 10 відсотків, проводиться аудит фінансової звітності товариства із залученням аудитора (аудиторської фірми), не пов'язаного (не пов'язаної) майновими інтересами з товариством, посадовими особами товариства чи з його учасниками;

частину першу статті 56 викласти у такій редакції:

«1. Учасники товариства з додатковою відповідальністю – власники простих корпоративних паїв солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями своїм майном у розмірі, який встановлюється статутом товариства з додатковою відповідальністю і є однаково кратним для всіх зазначених учасників до вартості внесених кожним з них корпоративних вкладів»;

частину другу статті 56 викласти у такій редакції:

«2. У разі визнання банкрутом одного з учасників товариства з додатковою відповідальністю – власника простих корпоративних паїв, його відповідальність за зобов'язаннями товариства з додатковою відповідальністю розподіляється між іншими учасниками цього товариства пропорційно до розміру належних сукупних корпоративних часток»;

слова «частка у статутному капіталі» у тексті Закону замінити словами «корпоративний пай» у відповідних числах і відмінках;

слова «частка у власному статутному капіталі» у тексті Закону замінити словами «власний корпоративний пай» у відповідних числах і відмінках;

слова «статутний капітал» у тексті Закону замінити словами «сформований корпоративний капітал» у відповідних числах і відмінках;

слово «вклад» у тексті Закону замінити словами «корпоративний вклад» у відповідних числах і відмінках.

9. У Законі України «Про управління об'єктами державної власності» (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 46, ст. 456):

у абзацах четвертому та восьмому частини п'ятої статті 11 слова «до першого травня» замінити словами «не пізніше тридцятого квітня»;

у абзацах п'ятому, шостому та восьмому частини п'ятої статті 11 слова «до першого липня» замінити словами «не пізніше тридцятого червня»;

слова «частка» у тексті Закону замінити словами «корпоративний пай» у відповідних числах і відмінках;

слова «статутний капітал» у тексті Закону замінити словами «сформований корпоративний капітал» у відповідних числах і відмінках.

10. У Законі України «Про фермерське господарство» (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., № 45, ст.363):

частину п'яту статті 1 викласти в такій редакції:

«5. Фермерське господарство, зареєстроване як юридична особа є корпоративною господарською організацією, створеною на засадах об'єднання майна та

споріднення учасників. У підприємницькій діяльності фермерського господарства – юридичної особи використовується праця членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України»;

частину першу статті 2 викласти в такій редакції:

«1. Відносини, пов'язані із створенням, діяльністю та припиненням діяльності фермерських господарств, регулюються Конституцією України, Земельним кодексом України, Господарським кодексом України, цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України».

11. У Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок» (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 31, ст. 268):

пункт 20 частини першої статті 1 викласти у такій редакції:

«20) фінансові інструменти – цінні папери, корпоративні паї, строкові контракти (ф'ючерси), відсоткові строкові контракти (форварди), строкові контракти на обмін (на певну дату в майбутньому) у разі залежності ціни від відсоткової ставки, валютного курсу або фондового індексу (відсоткові, курсові чи індексні свопи), опціони, що дають право на купівлю або продаж будь-якого із зазначених фінансових інструментів, у тому числі тих, що передбачають грошову форму оплати (курсіві та відсоткові опціони)».

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності через шість місяців після його опублікування.

2. Протягом року з дня набрання чинності цим Законом положення установчих документів корпоративних господарських організацій, що не відповідають цьому Закону, є чинними в частині, що відповідає законодавству станом на день набрання чинності цим Законом. Цей пункт не застосовується після внесення змін до установчих документів корпоративних господарських організацій.

3. Закони та інші нормативно-правові акти, прийняті до набрання чинності цим Законом, діють у частині, що не суперечить цьому Закону.

4. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня публікації цього Закону:

забезпечити в межах своїх повноважень прийняття нормативно-правових актів, необхідних для реалізації цього Закону;

привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

**Голова
Верховної Ради України**

Додаток Ж

ГОСПОДАРСЬКИЙ СУД ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

65119, м. Одеса, пр.Шевченка, 29, тел. /0482/ 307-983 e-mail: inbox@od.arbitr.gov.ua

Від 07.11.2018р. № 02-09/5527/2018

**Заступнику голови спеціалізованої
вченої ради Д 11.170.02 з захисту
дисертацій в Інституті економіко-
правових досліджень НАН України
доктору юридичних наук, професору,
члену-кореспонденту НАН України
та НАПрН України, директору
Інституту економіко-правових
досліджень НАН України
Устименку В.А.**

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційної роботи Смітюха А.В.
«Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади», виконаної
за спеціальністю

12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право

Цією довідкою Господарський суд Одеської області підтверджує, що матеріали дисертаційного дослідження А.В.Смітюха «Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади» обговорені на зборах суддів 7 листопада 2018 р.

Запропоновані у дисертаційній роботі А.В.Смітюха положення щодо вдосконалення захисту корпоративних прав учасників корпоративних підприємств використовуються в роботі Господарського суду Одеської області при розгляді корпоративних спорів. Отримані результати наукового дослідження судьями визнані ефективними, такими, що мають практичну цінність, а також використовуються при підготовці нормативно-правових актів корпоративного законодавства.

Довідка надана для подання в спеціалізовану вчену раду Д 11.170.02 з захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук в Інституті економіко-правових досліджень НАН України (м.Київ).

**Голова Господарського суду
Одеської області
кандидат юридичних наук**

В.С.Петров

Додаток 3

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові аспекти : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 662 с.
2. Смітюх А. В. Розділ 6. Правова природа корпоративних часток. *Механізм публічно-правової і приватноправової регламентації суспільних відносин у адміністративно-політичній, соціально-культурній та господарській сферах* : монографія / П. П. Білик, О. І. Миколенко, О. М. Миколенко та ін.; за заг. ред. О. І. Миколенка. Одеса : Фенікс, 2016. С. 152–192. (*Особистий внесок: досліджено правову природу корпоративних паїв (часток), обґрунтовано, що корпоративні паї (частки) є оборотоздатними символами корпоративних прав*).
3. Смітюх А. В. Товариство з обмеженою відповідальністю: порівняльно-правове дослідження права виходу учасника з товариства за законодавством України та добровільного або спеціального анулювання частки учасника за законодавством Польщі. *Ukraina po Rewolucji Godności. Prawa człowieka – tożsamość narodowa* ; Uniwersytet Łódzki ; red.: T. Lachowski, V. Mazurenko. Lodz; Olsztyn : Bookmarked Publishing & Editing, 2017. S. 165–173. (*Особистий внесок: обґрунтовано комбінований підхід до обрахування розміру майнової корпоративної квоти*).
4. Смітюх А. В. Корпоративные и унитарные предприятия: de lege lata vs. de lege ferenda. *Leges si Viata*. 2014. № 2/3. С. 152–157.
5. Смітюх А. В. Институт частного предприятия в правовой системе Украины. *Leges si Viata*. 2014. № 1/3. С. 145–148.
6. Смітюх А. В. Участник хозяйственного общества и собственник доли в уставном (складочном) капитале как идеальная совокупность правовых статусов. *Leges si Viata*. 2015. №6/2. С. 115–118.
7. Смітюх А. В. Акція як символічний оборотоздатний об'єкт прав. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2015. № 4(14). С. 82–87.

8. Смитюх А. В. Правовая концепция оборотоспособных символов прав. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 88–93.
9. Смитюх А. В. К вопросу об определении понятия корпоративного правоотношения. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 134–141.
10. Смітюх А. В. Щодо класифікації корпоративних прав, їх суб'єктів та корпоративних правовідносин. *Правова держава*. 2016. №21. С. 94–100.
11. Смитюх А. В. Привилегированные доли корпоративных предприятий. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 103–109.
12. Смитюх А. В. Оборотоспособные символы прав (транзитивные знаки) в системе объектов прав по ГК Украины. *Правова держава*. 2017. № 26. С. 84–91.
13. Смитюх А. В. Остаточные корпоративные права в обществе с ограниченной ответственностью. *Вестник Полоцкого государственного университета. Серия D. Экономические и юридические науки*. 2017. № 14. С. 133–140.
14. Смітюх А. В. Щодо правової природи права на дивіденд. *Правова держава*. 2018. №29. С. 85–90.
15. Смітюх А. В. Право засновника корпоративного підприємства на внесення вкладу. *Правова держава*. 2018. №30. С. 137–141.
16. Смітюх А. В. Заходи щодо протидії акціонерного товариства корпоративному рейдерству: системний підхід. *Вісник Одеського національного університету. Право*. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2007. Т. 12. Вип. 12. С. 70–78.
17. Смітюх А. В. Грінмейл: поняття та правова сутність. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 7. С. 20–22.
18. Смітюх А. В. Рейдерство, поглинання та загарбання: співвідношення понять та класифікації. *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 3. С. 92–101.
19. Смітюх А. В. «Корпоративні вторгнення» та «корпоративні перевороты» як специфічні види корпоративного рейдерства. *Вісник господарського судочинства*. 2008. №4. С. 77–82.
20. Смітюх А. В. Щодо причин поширення в Україні практики корпоративних загарбань («сірого» та «чорного» рейдерства). *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 5. С. 7–10.

21. Смітюх А. В. Рейдерство: зловживання правами щодо скликання позачергових зборів акціонерів і внесення пропозицій до порядку денного. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 3. С. 111–114.

22. Смітюх А. В. Рейдерство – модний термін чи актуальна проблема. *Город, регион, государство: экономико-правовые проблемы хозяйствования*: сб. науч. тр.; в 2-х т.; ИЭПИ НАН Украины. Донецк: Ноулидж, 2009. Т. 2. С. 210–215.

23. Смітюх А. В., Капеліст М. М. Право акціонерів вимагати обов'язкового викупу акцій у зв'язку із вчиненням акціонерним товариством значних правочинів. *Правова держава*. 2011. № 13. С. 35–40. (*Особистий внесок: досліджено обов'язковий викуп акцій у зв'язку із вчиненням АТ значних правочинів, обґрунтовано право акціонера на оплату переведення акцій з отриманням майнової корпоративної квоти у разі, якщо укладення значного правочину було предметом розгляду декількох загальних зборів акціонерів з відповідним його поділом на частини, а акціонер голосував проти укладення значного правочину хоча б на одних загальних зборах*).

24. Смітюх А. В. Щодо впровадження категорій корпоративного капіталу та оголошеного корпоративного капіталу господарських товариств до корпоративного права. *Правова держава*. 2014. №17. С. 45–49.

25. Смітюх А. В. Участь у господарському товаристві як правовий зв'язок. *Правова держава*. 2014. №18. С. 58–65.

26. Смітюх А. В. Щодо співвідношення майнових та немайнових корпоративних прав. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. Одеса: ОНУ ім. І. І. Мечникова. 2017. Т. 22. Вип. 2 (31). С. 21–27.

27. Смітюх А. В., Пенчукова М. Ю. Правові засади звернення стягнення на корпоративні частки. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. №13. С. 101–109. (*Особистий внесок: досліджено правові засади звернення стягнення на корпоративні паї (частки), запропоновано удосконалити порядок звернення такого стягнення*).

28. Смітюх А. В. Щодо визначення поняття та сутності корпоративного контролю. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2018. Т. 23. Вип. 1 (32). С. 42–48.

НАУКОВІ ПРАЦІ, ЯКІ ЗАСВІДЧУЮТЬ АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ:

29. Смітюх А. В. Щодо питання про можливість виключення з товариства з обмеженою відповідальністю учасника, який володіє 50% голосів. *Науковий потенціал світу '2004: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 1–15 листопада 2004 р.)*. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. Т. 51: Право. С. 24–26. (Форма участі – заочна).

30. Смітюх А. В. Корпоративне рейдерство та теорія стратегії конфлікту. *Сучасні технології управління підприємством та можливості використання інформаційних систем: стан, проблеми, перспективи: матеріали III Міжнар. конф. для викладачів, аспірантів та молодих вчених (м. Одеса, 28–29 березня 2008 р.)* / ОНУ ім. І. І. Мечникова. Одеса: Негоціант, 2008. С. 101–102. (Форма участі – очна).

31. Смітюх А. В. Правовий погляд на рейдерську діяльність як на систему тактичних операцій. *Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13–14 червня 2008 р.)*. Одеса : Фенікс, 2008. С. 159–160. (Форма участі – очна).

32. Смітюх А. В. Корпоративні спори як вид господарських спорів. *Тези доповідей і наукових повідомлень 63-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І.І. Мечникова (м. Одеса, 17–20 листопада 2008 р.)*. Одеса : ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2008. С. 94–97. (Форма участі – очна).

33. Смітюх А. В. Проблемні питання похідних позовів акціонерів про визнання недійсними правочинів акціонерного товариства. *Економіко-правові дослідження в XXI веку: історія, сучасне становище і перспективи становлення господарського законодавства: матеріали 1-й Міжнарод. науч.-*

практ. Інтернет-конф. (г. Донецьк, 16–18 лютого 2009 г.); ІЭПІ НАН України. Донецьк: Вебер, 2009. С. 256–260. (Форма участі – заочна).

34. Смітюх А. В. Ситуативна форма корпоративного контролю в акціонерних обществах. *Конституційно-правове регулювання суспільних відносин: минуле, сучасне, майбутнє*: матеріали наук. конф. (м. Одеса, 27 березня 2009 р.). Одеса : Атлант, 2009. С. 206–211. (Форма участі – очна).

35. Смітюх А. В. Критичний аналіз системи суб'єктів господарської діяльності за проектом Закону України «Про основні засади господарської діяльності». *Динаміката на съвременната наука*: матеріали за 5-а Міжнарод. науч. практ. конф. (17–25 липня 2009). Закон. Държавна администрация. София : «Бял ГРАД-БГ» ООД, 2009. Т. 5. С. 72–73. (Форма участі – заочна).

36. Смітюх А. В. Щодо відмінностей складу правомочностей у правах акціонера вимагати скликання загальних зборів та скликати загальні збори АТ: тези доп. і наук. повідомлень 68-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 26–28 листопада 2013 р.). Одеса : Астропринт, 2013. С. 162–165. (Форма участі – очна).

37. Смітюх А. В. Щодо кола юридичних осіб, права учасників яких можна вважати корпоративними. *Матеріали 70-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу економіко-правового факультету ОНУ імені І.І. Мечникова, присвяченої 150-й річниці Одеського національного університету імені І.І.Мечникова (25-27 листопада 2015 р., м. Одеса) / МОН України; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова ; екон.-прав. ф-т ; відп. ред. О. О. Нігреєва. Одеса: Астропринт, 2015. С. 138–141. (Форма участі – очна).*

38. Смітюх А. В. Щодо механізмів забезпечення права акціонерів на отримання дивідендів. *Євроінтеграція в умовах світової глобалізації* : зб. наук. ст. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 27–29 квіт. 2016 р.) / ред. кол.: І. А. Дришлюк, К. Ю. Кармазіна, Л. О. Корчевна [та ін.]; уклад. К. Ю. Кармазіна. Одеса : Астропринт, 2016. С. 270–272. (Форма участі – очна).

39. Смітюх А. В. Щодо впровадження до законодавства понять корпоративного вкладу, унітарного вкладу та вкладу у підприємство. *Становлення та роз-*

виток правової держави: проблеми теорії та практики: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 9–11 вересня 2016 р.). Миколаїв : НУК, 2016. С. 119–124. (Форма участі – очна).

40. Смитюх А. В. Временное право акционера-собственника привилегированных акций голосовать по всем вопросам повестки дня общего собрания акционеров. *Морське право та менеджмент: еволюція та сучасні виклики: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. НУ «ОМА» (м. Одеса, 6–7 квітня 2017 р.) / НУ «ОМА». Одеса : НУ «ОМА», 2017. Вип. 11. С. 180–182.* (Форма участі – очна).

41. Смитюх А. В. Бестелесное имущество и символические оборотоспособные объекты. *Сьомі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 травня 2017 р.).* Одеса : Астропринт, 2017. С. 42–46. (Форма участі – очна).

42. Смитюх А. В. Право на выход участника из общества с ограниченной ответственностью в правовых системах Беларуси и Украины. *Традиции и инновации в праве: материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвященной 20-летию юрид. ф-та и 50-летию Полоцкого гос. ун-та (г. Новополоцк, 6–7 октября 2017 г.); в 3 т.* Новополоцк: ПГУ, 2017. Т. 2. С. 115–118. (Форма участі – очна).

43. Смітюх А. В. Щодо змісту права учасника корпоративного підприємства на отримання інформації про діяльність підприємства. *Тези доповідей і наукових повідомлень 72-ї наук. конф. проф.-викл. складу та наук. працівників ЕПФ ОНУ ім. І. І. Мечникова (м. Одеса, 29 листопада – 1 грудня 2017 р.).* Одеса : Фенікс, 2017. С. 31–35. (Форма участі – очна).

44. Смітюх А. В. Юридичні факти, що визначають походження зобов'язальних прав вимоги від майнових корпоративних прав. *Восьмі юридичні диспути з актуальних проблем приватного права, присвячені пам'яті Є. В. Васьковського: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) / упоряд. і відповід. ред. І. С. Канзафарова; ЕПФ ОНУ ім. І. І. Мечникова.* Одеса : Астропринт, 2018. С. 41–46. (Форма участі – очна).

45. Смітюх А. В. Щодо поняття майнової корпоративної квоти. *Економіка, право та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 20-річчю екон.-прав. ф-ту Одеського нац. ун-ту (м. Одеса, 14–15 вересня 2018 г.). Одеса: Фенікс, 2018. С. 426–431. (Форма участі – очна).

ПУБЛІКАЦІЇ, ЯКІ ДОДАТКОВО ВІДОБРАЖАЮТЬ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ:

46. Смітюх А. В. Нерешенные проблемы «альтернативных» общих собраний акционеров: судебный аспект. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: наук. праці ЕПФ ОНУ ім. І. І Мечникова. Одеса : Астропринт, 2007. Т. 10. Вип. 14. С. 88–94.

47. Смітюх А. В. Коментар та зауваження до Концепції розвитку корпоративного законодавства України. *Юридичний радник*. 2007. №5(19). С. 19–20.

48. Смітюх А. В. Скликання позачергових загальних зборів акціонерного товариства: недоліки регулювання за Законом України «Про акціонерні товариства». *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*: наук. праці ЕПФ ОНУ ім. І. І Мечникова. Одеса : Астропринт, 2009. Т. 12. Вип. 26. Ч. 2. С. 86–91.

49. Смітюх А. В. Розділ 4. Корпоративні права та обов'язки. *Корпоративне право* : навч. посіб. / О. В. Гарагонич, С. М. Грудницька, Е. Е. Бекірова, Ю. М. Бисага [та ін.]; за заг. ред. О. В. Гарагонича, С. М. Грудницької. Київ : Слово, 2014. С. 104–152. (*Особистий внесок: обґрунтовано внутрішню суперечливість категорії «право участі у товаристві» та необхідність усунення її із законодавства, аргументовано, що доки цю категорію закріплено у законодавстві, її доцільно розглядати у єдиному контексті з категорією «корпоративні права»*).

50. Смітюх А. В. Щодо правової природи частки у статутному капіталі господарського товариства. *Правова держава*. 2015. №19. С. 89–94.

51. Смітюх А. В. Щодо визначення поняття корпоративних прав учасника господарського товариства. *Правова держава*. 2015. №20. С. 81–86.

52. Смітюх А. В. Корпоративне право у схемах : навч. посіб. Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2017. 322 с.